BARBU DELAVRANCEA

O P E R E

Vili

Ediție îngrijită, stadiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie de

EMILIA ŞT. MILÎCESCU

S C R I I T O R I   R O M A N I

E D I T U R A   M I N E R V A

București, 1971

DISCURSURI PARLAMENTARE

1894 — 1917

REGIMUL

I

Domnilor deputați,

încep prin a vă face o sinceră declarațiune. Rolul meu e foarte greu ; nu-mi ascund dificultățile lui. De cînd stau tăcînd în mijlocul d-voastre, convingerea aceasta a crescut necontenit.

Asist aici la o discuțiune cu desăvîrşire academică. Şi eu voi vorbi în numele durerilor unui popor nefericit. în mijlocul unei academii de fericiți.

Vedeți, d-lor, că greutatea se iveşte de la început, căci mi-ar fi imposibil ca să vă fiu pe plac. Să mă iertați dar dacă voi apărea în mijlocul acestei academii ştiințifice cu tonul, cu gesturile şi cu spiritul aspru al „țăranului de la Dunăre". *(Aplauze din minoritate.)*

D-lor, dacă ar fi să intru şi eu pe calea celor mai mulți oratori, mi-ar fi, crez, ceva mai uşor. Mai toți ați făcut critica şi elogiul mesagiului sub diferite raporturi ştiințifice; în acest caz, mie mi-ar rămînea sarcina uşoară de a discuta mesagiul din punctul de vedere literar. Rol relativ plăcut, căci aş avea de discutat opera unui om cu renume în literatura română. D-lor, mesagiul se abate de la art. 95 din constituțiune ; dar cînd este vorba de proiectul de răspuns, opera d4ui Maiorescu se depărtează şi mai mult. în mesagiul regal sunt ceva mai multe cestiuni atinse, pe cîtă vreme răspunsul s-ar putea reduce la următoarea frază banală : „N-ar fi rău să fie bine în țara romanească." *(Ilaritate).*-Voiți sa vă dau o

dovadă ? M.-s. regele în mesagiu se preocupă, fireşte, cum era natural să o facă, de criza agricolă. S-a preocupat şi guvernul in.-sale.

Dar ce vă spune d-voastre onor. d. raportor ca să răspundeţi m.-sale asupra acestei cestiuni grave ? „Criza agricolă prin care trecem ne impune o îndoită luare-aminte." Ei, nu este aşa că „n-ar fi rău să fie bine în ţara românească" ? *(Ilaritate.)* Cu sistemul acesta am inaugura o ciudată metodă de a răspunde la cestiunile grave. închipuiţi-vă că la un al doilea mesagiu .ar veni d. Maiorescu şi v-ar zice să votaţi următorul răspuns : „în cestiunea agricolă ni se impune o *luare-aminte ;* în cestiunea ţărănească ni se impune o *îndoită luare-aminte;* în privinţa armatei ni se impune o *întreită luare-aminţe ;* în privinţa şcoalelor o *împătrită luare-aminte..."* Spuneţi, serios s-ar răspunde la mesagiul regal în acest mod ? în fond, iacă înţelesul acestui vag răspuns : d-voastre, majorităţei, vi se cere de către d. raportor să faceţi cum aţi făcut întotdauna, să nu răspundeţi la cestiunile cari agită România în momentul actual.

D. raportor, renumit în ţară pentru meşteşugul său de a răspunde clar şi categoric cînd e hotărît a-şi spune părerea, de astă dată nu voieşte să răspunză. Să vă dau o dovadă materială.

M.-s. regele în mesagiu vorbeşte despre armată.

Nimeni nu-şi face vreo iluziune asupra acestei grave cestiuni, nici amici, nici adversari. Dar m.-sa ne mîngîie, afirmîndu-ne că armata a mers bine, că disciplina este admirabilă, că ţara se poate rezema pe acest instrument viu şi conştient de apărare naţională. Foarte bine ! Şi ce vi se cere să răspundeţi la aceasta ? Adică d-voastre să fi uitat aşa de repede că o armă întreagă a fost dezorganizată pentru a satisface ambiţiunea unuia ? Nu ştiţi că s-a stricat rostul unei arme întregi ? *(Aplauze.)*

D-voastre, majoritatea şi minoritatea, nu ştiţi că armata, îmbrăcată în ţinută de război, cu comandanţi purtînd revolverul la brîu şi sabia scoasă, a asediat capitala ? Nu ştiţi că un general de corp o comanda şi că ea, armata, a fost transformată în instrument de guvernare ? Putem noi să uităm toate acestea şi să ne prefacem a ^ crede că merge bine armata ? *(Aplauze.)*

Dar de ce nu răspunde d. raportor la acest punct al mesagiului ? ^D^sa nu jmpărtăşeşte asemenea părere. Majoritatea nu împărtăşeşte părerile noastre, desigur, căci altfel multe lucruri s-ar schimba în România. Dar, în sfîrşit, să răspunză d. raportor ceva asupra acestui punct. Văd, însă, cu mirare, că trece cu vederea tocmai peste cestiunea cea mai importantă din actualul mesagiu regal.

Ştiţi, d-lor, cît de curios şi de comod este acest metod ? Eu v-am cerut singura scuză pe care credeam că trebuie să v-o cer^rugîndu-vă să iertaţi tonul meu de ţăran... *(Rîsete.)* Puteţi să rîdeţi d-voastră de pe banca ministerială... Acesta este titlul meu de nobleţă ; aş vrea să-1 văd pe al d-voastră ! *(Aplauze.)*

Eu ştiu că la ţară sau, dacă voiţi să vă satisfac pînă şi intenţiunile, la mahala, cînd cineva vorbeşte cu un altul, crede ca o datorie de cuviinţă de a-i răspunde la ceea ce este întrebat. Ei bine, nu ştiam că în înaltele maniere se obişnuieşte a nu se răspunde regelui cînd el întreabă Parlamentul ţărei. *(Aplauze.)*

Vă amintesc însă că am zis de la început că mi-ar fi foarte uşor să încep astfel şi tot aşa de uşor mă despart de acest fel de critică. Ştiu că d. Maiorescu, din punctul de vedere al logicei, este cu greu de atins şi că d-sa, cînd are aerul de^ a nu fi logic, este că a voit, dintr-o logică ascunsă, a nu fi logic pe faţă. *(Aplauze.)*

Cestiunea serioasă care se pune este următoarea : raportul dintre majoritatea parlamentară şi ţară, raportul dintre guvern şi majoritate,^ şi, prin medierea ei, raportul dintre guvernul m.-s. şi ţară.

Să-mi daţi voie ca, pentru a putea să susţiu că nu exista nici un raport serios între guvernul m.-s. şi suferinţele şi aspiraţiunile ţărei, să vă fac demonstraţiunea aşa cum înţeleg eu să o fac. Şi de la început vă supui următorul adevăr : nimeni nu este în prezent altceva decît ceea ce a fost, plus încă ceva, actualitatea. Cu alte cuvinte, nici un om, nici un guvern, nici chiar o majoritate parlamentară nu sunt altceva decît ceea ce au fost ieri, alaltăieri, adică seria momentelor trecute, la cari se adaogă oarecari împrejurări prezente. Prin urmare, jientru a şti modul de a fi al unui guvern, trebuie să cercetăm diferitele formaţiuni prin cari a trecut.

Eu văz că în prezent vînturile cari băteau odinioară aşa de neîndurat în banca ministerială, smulgînd pe unii, ridicînd pe alţii, văz că, după oarecare timp, aceste vijelii au mai ostiat. Aceasta nu va să zică că a încetat absolut orice poftă a multor din majoritate pentru banca aceea ; nu. Aceste pofte însă par astăzi ceva mai domoale. Asistăm la o aparentă liniște de fapt.

Actuala stare a regimului se poate nota astfel : d. Catargi, într-o actualitate quasi istorică ; d-nii Carp şi Lahovari, într-un fel de, echilibru încordat, şi d. general Mânu, într-o aşteptare delicioasă. *(Ilaritate.)*

D-lor, aceasta mi se pare că caracterizează actuala fază, fără a mai vorbi despre agregații ministeriali, cari nu pot caracteriza un guvern. *(Aplauze.)* Dar pînă să mă opresc asupra formaţiune! actuale, să-mi fie permis, pentru a o înţelege cu toţii, a examina cea fost ieri şi ceva mai înapoi.

D-lor, nimeni, crez, n-a uitat cîte agitaţiuni au fost pe acea bancă, cîte combinaţiuni şi cîte răsturnări. Pot să zic că din şase ani şi jumătate, patru ani de nestabilitate ministerială şi apoi, acum în urmă, o linişte aparentă şi trecătoare. Nesiguranța ministerială, în acei 4 ani, ajunsese aşa de mare, încît nu era consilier al m.-s. care, culcîndu-se seara, să nu aibă somnub agitat de visuri urîte că a doua zi poate să cadă de pe acea bancă pe celelalte, şi. nu era devotat al regimului care, culcîndu-se simplu deputat, să nu aibă. visuri- fericite_că a doua zi va fi pe banca ministerială. Şi •mulţi au fost satisfăcuţi, dar sunt încă rămaşi cu amărăciunea în suflet, într-un anume moment, un deputat, întrebat de o doamnă cum mai stă rostul portofoliului său, i-a răspuns melancolic cu versul - lui Virgiliu : „Infandum regina jubes renovare dolorem"...

La nestabilitatea ministerială a corespuns un haos parlamentar iarăşi de 4 ani.

Majoritatea de azi ajungea minoritatea de mîne ; minorităţile se îngroşau în majorităţi şi majoritățile scăpătau în minorități ; aceeaşi majoritate, rînd pe rînd, a. susţinut şi a combătut aceeaşi formaţiune ; ceva mai grav : aceeaşi majoritate a dat vot de blam şi răzvot de încredere aceleiaşi formaţiuni. Noi, d-lor, am constatat lucrurile acestea la timp. D-voastră tot la timp le-aţi contestat. Timpul, însă, care repară tot şi justifică tot, ne-a dat o dovadă mai mult că nestabilitatea majorităţei era aşa de mare, încît majoritatea regimului dădea vot de blam şi răzvot de încredere aceluiaşi minister. Şi acest adevăr 1-a afirmat chiar un domn de pe banca ministerială. Iată cum constata d. ministru al justiţiei răzvoturile introduse în materie constituţională şi parlamentară de către regimul actual : „Eram să fiu atît de reverenţios către Camera suroră, că nici aş fi vorbit de *răzvoturile* cari ar fi autorizat pe guvern să aştepte de la dînsa şi de astă dată o *schimbare de atitudine."*

Va să zică, iată un membru important al regimului actual, . un ministru, care afirmă, în deosebire de toţi cei ce au tăgăduit, ceea ce noi am afirmat : că se guvernează cu răzvoturi. Iată un om al regimului, şi azi stînd pe banca ministerială, care ^afirmă că Senatul, deprins cu răzvoturile, putea să dea un răzvot d-lui general Mânu pentru a continua puterea. Aşadar, un haos a fost starea majorităţei în timp de 4 ani, şi nimic care să armonizeze voinţele acestei majorităţi.

Elementele deosebite între dînsele n-au găsit acea scînteie care, străbătîndu-le, să le unească şi să dea naştere unui corp unit, omogen, cu calităţile unei fiinţe unice şi armonice. Un haos în majoritate, necontenite răsturnări de pe banca ministerială. Iacă la ce se reduc primii 4 ani trecuţi ai regimului care guvernează ţara de şase ani şi mai bine. Pînă aci, istoria externă a regimului. Acum să vedem care e istoria sa internă.

Cari au fost cauzele acelor frămîntări ?

Şi cu această întrebare păşim la istoria internă a regimului.

împărtăşau aceia cari conduceau majoritatea, cari aveau situaţiunea în mînă, idei diametral opuse încît să nu poată ajunge la nici un fel de pace ? Lucrul s-ar putea. în principiu, ideile despart pe oameni. Dar dacă ideile i-ar fi dăspărţit, cum se face că tocmai cei cari au luptat mai teribil între dînşii, în aceşti ani de nestatornicie, cum se face că-i vedem din nou pe aceeaşi bancă ?

în 1888 era la putere un grup de conservatori cari susţineau că se deosibesc de ceilalţi conservatori, pe cari îi numeau odinioară *vechii conservatori.* Deosebirea între conservatorii junimişti şi conservatorii sadea, după unii, se reducea la: *junimiştii* sunt *conservatori prusieni,* iar *catargieştii* sunt *conservatori regulamentari.*

Deosebirea aceasta, deşi altfel formulată, a fost afirmată cu energie de d. Carp 12 ani, adică mai tot timpul cît dumnealor au stat în delicioase legături cu regimul liberal. O deosebire, din alt punct de vedere există, şi cealaltă parte de conservatori propriu-zişi o formula prin d. A. Lahovari, care, vorbind despre junimişti şi opoziţiunea lor, zicea : „sunteţi opoziţiune miluită". Si a zice cuiva „opoziţiune miluită" e, desigur, a-i zice *opoziţiune imorală. (Aplauze.)*

Totuşi, s-ar fi putut crede că, pe lîngă convingerile cari le aveau unii despre alţii, îi deosebeau şi proiectele de legi cu care veniseră junimiştii în 1888. S-ar putea da aceasta ca o cauză a luptei dintre dînşii, cu o rezervă însă. Cine, d-lor, nu ştie că d. Carp la 1888 şi-a publicat, în numele grupului său, toate proiectele de legi în *Monitorul oficial ?* Şi erau aşa de multe, încît i s-a zis „Moise", reformatorul României. Dar dacă d. Carp ar fi ţinut la tablele sale de legi, ar fi trebuit ca, dupe ce a descins din muntele înalt, să dea cu piciorul viţelului de aur la care se închinaseră mulţi din ai săi pînă atunci. *(Aplauze.)*

D-sa nu a făcut aceasta ; şi-a abandonat tablele de legi ; a renunţat la cantoane, la căpitănate, la bresle, ba, ceva mai curios, şi-a abandonat chiar legile pe cari le-a trecut prin Parlamentul ţărei — căci atît le-a ciuntit, atît a trecut prin cuţitul celorlalţi conservatori de baştină, încît nu a mai rămas nimic, absolut nimic în ele din spiritul reformatorului. Cît pentru legea tocmelilor agricole, i s-a adăogat un articol final, transformînd-o într-o lege facultativă.

Aşadar, nu proiectele de legi îi deosibeau, nu ideile îi deosibeau, dovadă uşurinţa cu care s-a renunţat la acele proiecte de legi.

Ideile îi frămîntau ? Dar cine a uitat modul d-lui Lahovari de a fi tratat pe bătrînul şef al conservatorilor ? După d. Lahovari, opoziţia pe care o făcea d. Catargiu nu era de „portofranc, ci de portofoliu". Mi s-a spus însă că d. Catargiu — d-sa poate să mă dezmintă dacă nu e adevărat — i-ar fi replicat: „mai bine opoziţie pentru portofoliu decît putere pentru portofel".

Dar, d-lor, d. general Mânu şi d. Lahovari au fost acuzaţi de d. Catargiu, atunci cînd au făcut „concentrarea", că şi-au trădat drapelul şi partidul. Va să zică, în toate aceste lupte ideile nu sunt întru nimic, ci se reduc la vanitate, la interes, la dorinţa de a domina ţara.

Nu vă aduceţi aminte cuvintele celebre ale d-lui Carp, că d. Catargiu ar însemna... da, ceea ce şopteşte d. ministru al justiţiei, „un pas înapoi în istoria ţărei" ? Apoi daţi-mi voie să vă spun că d-voastră, junimiştii, aţi făcut paşi de aceştia şi înainte şi înapoi... *(Ilaritate) ;* da, d-lor, aşa joacă în ţară la noi, dar joacă prost de tot! *(Aplauze.)*

Pentru a scurta, să iau dovada mea de la cel mai autorizat dintre purii conservatori... Ce zicea d. Alexandru Lahovari cînd constata această nestabilitate ministerială, aceste sfîşieri ? Ce cauză le atribuia d-sa ?

Să ascultăm pe d. Lahovari adresîndu-se d-lui Catargiu : „Sunt legile, sunt ideile politice cari ne-au dăspărţit ? Cearta a fost o ceartă mizerabilă de personalităţi ! A fost lupta poftelor contra ideilor."

Iacă, d-lor, istoria internă a frămîntărilor şi a nestabilîtaţei ministeriale în timp de 4 ani, a regimului care ne guvernează. Şi pentru a-l înţelege perfect, în forma actuală, să ne amintim că este ieşit dintr-o prorogare şi dintr-o dizolvare, acordată aceluia care niciodată, după chiar credinţa băncei ministeriale, niciodată nu a putut să facă alegeri libere în ţara românească ! *(Aplauze.)*

D-lor, eu o cred aceasta ; dar cu credinţa mea aş dovedi prea puţin faţă de d-voastră. Eu ţin ca orice voi zice să simţiţi că este şi credinţa a unora dintre d-voastră. Iacă ce credea şi crede d. ministru al instrucţiunei publice despre aptitudinile electorale ale d-lui prim-ministru : „Eu vă mărturisesc că m-am mirat cînd am auzit că sunt oameni cari îşi pot închipui că cu *d. Catargiu la interne mai putem avea alegeri libere. Eu nu cer nimănui ceea ce nu poate da."*

Aş ruga pe onor majoritate să-şi întoarcă privirea asupra băncei ministeriale şi să vază în ce înfrăţire morală şi constituţională sunt astăzi unul lîngă altul ! *(Aplauze.)*

Ce voiţi ?... O să înceapă să apară şi oameni naivi ca mine, cari să creadă că nu se pot asocia, a doua zi după alegeri, pe aceeaşi bancă ministerială, oameni cari ş-au adus ofense aşa de grave, că dacă ar fi oameni mari, ofensele lor ar rămînea istorice ! *(Aplauze.)*

Poporul român a legat, în concepţiunea lui, din nenorocire pentru d. Lascăr Catargiu, de braţul d-sale, o măciucă. Mer-

geți în stratele de jos ale populațiunei, la comercianți mici și mari ; mergeți la Universitate, și de la studențime coborîți-vă cît de jos veți voi, pînă la căruțași, și veți găsi pretutindeni această concepțiune. Și să știți ca un popor nu concepe nimic contra adevărului. Concepțiumle lui au cel puțin analogie cu adevărul. în cazul nostru, poporul român n-a făcut o concepție de analogie, ci a constatat un adevăr, ca și d-1 ministru al instrucțiunei publice, cînd afirmă că d. Lascăr Catargi nu poate face alegeri decît cu bîta. *(Aplauze.)*

Ați ieșit din aceste frămîntări parlamentare, din nestabilitatea ministerială și din alegerile d-lui Lascăr Catargiu. Dar numai atît dovedește partea internă a formațiunei d-voastră ?

Oricare ar fi originea și istoria d-voastră, sunteți astăzi un regim conservator sau pur și simplu un regim de stăpînire ? Sunteți un regim susținut și de conservatori, dar nu sunteți un regim conservator.

Pentru a dovedi aceasta, n-aș avea să procedez decît printr-o simplă întrebare. Natural că nu mă aștept imediat la un răspuns din partea d-voastră, deși răspunsul adeseaori se coprinde în întrebare cînd e formulată la timp.

Aveți o majoritate la urnă și ieșiți totdeauna învingători ; dar întreb pe onor. majoritate : nu există nici unul printre d-voastră care să se lepede de eticheta de conservator ? Și dacă aș dovedi ca există 1,2,3,4, aceasta încă ar fi suficient pentru a vă spune că sunteți un regim de stăpînire, iar nu un regim conservator.

D-lor, să nu credeți că în exemplele pe cari le voi da se ascunde dorința de a atinge pe cineva. Voi lua chiar din cei mai simpatici mie, tocmai pentru a evita bănuiala că aș voi să lovesc pe cineva personal.

Să iau, de ex., pe d. Voinov. D-sa este un om cunoscut în țara românească, un om de valoare, cu un trecut politic, un om care în județul său domină și se ridică pe dasupra tuturor celorlalți.

D. Voinov crede că este bine, pentru moment, în împrejurările grave prin cari trece țara, să dea vot de încredere guvernului m.-sale.

Ei bine, d-ta, d-le Voinov, ești *conservator i* Ai zis vrodată, în județul d-taîe, că „mă prezint ca conservator" ? Eu cred că nu. Nici trecutul d-tale, nici temperamentul d-tale, nici aspirațiunile d-tale, calde și tinere încă, nu te fac să împărtășești credințele unui adevărat conservator.

Dar să dau un alt exemplu, ca să prind între două vîrste adevărul ce voiesc a dovedi. Prietenul meu, d. M. Săulescu, d-sa este *conservator ?*

(Mihail Săulescu. Cer cuvintul în cestiune personală.)

Nu am gîndul să atac pe nimeni. Ceea ce știu este că d-ta nu ai afirmat pe nici o cale, nici în conferințe, nici în discursurile politice, nici în articolele ce le-ați scris și subscris de cînd sunteți la putere că ești *conservator.*

Printre d-voastră a figurat, spre onoarea d-voastre și spre onoarea oricărui regim constituțional, d. Grigore Păucescu. D-sa, cu din munca și viața sa, v-a făcut o popularitate oarecare. *(Aplauze.)* Este cel mai ilustru teoretician conservator. D-sa este acela care a dezvoltat, mai elocinte și mai clar, sistema celor două partide de guvernămînt. D-sa a muncit 20 de ani consumîndu-se pentru aceia cari aveau în urmă să-1 arate cu degetul, aruncînd asupra sa o bănuială nedreaptă și o ură nemeritată. *(Aplauze.)* D-sa, conservator, d-sa, român neaoș, vă acordă încrederea sa ? Este cu d-voastră ? D. Filipescu zicea ieri : „am o consolațiune că niciodată d. Păucescu nu va fi cu d-voastră."

Și ne arăta pe noi. Ori cu cine va fi d. Păucescu, d-sa va fi iubit și respectat. *(Aplauze.)* Și eu constat că tocmai aceste elemente curate vă părăsesc.

Știu că d-ta, d-le Filipescu, ai inventat o teorie de deosebiri practice în materie de politică practică. Ați zis : nimeni nu poate fi disident conservator decît numai dacă va fi un om ilustru. Apoi dați-mi voie să vă spui d-voastră, tinerilor conservatori : ce, adică mîine, cînd vă veți supăra pe regim, fiindcă nu sunteți iluștri, nici atîta nume n-ați merita, de *disidenți, conservatori ? (Aplauze.)*

Ce logică este aceasta ? Da, ați fost ceva mai galant cu d. Păucescu, dar pe ceilalți i-ați tratat aspru și ușurel. De la d. Păucescu să trec la un alt exemplu. Dacă d-sa și-a ilustrat generația în care a trăit, apoi mai este un alt conservator care, deși tînăr, este un conservator de mare valoare și v-a servit cu toată inima și cu tot devotamentul ; și aș putea zice că era speranța tinerimei conservatoare. E vorba de d. Iancovescu. *(Ilaritate.)*

D-voastre rîdeți astăzi, dar mîine vă veți convinge că ați rîs de paguba d-voastră. Apoi d-voastră, cari nu știți ce este lupta zilnică, nu știți că tînărul acesta v-a dat un lustru pe care nu-l aveați, aplicînd teoria evoluțiunei partidului conservator.

Ei bine, care este formula acestor observațiuni ? Acei cari nu sunt conservatori vă acordă încrederea și acei cari sunt. conservatori vă blamează.

(N. Filipescu-. Ați uitat pe unul.)

N-am uitat pe nimeni. Redactorul *Epocei* niciodată nu a trecutcu puterea și nu a priimit nimic de la nimeni. *(Aplauze.)* Este liber oricine să facă ce voiește ; numai un lucru să dovedească : că este dezinteresat.

(O *voce.* Atunci sunteți nedrept cu d. lancovescu.)

Vrea să zică, conservatorii nu vă acordă încrederea, conservatorii vă părăsesc. Dar urmăriți, d-lor, în județe pe acei cari vă reprezintă ; urmăriți-i bunioară la Ploiești. D. I ascar Catargiu a dat puterea în mîna d-lui Enescu, senator. Ei bine, d-le prim-ministru, să mă credeți, d. Enescu rîde de cuvîntuî *conservator.* D-sa spune la toată lumea că este *liberal.* „Puțin îmi pasă, zice d-sa, de cine este la guvern."

Aceasta nu mai e politică conservatoare, ci este un haos de conștiințe în care cei ce sunt convinși și cei ce ș-au părăsit convingerile nu se mai recunosc. Cercetați bine provinciile,, și veți găsi, *poate, socialiști... de stat,* dînd concurs conservatorilor. Mai departe, nu eu vă voi spune, ci o gazetă a d-voastră, dacă bine faceți cînd eliminați munca conservatoare și o înlocuiți, cu ce ? Cu coalițiuni cari, în orice caz, nu pot să vă dea forță și durată în țara românească. Ați întins mîna, ați cerșit ajutorul radicalilor gata de a vă servi. Apoi să vedem ce crede un organ conservator despre un asemenea mod de a reprezintă puterea și de a guverna țara ? *L'Independance loumaine,* luînd act de această nouă alianță a guvernului cu radicalii, se exprimă astfel : „în ceea ce privește înfrîngerea noastră de la Iași, ea este fără îndoială dureroasă pentru noi, cu toate acestea are o mîngăiere, ea dovedește neeficacitatea concursului radicalilor. Noi mărturisim că nu prea ne plac *alianțele în cari preocupațiunile materiale predomină și în cari principiile nu au nici un rol". (Aplauze.)*

Și mai la vale spune guvernului m.-sale că „aceste *combinațiuni îndoielnice nu sunt de natură nici de a moraliza moravurile, nici de a propaga ideea conservatoare". (Aplauze.)*

în rezumat, care este caracteristica regimului actual ? Alianța la dreapta cu junimiștii — adică alianță de mîna dreaptă — alianță de mîna stîngă cu unii liberali de prin provincie și mezalianță cu radicalii. *(Aplauze.)* Dați-mi voie să zic atunci că edificiul conservator nu se poate saluta cu respect.

Și dacă ați fi întrebuințat, în scop de a stăpîni țara, numai alianțele de tot felul, nu ar fi fost nimic ; dar ați făcut ceva mai mult, ceva mai grav. Ați întrebuințat forța fără de lege ; ați despărțit forța brutală a statului de legalitate, ajutați în această cale de o mare lipsă de scrupul.

Și pentru ca să fie bine înțeles că nu ați voit să rămîneți ceea ce ați fost, conservatori cari să guverneze țara cu d-a sila, ați inaugurat multiplicitatea formulelor. Cu alte cuvinte, pe corabia conservatoare a început să fîlfîie un fel de drapel multicolor, încît oricine poate să intre pe acea corabie și oricine poate să iasă.

Ați înlesnit conștiințele nelămurite încă prin atîtea denumiri, încît să ajungeți la asociațiunile cele mai nenaturale. Și aceasta e cel puțin contra legilor morale, dacă nu contra legilor scrise. Junimiștii, cari au inventat moda denumirilor fără înțeles politic, au dăschis o școală în politică, pe frontispiciul căreia poate fi scris : „Aici pot intra numai aceia cari fac prea puțin caz de conștiința lor". Căci a face politică cu o denumire care nu te angajează la nimic e a provoca toate șovăirile și a acoperi toate păcatele.

Acei cari și-au zis în politică „junimiști" au dat exemplul cel dîntîi că oamenii se pot grupa în țara românească fără să fie angajați de a spune ce este în sufletul lor, cari sunt aspirațiunile lor. Și dacă gruparea junimistă va fi avînd merite în alte direcțiuni, în direcțiunea politică nu are decît păcate, mai ales sub raportul moralităței publice. Noi am dăschis ochii pe două partide : partidul conservator și cel național-liberal. între amîndouă, atras de două părți, fiecare ar fi putut șovăi pînă a se hotărî desăvîrșit într-un fel ; dar în sfîrșit, în momentul hotărîrei, știa cu cine are a face, știa cu cine se duce și încotro se duce.

Ştia că trebuie să-şi aleagă or pe aceia cari au privirea încă îndurerată, cînd se uită spre trecutul lor, ori pe acei cari au privirea deschisă şi luminoasă, aşteptînd într-un viitor apropiat realizarea reformelor celor mai democratice.

Nu tăgăduiesc că timpul, că nevoile sociale au dat naştere şi la alte grupări. Cine va face copilăria de a tăgădui că nu există alte grupări în România ? Există grupul radical, există grupul social-democratic.

La poartă, la sfîrşitul secolului nostru, bat probleme mari, şi cei mai nerăbdători ne acuză, pe d-voastră şi pe noi, ca întîrziem umanitatea. De aceea ei s-au constituit în altă grupare, cu o denumire specială de „social-democraţi". Deşi în limba românească „radical" ar însemna ceva care nu ţi-ar spune nimic despre politică, cu toate acestea, citind programul, citind tendinţele radicalilor din alte părţi, putem prinde un înţeles oarecare despre radicalism. Cît despre social-democraţi, cine nu le înţelege tendinţa şi idealul, acela dovedeşte că nu le-a citit nici cel puţin ziarele zilnice.

Dar să vii d-ta şi să spui că eu nu sunt conservator, nici naţional-liberal, nici radical, nici social-democrat, ci sunt *junimist ?*

_ Din punctul de vedere al politicei, ce însemnează junimist ? Nimic ! Cel mult poate însemna tinereţe, sau, dacă voiţi, copilărie. *(Ilaritate.)* Orice poftiţi, dar în politică nu însemnează nimic. Şi ce este mai curios este *contrastul* dintre înţelesul posibil al cuvîntului de *junimist* şi dintre oamenii cari ori au albit, ori, dacă n-au putut albi, e că n-au avut destulă capeiură pentru a le trăda vîrsta. *(Ilaritate.)* Să admitem însă că aci, în România, jnu putem înţelege ce însemnează junimism, dar nici în străinătate nu l-a purtat vreo formaţiune politică.

(O *voce.* Ai uitat titlul de *liberal-conservator.)*

In numele de liberali-conservatori se presupunea ceva: se presupunea o concesiune făcută de conservatorii prea reacţionari faţă de drepturile şi prerogativele cîştigate de naţiune. Peste numele de liberali-conservatori trecuseră cîţiva ani cari domiriseră pe toţi despre tendinţele acelei grupări.

în orice caz, acei cari au susţinut-o cu convingere, aceia n-au renunţat la ea şi au trecut în opoziţiune în contra d-stră *(Aplauze.)*

Junimismul va caracteriza timpul în care trăim : am văzut bătrîni senatori cari au votat 12 ani cu regimul liberal, şi acum votează cu regimul actual, sub cuvînt ca ei, octogenarii, sunt junimişti. *(Ilaritate.)*

Aţi ameţit cu această etichetă imaginaţiunile_ slabe şi aţi fascinat îndolenţa senilă, ţinînd şi pe unii tineri, şi pe_ unii bătrîni sub o etichetă care i-a împăcat pururea cu oricine a fost la putere.

Să fim însă drepţi, junimismul are o valoare. Şi^ cine s-a uitat pe acea bancă şi împrejurul ei a trebuit să o înţeleagă.

Ei, d-lor, de 24 de ani junimiştii stau la putere, spuneţi-ne ce culoare politică au ? *(Aplauze.)* Să nu credeţi că numele lor a contribuit puţin la acest succes de putere. Apoi am văzut şi tineri şi bătrîni zicînd : „Suntem liberali". „Ce fel de liberali, cînd votaţi cu junimiştii ?" „Dar ce, junimiştii sunt conservatori ?" Şi, mai scurt, un junimist, tînăr sau bătrîn, cînd prezidează d. Th. Rosetti, este junimist pur şi cînd prezidează d. Lascăr Catargiu este conservator pur.

Dar, d-lor, atît de bine a fost înţeles farmecul acestor denumiri elastice, încît ele au fost întrebuinţate chiar de conservatorii adevăraţi.

. Aţi uitat cum se făcea invitaţiunea majorităţei acum 2 ani •şi jumătate ? *„Amicii guvernului* sunt rugaţi a lua parte la consfătuirea'politică care va avea loc etc".

Pe atunci ministerul era prezidat de d. general Manu. Şi •d-sa, explicîndu-se asupra acelei formaţiuni, spunea în Parlament : „sunt dator, d-lor, să vă explic modul meu de a vedea în cestiunea de faţă, mai cu seamă că am avut onoarea, în timp de un an şi trei luni, să reprezint guvernul pe acea bancă.în numele *mai multor amici ai mei politici din partidul conservator".* Va să zică, nu partidul conservator a reprezintat pe acea bancă, ci o parte din amicii săi conservatori.

Dar, pentru a atrage întreaga majoritate, întrebuinţa denumirea de *amici ai guvernului,* amici ai puterei, amici ai tuturor avantagielor cari le dă guvernul şi puterea de toate zilele. La aceasta, d-lor, trebuie să mai adăogăm încă formula de „concentraţi" ; şi, d-aş voi să exagerez, v-aş aminti că v-aţi numit şi partidul „elitei sociale".

Aşadar din punctul de vedere al tendinţelor, al aspiraţiunilor, al idealului d-voastre politic, noi suntem în drept a zice că nu ştim ce sunteţi şi ce voiţi. O singură dată ştim ce voiţi : cînd vin luptele electorale ; da, atunci suntem foarte comtrînşi de a înţelege ce voiţi, fiindcă ne convingeţi cu cio-

mege pe spinare. *(Aplauze.)* Reprezentaţi şi astăzi ceea ce aţi reprezentat întotdeauna : o *afiliaţiune guvernamentală,* dar nicidecum un partid. D-voastră voiţi să staţi la putere ; acesta vă este tot idealul. Şi, pentru a vă satisface idealul, aţi dat dovezi de dibăcie şi de hotărîre extraordinară. De hotărîrea d-voastră ne-aţi convins în alegeri. Dibăcia este evidentă pe banca ministerială. Cînd v-aţi trezit d-voastră, ultima fază sau una din fazele vechiului partid al privilegiaţilor, cînd v-aţi trezit că, din lipsă de muncă, terenul conservator a rămas uscat, ars şi fără rod, atunci v-aţi pus întreaga speranţă pe o aluviune de o bogăţie mefitică. Şi nu v-aţi întrebat dacă acea aluviune s-a sudat de stînca conservatoare. Şi nu v-aţi gîndit că ceea ce aţi prins cu cangea, dintr-un curent întîmplător,. va fi răpit de un alt curent dezordonat. V-aţi zidit cetatea pe pămînt strein şi neconsistent, şi în curînd veţi privi întristaţi cum drapelul d-stră va fi luat de ape şi dus în depărtări întunecoase. Şi veţi rămînea iar săraci pe stîncă uscată. *(Aplauze.)*

D-lor, dacă ar fi să urmăm înclinarea de a profetiza a unuia dintre^cei mai cunoscuţi şi mai însemnaţi oameni ai regimului de astăzi, am putea zice că istoria, privind la frămîntările timpului şi la iormaţiunile conservatoare din anii aceştia, va rezuma astfel regimul de la 1888 şi pînă astăzi : „regim de apăsare şi de nepăsare".

Nepăsători faţă de opiniunea publică, deşi sunteţi datori să o pipăiţi, să o înţelegeţi şi să o respectaţi, cel puţin să o respectaţi cînd nu puteţi să o satisfaceţi, nepăsători faţă de legi, pe cari le călcaţi ori de cîte ori este vorba de a nu va scăpa puterea din mînă, nepăsători faţă de ţară, nepăsători iată de constituţiune ; aţi dat lovituri grele atît în ordinea politică, cît şi_ în ojdinea morală, atît în ordinea legală, cît şi în ordinea naţională.

în ordinea politică putem declara cu siguranţă că nu se va putea dezminţi serios niciodată următorul adevăr : *ordinea politică şi constituţională la noi a încetat de a mai fi.* Dacă, pe ici, pe colo, mai pătrund cîţiva din minoritate, aceia izbutesc fiindcă s-au hotărît să intre nu în lupte electorale, ci în măceluri electorale. Ştiu că s-a zis : este o banalitate a mar vorbi de alegeri. Şi totuşi, în această banalitate stă tot secretul puterei d-voastră, căci niciodată nu vă veţi hotărî să faceţi alegeri serioase şi curate. Degeaba ne ziceţi că avem libertatea presei, că avem libertatea întrunirilor publice* *şi* că,

prin urmare, ordinea politică este respectată. Nu, d-lor, libertatea presei şi libertatea cuvîntului nu însemnează nimic dacă ne sugrumaţi, în zilele de alegeri, libertatea de a vota. Atît libertatea presei, cît şi a cuvîntului sunt subordonate librărăţei alegerilor. Libertatea presei şi libertatea cuvîntului sunt instrumentele constituţionale ale ordinei politice cari se rezumă în *libertatea alegerilor.*

Dacă d-stră ne mai acordaţi cele două prime libertăţi, este fiindcă voiţi un lucru: să ne acordaţi cel puţin consolaţiunea de a ne plînge nenorocirile noastre şi nenorocirile ţărei. *(Aplauze.)* Ce-mi foloseşte libertatea condeiului şi a cuvîntului dacă, dupe mai mulţi ani de luptă, în ziua cînd poporul este chemat să aleagă între cei cari atacă şi între cei cari guvernează, nu poate vota decît cu o condiţiune : sau să voteze pentru guvern, sau să plece de la urnă cu capul spart ? Ce a rămas din libertatea cuvîntului şi a presei cînd, în ziua de alegeri, ceea ce am clădit eu, adică acea conştiinţă a mulţimei în contra apăsătorilor, nu se poate manifesta ? Şi aţi prezidat o scrie de alegeri cari vor rămînea dc-a pururea legendare.

Să nu veniţi cu sistemul următor de a combate dreptăţile mele : „dar d-stră n-aţi făcut în cutare ocaziune cutare greşeală şi în cutare rînd cutare păcat ?" Apoi bine, acest mod de a raţiona este trist, cînd vine mai ales de la un tînăr conservator. Cu modul acesta consacraţi următorul sistem : *greşalele mele îţi dă d-tale dreptul să comiţi păcate ; păcatele d-tale îmi dă mie dreptul de a comite nelegiuiri şi nelegiuirile mele .îţi dă d-tale dreptul de a comite crime.* Acest ruginit mod de a cugeta şi de a simţi este contrariu legilor, civilizaţiunei şi umani tăţei.

Să intrăm într-o altă cale, în care păcatul unora să nu fie scuzat cu greşelile altora, nelegiuirile cu păcatele şi crimele cu nelegiuirile. *(Aplauze.)*

Alegerile d-stră se pot caracteriza cu două exemple de fapt. Rectorul Universităţei din Bucureşti vine să-şi dea votul la una din secţiuni. Să nu uităm că rectorul este ceea ce nu este orice ministru şi prim-ministru, pentru că reprezintă cultura şi demnitatea unui stat civilizat. *(Aplauze).* în faţa lui apare inspectorul de poliţie şi-1 întreabă : „Cine eşti ?" „Sunt rectorul Universităţei." Inspectorul poliţiei îi răspunde: „Treaba •d-tale este la Universitate, iar nu aici !" *(Aplauze.)*

De îa vîrful acestei scări să mă scobor la cea din urmă treaptă, din punctul de vedere al culturei, şi să vă aduc următorul exemplu : M-am dus la un cetăţean, un cîrciumăraş, şi i-am zis să vie la vot. Cînd îşi punea haina, soţia lui apare cu un copil în braţe şi, cu mari lacrămi în ochi, începe a mă ruga să nu-i iau bărbatul la alegeri. Eu n-am insistat. Dar bietul om era hotărît să meargă. Atunci soţia lui mi-a zis : „să vedeţi, d-le, ce fel de ordin ne-a dat poliţia". Soţia lui m-a dus în spatele casei, şi am văzut că jumătate din peretele casei era uns cu păcură. „Dacă bărbatul meu se va duce la alegeri, un chibrit, la noapte, şi focul ne va prăpădi casa." *(Ilaritate, exclamări.)*

Mie-mi place acest fel de umoare. Văd că sunteţi fericiţi ! Da, sunt fericiţi ! Cei cari sunteţi aleşi cu 125 de voturi, dintre cari 100 ale funcţionariloi, vă credeţi în drept de a rîde şi de a sublinia asemenea atrocităţi comise de regimul d-stră ! *(Aplauze.)*

(N. Filipescu. Nedovedite.)

Eu am făgăduit d-lui Filipescu că am să-i dovedesc lucruri la cari nu se aşteaptă d-sa. D-stră ştiţi că rectorul Universităţei trăieşte : întrebaţi-î, şi veţi afla că nu i s-a dat drumul să voteze decît numai cînd i s-a şoptit inspectorului: „Ce faci ? E părintele directorului poliţiei !" Dar tăgăduieşti, d-le Filipescu, că porţile erau închise cu lanţuri ?

(N. F. Negreşit, înainte de a se începe alegerea.)

Tăgăduiţi că aţi introdus în fiecare local de alegere cîte o bandă de 70—80 inşi, de pe la miezul nopţei ? Dar d-ta, d-lc Cerchez, tăgăduieşti că nu ne-aţi scăpat din mînile bandiţilor poliţieneşti ? Eu n-am uitat, d-le Cerchez, că m-ai scăpat din mîna zbirilor.

(N. F. Cer cuvîntul.)

Dar, după ce bandele au operat în zilele de alegeri, nu le-aţi văzut dvs., tineret conservator, de atîtea ori, nu le-aţi văzut ce triumfalnic mergeau cu masalalele la palat ? Eu am avut curagiul să mă strecor pînă în curtea palatului, ca să văd cu ochii mei pînă unde poate merge dăsfrîul şi imoralitatea ! Dvs., cei din provincie, poate nu ştiţi, poate n-aţi avut ocaziunea tristă de a vedea, dar eu am văzut pe regele României ieşind în balcon ca să mulţumească la ovaţiunile bandelor ce miroseau a prăştină şi a sînge.

(N. F. Vă înşelaţi, regele nici nu era în Bucureşti.)

Nu vorbesc de alegerile din urmă. Ai puţină răbdare. Apoi vă întreb : cînd bandele sunt protejate şi comandate de poliţie, cînd vin şi primesc răsplata de la acei cari le-au închiriat braţele, cînd sunt purtate în triumf pînă în curtea palatului, cînd dau cu ochii de şeful statului, care este silit să iasă în balcon şi să... cum să zic ?... să le salute, vă întreb : cam ce curagiu pot prinde asemenea bande în lupta contra drepturilor şi a libertăţilor publice ? *(Aplauze.)* Dar mă rechemaţi îa alegerile din urmă. Ei bine, să vorbesc şi despre aceste alegeri din urmă, fiindcă trăsurile generale ce le-am expus pînă acum privesc toate celelalte alegeri ale regimului.

Tăgăduiţi d-stră că nu erau la fiecare local de alegeri inspectori, subinspectori, comisari, subcomisari, cu toată poliţia ?

*(N. F.Nu.)*_ _

Nu tăgăduiţi. Atunci să binevoiţi a citi legea electorală, şi apoi să-mi spuneţi, ce căutau acolo poliţia şi bandele ?

(N.F. Poate să nu fie drept.)

Poate ? D-ta ştii foarte bine. La coloarea de verde, inspectorul poliţienesc, în timpul votărei, îmi spunea treptat : „Avem atîtea şi aveţi atîtea voturi". La urmă, înainte de a se despuia urna, mi-a spus cifrele exact. M-am întrebat atunci de unde ştie inspectorul poliţiei cît are *lista Filipescu* şi cît are *lista Fleva ?*

(N.F. Acela era un inspector care vă teroriza ?)

Dvs., d-le Filipescu, să ştiţi un lucru : tot ce v-am spus, şi nu v-am spus decît foarte puţine, s-a petrecut în capitală.

Te rog declară că nu s-a pus lumea pe goană, că nu am fost scăpat prin delicateţa d-lui Cerchez !

(N.F. Cînd s-au spart capetele ?)

Nu vă vorbesc numai de alegerile din anul acesta.

(N. Cerchez. Nu merit mulţumiri, eram îa Buşteni.)

De ce vă faceţi că nu înţelegeţi ? V-am vorbit de alegerile generale de Cameră şi Senat.

La alegerile din urmă am fost surprins de a vedea că inspectorul poliţiei ştie numărul voturilor. Am vroit să văd dacă este adevărat. Am stat acolo pînă la despuierea scrutinului şi m-am convins că cele spuse de inspectorul poliţiei erau exacte — să nu uit o mică greşală — se înşelase cu *două voturi.* Să vedeţi acum că chiar faptul acesta vă va dovedi cît a fost de secret votul sub dvs. S-a înşelat cu două, şi iată de

ice : doi cetăţeni, de frică de a nu fi scurtaţi d-o palmă de agenţii poliţiei, au preferit să-şi scurteze buletinile cu un deget, pentru ca, îndoite în două, să umple plicul întreg , ca şi lista Filipescu. Iacă de ce aceste voturi au fost înnumărate ca ale dvs. Chiar d. Filipescu nu poate tăgădui că, ori cu cîtă iuţeală ar fi fost culese voturile, din cauza marei diferenţe între buletine, de la 3 şi 4 m. se putea vedea bine care vot este al listei Filipescu şi care al listei Fleva.

Iată de ce de rîndul acesta nu s-a făcut vărsări de sînge. Eraţi asiguraţi de triumf prin votul pe faţă.

Ei, d-lor, nu avem eroi, avem cetăţeni convinşi; eroi, nu. Şi chiar dacă cetăţenii ar avea destul curaj, gîndiţi-vă ca •sunt oameni sărmani cari au femei şi copii, şi pentru un vot nu consimt a-şi lăsa copiii orfani şi femeile văduve.

Şi mă întrebaţi dacă s-au comis sau nu brutalităţi în aceste alegeri din urmă ? Nu ştiţi ce s-a întîmplat la albastru ? Vă vor vorbi cei cari au fost acolo.

Să trec peste faptul că s-a votat pe faţă ; să ating în treacăt •cestiunea pe care a ridicat-o d. Filipescu ieri şi să vedem dacă este bine să întemeieze tocmai d-sa, conservator tînăr, modul acela de a face politică. Ce zice d-sa ? „M-aţi dat în judecată ; •dovadă că nu aveţi dreptate e că v-aţi abandonat acţiunea." Şi nu se mulţumeşte numai cu atît, şi mai adaogă : „Au fost cîteva ştergeri nedrepte din listele electorale, dar nu erau din oameni însemnaţi, prin urmare a putut fi o eroare". Şi ne~aţi mai zis : „Daţi-ne unul care să fie o persoană importantă, să aibă dreptul de vot şi pe care să-l fi şters sau să-l fi omis". Şi d-ta, d-le Filipescu, urmînd exemplul d-lui Carp, care întotdauna atacă energic pe cîţi nu-i vede în faţă, aţi venit aici să ne prezentaţi, în ironia majorităţii, pe un om care nu poate să se apere, nefiind în mijlocul nostru. Nu numai aţi contestat dreptul de alegător al d-lui Carada, dar aţi voit să-l ridiculizaţi, şi aceasta nu era permis nimănui, şi mai puţin primarului capitalei.

Ce ai zis, d-le Filipescu ?

D-ta singur ai ales exemplul d-lui Carada pentru a susţine că listele nu au fost falsificate. Primesc poziţiunea de drept şi de fapt pentru a vedea dacă aveţi sau dacă avem dreptate.

D-le Filipescu, ce vei zice cînd îţi voi dovedi că tot ce ai afirmat, dar tot, este fals ? întîi ai zis : „D. Carada *nu are census* cerut de lege, cu toate că d. Carada conduce partidul liberal, cel puţin în mod ocult, şi este un om cunoscut. M-aş. fi gîndit la *dispensă,* dar ce să fac dacă d-sa nu are *nici patru clase gimnaziale ?"*

Dar, d-le Filipescu, mi se pare că aţi fost foarte crud, nu cu d. Carada, ci cu d. prim-ministru, fiindcă aţi vorbit în faţa majorităţei de *patru clase gimnaziale,* cînd regimul are în fruntea sa, în vîrfuî piramidei, pe d. *Lascăr Catargiu!*

(Preş. Nu provocaţi cestiuni personale.)

Eu nu zic nimic contra vreunei persoane. Eu nu zic că d. Catargiu nu trebuie să stea în capul guvernului şi să dispună de soarta regimului. Eu spui d-lui Filipescu că nu trebuie să vorbească cu atîta dezinvoltură de certificate în contra adversarilor să;, mai înainte d-a privi bine la banca ministerială.

(N.F. Nu v-am vorbit de I. Erătianu.)

Dar, d-le Filipescu, ce vă autoriză pe dvs. să ziceţi că d. Carada nu are 4 clase... acum ziceţi gimnaziale... Fie, eu am auzit primare...

(N. F. N-a probat, şi d-ta trebuia să probezi.)

Mă iertaţi, aţi găsit dvs., d-le primar al capitalei, pe d. Carada înscris în listele electorale ?

(N. F. Nu.)

Atunci să-mi daţi voie să vă spun că funcţionarii dvs. îşi bat joc de administraţiunea centrală. D. Carada, de acum doi ani, a fost înscris în liste cu sentinţa Curţei de casaţiune.

(N.F. Nu figurează în liste.)

De ce l-ai şters ?

(N. F. Nu l-am şters.) *(întreruperi.)*

Ziceţi că nu are 4 clase gimnaziale. Ei bine, vă prezint aceste certificate, care dovedesc că are echivalentul de bacalaureat, *(întreruperi.)* Şi dacă n-a putut, în anul 1856, să se ducă la vreo universitate din străinătate, fiindcă n-a avut partea să fie copil al unor părinţi bogaţi, aceasta nu e vina nimănui. *(întreruperi.)*

D-lor, dvs. aţi mai zis încă ceva, că aţi auzit de milionul d-lui Carada. Apoi, d-ta, primarul capitalei, vorbeşti astfel ? Dar cînd v-a somat, pe dvs. de la putere, să dovediţi ce afirmaţi, aţi dat din colţ în colţ. Apoi d. Carada are case în Bucureşti.

(N. F. Poate pe B-dul Malherbes.)

Vă repet că d. Carada v-a somat, şi pe tinerii şi pe bătrînii conservatori, ca sâ-i dovediţi ceea ce afirmaţi ; şi aveaţi puterea şi aveaţi toate dosarele, dar în faţa acestei desfideri aţi tăcut.

(N. F. Carada nu plăteşte decît 6 lei impozit...)

D-le Filipescu, binevoiţi de a vedea aici ce plăteşte d. Carada. Nici acum nu vă satisfac ? Plăteşte întîi pentru o casă îa Craiova. *(întreruperi.)* Mă iertaţi, o să vă pară rău de aceste glume. Plăteşte la Craiova pentru un venit de 1.200 lei; plăteşte în judeţul Vîlcei pentru un venit de 1.600 lei.

Să vă explic, însă, de ce d. Filipescu a zis că n-a găsit la nici o percepţie urmele impozitelor d-lui Carada. D. Carada are case în Bucureşti de 2 ani, şi de 2 ani cere necontenit casieriei centrale ca să fie înscrisă proprietatea pe numele său. Casierul are copie legalizată de pe actul de cumpărare, şi, totuşi, refuză de a trece în roluri numele proprietarului.

(N.F. Casa e scutită de impozit-nouă. N-are de unde şti.)

Eşti dator să ştii toate acestea. Dar ştiţi foarte bine că d. Carada a cumpărat casa d-lui Lehliu încă de 2 ani. Şi cînd funcţionarii regimului refuză de a trece în roluri numele' său, uzează de un mod revoltător de a considera drepturile civile şi politice ale unui cetăţean. D. Filipescu nu vede casele'd-lui Carada, dar vorbeşte de nişte milioane imaginare.

Apoi, d-le Filipescu, ştii d-ta sau nu că d. Carada a făcut vreodată parte din Parlamentul ţărei ?

CJV.F. Nu.)

L-aţi atacat atît şi nu ştiţi ? Să vă spun eu că a făcut parte din Parlament şi că art. 68 din legea electorală prevede că un fost reprezentant al naţiunei este dispensat de orice cens şi poate figura în lista Colegiului I de Senat. Ei bine, dvs. l-aţi şters de pretutindeni.

Apoi, încă.o dată, în acest mod se poate şterpeli toate drepturile politice a o mulţime de oameni din partidul adversarilor.

Cît pentru aerul, cam prea de sus, al d-lui Filipescu, de a vorbi despre capacitatea şi cultura d-lui Carada, eu nu i-aş dori d-sale ca să stea de vorbă cu d. Oarada, cel puţin în materie de finanţe, deşi este de cîtăva vreme primar al capitalei.

Cel puţin, cînd vorbiţi de asemenea oameni, mai întrebaţi şi pe alţii, pe guvernatorul Băncei, pe directorii numiţi de dvs., şi veţi vedea dacă aveţi dreptate de a trata peste picior pe un om care este recunoscut ca autoritate de către financiarii conservatori.

(Preş. Să treacă la cestiune.)

Sunt gata să vă urmez sfatul, însă să-mi permiteţi de a face o mică rectificare : n-am apărat pe d. Carada... am acuzat pe primarul capitalei. Am dovedit că d. Filipescu a şters din listele electorale pe un om politic însemnat. A fost înscris şi are hotărîrea Curţei de casaţie. Apoi cu sistemul acesta, cei cari vor veni după dvs. ar putea face pe mulţi dintre dvs. să sufere politiceşte de *capitis deminutio... (Ilaritate.)*

Dar să onorăm partea finală a alegerilor din cari a ieşit triumfător d. Filipescu.

Aş ruga pe onor. d. primar al capitalei să binevoiască a da atenţiune la aceste ultime observaţiuni ce aduc alegerilor d-sale. Am aci, aş putea zice, *girul politic* al alegerilor comunale din urmă. Ieri, cînd am întrerupt pe d. Filipescu, zicîndu-i : nu fiţi aşa de prezumţioşi, căci vă voi dovedi că s-au comis falsuri extraordinare şi la Colegiul I şi la Colegiul al Il-lea, d-sa nu ştiu ce mi-a răspuns ; mi se pare că mi-a spus cam aşa ceva : „s-au petrecut cîteva incidente regretabile în aceste alegeri, votînd unii de mai multe ori. Ei bine, aceştia, cînd au venit să-şi ceară plata pentru isprăvile făcute în alegeri, i-am trimes la Parchet !" Fără îndoială că o asemenea conduită îl onorează ! Dar ştie d. Filipescu că sunt o mulţime de agenţi cari s-au plîns la tribunal că nu au fost plătiţi de subalternii d-sale pentru cele comise în alegerile din toamna aceasta ?

(N.F. Poate face oricine plângere.)

Dar cînd acel *oricine* sunt agenţi electorali ai regimului» de la 1888 pînă acum, atunci mai sunt ei „oricine" ? *(Aplauze.)*

D-le Filipescu, dacă voiţi a vă da osteneala, am aci o hîrtie care vi s-a dat... nu ştiu dacă a ajuns pînă la dvs. Apropîaţi-vă ca să vedeţi mai mulţi agenţi, cunoscuţi dvs., cari vin şi cer plata isprăvilor lor...

(N.F. Văd aci un funcţionar destituit.)

(Preş. Lăsaţi dialogurile. La cestiune.)

D-îe preşedinte, vreau să dovedesc d-lui Filipescu şi majorităţei lucrurile petrecute în alegeri. Să dovedesc acum Camerei şi d-lui Filipescu că alegători cari, neluînd parte la. vot, de fapt au votat.

(O voce. Aşa a votat şi la Craiova.)

Dvs. poate nu aţi prins corpul delictului.

Sunt gata să prezint Camerei spre examinare următoarele •cărţi de alegători, în cari stă dovada scrisă că toate semnăturile alegătorilor au fost făcute de funcţionarii primăriei. Dupe alegeri aceste cărţi erau destinate focului. Din nefericire pentru dvs., parte din ele au căzut în mîna opoziţiei.

Poftiţi de vedeţi minuni : cîrciumari iscălindu-se cu semne •de telegrafişti. Aş dori să-mi spuie d. Filipescu dacă_ iscăliturile de pe aceste cărţi sunt ale lui Ilie Dumitrescu, Constantinescu...

Tăgăduiţi că toate aceste iscălituri sunt de_ funcţionarii primăriei ? Dacă aveţi acest curaj, fac apel la trei membri din -majoritate, şi împreună cu d-ta, d-le Filipescu,_ să mergem din casa în casă să Întrebăm pe toţi aceşti oameni dacă sunt sau nu ale lor iscăliturile de pe aceste cărţi. Primiţi ?

(N.F. Poate s-a întîmplat, dar le-am trimis la Parchet spre pedepsire.)

Constat, dar, că nu numai au votat unii de mai multe ori, ci că au votat mulţi agenţi de ai primăriei în locul adevăraţilor alegători

(Al. Marghiloman, min. justifici. La care colegiu ?)

Şi la Colegiul I, şi la Colegiul al II-iea.J'iu k dispoziţia dvs. un grup de cărţi de alegător cu iscălituri false, cari să ilustreze Colegiul I, şi un alt grup,^care să ilustreze pe al 11-lea. în aceste cărţi de alegător stă numele unor oameni cari au fost în zilele de alegeri afară din ţara şi cari nici pînă azi nu s-au întors. Nici atîta pricepere nu aţi avut *a.* nu lua pe -oamenii care sunt la Paris şi a-i pune să voteze^prin reprezentanţi. Este un funcţionar farmacist, care fiind în concentrare, nu putea fi îa vot, şi, cu toate acestea... a votat. Ştiţi pe ce mă bizui afirmîndu-vă acest fapt? Pe chiar scrisoarea farmacistului.

Vă pot dovedi vreo 50 de asemenea falsuri de la o singura secţiune, şi numai cu cărţile cari au trecut prin jnîna unui singur funcţionar. Vă puteţi închipui la ce sumă să poate urca falsurile de pe la toate secţiunile ! Apoi cu asemenea alegeri nu vă puteţi făli nici astăzi, nici faţă de istorie. Am auzit cu multă plăcere pe d. ministru de finanţe zicînd „Noi ne prezentăm cu încredere faţă de istoria pe care o ridicaţi dvs. contra noastră". Ei, dacă ar fi vorba numai de deficite şi de excedente băneşti, aşa ar fi poate, dar cînd e vorba de pierderi şi de cîştiguri morale, din acest punct de vedere: istoria nu ştiu ce va zice, şi nu ştiu dacă va precumpăni în paginile ei acea mult cîntată regularitate financiară a d-lui Ghermani sau dezordinea politică şi morală a întregului regim ! Dvs. vă vine foarte uşor ca să rîdeţi, ca să vă consolaţi cu puterea ; dar, drept să vă spun, cred că sunt printre dvs. oameni cari se vor convinge că nu trebuie să deţie puterea cu orice preţ. Deja văz, printre aceia cari afirmau cu mai multă cutezare că nimeni nu se poate atinge de alegerile din Bucureşti, că, în urma probelor aduse aici, încep a se mai linişti şi a mai sta pe gînduri. V-am produs fapte materiale, dovezi brutale. Acum vă e greu să mai susţineţi că aceste alegeri au fost curate.

Dar despre restul ţărei ? Nu insist ; trec repede. D. Popp, conservator, a fost bătut ; d. Mănciulescu, conservator, a fost bătut ; la Drăgăşani, alegerile s-au făcut cu armata. Un orăşel în stare de asediu. Atîta aviditate aveţi de putere, încît acolo a fost un adevărat măcel ! Aşadar, alegerile, vorbind chiar numai de cele din urmă, alegerile dvs. au fost pătate de ilegalitate, pătate de violarea secretului votului, pătate de ingerinţe brutale, materiale, manifestate prin bătăi şi prin teroare.

D-lor, de la ordinea politică şi constituţională să trecem la *ordinea legală.* Aci putem pune ca axiomă că, ori de cîte ori a venit în atingere cu interesele politice, ordinea legală a fost desfiinţată. De cîte ori prin respectarea legilor s-ar fi produs oarecari avantagii politice pentru adversarii regimului, ele atîtea ori legile au fost călcate. Gîndiţi-vă la modul de a întrebuinţa forţa armată faţă de manifestaţiuni, faţă de activitatea opoziţiunei. Aş vrea să ştiu dacă credeţi că e legal,, iară a vă mai întreba dacă credeţi că e bine şi patriotic.

Credeţi că este legal ca ori de cîte ori guvernul se simte atacat de opoziţiune să dispuie de armată cum dispune Ia alegeri de bandele de bătăuşi ?

D-lor, noi facem parte dintr-un partid care crede în armata ţărei, care o iubeşte, o respectă şi care caută să o apere în toate-imprejurările.

De cîtva timp, însă, în apărarea noastră începem să fim strîmtoraţi. Putem apăra orice s-ar face de armată, orice ar comite armata din ordinele dvs. ?

Apoi oricîtă iubire şi oricîtă credinţă am avea noi în armată, vă întreb : am fi putut noi să o apărăm de devastaţiunea făcută ia redacţiunea *Adevărului ?* Putem noi să ne solidarizăm, din cauza dragostei pentru armată, cu toate excesele unor ofiţeri orb-supuşi la ordinul regimului ? Aceasta nu o putem face ! Şi a trebuit să dezaprobăm acea devastare şi să constatăm că dvs. comiteţi cele mai revoltătoare ilegalităţi cu armata ţărei.

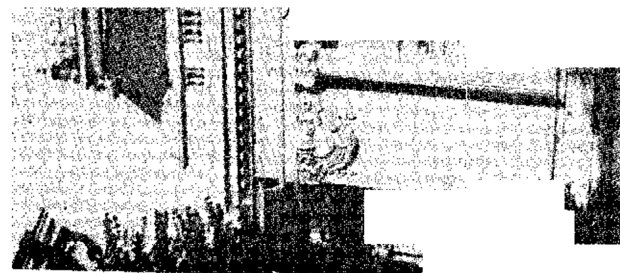
(/. Docan. Soldatul e dator să tragă şi asupra tatălui său...)

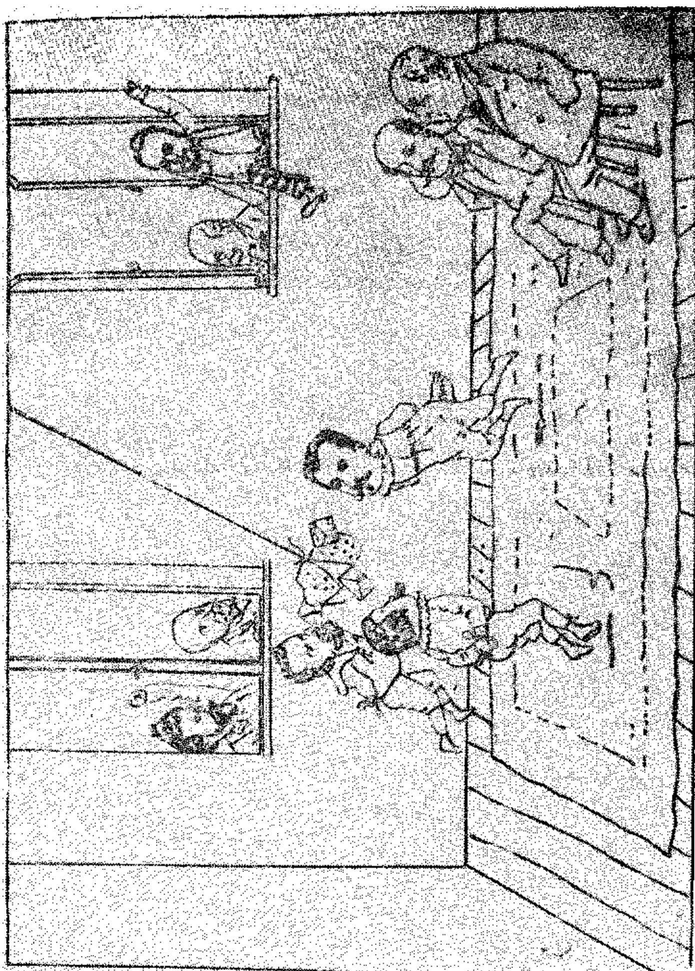
Cînd anul acesta, sunt d-atunci cîteva luni numai, opoziţiunea, uzînd de drepturile pe care i le acordă legile şi constituţiunea, făcea întrunirile cele mari, şi cînd de la aceste întruniri pornea mulţimea, ca demonstraţiune legală şi liniştită, cu ce drept aţi scos armata şi aţi desfăşurat-o pe uliţele capitalei ? Aţi impus colonelilor, maiorilor, ofiţerilor inferiori şi soldaţilor rolul de a apăra, de fapt, existenţa unui regim contra căruia capitala se ridicase. *(Aplauze din minoritate.)*

Este adevărat sau nu că în acele luni s-a guvernat, de fapt, cu o stare de asediu? Este adevărat. Cînd nu poate o întrunire să defileze şi cînd acea întrunire este liniştită, cînd a dat dovezi că nu aruncă insulte la adresa suveranului... Vă întreb ce a motivat ieşirea din lege şi întrebuinţarea armatei, aşa cum .aţi întrebuinţat-o ? D. Arion mă întreabă dacă am uitat discursul meu. Eu nu l-am uitat; e probabil însă că d-sa nu l-a citit. Unii din noi au putut spune ceea ce cred, şi la adresa guvernului, şi la adresa suveranului. Dar nici o gîndire, nici o frază nu conţin insultele şi trivialităţile pe care dvs. le-aţi aruncat regelui nostru.

(CC. *Arion.* Este o amendă onorabilă.)

Credeţi sincer că un om ca mine, fără vreo însemnătate în politica ţărei, face amendă onorabilă ? Eu ştiu că dvs. toţi un loc, un partid întreg, în timp de şapte ani, sunteţi în continuă amendă onorabilă, dar nu onoratoare, în virtutea căreia staţi la putere. Aţi dovedit că în rîndurile noastre erau oamenii cu pietre şi cu mere murate ? Nu. Din rîndurile noastre n-aţi auzit nici o şuierătură la adresa suveranului, nici o ofensă la adresa sa, cînd trăsura regală trecea prin mulţime. Ce v-ai îndreptăţit, dar, să vă daţi aerul către suveran că-i apăraţii persoana şi palatul ? Suveranul nu este al dvs., ca să-1 încingi

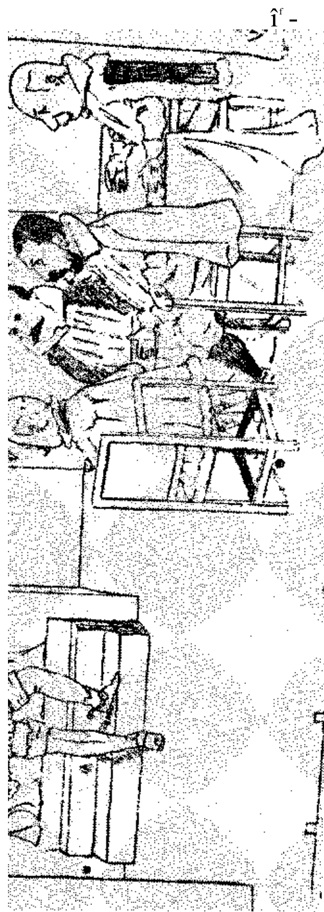

Caricatură din epocă : lupta pentru portofoliu a conservatorilor, în vreme ce liberalii așteaptă. La una din ferestre, D. Sturdza și Delavrancea

Delavrancea în fracul de primar, 1899—1901. Caricatură

Caricatură de epocă : „Poftă bună, domnii mei", le urează sarcastic Delavrancea (Ruy Blas), înşelat în aşteptările sale

geţi cu ziduri de armată. Nu este al dvs., este al ţărei, şi numai cînd am fi dat dovezi că vroim a face manifestaţiuni necuviincioase la palat, numai atunci aţi fi putut face apel la armată, ca să oprească defileurile noastre. Este evident că v-aţi temut de o impresiune puternică cînd pe sub geamurile palatului ar fi trecut 15-20.000 de oameni, şi de aceea aţi întrebuinţat forţa armată. Iacă de ce am dreptul să susţin că cu forţa şi cu mijloace ilegale aţi voit să covîrşiţi manifestaţiunea unei opoziţiuni legale. Credinţa mea este că nu dvs. veţi apăra în mod serios şi eficace pe suveran ; credinţa mea este că numai ţara îl poate apăra ; credinţa mea este că sunt oameni cari nu ştii cînd sunt mai periculoşi : cînd îl atacă sau cînd îl apără ? *(Aplauze.)* Dvs. aţi făcut, în opoziţiune, din rege, *ţintă,* iar la putere aţi făcut din rege *pavăză.*

(/. Docan. Nu mai amesteca persoana regelui.)

Vlai credeţi, vă rog, d-le Docan, că la cei tineri sîngele este mai iute.

Dar, d-lor, aceste călcări de lege au un înţeles, fără a avea \ ivo scuză. Sunt însă călcări de lege cari, politiceşte, nu folosesc întru nimic regimului.

A.poi ce exemplu mai nemerit, pentru a ilustra afirmaţiunea mea, voiţi dvs., decît următorul : de pe banca ministerială, de către un ministru, pe cale administrativă, se desfiinţează o sentinţă judecătorească definitivă. Nimeni nu a uitat *afacerea l'.cdmar,* pe care nu o discut, ci o dau în treacăt ca exemplu. *tjl.iritate.)* Aş mai înţelege să rîză alţii, dar oamenii cari au pretenţiunea de a fi oameni de legi ?...

Cînd statul este pus în posesiune printr-o sentinţă judecătorească, cînd în contra acestei sentinţe moştenitorii testamentari fac apel şi Curtea de apel dă dreptate tribunalului, şi cînd moştenitorii nu aveau decît numai recurs în casaţiune, şi cînd ministrul, cu de la sine putere, scoate pe stat din posesiune, atunci vă întreb pe dvs., oameni de legi, de cine rîdeţi ? E>e legi, sau de ministru ? *(Aplauze.)*

Cu ocaziunea răspunsului la mesagiul regal din 1894, eu am voit să vă dovedesc că au fost atinse, ştirbite şi maltratate şi ordinea politică, şi ordinea legală !

Sa vin acum la *ordinea naţională !*

;)-lor, în cestiunea aceasta vă voi spune deocamdată foarte puţine, rezervîndu-mi dreptul să o discut pe cale de interpelare.

Mesagiul ne afirmă că relaţiunile noastre cu străinătatea, graţie prudenţei, tactului guvernului actual, sunt din cele mai bune şi de cari avem dreptul să ne felicităm.

_ Eu nu voi intra în o aşa de profundă diplomaţie, în care a intrat ieri un orator al guvernului. Şi, drept vorbind, nici nu am elementele necesare pentru a cunoaşte intenţiunea marilpr puteri !... D. Filipescu v-a putut spune, bazat pe combinaţiuni de politică exterioară, rusească sau austriacă, dacă noi vom veni mai curînd sau mai tîrziu la putere.

Eu nu ştiu ce se petrece în cabinetele diplomaţilor, şi nici nu voi să ştiu. întrebarea e dacă, independent de preocupările diplomaţilor din ţările străine, are sau nu vreo datorie regimul care ne guvernează într-o problemă atîta de mare.

D-lor, încep prin a exprima, şi cred că sunt interpretul simţimintelor tutulor amicilor mei, deplina noastră satisfacţiune pentru partea finală a discursului d-lui Filipescu. Sunt şi suntem de acord cu d-sa cînd declară lămurit că un guvern nu poate să zică : „n-am nici o datorie în cestiunea naţională". Guvernul nu poate să zică : „n-am nici o datorie" cînd peste Carpaţi 3 milioane de români gem sub despotismul sălbatec al ungurilor. D. Filipescu a fost şi mai lămurit cînd a afirmat că guvernul poate avea mijloace de intervenţiune, nu cu arma în mînă, nici chiar de la ministrul de externe al României, la ministrul de externe al Austro-Ungariei, ci cu un alt mijloc mai nemerit şi mai puţin alarmant.

D-sa zicea: guvernul României are de încheiat *convenţiuni,* are relaţiuni economice cu Austro-Ungaria, prin urmare, cînd e vorba de a discuta concesiunile reciproce, de ce guvernul m.-s. n-ar putea să servească şi cestiunea naţională ? Foarte bine, foarte frumos ! D. Filipescu are perfectă dreptate. Dar d-sa, fiind desigur, absolut sincer, face declaraţiunile acestea ceva cam... tîrzior. Mă rog, de ce n-aţi emis asemenea păreri înainte de a încheia, pe 10 ani, convenţiunea cu Austro-Ungaria ?

(Al. Lahovari, min.ext. Convenţiuna se poate denunţa în orice an.)

Să poate denunţa în fiece an... Atunci, în urma discursului d-lui Filipescu, avem dreptul să sperăm că la sfîrşitul anului o veţi denunţa !

(Al. Lahovari. Să nu fie păgubitoare ţărei.)

(N. F. Propune d. Delavrancea denunţarea în numele partidului liberal ?)

Dvs. în numele guvernului şi al partidului conservator aţi vorbit ?

(N. F. în numele meu.)

Pentru ce, cînd aţi încheiat convenţiunea cu Austro-Ungaria nu aţi fost animaţi de ideile ce aţi expus ieri ? Aţi spus, însă, ceva şi mai mult. Aţi pomenit despre un mare om de stat al Italiei şi despre regele galantuom. Atunci v-a întrerupt d. ministru de externe. Dvs. ştiţi ce voia regele Italiei, şi dorinţele sale s-au realizat. Ştiţi că era vorba de reîntoarcerea la Italia a mai multor provincii italieneşti. Cred dar că prin asemenea apropieri veniţi şi daţi o lecţiune băncei ministeriale.

D. Filipescu aminteşte cuvintele lui Gambetta majorităţei, guvernului ţărei: „sunt cestiuni la care necontenit trebuie să cugetăm, dar despre care să nu vorbim niciodată".

Dvs. ştiţi la ce făcea aluziune Gambetta. Făcea aluziune la Alsacia şi Lorena. Aşadar, un membru al majorităţei conservatoare, primarul capitalei, un om atît de influent, omul speranţelor dvs. şi, cu drept cuvînt, un om muncitor, convins şi de talent, spunea aci, în cestiunea naţională, că putem merge mai departe decît merg cei de dincolo. Repeta cuvintele lui Gambetta şi ne arăta exemplul lui Cavour şi al regelui „galantuomo".

(N. F. N-am zis aceasta.)

Da ! Nu puteam să vă înţeleg altfel, dovadă că însuşi d. ministru de externe, în a căruia pricepere de cele fine nu puteţi să nu aveţi încredere, v-a întrerupt spunîndu-vă „că două luni dupe declaraţiunile regelui Italiei s-a declarat războiul".

Atunci, d-lor depe banca ministerială, d-lor din majoritate, d-lor conservatori, pentru ce ne atacaţi cu atîta înverşunare, pentru ce ne aruncaţi nouă, prin întruniri, _ în Parlament şi prin presă, acuzaţiunea că noi facem din cestiunea naţională o cestiune de interes meschin, în scop _ de a ajunge la putere?

Nu vedeţi cît de nedrepţi sunteţi cînd ne acuzaţi pe noi de ceea ce de ieri aţi început să susţineţi şi dvs. ? Avem o mîngîiere însă : e că începe să recunoască, cel puţin unul din dvs., că aţi făcut rău pînă acum în cestiunea naţională, şi că de acum înainte veţi căuta să faceţi ceva mai bine. Vedeţi ce folositoare este citirea, din cînd în cînd, a studiilor cari sunt

în afară de politica zilnică ? Nu-mi explic declarațiile d-lui Filipescu, căldura cu care a vorbit, convingerea sa de bun patriot, nu mi le explic decît ca un rezultat al citirei studiului d-lui Sturdza, publicat în *Revista noua.* Numai în acel studiu să găsesc lucruri cari sunt absolut potrivite cu explicațiile și cu declarațiile d-lui Filipescu, ba chiar cu unele fraze. Numai acolo se pledează cestiunea din punctul de vedere al importanței noastre geografice ; numai acolo se susține că Europa nu poate ține socoteală numai de valoarea numerică a unui popor, ci și de valoarea lui morală. D. Sturdza, dacă nu mă înșeală memoria, a arătat și punctul strategic pe care-l ocupă România în lanțul de apărare, într-o conflagrațiune generală ce s-ar ivi între Orient și Occident.

Dacă, dar, din punctul de vedere al importanței noastre geografice, cestiunea națională se poate apăra, dacă, din punctul de vedere al valorei noastre morale, putem să ridicăm glasul, atunci, d-lor, cari ar fi alte punte de vedere ce ne-ar răpi dreptul de a ne amesteca, cu înțelepciunea cuvenită, în cestiunea națională ? Apoi, cînd luați concluziile studiului d-lui Sturdza drept dogmă națională, vă întreb, cum puteți împăca acele concluziuni cu declarațiunea că „nu toate revendicările celor de peste Carpați sunt legitime" ? Și cînd asemenea declarațiuni se fac de pe banca ministerială, spuneți-mi dacă serviți pe românii de peste Carpați sau dacă nu serviți pe ungurii de la Budapesta ?

(O voce și *d. Lahovari.* D. Sturdza a spus-o.)

Nu ! N-a putut zice asemenea lucruri d. Sturdza. D-le ministru de externe, d. Sturdza a declarat că are încredere în înțelepciunea celor de peste Carpați; că ei vor ști ce să lase și ce să nu lase si a dat *exempli gratia* autonomia Transilvaniei. Mă fac forte de a vă dovedi aceasta cu *Monitorul oficial.* Dar tot așa de forte mă fac să dovedesc d-lui Filipescu și d-lui ministru de externe că unul din miniștri a zis că : „nu toate cererile românilor de dincolo sunt legitime". Acesta este adevărul. Dar spuneți-mi dvs., cari văd că ați început să vă schimbați părerile în cestiunea națională, spuneți-mi : s-a servit cestiunea națională cînd de pe banca ministerială s-au pus la îndoială ororile comise peste Carpați și consemnate de presa europeană ?

Cînd sufletul întristat al României, ca să mă serv de o expresiune a d-lui ministru de externe, cînd sufletul ei întristat și emoționat nu știa ce se va întîmpla cu o parte din fiii ei, atunci s-a ridicat un ministru de pe acea bancă și a ținut limbajul următor : „mi se spune că la Turda casa șefului partidului național de dincolo a fost distrusă, că în temniță gem atîția oameni devotați dreptului lor și naționalitățeí lor, dar oare toate sunt adevărate ?"

Și asemenea îndoieli au fost exploatate de întreaga presă ungurească. Eu unul nu mai înțeleg... cum să pot împăca noua fază a dvs. cu conduita dvs. de mai nainte, declarațiunile miniștrilor cu acelea ale unui membru însemnat din majoritate ?

S-a aruncat în cestiunea națională cuvinte de o imprudență extraordinară. Tot de pe banca ministerială ni s-a zis că noi, țara românească, să nu uităm că ungurii tratează pe români ca de la „cuceritori la cuceriți" ; să nu uităm că istoria joacă un mare rol și justifică, cu alte cuvinte, o bună parte din conduita maghiarilor. N-ar fi rău să se mai citească istoria, și să se citească ceva mai bine decît s-a citit. Cestiunea națională nu se înțelege așa de ușor numai din forma ei actuală, numai din dazbaterile repezi din presă, nici chiar din cîteva broșuri apărute în timpul din urmă. Binevoiți a dăschide marea istorie a țărei de dincolo, și atunci vă veți convinge că românii de peste Carpați nu cer nimic care să nu fie sau în legile existente ale Ungariei, sau să nu fi fost consacrate lor prin legi ale imperiului Austriei. Toate cerințele lor sunt, parte, legale chiar față de Ungaria și, parte, istorice și legale față de imperiul Habsburgilor. Cu alte cuvinte, afară de autonomia Transilvaniei, toate celelalte cereri ale românilor sunt coprinse în legile existente ale Ungariei ; cît pentru autonomia Transilvaniei, această autonomie, istoricește, ei au avut-o. Nu este adevărat că astăzi se ridică niște *cuceriți* cu pretențiuni absurde față de *cuceritorii* lor. Să nu ni se vorbească de timpul în care românii au putut să fie servi, căci toată țărănimea de acolo, germani, unguri și secui, toți au suferit servajul. Și dacă această stare a servajului n-a atins drepturile politice ale celorlalte națiuni, ea nu poate să se invoace contra românilor. A se evoca astfel istoria, de pe banca ministerială a României, este a se comite un păcat pe care nimeni nu-l va ierta.

Ați uitat, ne-a zis d. ministru de externe, că idealul dvs., fostul șef al partidului național-liberal, în cestiunea națională a răspuns d-lui Kogălniceanu : „ți-e ușor să vorbești de pe băncile opozițiunei, dar eu, care stau pe banca ministerială"...

Apoi se poate apăra un guvern cu asemenea citaţiuni ? Aşa este. Aşa a zis d. Brătianu. Dar ce înţeles clar era în acel limbaj ! îi era greu să spuie ceea ce credea, căci era la guvern. Dar i-a fost lui aşa de uşor ca dvs. să declare că cererile românilor de dincolo nu sunt legitime ? A afirmat el că nu toate plîngerile lor corespund la fapte reale ? A dat el să se înţeleagă că istoria explică şi legitimează întru ceva supremaţia despotică a maghiarilor faţă de românii de peste munţi ? Dar nu simţi că răspunsul lui Ion Brătianu n-a deprimat sentimentul naţional şi nu a izbit în aspiraţiunile generale ale celor de dincolo ? Ion Brătianu a refuzat de a vorbi, dar n-a voit să lase fără mîngăiere nici pe ţară, nici pe amici, nici pe adversari, ci le-a spus închinînd : „Românii de dincolo de munţi, ca şi cei de aici, nu vor peri niciodată !" *(Aplauze.)*

(Voci: Sunt şease ore.)

Atunci voi continua mîine.

(Şedinţa se ridică la 6 ore, anunţîndu-se cea următoare pe a doua zi, 30 noiembrie.)

II

Domnilor deputaţi,

Ieri, îneeDÎnd a discuta cestiunea naţională, am fost întrerupt de pe băncile majorităţei şi de pe banca ministerială. Azi vă veţi convinge că aţi comis o mare greşală cînd aţi tăgăduit ceea ce eu am afirmat.

V-am spus că de pe banca ministerială a României s-a declarat că nu toate cererile fraţilor noştri sunt legitime şi s-a pus la îndoială barbariile şi ororile ungurilor.

(D. ministru de externe. Cu restricţiune că nu s-a zis niciodată.)

Veţi binevoi să constataţi, împreună cu mine, că tot ce am afirmat ieri este absolut adevărat.

Iată ceea ce spunea d. Carp, în Senat, anul trecut: „Cînd îşi vor pune întrebarea dacă este mai bine să aibă buni ori răi cetăţeni, atunci desigur că cestiunea este dezlegată şi că vor da satisfacţiune *revendicărilor legitime,* căci *nu toate sunt legitime* ale românilor"...

Aşadar, un *ministru* a declarat că nu toate revendicările celor de dincolo sunt legitime, iar nu d. Sturza, după cum s-a

afirmat de către d. primar al capitalei şi de pe banca ministerială.

Mai adăugam că nu vreunul din noi, şi nu d. Sturdza, a pus la îndoială barbariile comise contra fraţilor noştri de peste Carpaţi.

Să-mi daţi voie să vă dovedesc aceasta. Iată cum se exprima d. ministru de externe, în Senat, anul trecut, cînd cestiunea naţională a fost pusă în dăzbatere : „Acolo, zice *d. Sturdza,* se petrec lucruri brutale şi grozave, acolo se bag oamenii în închisori şi tot lor li se strică casele de către o mulţime sălbatică şi violentă ; aceasta nu se petrece în nici un stat din lume, *zice d-sa".*

Vedeţi... nu v-am dovedit ceea ce voiam să vă dovedesc ? Acolo, în Transilvania, se bagă oameni la închisoare, *zice d. Sturdza,* dar d. ministru de externe nu crede ? Acolo se comit lucruri barbare, nedemne de secolul în care trăim, *zice d. Sturdza,* dar d. ministru de externe nu crede ? Dar să vedem cum d. ministru de externe devine şi mai clar în calea aceasta patriotică şi românească !...

D. Lahovari .continuă : „Nu putem şti pînă la ce punt toate acele lucruri (barbariile ungurilor) sunt adevărate"... Acum v-aţi convins că eu am avut dreptate :şi că d-voastră aţi comis o mare greşală cînd m-aţi provocat să vin cu *Monitorul oficial.* Şi se potriveşte o astfel de atitudine de pe banca ministerială cu discursul cald al d-lui Filipescu în cestiunea naţională ? Şi se potriveşte tendinţa d-lui Filipescu cu încrederea pe care d. Filipescu o acordă guvernului majestăţei-sale ?

Mai mult, de pe banca ministerială a României s-au ridicat avocaţi ai guvernului maghiar, căci acelaşi ministru a cercat să spele, de răspunderea ororilor comise peste Carpaţi, pe guvernul din Budapesta.

Iacă, d-lor, apărarea pe care o face d. Alexandru Lahovari, ministrul nostru de externe, ministrul dv. de externe... al majorităţei...

(D. preşedinte. Vă rog să nu vă puneţi în revoltă cu legile ţărei.)

Domnule preşedinte, cred că nu am depăşit cuviinţa parlamentară susţinînd că miniştrii sunt ai majorităţei ; dacă nu sunt ai majorităţei, ci majoritatea este a lor, nu sunt miniştri constituţionali...

(D. preşedinte. Negreşit, domnule Ştefănescu, că majoritatea indică cine să fie sau să nu fie pe acea bancă reprezentanţii statului. Vă rog însă să nu vă puneţi în revoltă contra legilor noastre.

D. N. Fleva. Luăm act de această declaraţiune.

D. preşedinte. Cunoaşteţi foarte bine, ca nuanţă, ce se poate şi ce nu se poate zice.)

Rog pe d. preşedinte, în cestiune de nuanţe, să binevoiască a ne numi aşa cum am fost aleşi de colegiile noastre respective, şi să nu facă din aceasta o cestiune conservatoare, ci să o reducă la o simplă cestiune de cuviinţă.

(D. preşedinte. Binevoiţi a ne explica, cum să vă numesc în viitor ?)

Vă rog să mă numiţi aşa cum vă plătesc birul, aşa cum mă insultaţi prin jurnale, aşa cum mă indicaţi la urgia bandelor...

(D. preşedinte. înţelegeţi bine că nu sunt eu chemat să dau nume cetăţenilor ; vroiţi să vă zic Delavrancea ? Iau act.)

Să şopteşte de banca ministerială de actele stărei civile ? Prea bine ; dar sa ştiţi că voi veni în acelaşi timp cu istoria pentru a vă dovedi că jumătate din dv. nu purtaţi numele cari ar trebui să le purtaţi; şi să ştiţi că nu vor scăpa nici cele mai pretenţioase nume. Nu crez că e bine să mă întrerupeţi cu lucruri cari nu sunt la înălţimea cestiunei, forţîndu-mă să vă spun ceea ce nu eram hotărît să vă spun.

D-lor, susţin că de pe banca ministerială s-a făcut apărarea guvernului maghiar în nişte momente critice şi dureroase pentru fraţii noştri de peste Carpaţi. Apărare este a ţine astfel de limbagiu ; „eu cred că cel puţin violenţele de stradă nu pot să se petreacă *nici cu permisiunea, nici chiar cu îngăduirea guvernului de la Budapesta".*

D. ministru de externe crede că cel puţin violenţele de stradă nu pot să se producă nici cu permisiunea, nici cu îngăduirea guvernului din Budapesta.

Face dar o apărare a acelui guvern care a aruncat atîţia martiri în temniţele Ungariei, fiindcă au luptat pentru drepturile lor înscrise în legile Ungariei.

Aţi crezut însă că puteţi afirma că d. Sturdza ar fi declarat cererea autonomiei Transilvaniei de nelegitimă. Să lămuresc şi acest neadevăr, cu documente, cu cuvintele d-lui D. Sturdza consemnate în coloanle *Monitorului oficial.*

D. Sturdza, vă spuneam ieri, a zis doar că are încredere în înţelepciunea celor de dincolo, că ei vor deosebi ceea ce este oportun de ceea ce nu este oportun, că ei vor şti ce trebuie să ceară imediat şi ce trebuie să amîie. Şi s-a servit de autonomia Transilvaniei ca de un exemplu. Atît numai. Aţi tăgăduit aceasta. Ei bine, iacă ce spune d. Sturdza în această privinţă :

„Voi vorbi numai *în treacăt* despre cererea autonomiei Transilvaniei, adică a ideei de a se despărţi Transilvania de Ungaria. *Dacă pot bine să-mi dau seama,* această cerere românii din Ungaria au înscris-o în programele lor de la 1848 încoace, mai mult pentru că ei cred că această formulă este pentru dînşiî o garanţie în contra tendinţelor de maghiarizare. Singurul şi unicul scop al mişcărei româneşti de peste Carpaţi este numai *să nu fie maghiarizaţi, să rămînă români.* Şi-mi închipuiesc că *dacă ei ar afla această garanţie în altele,* unirea Transilvaniei cu Ungaria nu va forma o dificultate de împăciuire dintre maghiari şi români. Aşa-mi închipuiesc eu, pentru că am văzut în bărbaţii de dincolo, nu de astăzi, ci de mult, o aşa pricepere, cumpăneală, pătrundere politică, *încît ei vor şti totdauna deosebi ceea ce e cu putinţă şi util de ceea ce e cu neputinţă şi inutil."*

Aşa e că d. Sturdza lasă cestiunea autonomiei absolut îa judecata, la înţelepciunea, îa patriotismul lor ? D. Sturdza nicăieri şi niciodată, nici în Senat, nici în întruniri publice, n-a declarat că autonomia Transilvaniei ar fi o *cerere nelegitimă* a românilor.

D. Filipescu a mai formulat o imputare cam în felul acesta : „să nu ne lăsăm a fi tîrîţi de prea mult *sentimentalism* în cestiuni grave, în cestiuni mari". în treacăt voi spune că sunt cestiuni în care sentimentalitatea, căldura marei mulţimi hotărăşte şi constituie adevărata forţă a celor reci şi celor cumpătaţi, în cestiuni naţionale sentimentalitatea unui neam dă forţă, dă rezoluţiunea şi asigură drepturile. *(Aplauze.)* Pentru ce vă ridicaţi contra fazei de sentimentalism în care pretindenţî că a intrat această mare cestiune ? Pentru ce deveniţi voi, tineri conservatori, aşa de reci înainte de vîrstă ? Nici un înţelept n-a preţuit mult pe oamenii aceia cari s-au răcit înainte de vreme. Marcu Aureliu, profundul înţelept şi împăratul celui mai mare imperiu din timpul lui, zicea : „Mulţumesc zeilor că nu m-a făcut om înainte de vîrstă". *(Aplauze.)*

Nu cereți dar, d-lor, tinerimei ca într-o asemenea cestiune să apară rece, să apară calculatoare, să apară cu acea înțelepciune care nu se poate datori decît timpului și îndelungei experiențe. Cine n-a avut avînt și imaginație nu poate deveni profund și înțelept. *(Aplauze.)* Știu că vorbind astfel sperați a vă legitima o parte din inconduita d-voastră.

In adevăr, de la cuvinte la fapte. Să vedem cum v-ați purtat în această cestiune atunci cînd ați avut ocaziunea de a vă pune în practică principiile, adică de a fi pururea în contra oricărui sentiment național. Unul din exemplele cele mai potrivite, pentru a vă măsura înțelepciunea și răceala care o recomandați în această cestiune mare, este desigur conduita d-voastră față de manifestațiunea studenților.

D-lor, dușmanii noștri ne acuză pe noi, popor românesc, de *șovinism.* Eu nu cunosc popor mai domol, mai blînd, mai tolerent, în cestiune de naționalism și naționalitate, decît noi, românii. Lucrul se explică ; nu voi căuta acum cauzele acestei răceli de cari va bucurați d-voastră.

(D. N. Filipescu. Nu se bucură nimenea.)

Vă întreb, dar, ce credeți d-voastră, sincer, în conștiința d-voastră, că tinerimea română este prea entuziastă, că este prea patriotică ? D-voastră o criticați pentru sentimentalismul ei.

Eu cred că îi mai trebuie pînă să o admirăm pe deplin, că este afară din cale înțeleaptă în formele în cari își manifestează sentimentele ei. *(Aplauze.)*

D-lor, nici în politica zilnică, nici în scrierile noastre de altă natură, nici în școalele noastre, nici chiar în casele noastre nu se face îndeajuns patriotism. Și cînd de nicăieri tinerimea noastră nu se poate inspira de un puternic sentiment de naționalitate, credeți că este bine să-i mai dați la cap atunci cînd voiește să sărbătorească numele marilor eroi ai patriei noastre ? Credeți că este bine să izbiți în tinerimea universitară cînd ea voiește să sărbătorească datele gloriei noastre naționale ? Cînd tinerimea abia a început să se preocupe de cestiunea fraților noștri, găsiți că este bine, în interesul patriei și a existenței noastre, ca să o opriți din avîntul ei ?

Ați mărturisit că în această cestiune nimic nu este mai detestabil decît o conduită de *duplicitate.* Sunt de acord cu d-voastră. Ia să vedem cum s-a purtat regimul față de una din cele mai mari și mai importante manifestațiuni care a avut loc în capitala României.

Nu voi intra în toate detaliile privitoare la scenele sălbatice, petrecute în ziua și noaptea de 14 septembrie. Mă voi mulțumi numai cu cîteva trăsături generale, pentru a vă dovedi că acolo unde a fost barbaria a fost și *duplicitatea.*

Studenții noștri, întorcîndu-se de la congresul din Constanța, împreună cu oaspeții lor din Bucovina și Transilvania, voiau să intre triumfalnic în capitala României. Ei credeau, cu drept cuvînt, că cetățenii capitalei îi vor primi cu dragoste și cu entuziasm. Sărbătoarea trebuia să se sfîrșească la statua lui Mihai Viteazul, unde avea să se depuie o coroană. Ce ați făcut d-voastră ? Ați crezut că această sărbătoare, acest marș triumfalnic al tinerimei va putea turbura cordialele relațiuni dintre d-voastră și guvernul din Budapesta. Și ați socotit cuminte, ați socotit patriotic, în orice caz ați socotit diplomatic, să faceți tot posibilul de a năbuși această manifestațiune. Și de dimineață, pe la ora 10 1/2, în ziua de 14 septembrie, toate zidurile capitalei erau acoperite cu o ordonanță a poliției în care se citea : „orice atrupament în masă, manifestațiune în cete sau procesiuni de orice natură este interzisă, pe stradele, trotuarele și piețele capitalei".

Nu voiesc să discut dacă ceea ce ați făcut era legal. Să admit că era legal. Nu vreau să discut dacă folosea o asemenea măsură marei cestiuni. Să admit, pentru un moment, că guvernul era într-o pozițiune grea și critică. Ce voiți mai mult ? Prin urmare, să fiu cu acel sînge rece, să fiu cu înțelepciunea aceea pe care ne-o recomandă tînărul conservator și să admit că guvernul român nu putea face altfel. Ei bine, cînd ați luat o asemenea hotărîre, dictată de împrejurări imperioase, ba, mai mult, dictată de considerațiuni de înaltă diplomație, ce ați făcut ? Ați aplicat-o ? Ați oprit, la ora cuvenită, orice atrupament, orice procesiune, pe stradă, pe trotuare, pe piețele publice ? Nu. Ați lăsat să se adune toate drapelele și toate micele grupuri de cîte 10-15 inși. Acele mii de oameni s-au format rînd pe rînd, picătură cu picătură, sub ochii agenților d-voastră, cu toată ordonanța prefectului de poliție. Puteați d-voastră să opriți o asemenea manifestațiune ? Puteați. Cînd ațî dat dovadă că din armată faceți un instrument de guvernămînt și cu ea ați oprit 10-15 mii de oameni cari porneau de la întrunirile noastre, cum de n-ați oprit societățile cari rînd pe

rînd se adunau în Piața Sfîntului Gheorghe ? Vă întreb, de ce n-ați oprit de la început formarea treptată a maselor cînd ați dat o asemenea ordonanță ? Nu puteați ? Ba da. *Duplicitate.* Ați dat acea ordonanță căci vă trebuia un document pentru cei din Budapesta. în fața opiniunei publice însă ați șoptit: puteți sărbători, ordonanța nu vă privește. *Duplicitate.* Lipsă de înțelepciune și de tact. *(Aplauze.)*

Mai departe. Ce s-a întîmplat cu acea mulțime ? S-a adunat în număr de mii și a pornit liniștit spre gară.

Ați lăsat miile de cetățeni să se adune la gară, în scop de a primi pe studenți, dar ați oprit trenul. V-ați creat dar un soi de notă bună pentru străini. Ați zis : iacă, pe lîngă^ordonanța noastră am făcut și altceva, am cercat să punem în imposibilitate de a veni pe studenții cari trebuiau să fie primiți în triumf. Aceasta pentru străinătate. Dar pentru capitală ? Ați întîrziat trenul patru-cinci ore, și la urmă le-ați dat^voie să vie. Ați întîrziat trenul pentru opinia publică din străinătate, ați dat drumul trenului, după patru ore, ca să satisfaceți opinia publică a capitalei. *Duplicitate.* Mai departe. Mosafirii au fost priimiți în triumf. Ați incongiurat însă o legațiune cu forța armată, cînd nimenui nu-i trecea prin minte de a face vreo demonstrațiune necuviincioasă la acea legațiune. încă o recomandațiune pentru străinătate. Legațiunea părea asigurată de d-voastre, deși entuziasmul tinerimei_ noastre v-a probat că este incapabil de a comite acte nepatriotice, acte de^ acelea cari s-ar putea confunda cu nebunia. *(Aplauze.)* Știu că y-ați gîndit la demonstrațiunile trecute, cari n-au cunoscut nici o măsură, atunci cînd n-ați voit să știți dacă geamurile cari se spărgeau aparțineau vreunei case particulare jau palatului țărei ! *(Aplauze.)* Tinerimea noastră nu e capabilă de asemenea dezordine. Tinerimea mergea înainte, cîntînd *Deșteaptă-te, române.* Da, mult timp, și din toată inima, trebuie să se mai cînte acest cîntec ! *(Aplauze.)* Unde s-au dus ? La Bulevard, la statua lui Mihai Viteazul. Ce ați făcut d-voastre ? Ați arătat de cîtă putere de lumină sunteți capabili în cestiunea națională ... ați stins lămpile de pe bulevard...

(O voce. Cine le-a stins ?

N. F. Eu le-am stins.)

Nu întreb.

(N. F. Ce ? Credeți că mă feresc de asta ?)

Știu că aveți curajul faptelor d-voastră.

(N. F. Așteptam interpelare ca să răspund. Ați evitat-o ?)

Interpelarea va coprinde altceva mai important.

Va să zică, lăsați pe tinerime să meargă în triumf. Cînd ajunge la bulevard, stingeți lămpile. Vroiați să țineți străinilor următorul limbaj : iacă, noi am luat toate măsurile, dovada că am stins și lămpile de pe bulevard.

Nu știu dacă cei din Budapesta vă vor fi recunoscători pentru asemenea măsuri, dar știu că de rîs au rîs. *(Aplauze.)*

Tinerimea înaintează în întuneric. Statua lui Mihai Viteazul era înconjurată cu arm'ata țărei românești... pentru prima oară eroul avea să lupte contra armatei române ! *(Ilaritate, aplauze.)*

Ca să vedem dacă este vreo logică în conduita d-voastră» yă întreb :_ați pus dăstule forțe pentru ca, ajutați de întunericul nopței, să sfărîmați masa triumfală ? Nu ! Va să zică ați pus armata pentru a arăta că v-ați făcut datoria, dar pe de altă parte nu ați pus armată îndeajuns pentru a împiedica discursurile de la statuă.

Este aceasta *duplicitate ?*

Discursuri se țin și sunt ascultate în aplauzele mulțimeî. Apoi pornesc către un banchet care avea să-1 dea mosafirilor în nu știu care hotel. Drumul era pe la Prefectura poliției. Se mai răspmdise zgomotul că unii studenți au fost arestați. Studenții, cîntînd *Deșteaptă-te, române,* se apropie de poliția capitalei.

_ întuneric. în fața poliției, baricade, făcute de forța publică. Ne da exemplu, nouă, cum să ne apărăm drepturile cetățenești... a voit să ni se amintească baricadele de odinioară...

Tinerimea^se izbește de căruțele răsturnate. în întunericul nopței nu se văd decît lucirile baionetelor.

Tumultul^ a fost mare. Mulți au fost răniți. Teroarea a fost extraordinară, ca și rușinea unei asemenea sălbăticii. *(Aplauze.)*

; Nici aci nu vedeți... cel puțin, *duplicitate ?*

Ca. să_ satisfaceți pretențiunile străinilor, a unor anume străini, ați măcelărit pe studenți în fața poliției capitalei. Dar cînd ? La miezul nopței, ca astfel capitala să nu vadă, să nu se revolte.

^ în fața țărei ați voit să aveți aerul de a fi lăsat liberă sărbătoarea, dar în același timp, către cei din Budapesta, ați putut zice : „am făcut tot, am scos forța armată, am vărsat singe, ce mai vreți de la noi ?"

Nu este aceasta *duplicitate ?*

Mai departe. A doua zi lucrul se află; lumea se emoționează; tinerimea se adună ; încep protestările. Şi atunci ce ați făcut ? Ați îndepărtat din capul poliției pe d. Deşliu, prefectul acelei zile şi acelei nopți de crimă şi ruşine. Ce este în această^îndepărtare ? Purtare înțeleaptă, calcul rece, diplomație ? Mă rog, în această măsură sunt două sensuri, şi orice act cu două sensuri este o duplicitate.

Pentru tinerime : „v-am satisfăcut, căci am dat afara pe prefect".

Pentru cei din Budapesta : „N-a fost capabil. Am făcut tot posibilul ca să împiedicăm manifestația, dar prefectul de poliție n-a fost capabil şi de aceea l-am dat afară". *(Aplauze.)*

Mai departe. Să dai afară pe un prefect de poliție, pur conservator, e lucru grav... şi indispuneau o parte din conservatori.

Ați găsit şi aci meşteşugul. L-ați înaintat. L-ați făcut secretar general la Ministerul de Interne. Va să zică : d. Deşliu satisfăcut, tinerimea satisfăcută, opiniunea publică din Budapesta satisfăcută. Eu tare bănuiesc că pe nimeni, dar pe nimeni absolut, n-ați satisfăcut cu o astfel de brutală duplicitate. *(Aplauze.)*

Iacă cum vă purtați cu cei cari-şi exprimă, în mod legal, tineresc şi demn, entuziasmul lor pentru marea cestiune națională. Şi izbind în asemenea sentimente ale tinerilor, izbiți profund în aspirațiunile țărei şi ale neamului românesc. Voiți să ajungeți la o tinerime rece, egoistă, care să înceapă a calcula «de pe băncile Universității avantajele şi dezavantajele materiale ? Veți avea o tinerime veştedă, fără ideal şi nedemnă de a lua soarta de mîine a țărei în mînile ei. Ați încercat, în adevăr, să izbiți în tinerime şi pe o altă cale, care denotă ceva şi mai grav decît duplicitatea din cestiunea națională. Ați încercat, prin mijloace de corupțiune, a presăra în tinerime uneltele şi spionii guvernului. Cu aceste instrumente degradate, pe cari le plătiți, fie direct, fie indirect, faceți următoarea socoteală : cînd tinerimea va face vreo demonstrațiune noi avem acolo spionii noştri cari să arunce strigăte sediţioase pentru a legitima toate măsurile de reprimare brutală şi sălbatică.

Sunt convins că ați văzut tabloul intitulat *Râdeau de la. Meduse* de Gericault. în mijlocul valurilor, cîteva scînduri, cîteva bîrne. Pe dînsele, oameni desperați privind în depărtare, corăbii perdute la orizont. Nici o speranță de scăpare.

Iacă imaginea morală a unei tinerimi în care se distrug toate iluziunile. Ea priveşte desperată cum i se perd în depărtare toate marile aspirațiuni. Ca şi nenorociților din tabloul lui Gericault, nu-i mai rămîne decît să fie înghițită, cît mai repede, de valurile adînci şi amare.

O asemenea tinerime voiți d-voastre ? Astfel preparați d-voastre viitorul României ?

^Acum, d-lor, să-mi dați voie ca, foarte pe scurt, să vă spun ce înțelegem noi prin datoria noastră în cestiunea națională.

Nu ne gîndim să pornim cu forța armată şi să luăm Transilvania ; nu înțelegem să nutrim, în spiritul tinerimei şi al țărei, ideea de *iredentism.* Iredentişti apăreți d-voastre cîncl declarați că pricepeți cestiunea națională ca Gambetta şi Cavour...

(D. N. Filipescu. Cînd am dezmințit o dată puteți să mă credeți pe cuvînt, dar nu vreți.)

Am în sprijinul meu impresiunea d-lui Lahovari şi a băncei ministeriale.

(N. F. Cînd vă declar un lucru, cred că este suficient.)

Cînd noi vă declarăm necontenit că nu facem iredentism, pentru ce presa guvernamentală continuă d-a ne acuza ?

(N. F. Deloc).

„]^". înțelegem dar să facem iredentism. înțelegem să ne călăuzim sentimentele cu înțelepciune şi chibzuială, dar nu înțelegem^să năbuşim orice sentiment național în țară. Nu înțelegem să oprim orice avînt cînd este vorba de o cauză care este a noastră, căci de drepturile fraților noştri de a fi români atîrnă existența întregului neam românesc. Suntem datori ca cu inima şi cu obolul nostru să ajutăm pe martirii de peste Carpați...

(D. Miclescu. La nevoie, expulzați pe Ciurcu.)

Reveniți asupra acelei cestiuni şi vă asigur că nu aveți deloc dreptate. Pe atunci vă amintesc că şefi-conducători dincolo erau acei de cari se^ lepăda d. Filipescu alaltăieri, în discursul d-sale. P-atunci domina *mocionismul* în cestiunea națională ; astăzi cestiunea națională a intrat în altă fază...

(N. F. Atunci şi d. Dimitrie Brătianu şi d. Kogălniceanu şi d. Paladi, cari erau alături de noi, toți erau iredentişti.) *(Zgomot.)*

Aş vrea să răspund unuia. *(întreruperi.)*

(D. *preşedinte.* Doresc şi vă rog să nu întrerupeţi. Rog mai cu seamă pe d. Delavrancea să nu provoace întreruperi. Să nu credeţi că justific întreruperile, departe de mine de a justifica întreruperile ; trebuie însă din cînd în cînd să le scuzez, cînd sentimentul omului este revoltat de acuzările ce i se aruncă şi pe cari le crede cu totul nefundate. —• *Aplauze.* —• Aşadar, d-lor, vă rog fiţi cu sînge rece şi să înduraţi.)

Sunteţi nedrepţi cu noi şi în special cu mine ; d-voastre aveţi aplauzele majorităţei, d-voastre aveţi albu la alb, negru la negru, ce vă mai trebuie ? Fiţi mai drepţi şi mai senini, fiindcă aveţi forţa.

Noi înţelegem să susţinem pe românii de peste Carpaţi cari nu cer altceva decît ceea ce li se cuvine, în virtutea legilor existente din Ungaria şi a unor legi din trecut, sfâşiate fără consimţămîntul lor. Mai clar : noi nu voim a-i conduce ; nu le dictăm linia de conduită ; nu le alcătuim, nici nu le modificăm programul ; noi nu-i azmuţim contra coroanei, nici contra imperiului. Nu ne ascundem însă şi mărturisim că nu este vorba numai de iubirea firească de la fraţi la fraţi. Noi susţinem că dacă regatul român va fi desfăcut de stratele româneşti cari-l înconjoară, susţinem că existenţa noastră este pusă în primejdie. Aşadar, în cestiunea naţională noi avem mai mult decît o datorie de fraţi, căci o înţelegem ca o cestiune de propria noastră existenţă.

Dar, d-lor, sunt străini cari înţeleg mai drept şi mai serios cestiunea decît d-voastre, cari stăpîniţi regatul român. Cel puţin ca^ străinii cei luminaţi şi drepţi să înţelegeţi cestiunea naţională. Un singur exemplu din atît de multe. Cel mai însemnat organ francez, *Le Temps* se exprimă astfel asupra pretenţiunilor revoltătoare ale celor din Budapesta : „La question n'est pas une question d'academie. Ce n'est pas une chose morte, *c'esţ une realite vivante, sentante et souffrante. La* theorie unitaire de l'Etat ne peut s'appliquer qu'entre Ies frontieres qui renferment *une race* unique. La ou cohabitent deux, trois, quatre races, comme en Hongrie meme, elle ne peut prevaloir sans danger pour la communaute. *L'Etat n'est pas, en soi, un organisme, c'est un mecanisme. Vorganisme irreductible, immortel jusqu'au dernier individu, c'est la race. Cela* ne peut tuer ceci."

Şi sunt străini aceia cari gîndesc astfel. Ei vă spun că *rasa* este ceva *ireductibil* şi că unul, un singur român dacă ar

rămînea, cu conştiinţă de rasă, el ar avea dreptul de a zice : „sunt aici, naţionalitate românească." *(Aplauze.)* De ce nu simţiţi astfel cestiunea naţională ? Să sfîrşesc această parte cu o întrebare pe care o adresez şi majorităţei, şi guvernului majestăţei-sale. Declară guvernul că se asociază la modul de a pricepe cestiunea naţională a primarului capitalei ? Declaraţi d-voastră că, chiar admiţînd poveţele de înţelepciune pe cari ni le dă d. Filipescu, nouă şi tinerilor, declaraţi că concluziunile sale sunt şi ale d-voastră ? Dacă declaraţi aceasta, atunci şi noi vă spunem că d-voastră v-aţi apropiat aşa de mult de noi, încît putem să ne confundăm în cestiunea naţională. Dar declaraţi-o ! *(Aplauze.)*

Dacă tăceţi, vă rog să-mi spuneţi ce sens a avut discursul primarului capitalei, un om atît de important, omul chemat să administreze capitala ţărei, membru influent în partidul conservator... *(întreruperi)...* om muncitor, om cu nume, cu poziţiune înaltă *(întreruperi)...* ce rost a avut, ce înţeles a avut discursul d-sale ?

(D. 1. Miclescu. Denunţaţi pe d. Filipescu ?)

Este curios acest mod de a mă tot întrerupe. Eu nu denunţ pe d. Filipescu, d-sa s-a denunţat în cestiunea naţională.

Dar dacă d-voastră, fie de pe băncile majorităţei, fie de pe banca ministerială, fie prin presă, nu veţi voi să spuneţi nimic asupra concluziunilor puse de primarul capitalei, în Parlament, atunci voi fi nevoit să crez că d. Filipescu, dacă a fost, cum cred că a fost, sincer, s-a pretat, fără să vrea, la o nouă *duplicitate.* D-sa, pe de o parte, ca tînăr conservator şi primar al capitalei, a voit să îmblînzească opinia publică din România, iar pe de altă parte, a lăsat majorităţei şi guvernului rolul de a îmblînzi pe cei din străinătate.

Cu o nouă duplicitate, la care d. Filipescu contribuie fără să vrea, se va încerca a se potoli şi cei din Ungaria, şi cei din România. Dar nu astfel se serveşte cestiunea naţională. *(Aplauze.)*

D-lor, dupe mine, în ordinea naţională intră cestiunea ţărănească. *(Mirări.)* Vă miraţi cînd auziţi aceasta. Eu cred că problema populaţiunei rurale este, fără îndoială, o problemă economică, o problemă socială, dar mai presus de orice este o cestiune de existenţă naţională. *(Aplauze.)*

între clasele conducătoare şi muncitorimea rurală, între temelia neamului românesc — aşa o numiţi, aşa o numim — şi

noi toți s-a săpat, din ce în ce mai adînc și mai larg, o prăpastie.

Abia mai sunt cîteva slabe și înguste treceri de la ei la noi și de la noi la ei. Pe cînd pe ei i-am lăsat în mizerie, în dureri, în prada boalelor și pe mîna unei administrațiuni vitrege *(aplauze),* nouă ni s-a creat drumuri-de-fier, orașe mari, instituțiuni de credit, școli, comerț și industrii. Nu credeți d-voastră, cari vă îngrijiți așa de mult de bulevarde și de tramvaiuri electrice, nu credeți că a sosit timpul ca să simțiți că cestiunea țăranilor este o cestiune de existență națională ?

Din capul locului vă declar că și această cestiune, pentru a fi înțeleasă, are nevoie nu numai de înțelepciunea ce ne-o recomandați, ci și de multă, de foarte multă iubire a claselor conducătoare pentru această mare și adevărată clasă românească.

Dacă nu vă veți apropia de ea cu dragoste, nu veți înțelege niciodată nici nevoile de cari ea suferă, nici soluțiunile cuvenite suferințelor lor.

Știu că veți zice : „Partidul liberal a stat 12 ani la putere și ce a făcut pentru țărani ?" A stat 12 ani la putere, dar a avut în primul rînd de rezolvat cestiuni de o natură extraordinară. A trebuit să creeze România cu aspectul ei modern, spre a-i legitima existența ei în concertul celorlalte state europenești. Din această cauză, cea mai mare parte din timp a fost _absorbit pentru ridicarea orașelor, pentru crearea de instituțiuni, pentru crearea de drumuri-de-fier, pentru dezvoltarea comerțului și a industriei. Dar pentru țărani n-au făcut nimic ?

D-l ministru al mstrucțiunei publice, vorbind despre munca consacrată pentru ridicarea țăranilor, zicea că partidului liberal i se_ cuvine „magna pars" în această operă, că liberalii au dezrobit și împroprietărit pe țărani, că ei au împroprietărit pe însurăței, că au desființat execuția cu călărașii, ultima rămășiță din privilegiile clasei de odinioară, că ei le-au creat școlile, că ei vin cei dîntîi cu o lege mai omenoasă de tocmeli agricole și de vînzare în loturi mici a domeniilor statului.

Dar recunosc că, preocupați de stabilirea noastră ca stat europenesc, n-au rezolvat întreaga cestiune ; v-a rămas și d-voastră, și v-a rămas destul de făcut, dupe cum ne veți lăsa și nouă foarte mult de făcut de aci înainte.

D-voastră ați priimit țara cu aspectul ei modern, cu dreptul de a fi în concertul lumei civilizate ; ați primit o Românie independentă, cu dreptul de a încheia convențiuni și de a le denunța. Vi s-a dat o țară care aproape nu mai semăna cu aceea pe care o primiserăm.

Vă rămînea în primul rînd cestiunea țărănească. Nu există o altă cestiune mai mare în România.

, Ea nu se poate rezolva prin măsuri mărunte și treptate. Cine voiește să o coprindă trebuie să o înțeleagă în tot, într-o sumă de reforme. împămîntenirea țăranilor nu e de ajuns. Cestiunea izlazurilor, cestiunea tocmelilor agricole, cestiunea drumurilor și cestiunea școlilor, toate acestea împreună, alcătuite într-un mod armonic, pot rezolva, cel puțin pentru o durată de timp, problema țărănească.

E drept că d-voastră v-ați gîndit bunăoară la biserica rurală. Da, ați făcut o lege imposibilă, despre care un țăran zkea : „Azi, pentru a săruta icoanele, trebuie să le arăți răvășelul galben". Ați venit cu legea maximului; ați revoltat pe țărani.

Ați venit cu legea tocmelilor agricole.

Comparați-o cu proiectul de lege din 1888 și veți vedea ce a mai rămas din acele făgăduieli.

Și pentru a vedea că este o glumă junimistă, iar nu o lege, nu aveți decît să citiți articolul final, și vă veți convinge că cu același vot o consacrați și o dăsființați, căci prin acel articol este lăsată la grația, proprietarului și a arendașului. O lege facultativă la care se va supune numai cine va voi.

Asemenea lege este o tristă ironie în fața celei mai dureroase probleme din România.

De la legi, la fapte. Cum v-ați purtat cu țăranii ?

Nu voi vorbi decît în treacăt despre această parte înfiorătoare din conduita regimului.

Cum v-ați purtat față de sătenii revoltați de mizerie, revoltați de biruri, revoltați de reaua și de barbara administrațiune ? „ . .

Știți cum v-ați purtat, știe țara întreagă. Și aceia cari au asistat la procesele țăranilor au venit cu convingerea că preparați o revoluțiune care va pune în primejdie^ existența noastră ca popor liber. Și să nu ziceți că ați voit să păstrați ordinea, căci acest drept nu-1 au decît aceia cari întrebuințează toate măsurile blînde de domolire. Din dezbaterile de la curțile cu jurați, ba și din dosare, s-a dovedit că țăranii au fost îm-

puşcaţi fără să li se fi făcut barim cele trei somaţii ale d-lui Carp.

S-a comis următoarea oroare, între multe altele : pe cînd sătenii ciocneau ouă roşii cu ofiţerii, dodată, fără veste, fără nici o prevenire, se pomenesc cu cavaleria asupra lor, şi se trag salve de puşti asupra femeilor, bătrînilor şi copiilor.

S-a dovedit că aţi făcut mai mult; aţi întins pe oameni la pămînt, după ce a încetat orice mişcare, şi i-aţi bătut pînă la sînge. Şi acest mod sălbatic de educaţiune l-aţi aplicat şi femeilor. La aceste scene odioase şi revoltătoare asistau reprezentanţii administraţiei locale şi ofiţeri inferiori şi superiori.

Eu nu mă mir de atîta indiferenţă din partea dv. Din ceea ce aţi făcut reiese nepăsarea d-voastră istorică faţă de elementul care are cel mai mare drept de a zice : „Suntem poporul român !" *(Zgomot. Ilaritate.)*

Conversaţi, nu ascultaţi, rîdeţi... va veni o zi cînd vă veţi căi. Atunci veţi înţelege ce va să zică o revoluţiune ţărănească !

(D.Rosetti-Teţcanu. Cer cuvîntul.)

Ca dovadă, d-lor, că eu am dreptate, e însuşi d. Teţcanu care ceru cuvîntul. Răscoala din judeţul Bacău a coprins şi proprietatea d-sale. Aduc omagiile mele d-lui Teţcanu. D-sa, junimist sau conservator, nu importă, om de inimă, român bun, s-a dus în mijlocul sătenilor şi le-a zis „pace vouă", şi pace s-a făcut. Vedeţi ce uşor să potolesc sătenii noştri ? Acolo însă unde nu s-a găsit un asemenea om s-a comis cea mai mare crimă istorică ce se putea comite în secolul nostru. Nu înţelegeţi nici problema, nici crima. Nu mă mir. Dacă nu simţiţi profund această cestiune e că nu cunoaşteţi întru nimic poporul român. Cei din otfaşe, şi în special d-voastră, credeţi că România se reduce la clasele conducătoare şi la cultura superficială şi neromânească a claselor conducătoare.

Cum dar puteau fi înţelese durerile profunde ale poporului român cînd soarta lui să predă pe mîna oamenilor cari învaţă româneşte la 25 de ani ? Sunt cari au învăţat pe acea bancă, pe banca ministerială.

Cum voiţi d-voastră să înţelegeţi problema cînd nu cunoaşteţi nici limba, nici obiceiurile, nici sărăcia, nici inteligenţa, nici sentimentul, nici geniul, nici durerile ţăranilor români ?

Această mare clasă de nefericiţi nu poate să vă lase decît indiferenţi.

Vă previu însă, foarte liniştit, căci nu vreau să discut această cestiune mai mult, că aţi aprins focul în satele noastre, un foc pe care îl credeţi stins, dar care stă încă viu sub cenuşe.

Şi să nu veniţi să spuneţi că a fost vreo mînă străină în sate ; să nu spuneţi că au fost instigatori. în cestiunea aceasta nu e vorba de liberali şi de conservatori, nu e vorba de opoziţie şi de putere, e vorba de altceva mai mare, şi îmi pare rău că nu înţelegeţi şi nu simţiţi. Mi-a părut rău cînd am citit în *Monitorul oficial* că d. prim-ministru, vorbind despre răscoalele din aprilie, a afirmat că satele au fost răsculate de instigatori liberali.

Au vorbit cu cea mai mare uşurinţă în cea mai gravă cestiune. D-l prim-ministru are administraţiunea, justiţia şi întreaga forţă a statului în mînă, pentru ce nu a prins măcar un instigator liberal pe care să-l judece şi să-l osîndeasoă ca instigator ? Pentru că n-a existat instigatori.

Instigatorii sunt birurile grele pe care le-aţi pus, nepăsarea pe care o arătaţi, lipsa de inteligenţă şi de patriotism faţă de o cestiune atît de mare şi de arzătoare.

(D. C. I. Stoicescu. A cerut d-l Fleva anchetă şi s-a refuzat.)

Noi am făcut dovadă de un mare patriotism cînd nu am exercitat nici chiar drepturile politice pe care le avem în relaţiunile noastre cu satele, de teamă de a nu aprinde focul în ţară, foc preparat şi atîţat de d-voastră. Ne-am jertfit pentru a salva o situaţiune grea pentru ţară. Fiţi siguri că cu cîteva proclamaţiuni, absolut constituţionale, cu un fel de blîndă întrebuinţare a drepturilor noastre, aţi fi văzut, de la un capăt pînă la celălalt al ţărei, revoluţiunea izbucnind ! *(întreruperi.)*

îmi ziceţi : „să poftiţi ?" Dar ce ?... Nu am fi avut dreptul să zicem ţăranilor : nu mai alegeţi pe acei pe cari vi-i impune prefectul ?

Nu v-am cruţat pe d-voastră, am voit să cruţăm ţara !

Dar să vă dau un alt exemplu de modul cum înţelegeţi cestiunea naţională.

Spuneţi-mi dacă nu este o atingere a suveranităţei naţionale, o atingere gravă, introducerea silnică a legilor în ţară, prin intervenirea străinătăţei ? Isprava aceasta aţi făcut-o ; metoda aceasta de a guverna ţara aţi inaugurat-o d-voastră.

Cînd, acum un an, în aprilie 1893, capitala şi oraşele, prin delegaţiuni, s-au adunat laolaltă şi au protestat în contra lesei maximului, în special contra art. 2 din legea maximului, ştiţi ce aţi făcut. Aţi şarjat mulţimea, v-aţi năpustit cu

forța armată asupra unor cetățeni cari nu aveau altă armă. decît dreptul lor de a petiționa. Cu toate acestea, sub presiunea țărei, guvernul și majoritatea lui au trebuit să șteargă articolul 2 din legea maximului.

O victorie a opiniei publice, o înfrîngere a regimului.

După cîteva luni însă, guvernul, prin surprindere, a încheiat convențiunea cu Germania în care a strecurat art. 2 din legea maximului. Prin surprindere și prin presiunea străinilor ați ajuns la o lege care nu se putuse vota din cauza marei protestări a națiunei române.

Și atît este de adevărat că însuși d-voastră v-ați dat seama că știrbiți suveranitatea noastră, încît ați votat cu o repeziciune extraordinară convențiunea cu Germania, într-o singura zi și cu o singură ședință de noapte. Și v-ați ajuns scopul: ați învins, de astă dată, triumfînd contra voinței naționale exprimate atît de energic și de categoric în aprilie 1893.

Dar oare de ce d. general Mânu, președintele Camerei, n-a luat parte la dezbaterile d-voastră în acele momente grave ?

(D. președinte. Vă rog să întrebați pe medicul meu.) *(Aplauze).*

Toată lumea susținea că d. general Mânu nu împărtășește asemenea mod de a trata suveranitatea națională. Este adevărat că în *Monitorul oficial* d. președinte a fost trecut ca bolnav. Eu nu zic că n-a fost, ferească Dumnezeu ! Cînd d. general Mânu afirmă că a fost bolnav, noi trebuie să-l credem. Și eu îl cred. Dar tot în *Monitorul oficial,* și în aceeași zi. d. general Mânu este trecut că a prezintat regelui răspunsul Camerei la mesagiul regal.

(D. președinte. A fost altă zi aceea.)

D-le președinte, ceea ce vă afirm eu este pozitiv. Dacă voiți, însă, eu admit că nu puteați prezida Camera, fiind indispus, dar ați putut face jertfa de a vă duce la palat în numele majorităței parlamentare.

Pe această cale nu mergem dăparte. Munca atîtor generații mari se perde prea ușor. Pentru a face bine îți trebuie multă forță, și prea puțină pentru a face rău. Și d-voastră dispuneți de o forță extraordinară de mare.

Cîteva cuvinte privitoare la *ordinea morală,* la halul în care au ajuns moravurile noastre politice și sociale.

Naturaliștii au observat că este un fenomen în natura pe eare-l numesc ei „mimetism". Unele animale sunt prevăzute cu așa forme și colori, potrivite pentru mediul în care trăiesc, încît pentru privirea cea mai ageră nu se pot distinge și scapă dușmanilor și înșală victimele. S-a observat, bunăoară, la păiajenii de struguri, că cei negri își întind pînza lor pe ciorchinii cei negri, iar cei blonzi pe ciorchinii albi, așa încît pot înșela și pe inamicii cei tari, și pe victimele cele slabe. D-voastră ați împestrițat astfel regimul încît ați introdus mimetismul în politică, cu mreji extraordinar de mari și de dibace. Aveți miniștri cari să amețească imaginațiunile tinere și să gîdele slăbiciunile senile ; aveți miniștri cari să satisfacă tendințele pur conservatoare ; aveți miniștri cari să satisfacă tendințe pur junimiste ; aveți miniștri cari să împace și pe unele, și pe celelalte; și mai aveți, din cauza atîtor felurite fețe și tendințe de pe banca ministerială, posibilitatea de a împăca pînă și pe cei mai înaintați din cîți fac politică în România. începeți a satisface chiar și pe social-democrații noștri. Legea, care în curînd are să vină în dezbaterile d-voastră, legea minelor a d-lui Carp, a priimit o bună parte de elogii din partea social-democraților, pentru modul ce se inaugurează în ceea ce privește principiul și dreptul de proprietate.

De fapt, spuneți-mi ce ambițios, mai tînăr sau mai în vîrstă, nu ați satisfăcut îndată ce a voit să între în rîndurile d-voastră ? Spuneți-mi dacă cereți vro condițiune cuiva de a figura în rîndurile d-voastră ? Oricine poate intra în o asemenea formațiune, orice idee și orice om.

V-ați întrebat însă în ce stare au ajuns moravurile noastre politice ?

Dacă cerșiți orice vot, dacă momiți orice încredere, fără a vă preocupa de unde vin și ce reprezintă acele voturi, am dreptul de a susține că nu mai sunteți partid conservator, ci o afiliațiune bugetară.

Cînd aveați pretenția d-a fi conservatori, duceați o viață de echilibru nestabil; astăzi, cînd nu mai sunteți conservatori, ați ajuns la un echilibru detestabil. *(Aplauze.)*

Cînd stăruiți a sta la putere cu asemenea mijloace, legitimați toate atacurile cari se aduc partidelor numite istorice. Nu vedeți cît de mult serviți pe aceia cari țin partidelor politice următorul limbaj : „Nerespectînd nici legile ce le-ați făcut,

nici constituţiunea ce aţi consacrat-o, chiar din puntul vostru de vedere, nu mai aveţi raţiune de a mai fi" ?

în curînd vă veţi convinge că aţi călcat nişte legi morale şi naturale, pentru a deţine puterea, şi aţi distrus partidul conservator.

Poate că istoria, îa care făcea apel d. ministru de finanţe, nu va ţine socoteală de deficitele şi excedentele bugetare ; va ţine însă socoteală de deficitele moraliraţei şi de excedentul imoralităţei de sub regimul actual. *(Aplauze.)*

Atît aţi uitat legile morale, ca şi cele scrise, încît, în alegeri, aţi ajuns la un război electoral care se aseamănă întocmai cu războiul englezilor în contra Americei.

Vă place adesea — în special d-lui Carp — să amintiţi episoade şi nume din istoria Angliei. Ei bine, să-şi aducă aminte d-sa că în războiul pentru independenţa Americei, Englitera a întrebuinţat toate mijloacele pentru a reprima aceasta mişcare. Şi, la început, nici un englez nu a cutezat să-şi ridice glasul puternic în contra atitudinei guvernului de atunci.

Cînd însă guvernul englez a tocmit bande de piei roşii, atunci marele lord Chatham şi-a ridicat glasul şi a acuzat pe guvernul patriei sale de o crimă pe care istoria nu o va ierta niciodată.

D-voastră, în alegeri, aţi tocmit bande de piei roşii contra noastră şi a drepturilor noastre.

Ce moralitate politică poate să se întemeieze pe o asemenea conduită ?

D-voastră nu vă gîndiţi că partidele sunt formaţiuni organice, după anume legi naturale şi istorice. V-aţi abandonat dreptul de a fi în ziua cînd v-aţi lăsat în voia unei puteri nemărginite de legile scrise şi legile morale.

Dar dacă ar fi numai pericolul de a vă distruge ca partid conservator, înţelegeţi prea bine că eu, ca adversar politic, francamente v-o spun, că n-aş avea mult de regretat. Cînd însă faceţi un valvîrtej din legile ţărei, din constituţiunea ţărei, din moravurile publice şi din sentimentele naţionale, cînd năbuşiţi toate aspiraţiunile tinerimei şi cînd nu permiteţi spiritului public să se manifesteze liber, cu demnitate şi energie, cînd vă aruncaţi cu baioneta şi cu glonţul asupra ţăranilor, revoltaţi de mizerie şi de biruri, trebuie să vă gîndiţi că puneţi în primejdie naţiunea română.

Vai de aceia, zice Schiller, cari pun torţa aprinsă în mîna orbului, căci lui nu-i luminează ; el merge dibuind şi aprinde tot împrejurul lui. Puterea în mîna d-voastră e ca torţa în mîna orbului. Aţi mers pe dibuite ; aţi aprins deja, şi focul va coprinde tot împrejurul d-voastră.

Iacă de ce, din toate puntele de vedere, nu putem admite răspunsul făcut de d. raportor la mesagiul regelui. Acel răspuns se reduce la o formalitate banală.

La această formalitate banală noi nu ne putem asocia, cînd primejduiţi cestiunea naţională, cînd satele le potoliţi cu baioneta şi glonţul, cînd politica o puneţi sub stăpînirea bandelor de piei roşii ! *(Aplauze.)*

DISCURSUL D-LUI DELAVRANCEA ROSTIT ÎN ŞEDINŢA DE LA 9 DECEMBRIE 1894 A CAMEREI DEPUTAŢILOR

Domnilor deputaţi,

Şi ca răspuns d-lui Săulescu, şi pentru faptul că eram înscris în cestiune personală, independent de observaţiunile d-lui Săulescu, să-mi permiteţi a vă da cîteva explicaţiuni.

încep prin a vă mulţumi de atenţiunea care mi-aţi acordat-o în timp de 5 ore în discuţiunea răspunsului la mesagiu. Este drept că am fost întrerupt numai de 50 de ori, n-am să mă plîng de întreruperile făţişe şi clare. Mă plîng însă de şoaptele cari întreceau măsura cuviinţei şi a unei elementare delicateţă, şoapte pornind de la unii din domnii miniştri.

Dupe cîte am aflat, v-aţi aşteptat să vin *cu* o frazeologie patetic-literară. Am crezut însă că alegătorii mei nu m-au trimes aci la un concurs de retorică şi literatură. Am vorbit cu tonul omului convins, fără preocupare de stil, ştiind că mă adresez la 100 de adversari hotărîţi. Fără îndoială că am avut ezitaţiuni, şi nici nu era cu putinţă altfel. Intram într-un foc necunoscut mie şi voiam sa-mi fac întreaga datorie. A vă preocupa dar de stilul meu este a dovedi că nu aţi avea habar de psihologia omenească. Nu ştiu dacă voi avea vreme vreodată ca adevărurile cu cari vă voi izbi să le îmbrac în acea formă care să vă satisfacă excesiva dvs. delicateţă literară. Mi-aţi imputat că am ţinut prea mult cuvîntul. Dar uitaţi cu plăcere că domnul Arion, în timp de două ore, mi-a aruncat săgeţile sale ; că domnul Alexandru Lahovari, din cele patru ore cît a durat discursul său, s-a ocupat prea mult de mica mea persoană ; uitaţi că domnul Teţcanu a presărat prezumţiunile teribilei acuzaţiuni că eu aş fi revoluţionat judeţul Bacău.

Ei, nu vi se pare că pentru un debutant, pe care de altmintrelea l-aţi întrerupt de 50 de ori, nu relevez şoaptele d-lor miniştri de finanţe şi justiţie, fiindcă ele nu onorează pe nimeni, fără să mă dezonoreze pe mine, nu credeţi că şi dvs. v-aţi preocupat prea mult de mine ? Aţi putut ciupi dupe plac din forma cuvîntărei mele, dar sunt sigur, dupe cum şi dvs. sunteţi, că nu aceasta v-a oprit în loc, ci cu totul altceva v-a durut. Critica în socoteala formei nu v-a putut alina durerile ce v-au cauzat fondul : faptele cari le-aţi făcut şi pe cari vi le-am spus fără ezitare. *(Aplauze.)*

Să-mi daţi voie acum să ridic cestiunile personale cari mi s-au făcut mie nu pentru a-mi apăra persoana, ci pentru a scutura acele cestiuni şi a vedea dacă dedesubtul lor stă veriun pic de sens moral.

Cum veniţi să-mi faceţi mie un cap de acuzaţiune şi să găsiţi materie de sarcasm din faptul că am început discursul meu cam astfel : „D-lor, mie mi se pare că dvs. discutaţi aci foarte liniştit, ca nişte oameni fericiţi, şi se poate întîmpla ca termenii mei să detune într-o academie aşa de fericită, se poate ca tonul meu să fie prea aspru, ca al unui ţăran de la Dunăre".

Dvs. aţi crezut de o distinsă şi colegială cuviinţă să vă puneţi întrebarea : „ce fel de ţăran de la..." Eu m-am grăbit a spune d-lui Arion, fără a mă crede nici atins, nici micşorat : „de la Delea-Nouă".

Acum să mă explic. Am dreptul şi onoarea de a vă spune : „da, sunt ţăran". Părintele meu n-a fost nici boier, nici negustor, ci ţăran, clăcaş împroprietărit la 64. Aşa fiind, am eu ori ba dreptul de a spune că sunt ţăran ? De ce faceţi lucruri extraordinare din nimic ? Cine face procese de asemenea natură nu poate dovedi decît lipsa de cuviinţă faţă dc Parlament şi de dvs. Eu, din familia mea, m-am născut în Bucureşti, ceilalţi s-au născut la ţară. Sunt şi suntem prima generaţiune a neamului care a învăţat carte !

în satul Sohat veţi găsi pe unchii mei, pe verii mei primari, pe veri de al doilea şi pe toate rudele şi nemeniile noastre, toţi ţărani, foşti clăcaşi şi însurăţei împroprietăriţi.

De ce, dar, vi se pare aşa de extraordinară mica mea pre-

tcnțiune de a zice că sunt țăran, mai ales cînd mă forțați de a spune, şi unde găsiți materia comodă de şoapte triviale şi de glume distinse ?

D. ministru de externe a comis ceva mai grav, tocmai d-sa, care ar trebui să dea exemplu de urbanitate, pentru că stă în legătură cu reprezentanții puterilor străine, oameni subțiri şi culți — d-sa, care ar trebui să mai apese cîteodată peste temperamentul său prea bogat, d-sa, care ar trebui să se gîndească cînd scapă cuvinte cari pot învenina pentru un moment pe adversar, dar cari, întoarse în contra-i, îl pot izbi profund, şi răni ceva mai grav şi pentru mai mult timp.

Ei bine, vă întreb pe dvs. : cuviincios e ca d. ministru de externe să-mi vorbească mie de actele stărei civile ? Este demn de un om puternic ca să nu-şi mai aleagă armele față de un om mic şi neînsemnat ? Pe cine a atins, pe cine a micşorat cînd a uitat că sunt întreruperi cari calcă cele mai elementarii principii de urbanitate ? Să vedem cine a perdut şi cine a cîştigat scoborînd astfel discuțiunea.

D-lor, fiindcă sunteți gata a veni cu un proiect de lege relativ la fixarea numelor, lege într-adevăr conservatoare şi aristocratică, şi pentru dvs., boieri de neam şi români neaoşi, şi pentru noi, cei din popor, cred că ne va folosi la ceva următoarele observațiuni.

D-lor, încep prin a vă spune un mare adevăr : „nu sunt jumătate din orăşenii României cari să poarte numele cel cuvenit şi cel adevărat". Ce înțelegeți dvs. prin nume ? înțelegeți ceea ce înțeleg francezii, germanii, italienii sau englezii ? Ce înțelegeți prin nume de familie ? înțelegeți prenumele \ ca la şcoli... ?

(D. preşedinte. Nu voiți să rezervați aceste observațiuni la legea despre care vorbiți ? Ele ies din cadrul cestiunei pentru care aveți cuvîntul şi vă rog a vă mărgini numai la cestiunea personală.)

însuşi dvs., d-le preşedinte, v-ați oprit asupra numelui meu. într-un moment ați uitat că erați cel mare şi puternic şi ați crezut că vă este uşor a fi crud cu mine.

(D. preşedinte. Nu-mi aduc aminte.)

D-lor, cred că e o cestiune de cuviință de a da atențiune cuvintelor dvs., de a le discuta şi de a le reduce la justa lor valoare. Aşa se şi explică cestiunile personale.

' în text : ***pronumele.***

D-lor, numele zis de familie de o jumătate de secol în România s-a format pe tipicul următor : aceia ai cărora părinți i-au chemat, din botez, loan, Teodor, Stan etc. au devenit lonescu, Teodorescu, Stănescu etc. Astfel, nu însă majoritatea a tutulor „eştilor", nu însă majoritate a numelor româneşti, nu sunt adevărate nume de familie, ci nişte nume de botez prelungit şi transformat care are aerul de a indica un neam, dar care nu reprezintă decît o manie şcolărească şi sărăcăcioasă de acum cîteva decenii. A... înțeleg nume_ de familii vechi româneşti ca Marghiloman, Germani,_ dar cei în „eseu" să fie ceva mai modeşti, de teamă d-a nu li se dovedi proaspăta vechime a unui nume fără rost şi fără drept. _

Dar v-ați dat bine seama de cine stau pe banca ministerială cînd ridicați cestiunea numelui ? D. ministru al instrucțiunei publice poate afirma că numele d-sale este un nume de familie ? Nu. Aşa e. D-sa nu tăgăduieşte, căci altfel ar deveni inexplicabil ca d-sa să fie Take *lonescu* şi fratele d-sale să fie Constantin *Ghiță loan.* Cînd exemple de acestea se pot lua de pe banca ministerială, sunteți şi indiscreți şi nedibaci cînd mă întrebați de unde *Delavrancea ?*

Să vă satisfac curiozitatea. Pe tata îl cheamă *Ştefan,* din botez şi, ca mai toți țăranii, nu avea şi nu perpetua un nume de familie. Şi dacă mi s-a zis *Ştefănescxx* în şcoli, nici nu am voit, nici părintele meu nu a cerut ca copiii săi să poarte numele de *Ştefănescu.* De altfel, şi lui şi mie ne-a fost întotdauna indiferent cum ne vor numi sau sub ce nume ne vor înjuria oamenii. Şi dacă m-aş iscăli doar *Ştefănescu,* vă asigur că ați avea dreptul de a mă întreba, ca şi la numele de Delavrancea, de unde *Ştefănescu f* Astăzi numele în „eseu" sunt multe, foarte multe, în toate stratele sociale, dar banalul de azi „eseu", odinioară, acum o jumătate de secol, era o raritate şi nu-1 purtau decît boierii ca *Golescu, Filipescu, Mi-Ucescu.* Şi cînd din întîmplare auzeai cîte un *Popescu* sau *Ştefănescu,* nume atît de comune astăzi, erau atunci tot nume de boieri, boieri ceva mai mici, dar în nici un caz nume țărăneşti, sau de meseriaşi şi negustori.

Cred, dar, că nu trebuie să faceți din lipsa de cunoştințe privitoare la istoria numelor de familie din România capete de acuzațiuni puerile contra noastră.

Delavrancea este pur şi simplu un pseudonume cu care am scris mai bine de 12 ani. In acest timp îndelungat, prietenii, cunoştinţele, ba chiar cei cari nu ma cunoşteau personal au sfîrşit prin a mă numi astfel în vorbă şi în scris. Astfel că pseudonumele mai mult mi s-a impus ca nume decît mi l-aş fi luat eu.

(D. preşedinte. D-le Delavrancea, dar nu vă impută nimeni faptul acesta.)

Vă rog să fiţi drepţi, chiar dvs. aţi făcut oarecare caz din numele meu.

Cînd.astfel stă această cestiune, cînd nu am de ascuns onoarea sau dezonoarea strămoşilor mei simpli şi obscuri, cînd asupra mea nu se resfrînge lumina veriunui trecut ilustru, nici nu apasă verio ruşine istorică, de ce faceţi un caz aşa de mare din o cestiune aşa de mică ?

Cred că şeade rău şi este bine să înceteze o dată pentru totdauna explicaţiunile de felul acesta.

De pe banca ministerială s-a pomenit de actele starei civile. Dar cînd aş întreba pe acela ce le cere pe ale mele, tot aşa v-aţi iscălit totdauna ca şi astăzi, ce ar deveni discuţiunea şi ce ar putea să-mi răspundă ?

Modificarea numelui poate fi mai gravă decît un pseudonume devenit nume. De exemplu, cineva cu numele de *Chrispos* ar părea grec, *Crispi,* fie italian, şi *Crispescu* român. Trei forme ale aceluiaşi nume, indicînd trei naţionalităţi deosebite.

Ei da, numele strămoşilor mei nu-l va întîlni nimeni în cronicile românilor^ dar oasele lor zac în pămîntul României, iar nu peste nouă mări şi nouă ţări.

Şi dacă strămoşii mei s-ar deştepta şi ar sta de vorbă cu strămoşii celui care mi-a pomenit de actele stărei civile, sunt sigur că nu s-ar înţelege. Şi nu strămoşii mei nu ar şti româneşte.

Vedeţi, d-lor, că asemenea discuţiuni nu mă pot atinge pe mine, ci pe cei cari le suscită, uitînd că ele ies din actualitate şi se întind în trecutul fiecăruia dintre noi.

în treacăt, să mă opresc asupra observaţiunilor d-lui şi prietenului Săulescu. D-sa a făcut ca întotdauna o declaraţiune cît se poate de democratică şi de călduroasă. D-sa s-a rezumat zicînd că are în inima sa o profundă milă pentru toţi cei mici şi umili. Eu aş completa programul sufletului său astfel : *milă pentru cei mici şi dragoste pentru cei mari.* Numai atît, refuzînd de a mă ocupa de trecutul onor. sale familii. Eu nu fac nici onoare, nici dezonorare nimenui pentru faptele mari sau greşelile străbunilor şi părinţilor lui.

Nu ar fi bine să ajungem, nici eu, nici d-l Săulescu, nici d-l ministru de externe, în halul gîştelor din fabulă, descendentele gîştelor cari au scăpat CapitoliuL Suntem ceea ce suntem şi să lăsăm să se odihnească în tihnă pe străbunii noştri şi pe ai domniei-voastre.

Eu, d-le Săulescu, nu ştiu ce a fost familia d-tale, şi nu ştiu cu cîte familii mari de principi a fost în relaţiuni intime, întrebarea ce ţi-am pus a fost ceva mai simplă : *sunteţi conservator ?* Şi-mi trebuie un răspuns pentru lămurirea mea şi a Parlamentului. Astăzi aţi răspuns, dar aşa de vag, că nici nu m-a ajutat, nici nu m-a dezminţit în demonstraţiunea ce voisem să fac, că în majoritate sunt neconservatori cari dau sprijin guvernului şi afară din majoritate, conservatori adevăraţi, cari i-au retras încrederea. _

Dvs. spuneţi că sunteţi pentru *democratizarea* partidului conservator. Dacă aş fi întrebat pe domnul Filipescu : „Eşti sau nu conservator ?", d-sa ar fi răspuns categoric : „Da, sunt conservator". Şi orice altă explicaţiune, şi eu ; şi d-sa, am fi considerat-o de prisos.

D-ta, însă, onorate domn şi scumpe prietene, n-ai voit să răspunzi categoric, şi dacă pe mine m-ai împăcat în ceea ce priveşte mila d-tale pentru cei mici şi umili, nu cred că aţi împăcat cu asemenea răspuns pe colegii d-tale conservatori şi numai conservatori.

Trec la o cestiune mai gravă ; domnul Rosetti-Teţcanu, în discursul d-sale, a voit să ne explice cauza răscoalelor ţărăneşti din judeţul Bacău. între alte cauze indirecte d-sa cita şi nişte extrase din *Voinţa naţională.* Vă mărturisesc că m-am simţit revoltat, şi nu atît de cuvintele d-lui Rosetti-Teţcanu, cît de atitudinea nedreaptă a doi miniştri, cei mai tineri : d-nii Marghiloman şi Take lonescu. Dvs., domnilor miniştri, nu v-aţi sfiit d-a afirma, cu jumătate de glas, dar aţi afirmat, că v-am răzvrătit judeţul Bacău. Pe ce v-aţi întemeiat ? Pe un discurs pe care l-am ţinut eu în oraşul Bacău ? îl ştiţi ? V-a spus domnul Teţcanu ceva din el ? Nimic. Dar pe ce ? Pe nişte extracte din *Voinţa naţionala.* Şi în acele extracte, eu sau noi asmuţeam pe ţărani la revoltă ?

Nu. Şi cel puţin acele articole erau adresate ţăranilor ? Nu.

Dar dacă lucrul ar fi mărginit numai la acuzaţiunele indirecte ale domnului Teţcanu şi la aprobarea oarecum discretă a doi miniştri, încă n-aş fi zis nimic. Vine însă d-l Maiorescu, un om de altă importanţă, rectorul Universităţei, un om cu pretenţiunea de a nu fi „pasionat în politică", un om care afirmă că „nu vrea nici un portofoliu", deşi vrea să stea în bune relaţiuni cu toate portofoliurile de pe acea bancă, vine d-sa şi spune : domnul Teţcanu, ca un neexperimentat pariamentanst, n-a îndrăznit să pună punctul pe i, dar eu, nepasionatul, dar eu, omul drept şi logic, am să pun punctul pe i. Şi a pus un cogeamite punctul pe un i foarte mic, acuzîndu-mă pe mine, direct şi categoric, că aş fi revoluţionat întregul judeţ Bacău.

Aţi auzit pe domnul Maiorescu cu cîtă durere comprimată şi cu cîtă logică rafinată, pentru trebuinţa cauzei, se plîngea de acuzaţiunile ce i se aduc chiar şi d-sale de către ziare, cari au alunecat pe o cale detestabilă şi deplorabilă. Şi d-sa nu citeşte ziarele, dupe cum afirma, dar i se spune din cînd în cînd cam ce coprind la adresa d-sale, de unii prieteni, întreb pe domnul Maiorescu, a fost domnia-sa veridată acuzat în ziare de fapte cari se pot confunda cu crima ?

Ştiu că în contra d-sale s-a amintit, poate nedrept şi pătimaş, oarecari fapte şi sentinţe de demult. D-sa poate să zică : „e detestabil şi deplorabil acest mod de a ataca". în tot cazul, însă, cei mai răi adversari ai d-sale l-au acuzat cu o „sentinţă" rămasă definitivă şi nesfărîmată de către d-sa.

Dar fost-a d-sa acuzat de verio crimă în lupta cea mai înverşunată dintre noi şi d-sa ? Oricît de dibaci ar fi domnul Maiorescu, oricît de extraordinare ar fi pasele sale de magnetism oratoric şi oricît de mulţi ar fi aceia cari se lasă a fi adormiţi de un maestru, neîntrecut în felul său, eu mă scutur de sub elocinţa d-sale, profund revoltat de uşurinţa cu care m-a acuzat, fără a se osteni să vă producă nici chiar slabe începuturi de probă, şi-l acuz eu pe d-sa că s-a făcut culpabil de cea mai odioasă calomnie ce se poate aduce unui om nevinovat ! *(Aplauze.)*

Ştiu că s-a zis demult, de către un om distins, că lumea aceasta este atît de pervertită, încît va compromite în cele din urmă pînă şi silogismele cari trăiesc neclintit cel puţin de la Aristotel pînă astăzi.

Domnul Maiorescu cred că se va trezi din farmecul unei logice de afirmaţiuni mai mult muzicale decît serioase şi intelectuale, şi se va convinge că a aruncat asupra unui om absolut onest cea mai oribilă crimă. Voi răfui aceasta mai departe cu domnul Maiorescu, şi-l voi sili să producă probele cuvenite, dacă probe are, sau să rămînă dovedit că d-sa s-a făcut culpabil nu de „modul deplorabil al unui scriitor din presa noastră", ci de un mod mai deplorabil, scoborîndu-se de la înălţimea la care stă în statul român pînă la cea mai de jos treaptă a calomniei.

Domnul Arion m-a somat faţă de dvs. să declar dacă am făcut sau nu amendă onorabilă faţă de m.-s. regele. Mi-a spus chiar: „faci amendă onorabilă". D-lor, este bine, este moral, este parlamentar să ne lămurim şi credinţele, şi simţimintele, şi conduita noastră. De ce vi se pare dvs. că eu am făcut amendă onorabilă cînd am susţinut următorul lucru : în discursurile mele pronunţate la „Orfeu" şi „Dacia" puteţi vedea vehemenţă, violenţă de limbagiu, pasiune, orice ; dar nu veţi găsi nici o injurie, nici o trivialitate la adresa regelui, personal, sau la adresa suveranilor.

Eu, d-le Arion şi d-lor deputaţi, aş dori ca să nu fim o ţara de răzvrătiţi, dar să nu fim nici o ţară de linguşitori. *(Aplauze.)* Poetul are dreptate cînd spune că zeii n-au făcut un dar mai periculos regilor decît pe linguşitori. Eu nu aspir la nimic, nici să revoluţionez literatura, dupe cum zicea domnul Săulescu, nici să revoluţionez politica, ci voiesc, soldat cinstit şi convins, să-mi fac datoria conform cu credinţele şi conştiinţa mea. Atît şi nimic mai mult. în loc de a mă acuza pe mine, ar fi mai bine să vă meremetisiţi trecutul, că aveţi de meremetisit multe din actele dvs., de la 1886 şi pînă la 1888. *(Aplauze.)*

Voiţi să vorbim cu întreaga conştiinţă a binelui şi a răului ? Atunci mulţi ani vor trece, multă apă va curge pe Dîmboviţa, şi cu nimic nu vă veţi putea spăla acele mari pete cari stau pe trecutul dvs. şi cari pururea vor rămîne, pentru a caracteriza modul dvs. de a fi fost şi de a fi cu suveranul ţărei.

Eu, în viaţa mea, n-am avut nici o clipă încrederea m.-sale şi nici mă gîndesc la această înaltă onoare. Sunt un cetăţean drept şi leal, printre celelalte 6 milioane de supuşi cari văd în regele Carol pe suveranul legitim al României.

Dar dvs., cari nu ați voit să mai distingeți dacă spargeți geamurile palatului sau ale unei cafenele, dvs. nu aveți dreptul de a mă judeca şi a mă acuza pe mine, mai ales, sub acest raport.

Am văzut din partea d-lui raportor o abilitate, vă previn. D-sa a deosebit pe junimişti, cu un cuvînt subțire, de restul conservatorilor ; aproape trei cuarturi de oră, luînd ca temă dinasticismul, s-a scuturat de conservatori, zicînd : noi, junimiştii, niciodată n-am şovăit, nici unul din noi, vă desfid să afirmați contrariul.

Să vă vin în ajutor, d-lor conservatori.

Se cam înşeală domnul Maiorescu. D-sa are obiceiul de a afirma frumos, şi crede că frumosul poate înlocui vreodată proba cuvenită.

Mă mir de d-l Maiorescu, care ştie perfect limba germană, că nu a citit încă voi. al II-lea din memoriile regelui. Ar fi putut vedea acolo că în primul minister Epureanu intrase şi domnul Carp ; şi despre d-l Carp, şi regele, şi părintele său ne spune că scria la un jurnal antidinastic. Iată de ce, din afirmări elocinte, poți dobîndi un succes trecător, dar niciodată nu vei izbuti ca dintr-un neadevăr să tragi concluziuni cu cari să zdrobeşti pe adversari.

^ Eu recunosc că junimiştii pot să se fălească că s-au pocăit mai dinainte decît conservatorii. Pe această cale sunt gata a recunoaşte junimiştilor că au inaugurat şcoala constituțională, nu nouă,_ ci foarte veche, al cărui principiu capital se reduce la : nimic, niciodată, sub nici o formă, să nu se spună suveranului dacă nu-i face plăcere. Ba eu sunt dispus a crede că atunci junimiştii vor îndrăzni a spune adevăruri displăcute suveranului cînd covorul pe care calcă m.-sa s-ar ridica în drapel de rezvrătire. Acesta este meritul junimiştilor, şi-l jrecunosc^ ca pe un adevăr de fapt, ca pe o notă specială, care îi deosebeşte de toți ceilalți oameni politici. In primul rînd vă deosebiți mai cu seamă de conservatori, deşi unii din ei nu au împărtăşit modul de a vedea al majorității conservatorilor^în 1886, 87 şi 88. Dar pînă cînd istoria va recunoaşte cît rău a putut rezulta dintr-o dezlănțuire brutală față de suveran, trebuie să recunoaştem cu toții că nu există şcoală mai detestabilă decît şcoala care propovăduieşte linguşirea. *(Aplauze.)*

Să trec la şoapte.

Rog, în special pe d-nii miniştri, că, dacă au ceva de şoptit în contra adversarilor, să şoptească aşa pentru ca să audă numai d-lor şi amicii d-lor, căci altfel vor degrada şi înflăcăra discuția peste orice măsură, legitimînd insulta francă la insultele şoptite şi nedemne.

închei cu provocațiunile ce mi-ați făcut ca ziarist, acuzîndu-mă de violențe pe cari credeți că nu le-ați meritat. Cînd m-ați izbit pe mine, ca reprezentant al presei, nu v-ați mărginit numai la persoana mea. D. ministru de externe a declarat că toată presa „minte" ! Dacă este adevărat că toată presa minte, începeți prin a desființa pe a dvs. *(Aplauze.)*

(D. preşedinte. Mă iertați, d-le Delavrancea, eu n-aş fi permis să se insulte presa. Ea este o instituțiune în țară, şi eu nu permit nimănui să insulte instituțiunile țărei. D. ministru n-a insultat presa.)

Vă rog, d-le preşedinte, să mă credeți că am auzit bine ceea ce afirm. Cred, chiar, că unii din colegii d-lui ministru au auzit ca şi mine. Apoi dacă toată presa este detestabilă, dvs., d-lor miniştri, sunteți mai de vină decît această presă, fiindcă sunteți în primul rînd cauza violențelor ei._ Cînd eu, bunăoară, asist la alegeri, cum am asistat necontenit, şi cînd alegerile se transformă în nişte bătăi extraordinare, în vărsări de sînge, şi cînd eu pe genuchi sunt nevoit să-mi scriu revista, spuneți dacă mai pot să fiu animat de calmul calculat şi disprețul rece şi afectat al celor cari se laudă cu nepasiunea în politică ?

Sunteți nedrepți ! Admit că presa greşeşte uneori, că ea se izbeşte pe ea însăşi. Dorim sincer, cu toții, o îndreptare, un progres, o ridicare. Dar să înceapă d-nii de pe banca ministerială prin a scoate din luptă bandele mizerabile de cari au uzat şi abuzat față de cetățeni, şi atunci, desigur, nici noi, ziariştii, nu vom persista în calea violențelor. Şi cu toate acestea, să nu credeți că în violențele noastre nu am avut nici o rezervă. Eu, personal, vă mărturisesc că am avut în mînă o scrisoare a d-lui ministru de externe, o scrisoare pe care dacă aş fi publicat-o la timp, cel puțin pentru adversari, domnul Lahovari ar fi fost greu izbit. Dar m-am convins că scrisoarea nu ajunsese la destinație şi mi-am zis: nu vreau să ştiu ce este în această scrisoare şi nici n-o dau publicității. Această scrisoare a rămas înmormîntată, şi niciodată nu va reapare, cel puțin prin voința mea. Şi nu zic

că această scrisoare ar fi zdrobit pe domnul ministru de externe, dar țineam să vă dovedesc că nu aveți dreptul de a ne acuza ca nu am avut nici o rezervă în luptele din presă.

Dvs. stați liniștiți și fericiți pe acele bănci; vă plimbați cînd vreți ; jpetreceți ; terorizați; conrupeți și ne provocați să ne desfășurăm programul și ideile. Vă faceți că nu știți că, în România și în toată Europa, discuțiunea cea mai înflăcărată și cea mai gravă este provocată de ticăloșirea moravurilor, de^ conrupțiune și de abuzul puterei executive. Vă vine ușor să ne vorbiți de idei și să ne cereți a discuta România de peste 50 de ani, pentru ca dvs. să ne ciomăgiți astăzi ! *(Aplauze.)*

Cînd mă gîndesc la greșelile presei și la abuzurile dvs. sunt obligat de a vă declara că nu dvs. aveți dreptul de a acuza presa de minciună și decădere. Protestez în numele presei contra dvs., cari nu știți cît de grea este lupta cu condeiul, cît de imposibilă este lupta dintre publiciști și bandiți, dintre condeie și ciomege. Gîndiți-vă la această deosebire de arme, și veți înțelege violența din partea noastră.

începeți dvs. prinsa vă modifica modul de guvernare al țărei, și fiți siguri că nimeni din noi nu va mai consimți să-și consume viața pentru a constata și a înfiera orori cari dezonorează nu numai un guvern, dar o țară întragă. *(Aplauze.)*

(Al. Marghiloman. D. Barbu Ștefănescu voiește să stabilească dreptul d-sale de a se numi în Parlament d. *Delavrancea.* îi dăm act.)

Dar nu-mi trebuie actul dvs.

CESTIUNEA NAȚIONALĂ
DISCURSUL D-LUI DELAVRANCEA ROSTIT ÎN ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 13 DECEMBRIE 1894

D-lor deputați, domnul ministru de externe a voit să denatureze sentimentele noastre, ale minorității, și cred că și ale multora din majoritate.

Declarăm că nu facem din această cestiune o armă de opoziție, că nu înțelegem a angaja întru nimic responsabilitatea guvernului, că cestiunea este atît de mare și de nobilă încît trebuie să ne pătrundem de aceeași aspirațiune, toți deopotrivă, indiferent de cine stau pe banca ministerială, pe băncile majorității și pe băncile minorității.

Să nu fim momiți subtilității diplomatice cînd ni se cere să afirmăm că am înțeles glasul ce se ridică de acolo unde stă falnic și etern columna împăratului nostru ! *(Aplauze).*

Nu, nu voim să încurcăm pe guvern ; nu voim să-1 facem solidar cu votul nostru ; declarăm că nu vom trage nici o consecință, ca de la adversari la adversari. Ce voiți mai mult ? Roma vă salută, datori sunteți să-i mulțumiți. Roma vă strigă : „Curagiu !". Și dvs. dați înapoi ? Nu încredere în minister se agită, ci este un moment solemn în care trebuie să spuneți dacă aveți sau nu încredere în vitalitatea neamului românesc ! *(Aplauze.)*

Binevoiți să ascultați coprinsul telegramei și să vedeți dacă mai putem sta pe gînduri în fața sentimentului mare și generos al majorității deputaților italieni. Ascultați, și veți vedea că Parlamentul italian a pus o cestiune mai mare decît vă puteți închipui, înălțînd cauza noastră națională la

cauza întregei latinităţi! *(Aplauze.)* Şi cind ni se trimite din nou marele nostru titlu de latini de la Dunăre, noi sa ne sfiim de subtilităţi sau să ne temem de ameninţări ?

Iacă telegrama : *„Roma, 24* decembrie. *270 deputaţi,* aparţinînd *diferitelor partide* ale Camerei". Vedeţi, nici acolo nu s-a făcut caz de guvern, de majoritate ori de minoritate... „au adresat preşedintelui, prin mijlocirea biroului, o moţiune dupe care Camera, inspirîndu-se de principiile de drept public cari au dat existenţă Italiei, *exprima o foarte mare simpatie către popoarele române, cari luptă în mod aşa de nobil pentru apărarea independenţei lor şi a comunei lor naţionalităţi latine!"*

Parlamentul italian a înţeles lupta mai mare, mai presus de raporturile triste dintre români şi unguri. Cei din Roma s-au inspirat în sentimentele lor de o supremă aspiraţiune : rasa latină, unită şi tare, în faţa duşmanilor cari vor s-o îngenunche *l (Aplauze.)* Cum ? Vorbiţi de Francia ? Dar cei 270 de reprezentanţi ai Italiei au exclus ei pe Francia cînd au înscris pe drapelul lor cauza latinităţei ? Să nu micşorăm cauza şi drepturile .noastre cu o prudenţă care ar dovedi lipsă de energie şi de entuziasm.

Ştim noi, se întreabă d-l ministru de externe, dacă în telegramă este un adevăr ?

O asemenea îndoială [este] inexplicabilă sau prea explicabilă.

Domnul ministru de externe, trebuie s-o recunoaştem, reprezintă pe acea bancă o abilitate exagerată si, din această cauză, prea evidentă.

D-sa ne întinde o cursă cînd vorbeşte astfel : Camera italiană este în prorogare ; deci, mîine, poimîine, poate să nu mai fie o Cameră.

Cu alte cuvinte, vă spune dvs. din majoritate : aşteptaţi pînă s-o dizolva Parlamentul Italiei, şi atunci nouă ne va fi mai uşor şi dvs. nu veţi mai avea cui mulţumi. *(Aplauze.)*

Se ridică marea noastră cestiune, şi noi, printr-o amînare ncpermisă, să contribuim nu numai la bucuria băncei ministeriale din Bucureşti, dar şi la fericirea băncei ministeriale din Budapesta ! *(Aplauze.)*

D-lor, popoarele nu pier prin arme. Orfcîte lecţuni de istorie mi-ar da domnul ministru de externe, voi rămînea nestrămutat în această credinţă a mea.

N-a perit nici un popor prin cucerire ; armele, focul, distrugerea, rh toată oroarea şi extinderea ei, n-au izbutit să nimicească de fapt popoarele lumei.

Peirea popoarelor nu începe decît atunci cînd începe şi slăbirea conştiinţei lor de rasă şi de neam. *(Aplauze.)*

Ei bine, din Roma ne vine un glas puternic de redeşteptare ; din Roma ni se trimite din nou, pentru a nu ştiu cîtea oară, confirmarea nobleţei noastre, a latinităţei noastre. *(Aplauze.)*

Şi noi să ne impresionăm de pretinsele turburări grave în raporturile noastre diplomatice ? Cari raporturi ? Cu ce diplomaţi ? Cu cei din Budapesta ? Dar dvs., cei din majoritate, v-aţi emoţionat sincer de o diplomaţie confuză şi şovăindă, sau ameninţarea d-lui ministru de externe şi-a produs efectul aşteptat ? în fond, domnul Lahovari n-a argumentat, ci a ameninţat.

Dvs. v-a spus : noi nu suntem oameni cari să dăm îndărăt, dvs., majoritate, puteţi reveni asupra entuziasmului ce vă animă, puteţi da îndărăt, guvernul însă nu. Cu alte cuvinte, ori apăreţi nişte convinşi ai diplomaţiei, ori, dupe expresia d-lui Carp, veţi fi nişte învinşi ai băncei ministeriale. Şi atît să fie de ajuns ? Ce, nu simţiţi încă că cestiunea naţională a românilor a devenit o cestiune europenească ? N-aţi citit părerile majorităţei oamenilor iluştri de pretutindeni ? N-aţi înţeles ca spiritul civilizaţiunei moderne se manifestă pentru noi ? Nu vedeţi că Europa întreagă ne zice : „Aveţi dreptate". Şi dvs., şi noi, speriaţi de banca ministerială, să dăm îndărăt cînd inima şi conştiinţa noastră ne strigă : înainte ?

D-lor, dar dacă ne-aţi cere să vă rugăm, noi, din minoritate, v-am ruga ; dacă ne-aţi cere să îngenunchem înaintea dvs., am face-o, fără a simţi greutatea umilinţei sau ruşinea prosternare!, căci v-am implora în cestiunea exîstenţei întreg neamului românesc.

(Voce. La juraţi.)

Cum ? Rîzi d-ta, d-le Filipescu ? Nu mă mir ; ai fost cel dîntîi care ai dat îndărăt după ce ai pronunţat un discurs cald în cestiunea naţională, şi azi eşti cel dinţii care-ţi ipermiţi gluma în aceeaşi cestiune şi mare şi dureroasă.

(*D. Filipescu.* Nu rîd de cestiune.)

A, d-le Filipescu, poţi rîde şi de mine. Rîsul d-tale îmi este indiferent. Rîdeţi, d-lor, dar votaţi ceea ce vă cere onoarea şi drepturile poporului român ! Faceţi ceea ce latinitatea face, chemîndu-vă la lupta cea mare, căci altmintrelea veţi încuragia pe duşmanii de dincolo, pe duşmanii fraţilor noştri, ca să le dea lovitura de graţie, îi veţi încuragia prin refuzul dvs. de a mulţumi Romei, cînd Roma vă salută ! *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 16 DECEMBRIE 1894

D-lor deputaţi, iau cuvîntul la art. 5 pentru a face o repede obiecţiune. Din discuţia generală, cît şi din discuţia specială a art. 4, s-a ridicat observarea următoare : s-a făcut un pas mai mult la centralizare ; spiritul democratic al constituţiunei noastre, nu în anumite dispoziţiuni, dar în totalitatea dispoziţiunilor ei, se pronunţă în contra centralizărei. Şi noi nu vedem prosperitate şi progres în ţară decît numai pe calea descentralizărei.

D. ministru de finanţe, în faţa acestor observaţiuni, s-a ridicat şi a zis : arătaţi-mi anume ce dispoziţiuni constituţionale se calcă, şi atunci vom discuta dacă nu putem modifica legea Curţei de compturi decît pe calea excepţională, pe calea Constituantei.

D. ministru de finanţe, specialist în ale d-sale, voieşte totdauna sa i se arate şi să pipăie anume dispoziţîunile speciale,, clare, din constituţie. D-sa nu voieşte să ţină socoteală, dupe cum a spus, de ceea ce noi numim, de ceea ce dvs., majoritate* trebuie să numiţi „spiritul general al constituţiei".

Nu voi mai reînnoi, desigur, discuţiunea asupra acestui punct, însă observaţiunea pe care am să o fac la art. 5 e în legătură cu discuţiunea urmată pînă acum.

D-lor, centralizare s-a făcut prin înmulţirea de funcţionari, centralizare s-a făcut, în special, prin înmulţirea subprefecţilor, şi eu aş adăoga că nici leafa nu este indiferent de această tendinţă, leafa pe care aţi sporit-o tocmai atunci

cînd ați înmulțit funcționarii administrativi. Cînd dvs. ați venit și ați izbit în prerogativa Parlamentului de a alege...

(Președintele. Suntem la art. 5...)

Eu nu pot să-mi legitimez obiecțiunile mele fără o preparație premergătoare. Nu se poate discuta cum voiți dvs. ...

(Preș. Reveniți asupra unei cestiuni tranșate.)

Nu revin deloc, ci voiesc să arăt în ce legătură strînsă este observațiunea ce voiesc să fac la art, 5 cu întregul spirit al îegei...

D-lor, tot centralizare s-a făcut acum în momentul acesta, cînd ați votat art. 4 și ați acordat băncei ministeriale și d-lui ministru de finanțe numirea membrilor la înalta Curte de compturi.

Vă rog să nu agravați acest lucru prin art. 5, căci pe lîngă că dați ministrului puterea de a numi el, în loc de a lua dupe lista aleșilor dvs., îi dați și o altă putere mai mare, aceea de a numi în special dintre aceia cari sunt mai interesați la sistemul centralizăm.

La art. 5, d. ministru de finanțe s-a preocupat și de titluri, prezumție a culturei, și de experiență. Cultura și experiența se bucură de o egală favoare înaintea d-sale. Nu am nimic de zis deocamdată, afară numai de faptul că titlul de inginer pare a nu fi suficient prin el însuși, fără alte comdițiuni, pentru ca titularul să poată figura printre cei posibili de a fi numiți la Curtea de compturi. O observațiune în treacăt ; nu voiesc să mă întind mai mult.

Mă opresc, însă, ceva mai mult la partea a doua a articolului, la categoria a doua pe care a avut-o d. ministru de finanțe în vedere, adică îa experiență.

Cînd de la titluri venim la experiență, trebuie să vă atrag atenția asupra unei idei fundamentale la care țin, și pe care majoritatea s-o aibă în vedere.

Iată, d-lor, cum sună alin. 4 din art. 5 : „să fi ocupat cel puțin 5 ani funcțiunea de secretar general al Ministerului de Finanțe".

Pare a fi destul atît, această condiție de numire, chiar dacă nu ar avea titluri.

Recunosc, însă, că în starea în care suntem ajunși astăzi, nu poate fi oricine secretar general la Ministerul de Finanțe. Admit că poate să nu aibă titluri, cu toate acestea trebuie

sa fi fost ceva în statul român, și sub conservatori și sub naționalii-liberali, pentru a ocupa această înaltă funcțiune în timp de 5 ani. Cred că același lucru se poate susține și cînd e vorba despre directorii din administrația centrală a finanțelor, inspectori financiari etc. Trec și peste membrii Curței de apel, căci aceștia, pe lîngă experiență, firește că au și titluri universitare.

Să mă opresc, însă, asupra categoriei următoare : *prefect de județ.*

Dvs., d-lor deputați și d. ministru de finanțe, d-sa mai ales, știți foarte bine că pentru a fi cineva prefect astăzi, în starea de moravuri politice în care ne aflăm, în starea de slăbănogire a opiniunei publice, în actualele împregiurări morale, politice și culturale ale statului român, prefect de județ poate fi numit oricine, fără nici o condițiune de experiență administrativă, fără nici o condițiune culturală, fără. nici o condițiune morală.

Dar pe lîngă că un prefect, prin faptul doară că a devenit prefect, nu are în favoarea sa nici o serioasă prezumțiune de a putea figura la un înalt corp constituit, are în defavoarea, sa ceva grav. Trebuie să constatăm cu regret că cu moravurile noastre politice, așa cum sunt astăzi și cum nu am dori să mai fie mîine, se petrec lucruri degradatoare, comise tocmai de șefii județelor, și dacă voiți să fiu absolut drept față cui dvs., se comit de unii, dacă nu de toți.

Atunci cînd un prefect, pentru a sta mai mult în funcțiune, este nevoit să zguduie și să terorizeze județul, mar ales în zilele de alegeri, nu cred că este bine a-l mai încuragia cu speranța de a fi numit la înalta Curte de compturi,, pe calea în care probează destul curagiu.

Sunt prefecți indicați la ura și vendicta publică din cauza conduitei lor brutale; s-au găsit prefecți cari să comită atîtea excese, încît au uimit chiar pe aceia cari, acordîndu-îe încrederea, nu le cerea să fie gentili cu alegătorii.

închipuiți-vă că vine un alt d. ministru de finanțe, care să nu aibă toate delicatețele de suflet ce acordați actualului d. ministru de finanțe, care, conform cu legea, voiește să-și aleagă un prefect ce a funcționat 5 ani ca prefect, pentru a-l numi la Curtea de compturi. Atunci, desigur — ca să

mă serv de o imagina — o mînă încă plină de sînge se va aplica pe compturile statului.

Vă întreb : credeți că ar fi bine ? întreb pe d. Germani, pe care nu-1 cred nemuritor pe banca ministerială : ce grije poartă de succesorul d-sale? Un ministru care voieşte să se îngrijească de interesele publice cu tot ^dinadinsul nu_ trebuie să facă legi în vederea lui personală, care poate^ fi corect, drept, constituțional, ci trebuie să se_ gîndească si la succesori, cari s-ar putea să nu fie pătrunşi adînc de ideea binelui şi răului, moralului şi imoralului.

Altfel, un prefect care a bătut la alegeri, a spart capete, a vărsat sînge, a despreţuit şi a revoltat_ opiniunea publică ar putea fi înălțat la demnitatea de consilier la înalta Curte de compturi de către un ministru fără scrupul...

{Preş. Vot de blam din partea Camerei dacă va face aşa.)

îmi pare bine de observaţiunea ce-mi faceți, căci îmi dați ocaziunea să vă răspund, chiar cu părerea d-lui ministru de finanțe, care, răspunzînd d-lor Stoicescu şi J4eva, zicea : „Dar ce credeți, că pînă acum guvernul nu a făcut ce a vrut ? în definitiv, majoritățile totdauna au făcut ceea ce a voit guvernul."

Dacă, dar, majoritățile sunt aşa de intim legate de banca ministerială, eu tare mă îndoiesc că ministrul nu va obține un vot de blam cînd va face o numire aşa de reprobabilă din toate punctele de vedere.

Nu trebuie, dar, să lăsăm ministrului puterea de a numi pe oricine.

Şi dvs., membri ai majorităţei, cari cu o generozitate neexplicabilă ați renunțat la prerogativele dvs. şi ați manifestat încredere deplină d-lui ministru de finanțe, cel puţin să vă gîndiți că d-sa va avea urmaşi cari poate să _nu-i semene... doresc să nu-i displac cînd fac teribila profeție că va avea succesori pe acea bancă.

Să vă gîndiţi şi dvs., majoritate, şi d. ministru de finanțe că trebuie îngrădită această putere de a numvpe care o acordați băncei ministeriale, • pentru a nu se coborî la oricare prefect...

(Voce. Se cer titluri şi prefecților.)

Mă iertați, dacă dvs. ați fi crezut că şi prefectului de județ i se cer titluri academice, atunci de ce faceți legi cu articole kilometrice, cînd ar fi trebuit să ziceți : *se cere cutare titlu ?*

în orice caz, este redactat foarte rău art. 5. Şi dacă ați înțeles altfel art. 5, nu aveați decît să-mi ziceți : „Nu vă temeți, căci nu numesc pe oricare prefect care a funcționat 5 ani, ci cer să mai îndeplinească anumite condițiuni". De ce n-ați spus aceasta ?

(Germani, ministr. finanțe. Condițiile sunt cumulative.)

Da, însă articolul zice altfel...

(Voci. Nu zice.)

îmi pare rău că dvs. n-ați auzit nici pe d. raportor citind, şi nici n-ați citit legea. Eu am citit-o, şi iată ce zice art. 5 :

„Art. 5. Nu vor putea fi numiți consilieri la înalta Curte de compturi decît acei cari ar întruni următoarele condițiuni ::

a) Să fie români sau naturalizați românî, bucurîndu-se în întregimea lor de toate drepturile civile şi politice ;

b) să aibă vîrstă de 35 ani împliniți;

c) să posedă un titlu academic de doctor sau licențiat în drept_ sau în matematice sau un titlu echivalent în ştiințele politice, financiare şi administrative ;

d) să fi ocupat cel puțin 5 ani funcțiunile de secretar general al Ministerului de Finanțe, director în administrațiunea centrală a finanțelor, inspector-financiar, director general al serviciilor speciale, făcînd parte din administrațiunea generală a finanțelor, membru la o curte de apel, prefect de județ ; procuror la Curtea de compturi sau substitut şi referendar la această curte, dupe un serviciu însă în această calitate de 10 ani.

Se vor putea, de asemenea, numi consilieri inginerii făcînd parte din corpul tehnic al statului, cari vor fi ajuns la gradul de_ inspector, precum şi intendenții şi subintendenții (colonelii şi locot.-colonelii) din administrațiunea militară, dupe un serviciu, pentru unii ca şi pentru ceilalți, de 5 ani în gradele respective."

Cînd dvs. ziceți a,b,c,d, aceasta însemnează...

(Voce : însemnează a întruni următoarele condițiuni)

Dacă aceasta a fost intențiunea dvs., nu era nevoie de aceste capitole şi categorii, a,b,c,d, ci era destul să puneți două puncte (:) şi să ziceți : *cutare condițiuni trebuie să îndeplinească. (Zgomot.)*

Dorința mea, d-lor, nu era de a vă face opozițiune din acest articol, lucru care nu cred să-l tăgăduiți; eu ^ceream ca prefectul, nu numai pentru faptul că este prefect, sa poată fi numit la înalta Curte de compturi.

Acest articol trebuie corectat, căci el nu este clar şi poate da naştere la interpretări pericoloase. Cel puțin din &scuțiunea făcută de mine se va înțelege că am putut sa fiu înşelat, dar atunci articolul are nevuie de lămuriri, ca nu este suficient şi că trebuie redactat ceva mai bine.

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 10 IANUARIE 1895

Rog pe domnul preşedinte să binevoiască a repeta domnului ministru de rezbel rugăciunea care am avut onoarea a o face, pentru a se depune pe biroul Camerei dosarul afacerei maior Poenaru.

(D. preşedinte : Vom repeta cererea dvs.)

D-lor deputați, cînd domnul ministru al justiției a zis : „desfid pe oricare ca să-mi afirme că acum sau altădată, eu, de pe banca ministerială, am avansat vreo *inexactitate",* am crezut că sunt în drept, fără a depăşi regulile de înaltă politeță în cari doreşte a pluti banca ministerială, de a replica domnului ministru : „nu pariați !".

D-sa, om care se emoționează foarte repede, s-a înroşit, şi cu o emoțiune nestăpînită a întrebat: „Cine este acela care m-a întrerupt astfel ?" Eu, care ştiam că-i dădusem un bun sfat şi spusesem unic adevăr, am răspuns : „Eu !". D-sa imediat m-a somat să dovedesc că a putut spune veriodată inexactități. Prin urmare, să facem cu toți onoare somațiunei d-lui ministru.

D-le ministru, inexactitatea este cercul larg coprinzător şi al neadevărului propriu-zis, şi al minciunei. Neadevărul este o inexactitate pe care o comiți fără voia d-tale, adică lără ştiința d-tale că spuni o neexactitate. Minciuna este o neexactitate conştientă, adică cînd afirmi ca adevărat ceea ce ştii bine că este neadevărat. Deci, dvs., cînd vă aprindeți la cuvîntul de neexactitate, aveți aerul d-a nu bănui că în cercul *inexactităței* poate intra şi neadevărul involuntar şi inconştient, şi neadevărul voit, conştient.

Suntem datori ca să ne dăm seama de valoarea cuvintelor, car a-ţi da seama de valoarea lor nu va să zică a denatura sau exagera sensul lor propriu.

Acum să-mi permiteţi să dovedesc, înaintea Parlamentului, că eu însumi am fost victima unei inexactităţi pornită dupe acea bancă şi de pe buzele d-lui Marghiloman. Şi cred că dacă voi dovedi aceasta, unanimitatea Parlamentului va recunoaşte că am avut dreptul de a vă zice politicos şi categoric : „nu pariaţi, d-le ministru".

Cînd se ridicase mulţimea din capitală în contra legei maximului, atunci, ca şi mai tîrziu, cu răscoala ţăranilor, banca ministerială s-a inchietat să găsească pe agenţii cari au revoltat mulţimea. Nu voia să vază, şi-mi explic de ce, că adevărata cauză a răscoalei este legea maximului. Şi căuta un liberal cel puţin ca instigator, pe care să-1 dea în judecată, să obţină o sentinţă condamnătoare, si apoi să zică ţărei şi tronului : „iată agitatorii, iată instigatorii răscoalei, aceştia sunt de vină, iar nu legea noastră".

Eraţi pe calea aceasta. într-o şedinţă a Camerei, şedinţă memorabilă de emoţiune şi pentru dvs. de pe banca ministerială, şi pentru dvs. din majoritate.

D-ta, d-le ministru al justiţiei, ai înaintat una din acele inexactităţi care m-a făcut să tresar de o legitimă mînie şi să vă adresez o somaţiune sub greutatea căreia aţi preferit să nu răspundeţi.

Ce ai zis d-ta în Cameră ?

Ai afirmat că pe rampa vinurilor căruţaşii au băut împreună cu Delavrancea, apoi au pornit beţi cu acelaşi vinovat In fruntea lor spre Mitropolie, ca să aseclieze Parlamentul. *(Aplauze.)*

în ziua în care afirmaţi că eu comiteam aceste fapte odioase, eram bolnav aşa de greu, încît nu puteam părăsi patul.

O mică şansă şi pentru mine : mă îngrijea un doctor, prieten personal, dar cunoscut pentru credinţele lui conservatoare.

Ce puteam eu să fac în faţa unor asemenea acuzaţiuni ? Ce puteam să zic ? Ce puteam crede ? Ce mijloc aveam ca să scrutez conştiinţa d-tale, spre a vedea dacă acea teribilă inexactitate era conştientă sau inconştientă ? *(Aplauze.)*

Nu am avut decît un singur mijloc, acela care stă la în•demina oricărui om onest si nevinovat.

V-am somat printr-o scrisoare publică, al cărui coprins se iccluc?a la: „Binevoiţi, d-le ministru al justiţiei, de a mă da în judecată ca instigator, şi vă declar pe onoare şi pe conştiinţă, şi sunt om care mă ţin de angajament, că nu voi avea nici un avocat care să mă apere, că voi ruga şi voi interzice oricărui ziar amic ca să nu spună nici un cuvînt despre acest proces ; eu voiesc să fiu judecat cu uşile închise". Mă dam pradă, fără rezervă, în deplina putere şi pasiune a dvs.

Ei bine, ce rezultat a avut această scrisoare ? Nu numai că nu aţi priimit calea justiţiei, dar imediat, a doua zi chiar, gazeta dvs. a secat izvorul injuriilor ce-mi adresa, şi nu a mai pomenit nici un cuvînt despre acel om care îmbătase 1.000 de căruţaşi pe rampa vinurilor. *(Aplauze.)*

Cînd am văzut acest lucru, ca să fiu drept — şi vreau să fiu absolut drept cu adversarii — mi-am zis : „se vede că acea inexactitate, care în fond se confundă cu o revoltătoare calomnie, fusese *inconştientă".*

Dar, ciudat, atunci ca şi astăzi, în afirmările dvs., vă bazaţi pe acelaşi soi de probe ; invocaţi procese-verbale dresate de inspectori şi de comisari poliţieneşti, ori încheieri de ale primului procuror.

Este adevărat, d-le ministru, că atunci aţi avut verio două procese-verbale, ba şi o încheiere de procuror, prin cari se constata că eu am îmbătat pe căruţaşi la rampa de vinuri ? Să nu ziceţi nu, căci eu însumi am văzut la dosar unul din procesele-verbaîe. Dosarul există. Şi mi s-a afirmat că sunt două.

Cînd aţi citit scrisoarea mea aţi înţeles imediat că v-aţi cam repezit în afirmaţiuni, şi aţi pus să se cerceteze mai bine afacerea, făcînd apel la un procuror mai mare şi de o mai mare încredere pentru dvs.

Acest procuror a prezentat pe un domn comisarului care încheiase procesul-verbal şi i-a zis : *„Acesta este Delavrancea ?"* Iar comisarul a răspuns: „DA" ! *(Aplauze.)*

Astfel v-aţi convins că era o odioasă calomnie, consemnată în procesele-verbale de agenţii dvs. *(Aplauze.)*

Credeţi-mă, d-le ministru, că nu este bine să vă înfuriaţi. Ceva mai domol n-ar strica. Bine ar fi să credeţi, cel puţin cîteodată, că sunteţi victima agenţilor dvs., pentru ca sunt prea mulţi şi prea bine plătiţi. *(Aplauze.)*

Ați putut lua un exemplu de la colegul dvs. de alături, de la d. ministru al instrucțiunei publice ; d-sa evită întotdauna precipițiile cari i se deschid în față.

Dacă d-sale i s-ar fi vorbit despre cestiunea privitoare la înaintarea preşedintelui, la înalta Curte de casație, d-sa ar li evitat aşa de frumos, aşa de binişor acest precipițiu, încît nu ne-ar fi provocat nici pe mine, nici pe d-l Poenaru ca să-i dăm dezmințirile bine întemeiate pe cari vi le-am dat dvs.

Nu vă pripiți. în cestiunea numirilor de la Casație să binevoiți, în interesul dvs., să nu mă somați, căci m-ați constrînge să fac Camerei destăinuiri ce mi-au fost încredințate de un însemnat susținător al guvernului.

Luați exemplul d-lui ministru de culte, care, îndată ce primeşte o ghiulea asupra d-sale şi o nucă, ia nuca şi o jonglează cu o abilitate extraordinară, lăsînd ghiuleaua la o parte, ca şi cum n-ar fi izbit în d-sa. *(Aplauze.)*

Bine e, dar, în interesul dvs., să nu somați pe nimeni cu atîta repeziciune, cînd vă dovedesc că ați putut fi prada informațiunelor mizerabile ale agenților subalterni, mult prețuiți şi bine plătiți de către dvs. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR ÎN ŞEDINȚA DE LA 11 IANUARIE 1895, CU PRILEJUL LEGII NUMELUI

D-lor, voi face cîteva observațiuni privitoare la acest proiect de lege, şi concluzia mea va fi ca şi a d-lui Stoicescu, în parte ca şi a d-lui Mirea, de a se trimite acest proiect de lege din nou în studiu, deoarece, de la început şi pînă la sfîrşit, se prezintă ca o lege amorfă, fără formă, fără înțeles echilibrat şi fără chibzuială.

O lege de felul acesta, orice ar zice d-l Demetrescu-Mirea, oricari ar fi preocupările democratice şi comerciale ale d-sale, este o lege aristocratică.

D-lor, legile cari regulează numele de familie şi armele ; legile cari se întind în trecut, retezînd drepturi cîştigate, răsturnînd şi reîntorcînd pe bieții democrați la neînsemnatele lor nume de botez, sunt legi cari se preocupă neapărat de drepturile de strălucire şi de glorie ale stratului aristocratic dintr-o națiune.

Fiind dar aşa, şi neputînd fi decît aşa, încep prin a mă mira de *seniorii* cari au binevoit să prezinte acest proiect de lege. Eu văd printre d-lor pe mulți cari nu au drepturi stabilite în istoria țărei, nici descinzînd din vechile obîrşii dominante ale țărei româneşti.

Ce caută d-l Demetrescu-Mirea în alaiul pompos al acelora cari se preocupă de numele istorice ? Eu mă mir şi de d-l Butculescu. Nu tăgăduiesc că ar fi avînd în trecut ceva neamuri de o boierie oarecare. Şi cred că mă înțelege de ce zic *oarecare.* Ei, ceva cam de a treia sau a patra mînă. Şi

aceea nu ele sfat, ci cel mai mult de divan. în orice caz. în cronicele țărei nu se găsește nici un cooperator care să fi căzut la Călugăreni sau la Rovine.

Printre susținătorii și propunătorii acestei legi, văd și pe fratele d-lui ministru al instrucțiune! publice, pe d-l Constantin Ghiță Ion. D-sa mă surprinde mai mult decît toți ceilalți.

(Președinte. Propunătorii nu sunt în discuție.)

Mă iertați. Nu voi ofensa pe nimeni; dar cînd este o lege cu pretenția de a regula numele în România, nu-mi este permis mie să vorbesc de numele colegilor noștri ?

Da, în adevăr mă surprinde : cum se face că fratele unui ministru de o importanță decisivă pentru idealul conservatorilor să nu se fi gîndit că se iscălește *Ghiță Ion,* pe cînd ministrul semnează *lonescu ?*

Nu voiesc să insist asupra tuturor numelor colegilor din Cameră. Sunt convins, însă, că imediat ce ați vota^ legea ați fi datori să chemați, tot din inițiativă parlamentară, pe^ procuror pentru ca imediat să deschidă acțiunea cuvenită, cel puțin la jumătate din dvs.

Dar veniți cu o lege aristocratică. V-ați preocupat întru ceva de istoria țărei noastre, fie ea veche, fie modernă ? Ați avut în vedere legiuirile vechi și legiuirile cele de prin ajunul renașterei noastre ? Eu nu văd nimic în lege și raport din toate aceste preocupări. Și cu toate acestea, cînd veniți cu o lege de un spirit aristocratic, trebuia să vă preocupați în primul rînd de istoria țărei. Dvs. nu știți nici cum se forma numele boierilor, nu știți nici aproximativ citi au mai rămas din familiile acelea ilustre și mari, nici cîte au încetat de a mai exista.

Și ar fi trebuit să reiasă din raport dacă merită ori nu o ocrotire sacrosantă numele acestor familii cari au mai rămas ! Vedeți ce jertfă fac trecînd peste tendințele prea democratice ale Constituțiunei noastre, care nu vrea să considere întru nimic nici numele, nici titlurile nobiliare, chiar cînd ele ar fi fost dăruite de cele mai mari împărății.

Ca să vedeți cît de nechibzuită este legea dvs., să încep mai întîi cu o categorie de nume : toți d-nii în „eseu" vor fi chemați imediat la judecată ; toți d-nii în „ianu" vor fi

niște delicuenți; toți d-nii în „ici" și „ini" vor fi tîrîți în fața justiției.

Afirm aceasta fiindcă mai mult de trei sferturi din domni, domnișori de orice profesie din România au nume formate cu asemenea sufixe sub o influență nouă.

Și toți vor trebui ori pedepsiți, ori reîntorși la... ce nume, Dumnezeu știe !

Dar cu boierii credeți că e mai ușor ? Puteți ajunge la procese istorice scandaloase.

în interesul multora, cari au străvechi pretenții și legende, să nu provocați istoricul schimbărilor de nume. La noi nu numai cei din popor avem beteșug la nume. De, să mă iertați, dar eu tare bănuiesc că pot fi Măgureni transformați în Cantaeuzeni, Brîncoveni, în Golești, și alte multe exemple ilustre de felul acesta.

închipuiți-vă că pe un biet democrat îl veți forța, cu legea aceasta, să schimbe numele din *lonescu* în *Ion.*

închipuiți-vă că democratul are un temperament mai vendicativ și se apucă într-adins să facă studiul istoric al cutărei mari familii și apoi trece la alta și la o a treia. Nu aș avea decît să deschid două-trei pagine din istoria pe care o am sub ochi, și îndată ați bănui la ce rezultate are să ajungă asemenea răzbunări istorice, pe cari le-ar încerca democratul revoltat în contra boierilor vanitoși.

Ce este absurda pretențiune de a înzestra țara cu o lege aristocratică în felul acesta ? Nu știți că țara noastră nu a fost, oricum ați întoarce lucrul, o țară aristocratică ? A avut *boieri și boierii.* Da. *Privilegiați.* Da. Propriu-zis *aristocrație,* nu. Nu, țară aristocratică nu am fost; unul din cei mai mari istorici vechi, Dumitru Cantemir, enumerînd izvoarele boierilor și modurile boieriilor, ne încredințează despre aceasta.

La început descălicătorii de țară și cei cari întindeau domnia lor peste ținuturile încă nestăpînite de români, îndată ce puneau mîna pe sate rupte de la Ieși, tătari, unguri și nemți, le împărțeau la luptătorii viteji, întărind aceste stăpîniri cu izvoade domnești ca pe veci, și sub legătură de afurisenie, ale lor să rămînă din neam în neam. Astfel deveneau *boieri,* așa se formau *boieriile* la început.

Dar cine erau acești oameni ? Erau ei numai boieri de neam ? Istoricul ne spune lămurit: „Nu au dat *boierii mai*

mari celor cari aveau *nume de neam,* ci acelora cari întreceau pe alţii în vitejie şi cu credinţă, punîndu-i în dregătoriile cele politiceşti şi în cele ostăşăşti".

S-ar fi dat şi celor de neam mare romanic, dacic, sau de altă sorginte, dar dacă se iveau un Ion, Dumitru, Stan, Radu, cari erau mai viteji, istoricul spune că li se dau lor boieriile, ba încă cele mai mari.

O altă origină a boieriilor. Cînd s-a sfărîmat crăiia bulgară şi scaunul grecilor din Bizanţiu, o mulţime de familii cari au avut mijloace de a se refugia, cari pe unde au apucat, au venit şi în Ţara Românească.

încetul cu încetul, cei mai cu capacitate şi cu devotament au căpătat încrederea domnului, şi li s-a recunoscut lor boieria avută în Bizanţiu.

„Prin purtările lor cele cu credinţă au dobîndit slavă şi boierie."

Tot asemenea s-a întîniplat, în Moldova mai cu seamă, cu răvărsările tătăreşti, cari n-au fost spălate cu desăvîrşire. Rămăşiţele strecurate în ţară, cînd de la natură au fost înzestrate cu forţa fizică şi intelectuală, şi cînd s-au distins în războaie, asemenea tătari au devenit boieri mari în Moldova dupe cum s-a întîmplat la noi cu unii bulgari.

Mai este şi un alt izvor de boieri. Cînd românii din Principate, dupe lungi, dupe seculare şi grele lupte, au slăbănogit,, cînd au trebuit să scape existenţa acestor domnii cu binişorul. au trebuit să alerge la vicleşug. Am fost dibaci cînd nu am. putut să fim viteji şi am căutat să scăpăm domniile noastre-capitulînd turcilor, cu diferite condiţiuni ; am priimit, întrealtele, ca domnul pămîntean pe care îl alegeam noi să-1 confirme Poarta ; mai apoi domnul să fie pămîntean, dar să-î. numească d-a dreptul Poarta ; şi la urmă, de nevoie, am priimit chiar domni străini pe cari îi numeau turcii. Aceşti domni străini, ţărigrădeni, veneau cu un alai de servitori. Fireşte,, acest alai de servitori erau devotaţi domnului. Şi încrederea, domnilor străini, în slugile lor străine de noi, era cu atît mai mare cu cît numai cu ei se puteau înţelege pe deplin într-o limbă străină, cînd cu românii nu se puteau înţelege. *(Ilaritate.)*

Şi astfel aceste slugi, propriu-zis slugi, cum o constată istoricii, au devenit boieri, ba chiar boieri mari în Moldova şi; Muntenia.

Iată în trăsuri generale izvorul boierilor şi a boieriilor la noi în ţară.

Am dreptate dar să vă spun : ţară cu boieri şi boierii cît poftiţi, dar ţară aristocratică, niciodată. *(Aplauze.)*

Nume istorice, iar nu *boieri,* căci boieri sunt foarte mulţi, nume istorice nu veţi găsi în sec. al 18-lea în toată Moldova [...] decît 73, dintre cari 10 de origină străini, şease greceşti şi patru leşeşti şi tătăreşti. Şi în Muntenia împreună cu Moldova numărul acesta abia se ridică la 150. înţelegeţi prea bine că nu este vorba aci de orice boier, de orice nume, nu de acelea pe cari de altmintrelea le găsim şi în analele parlamentare, ca logofătul Ilie, vornicul Petre sau spătarul Tusluc. Pentru aceşti din urmă nu puteţi face o lege ca să le salvaţi numele, fiindcă în definitiv n-au nici un nume, afară de acela din botez : Ilie, Petre, Radu, la care s-a adăogat şi veriun rang oarecare de dregătorie.

Acum, dacă v-aţi preocupa şi de modul de a trece şi a înainta în boierii cînd se stabilise categoric treptele ierarhice, v-aţi convinge că nu rezultă nici o glorie istorică din acest mod de a se dobîndi în urmă, mai cu seamă, boieriile.

în Ţara Românească şi în Moldova, în timpurile vechi, *boieria* presupunea vitejie, capacitate şi devotament. în urmă, însă, se dobîndea în modul următor :

Copilul unui boier trebuia să înceapă prin a fi adevărată slugă. Un soi de şcoală şi de purgatoriu ; începea prin a fi slugă la bucătărie şi serveau pe boierii cei mai mari cu mezelicuri, cu bucate, cu aperitive, şi, încetul cu încetul, dupe ani de serviciu, erau trecuţi să servească de la bucătărie la cămară, în casă, pînă cînd, în cele din urmă, erau aduşi să servească în curtea domnească, de acolo li se da cîte o mică boierie de mîna a treia şi a patra.

Şi dacă astfel se dobîndeau boieriile, nu văd nici o fală legitimă în a descinde dintr-un sărdar sau vornic. Eu nu tăgăduiesc, sunt chiar aci nume istorice. Buneoară domnul Carp are un nume istoric, care se găseşte în cronicile ţărei, ca fiind purtat de una din cele mai vechi familii din Moldova. Dar şi în Parlament şi în ţară sunt foarte puţini cari au nume istorice ; cei mai mulţi din cîţi au pretenţii la noi descind din boieri, dar nu din familii istorice. Şi trebuie să facem

bine această deosebire între *numele istorice* şi între *rangurile boiereşti,* dobîndite în urmă pe o cale puţin strălucită.

Nu avem, dar, d-lor, o ţară aristocratică. Am avut în trecut o ţară cu mulţi boieri, dar cu foarte puţine nume istorice. Atunci pentru ce veniţi dvs. cu o lege care, aşa cum o faceţi, are aerul de a fi o lege aristocrată ?

Dar legea dvs. se izbeşte în principii mari de drept, cum este principiul neretroactivităţei legilor.

Cum puteţi întinde închiziţiunea asupra numelor şi a familiilor pînă la 1865 ? Şi apoi pentru ce vă opriţi la această epocă ? Pentru motivul că de atunci s-au înfiinţat în regula actele stărei civile ?

De ce sunteţi nedrepţi cu acela care ar putea prin dovezi puternice să întindă procesul şi mai departe de anul 1865 ? Eu cred că mai degrabă se poate înşela un ofiţer al stărei civile asupra originei unui nume proaspăt decît s-ar înşela un istoric ca Hăşdău, care ar vrea să străbată negura trecutului şi a lumina şi determina un nume.

Pentru ce, dar, voiţi să fiţi oarecum glumeţi şi cruzi cu noi, democraţii de la 1865 încoace, şi să faceţi scăpata pe boierii cari şi-au preschimbat numele ?

(D. D. Ghica-Comăneşti. Democraţii adevăraţi nu-şi schimba numele.)

Să vă fac plăcerea de a admite că aţi avea dreptate. Cred însă că tocmai domnul *Ghica-Comăneşti* nu trebuia să facă această observaţiune. D-sa poartă un nume istoric ; dar oare în istorie eraţi şi *Comăneşti* sau numai Ghica ?

(D. Ghica-Comăneşti. De secoli — *Comăneşti.)*

Fie... Cred însă că din observaţiunile ce avusei onoarea de a vi le expune în treacăt reiese marea absurditate a unei asemenea legi.

Dupe legea dvs. trebuie să porniţi procese tutulor cari şi-au schimbat numele de la 1865 pînă azi. Ei bine, în primul rînd dvs. ar fi trebuit să ştiţi un adevăr incontestabil : de la 1830 şi pînă azi cei cari au învăţat carte au suferit o schimbare de nume din partea dascălilor de la biserică, apoi de la profesorii şcoalelor domneşti, gimnaziilor şi liceelor chiar.

Metoda a fost şi este simplă.

Profesorul întreba pe copil : „Cum te cheamă ?" „Gheorghe." „Dar pe tatăl tău ?" „Ion." „Fiindcă mai este un Ion, tu

ai să te numeşti *Ionescu."* Altuia îi spunea : „Tu ai să te numeşte *Ioniu."* Şi legea aceasta a *numelor* s-a aplicat tutulor copiilor cari au învăţat carte în ţara românească. Ei bine, cu legea dvs. trebuie să-i daţi pe toţi în judecată. Dar v-aţi gîndit la cine are să-i judece ? Nu-i va judeca domnul Lascăr Catargi sau veriun altul cu nume vechi şi boieresc. II vor judeca tot Ioneştii, tot Petreştii, chiar şi Paraschiveştii. *(Ilaritate.)*

N-ar avea dreptul împricinatul să susţină că sentinţa în virtutea căreia este trimis la puşcărie este nulă, pentru că numele judecătorilor nu sunt cele adevărate, ci nişte nume false ? Şi n-ar putea el să vină cu copii de pe toate actele stărei civile şi să strige judecătorilor : „Dar dvs. nu sunteţi *Ionescu, ci Ion;* nu *Petrescu,* ci *Petre;* nu *Paraschivescu,* ci *Paraschiva. (Ilaritate, aplauze.)*

Ce ar deveni, dupe legea dvs., prestigiul justiţiei, cînd pentru împricinaţi ar naşte dreptul de a spune judecătorilor că ei nu pot învesti o sentinţă, fiindcă iscăliturile lor sunt *nume false,* pentru care delict ar trebui să fie daţi şi în judecată ? *(Aplauze.)*

Nu vedeţi că legea, aşa cum aţi făcut-o, este zdrobită de absurd şi de ridicol ?

Apoi să nu uităm că pe lîngă *eseu* şi *eanu,* o industrie de nume pur naţională, a mai venit şi sisteme personale. Să va dau un exemplu ilustru în ţara noastră de sistem personal,

în timpul pe cînd era mania latinizării cu orice preţ, pe cînd trebuia să descindem direct numai din Traian, sau cel puţin din legionarii romani ; în timpul pe cînd *ciorba* se numea *sorbitione,* iar literile de făină *scribleţi,* aşa încît la ciorbă cu litere se zicea *sorbitione cu scribleţi (ilaritate, aplauze), se* iveşte un distins profesor la Craiova, care inaugurează un sistem ilustru de latinizarea numelor. El se numeşte Izvor sau Izvoranu. Izvor... Izvoranu... Izvorescu... Nimic din marea latinitate în nişte sunete slave. Cum s-ar traduce pe latineşte izvor? *Fons, fontis...* De aci *Fontâneanu, apoi Fontanin. Şi* acest profesor, ori de cîte ori putea să latinizeze sau italinizeze numele elevilor săi, o făcea cu o deosebită plăcere. Cînd, însă, nu putea, numele fiind prea rebel, întreba pe elev : „Ce a fost tatăl d-tale, sau bunicul d-tale ?" „Boiangiu." „Ei, d-ta ai să te numeşti Tinctorescu." *(Rîsete.)*

Să nu credeți că rîdeți de Fontanin, ci rîdeți de proiectul de lege ! *(Aplauze, ilaritate.)*

Cheamă un alt elev. Cum te cheamă ? Stan. Profesorul se gîndeşte: să-i zic Stăncescu, Stănculescu, nu se potriveşte sistemul. „Ce a fost tatăl sau moşul d-tale ?" „Zugrav." „Ei, să te numeşti Pictorian." *(Ilaritate.)*

Un alt elev. „Ce a fost ?"... „Boiangiu." Profesorul se gîndeşte că mai fusese un boiangiu şi un zugrav, cărora le dăduse numele de Tinctorescu şi Pictorian, atunci celui de al treilea-i dă numele de Colorian. *(Mare ilaritate.)* Şi sunt cu astfel de nume advocați distinşi şi profesori universitari.

Aşa încît, pe lîngă sistemul lui *eseu* şi *eanu,* acesta este un sistem personal.

Va trebui, dar, dupe legea aceasta, să dați în judecată mai mult de jumătate din țara românească.

Şi v-ați gîndit şi la altfel de consecințe practice ? Dupe art. 24 din lege, acțiunea asupra tutulor cu numele în *eseu* şi *eanu* o are şi ministerul public, chiar cînd nu există o parte civilă. închipuiți-vă că s-ar găsi un *eseu* minister public care se încearcă să facă exces de zel şi prigoniri politice pe cînd d-l Take lonescu ar fi tot pe acea bancă. Acuzatul ar putea zice ministerului public : „Pentru ce nu dai în judecată pe ministrul de instrucție publică ? Pentru ce nu pe fratele d-sale ? Şi pentru ce nu-ți faci datoria față de amîndoi ?"

Şi nu veți scăpa de rîsul care se va stîrni înaintea justiției şi care s-a stîrnit şi în mijlocul dvs. *(Rîsete.)*

Dar să trecem la o altă obiecțiune. închipuiți-vă că cineva are un nume nenorocit, şi a existat asemenea nume... Cum ? Să vă citez ? Nu pot. Nu îndrăznesc, îmi e ruşine să merg pînă unde va merge legea dvs.

De la asemenea nume s-au scos ba o consună, ba o vocală şi au scăpat oamenii de consunări indecente. Pentru ce să nu lăsăm pe oameni ca să-şi altereze consonanta numelui, cînd ea n-ar fi nici muzicală, nici odoriferantă ?

Sunt unele nume teribile în limba grecească. închipuiți-vă că pe asemenea greci îi facem cetățeni români. Eu nu sunt mîncător de greci ; admit chiar că acest altoi istoric cu elementul grec a fost în multe bun, căci rasa greacă este vie, puternică, inteligentă. Să ne închipuim că împămîntenim pe un grec care are un nume teribil! Dați voie cel puțin dvs. acestui nou cetățean să-şi schimbe numele ! *(Ilaritate, aplauze.)*

Această lege nu numai schimbarea numelui o opreşte, dar chiar şi schimbarea, atingerea de verio vocală sau consună, de veriun sufix sau prefix.

Dvs., tirmaşii norocoşi ai oamenilor cu trecut în țara aceasta şi cu averi mari, aveți timpul de a petrece, aceasta nu vă împiedică de a studia şi uneori a veni cu rodul studiului dvs., cum este de exemplu legea pe care o discutăm. Aveți şi timpul să petreoeți şi aveți şi dreptul dupe o muncă de zece luni. Fie părăsind băncile Parlamentului, fie părăsind băncile ministeriale, vă duceți în străinătate. Ei, eu am o colecțiune de cărți de vizită în buzunar, pe care să-mi permiteți să nu o dau pe față. Am adunat asemenea documente fie în vederea unor studii de moravuri, fie ca o simplă curiozitate. Din aceste cărți reiese că avem *conți* în țara românească, ba încă foarte cunoscuți, cu cari vă întîlniți la mese şi la serate. Fireşte, nu *conți* în țară, ci conți peste graniță, la Vichy. Am doi conți şi un prinț de la Vichy. Ei bine, avem prinți, conți, baroni, cu un o în loc de *u* la.sfîrşitul numelui. Vă întreb : pe aceştia îi veți da în judecată ? Ori delictul este comis peste graniță ? *(Aplauze, ilaritate.)*

închei cu o nouă obiecțiune. închipuiți-vă, d-lor, că cineva are nenorocirea de a avea un părinte care din nenorocire devine omorîtor şi este condamnat ca asasin. Pentru ce voiți ca un copil bun să-1 țineți necontenit legat de numele unui asasin ? Nu e vorba de a insulta pe părintele său, căci un copil bun nu poate avea decît lacrimi pentru un asemenea nenorocit, închipuiți-vă că cineva dă un faliment şi că rămîne falit nereabilitat. De ce copilul lui să nu poată să schimbe numele ? închipuiți-vă că cineva face afaceri veroase, revoltătoare, degradante, de ce să obligi pe un copil a purta numele unui astfel de om ? Cînd e tînăr se poate ridica prin muncă, prin talent, prin însuşiri excepționale, de *ce* voiți să-1 legați de un nume veştejit de opinia publică şi de justiția represivă ?

(Marghiloman. Legea permite, dar cu oarecare forme.)

Legea permite aceasta ? Da, dar d-l ministru al justiției să nu uite că acest drept atîrnă tocmai de la voința şi capriciul guvernului. Şi aci este un nou semn că legea este aristocrată.

Vedeți, d-lor, că legea aceasta nu este nici în conformitate cu trecutul nostru, nu se inspiră nici din epoca renaşterei noastre, nici din spiritul legilor existente, nici moravurile stabilite şi dominante în materie de nume româneşti.

Pentru aceste motive sunt convins că veți retrimete în studiu legea aceasta. Cînd un proiect de lege dă loc la atîtea glume şi este priimit cu o mare ilaritate, cred că un asemenea proiect nu a ajuns la fondul şi forma cuvenită, cari i-ar da dreptul de a sta în discuțiunea unui Parlament. *(Aplauze.)*

(Gr. Triandafil consideră că D. n-a adus lumină, deşi forma umoristică a putut fi amuzantă.)

INTERPELARE ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 12 IANUARIE 1895

D-lor deputați, voiesc să interpelez pe d. ministru al cultelor şi să-l întreb ce măsuri a luat şi ce măsuri are de gînd să ia contra acelor slujbaşi ai bisericei cari îşi uită de misiunea lor de servitori ai bisericei Mîntuitorului, cari iau măciuca în mînă, cari se transform în bătăuşi şi schilodesc pe alegători înainte, în zilele de alegeri şi dupe alegeri.

Voi prezenta d-lui ministru al cultelor şi dvs. tipul preotului care îşi uită haina pe care o poartă, care-şi uită de cîrja pastorală şi care nu-şi aduce aminte de potcap decît atunci cînd este să-l pună în măciucă, să-l scuture în sus, în semn de rezbel, dînd comanda măcelului, ziua, în mijlocul unui oraş şi în fața tutulor concetățenilor săi. Voi cerca să vă prezint un preot epic în alegerile din urmă.

înainte de 5 septembrie, zi fixată pentru alegerile generale comunale în Roşiori-de-Vede, a avut loc o alegere comunală complimentară. La 13 februarie 1894 s-a convocat colegiul electoral pentru a alege patru membri, fiindcă consiliul comunal se descompletase. La aceste alegeri se prezintă o listă a d-lui Mănciulescu şi o listă a administrațiunei. Ca în toate alegerile, se începe organizarea operațiunilor electorale cu mult înainte de ziua fixată pentru votare. Bandele chefuiesc în timp de *7* zile, şi cheful lor desfrînat este însuflețit de către preotul — pe atunci preot — *Ilie Alexandrescu.* Preotul acesta răspîndeşte zgomotul că Mănciulescu poate fi bătut, poate fi omorît, dar ales nu va fi cu nici un preț. D. Mănciulescu, care era obiectul atențiune! şi a simpatiei marei majori-

taţi a concetăţenilor săi, aproape sigur că va izbuti la alegeri căuta prin toate mijloacele de a domoli spiritele ; recomanda concetăţenilor săi liniştea şi ordinea ; ba încă, pentru a nu da loc la o provocare, evită chiar întrunirile publice şi se mulţumi numai pe consfătuiri intime.

în ziua de 13 februarie 1894 s-a încercat ca alegerea să nu fie prezidată de judecătorul de ocol, dar nu s-a izbutit. Judecătorul de ocol a prezidat cu atîta tact, cu atîta spirit de legalitate şi cu atîta energie, încît scandalul ce se pregătise nu a izbucnit. Alegătorii au avut a face cu un judecător care a voit, într-un mod strict şi legal, să-şi facă datoria.

Nu s-a vărsat sînge, şi rezultatul votului a fost defavorabil administraţiunei. Lista Mănciulescu întruneşte 240 voturi mai mult decît lista administraţiunei.

Orăşenii, scandalizaţi de conduita preotului Alexandrescu, au petiţionat la înaltpreasfîntul mitropolit, cerînd anchetă şi darea în judecată a preotului culpabil de dezmăţare şi orgii. Preotul Alexandrescu a fost chemat imediat, telegrafic, de î.p.s.s. mitropolitul.

Mulţi naivi au crezut că dreapta lor plîngere a fost ascultată şi că preotului i se va da cel puţin o pedeapsă disciplinară. Cetăţenii şi-au făcut iluzii despre dreptatea şi evlavia creştineasca a celui mai mare dintre monahii bisericei noastre.

La 15 februarie, adică 2 zile dupe alegeri, preotul este înaintat. Preotul Ilie Alexandrescu devine *protoiereul Ilie Alexandrescu.* Cetăţenii scandalizaţi se adresează la înaltpreasfîntul... mă iertaţi, la d. ministru al cultelor. *(Ilaritate.)* Văzînd că dreptate nu au găsit la un sfînt, s-au adresat la celălalt sfînt. în petiţiunea lor, acoperită cu sute de iscălituri, dovedesc d-lui ministru de ce este capabil acest preot şi—i pune în vedere că chiar dupe legea d-sale nu întruneşte condiţiunile cerute pentru a putea fi înaintat la rangul bisericesc de protoiereu.

Dar, dupe cum cu meşteşug... episcopul de Argeş devenise mitropolit primat, cu meşteşug... preotul deveni protoiereu. *(Aplauze.)* Ministrul cultelor aruncă petiţiunea la dosar, sub cuvînt că legea se aplică de la 1 aprilie 1894.

Cu alte cuvinte, o deosebită grabă de a înainta la protoierie pe toţi aceia cari nu ar îndeplini condiţiunile cerute de lege, dar cari îndeplineau alte condiţiuni, condiţiunea de a pune culionul în baston şi a comanda bandelor de alegeri.

Cu ocazia alegerilor generale comunale, o nouă alegere trebuia să se facă şi la Roşiorii-de-Vede.

De astă dată, vă aduceţi aminte că aţi fixat alegerile la o epocă care vă convenea ; într-o epocă cînd o buna parte din alegători erau ocupaţi cu munca cîmpului ; mulţi din cei cari fac politică necontenit nu erau în ţară, îngrijindu-şi sănătatea în streinătate. Ştiu că veţi zace că şi mulţi dintre dvs., dintre oamenii marcanţi ai regimului, nu erau în ţară. Poliţiile, bandele şi protoiereii ca Ilie Alexandrescu erau însă în ţară. Şi atît vă e de ajuns.

Aţi dat bătălia pe cestiunea pe care aţi voit; aţi dat bătălia cînd aţi voit. Sunteţi stăpîni de fapt ai situaţiunei ; aveţi puterea ; uzaţi de ea fără rezervă şi fără scrupul. Nu aţi ţinut seamă nici de legi, nici de epocă, nici de opinia publică, nici de împrejurarea că ţara era în munca şi agonisirea de la care depinde întreaga producere şi economie a României.

Recunosc că aveţi o mare forţă, aceea de a nu vă sfii de nimic şi de nimeni, nici de legi, nici de oameni.

în alegerile generale, protoiereul Ilie Alexandrescu primeşte un rol mai mare şi mai greu. Alegerile de la 13 februarie nu avuseseră importanţa celor din septembrie. Acum bătălia era să se dea de la un cap pînă la cellalt al ţărei. Roşiorii-de-Vede era un punct, o cetate de cîştigat, din marele cîmp pe care se desfăşura un război general.

Cu 20 de zile mai înainte de ziua alegerilor încep a se desemna cadrele. Cu 10 zile înainte, încep cadrele a apărea pe străzi. Cu 5 zile înainte de alegeri, cârciumile sunt cutreierate de bande cari petrec nopţi întregi chefuind şi prevestind victoria contra listei d-lui Mănciulescu. Dar pentru ca bandele să fie subordonate complect şefului lor, protoiereul Ilie Alexandrescu le face onoarea ca, din cînd în cînd, în mijlocul nopţei, să apară în mijlocul lor, prin diferite cîrciumi, şi să le salute cu cuvintele pastorale : „Să trăiţi, băieţi! înainte, băieţi!" Protoiereul era ajutat — cum este dat sub dvs. să fie — de administraţie şi de poliţie.

Poliţia este pusă la ordinele protoiereului. Pînă la ziua decisivă, se începe prepararea atmosferei, a luptei ce avea să se dea, şi se prepară prin procese de furturi imaginare. Aceia pe cari protoiereul şi zbirii săi nu-i cred capabili de a vota cu regimul sunt daţi în judecată, unul pentru un cal de furat, altul pentru un bou, altul pentru un butoi; şi toate

aceste furturi sunt recunoscute ca imaginare de către instrucție. Dar dacă furturile au fost imaginare, reală a fost complicitatea şi imoralitatea administrației în asemenea procese scandaloase şi revoltătoare. *(Aplauze.)*

Altă măsură : arestarea. Cu cîteva zile înainte de alegeri, din senin, fără motiv, se fac arestări de pe strade chiar. Foarte mulți sunt arestați, apoi sunt liberați, pentru că se constată că au fost nişte arestări de aceeaşi natură ca şi procesele de furturi, neavînd alt scop decît acela de a intimida, de a speria, de a teroriza, de a prepara atmosfera bătăliei, prefața acelui act sîngeros, în care trebuia să joace un rol însemnat acelaşi protoiereu Alexandrescu.

A treia măsură : se porneşte un imens număr de procese de contravențiuni. D-lor, ştiu că dvs. sunteți obicinuiți a auzi protestele noastre împotriva proceselor de contravențiuni cari se fac înainte şi dupe alegeri. Dvs. puteți susține că condamnări de 2, 5 sau 10 lei nu însemnează nimic.

Nu tot aşa cred şi simt alegătorii cei mici. Şi aci, în Roşiorii-de-Vede, în deosebire de toate celelalte procese de asemenea natură, se întîmplă că unui om să i se facă mai multe procese într-o singură zi. V-aş putea cita cazuri cînd se fac 3 pînă la 4 procese în aceeaşi zi aceluiaşi comerciant, pentru aceeaşi pretinsă contravențîune.

Pe cînd administrațiunea îşi îndeplinea datoria cu sfințenia pe care avusei onoarea să v-o expun, bandele, încuragiate şi încălzite, sigure de victorie, cutreieră oraşul şi ziua, nu numai noaptea ; şi în mijlocul lor apare protoiereul Alexandrescu. Şi unde se aduna lume mai multă, acolo sîntuî părinte vorbea cu cucernicie : „Se va vărsa sînge, dar Mănciulescu nu va izbuti!" în urmă împrăştie zgomot că s-a hotărît, vedeți ce mijloc de teroare, asasinarea d-lui Mănciulescu.

D. Mănciulescu, în două rînduri, se adresează multsîntuîui mitropolit cu plîngeri scrise, cerîndu-i să se ia măsuri pentru a-i apăra viața. Văzînd însă că nu obține nici un răspuns şi nici o măsură din partea şefului bisericei, se hotăreşte să-î adreseze o telegramă, din care judecătorul de instrucție a căutat sa facă un mare caz, pentru a putea să dea în judecată şt pe Mănciulescu victimă, alături de protoiereul Alexandrescu, şeful suprem al bandelor.

în această telegramă, Mănciulescu, revoltat de tăcerea mitropolitului, îi expune pe scurt conduita protoiereului, şi ter-

iiî

Delavrancea î. curtea casei dm str. Primăverii, nr. 26, m 1900 (azi str. Mendeleev)

las.

V

•4

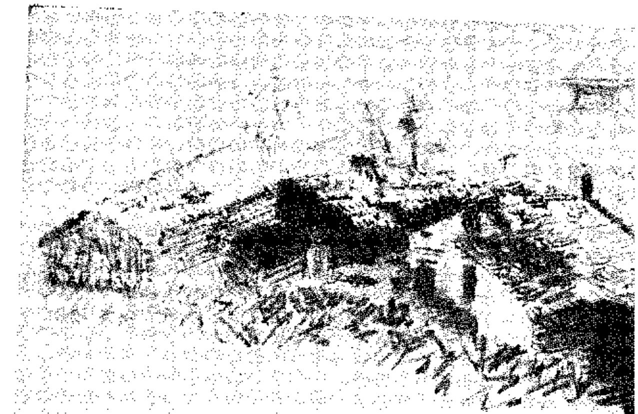
• V

Facsimilul unei cereri cu rezoluția lui Delavrancea din 1X99 «nd era pnmar al capitalei, prin care acordă *n 1 '« vaporului macedonean' NicdLu dm M^aro^ pt ^ ^ marea unui manual şcolar

Domniei Sale

Domnului Barbu St. Delavrancea
Primarul Capitalei

Raport

Facsimil de pe raportul lui Caragiale privind înfiinţarea unei orchestre comunale şi a unui teatru popular ambulant, finanţate de

1

Desene de Delavrancaa. Album din 1895 — Loeches les Bains, Elveţia — dedicat so-

mină : „Ce vreţi, preasînte, să fac în faţa unui asemenea tip de asasin ? *Să omov sau să las a fi omorît ?"*

A ! D. ministru de justiţie rîde ! E o încuragiare pentru judecătorii de instrucţie.

Nu aveţi dreptate. Şi eu n-am de gînd să apăr pe d. Mănciulescu, căci nici nu am de ce să-1 apăr. Dacă vă face plăcere, acuzaţi-1 ! I-aţi zdrobit mîinele. E demn de acuzaţia dvs., ca orice victimă.

Dar cine nu înţelege revolta şi sensul din acea telegramă ? Un om, ameninţat de asasini, dupe mai multe plîngeri adresate marelui păstor, poate, într-un moment de primejdie, să ţină acest limibagiu : ce mă povăţuiţi să fac faţă de un tip de asasin din sînta biserică ? E ceva de rîs aici ? Ce, dvs. n-aţi simţi şi n-aţi seri tot aşa ? N-aţi face tot aşa ? Bâ da. Oricare din dvs. şi oricare din noi, cînd ar fi pus în trista necesitate de a fi omorît sau de a omorî, sunt convins că va preferi să omoare, şi va fi spălat şi de morala creştină, şi de conştiinţa publică, şi de legile ţărei ! *(Aplauze.)*

Abia după această telegramă se îndură cei de la înalta sîntă Mitropolie să trimeată o mîngîiere sufletească celui prigonit, în următoarele rînduri, scrise de la direcţia Mitropoliei : „D-le Mănciulescu, telegrama dvs. a întristat mult pe persoana *(ilaritate)* căreia i-a fost adresată. Ştiţi cît ţine la dvs. *(Ilaritate.)* A. dat ordine severe ca inculpatul să vă lase în pace ; contrar va fi dat judecatei."

D. Mănciulescu n-a uitat aceste făgăduieli, înalte şi preasînte şi, după ce a mîncat acea bătaie straşnică, a adresat o scrisoare de mulţumire înaltpreasfîntului mitropolit. *(Ilaritate, aplauze.)*

In jurul lui 5 septembrie, zi de glorie pentru regim, pe la ora 6 1/2 încet) a se aduna la grajdurile şi şoproanele primăriei pompierii, cantonierii, şi după ei curg în cîrduri-cîrduri vitejii protoiereului. Se întinde masă mare sub şopron şi în grajduri. Sosesc căruţele cu săraturi şi cu pîine. O oaste întreagă de întreţinut ; şi trebuie bine nutrită în ajunul bătăliei. Se ţin şir hîrdaiele cu rachiu, cu ţuică şi cu vin. Mîncarea, şi mai ales băutura, începe la 7 seara. Pe la 10 se produce oarecare chef. începe jocul, cîntecele şi chiotele ; toată noaptea ţine această masă de care nu veţi putea zice. că era masa obicinuită a pompierilor, că prea era mult foc şi prea puţină apă. *(Ilaritate, aplauze.)*

Pe la 11 şi jumătate noaptea apare comandantul şef, protoiereul Ilie Alexandrescu. Ridică mai multe pahare şi dă binecuvîntarea cuvenită ; apoi împarte — căci are dreptul^de a ordona poliţiei — împarte diferite birji în mai multe părţi ale oraşului, cu ordin de a căra şi pe unii alegători pentru ca să participe la această cinstită şi de către protoiereu preasfinţită masă.

Astfel se adună, pînă a doua zi dimineaţa, ca la 200—24 J inşi, printre cari recunosc că erau şi alegători.

Ce fac, d-lor, aceia cari se hotărîseră să susţină lista opoziţiunei în contra listei regimului ? „ .

Nu uitaţi că în capul listei era un conservator, d. Mănciulescu. Un conservator devotat şi neclintit în zile grele, pe cînd unul din cei mai autorizaţi dintre dvs. susţinea _că nu mai eraţi nici atîţi conservatori cît să formaţi un minister, nici atîţi cît să înconjuraţi o masă verde. Un conservator devotat, în acele zile cînd d. prim-ministru filozofa la moşia d-sale asupra nestatorniciei omeneşti. în capul listei ^era _ d. Mănciulescu, aprig conservator, o excepţiune de credinţă printre cei mai credincioşi soldaţi ai partidului ; credincios şi devotat d-lui general Mânu ; convins, hotărît, nestrămutat, în acei 12 ani pe cari nici azi nu-i poate răbda d.^ Lahovari, pe cînd atîţi, de pe banca ministerială chiar, se dăduseră la relaţiuni directe, bîînde, politicoase şi avantagioase cu banca ministerială.

D. Mănciulescu era hotărît şi urma exemplul de statornicie al celor doi şefi autorizaţi ai partidului conservator, al d-lui Lascăr Catargi şi al d-lui generaljvlanu.

Dar poate de aceea a şi fost victimă. Astăzi, în lupta de direcţiune şi de preponderanţă, se vede că elementele constante ale partidului sunt strîmtorate ; se vede că preponderanţă este în partea nestatornicilor, a strînsurilor, a benefkiatorilor, a acelora cari deţin puterea în virtutea dezerţiunilor şi a cinismului, iar nu în virtutea unui program conservator.

D-lor, d. Mănciulescu era în fruntea listei, iar ceilalţi opt candidaţi, toţi conservatori ; toţi conservatori, dar toţi nemulţumiţi de administraţiunea judeţului şi a oraşului.

Sperau, dar, că cel puţin ei, *conservatorii,* să^ scape _ de urgia bandelor, căci nu se prezentau^ încărcaţi de păcatul, impardonabil pentru d. Lascăr Catargi, acela de a fi şi de a fi fost *liberali.*

Pe la 8 ore, opozanţii se adunară la unul din comercianţi, împreună cu d. Mănciulescu. Şi văzînd pregătirile bandei, înştiinţaţi că se va vărsa sînge, ameninţaţi că zilele şefului lor sunt în primejdie, s-au gîndit că nu pot veni la urnă pe rînd şi treptat, de teamă de a nu fi snopiţi de bandele puse sub comanda sfîntului protoiereu. Cînd s-au adunat în număr de peste 300, d. Mănciulescu le-a zis : „Cu noi sunt voturile ; destul este să putem vota ; să ne ferim dar ca să nu dăm cel mai mic pretext de bătaie, căci poate se vor ruşina şi nu vor începe încăierarea". Cea dîntîi măsură pe care o ia a fost ca toţi alegătorii să-şi lase bastoanele acolo şi să meargă la urnă cu mînele goale.

Cînd apare d. Mănciulescu, împreună cu cei 300 de alegători, la localul de votare, găseşte una din porţi închise ; cestiune de strategie electorală ; să nu poată opoziţiunea să intre pe mai multe părţi deodată, ci să defileze unul cîte unul, ca la strungă, pe o ringură poartă, ca să-i ia mai bine în primire marea armată. îndată ce se apropie de poartă, mai mulţi cetăţeni spun d-lui Mănciulescu că nu trebuie să intre el întîi în fruntea candidaţilor, deoarece, afară de bande, observaseră lîngă protoiereu pe doi inşi, un toboşar al primăriei, care de astă dată avea haină militărească şi baionetă, şi un vizitiu al fratelui primarului, vizitiu renumit pentru scandaluri, pentru reputaţiunea lui că dă cu barda în Dumnezeu, om capabil de a aduce la îndeplinire zvonul care se răspîndise că va trebui să cadă conservatorul Mănciulescu victimă a regimului conservator. Pornesc alte rînduri de cetăţeni ; toţi cu mînele goale. Dar abia fac cîţiva paşi, şi apare protoiereul Ilie Alexandrescu, din mijloc, în fruntea bandei. Face semn ; banda se aliniază ; se pregăteşte. într-un moment de tăcere emoţionantă strigă puternic : „Să iasă Mănciulescu şi să vină sa discute cu mine !"

. ^- Mănciulescu recomandă linişte prietenilor săi, iar protoiereului îi răspunde : „N-am venit aci să discutăm ; am venit să votăm".

_ Iată scena premergătoare vărsărei de sînge ; astfel reiese chiar din ordonanţa judecătorului de instrucţiune.

_La^auzul acestor cuvinte înţelepte, mai mulţi alegători ridică în sus pe d. Mănciulescu, zicînd : „Acesta este primarul nostru !" Un vechi obicei pe care îl au şi bieţii ţărani, cînd rareori mai pot să-şi exprime liber dorinţele şi voinţa lor. Un

obicei solemn, pe care îl găsim la toate popoarele în trecut, ca şi în prezent.

Cînd a auzit protoiereul „acesta este primarul nostru !", *a* dat semnalul. Mai întîi, huiduielile. Atît însă nu era de ajuns. Protoiereul îşi pune culionul în cîrja pastorală, care de astă dată era grozav de groasă. *(Ilaritate.)* Ridică cîrja, o clatină în fruntea bandelor şi răcneşte : „Trageţi, flăcăi, daţi la mir, că eu răspund !"

Atunci armata proteiereului, bine comandată şi bine disciplinată, a început atacul. Adversarii dezarmaţi sunt împinşi, sunt loviţi şi schilodiţi. D. Mănciulescu, prevăzînd un măcel înfiorător, preferă să nu fie ales decît să se verse sînge nevinovat. Şi dă ordin la ai săi să se retragă. în retragere sunt urmăriţi. Protoiereul a dat dovezi de un bun general. Un general care aruncă pe inamici din poziţiunea lor, nu uită de rolul cavaleriei, ci urmăreşte consecinţele victoriei. Astfel, mai mulţi bătăuşi, animaţi de cucernicul protoiereu, împreună şi cu doi consilieri comunali din Roşiori-de-Vede, se azvîrlă cu ciomegele asupra d-lui Mănciulescu, ca să-1 înveţe minte de a mai fi conservator convins şi devotat ! *(Aplauze.)*

I-a plătit şi răsplătit credinţa nestrămutată din cei 12 ani de opoziţie. L-a convins de puterea practică a ideilor conservatoare.

D. Mănciulescu este crîncen lovit peste mîini; este umplut de sînge ; în stradă primeşte o lovitură de bolovan în pept.

D. Mănciulescu, plin de sînge, ameţit de lovituri, este dus pe braţe de către cei mai devotaţi alegători către oficiul telegrafic, în scop de a adresa o telegramă procurorului ca sa vină să constate ororile şi să restabilească ordinea.

Protoiereul înaintează în capul bandei; urmăreşte ; comandă necontenit ; risipeşte cu desăvîrşire pe duşmani şi rămîne singur stăpîn pe situaţiune.

în timpul cînd d. Mănciulescu, dupe ce fusese pansat într-o farmacie, era dus spre localul clubului, soseşte şi armata. Rolul armatei a fost, în primul rînd, ridicol, căci fortăreaţa era luată cu asalt şi cîmpul de bătaie netezit. Ridicul[ul] se subliniază de o greşeală a bandelor eroice.

Armata este priimită cu cîteva pietre. Bandele administrative se înşelaseră, confundînd-o cu armata duşmană, din cauza unor uluci înalte. Cîţiva soldaţi sunt loviţi. Şi dacă armata nu a ripostat, cauza e că s-a lămurit îndată mica greşeală. Şi asemenea erori, într-o bună administraţiune, şi mai ales în timpul alegerilor, sunt foarte scuzabile. *(Aplauze.)*

în privinţa rolului armatei de pe cîmpul de luptă, vedeţi ca a fost glumeţ, căci ea n-a sosit decît dupe ce fuseseră puşi pe goană opozanţii. Mai adaog că înainte de alegere, compania de soldaţi, avînd în fruntea ei un ofiţer călare, a cutreierat des oraşul, de dimineaţă pînă seara, cu sunete de tobe si de trîmbiţe ; iar preotul Alexandrescu spunea tutulor că aceştia „vor veni de hac d-lui Mănciulescu şi opozanţilor".

Vă atrag atenţiunea asupra unui fapt. Armata a sosit la localul de votare la orele 8 1/2 dimineaţa. Acest fapt se constată atît din ordonanţa judecătorului de instrucţiune, cît şi prin telegrama adresată procurorului, căci pe recipisă şi în registre stă ziua şi ora cînd a fost prezintată.

Cine putea chema armata la această oră ? Neapărat biroul a trebuit să fie constituit, căci numai preşedintele biroului putea să cheme armata. S-a constituit dar biroul înainte de ora legală.

Peste acest abuz, care trebuia să atragă nulitatea unor asemenea alegeri, d. ministru de interne a trecut şi a confirmat alegerea. Cred că şi majoritatea şi minoritatea au înţeles de ce. Nu izbutise opoziţia, ci guvernul. Dacă ar fi izbutit opoziţia, o ! atunci, consiliul comunal ar fi fost dizolvat pe motivul că biroul s-a constituit prin călcarea legei.

Şi revin asupra unor detalii.

Cînd d. Mănciulescu se retrăgea lovit, rănit şi sîngerat, de lîngă protoiereul Ilie Alexandrescu se reped în urmărirea lui vizitiul fratelui primarului şi toboşarul primăriei, îmbrăcat cu o manta militărească şi încins cu un centuron cu baionetă.

Dupe credinţa tuturor, misiunea acestor doi mizerabili era să asasineze, să tragă cu revolverul în d. Mănciulescu. Văzînd însă pe d. Mănciulescu încongiurat de amici, n-au cutezat să tragă.

Cînd l-au văzut intrînd în club, s-au depărtat. Unii cetăţeni au zărit pe acel vizitiu vorbind cu un negustor bulgar, îndată ce zbirul plecă, ei au întrebat pe acel bulgar cam ce i-a spus. Negustorul le-a confirmat că acel beţiv avea revolver şi că avea ordin să tragă asupra d-lui Mănciulescu. Amicii d-lui Mănciulescu au pus mîna pe acest tip de asasin, l-au căutat şi au găsit revolverul încărcat. Origina revolverului se poate dovedi. Cel care-1 reparase afirmă că-1 adusese d.

Belitoreanu, fratele primarului. Toboşarul primăriei a fost de asemenea prins şi cercetat. Asupra lui s-a găsit un alt revolver.

Judecătorul de instrucţie caută să răsucească faptele cum ar veni mai bine regimului asupra acestui punct. Astfel, din telegrama pe care d. Mănciulescu a adresat-o mitropolitului şi din o altă telegramă adresată d-lui ministru de rezbel, prin care se plîngea că toboşarul primăriei purta manta şi baionetă, fără a vorbi de revolver, judecătorul de instrucţie conchide că toboşarul nu avea revolver, ba e grăbit de a crede că victima a ameninţat cu moartea pe preasfinţiţii flăcăi ai; protoiereului.

D. Mănciulescu, retras la club, a adresat o nouă telegramă procurorului şi alta d-lui prim-ministru. Nu ştiu dacă nu va fi adresat una şi d-lui general Manu.

Procurorul a sosit la orele trei, a găsit linişte la localul de votare — ba vezi că nu era să fie. *(Rîsete.)* Dar procurorul a văzut cu oohii săi pe răniţi; toţi prieteni ai d-lui Mănciulescu, căci toţi sosiseră la vot cu mîinele goale. Doamne, de ce naivitate a fost capabil, la vîrstă sa, d. Mănciulescu! Şi cum i-a fost dat să-şi vaiză limpede pe foştii săi amici operînd cu sfinţii în frunte !

Reprezentantul ministerului public a văzut pe răniţi, a văzut victimele, dar a refuzat de a încheia un proces-verbaî. Apoi, deoarece era linişte, pentru ce ar mai fi dresat el proces-verbal ? Ce ? Nu se alcătuiseră procese-verbale de către comisari şi de către agenţii protoiereului Alexandrescu ? D. ministru de justiţie va trebui să se răfuiască cu colegul său de la culte.

Cine comandă, în cazuri de asemenea natură : popii sau procurorii ? Şi nu ştiu, zău, dacă d. Marghiloman nu va abandona pe procurorii săi şi nu va da precădere d. ministru al cultelor cu protoiereii săi. *(Aplauze, ilaritate.)*

D-lor, acestea sunt faptele. Acum, pentru a vă convinge şi mai mult de cît de puţin s-a emoţionat guvernul, vă afirm că d. Mănciulescu, deşi grav bătut, şi-a urmărit drepturile de cetăţean, a urmărit drepturile orăşenilor săi, a trimes o plîngere d-lui ministru, în care a descris toate ororile. A făcut recurs la d-sa, căci delegaţiunea judeţeană s-a grăbit să confirme această alegere. Plîngerea d. Mănciulescu a fost prezintată d-lui prim-ministru de o delegaţie din care făcea parte

şi d. Păucescu — un alt utopist, alt conservator care a avut naiva credinţă că dupe 12 ani de nemulţumire pentru conservatori va sosi pentru ţară timpul alegerilor pure şi ideale ; un alt teoretician care nu şi-a dat seamă de timpul în care trăim, de cinismul care triumfă sus şi devastează jos, mai ales în zilele cînd ţara este chemată să-şi dea veridictul. D-sa, împreună cu colegul nostru, d. Burcă, a descris întreaga teroare din Roşiori şi s-a plîns de bătăile suferite de cetăţeni, de constituirea biroului înainte de ora legală. Şi s-a mai plîns şi de altceva.

I-a arătat d-lui prim-ministru, alb pe negru, că 700 de alegători, din cei 1.200 înscrişi, au protestat la delegaţiunea judeţeană. *(Aplauze.)*

N-a casat alegerea delegaţiunea judeţeană pentru bătăi; n-a casat-o pentru constituirea biroului contra legei ; dar n-a casat-o nici cind 700 de alegători au afirmat că numai 400 au votat, iar ei, cei 700, n-au putut vota din cauza bandelor. Despre acest fapt extraordinar cred că ştie şi d. general Manu. Şi d-sa a fost revoltat ; şi d-sa a fost înduioşat văzînd pe credincioşii partidului bătuţi, schingiuiţi, maltrataţi. Şi în revolta d-sale, dreaptă şi de om politic, a protestat înaintea d-lui prim-ministru şi a fost de părere să caseze această alegere.

Dar nu direcţiunea celor statornici în principii domină astăzi pe banca ministerială. Şi dovadă, d-le general, e că aţi fost învinşi de forţa triumfîndă a celor fără principii, dupe cum d. Mănciulescu şi cetatea Roşiori au fost învinşi de către forţa bandelor ale acestui regim. *(Aplauze.)*

S-a mai dezvoltat d-lui prim-ministru şi un alt motiv de casare : trei din consilierii actuali, Gută Gheţu, ajutor de primar, Dumitru Stănescu şi Pancu Florescu, care a avut cruzimea de a scoate şişul şi a împunge în spate pe un alegător, sunt daţi în judecată de către judecătorul de instrucţiune ca vinovaţi de răniri grave.

Şi nici acest motiv n-a fost de ajuns. Pentru ce ? Şi majoritatea şi minoritatea înţeleg pentru ce. Pentru motive de altă natură, care n-au existat numai aci, ci şi la Ploieşti, şi îa Brăila, şi la Craiova, şi la Iaşi.

La Iaşi am învins noi; la Brăila, noi ; la Ploieşti, noi ; la Craiova, noi ; şi a fost destul acest motiv pentru ca toate aceste alegeri să fi fost casate. Pe cînd o lunga serie de motive

nu a fost suficientă ca alegerea de la Roşiori să fie casată. Pentru ce ? Pentru că acolo au învins conservatorii ! *(Aplauze.).*

Mai mult, la Colegiul al II-lea din Brăila, şi din Ploieşti, şi dupe casare, am învins tot noi. Eu îndrăznesc să mă fac profet; intru în domeniul d-lui Carp, şi cred că şi la Brăila şi la Ploieşti consiliile comunale vor fi dizolvate pentru marele motiv că a învins opoziţiunea şi a căzut guvernul. La atîta se reduce legea electorală şi motivele de casare. *(Aplauze.)*

Acum să vă dau o repede citire, dintr-un document foarte important, pentru judecata dvs., d-lor din majoritate, şi pentru mustrarea de conştiinţă a dvs., d-lor dupe banca ministerială, dacă mai admiteţi acest fenomen conştiinţial de umanitate.

Procurorul, dupe procesele-verbale încheiate de comisari, îşi face rechizitoriul ; judecătorul de instrucţie îşi alcătuieşte ordonanţa; şi mai mulţi sunt trimişi înaintea Curţei cu juraţi.

Ia ascultaţi, vă rog, să vedeţi de ce se preocupă justiţia sub dvs., şi în special sub d-ta, d-le ministru de justiţie. Nu mai e cestiunea de fapte şi de lege pentru judecătorul de instrucţie, ci de sisteme filozofice ce trebuiesc să se desfăşure în alegeri. S-a molipsit de tinereţea d-lui ministru ai cultelor căci d-sa în tinereţe făcea foarte multă paradă, în vorbă şi în scris, de sisteme, pe cari, de cînd face politică practică, le-a abandonat cu desăvîrşire. Să vedeţi cum se judecă victimele şi cum se dă ordonanţă în contra nevinovaţilor. Vă previn pe dvs., d-lor din majoritate, să vă sforţaţi de a fi serioşi, de a vă stăpîni rîsul. Vă asigur însă că nu veţi izbuti. Ascultaţi ; citesc. E ordonanţa judecătorului de instrucţie : „Mihail C. Mănciulescu vrea să fie ales printre noii consilieri în comuna Roşiori. *Scopul deci ce el îşi propune este satisfacerea unei pasiuni... (rîsete) unei dorinţe în propriu-i interes." (Rîsete.)*

Pînă acum, d-lor, nu e nimic. Veţi vedea de ce este capabil d. Mănciulescu. Ascultaţi : „Agentul nu are în vedere o cestiune de utilitate generalmente recunoscută ; nu este vorba de o *idee filozofică pe care Mănciulescu ar voi să o introducă pentru binele obştesc (rîsete),* nu este vorba de un fapt patriotic care să-1 animeze, fapte cari, lăsînd să subziste delictul, ar putea da acţiunei o circumstanţă atenuantă.

Scopul agentului este de a-şi *îndeplini o cupiditate (rîsete)* şi aceasta pe căi nepermise de lege şi *netolerate de respectul*

ordinei publice. *Aceasta constituie elementul imoral al infracţiunei." (Rîsete.)*

Cine, d-lor, nu întrevede grosul fir de aţă albă cu care este cusut acest vicleşug pueril şi ridicol ? Şi cînd zic : aţă albă, este prea puţin ! Asemenea dibăcii sunt cusute cu odgon de corabie.

Trebuia, vă înţeleg, ca să tîrîţi şi pe d. Mănciulescu înaintea juraţilor. Justiţia d-lui Marghiloman nu găsea fapte. D. Mănciulescu fusese bătut, sîngerat ; el protestase ; el reclamase procurorului în ziua alegerei şi înainte de alegere ; el este învins, bătut şi izgonit; el, victimă. Trebuia dat însă şi în judecată. Dar cum ? Foarte uşor ; are sau nu are victima idei filozofice ? *(Rîsete, aplauze.)* Şi descoperă judecătorul de instrucţiune, în cabinetul său, că d. Mănciulescu nu are idei filozofice şi că este caz de urmărire pentru un candidat care se prezintă în faţa bandelor fără baston şi fără filozofie. *(Rîsete.)*

Autori nu poate să-i lipsească judecătorului de instrucţiune. Autori cu asemenea capricii trebuiesc căutaţi în epocile de revoluţiune. Se vede că suntem de fapt într-un fel de dezordine revoluţionară. Numai în epoci de nebunie şi de zguduiri profunde şi confuze s-a întrebat care este sistemul filozofic al cuiva pentru a fi judecător, militar, administrator. Nu ştiu dacă d. ministru al justiţiei este hotărît să susţină că se pot da ordonanţe în contra acelora cari nu au sisteme filozofice, atunci cînd candidează pentru Comună, Cameră şi Senat.

Şi ştiţi de ce nu are idei filozofice d. Mănciulescu ? Pentru ca judecătorul de instrucţie să ajungă la concluzia că el a fost care a provocat. Şi ştiţi de ce ajunge aci ? Pentru ca mai la vale să uite şi să zică ca protoiereul Alexandrescu a fost provocatorul. Instrucţiunea e tot aşa de logică pe cît e de filozofică.

Adaogaţi, pe lîngă elementul criminal de a nu avea sistem filozofic, şi faptul ca judecătorul de instrucţie descoperă printre sutele de alegători cari veniseră cu d. Mănciulescu nouă inşi, unul certat de justiţie pentru loviri, altul pentru insultă etc. Dar tot judecătorul de instrucţie constată că d. Mănciulescu a venit acolo cu 300 de inşi. Ei, toţi aceştia erau tîlhari,.bătăuşi, hoţi ? Dar s-a mai constatat că 700 de alegători

au protestat contra consiliului comunal. Oare toți aceştia sunt certați de justiție ?

Pe asemenea nimicuri, pe asemenea copilării revoltătoare, se amestecă victimele cu bandiții, oameni cari îşi exercită drepturile lor cu acei cari varsă sîngele acelora cari luptă pentru cele mai sfinte şi cele mai mari prerogative cetățeneşti.

Acum, de la acest vinovat de păgubaş, sa venim la preasînțitul protoiereu, să vedem ce zice judecătorul de instrucție despre această preacurată față bisericească. Ascultați, şi veți auzi ideea filozofică a eroului de la Roşiori. *„Cel care provoacă este protoiereul Ilie Alexandrescu.* El cere lui M. Mănciulescu să-i spună de ce a ridicat lumea în aşa mod, şi-1 cheamă să-i vorbească. Mănciulescu însă îi răspunde că *a venit aci să voteze, iar nu să vorbească.* Iar Gh. Călinescu, Ene Bălțățeanu şi alții îl ridică în sus, strigînd : *ăsta e primarul nostru l* Din alegătorii ce erau împregiurul protoiereului. îl huiduiesc (pe Mănciulescu) ; şi cînd huiduielile se repetă şi din cealaltă parte, *este aproape unanim stabilit* că protoiereul *Ilie Alexandrescu, punîndu-şi culionul în vîrful bastonului pastoral,* strigă r «dați, copii, că eu voi răspunde !» La aceste vorbe se începe o încăierare..."

încăierarea ştiți cum s-a terminat. D. Mănciulescu, cu mîinile oblojite, bolnav patru săptămîni ; altul cu capul spart, altul străpuns cu şişul. Un adevărat măcel. O mare victorie !

Iată, d-lor, ce.se constată, chiar din actele oficiale, dresate din punctul de vedere al unui sistem filozofic electoral, sistem filozofic pe care dvs. îl ilustrați de atîția ani necontenit. *(Aplauze din minoritate.)*

D-lor^ nici eu, care am interpelat, nici d. Mănciulescu, care a răbdat, nu avem verio speranță în dreptatea d-lui prim-ministru. Ar fi absurd să mai încerc ceea ce a încercat d. general Manu, preşedintele Camerei. Cînd d-sa a fost încins, nu eu voi învinge.

Doresc însă să ridic o întrebare care se impune d-lui ministru al cultelor.

în urma acestei interpelări, în urma faptelor petrecute la Roşion-de-Vede, aveți de gînd, d-le ministru, să înaintați pe protoiereul Alexandrescu la protopopie ?

(O voce. La arhierie !)

Mă iertați, dvs. nu sunteți tari în ale bisericei. Aveți de gînd, d-le ministru, să-1 mutați într-un oraş mai însemnat ? Nu credeți că merită vreo catedră ?

Ce veți face, d-le ministru al cultelor, dintr-un soldat brav în timpul alegerilor, dintr-un om care poate bea mai multe nopți în şir ?

Ce veți face dintr-un preot care-şi suflecă mîniceie grabelei şi pune culionul în bastonul pastoral, şi strigă bandelor : *dați, băieți, pe răspunderea mea,! ?*

Atîtea merite, atîtea victorii, atîtea calități de strateg nu pot rămînea fără răsplată. Acest om are marea însuşire de a uita cum este îmbrăcat, de a uita că este servitorul bisericei, de a se degrada în beție, în delicte şi de a se coborî pînă la asasinat !

Vă rog să-mi spuneți ce grad bisericesc, mai înalt, ați dispus ca să i se acorde ? *(Aplauze.)*

Acestea sunt efectele legei, ale reformelor bisericeşti făcute de dvs., d-le ministru.

Ați voit să reformați biserica ; ați voit să desgrădinați canoanile din scaunul şi înțelesul lor, pentru a trece printre reformatorii bisericei. E foarte probabil ca î.p.s. mitropolitul, dacă va putea să convoace un conciliu ecumenic, vă va sanctifica şi vă va prenumăra printre sfinții cei mai mari si cei mai puri.

Mai nainte, cînd preotul nu avea de şef decît pe protoiereu, acesta pe protopop, protopopul pe arhiereu sau episcop, şi aceştia pe Sfîntul Sinod, înainte, cînd dvs., miniştrii, nu aveați nici o influență asupra numirilor în cele sfinte, şi asupra înaintărilor, preoții noştri nu erau amenințați cu rolul pe care unii îl îmbrățişează. înainte, dvs. nu puteați face pe un preot să se degradeze pînă la ticăloşia la care s-a degradat acel protoiereu, care va rămînea ilustru în istoria alegerilor conservatoare. Rar apar în trecut asemenea tipuri ; pe cînd astăzi se înmulțesc, d-le ministru, căci vă reamintesc că, pe lîngă protoiereul Ilie Alexandrescu, a mai funcționat cu energie şi alt preot. Şi acest preot a bătut şi a schingiuit alături cu protoiereul.

Iată unde ați ajuns cu clerul; şi veți ajunge departe, dacă veți avea norocul de a mai sta pe acea bancă. Veți ajunge să transformați preoțimea în bătăuşi, în haiduci, în .asasini!

Aceasta este calea pe care o deschideți, largă şi plină de recompense, servitorilor bisericei şi ai lui Christos !

D-ta, cu un spirit de revoluționar, revoluționar neconservator, ai voit să răstorni aşezămintele bisericei. Le-ai răsturnat, dar ați ajuns, vorba unui țăran, că în biserică va trebui să prezinți răvaşul galben mai înainte de a săruta pe Maica Domnului ; dar la alegeri va trebui să facem o asociațiune generală ca să putem răzbi contra măciucilor, puse sub comanda protoiereilor şi a protopopilor, şi, mîine-poimîine, a întregului viitor cler conservator. *(Aplauze.)*

Acum, d-le ministru, mărginindu-mă numai în a vă fi expus faptele, las dreptatea şi pe mine în prada elocinței dvs. Prevăd, sunt sigur, că veți evita faptele sau, dacă nu le veți evita, le veți întoarce, le veți răsuci astfel încît să țipe pînă şi această ordonanță a judecătorului instrucțiunei ; veți căuta să faceți apel la trecut; veți găsi poate veriun alt preot care şi-a uitat misiunea bisericei, dar să nu-i spuneți numele, căci veți supăra pe d. Lascăr Catargi.

Vă este uşor să susțineți orice şi contra oricui, căci marele resort al viei dvs. inteligențe este indiferența cu care priviți şi• principiile conservatoare, şi principiile liberale, şi principiile junimiste, şi principiile religioase şi civile. Vă veți bizui, zic,:pe acest resort puternic, pe care l-ați dezvelit prea mult cînd ați aruncat adversarilor, în discuția mesagiului, cuvintele că .„în. Parlament ne putem zice orice cuvînt, căci îl uităm, dincolo, la bufet, cînd ne sorbim cafeaua împreună".

Marea forță a inteligenței dvs. stă în independența ei de price condițiune, fie politică, fie filozofică, fie morală. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR CU PRILEJUL LEGII PENTRU PROPRIETATEA NUMELUI, ÎN ZIUA DE 19 IANUARIE 1895

D-le preşedinte, văd că în Parlament nu sunt decît cîțiva deputați.

(D. vicepreşedinte. Adunarea e în număr. Deputații sunt în cealaltă sală. Aveți cuvîntul.)

Dacă insistați ca să vorbesc, voi face-o, dar discuțiunea se va urma numai cu d. raportor, cu d. ministru al justiției şi cu cîțiva domni deputați.

D-lor, v-am declarat în discuțiunea generală că sunt contra acestei legi, contra literei şi spiritului ei dintr-o mulțime de puncte de vedere.

Sunt contra legei din punctul de vedere al vechei noastre istorii, din punctul de vedere al istoriei noastre contimporane, din'punctul de vedere al datinelor acestei țări, din punctul de vedere al legislațiunei noastre.

Dar fiindcă dvs. sunteți hotărîți, dupe cît am înțeles, să votați o asemenea lege, să mă încerc a împuțina răul, neputîndu-l înlătura cu desăvîrşire.

Voi discuta, dar, la diferite articole şi voi prezintă observațiunile mele, avînd însă întotdauna sub aceste observațiuni regretul că se propune şi se votează o asemenea lege.

Să vin la art. 1.

Trec peste primul aliniat, care sună astfel : „numele patronimic (de familie) constituie un drept imprescriptibil şi .inalienabil", căci consider acest rînd ca un nonsens în raport cu întregul aliniat.

în adevăr, dacă numele de familie este un drept de proprietate, dupe cum susţineţi, nu înţeleg ce mai însemnează cuvîntul *inalienabil.* Proprietatea se poate înstreina şi este de esenţa dreptului de proprietate, dreptul de a uza, de a abuza şi de a înstreina proprietatea sa.

Cred că se poate elimina acest nonsens, rămînînd aliniatul prim - astfel : „numele patronimic. (de familie) nu se poate schimba, modifica sau adăogi decît conform prescripţiunilor legei de faţă".

Să vin la aliniatul al doilea. El sună : „De la promulgarea îegei de faţă".

D-lor, sunt aci cîteva cuvinte cari, dupe părerea mea şi în interesul legei dvs. trebuieşte înlocuite cu altele.

Este uşor de înţeles că vizez cuvintele : „sub rezervele prevăzute în această lege".

Dvs. voiţi a zice cu totul altceva decît ceea ce aţi zis. Voiţi a zice că nimeni nu mai poate purta decît numele acela pe care-l are înscris în actele stărei civile, afară de *cazurile prevăzute în lege.*

Trec la aliniatul asupra căruia mă voi opri ceva mai mult.

Iată ce fel sună acest aliniat: „Locuitorii români săteni, cari nu au nume patronimic, conform cu paragraful precedent, îşi vor putea forma unul cu numele de botez al tatălui lor, adăogîndu-i una din terminaţiunile cari sunt în *datina ţărei... Numele astfel formate nu vor putea fi acelea ale familiilor cunoscute din istoria naţională."*

Bine, cel puţin, că aţi pomenit, într-o lege de asemenea natură, cuvîntul de *datină.* Bine că v-aţi gîndit că există datine în această ţară şi că ele pot determina şi conduce pe legiuitor cel puţin cînd voieşte a legifera asupra numelor strîns legate cu istoria, cu datinele si cu moravurile noastre.

Dar pentru ce faceţi o excepţiune numai pentru copiii de ţărani sau pentru ţăranii cari nu au un nume patronimic ? Dvs. nu ştiţi că în toate oraşele cele mari, ba chiar în capitala ţărei, avem zone mărginaşe de orăşeni cari duc o viaţă quasi rurală prin ocupaţiunile, prin moravurile şi prin datinele lor ? Nu ştiţi că acele zone încongiurătoare ale oraşelor sunt aluviune de populaţiune rurală, scuturată împregiurul oraşelor ? Şi aceşti orăşeni, d-lor, nu au nume patronimic, aşa cum prevedeţi la aliniatul întîi. Şi ei se numesc pînă astăzi Gheorghe, Petre, Radu, Sandu. Copilul pleacă de acasă cu numele Ion al lui Ion, Petre al Măriei etc.

De ce să nu fiţi şi pentru aceştia tot aşa de drepţi cum voiţi să fiţi, cînd nu vă costă nimic, cu populaţiuniîe sateneşti ?

(O *voce.* Am admis-o în art. 19.)

Vă înşelaţi ; pentru locuitorii orăşeni n-aţi admis. Cred că aţi face aliniatul mai bun, în orice caz, mai drept, în orice caz, principiul legalităţei ar fi mai observat cînd aţi deschide acest aliniat şi orăşenilor cari n-au nume patronimic. Nu înţeleg să creaţi prerogative şi drepturi la unii cetăţeni şi să le refuzaţi la ceilalţi.

Dar aci am să fac şi o altă observaţiune : dvs. ziceţi ca poate cineva să ia numele de botez al tatălui său şi să adaoge, conform datinelor acestei ţări, un sufix ca *eseu, ianu* etc, si astfel să ajungă la nume patronimic. Eu doresc să faceţi un aliniat ceva mai românesc, adăogînd şi porecla din care cine ar vrea să-şi formeze numele patronimic.

Eu n-am zis că în *datinele* ţărei avem pe *eanu, esai, iu, ini, ici* etc. Ferească Dumnezeu ! V-am spus numai că acest obicei s-a introdus în ţară de cîteva decenii de ani doară. Aşa aş putea să vă dovedesc că şcolarii lui Lazăr nu aveau nume în *eseu;* şi dacă era unul sau doi, apoi aceia erau boieri. Aş putea să vă dovedesc acest adevăr cu întreaga istorie a şcoalelor premiată de Academie, o admirabilă operă, datorită istoricului şi profesorului universitar Urechiă.

V-aş fi putut aduce dovezi şi din analele parlamentare. Am văzut, însă, că dvs. socotiţi o asemenea discuţie ca inutilă.

Cînd am cercat să intru în fondul cestiunii pe tărîmui istoric, mi-am atras observaţiuni piezişe din partea d-lui raportor, care a socotit că eu, în discuţiunea generală, am făcut spirit mai mult sau mai puţin permis.

Eu nu am făcut nici spirit, nici blagă, nici zeflemea. Şi dacă aţi subliniat observaţiunile mele, cu oarecare ironie, ironia nu mă privea, ci privea forma şi fondul cu care se prezintă legea dvs. ; dovadă e că aţi admis una din eoncluziunile mele : amînarea discuţiunei. Era în încercarea mea ceva mai temeinic decît o zeflemea. Era încercarea de a mă inspira din istoria trecutului ţărei noastre, încercare

neizbutită, dacă vreţi, dar cu atît mai mult îmi pare rău că nu v-am văzut pe dvs. căutînd inspiraţiunea acolo unde datori eraţi s-o căutaţi.

„Eseu" nu este în datina poporului român, ci este numai un obicei, un nărav orăşenesc, cu totul nou. *Eseu* şi *eanu* erau nume numai şi numai boiereşti.

Dacă veţi găsi în paginele istoriei noastre, bunăoară, Goleşti, Olăneşti, toţi aceştia sunt boieri. Nici unui [om din] popor nu-i era permis să adaoge la numele său terminaţiunea „eseu", „eanu", „isci".

Prin urmare, dacă aţi făcut un omagiu istoriei acestei ţări, întrebuinţînd cuvîntul „datină", vă rog să scoateţi acest cuvînt de unde l-aţi pus, căci este întrebuinţat rău, inexact şi în contra istoriei poporului român. Nu întrebuinţaţi cuvîntul de *datină* acolo unde nu este datină.

Eseu şi *eanu* erau nişte calapoade terminale în cari se turnau coade numelor boiereşti şi ale familiilor istorice.

Vedeţi că nu sunt animat de acel dispreţ de care m-a crezut animat unul din autorii legei faţă de familiele noastre istorice. Ceea ce doresc este să faceţi o lege mai puţin rea, fiindcă văd că nu consimţiţi a renunţa la o lege care, orice aţi face, jicneşte spiritul de dreptate şi democraţie modernă în care trăim.

Dacă vreţi însă să ţineţi la datină, binevoiţi a consacra ca ţăranii, sau aceia cari n-au un nume patronimic, să-şi poată forma numele şi din porecla sub care ei sunt cunoscuţi. Numai astfel puteţi face o bună întrebuinţare din cuvîntul *datină* şi veţi aduce un omagiu unei părticele din geniul poporului român.

D-lor, obicinuiţi-vă de a vedea că nu sunt numai cuvinte goale şi mari cuvintele de *geniul poporului român.* Depinde şi de modul de a spune, de sensul cu care încarci cuvintele şi de locul unde se spune, pentru ca ele să reprezinte ceva serios şi solemn sau să devină o declamaţie deşartă şi pretenţioasă. . Cine s-a ocupat cu *porecla* în ţara românească ar putea să-şi dea seamă cel puţin de o parte din geniul poporului român.

• In aceste porecle veţi vedea intenţiunea lui de a dramatiza o persoană sau de a o ridiculiza ; veţi găsi în aceste porecle putinţa de a reţine datele genealogice ale familiei, de a zugrăvi printr-un cuvînt un temperament, o figură caracteristică sau un neam, originală. E o datină, şi e coprinzătoare această datină a poporului de a desemna în genere pe cei distinşi în bine şi în rău cu^porecle, iar nu cu nume în *eseu* şi în *eanu.*

Credem că nu e de prisos a vă expune acestea. Şi poate că ar fi trebuit să vă gîndiţi şi la literatură cînd veniţi cu un asemenea proiect de lege.

E adevărat că unul singur dintre noi, valorosul şi simpaticul nostru coleg, d.Porumbaru, a atins în treacăt o parte din raporturile literaturei cu această lege.

D-lor, nu există nici un literat în România, care, de îa începutul reînvierei noastre şi pînă azi, să fi dramatizat sau să fi lirizat, cu talent şi în serios, pe veriun erou care ar purta numele de Alexandrescu, sau lonescu, ori Petrescu.

Estetei, sub forma unei constatări simpliste, o adevărată problemă de estetică. Ar părea chiar o naivitate. Dar pentru ce Alecsandri, în dramele lui, cu toate că el s-a ocupat mai mult de istoria timpurilor trecute, pentru ce Hajdău, pentru ce Caragiali, cînd au făcut o dramă modernă, pentru ce Heliade şi Bolintineapu, cînd au făcut drame sau poeme dramatice, nu s-au servit de nume ca Alexandrescu, lonescu etc. ? Pentru ce ? Pentru că e o mare, intimă şi profundă legătură între creaţiune şi numele care-] poartă cel creat.

E o_ problemă__grea, deşi pare simplă şi naivă. Unul din cele mai mari genii ale timpurilor moderne — va veni timpul cînd se va justifica afirmaţiunea aceasta — cel mai mare geniu al Franciei în literatură, Balzac, avea un fel de torturi înainte de a-şi boteza eroii. Şi cînd şi-a găsit un nume de care şi-a legat o întreagă filozofie a timpurilor moderne, acel nume a trecut aproape prin toate volumele, de la începutul pînă la sfîrşitul *Comediei umane.*

Să vă dau un alt exemplu ilustru : Flaubert îşi terminase celebrul său roman şi, cu toate acestea era preocupat, era "bolnav, îi lipsea ceva, numele eroinei, numele eroului.

Băgaţi de seamă ce preocupare, ce durere de creator. Sa sufere că nu găseşte numele. Şi unde ? în Francia, unde există o varietate infinită de nume. într-o zi, dacă memoria nu mă înşeală, se plimba într-o grădină cu mai mulţi amici, preocupat şi întristat că opera lui genială nu va vedea lumina pînă ce nu-şi va găsi numele eroinei. A fost destul să auză pe amicul său Zola că va boteza pe unul din rougoni cu numele de *Bauvary,* pentru ca să tresară şi să-1 implore a-i ceda lui

acest nume. Simţise că acest nume rezumă toată munca lui de 8 ani. Numai graţie acestei întîmplări nu s-a întîrziat cine ştie cîţi ani apariţiunea uneia din operile cele mai ilustre: din literatura franceză.

Deşi la noi nu s-a făcut operă de asemenea valoare, dar sa nu credeţi că toţi scriitorii noştri n-au fost netorturaţi de această mare problemă a numelor.

Bolintineanu, unui personagiu dramatic-filozofic nu-i. zice lonescu sau Georgescu, ci-i dă numele de Sorin. Şi este: o mare îndoială dacă a înnemerit sau nu numele cel intim, legat cu acea filozofie lirică.

(CC.Arion. Nume de făt-frumos.)

Sorin este mai mult un nume din pastorale, _ un nume de făt-frumos, cum zice d.Arion. Printr-un fel de simpatie a lucrurilor în sine, d-sa a putut găsi mai repede decît oricare tipul căruia s-ar cuveni numele de Sorin.

Nu susţin că aceste preocupări ar putea să vă sporească, legea în articole, dar un legiuitor serios le-ar fi avut pe toate în vedere. , . .

S-a simţit lipsa dintre dvs. a unui Hajdău, a acestei nunţi vaste şi profunde, fără de care nu mai poţi înainta nici în istorie, nici în filologie, nici chiar în formele externe ale oricărei literaturi. La fiece pas întîmpini lucrările acestei figuri mărețe şi legendară încă din viaţă. Ar fi fost bine ca dvs. să faceţi, apel la acest om, fiindcă vă văd preocupaţi de numele familiilor cunoscute în istoria naţională. Lucrul era şi uşor, şi folositor. Eu nu sunt obicinuit să contest faptele chiar cînd onorează pe adversari; afirm că o amiciţie mare există între d-ul Hajdău şi unul din reprezentanţii puterei executive„ d. Take lonescu. Şi acest d. ministru se interesează foarte mult de proiectul de lege. Ar fi putut face apel la amicul său, la tot-ştientul trecutului nostru, d. Hajdău, şi s-ar fi folosit mult, foarte mult de sfaturile lui în această materie aşa de greu de legiferat.

Cred că pe lîngă numele patronimice în *eseu* şi *eanu* veţi respecta un obicei istoric, admiţînd că şi din porecle, cine va voi îşi va putea forma un nume, dacă nu un renume, vorba lui Alecsandri. Astfel, veţi ajunge la nume mai româneşti,., mai potrivite datinelor, mai proprii pentru literatură şi istorie. Introduceţi, dar, şi,porecla. *(întreruperi.)* Cred că onorata Cameră înţelege ce sunt poreclele.

(Gr.Triandafil. Nu nume obscene.)

Mă iertaţi ; poreclele nu vrea să zică imediat nume obscene. Numai la scoale, printr-un fel de copilărie, se înţelege aşa. Porecla este *sobriquet.*

Să trec la ultimul aliniat.

Ultimul aliniat al art.l sună astfel : „Numele astfel formate nu vor putea fi ale familiilor cunoscute din istoria naţională".

D-lor, revin în treacăt asupra observaţiunei că numele în *eseu* şi *eanu* au fost purtate în trecutul ţărei aproape numai de_ boieri. Adaog că dacă am cerceta bine istoria numelor la noi în ţară, am ajunge la concluziunea că .sunt două feluri de nume în *eseu.* Este o primă categorie în *eseu* de nume boiereşti, cari nu au în radical nume de botez. De exemplu, *Golescu. Gol* nu este nume de botez. *Olănescu,* tăind pe *eseu* rămîne *Olan,* care nu este nume de botez. A doua categorie coprinde numele de familie din cari, scoţlnd pe *eseu,* dai peste un nume de botez, în regula generală, cu rari excepţiuni, bineînţeles, numele în *eseu* care n-au în radicalul lor un nume de botez sunt mult mai vechi, mai istorice, decît numele boiereşti în *eseu,* al căror radical coprinde nume de botez.

Prin urmare, în acest aliniat, cînd dvs. voiţi să apăraţi, numele istorice, să ştiţi că nu apăraţi pe familiile cele mai vechi, cele mai istorice, ci apăraţi mai mult şi pe mai multe din acele familii ale căror nume sunt ceva mai noi.

Evident, dar, că preocuparea dvs. n-a fost tocmai pentru numele istoric, cît pentru numele cele boiereşti... Pentru numele vechi şi istorice nu aveţi nevoie de a le apăra, fiindcă acele nume nu au o bază, un nume de botez, deci nu era nici un pericol că din numele de botez al poporanilor, prin adăogirea lui •*eseu,* se va forma numele de familii obscure, purtate odinioară de familiile istorice şi ilustre.

Va să zică o bună parte din preocupaţiunea dvs. n-are raţiunea de a fi.

Să trecem la cealaltă categorie de nume, mai mult boiereşti decît istorice, la cari poţi să ajungi pe calea numelui de botez flesionîndu-1 în *eseu.* Să luăm de exemplu un *Filip* de îa ţară. Acest Filip face declaraţiunea că, conform obiceiului, işi va forma numele de familie adăogînd pe *eseu.*

Astfel ajunge la *Filipescu.*

D-lor, să-mi permiteți a vă întreba : de când dvs. tăceți proprietatea cuiva nu din nume, ci din prefixuri şi sufixuri ? Care este rațiunea dvs. de legiuitori? Pe ce principiu, pe ce noțiune de drept vă bizuiți cînd puneți proprietatea _ silnică pe sufixul *eseu ?* Terminațiunea aceasta nu va aparține,^ ea este, ea a devenit un obicei general şi cade în cercul libertate! şi al dreptului tutulora. Dacă aveți un început de dreptate din punctul dvs. de vedere, nu din al meu, să susțineți că numele istorice nu trebuie să fie călcate în picioare, că cutare [...1 să se numească Cantacuzino, cutare [...] să nu devină un Cîmpineanu şi cutare alt venetic să nu se numească Catargi, dacă din punctul dvs. de vedere, ați avea un început de dreptate ; punînd astfel problema, perdeți pînă şi aparența dreptății cînd prescrieți în favoarea unora terminațiunea *eseu.* Nu aveți acest drept, căci sufixele şi prefixele în limba română nu se pot determina de legile dvs. ; ele se dirig de legile limbei, de bunul-simț şi de logica poporului.

Voiți, în adevăr, să apărați numele istorice ? S-a zis, d-lor, că Atena atunci şi-a perdut mărirea cînd s-a umplut de statuele e?oilor şi a tutulor persoanelor de oarecare lustru din trecutul ei. Cînd a pornit a face monumente peste monumente şi la cei cari au meritat şi la cei cari nu meritau, în conştiința publică era mai mult convingerea slăbiciune! prezinte decît respectul marelui trecut. _ •

Trecutul poate să merite toată admirațiunea unui popor, dar nu trebuie să-i absoarbă toate preocupațiunile zilnice.

Dar ce credeți dvs. că este nevoie de a se face o lege prin care să opriți de a se purta numele istorice ? Apoi dacă numele acestea sunt adevărat istorice, ele rămîn neclintite, şi cine le va păzi mai bine nu este legea dvs., ci paginele istoriei scrise deja. *(Aplauze.)* Şi cînd aceste nume istorice [sînt] încărcate cu o bună parte din gloria noastră națională, marea conştiință a poporului le apară de orice ofensă, de orice impietate. Dacă însă sunt nume istorice legate de înjosirea şi durerea noastră, atunci vă întreb : De ce va faceți solidari cu această ruşine istorică ? Desigur că nu aveți în vedere decît numai de numele istorice încărcate de glorie. Ei bine, aceste nume ilustre sunt apărate mult mai bine prin faptele mari decît de o lege rea şi revoltătoare.

Dar cine va hotărî care este nume istoric şi care nu este * Noi, cei din Parlament? şi dupe ce normă ? Şi cîtă istorie ar trebui să ştim din cîtă nu ştim ? Şi ce fapt şi ce ocaziune fac dintr-un nume un nume istoric ? Oare noi, prin faptul că suntem investiți cu mandatul de reprezentanți ai națiunei, am devenit şi personagii istorice ? Nu. O ! Nu ! Nimeni din noi nu are această ridiculă pretențiune. Devin personagii istorice şi de aci, în bine sau în rău, cînd au albit pe acea bancă... spre binele sau spre ruşinea patriei. Dar aureola istorică începe a se aprinde tocmai cînd trebuie să-şi ia adio de la lumea aceasta.

D-lor, am avut instituțiuni mari cari, prin ele însuşi, sunt şi vor rămîne istorice.

Am avut divanul ad-hoc, în care s-au amestecat, în simțiri şi aspirațiuni, unii boieri mari cu reprezentanții opincei, creînd astfel o instituțiune care a rămas în istoria țărei. *(Aplauze.)*

Dar dacă această instituțiune este istorică, nu tot aşa putem zice de fiecare din aceia cari au participat la această instituțiune.

Apoi dacă nici divanul ad-hoc nu a avut puterea ca să scuture poleiul gloriei pe fiecare din membrii săi, ce altă instituție mai mare am avut ? Camera actuală sau Senatul vor avea oare puterea să boteze istoriceşte pe fiecare membru al lor? Nu pretindeți aceasta, o ştiu. Atunci care este criteriul dvs. ? Numărul străbunilor fără nici o condițiune ? am şi eu tot atîția cît şi dvs. ; dovadă e că trăim cu toții în acelaşi timp. Dacă aş veni cu răboajele părinților şi aş pretinde că mă cobor cel puțin din legionarii lui Traian ? *(Ilaritate.)*

Aşa e că sunt şi eu istoric dupe numărul străbunilor ?

(Cuza întrerupe.)

D-lor, de ce vă faceți că nu mă înțelegeți ? Numai prin faptul că am trăit d-a lungul firului istoric al neamului nostru am devenit şi nume istoric ? Apoi atunci şi mie nu puteți să-mi tăgăduiți dreptul de a fi un om istoric, deoarece trăiesc în acelaşi timp cu dvs., autori ai legei.

Apoi dacă nici toți aceia cari au participat la divanul ad-hoc n-au devenit personagii istorice, la ce trebuie să fi participat cineva ca să treacă de persoană istorică, deci cu un nume istoric ? Este destul să se fi încuscrit cu cutare domn, cu cutare familie ? Părerea mea este că cuscrenia nu poate transforma pe cineva în persoană istorică. Cum dar veți alege numele istorice adevărate din acelea cari nu sunt adevărate ?

(Voce. Istoria le alege.)

Istoria le alege. Atunci cum puteți face o lege: care- să recunoască numele istorice cînd faptul acesta este numai, de competența istoriei ? Care instanță va judeca ? Care curte' de apel ? Mă rog, judecătorii sau istoricii la noi aplică această lege ? Şi ce s-ar întâmpla cînd eu aş izbuti să scriu; o istorie recunoscută ca bună cu numele dvs. ? Cîte din ele ar fi istorice şi cîte nu ?

(O voce. Să ne ferească Dumnezeu !)

Nu vedeți că ați atins un lucru imposibil > Dați la o-parte cuvintele de „familii istorice" dacă voiți să aveți oarecare: aer de seriozitate. Vă este suficient primul aliniat. Şi apoi,, să nu uitați versurile lui Alexandrescu :

„Deşi mulți au zis-o, eu tot o mai zic :
Gloria străbună pe strămoşi cinsteşte,
în zadar nepotul cu ea se făleşte,
Cînd e, cum se-ntîmplă, un om de nimic."

Dvs., cînd faceți legea şi vă temeți de băiatul unui curelar sau al unui plugar că va impieta asupra gloriei numelui dvs., s| binevoiți să faceți legi şi contra urmaşilor unei familii, istorice, care ar terfeli numele aparținînd prin glorie istoriei şi patriei ! *(Aplauze.)*

Eu, d-lor, nu sunt în contra numelor istorice ; ar trebui să mă credeți un om peste măsură de orb în pasiunile mele ca să nu cinstesc numele istoriei. Eu, fire simplă, român neaoş^ urmaş de clăcaşi obscuri, mă simt animat de sentimente profunde şi pioase pentru familiile cele mari ale țărei. Dar tocmai pentru aceea cred că numele istorice şi glorioase nu vă aparțin dvs., aparțin neamului românesc întreg. Faceți, dar, legi cu cari să opriți de a mai purta asemenea nume urmaşii aceia cari terfelesc şi gloria străbună ! *(Aplauze.)*

Iacă ce aveam de zis contra unui articol rău dintr-o- lege rău făcută în formă şi rău concepută în fond. *(Aplauze.)*

(Se dă citire art. 6.)

D-lor deputați, orice veți zice dvs., veți face o lege rea de la început şi pînă la sfîrşit. Eu mă încerc să vă atrag atențiunea asupra unui defect care atinge grav condica civilă, şi'o atinge acolo unde se statuează despre liberalitați, fie între vii, fie testamentari.

îngăduiți-mă cîteva momente încă, în interesul iegei d^vs., ca să vă faceți opera, dacă se poate, mai puțin rea* Articolul 6* ca şi celelalte, sunt redactate fără să fi gîndit autorii proiectului la legislația noastră.

Cînd ați formulat art. 6 ,nu v-ați gîndit la condica noastră civilă, şi aceasta voi avea onoare să v-o dovedesc în cîteva cuvinte.

De altmintrelea, dacă voiți, votați legea şi acest articol fără discuțiune, căci eu prevăd că legea aceasta va cădea sub ironia țărei româneşti. Ea nu se va aplica niciodată, fiindcă este inaplicabilă.

Art.6 sună astfel :

„Dreptul de a adaogă numelui său un nume patronimic, ce se pune ca condițiune unei liberalitați, va depinde de validitatea actului de liberalitate..."

Pînă aci n-aş avea nimic de zis. Care este ideea exprimată in aceste două rinduri şi jumătate ? Consacrați dreptul lui X de a adaogă un nume patronimic la numele său, adăogirea ce i se cere ca condițiune din partea aceluia care voieşte să-i facă o liberalitate. Şi acest drept al său depinde de validitatea actului de liberalitate.

Am înțeles. Adăogirea numelui donatorului, pe lîngă numele patronimic al donatarului, depinde de validitatea actului de liberalitate.

Pînă aci n-am nimic de zis. Dar art.6, mai departe, conține o dispozițiune care nu se împacă cu legea civilă. Iată cum urmează acest articol :

„...şi nu va putea exercita decît în lipsa opozițiunei persoanelor în drept de a purta acel nume şi cu autorizațiunea consiliului de miniştri."

A doua parte a articolului este foarte gravă, şi cred că •dvs. nu v-ați gîndit la gravitatea lucrului.

Ce se zice în această a doua parte a articolului ?

Poate cineva să facă un dar unei persoane ilustre şi sărace, cu condițiune de a adăoga la numele său ilustru prin muncă şi talent numele donatorului. Şi dacă voiți, d-lor, să iau un nume cunoscut.

închipuiți-vă că un boier, Filipescu, n-ar fi avut un fiu atît de cunoscut, de activ şi de merituos printre rîndurile noastre. Acest Filipescu ar fi voit să-i dea lui Stan Ion o parte din averea sa, cu condițiune, însă, ca Stan Ion, profesor la Universitate, membru ai Academiei, să-şi adaoge la numele său numele de Filipescu.

Iată, d-lor, o donaţiune valabilă, admisă de codul civil şi de opiniunea publică.

Dar se iveşte o întrebare : Stan Ion putea-va el să poarte numele de Filipescu ? Da, răspundeţi dvs. prin partea a doua a articolului, dacă va avea autorizaţia guvernului. Şi cînd va avea autorizaţia ? Cînd guvernul va crede de cuviinţă.

Dar mai este o dificultate de învins. Vin ceilalţi din familia Filipescu : unchi, veri primari sau veri al doilea, şi ţin următorul limbagiu : Stai, căci conform aliniatului acestuia, acesta e un drept şi o proprietate inalienabilă, şi apoi numele de Filipescu este istoric.

Veţi găsi judecători cari să admită aceasta. Ei, nu este aşa că aţi creat prin acest articol o nulitate în materie de donaţiuni ?

Fac apel la toţi cari vă ocupaţi şi practicaţi dreptul ca profesiune : nu este adevărat că am dreptate ?

Faci un act de liberalitate, valabil dupe condica civilă, cu condiţiune iarăşi valabilă de a adăoga la un nume un alt nume. Stan Ion vrea să accepte donaţiunea, dar vine familia şi zice : Aci e un nume istoric, şi legea se opune. Familia, împiedicînd pe donatar de a purta numele de Filipescu, îi atacă prin aceasta actul de liberalitate, îi anulează donaţiunea conform cu art. 6.

V-aţi gîndit dvs. că cu această lege voiţi a legifera în materie de donaţiuni ? Dacă nu v-aţi gîndit la aceasta, renunţaţi la art.6.

Atît de uşor o asemenea donaţiune devine caducă, cu cît depinde întîi de la voinţa guvernului, al doilea depinde de la familia donatorului, şi ai treilea, *ipso-jure,* conform aliniatului final din art.1, donatorul nu poate să transmită numele lui istoric, şi deci, nu poate face donaţiunea pe care ar voi să o facă.

Vedeţi la cîte dificultăţi de drept daţi naştere prin această lege şi în special prin art.6. Dacă nu aveţi în vedere de a crea nulităţi în materie de donaţiuni, atunci declaraţi-o şi modificaţi sau ştergeţi art.6 din lege.

DISCURS ROSTIT IN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 2C IANUARIE 1895, CU PRILEJUL ARTICOLELOR 9, 10, 12 DIN LEGEA NLMFLUI

D-lor deputaţi, legea aceasta prezintă o mulţime de dificultăţi, chiar din punctul de vedere al autorilor ei. La fiece pas te izbeşti de o dificultate. Vă rog să daţi atenţiune la redacţiunea art.9, devenit 8.

(Voci. Nu se aude.)

Ce voiţi ? Aceasta este o lege care lasă indiferentă chiar pe majoritate, şi sper că va lăsa indiferentă şi pe întreaga ţară prin neaplicabiiitatea ei.

D-lor, art.9 este astfel redactat: „Orice persoană care, pentru o cauză binecuvîntată, doreşte să-şi schimbe numele patronornic sau să-i adaoge un altul, va adresa o *cerere motivată* Ministerului Justiţiei".

Cererea aceasta motivată, conform art. 10, va trebui să fie publicată în *Monitorul oficial* şi în trei ziare din cele mai răspîndite în capitală. Aşadar, obligaţi pe cel care ar voi să-şi schimbe numele să facă o cerere în scris, pe care să o adreseze Ministerului Justiţiei, cererea însă trebuie să fie *motivată.* Sunt contra motivărei unei asemenea cereri, şi iată pentru ce : legiuitorul trebuie să se gîndească la cît se poate mai multe cazuri, dacă nu-i este cu putinţă să le prevadă pe toate. Ia să vedem dacă este cu putinţă să fie un caz binecuvîntat de a-şi schimba cineva numele, şi dacă în acest caz este bine ca cererea să fie motivată, cerere care va trebui să fie publicată în *Monitorul oficial* şi în trei ziare din cele mai răspîndite în ţară.

D-lor deputaţi, trebuie să existe motive grave pentru ca o persoană sănşi schimbe numele de familie, cînd a avut un ase-

menea nume, căci să nu uitați că legiferați într-o țară în care numele de familie, așa cum îl înțelegeți dvs., este o excepțiune. Regula generală a fost lipsa de nume. Familiile la noi au fost şi sunt desemnate mai mult prin poreclă. Recunosc că nume patronimice vechi şi continue au avut numai aceia pe cari norocul le-a făcut să aparțină unui număr restrîns de familii, parte istorice şi boiereşti, în bună parte numai boiereşti.

Ei bine, cînd cineva a avut un nume de familie purtat de părintele său, de bunicul său şi toți moşii săi, ce l-ar putea sili ca să se scuture de un asemenea nume? Este evident că nu poate fi decît motiv grav pentru a fi admisibil.

Eu nu cred că un om poate să se lepede cu uşurință de numele familiei lui. Numai să ne înțelegem la cuvinte. Vorbim de adevăratele nume de familie, iar nu de cele luate sau impuse de capricii şi împrejurări.

Aci însă să-mi permiteți să fac o mică digresiune. Cînd d. Ghica-Comăneşti mi-a zis că un democrat nu se leapădă de numele lui, eu nu m-am simțit atins. Am replicat însă d-lui Ghica-Comăneşti că este o întrebare dacă şi *Comăneşti* este istoric sau dacă numai *Ghica.* Sunt dator şă adaog că eu^nu mi-am schimbat numele, căci particip din marea masă a românilor fără nume patronimic.

Cred că am tot dreptul de a răspunde în treacăt şi d-lui ministru al justiției. D-sa, răspunzînd la o cestiune personală, a crezut de cuviință să afirme că eu aş fi îndrăznit să iau pseudonimul pe care l-a purtat m.-s. regele.

Găsesc, d-lor, că, dupe banca ministerială, o asemenea observațiune nu este destul de serioasă. Nici n-am înțeles-o, nici n-am crezut-o de un distins gust, nici potrivită convenințelor parlamentare.

Nu ştiu dacă suveranul țărei a luat pseudonimul de *Delavrancea.* Eu sunt sigur că n-a putut purta niciodată acest nume, în această formațiune.

în urma observațiunilor d-lui ministru, am cercetat şi am aflat că suveranul, voiajînd odinioară incognito, s-a intitulat *Conte de Vrancea.*

(Voce. De la Vrancea.)

D-lor, eu, cînd afirm un lucru, îl afirm întemeiat pe cercetări serioase. Vă rog să credeți că ceea ce afirm eu este adevărat.

Aşa fiind, eu întreb : dacă între *Conte de Vrancea* şi *Delavrancea* nu este o deosebire de nume tot aşa de mare ca şi între numele unui supus şi numele unui suveran ? Dar ce, dvs. nu ați avut țărani, cari s-au numit Ghiculeşti ? Aşa, bunăoară, țăranii d-lui Ghica, cînd sunt chemați undeva, se numesc Ghiculeştii.

D-lor, *Delavrancea* nu însemnează nici conte, nici marchiz. Şi acest „de la" n-a fost niciodată în istoria țărei încărcat cu veriun înțeles nobiliar.

Prin urmare, d. ministru de justiție ar fi trebuit să se gîndească ceva mai mult atunci cînd a voit să facă o glumă, prea serioasă ca să fie o glumă, şi prea mult glumeață ca să fie o observațiune serioasă.

Eu nu am luat nume pe care să-1 fi purtat cineva în această formațiune. Şi să vă fac o mărturisire sinceră, căci n-am de ce să mă ascund.

Am luat acest pseudonim pentru a face o serie de observațiuni şi de studii în domeniul moravurilor şi al moralităței publice, pe cari credeam că sunt în drept şi dator a le face. Cu un pseudonume mă simțeam mai liber. Dar nu m-am lepădat de nimic, căci nu aveam ce lepăda. Numele de *Ştefănescu* n-a fost numele meu, şi nu l-au purtat nici părinții, nici bunii mei.

Iată de ce n-am înțeles nici întreruperile d-lui Ghica-Comăneşti, nici afirmațiunile pripite ale d-lui Marghiloman.

Nu cred să existe oameni cari să se lepede de numele lor cu uşurință, fie ei democrați, liberali sau conservatori. Trebuie să admitem motive foarte grave pentru ca cineva să renunțe la numele purtat de părinții, bunii şi strămoşii lui.

De ce natură pot fi, d-lor autori ai acestui proiect de lege, asemenea motive ? Desigur că nu sunetul numelui poate indispune pe cineva. Desigur că nu gloria strămoşească poate indispune pe urmaşii unor nume ilustre, deşi cîteodată apasă cam greu gloria strămoşilor cînd nu ai destui umeri ca să o suporți. Motivele să le căutăm în altă parte, în nenorociri, în nenorociri de acelea cari veştejesc un nume şi întind o nedreaptă responsabilitate morală asupra unei întregi familii. Părintele cuiva comite o trădare de neam în timp de război.

Din fericire, noi nu am avut în armata noastră, şi sper să nu avem niciodată, oameni cari să-şi predea patria în mîna duşmanilor ; cari să-şi vîndă steagul sub care luptă. Dar posibil este. Toate națiunile au avut trădători. Ce s-ar întîmpla într-o

asemenea ipoteză tristă şi dureroasă ? O vestejire unanimă, o vestejire care pleacă din fundul conştiinţei unui _ popor Jn-treg ar cădea asupra unui nume funest în istorie, şi ar apăsa, *şi* ar îndurera pe nedrept pe cei cari ar continua un asemenea nume. Ce voiţi să facă copilul unui asemenea părinte ? Ce poate face el, revoltat în fundul conştiinţei lui de nedreptatea pe care i-a făcut-o soarta, de a fi copilul unui trădător de neam ?

Să renunţi la un nume care din nefericire a fost inferat de conştiinţa şi dispreţul unui popor.

Aşa fiind, de ce voiţi dvs. să forţaţi pe acest copil ca să-şi motiveze cererea ?

Cum ? Voiţi a silui pe acest copil ca să sporească vestejirea generală a părintelui său cu un verdict în scris pe care el să-1 adaoge la verdictul general ? Nu găsiţi că forţaji pe un asemenea copil la o durere prea mare ? Nu simţiţi că-1 forţaţi la un sentiment deplorabil ? . . .

D-lor, descendenţii pot plînge, pot osîndi în taina conştiinţei lor păcatele autorilor lor, dar ei nu pot să-i judece şi să-i osîndească în public, nu pot, fără a se înfiora de o ruşine capitală, să publice şi să subscrie o infamie a părinţilor.

închipuiţi-vă că părintele cuiva devine asasin.

Pentru ce să forţaţi pe copilul care voieşte să-şi schimbe numele să o spună în cererea sa către Ministerul de Justiţie : „Deoarece părintele meu a comis cutare asasinat,^ deoarece a fost condamnat de Curtea cu juraţi la muncă silnică pe viaţă, vă rog să binevoiţi a-mi acorda dreptul de a purta un alt nume" ? Şi o asemenea cerere motivată va trebui *să.* fie publicată în *Monitorul oficial* şi în trei ziare din capitală.

Ei, nu vi se pare că violaţi natura omenească, că o înjosiţi, că-i răpiţi sentimentele ei de milă fiească, cari trebuie să existe şi să persiste oricare ar fi gradul de ignominie la care s-ar coborî un părinte mizerabil ?

încălcaţi dar peste nişte sentimente naturale, de o delicateţă mai profundă decît considerantele cari vă fac să alcătuiţi un asemenea articol, peste nişte legi morale mai puternice decît legea dvs.

Vă rog să aveţi în vedere toate cazurile în cari un om este nevoit să se lapede de numele pe care 1-a purtat părintele său, şi vă veţi convinge că el nu poate să-şi motiveze cererea,

fără a se cutremura de un rol odios pe care i-1 impuneţi cu atîta uşurinţă.

Nu din spirit de opoziţiune vorbesc astfel contra acestei legi, în contra căreia mă declar dm toată inima, ci pentru că este monstruoasă şi dezonorantă pentru aceia pe cari împrejurări grave şi fatale i-ar constrînge la o schimbare de nume.

Greşeala din art.9 este sensibilă. Sunteţi datori să eliminaţi obligaţiunea ca cererea să fie motivată. Să fie cerere în scris, dacă^ voiţi; şi pentru ca ministrul de justiţie şi guvernul să poată aprecia, cererea să fie susţinută oral, fie înaintea ministrului de justiţie, fie înaintea Consiliului de miniştri, fie la secretariatul general, rămînînd ca cererea pur şi simplă, iar nu motivată, să se publice în *Monitorul oficial* şi în cele trei ziare din capitală.

(C. C. Arion... îl acuză de tendinţă aristocratică. Radu de la Afumaţi, domn al Ţării Româneşti... Barbu de la Vrancea, domn al lit. moderne al Rom... Radu de la Popeşti, cronicar vechi, şi Barbu de la Vrancea, cronicar modern al Camerei actuale şi liberal mare.)

D-lor deputaţi, art. 10 este în intimă legătură, prin una din părţile lui esenţiale, cu art.9.

Ceea ce dar aveam să mai adaog la art. 9 voi adăoga la art.10.

îmi pare rău, d-lor, că atunci cînd se discută o lege, pe care •— de fapt aţi recunoscut, prin cele trei amînări de pînă acum. că este o lege ce suferă de o mulţime de cusururi — îmi pare foarte rău, zic, că treceţi cu uşurinţă peste observaţiuni cari n-au pretenţiunea de a fi nici sentimentale, nici elocinte.

Eu, d-lor, nu am înţeles modul de a discuta art.9 al d-lui Arion. D-sa avea de îndulcit oarecari raporturi ministeriale, o recunosc ; d-sa sublinia ieri un fel de diverginţă de vedere între ministrul de justiţie şi între d-sa, vicepreşedinte al Camerei.

Jiu înţeleg că asemenea raporturi se pot încorda de împrejurări, dupe cum înţeleg chiar tendinţa de a se îndulci, din motive indiferente pentru mine. Aceasta vă priveşte. Dar ca eu să fiu victima îndulcirei raporturilor dintre dvs., aceasta nu o înţeleg. *(Ilaritate, aplauze.)*

D.Arion, cu ocaziunea art.9, se năpusteşte asupra mea. Mă atacă, revenind celor zise de mine în discuţiunea generală.

îmi critică întregul meu mod de a vedea contra unei legi pentru care nici d-sa nu pare a fi. Pentru ce ? Pentru că probabil... s-a făcut agurida miere între d-sa şi d.ministru de justiţie. *(Ilaritate.)* Dar nu erau, d-lor, aşa de înăcrite raporturile nici ieri. Şi, d-lor, se puteau împăca fără să aibă nevoie de.jertfa unui opozant.

D-lor, iată ce observaţie voiesc a face la art. 10 : cererea de schimbarea numelui ce se va publica în *Monitorul oficial* şi în trei ziare să nu coprinză nici unul din motivele grave can ar determina o asemenea schimbare.

(Voce. Se va publica un extract.)

Dar ce, nu ştiţi ce va să zică un extract ? *Pentru cauză de omor...* mai extract .decît acesta. *Pentru cauză de faliment...* nu este nici acesta un extract ? Ei, nu vedeţi dvs. la ce supuneţi pe bieţii oameni ? Apoi nu este destul ca înaintea ministrului de justiţie şi a guvernului să pledeze nenorocirea şi motivele pentru cari vrea să-şi schimbe numele ? De ce voiţi ca aceste motive penibile să figureze în *Monitorul oficial* şi în trei ziare ?

(Voce. Sentinţa e publică.)

Nu vă agăţaţi de cuvinte ; nu intraţi într-o luptă de cuvinte, căci nu veţi izbuti nici pe această cale.

Apoi o sentinţă este cunoscută de 20, 30 şi, dacă voiţi, chiar de 300 de inşi. Dar cînd se publică în *Monitorul oficial* şi în trei ziare din cele mai răspîndite, cari se tipăresc în capitală în 7, 8, 100 de exemplare, nu vedeţi dvs. ce deosebire enormă ? Şi nu vă gîndiţi la ce dureroasă extremitate împingeţi pe un bun copil, al unui părinte imoral, cînd îl obligaţi a publica şi subscri el singur motivele cari l-au determinat să schimbe numele ? Priimiţi dar să se adaoge cel puţin că publicaţiunea se va face fără arătare de motive, şi eu mă voi declara relativ satisfăcut, căci, încă o dată, sunt absolut în contra acestei legi.

(Se primeşte propunerea lui Delavrancea. Vorbeşte Gr. 2 riandafil şi Marghiloman.)

Vă rog, d-lor să-mi acordaţi încă cîteva minute pentru a vă expune o cestiune cu desăvîrşire de principiu şi de drept, cestiune care a scăpat nebăgată în seamă din cauză că voiţi a trece cu repeziciune asupra art.13.

V-aţi întrebat oare : cine are dreptul de opoziţiune ? Au dreptul numai părţile cari s-ar opune la acordarea unui .nume,

şi nu-l are persoanele cari cer schimbarea numelui ? Nu vedeţi dvs. ce lege teribilă faceţi ? Acum nu mai zic aristocrată, îi zic teribilă. Guvernul va face un act cu caracter judecătoresc, aşa cum face în materie de pensiuni. Guvernul este prima instanţă. Tot aşa şi în materie de schimbare de nume, guvernul este o instanţă judecătorească.

Dar oricum veţi învîrti lucrul...

(Marghiloman. Pensiunea este un drept ; schimbarea numelui, favoare.)

Dar dacă vă voi dovedi eu că am drept să-mi schimb numele ?

(Marghiloman. Cereţi rectif. la trib.)

Dar eu vin la guvern şi-i spun : nu numai x, y, z, au drept ;ă poarte numele...

(C.C. Arion cere închiderea discuţiei.)

D-lor, faceţi ce poftiţi, eu vream să vă arăt că este o cestiune foarte însemnată privitoare la dreptul de opoziţiune, pe care neapărat trebuie să-l acordaţi şi păreţi principale.

Dacă guvernul este instanţă judecătorească pentru unii. pentru ce nu este el instanţă judecătoreasca şi faţă de partea principală ?

Aceasta este, d-lor, o încurcătură de principii şi de procedură din care nu veţi ieşi decît cu alb la alb şi negru la negru, iar nu cu argumente.

(Se citeşte art. 12, devenit 11.)

D-lor, prevăd că veţi trece peste observaţiunile pe cari le voi face la art.12, dar îmi fac datoria de a dovedi la ce vreţi dvs. să reduceţi puterea judecătorească, justiţia, această mare putere în stat, prin legea dvs.

Dvs. ziceţi în art. 12 că dacă opoziţiunile au fost găsite fără interes, sau neîntemeiate, cererea se înapoiază ministrului de justiţie spre a statua asupra ei.

Dacă părţile interesate au perdut la Curtea de apel, respingîndu-li-se opoziţiunea, cine va cîştiga e acel care a cerut schimbarea sau adăogirea numelui. Dvs. ce faceţi ? Deşi justiţia s-a pronunţat prin Curtea apelativă, trimeteţi din nou afacerea la guvern. Şi guvernul ce să facă ? Să consacre declziunea Curţei ? Nu. Să statueze. Va să zică, iacă ce se va petrece: o parte face cerere de schimbare de nume la guvern ; pînă să se pronunţe guvernul, vin părţile interesate şi fac

opoziție, care se judecă de Curtea de apeî ; opoziția lor se respinge ca neîntemeiată, şi dosarul afacerei se întoarce la minister ca să statueze. Mai poate guvernul atunci să-i refuze acestei persoane schimbarea de nume ?... *(întreruperi.)*

D-le Krețulescu, dv., care mă tot întrerupeți, sunteți cel care aveți mai puțină dreptate în cestiunea aceasta.

Pentru că, din întîmplare, aveți un proces tocmai asupra acestei cestiuni a numelui.

Este o cestiune de ordine mai înaltă decît cestiunea numelui, este aceea a raporturilor dintre justiție şi puterea executivă.

(Gr. Triandafil dă explicații.)

Acum, că mi s-au dat explicațiuni, m-am convins şi mai mult că am înțeles articolul. Dar fiindcă l-am înțeles, vă întreb : ce rol dați dvs. justiției în materia aceasta ?

Curtea de apel judecă opozițiunile şi găseşte că opozițiunile nu sunt întemeiate ; dă o deciziune. Şi dvs, ziceți : ministerul va statua. Ce poate să statueze ? Are să admită cererea, sau are să o respingă ?

(Gr. Triandafil. în afară de opoziție.)

Am înțeles. Va să zică, iată d-lor, că judecă Curtea de apel toate opozițiunile serioase cari se pot produce. Cari motive ar fi putut fi mai grave pentru guvern ca să împiedice luarea unui nume ? Ca nu cumva numele să fie purtat de o altă familie, sau să lezeze interesele terțiilor. Ori, Curtea a zis: nu sunt motive temeinice, nu au dreptate opozanții. Şi miniştrii, în urma unei asemenea deciziuni, să poată admite sau respinge o cerere de schimbare a numelui ? Apoi cînd ar respinge, n-ar fi o bătaie de joc pentru Curtea de apel ? Pentru cazul cînd se admite opoziția, înțeleg. Guvernul nu şi-a dat hotărîrea, fiind suspendată de nişte opozițiuni făcute în regulă şi aşteaptă ca justiția să se pronunțe, să judece fondul. Cînd a găsit justiția că în adevăr partea oponentă este lezată, vă înțeleg articolul. Dar cînd justiția a găsit că opozițiunea nu este întemeiată, dvs. dați ministerului putința de a respinge cererea de schimbare a numelui ? Să cîştigi înaintea Curței şi să perzi în fața guvernului ? Aceasta ar fi o procedură nenorocită şi o ofensă adusă justiției. Văz, însă, că acest articol nu este decît consecința principiilor din celelalte articole.

Eu am înțeles de la început că aceasta este o lege excepțională. Voiți să puneți justiția în funcționarea ei la cheremul

oricărui guvern. Iacă ceea ce nu se poate admite. Dar dvs. ați inaugurat de fapt un asemenea sistem care nu poate duce decît la rezultate triste. Cînd am văzut că s-au suspendat sentințe rămase definitive, că s-au înlăturat pe cale de administrațiune de ordin ministerial, cînd statul a fost scos din posesiune numai pentru capriciul unui ministru care ataca şi pe preşedintele Camerei într-un mod care dovedeşte cel puțin lipsă de tact, era natural să ajungeți la o lege care să subordoneze justiția capriciului puterei executive. Noi însă protestăm cînd dintr-o exeepțiune deplorabilă faceți principiul fundamental al unei legi. Noi nu voim să se închine, în nici o împregiurare, deciziunile Curței de apel voinței ministrului.

Iată pentru ce sunt contra acestui articol.

(Se citeşte art. 13, devenit 12.)

în contra acestui articol iată ce am de zis : desfid pe oricare dintre dvs, ca să-1 înțeleagă. Şi sper că nu veți fi capabili să-1 explicați în mod clar. Atît.

(Vorbeşte Triandafil; Fleva, care dă dreptate lui Delavrancea ; Marghiloman ; C. C. Arion).

(Se citeşte art. 17, devenit 16.)

D-lor, art. 17 este şi nelogic, şi rău redactat în nelogica lui.

Nu este logic cînd dvs. admiteți că autorizațiunea de a schimba numele nu profită decît soției şi copiilor minori. De ce nu ar profita şi copiilor majori ?

Aş vrea să ştiu de ce divideți familia în două? închipuiți-vă că în timpul cînd sunteți dvs. la putere cineva obține schimbarea de nume şi că are trei copii minori şi trei majori. Această schimbare profită minorilor, căci toți vor lua numele obținut de părintele de familie ; dar copiii majori, fiind de alte opiniuni politice decît acelea ale părintelui lor şi ale dvs., ce se va întlîmpla în această ipoteză ?

Ei se duc la guvern şi zic : suntem copiii majori ai cutăruia ; suntem copiii lui legitimi, să binevoiți dar a ne acorda şi nouă dreptul de a ne schimba numele. Dar, de... pasiuni politice.

Guvernul refuză de a admite cererea copiilor majori şi refuză fără a publica motivele prin *Monitorul oficial.*

, Spuneți, nu ar fi un scandal în societate ca unii frați să poarte un nume, cu învoirea guvernului, şi celorlalți frați să li se refuze dreptul de a purta acelaşi nume ?

Mi se pare, d4or, că se poate modifica şi acest articol. Autorizaţiunea de a schimba numele patronimic sau de a adăoga alt nume profită tutulor copiilor. Acesta ar trebui să fie cuprinsul lui. *(Întreruperi.)*

Eu înţeleg deosebirea şi ştiu că majorii pot voi sau nu să profite de acest drept.

Dar, în sfîrşit, mi se pare că veţi da naştere la situaţiuni ridicule şi detestabile, admiţînd ca majorii să poarte un nume, iar minorii altul, dupe capriciul şi abuzul guvernului.

Autorii acestei legi ar trebui să fie mai atentivi la observaţiunile cari nu sunt de natură a le răsturna măreaţa operă,, ci de a le-o îmbunătăţi întrucîtva.

A doua observaţiune este că partea din urmă a acestui, articol e cît se poate de rău redactată.

Articolul zice : „Nu profită decît *soţiei şi copiilor minori".*

Ai cui minori ?

Ai soţiei.

Dar ai bărbatului nu ? *(întreruperi.)*

Eu văd că nu sunteţi mulţumiţi, începînd de la d. Arion, care înţelege pe „de la" într-un mod nobiliar. Dar nu stric eu, ci d-sa, care se găseşte într-o mică ceartă cu gramatica şi cu istoria ţărei.

Cred, d-lor, că cel puţin partea din urmă a acestui articol trebuie schimbată, căci se poate întîmpla foarte bine ca şi soţul şi soţia să aibă copiii lor minori.

(Marghiloman. Ai soţiei nu pot fi.)

Dar aşa zice articolul din lege, d-le ministru. „Nu profită decît soţiei şi copiilor *săi* (adică ai soţiei) minori."

Aşa fiind, redactaţi mai bine articolul în partea lui finală şi admiteţi ca schimbarea numelui să profite şi copiilor majori, bineînţeles dacă aceştia vor voi, căci termenul „profită" nu înseamnă că sunt obligaţi.

(CC. Arion iar ironizează numele lui — nobiliar : în fr. *de Vrancea,* germ. *von Vrancea,* it. *Della Vrancea,* spaniol, *delos Vrancos.)*

In italieneşte şi în franţuzeşze nu ai dreptate, numai în nemţeşte.

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 23 IANUARIE 1895

Eu am luat cuvîntul ca să vă rog, d-le preşedinte, să binevoiţi a interveni pe lîngă d. ministru de rezbel ca, în primul rînd, să binevoiască a-mi pune la dispoziţiune dosarul pe care l-am cerut încă de la 20 decembrie anul trecut, privitor la afacerea maiorului Poienaru. Mi s-a răspuns, cu o hîrtie semnată de d. preşedinte al consiliului, că dosarul este necesar la instrucţiune ; dar acum eu ştiu că dosarul este liber. Această cerere nu o mai dau în scris, fiindcă am repetat-o de două ori.

Mai rog încă pe onor. birou să intervină pe lîngă d. ministru de rezbel ca să-mi pună încă la dispoziţiune dosarul şi toate actele şi procesele-verbale la arestarea d-lui M. Ştefănescu în zilele de 28, 29 şi 30 mai 1894, de către locotenentul Poienaru Petre din regimentul 4 de Argeş. Această rugăciune o voi formula în scris şi o voi prezenta la birou.

D-lor deputaţi, articolul 19 este al doilea articol important, predominant în această lege, şi dupe părerea mea este un articol dezastruos. Prin art. 1 se consacră principiul aristocratic, un principiu duşman moravurilor istoriei noastre contimporane, tendinţelor şi aspiraţiunilor noastre ca popor.

Art. 19 este tot atît de funest ca şi art. 1. Dacă art. 1 atacă tendinţele democratice ale unui popor renăscut şi pus pe o cale deosebită de aceea pe care fusese îmbrîncit într-un secol şi jumătate de umilinţă ; dacă, zic, art. 1 este un fel de piedică, o încercare de abatere a spiritului public din direcţiunea lui democratică, nouă şi fericită, art. 19 este tot atît de peri-

culos prin faptul că loveşte nu numai într-un articol important din codul civil, ci şi într-un principiu de drept : neretroactivitatea legilor. Şi acest principiu nu constituie garanţia fundamentală a tutulor cari au cîştigat drepturi şi s-au întemeiat ei pe speranţa legitimă a tutulor ; în sfîrşit, cari s-au crezut siguri pe ceea ce au dobîndit printr-un exerciţiu liniştit şi neturburaî.

Deja, de la începutul luărei în consideraţiune a acestei legi, s-au ridicat observaţiuni importante, privitoare la art. 19. Mulţi din dvs., şi mai ales aceia cari practică ştiinţa dreptului, nu au putut rămîne indiferenţi faţă de o atingere aşa de grava a unui principiu de drept, care este mult mai mare decît orice alt articol înscris în codul civil. Am auzit nemulţumiri chiar şi printre membrii majorităţei.

Dintre membrii majorităţei, însă, s-au ridicat unii, autori ai acestei legi, ca d. Kreţulescu, care a venit să ne facă cele două prime lecţiuni de drept de la orice facultate de drept. Asemenea lecţii se fac la cursul de drept roman, la cel de drept penal şi la cel de drept civil. Noi am ascultat cu deosebită atenţie pe unul din autorii legii. *(întreruperi.)* în orice caz, pe unul din susţinătorii ei atît de călduros, încît poate fi considerat ca un inspirator al proiectului de lege. L-am ascultat pe d. Kreţulescu, şi d-sa a voit să ne dovedească că sunt cazuri excepţionale cînd principiul neretroactivităţii legilor este înlăturat.

D-lor, un mare istoric englez, Boekle, zicea : „Dacă este destul două-trei exemple ca să dovedim ceva, atunci oricine poate susţine, în istoria morală a umanităţei, orice teză ar voi". Dacă, cu alte cuvinte, te mulţumeşti cu cîteva exemple, ca din ele să tragi o concluzie favorită, atunci orice se poate susţine în omenire. Se poate susţine, bunioară, că domnii cei mai feroci au fost admirabili, dacă te mulţumeşti cu două-trei acţiuni din viaţa lor. Cu modul acesta se pot susţine toate legile,, fie cele mai draconiane, dacă căutăm cîteva excepţiuni.

Principiul general, cînd neretroactivitatea se înlătură, este atunci cînd retroactivitatea aduce o îmblînzire, o favoare celui vinovat, cînd, cu alte cuvinte, societatea îşi îmblînzeşte măsurile represive, cînd crede util a micşora represiunea faţă de oamenii vinovaţi. Atunci se poate foarte bine să stăm de vorbă pe principiul neretroactivităţei legilor.

Dar în toate celelalte cazuri nu se poate trece peste acest principiu al neretroactivităţei legilor. Dvs., cari susţineţi această lege, vă rog să-mi aduceţi un autor, unul singur, care să susţină că atunci cînd societatea agravează pedeapsa unui delict, sau cînd pedepseşte ceea ce nu există ca delict în conştiinţa sa anterioară, are dreptul de a se extinde asupra faptelor trecute.

Nu, desigur, societatea actuală, făcînd asemenea legi, nu-şi poate întinde dreptul ei de a pedepsi şi în trecut, adică şi asupra conştiinţei societăţei trecute, care nu recunoscuse de delicte sau quasi delicte ceea ce societatea în urmă a recunoscut ca atare.

D-lor deputaţi, fără a fi un om care să se fi ocupat foarte mult de ştiinţa dreptului, fără a practica zilnic această ştiinţă, favorabilă tutulor hipotezelor şi tutulor posibilităţilor de a susţine *pro* sau *contra* în viaţa noastră particulară, cred, însă, că nu veţi găsi un singur autor care să susţină că societatea socială poate pedepsi pe un om pentru actul comis în trecut, pentru care societatea trecută credea că nu trebuie să-1 pedepsească.

Ei bine, d-lor, dvs. creaţi delicte sau quasi delicte pentru trecut, căci nu ştiu cum să le botez. Vă voi dovedi, la art. 21, că nici într-un caz nu poate fi vorba de închisoare în materia de care ne ocupăm. Să las această cestiune. Să vin la art. 19.

Acest articol sună astfel :

„Acela care dupe 1 ianurie 1880 îşi va fi schimbat sau modificat numele său patronimic, îi va fi adăogat un altul sau o terminaţiune, va fi luat un nume pe care nu avei dreptul să-1 poarte, chiar dacă acest nume este acela al unei localităţi unde s-a născut sau a trăit, sau va fi purtat un nume în condiţiile prevăzute la art. 7 al acestei legi, fără autorizaţiunea persoanelor în drept de a purta acest nume, va putea fi acţionat dinaintea Curţei de apel...etc."

Pentru ce ? Pentru că a luat un nume care ziceţi dvs. că nu este al lui...

(Gr. Triandafil. Obligăm, nu condamnăm.)

Mă iertaţi, la art. 21 condamnaţi.

(R. Kreţulescu. Nu se prevăd pedepse pentru trecut.)

Cum, d-lor, dvs. nu vedeţi în art. 19 nici o pedeapsă pentru trecut ? Dvs. nu vedeţi nici o ofensă, nici un prejudiciu ? Nici atît ? Dar ce vedeţi ? Pur şi simplu, condamnarea lui Dumitrescu, lonescu.

(T. lonescu. Sunt scutiţi prin aliniatul următor.)

Apoi nu este scutit în cazul cînd din numele de botez a căzut peste un nume cunoscut în istorie. Se poate, în virtutea art. 19, să jenați, să ofensați, să prejudiciați pe cineva? Eu susțin că da. Şi atît este de adevărat că dvs. călcați principiul neretroactivităței, principiu de drept, iar nu numai un simplu articol înscris în lege, încît vorbiți de formalități cari le-ați recunoscut pînă astăzi, formalități cari dădeau dreptul de a-şi schimba cineva numele. Astăzi nu le mai recunoaşteți nici pentru trecut. Prin articolul 19 spuneți lămurit: că nimeni nu va mai putea invoca nici publicațiunea prin *Monitorul oficial,* nici cererea la tribunal etc, etc.

Cu alte cuvinte, nimic din ceea ce pînă astăzi constituia un drept nu se mai respectă, din cauza art. 19, care constituie o răpire de drepturi.

Este deci evident, d-lor, că dvs. călcați principiul, neretroactivităței legilor, şi țin să vă întreb dacă sincer vă gîndiți la efectele legei dvs., dacă sincer vă gîndiți să o aplicați numai într-un mod restrâns, privitor la cazurile numelor cunoscute în istoria națională, ori dacă n-o veți aplica în toată întinderea ei ? Dar nu vedeți că veți ajunge la o dezordine socială extraordinar de mare ? Veți ajunge să cauzați daune oamenilor celor mai buni şi celor mai drepți.

Comercianți mari, cari se vor fi iscălit într-un fel, vor fi nevoiți de aci înainte să-şi schimbe iscălitura, vor fi nevoiți să publice în străinătate această schimbare, creîndu-şi un alt nume şi un alt credit.

Dacă vă gîndiți numai îa familiile istorice, despre cari este vorba aproape în fiecare articol, căci legea dvs. este lege ou refren, atunci trebuia să fi fost mai sinceri, şi poate ați fi fost mai puțin vătămători. O lege franc aristocratică, creată, numai în favoarea unor nume istorice, ar fi turburat mai puține familii, deşi mai multe conştiințe din majoritatea dvs..

Acum să ridic o întrebare : pentru ce întoarceți puterea legei pînă la 1 ianuarie 1880 ? Ce fel de legiuitori sunteți dvs. cari veniți cu date ce nu au nici un sens ? Dupe ce călcați legile țărei, dupe ce călcați un mare principiu de drept, dupe ce art. 19 este un izvor de dezordine, apoi mai adoptați şi o dată cu desăvîrşire inexplicabilă.

Adică ce este 1 ianuarie 1880 ? Eu vă mărturisesc că n-am aflat nimic despre ceea ce s-ar fi petrecut la 1 ianuarie 1880. Eu nu văd această dată însemnată prin nimic alt, afară de crucea roşie a sfîntului Vasile. Te-deum la Mitropolie, guvernul cu m.-s. regele la serbare, ca întotdauna, şi altceva nimic. Nu pricep de ce este această dată şi de unde ați luat-o. Oare poate să găsim explicarea datei acesteia tot în refrenul legei : familiile cunoscute în istoria națională ? Nici atît, căci se vor găsi printre dvs. cari să susțină că 1 ianuarie 1880 nu se potriveşte şi cu interesul numelui lor, deoarece numele lor au fost luate de alții înainte de 1 ianuarie 1880.

Cînd ați luat data de 1865 v-am spus că şi contra aceleia eram. Sunt contra oricărui articol care izbeşte în drepturile eîştigate, în liniştea şi interesele oamenilor, pentru a fi satisfăcute ştiu eu ce interese, ce capricii ale dvs. Dar cel puțin aveați aerul de a zice : la 1865 s-au introdus actele stărei civile, la 1865 țara îşi stabileşte statutul ei civil ; la 1865 aveam condici ale ofițerului stărei civile.

Era ceva, era o dată, însemna ceva ; marca dezvoltarea noastră în două : în influența numai a bisericei asupra statutului nostru civil pînă la 1865 ; şi în influența civilă combinată cu influența bisericei de la 1865 pînă acum. Era ceva. Dar acum, pe ce drept veți putea zice aceluia care a luat un nume dupe 2 ianuarie 1880 : te-ai numit, bunăoară, Filipescu de la 2 ianuarie 1880 ; deşi ai numele Filip cu *eseu,* dar conform cu art. 19 să încetezi a te mai numi astfel. Cu toate acestea, pe fratele bun al acestuia, care-şi va fi luat numele cu trei zile înainte, la 29 decembrie 1879, îl lăsați să se numească Filipescu.

Nu vedeți la ce consecință ridicolă şi revoltătoare duce legea dvs. şi această epocă capricioasă pe care ați fixat-o ? Aşadar, data aceasta este cu desăvîrşire arbitrară şi se potriveşte cu întregul caracter al legei. Este o lege arbitrară. Este o lege pe care ați voit să o scoateți ca pe nişte castane din foc cu mîna d-lui Dumitrescu-Mirea şi a altor democrați.

D. Dumitrescu-Mirea v-a spus că altfel a înțeles legea. Ca altă lege ar fi dorit, cu care să se apere de un pericol de natură cu totul deosebită. Şi tot d. Mirea a mai spus că s-a schimbat caracterul legei.

Aşadar, atunci cînd dvs., democrații din majoritatea conservatoare, recunoaşteți că s-a schimbat caracterul legei, vă rog să vă schimbați şi dvs. votul, ca nu cumva să vă schim«bați conştiința.

Nu se poate vota un asemenea articol, d-lor ; art. 19 are, după părerea mea, are un curios caracter de aristocrație, un detestabil caracter. Şi veți vedea de ce.

Legea cu fixarea retroactivităţei la 1865, din punctul dvs. de vedere, aristocratic şi strimt, avea cel puţin două motive în favoarea ei : la 1865 s-au regulat actele stărei civile, ş-apoi că o asemenea dată coprinde aproape toate numele istorice şi boiereşti în apărarea ei.

Ca dată, însă, de 1880, capătă un caracter aristocratic, îndoit de nelogică. întîi, că este numai unei părţi de nume folositoare, al doilea — şi aci vă rog să-mi dați atențiune şi să înțelegeți bine această observaţiune — al doilea, pentru că capătă un caracter mitocano-aristocratic. *(Rîsete.)* Mă voi explica : capătă un caracter de mitocano-aristocratic iată de ce : închipuiti-vă că înainte de 1 ianuarie 1880, bunăoară numele de Golescu a fost luat de către un altul care nu era Golescu. Veți recunoaşte că Goleştii sunt într-adevăr o familie istorică pe care-o găsim încă din secolul al XV-lea ; o familie a cărei urmă o găsim în Transilvania, în Banat, într-un timp oarecare şi în Moldova, şi necontenit în Muntenia ; o familie care a participat la. redeşteptarea noastră, care a creat o parte din istoria noastră modernă. Sunt familii cari au contribuit să facă şi au făcut istoria noastră modernă. Această familie este una dintre acelea. Va să zică, iată o familie istorică păcălită, după legea dvs. Mi se pare... dar ce mi se pare... chiar aşa este : sunt Goleşti care nu aparţin familiei Golescu, şi cari şi-au luat acest nume înainte de 1 ianuarie 1880.

Va să zică, în legea aceasta, una din cele mai ilustre familii nu găseşte nici o apărare. în legea dvs. vă îngrijiţi de mitocanii-aristocraţi. Mă numesc X sau Y; de la 1895 încolo nimeni nu mai poate să poarte numele acesta, nimeni.

Şi cine este X ? Un om nou. Cum se zicea în timpul decăderei romanilor, un cavaler de Asia. Un om de curînd îmbogăţit, devine aristocrat. Numele lui va fi sfînt, iar numele Goleştilor, dat pradă oricui şi l-a însuşit înainte de 1 ianuarie 1880 Vedeți dar că îngrijiţi mai mult de mitocanii-aristocraţi decît de numele istorice.

Şi ceea ce s-a întîmplat cu Goleştii se poate întimpla cu orice nume ilustre ca Brătianu, Rosetti, Cîmpineanu ; şi, ca să nu fac nici o deosebire, să nu iau nume cari nu-mi sunt scumpe mie : Roznovanu, Ghica-Comăneşti etc. Dar noi ceştilanţi... de exemplu : Dumitrescu-Mirea, pe d-sa-1 apără legea, căci nu mai poate nimeni să pună pe Mirea la Dumitrescu. Va să zică Dumitrescu-Mirea nu mai poate fi altul. Dar pe numele istorice nimeni nu le poate salva, nici secolele prin cari au răzbit, dacă ele au fost uzurpate înainte de 1880.

Şi eu, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, să pot intenta proces ?

...Afară numai dacă nu mă veți duce întîi pe mine ía puşcărie. *(Ilaritate, aplauze.)*

Va să zică acest articol 19 este neconsecuent chiar cu preocuparea dvs. despre numele istorice, tot aşa dupe cum este întreaga lege de neconsecuențe cu mulţimea din majoritate care o susține.

Vă repet dar că sunt contra, mai cu seamă a acestui art. 19, pentru că eu, democratul de astăzi, nu aspir să devin mitocan-aristocratul de mîine, care orbit de mîndrie ridicolă, să Interzic tutulor de a se atinge de numele meu, pe cînd de numele istorice, înainte de 1880, au putut să se atingă falşi Cîmpineni, falşi Foleşti, falşi Ghiculeşti etc. N-aş voi să vedem masa noastră de Ioneşti şi Teodoreşti şi Ştefăneşti cu aere că descind din strămoşi mari, stîlpi neclintiţi ai Capitoliului din Roma, în fața invaziunei galilor.

Art. 19 este detestabil, odios şi ridicol. *(Aplauze.)*

(C. Ressu şi Take lonescu îl combat.)

(Vorbeşte în chestiune de regulament.)

D-lor deputaţi, fac apel la spiritul dvs. de legalitate, ca să-mi spuneți dacă nu am dreptul de a vorbi în cestiune de regulament, cînd susțin că nu se poate nimic vota în Parlament fără a se discuta, cînd sunt membri aci cari vor să susţină o propunere ce se face, şi alţii cari vor să o combată, căci aceasta şi este misiunea Parlamentului, dupe cum chiar numele său o indică, de *a paria,* de a vorbi, adică a discuta asupra oricărei cestiuni înainte de a lua o deciziune în privința ei.

Ce s-a petrecut adineaori ?

Comitetul delegaţilor s-a întrunit spre a se pronunța asupra amendamentelor propuse, închizîndu-se discuţiunea asupra art. 19 aşa cum s-a discutat şi susţinut de d. ministru al cultelor, precum şi de d. Ressu, şi cum a fost combătut de mine. Şi de unde acest amendament trebuia redactat în sensul

discuţiunilor urmate, văd că ni se aduce spre a vota un amendament cu totul nou, ceea ce-mi dă dreptul să iau cuvîntul în cestiune de regulament, ca să vă spun că nu puteţi să votaţi un lucru care nu s-a discutat.

Dacă veţi vota amendamentul acesta, fără discuţiune, puteţi fi sigur că prin aceasta nu numai că impietaţi asupra noastră, minoritate, dar renunţaţi la dreptul dvs. de a discuta.

(A. D. Holban şi Take lonescu nu-i dau dreptate.)

D-lor deputaţi, aţi văzut modul de a se discuta legea aceasta în partea ei finală. S-au prezentat amendamente pe cari le-aţi votat, dar pe cari nu le-am putut discuta în virtutea forţei biroului de a ne fi luat cuvîntul. îmi pare bine că de astă dată d. preşedinte a fost ceva mai graţios cu mine, lăsîndu-mă să vorbesc cel puţin la art. 21, pe cînd într-un mod capricios, pe cînd printr-un evident exces de putere m-a oprit de a discuta un amendament care coprindea o idee nouă, deosebită de aceea a articolului ce se modifică.

Dacă aţi fi combinat art. 10 cu art. 66, aţi fi aplicat altfel regulamentul, şi eu aş fi avut cuvîntul.

D-lor, legea aceasta este plină de rele, şi constat că mi se dă dreptate de către un membru al majorităţei care vă mărturisi că legea a fost plină şi de surprinderi.

D. Nicolau, un membru al majorităţei, s-a declarat cu desăvîrşire nemulţumit de această lege, dupe cum şi d. Dumitrescu-Mirea v-a afirmat că este nemulţumit de tendinţa ei, fiindcă altfel au voit d-lor să facă această lege, animaţi de un spirit democratic şi comercial, pe cînd dvs. aţi ajuns la o lege pornită dintr-un spirit aristocrat.

Şi pentru a vă da seama de natura şi de valoarea acestei legi, gîndiţi-vă : de cîte ori aţi amînat-o, de cîte ori aţi îndreptat-o, de cîte ori aţi răstălmăcit-o şi de cîte ori aţi întrerupt discuţiunile parlamentare, pentru ca să vă sfătuiţi nu ştiu pentru a cîtea oară. Mai gîndiţi-vă şi la următorul fapt, că la art. 19, dupe ce se pronunţă un membru al guvernului în sensul articolului, dvs. veniţi cu un amendament care nu se mai discută şi se pune la vot, aşa încît nu s-a votat art. 19, ci amendamentul despre care d. ministru al cultelor, reprezentantul guvernului în această discuţiune, nu avusese nici o cunoştinţă şi nu se pronunţase asupra lui.

Să-mi permiteţi să vă spun că se discută într-un mod neregulat, că se votează prin surprinderi, şi din această cauză se sporesc neajunsurile unei legi detestabile.

Ca o răzbunare din parte-mi, mă văd obligat a declara că am auzit atît pe d. ministru al justiţiei, cît şi pe d. ministru al cultelor pronunţîndu-se în contra articolului care întindea retroactivitatea legei pînă la 1865.

Fac o indiscreţiune, dar ea este legitimă, deoarece nu mi s-a dat cuvîntul să combat amendamentul propus la art. 19.

Doi miniştri de pe acea bancă i-am auzit pronunţîndu-se contra datei de 1865, şi mă surprinde văzîndu-i indiferenţi cînd se votează un amendament în contra credinţei şi declaraţiunilor d-lor.

D-lor, art. 21, dacă nu vă veţi gîndi bine asupra lui, vă va conduce la un rezultat revoltător : să pedepsiţi ca delict ceea ce nu este şi nu poate fi delict.

Am înţeles pe d. ministru al cultelor cînd face deosebire între delict şi crime. Are dreptate ; în materie de delict aşa este. Acţiunea în materie de delicte o are partea lezată şi ministerul public.

Dar unde nu am înţeles pe d. ministru al cultelor şi unde nu înţeleg art. 21 este asupra naturei faptului de a-şi schimba cineva numele.

Ce este faptul îuărei numelui cuiva ? Şi cînd pun această întrebare, gînditi-vă că legea se întinde cu represiunea pînă la 1865.

Cine spune ce este crimă şi ce este delict ? în fond, nici autorii, nici codicele penal, ci conştiinţa publică, conştiinţa unei societăţi... *(întreruperi.)*

Şi dovadă că am dreptate eu, iar nu dvs., este că toate legile decurg din conştiinţa publică ; dovadă că am dreptate este că ceea ce la unele popoare este crimă la altele poate fi numai delict; ba chiar ceea ce îa popoarele civilizate este crimă la popoarele sălbatice poate fi datorie.

D-lor, de aci urmează că nu puteţi crea delicte despre cari conştiinţa publică nu se resimte şi nu consacră aceste acte ca aparţinînd sferei delictelor.

Să vă dau un exemplu :

O familie din Drăgăşani, Filipescu, care-mi pare că nu are legătură de rudenie cu familia boierească Filipescu, şi-a

format numele de Filipescu de la prenumele Filip, adăogînd terminaţiunea *eseu.* Numele acesta l-a transmis şi el copiilor, şi ei îi poartă de 30 de ani.

Toţi cei dimprejurul comunei Drăgăşani, toţi din toate unghiurile ţărei, cîţi i-au numit şi-i vor numi Filipeşti, nu au avut şi [nu] pot avea în conştiinţa lor că formaţiunea naturală a acestui nume constituie un delict.

Poate să existe verio prevenţiune din partea unora din membrii majorităţei, din partea autorilor acestui proiect de lege monstruos contra acestui mod de a se forma numele de familie în România. Dar nu cred nici pe d. ministru al cultelor, care a susţinut art. 21, să susţină că a te numi Filip Filipescu este a comite un delict.

(T. lonescu. Pînă ce sentinţa nu-l va osîndi să-l lase, nu.)

Dacă nu e delict înainte de sentinţă, nu poate fi nici dupe.

D-lor, pentru a crea noi delicte, trebuie conştiinţa publică să se pronunţe. Nu există delict, nici crimă pînă cînd societatea nu simte că cutare fapt este delict şi cutare altul crimă. Mă ridic dar în contra cîtorva membri al majorităţei cari creează delicte ce conştiinţa publică refuză a le considera ca atare. întreb pe d. ministru al cultelor, pe d-sa, om cult, advocat distins în barou şi acum advocat al băncei ministeriale ; îl întreb pe d-sa, să-mi spună : a comis Filipescu de la Drăgăşani delict cînd din Filip s-a numit Filipescu ? Dacă în conştiinţa dvs. nu simţiţi că este delict, pentru ce caracterizaţi faptul de delict ?

Prin urmare, vă întreb, cum puteţi hotărî în articolul 21 nu numai amendă de la 500 la 2.000 de lei, dar şi închisoarea pînă la 6 luni ? Cum puteţi izbi cu asemenea pedepse pe un om care de 30 de ani se numeşte bunăoară Filipescu ? Cum puteţi a-l trimite la puşcărie pentru faptul acesta ?

Dar este un fapt cu desăvîrşire inocent a deveni din Filip Filipescu ; tot aşa de inocent ca şi cînd din Ion ajungi lonescu, din Petre, Petrescu etc.

Ei, cum veniţi dvs., pentru un fapt inocent, recunoscut ca atare în timp de 30 de ani, să aplicaţi închisoarea ?

Nu vă mulţumiţi numai cu amendă ?

Fiţi consecinţi cu logica socială şi cu conştiinţa publică. Nu pedepsiţi cu închisoarea un fapt de o evidentă inocenţă.

Dar mai mult, veţi aplica închisoarea numai pentru Filipescu ?

Sunteţi datori s-o aplicaţi dupe acest articol în toate cazurile. Atunci vă întreb : ce se va întîmpla cu acei cari vor judeca aceste procese ?

N-aţi profitat, d-lor, de observaţiunile pe cari le-am făcut, şi acum, cînd se încheie proiectul de lege, regret că am luat parte la discuţiunea generală a acestei legi.

(/. Negruzzi. Şi eu regret.)

D. Negruzzi ? Şi d-sa, care zace de vreo 25 de ani în Parlament, regretă ?

Apoi, d-le Negruzzi, însuşi d. ministru de justiţie a mărturisit că a profitat întruceva din observaţiunile mele.

Eu, d-lor, v-am prezintat o serie de observaţiuni la discuţiunea generală, şi sunt nevoit să vă repet din nou una din ele : ce se va întîmpla cu judecătorii cari vor aplica acest articol, cînd nici ei nu vor avea dreptul, conform cu această lege, să poarte numele cu care vor subscri sentinţa lor ?

Este posibil, d-lor, ca justiţia să comită un delict pentru a pedepsi un alt delict ? Eu zic delict, dupe părerea dvs., nu dupe părerea mea. Pentru Dumnezeu, d-lor, nu vedeţi în ce situaţiune grea puneţi justiţia şi pe reprezentanţii ei, ale căror semnături vor putea fi contestate de către acuzaţi ? Dar acuzaţii prevăzuţi de actele stărei civile în faţa a o mulţime de judecători vor putea zice : poftiţi dvs. mai întîi în puşcărie şi apoi vom intra şi noi.

Cel puţin consimţiţi la atîta lucru, scoateţi închisoarea din acest articol, pentru ca legea să nu devie odioasă şi ridicula din cale-afară. Scoateţi închisoarea, fiindcă veţi revolta conştiinţa publică şi conştiinţele judecătorilor. Un Parlament nu poate crea delicte cînd conştiinţa unui popor refuză de a le considera ca delicte.

(A. Holban îl acuză de logomachie.)

Logomachie faceţi dvs.

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 31 IANUARIE 1895, OU PRILEJUL LEGII PRIVIND CĂILE FERATE DIN INIŢIATIVĂ PRIVATĂ

D-lor deputaţi, încrederea şi votul dvs. prezintă un proiect de lege de o importanţă capitală.

Acestui proiect de lege, dupe credinţa mea, se cuvine a i se aduce o lungă serie de grave şi fundamentale observaţiuni şi critice. *(Întreruperi.)*

D-lor, legea aceasta, dupe părerea noastră, este o adevărată primejdie pentru ţară şi va trebui, dacă votul dvs. voieşte să se obţină prin mistificare, va trebui pentru un asemenea proiect de lege o excepţională dibăcie, şi nu ştiu dacă elodnţa şi dibăcia vor izbuti a-i ascunde consecinţele funeste, atît de multe, atît de evidente.

„Proiect de lege pentru construirea şi exploatarea căilor ferate, din iniţiativă privată." Iată un titlu inocent, ba chiar ?. trăgător.

Suntem cu toţii de acord că la noi iniţiativa privată, ca factor al dezvoltarei generale, are nevoie de îmboldire. Noi am fi fericiţi cînd guvernul ar găsi farmecele cu cari să aţîţe la întreprinderi puternice capitalurile românilor.

Şi noi am dori să mai descărcăm statul de o mulţime de preocupări străine de esenţa lui, pentru că numai astfel ar putea chiar un rău guvern să facă o mai bună şi mai omenoasă admlnistraţiune. Cine, în principiu, s-ar opune la o descărcare a statului de misiuni cari ies din sfera justiţiei, a administraţiei şi a ordinei publice ? Cu toate acestea, gradul nostru de dezvoltare şi de cultură e aşa, că nu putem încă lua din

sarcina statului o mulţime de atribuţiuni pe cari bucuros le-am răsfrînge în sarcina particularilor.

D-lor, nu sunt contra iniţiativei private. Ba am dori să vedem chiar universităţi întemeindu-se şi funcţionînd prin capitaluri provenind din asociaţiuni private. Dar dacă suntem pentru iniţiativa privată, aceasta nu însemnează că suntem într-un mod necondiţionat, nici fără o clară determinare a ceea ce trebuie să se înţeleagă prin „iniţiativă privată".

Dacă prin aplicarea iniţiativei private vei ajunge ca ţara să fie dată în exploatarea forţelor străine ; dacă vei deschide patria tutulor exploatatorilor de peste hotare ; atunci vă foarte mulţumesc de o asemenea iniţiativă privată. Dacă, printr-o necondiţionată iniţiativă privată, veţi îngenuchea ţara la un tratat economic şi industrial faţă de străini, dacă o veţi pune sub suzeranitatea economică a capitalurilor internaţionale, atunci sunt contra unei astfel de iniţiativă, căci nimeni nu trebuie să înţeleagă prin iniţiativa privată exploataţiunea ţărei de companii străine. *(Aplauze.)*

Dacă însă prin legea dvs. aţi pune în mişcare toate mijloacele speciale cari să deschidă poftă şi speranţă capitalurilor româneşti ca să intre în asociaţiuni mari, îndrăzneţe şi producătoare, oh, atunci aprobarea mea v-aş acorda-o întreagă şi aş trece peste cusururile de ordine inferioară. Şi dacă nu ne-aţi vedea lăudîndu-vă opera de binefacere naţională, fiindcă sensul şi morala politicei oneste stă încă sub deprinderea de a nu lăuda pe adversari, ne-aţi vedea totuşi cu o rezervă înţeleaptă şi aprobatoare, cu o tăcere care v-ar onora. în liniştea, în seninătatea şi tăcerea noastră ar fi o aprobare evidentă şi dezinteresată.

Prin urmare, dacă dvs. prin iniţiativă privată înţelegeţi ca să veniţi cu o lege care să aţîţe, care să determine capitalurile străine să vină în ţară pentru a ne exploata şi stoarce, atunci ne ridicăm hotărîţi în contra unei opere detestabilă şi primejdioasă, iar dacă aţi înţelege a vă gîndi la toate mijloacele posibile a vivifica şi a întovărăşi capitalurile din ţară, noi am tăcea, ba chiar v-am vota opera ; şi atît sper că v-ar fi destul, căci nu cred că ne-aţi putea pretinde să vă aducem şi osanele, pretenţia fiind prea grea pentru nişte adversari sinceri şi hotărîţi.

D-lor, înţelegeţi însă de ce am cerut cuvîntul. Nu numai din proiect, dar şi din discuţiunea urmată în secţiuni, ne-am

convins, ascultînd atît pe d. ministru al lucrărilor publice, cit şi pe d. ministru de externe pronunţîndu-se asupra acestui proiect, că nu aveţi în vedere decît capitalurile străine^ asociaţiunile de peste hotare, întreprinderile companiilor internaţionale. , • A

Articolul întîi din această lege este animat de acelaşi înţeles şi scop ca şi articolele din legea minelor. Numai că art. i din legea drumurilor-de-fer e mai dibaci, deşi este contrasemnat de un ministru care n-are pretenţiune de mare diplomaţie. Constat că d. ministru al lucrărilor publice este mai fin decît cel mai pretenţios dupe acea bancă, cînd este vorba de a-şi atinge scopul prin legi subversive.

D. ministru al lucrărilor publice în^art.1 a strecurat aşa de blind o idee care ar trebui să ne înspăimînte pe toţi a strecurat-o, şi nu mai revine -asupra ei, sperînd să o treacă fără discuţie, fără a deştepta spiritul public în^_contra tendinţei funeste de a covîrşi ţara cu asociaţiuni de străini.

Articolul 1 este un model de dibăcie.

„Pentru dezvoltarea industriei, comerţului şi _ agricultura, judeţele, comunele sau particularii, fie singuri, fie în asociaţiuni, pot construi căi ferate de interes local^ sau industrial, cu autorizaţiunea guvernului şi sub condiţiunile de sub prezenta lege."

Vedeţi ce articol blînd, ce formă inocentă, candidă. ^

Iar d-nii din comitetul delegaţilor au considerat că primul rînd din art.1 face parte din expunerea de motive şi l-a redus la : „Judeţele, comunele sau particularii, fie singuri, fie în asociaţiuni^ pot construi căi ferate de interes local sau industrial, cu autorizaţiunea guvernului şi sub 'condiţiunile prescrise de prezenta lege."

Aceste două redaeţiuni sunt identice din punctul de vedere al preocupărilor mele.

Eu, cînd am citit acest articol, am ridicat cuvîntul în secţiunea III şi am zis: „înainte de orice altă discuţiune, vă rog să-mi spuneţi, ce înţelegeţi prin acest articol ? înţelegeţi pe *oricine şi orice asociaţiune,* cum se spune de atâtea ori în legea minelor ? Vă gîndiţi la *străini* ? Sau înţelegeţi prin *particulari, cetăţeni români ?* Pentru că, dupe cum veţi răspunde, negativ sau afirmativ, discuţiunea se va schimba cu desăvîrşire.

Dacă, prin acele asociaţiuni, prin acei particulari, înţelegeţi pe cetăţenii români şi asociaţiunile posibil de format în ţara noastră, atunci vă declar că discuţiunea ar fi fost foarte scurtă, aproape n-ar exista, căci m-aş declara mulţumit de o lege aşa de înţeleaptă şi de patriotică ca aceasta".

A fost destul să ridic aceste observaţiuni, pentru ca atît d. ministru al lucrărilor publice, cît şi d. ministru de externe să-mi spună : „eî, da, noi n-am înţeles altceva decît pe străini, fiindcă judeţele, comunele şi capitalurile românilor sunt incapabile de întreprinderi".

Şi m-am lămurit. Judeţele şi comunele sunt puse la art. 1, <lar aşa, de ochii lumei, de mărturie...

Ca sţil^ cum zice d. Porumbaru. Reminiscenţă din clasicitatea latină : „Omne trium est perfectum". Preocupări de stil şi de abilitate, căci la noi, sub regimul actual, judeţele şi comunele au ajuns la faliment, la ruină. Toba deconfiturei generale a început să sune.

Cît despre *particulari,* dvs. aţi mărturisit că capitalurile româneşti sunt timide. Recunosc că găsiţi cea mai delicioasă formă de^ a^ ne spune că deţinătorii capitalului român sunt naivi şi fără pic de pricepere. Mi-aţi citat ca exemplu liniile de tramvaiuri din capitală.

D- ministru de externe, servindu-se de cuvintele unui împarat roman, pentru ji-şi sintetiza concepţia sa economică de stat, ne-a întrebat dacă banul străin miroase urît.

Vedeţi... pe banca ministerială sunt miniştri cari nu se sfiesc de a-şi faşiona temperamentul dupe maximele şi dictoanele diferiţilor despoţi din lume.

Mai alaltăieri am văzut pe d. Carp căutînd să mimeze întrucîtva pe Frideric cel Mare. Dar l-a mimat aşa, că ar trebui să-1 supunem la pedeapsa paralelelor.

^ Cînd cineva citează cuvintele celebre, istorice, s-ar cuveni să nu şi le însuşească, căci se pot găsi oameni cari să-î prindă cu o operaţiune care nu onorează.

^ Aţi aplaudat cu toţii cuvintele spuse dupe acea bancă de către d. Carp : „eu am o convenţie cu presa : ea să zică ce va vrea şi eu să fac ce voi vrea".

Dvs. aţi aplaudat acele cuvinte, dar ele sunt ale unui om ceva mai mare decît d. Carp...

(*/. Lecca.* Nu se poate...)

De, aşa mi se pare că este ceva-ceva mai mare decît d. Carp.

Sunt cuvintele lui Frideric cel Mare. *(Aplauze)*^ Şi, în orice caz, dacă aceste cuvinte se pot invoca veriodată, se cuvine ca deferentă pentru această figură, nu mai mică decît d. Carp, să spună de unde sunt luate. Este un urît meşteşug să smulgă aplauze cu spiritul împăraţilor. *(Aplauze.)*

Ca şi d. Carp, d. Lahovari ne-a aruncat cuvintele unui împărat roman. D-sa, preocupat mereu de monumente, şi-a adus aminte şi de monumentele... istorice ale lui Vespasian. Şi ne-a întrebat de ce suntem aşa de grei faţă de străini, cînd banii lor nu miroase greu ?

Din aceste declaraţiuni şi din coprinsul nedeterminat al art. 1 rezultă clar că dvs. veniţi cu acest proiect de lege numai în vederea asociaţiunilor de exploatatori străini, fără nici o preocupare de ideea dezvoltării iniţiativei private. în acest caz nu mai este vorba de o iniţiativă privată românească, ci de o primă de încuragiare pentru companiile străine, deschizîndu-îe ţara cu drumurile-de-fer, dupe cum voiţi a face şi cu minele, după cum aţi făcut şi cu convenţiile de comerţ, dupe cum aţi făcut şi cu liniile telegrafice de pe linia Dunărei.

Pe această cale, fatal vă veţi întoarce la poşta străină, la bănci străine, la creditul rural străin ; şi nu vă veţi sfii nici de otcupurile muscăleşti. Veţi reîntoarce România la epoca în care totul era pe mîna străinilor, iar noi, împărţiţi în două : boieri consumatori şi mijlocii asupriţi şi jupuiţi. *(Aplauze.)*

Suntem contra acestei tendinţe de reîntoarcere economică şi socială la un trecut înfiorător. De am simţi şi de am gîndi altfel, am dovedi că nu înţelegem epoca în care trăim, nici misiunea noastră la Dunăre, nici raţiunea noastră de a fi, ca popor liber şi independent.

D-lor, un popor nu este liber dacă pe lîngă libertatea politică nu are şi pe cea economică. Pînă nu se scutură de sub cele două suzeranităţi, politică şi economică, el nu este şi nu poate fi liber.

Grecia a perdut mult din libertatea sa prin faptul că nu a făcut faţă datoriilor şi este nevoită să suporte controlul şi amestecul străinilor în afacerile ei interioare.

Mare va fi Turcia, dar cînd alţii administrează finanţele ei, Turcia nu este liberă. Turcii pot să-si întindă domnia asupra multor popoare, dar la rîndul lor sunt supuşi; căci nu există popor, liber fără îndoita libertate, politică şi economică.

în trecut noi am început lupta pentru libertatea politică mai întîi. Am voit să ne zguduim, deocamdată, de suzeranitatea Portei şi de protectoratul rusesc. Nu am îndrăznit ca dintr-odată să ne gîndim la ambele libertăţi. Ar fi fost prea mult pentru un popor tînăr şi ostenit de atîtea lupte şi frămintări, sleit economiceşte de atîtea spoliaţiuni comise, săvîrşite fără milă, fără îndurare de către roiurile străinilor ce se scuturaseră peste noi. Libertatea politică a fost visul celor de la 1848.

Alegerea domnitorului străin, întemeierea unei dinastii dintr-o familie domnitoare în Europa n-a fost iarăşi decît *un* nou pas făcut în scop de a dobîndi libertatea politică a poporului român. Cînd însă s-a dat rezbelul şi s-a proclamat independinţa noastră, atunci am săvîrşit toate actele cari puteau determina libertatea politică a unui popor.

După marile sărbători ale încoronare!, cari încoronau nişte jertfe mari, noi am putut zice : „suntem liberi şi stăpîni pe soarta noastră politică".

Un lanţ greu căzuse de pe un grumaz ; pe celălalt însă era un alt lanţ : lanţul economic. Scosese un picior dintr-un butuc, mai avea să scoată şi pe celălalt pentru ca poporul român să fie pe deplin liber.

Şi s-a început, d-lor, o serie întreagă de mişcări, de sforţări economice din partea acelora cari ne guvernau, pentru ca să ne descateneze de sub robia economică, de sub suzeranitatea economică în care zăceam de secoli. Şi atunci au scăpărat acele idei mîntuitoare : crearea instituţiunilor româneşti de credit, răscumpărarea drumurilor-de-fer, luarea monopolurilor din mîna străinilor, administraţiunea şi sporirea avuţiei noastre prin noi înşine.

Ei, pe cînd oamenii din partidul dvs. ne ameninţau că vom da faliment, pe cînd se opuneau din răsputeri la asemenea tentative de libertate naţională economică, aceia cari au crezut în crezul lor şi în forţa vie a poporului român au mers înainte şi au fondat instituţiuni de credit cu bani româneşti, cari au dezrobit proprietăţile rurale şi urbane din mîinile străinilor. *(Aplauze.)*

Şi cît am luptat ? N-a trebuit pentru răscumpărarea drumurilor-de-fer o luptă extraordinară de mare ? Şi în faţa noastră

era o putere rare dicta lumei în acel moment. A trebuit să fie oameni la cîrma statului de o dibăcie şi de valoare excepţională pentru ca să ne salte economiceşte şi să ne libereze din braţele puternice ale unor capitalişti ce aparţineau unui mare imperiu.

începusem a ne crede liberi printr-o îndoită libertate. A ? nu vorbesc de libertăţile politice dinlăuntru, căci pentru un moment sunt suspendate prin falsuri şi forţa brutală. Vorbesc de libertatea politică internaţională. O avem încă. Feriţi-vă de a nu compromite şi pe aceasta. Şi aveam prin tariful autonom, prin instituţiunile de credit şi prin industria născîndă, o libertate economică.

Această libertate este grav compromisă de cîţiva ani. în» curînd o vom perde. Aţi venit deja cu legile cuvenite pentru o aşa perdere.

De la venirea dvs. la putere aţi dovedit că amestecul străinilor într-un stat liber nu vă surprinde, nu vă îngrijeşte. Noi ne-am înfiorat de un asemenea amestec. Idealul nostru diferă de al dvs.

Al nostru e ceva mai apropiat de noi, căci se confundă cu grija necontenită de naţionalitatea noastră. Poate că un asemenea ideal să pară îngust pentru nişte boieri internaţionali. Şi tot în această cauză, desigur, suntem şi prea înjuraţi de toate nuanţele zise democratice înaintate. Suntem prea naţionalişti. Toate măsurile, toate legile, toate actele, întreaga noastră luptă este dominată şi cîrmuită de acest ideal. Da, aşa suntem noi, şi mărturisim acest păcat-virtute ; virtute pentru cei cari îşi iubesc ţara, păcat pentru dvs. Noi nu putem să cercetăm o lege, liberi de această grijă. Faceţi scoale ? Noi trebuie să căutăm unde este partea cuvenită idealului naţional. Veniţi cu o lege ? Nu o înţelegem fără ideea fundamentală a naţionalismului. Voiţi noi linii de fer ? Aceeaşi preocupare ne agită. Voiţi să plutiţi cu năvile pe Dunăre ? Şi această întreprindere o judecăm din punctul de vedere al idealului naţional.

Suntem un partid cu acest mare păcat pentru dvs.: caută pretutindeni, în toate măsurile şi în toate proiectele de legi, partea cuvenită idealului naţional. *(Aplauze.)*

Nu ură de străin simţim, ferit-a Dumnezeu ! Ştiu că aţi început să spuneţi că noi suferim de xenofobie. Se înşală cei cari vorbesc aşa. Nu ura de străini ne conduce pe noi, ci altceva mai simplu, grija de noi înşine, iubirea de poporul român şi suprema lege în politica bunilor cetăţeni : existenţa liberă a unei naţiuni.

Eu înţeleg pe democraţii germani sau francezi să vorbească fără temere ba chiar să izbească în prea marile preocupări de patriotism. înţeleg pe aceia să se grăbească a numi şovinism orice sentiment patriotic prea cald. îi înţeleg pe ei să crează că şovinismul este un păcat suprem, o boală, o primejdie chiar. De ce nu ? Ei aparţin unor popoare dezvoltate de secoli, covîrşitoare prin număr, mari şi stabilite prin cultură şi prin locul care îl ocupă în lume. Existenţa lor etnică este asigurată, pot dar să-şi plătească luxul nepăsărei de naţionalism.

Dar noi ? Noi facem parte dintr-un popor mic -ca număr şi îmbucătăţit şi acela. O Românie liberă şi provincii române supuse diferitelor imperii.

Ş-apoi nu ştiţi dvs. că „Dunărea este albastră" ? Dunărea este fermecătoare, gutele ei sunt punctul asupra căruia se proiectează invidia şi lăcomia atîtor puteri, cu cari puteam fi amici de împrejurări... dar, Dunărea este albastra şi gurile ei sunt bogate.

Atunci, împărţiţi şi încongiuraţi de puteri cari toate ar voi să fie stăpîne pe gurile Dunărei şi întreaga vale a celei mai mîndre şi mai plină de viaţă arteră din Europa ; iată de ce noi nu putem fi decît cu mare grijă pentru existenţa noastră naţională. Iată de ce noi, naţionalii-liberali care ne credem şi democraţi, suntem atît de naţionalişti cum nu sunt partidele «democratice din Occident.

Dar şi dvs. să recunoaşteţi : diferiţi foarte mult de partidele conservatoare din Occident ; în Occident naţionalismul este apanagiul întrucîtva al partidului conservator. Acolo, partidul conservator de secole se bizuie pe poporul de jos, pe micii muncitori ai pămîntului, strate religioase şi strîns legate de pămînt şi de un trecut feudal, aristrocratic, care a prelungit şi pînă astăzi ideea dreptului divin printre cei simpli. Partidele conservatoare de acolo ţin mai mult la tradiţiuni, la limbă şi la istoric decît partidul dvs. Zilele trecute, cu ocaziunea discuţiuneî legei numelui, aţi dovedit încă o dată că nu ţineţi nici la datinele, nici la legile, nici la istoria poporului român.

în Occident, *m* Anglia, Francia, Germania, partidele conservatoare sunt partide naționaliste ; şi, dacă voiți să încarc cuvîntul de o nuanță mai pasională, în Occident naționalismul conservatorilor este şovinist.

Dvs., ca partid conservator, vă diferențiați de partidele conservatoare din Occident.

La noi, liberalii sunt naționalişti, şi dvs., conservatorii,, sunteți atît de nepăsători față de această idee fundamentala,, încît vă vine uşor să o batjocoriți oriunde o întîlniți în legile noastre, în producția noastră, în cultura şi aspirațiunile noastre.

Şi, pentru a vă izbuti sarcasmul, ați redus industria națională la bomboanele lui Dobriceanu şi la licorile lui Alexandriu.

Ați făcut din națiune denațiune, naționalitate-naționalism, un izvor nesecat de glume dureroase. Este adevărat că îndeosebi nuanța conservatorilor junimişti a, uzat şi a abuzat de o asemenea tendință.

Dar, orice ați zice dvs., conservatorii de baştină, astăzi banca ministerială este poîicoloră, cu nuanța junimistă dominantă. Coloarea junimistă este foarte gros dată pe obrazul întregului minister.

Aceasta fiind funesta dvs. tendință, e uşor de înțeles indiferența pe care o arătați în fața oricărei încercări de a vă convinge că sub toate problemele economice stă ideea de naționalitate ce poate ieşi învinsă sau învingătoare.

Dvs. vă este indiferent cine vor face drumuri-de-fer, cine vor deschide minele, cine, în sfîrşit, vor absorbi tot comerțul în România. Vă este indiferent cine vor fi exploatatori şt cine exploatați.

Ei bine, nouă nu ne este indiferent.

Cînd va veni o companie străină şi va construi un drum-de-fer numai pentru ca să înlesnească tăiarea şi exploatarea unei mari păduri, şi, o dată cu despădurirea regiunei să dispară cu capital cu tot, vă foarte mulțumesc de o asemenea inițiativă privată. Noi, într-un asemenea caz ne vom alege cu a linie moartă pe care nimic nu va mai circula, iar străinii cu milioanele noastre. Aceasta o spun din punctul de vedere economic.

Din punctul de vedere național, dacă am avea drumurile-de-fer, minele şi comerțul în mîna străinilor, spuneți daca.

noi am mai fi un stat român, sau dacă n-am deveni ceea ce sunt Indiile față de Anglia ? Un popor care munceşte pentru altul care se îngraşă. India face parte din Britania, ba încâ cu titlul pompos de imperiu. în fond, e o provincie sclavizată, este ceea ce s-ar întîmpla cu orice alt popor care ar avea toate instituțiile de producere pe mîini străine.

Dvs.-nu vă gîndiți la rezultatele fatale ale politicei dvs. ?

Cînd am avea 30 de companii germane, austriace, sau ungureşti, cînd am avea alte 20 de companii ruseşti şi alte 15 englezeşti, înțelegeți că toți aceşti exploatatori, aparținînd unor puteri mari, într-un moment dat, ar putea să ne izbească şi să ne rupă independența noastră prin amestecul acelor puteri înlăuntrul țărei.

Nu cred că veți tăgădui că lucrul e posibil, căci am pățit-o cu atîtea alte concesiuni date străinilor. Statul român nu s-a judecat numai cu concesionarii, ci judecata cea mai grea a fost între statul nostru mic față cu opresiunea, intimidarea şi amenințarea statelor mari, la cari aparțineau concesionarii. *(Aplauze.)*

Nu vreau să mai enumăr cazurile şi să intru în prea multe detalii ; îi cunoaşteți pe aceşti concesionari.

Nu ura de străini, ci teama de a ne perde economiceşte şi de a ne compromite politiceşte libertatea noastră de popor, iată ce ne face să ne înscriem întotdauna contra ideei de a ne da cît vom putea mai mult — cum faceți dvs. — în exploatarea străinilor.

Nu este idealul meu şi al nostru Ungaria la care vă gîndiți dvs.

Ştiu că în timp de 30 de ani Ungaria a făcut un progres extraordinar, şi tot progresul ei s-a bazat pe ideea : să dăm cît vom putea mai multe concesiuni capitaliştilor străini, ptntiu a ne dezvolta cît se poate mai repede, căci numai aşa putem spera (ungurii erau preocupați de o idee, nu economică, ci politică) să scuturăm coroana Habsburgilor şi să ne despicăm în două, pînă ce vom deveni un regat independent. Trebuie să ne ridicăm cît mai iute, căci numai aşa ne putem pleda procesul în fața Europei ; numai aşa vom putea scăpa de dominația Vienei.

Şi oamenii de stat ai Ungariei s-au pornit pe concesiuni ciate străinilor. Astăzi Ungaria posedă drumuri-de-fer foarte

numeroase, dar cari nu-i aparţin ; posedă mori perfecţionate, fabrici de postav, tot ce poftiţi... din iniţiativă privată... [...]

Astăzi Ungaria, cu aspectul ei de o dezvoltare extraordinară, nu se mai aparţine economiceşte.

Inima care pompează viaţa economică de pretutindeni pentru a o împrăştia pretutindeni, inima aceea nu e ungurească [...]. Vi se pare că aceasta e un ideal pe care noi ar trebui să-1 avem în vedere ?

Ungurii pot urma calea aceasta ; pericolul pentru dînşii poate e ceva mai mic, pentru că se găsesc in legătură de existenţă politică cu o mare împărăţie ; oricît de înăsprite par relaţiile dualistice, la nevoie ungurii se pot sprijini pe rasa germană. Noi pe ce ne putem sprijini ? Pe nimic ! [..-l

Dacă acesta vă e idealul dvs., mergeţi înainte pe calea pe care aţi apucat-o ; cestiunea însă e dacă şi poporul român are acelaşi ideal ca şi dvs. Dacă vă veţi potrivi la umoare, la gusturi şi la aspiraţiuni cu poporul român, atunci veţi învinge^ şi_ noi vom fi nişte utopişti zdrobiţi de indiferenţa obştească şi de deplina dvs. înţelegere a idealului neamului nostru.

Noi, însă, ne facem datoria de a vă spune francamente ce gîndim, cum gîndim şi ce simţim.

Noi nu ne sfiim de a vă declara că legea aceasta, fiind una din acelea cari deschid din nou hotarele României asociaţiunilor străine, e o lege periculoasă, menită să ne zdruncine temelia pe care stă aşezat statul român.

O lege atît de scurtă... o pagină numai, e de felicitat d. ministru al lucrărilor publice pentru dibăcia cu care a închis în cîteva articole o primejdie atît de mare. D-sa, în loc să dea alarmă printr-o expunere lungă de motive, d-sa, foarte delicat, foarte blând, fără să invoce pe Cicerone, ca în legea minelor, ori pe Frederic cel Mare, d-sa vrea să-şi strecoare proiectul cu un cuvînt foarte subţire şi foarte scurt... cu o singură pagină.

D-lor, pe lîngă discuţia care am făcut-o, ca _principiu,_ ca tendinţă, vă voi prezenta în al doilea rînd pericolele cari Ie întrevăd ca consecinţe ale acestei legi. Ele sunt multiple şi de diferite ordine : de ordine constituţională, de ordine naţională, de ordine economică.

Voi începe cu un punct foarte delicat şi care ne priveşte pe toţi deopotrivă : pe dvs., d-lor deputaţi din majoritate, ca şi pe noi, cei din minoritate. Vi se cere, ni se cere un nou sacrificiu. Voi dovedi că vi se cere să renunţaţi la una din cele mai mari prerogative ale Parlamentului, să renunţaţi" la controlul suveran, eficace şi real, pe care îl aveţi de drept în toate cestiunile de ordine economică, naţională şi constituţională.

D-lor, ce zice legea aceasta cînd se ocupă de autorizare şi de cedarea în concesiune a drumului-de-fer, aşa de rău zisă, din iniţiativă privată ? Spune că cererea se adresează ministrului de lucrări publice, ministrul lucrărilor publice va sesiza Consiliul de miniştri, care, la rîndul său, va discuta cererea de autorizare şi, dacă va crede de cuviinţă, va da în exploatare concesionarilor străini linia de drum-de-fer. Nu e aşa că e cea mai simplă procedare ? Dar atunci dvs., Parlamentul, ce rol aveţi ?

Se cere în concesiune, bunăoară, o linie de la Turnu-Roşu,, dacă este posibil, şi va fi posibil, şi pînă la Dunăre, o linie mare, lungă, de un interes nu atît economic, cît naţional.. Şi nici lungimea, nici punctul de joncţiune cu străinătatea, nici direcţiunea liniei, nimic din toate acestea nu vă privesc pe dvs. Partea economică nu vă priveşte ; partea naţională, nu ; primejdia naţională, chiar, nu vă priveşte. Nu aveţi nici un rol ; sunteţi chemaţi aci să votaţi cum va vrea guvernul, şi numai asupra legilor pe cari va binevoi guvernul să vi le supună.

Vă cere să votaţi o lege prin care să-i daţi o putere discreţionară, pentru a brăzda ţara în lung şi în lat cu linii ferate şi cu companii străine.

(7. *Rădulescu.* Este controlul ulterior al Parlamentului.)

Legea aceasta este mai gravă decît o credeţi dvs., decît se poate crede.

Nu mă mulţumeşte răspunsul colegului nostru, d. Rădulescu. Cînd ai acordat concesiunea străinilor şi cînd s-a făcut linia, puţin îmi pasă mie, deputat, sau simplu cetăţean, care ma interesez de soarta statului român, dacă se poate schimba, ministerul sau nu. Primejdia ţărei mă îngrijeşte înainte de întărirea sau de slăbirea celor de pe banca ministerială.

Ce va putea face guvernul care va veni în locul celui vinovat ? Ce a făcut totdauna un guvern care vine legat de mîini şi de picioare de către guvernul care se duce.

Să nu invocaţi dar fineţea glumeaţă a răspunderei ulterioare. Asemenea mijloace sunt şubrede în faţa unui Parlament.

Eu vă întreb : cu asemenea finețe voiți să treceți peste cea mai mare prerogativă a Parlamentului şi să dați deplină putere guvernului în cestiunile capitale de prosperitate şi de primejdie națională ? Ei bine, punctul acesta, diminuarea prerogativelor dvs., a 'mai preocupat o dată Parlamentul. Asemenea proces între banca ministerială şi Parlament s-a mai dezbătut. A mai fost un ministru care v-a răpit o prerogativă. Vă amintesc legea Curței de compturi.

D. ministru dc finanțe, cu cel .mai inocent aer din lume, v-a cerut să renunțați la dreptul dvs. de a alege doi candidați dintre cari d-sa să poată numi unul la Curtea de compturi. V-a cerut să renunțați la această prerogativă. Pe ce motiv ? Nu cred că ați uitat: „întotdauna, zicea d-sa, majoritățile, cînd votează, se inspiră de la voința guvernului". Prin urmare, de ce ar mai alege majoritatea, cînd ea, în această operațiune, se supune guvernului ?

Vă mărturisesc că, deşi cu regret, dar am înțeles acest motiv şi vă declar că nu fac o 'vină peste măsură de mare d-lui ministru de finanțe, cît sunt hotărît să fac d-lui ministru al lucrărilor publice.

în ceea ce priveşte Curtea de compturi, ați renunțat la o prerogativă a Parlamentului ; este o gravă atingere de principii ; de fapt, însă, puterea pe care ați acordat-o ministrului de finanțe nu este o primejdie şi nu poate fi pentru binele obştesc şi siguranța statului român.

Cu această lege a drumurilor-de-fer, cestiunea de principiu se complică cu gravitatea problemelor de fapt.

Ce drum-de-fer s-a construit în țară la noi fără ca Parlamentul, liberal sau conservator, să nu-şi fi dat votul său ? în 1881 statul a voit să creeze două categorii de linii de prima ordine, ca grupa Bîrlad, Vaslui, Iaşi şi Bucureşti, Feteşti, Făurei, parte pentru a prelungi linia principală, artera cea mare, parte pentru a lega părțile ei cari nu erau încă întrunite. A doua categorie a fost a liniilor de interes secundar, ca Slobozia, Călăraşi, Dolhasea-Fălticeni, Goleşti-C. Lung, Filiaşi-Tg. Jiu Costeşti-X-Măgurele şi altele. Ei bine, toate aceste drumuri-de-fer nu s-au făcut pînă nu au trecut prin Parlament. Parlamentului î s-a descris importanța liniei, importanța strategică sau economică, i s-a. arătat ce foloase are pentru cutare localitate, întrucît contribuieşte la folosul general, cîte gări pe fiecare linie şi locul fiecăreia pe linie etc, etc. Numai astfel guvernul a obținut votul Parlamentului, pentru ca asemenea linie să se înființeze. -

Dar, de altminteri, legiuitorul de la 1864, prin legea de exproprieri, s-a gîndit la această prerogativă a Parlamentului, cînd a consacrat la art.1 că utilitatea publică, în cazuri de interes general, se declară de către Parlament.

Dar veți zice dvs. că aceasta nu se ceie decît pentru lucrări de interes general. Dar proiectul de lege, astfel cum vi se prezintă, coprinde în adevăr linii numai de interes local ? Mai întîi, este foarte greu de demarcat interesul general de interesul local regional. Al doilea, trebuie ca prin lege să ne-dați, daca nu o defimțiune a interesului local, cel puțin semnalarea lui. Sunt lucruri cari nu se pot defini, dar se pot semnala. N-ați făcut aceasta nici prin lege, nici prin expunere de motive.

Dar apoi, atît prin expunerea de motive a d-lui ministru al lucrărilor publice, cît şi prin expunerea de motive a comitetului delegaților, ba încă chiar prin art.13 din lege, constatați categoric că se pot concesiona linii în virtutea acestei legi, cari să fie de *interes general.*

Aşadar, ni se prezintă o lege în virtutea căreia guvernul să poată concede construirea de drumuri-de-fer de interes, general, ca şi de interes local.

Ați voit să modificați legea din 1864 ? Atunci să o spuneți categoric. Căci legea din 1864, în primul ei articol, vă spune că „utilitatea publică pentru toate lucrările de interes general se -declară de puterea legiuitoare".

Ce ați făcut prin proiectul ce ni-l prezintați ? Unde se regulează acest drept ? Unde ați atins această prerogativă a Parlamentului ?

în art. 3 iată cum vi se prezintă acest articol, în aliniatele 2 şi 3 :

„Dupe trecerea a două luni de îa primirea cererei şi dupe ce va fi rezolvat toate reclamațiunile ivite, *ministerul,* de va fi loc, va interveni la Consiliul de miniştri pentru autorizațiunea cerută, *declarîndu-se lucrarea de utilitate publică.*

Declarațiunea de utilitate publică se va face prin decret: regal."

Vedeți, d-lor, cum se calcă legea de expropriere din 1864. Dar veți susține poate că avem a face cu o lege ordinară, pre-

cum a zis-o d. ministru de finanțe cu ocaziunea discuțiunei legei Curței de compturi, că legea din 1864, fiind o lege ordinară, se poate modifica printr-o altă lege ordinară. Așa ar fi dacă prin modificarea acelei legi nu s-ar atinge de o prerogativă a Parlamentului, de un principiu fundamental al regimului reprezentativ.

Și vă repet, legea d-lui ministru de finanțe nu era de gravitatea acestei legi.

Iată de ce sper că de astă dată veți fi mai aprigi în apărarea spiritului de constituționalism și mai zgîrciți față de o nouă cerere de a renunța la o prerogativă a Parlamentului la dreptul de control și de înfrînare a puterei executive, de control pe care-1 au majoritatea și minoritatea ; este un drept fundamental, este de esența regimului reprezentativ. Dvs., cîți reprezentați azi banca mk isterială, sunteți mai galanți decît alții cari nu sunt azi pe acea bancă, *și* cred că-mi veți admite că d. Carp nu este de aceeași opinie cu dvs., căci d-sa reduce totul la o ficțiune ; a redus pînă și pe președintele nostru la o ficțiune constituțională. Ei bine, a da în concesiune străinilor linii de drum-de-fer — și dreptul acesta este fundamental, este de esența chiar a unui regim reprezentativ — ei bine, a da în concesiune companiilor străine drumuri-de-fier, fără determinarea lungimei, lățimei, a tipului care poate începe de la 25 om., a regiunei și fără a specifica unde poate face joncțiune sau nu cu străinătatea... veți admite sper că asemenea lucrări sunt de o importanță excepțională, cari nu pot scăpa de sub controlul Parlamentului.

Ce vă cere dvs. d. ministru ? Vă cere renunțarea la această prerogativă : utilitatea publică o va declara guvernul ; guvernul va autoriza sau nu crearea unei linii ; el, fără votul dvs., va institui în statul român companii străine și suverane.

Ei bine, nici cînd e vorba de linii de un interes general, căci legea d-lui ministru admite asemenea ipoteze, să nu fie chemat Parlamentul a se pronunța ?• Vi se cere o jertfă prea mare.

Vi se cere să închinați puterea legiuitoare puterei executive.

De la 1864, mai dinainte, de la Divanul ad-hoc, pînă astăzi, utilitatea publică se declară de Parlament, iar nu de .guvern, în cazul cînd este vorba de un interes general.

Eu cred că, oricum ar suci problema, d. ministru al lucrărilor publice va trebui să recunoască că am constatat o gravă știrbire a prerogativelor Parlamentului.

D-lor, legea aceasta este o lege discreționară ; ea acordă guvernului o putere nelimitată; ea mJocuiește toate legile cari ar fi putut să aibă loc, dacă, în adevăr, Parlamentul ar fi respectat de către banca ministerială.

La fiecare linie de drum-de-fer, la fiecare concesiune, se cuvine cîte un proiect de lege ; fiecare concesiune trebuie să intre în dezbaterea dvs., iar utilitatea publică trebuie să fie declarată, în parte, la fiecare linie, de către Parlament.

Așa s-a urmat, așa se urmează, așa trebuie să se urmeze. Și d. ministru al lucrărilor publice, și guvernul vor trebui să recunoască că prin acest proiect vi se răpește dvs. puterea de control în niște întreprinderi de o natură și delicată, și periculoasă.

Pe calea aceasta, d. ministru al lucrărilor publice n-ar avea decît să vină cu altă lege, care să sune astfel:

„Este autorizat Ministerul Lucrărilor Publice ca de aci înainte să ridice oricîte clădiri va crede de cuviință, acordîndu-i-se toate creditele necesare pentru acoperirea cheltuielilor."

Să nu credeți că legi de asemenea natură nu se potrivesc cu legea de față ; se potrivesc aidoma ca două picături de apă, căci puterea pe care o dați ministrului este de a acorda concesiuni oricui, pe orice întindere, în orice regiune și de a declara el utilitatea publică în orice caz, chiar cînd interesul general ar fi predat în mînile străinilor. *(Aplauze.)*

Aceasta vă cere guvernul, și sunteți, oare, gata a renunța la o parte din puterea dvs. de a face legi și la întregul control ce trebuie să-1 exercitați asupra băncei ministeriale în cestiuni de o gravitate excepțională ?

Iacă, d-lor, prima parte a criticei ce aveam de adus în contra acestui proiect de lege.

Dacă onor. majoritate și d. președinte ar binevoi să-mi acorde 5 minute de repaos, aș fi foarte bucuros.

(Se aprobă, dar la redeschidere, nemaifiind nr. reglementar de deputați, se amînă pentru a doua zi.)

DISCURS ROSTIT ÎN CESTIUNE PERSONALĂ CONTRA LUI A. C. CUZA ÎN PROBLEMA MANIFESTAŢIEI STUDENŢEŞTI DE LA 14 SEPTEMBRIE 1894, ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR, LA 10 FEBRUARIE 1895

Sunt unii clin dvs. cari mă invită să mă sui la tribună. Mi-aduceţi aminte cum aţi priimit pe d. Cuza cînd s-a suit la tribună şi constat că aţi fost nedrepţi cu d. Cuza, care v-a servit cît a putut în legea pe care aţi votat-o...

D-le Cuza, nu am înţeles prin cestiune personală faptul de a ne certa unii cu alţii, dar nici nu am înţeles a vorbi de istoria României, de legea lui Cuza-vodă de la 1864 ; nici n-am înţeles ca să hotărîm, printr-o cestiune personală, dacă bine a făcut sau nu legiuitorul de la 1864 cînd a interzis desăvîrşit suirea pe catedrele noastre universitare şi beletristice a oricărei celebrităţi din străinătate. Recunosc că este o problemă mare de discutat. La timp îmi voi spune şi eu părerea. Deocamdată, însă, nu face parte din cestiunea personală. Ceea ce ar putea face parte din cestiunea personală ar fi următoarea întrebare: te-am atacat eu pe d-ta ? Şi cu ce te-am atacat ? Am zis: „D-le Cuza, ce fel înţelegi d-ta consecinţa în viaţa politică atunci cînd lupţi cu atîta înverşunare cînd se întîmpla să se strecoare cîte o naturalizare de evreu, fie artist, fie medic, fie literat, şi apoi vini sa te faci apărătorul unei legi care deschide ţara capitalurilor [...] din toate părţile lumei ?" *(Aplauze.)*

Va să zică, îmi faci pe nedrept cestiune personală. Şi cred că recunoşti că dacă eu şi alţii n-am fi luptat serios în această lege, s-ar fi dat toate drumurile-de-fer în mîna companiilor străine. *(Aplauze.)*

Eu atîta observaţiune ţi-am făcut şi înţelegeam ca pentru acest punct să vini să te aperi şi să mă acuzi. Să te aperi dovedind că nu eşti în contrazicere şi să mă acuzi dovedind că am fost nedrept. Nu mi-ai făcut dovada aceasta ; dar, în adevăr, m-ai pus pe gînduri.

D-ta vini cu o teorie ciudată. Zici : „Eu nu sunt pentru împămîntenirea evreilor ; sunt însă pentru împămăntenirea bogăţiei, talentului, industriei şi a ştiinţei". Mai întîi, aceasta ar fi o foarte minunată împămăntenire, şi al doilea *ca* noi nu avem o lege, lucru regretabil, prin care să împămîntenim artele şi ştiinţele. Ei, ce învăţaţi am deveni într-o clipă prin asemenea legi-talismane ! N-am avea decît să votăm pentru fiecare cîte o diplomă şi cîte un talent [şi] ne-am pomeni care inginer, care doctor !...

(O voce. Nu se poate.)

De aceea îmi permit să cred că sistemul d-lui Cuza nu este posibil. Dar să vedem ce ai mai putut înţelege d-ta. Un evreu este bogat ; să-i naturalizăm averea, şi pe el să-l lăsăm neîmpămîntenit ? *(Ilaritate.)* Aceasta nu o să o vrea ovreiul şi eu îmi permit să-ţi spun că spiritul meu de dreptate m-ar face să trec de partea ovreiului. Iată un pictor ovrei, şi declari toate tablourile lui de tablouri româneşti şi pe el nu vrei să-l naturalizezi ?. Ştiinţa şi talentul, separate de persoană, nu se pot împămînteni. [...].

La aceasta reducîndu-se cestiunea personală a d-lui Cuza, vă declar că deşi sunt mulţumit de punctul de vedere al îngrijirei ce o arată pentru poporul român, nu sunt mulţumit însă de argumentele aduse pentru ca să dovedească că eu am fost nedrept cu d-sa.

în partea finală, fără să fie o cestiune personală, declar că sunt pe deplin de acord cu d-sa. Poporul român, dacă a luat legile şi formele politice din Occident, n-a devenit tot aşa de rezistent în apărarea lui naţională. Rezistenţa naţională a unui popor nu vine de la lege, ci de la rasă, de la împregiurări şi de la timp. Şi dacă energia care o avem este apanagiul rasei, pînă acum, de la timp n-am dobîndit nimic, fiindcă nu ne-am putut spori forţele noastre de rezistenţă printr-o cultură îndelungă. Asupra acestui punct sunt de acord ; însă rog pe d. Cuza să lămurească mai des asemenea teorii faţă de amicii săi politici, iar nu faţă de mine şi de partidul naţional-liberal. *(Aplauze.)*

Nu este drept să închideți discuțiunea, dupe ce d. ministru a transformat interpelarea d-lui Grădișteanu într-o cestiune de partid ; și nu este nici cuviincios să părăsiți băncile fără să auziți răspunsul nostru. Trebuie să stați aci, să lămurim acest proces.

D-lor, încep prin o declarație sinceră : nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte ca, cu ocaziunea interpelărei d-lui Grădișteanu, să fim nevoiți să luăm cuvîntul ca să ne apăram. Zic aceasta, fiindcă noi știam dinainte că colegul nostru Grădișteanu, și bine, și clar, și elocvent, și românește are să vorbească, și că n-ar mai fi avut nevoie de nici un ajutor.

Mă așteptam ca ministru instrucțiunei publice să fie mai senin în cestiunea aceasta ridicată de un om care stă, cum a zis-o, între partide, a cărui dragoste de noi nu se manifestă prin fapte pozitive, a cărui ură de dvs. nu s-a dovedit în nici o ocazie.

D. ministru putea să pipăie cestiunea fără s-o învenineze, putea s-o scuture fără să revolte, putea s-o prefacă fără să ne dezguste.

D-le ministru, am constatat de la prima dată cînd v-am auzit vorbind că aveți un mijloc teribil de a apăra banca ministerială. Dvs. evitați, întotdauna, adevărata cestiune. O enunțați,_dar treceți asupra ei ușor și repede, cum trece mîna unui artist pe o claviatură cînd nu se gîndește la nimic, apoi o abandonați, o uitați, și începeți o pledoarie pe o cestiune cu totul nouă, cu totul străină, ca și [cum] sincer v-ar peri din conștiință simțul realităței.

Cum? Dvs. ați abandonat acuzațiunea pe care v-o făcea d. Grădișteanu și ați abandonat-o pentru că vă era foarte greu să răspundeți direct la ceea ce afirmase și dovedise d-sa ; și fiindcă vă venea mai comod să vă nutriți elocința din ura majorităței contra noastră, contra celor cari turbură fericirea regimului.

Ați transformat interpelarea d-lui Grădișteanu într-o acuzațiune adusă partidului național-liberal.

Să vedem dacă cel puțin aparența dreptăței poate fi de partea dvs.

Ce caută partidul național-liberal în cestiunea de la 14 septembrie ? Ce rost are ?

în toate mișcările căutați să găsiți cîte un „agent colectivist", dupe expresia care vă gîdelă ușurința dvs.

La răscoala din Bacău căutați un agent colectivist.

La răscoala din Huși căutați agent colectivist.

La manifestația studenților căutați „agenți colectiviști" !

Ei bine, d-lor, nu vedeți că este pueril și rușinos ca un guvern care dispune de toate forțele statului să caute necontenit *un agent,* unul măcar, și să nu găsească niciodată ? *(Aplauze.)*

Să ne dați voie să vă spunem că cu asemenea mijloace de apărare nu apărați guvernul, ci îl terfeliți, fiindcă, neputînd găsi ceea ce afirmați că există pretutindeni, dovediți că voiți a înșela opinia publică. *(Aplauze.)*

Pentru ce la 14 septembrie n-ați pus mîna pe un agent liberal ?

Pentru ce în răscoalele de la Bacău și de la Huși n-ați găsit nici unul ?

Pentru ce ?

Pentru că nu există și pentru că dvs. nu vă sfiiți de a afirma necontenit ceea ce n-a existat niciodată.

Dar ca să ne atribuiți nouă mișcarea studenților de la 14 septembrie, ar trebui cel puțin să dovediți eă^noi de la început am fost amestecați întru ceva în această manifestațiune.

Apoi noi am hotărît congresul studenților de la Constanța ? Nu.

Noi am chemat pe frații noștri din Bucovina și din Transilvania la acest congres ? Nu.

Noi am transportat gratuit pe stud'.nți la Constanța ? Nu !

Dacă dvs. le-ați dat bilete gratis și le-ați pus la îndemînă serviciul autorităților, întru ce suntem noi amestecați ?

Dacă studenții s-au revoltat pe drum în contra dvs., a cui e vina ?

Noi am stricat mașina la Fundulea, admițînd că s-ar fi stricat, deși eu bănuiesc că stricăciunea este aiurea ? Nu. Noi am dat acea ordonanță polițienească ?

Desigur că nu

Puteați aplica acea ordonanță ? Da. Și puteați s-o aplicați pentru că lumea n-a curs în sute și mii de la început în Piața S-tul Gheorghe, ci în grupuri mici de 3, 4 și 5 inși. Și atît de sinceri ați fost cînd ați dat acea ordonanță, încît în Piața S-tului Gheorghe, dupe cum mi s-a afirmat, erau inspectori de poli-

ție cari șopteau : „Puteți să vă adunați, că această ordonanță s-a făcut de ochii lumei".

Nu spun că nu aveați dreptul să faceți acea ordonanță de poliție. Ceea ce țin să constat, însă, este că, cu forța polițienească, puteați să faceți să nu se adune 20 sau 30 de mii de oameni la gară, şi de acolo să se întoarcă înapoi._

N-ați făcut-o pentru că ați adoptat o politică care, dupe mine, nu vă duce la bun sfîrşit: politica cea mai urîeioasă, în afară şi înăuntru, politică de duplicitate.

Dvs. ați dat o ordonanță de poliție ca să faceți jpe placul celor de la Budapesta, şi n-ați aplicat-o, pentru ca să complaceți şi opiniunei publice din capitală...

Cînd s-au întors studenții revoltați de pe drum de purtarea administrațiunei, ce ați făcut ? Ați stins lămpile ! Dvs., d-le ministru, ziceți că bine s-a făcut. Se inaugurează o sistemă culpabilă, revoltătoare, de a menține ordinea publică. Ce,_aruncînd miile de oameni în baionetele armatei şi ale poliției, pe întuneric, se poate menține ordinea publică, d-le ministru ? *(Aplauze.)*

Dar dvs. ați stins lămpile. Pentru ce ? întuneric şi duplicitate. Pentru ce ? Ați mărturisit-o. Sperați în spaima de întuneric. Ați crezut că miile de studenți nu vor intra în întunecime pentru a-şi manifesta entuziasmul lor curat şi măreț. S-a întîmplat că prevederea dvs. nu s-a realizat. Studenții s-au dus la statua lui Mihai Viteazul. Acolo spuneți că a pus pe goană o companie de polițişti.

Daca dvs. serios ați fi voit să împedicați, în mijlocul întunericului, această manifestațiune ; dacă serios ați fi voit ; dacă n-ați fi învtrtit o politică de duplicitate, cum ați oprit 20 de mii de oameni în piața teatrului, ați fi putut, în mijlocul întunericului, să opriți şi pe studenți de a manifesta. Iarăşi o duplicitate, d-le ministru !

Dar spuneți că unii agenți au strigat în mijlocul studenților : „La poliție, că s-au arestat transilvănenii!" în adevăr, iată un strigăt vinovat, dacă n-a fost sincer.

Vă rog, acel strigăt vinovat trebuia să fi ieşit de la cineva, şi aveați tot interesul să descoperiți pe acel cineva. Cine e ? De unde e ? De cine a fost pus ? Nu ştiți nimic. Nu puteți şîi nimic. Pentru ce nu descoperiți pe toți aceşti agenți vinovați, dacă în adevăr ar exista ?

Altă dată, cînd veți veni cu asemenea acuzațiuni, să veniți şi cu dovezile cuvenite ; să nu ne dezgustați ; să nu adăogați dezgustul la pasiunile noastre. Abandonați acest mod deplorabil de a înjosi luptele politice prin a afirma fapte materiale pe cari niciodată nu le puteți dovedi.

Se duc studenții la poliție. Afirmați că ei au voit să intre în poliție. Un alt fapt pe care nu l-ați dovedit şi nu-I puteți dovedi.

Şi cum au fost întîmpinați în dreptul poliției ?

Cînd ordinea publică nu era în pericol, cînd regele şi dinastia lui nu erau amenințate, s-a văzut poliția iăcînd baricade în mijlocul capitalei în contra studenților universitari. Aceasta este nedemn, este revoltător ! *(Aplauze.)*

Aş vrea să ştiu dacă aprobați acest exemplu pe care-1 dă poliția, pentru ca să ştim cu toții în ce hal ați ajuns cu administrația şi politica dvs.

(L. Catargi. Unde s-au făcut baricade ?)

în fața poliției au fost căruțe răsturnate. Nu mă surprinde deloc, d-le prim-ministru, că dvs. nu ştiți. Sunt sigur că sunteți cel din urmă care aflați ceea ce se petrece în capitală.

(L. Catargi. N-j;u fost baricade.)

Eu cînd am întrerupt pe d. ministru al instrucțiunei ca să-îmi explke_ baricadele poliției, d-sa a tăcut şi n-a îndrăznit să le tăgăduiască.

(Take lonescu. N-a răspuns pentru că i s-a părut „extraordinar".)

Nici eu nu zic că este ceva ordinar. Dar cînd o sută, două sau trei sute de studenți, vor afirma contra afirmației dvs. şi a d-lui ministru de interne, atunci tot drept minori, drept naivi şi drept_ nemernici îi veți lua ? Astfel veți trata afirmațiunea unei Universități ? *(Zgomot.)*

(Vicepreş. Ministrul n-a folosit astfel de cuvinte.)

A^, zis că n-au fost decît cîțiva agenți, oameni fără conştiință, studenți de profesie...

Cînd miile de naivi vor afirma că au văzut baricadele, fiindcă nu este o cestiune de apreciere, ci de vedere...

(Take lonescu. De ce n-au spus la instrucțiune *7)*

Care instrucțiune ? îmi. pare rău că n-am ştiut pînă unde veți merge^ cu^ tăgăduirea faptelor, căci aş fi venit cu ziarele dvs., ca să vă arăt că ați spus lucru inexact şi vă constat că baricade au fost.

Cestiunea națională există de mult, dar dvs. ați dovedit că nu o cunoașteți cînd v-a trecut prin minte că ea a avut aceeași intensitate, același caracter și a impus aceleași îndatoriri. Cestiunea națională a intrat într-o fază noua, pe care toți o cunosc, afară de tinerii și bătrînii de pe banca ministerială. *(Aplauze.)*

Studenții vor să manifesteze ; vor să facă întruniri și serbări ; ei vor să facă proclamațiuni. De tot ce vor face ei noi suntem răspunzători ? Comiteți o conștientă și monstruoasă nedreptate cînd aruncați asupra noastră tot ceea ce au făcut și ceea ce vor mai face studenții !

Dar d. ministru a împins cestiunea ceva mai departe. D-sa nu s-a mulțumit numai cu acuzațiunea că noi am ridicat tinerimea pentru a face manifestația de la 14 septembrie, ci ne-a acuzat de conrupători ai tinerimei din liceu, ba și a copiilor din clasele primare.

Ei bine, cînd ne acuzați pe noi că suntem conrupători ai tinerimei, sunteți datori să veniți cu fapte pozitive, căci nu cunosc acuzațiune mai gravă ce se poate aduce unui partid politic. Și cînd aruncați acuzațiuni de felul acesta, fără să aduceți verio dovadă, săvîrșiți o calomnie, cea mai dezordonată calomnie.

Despre ceea ce s-a petrecut la 1871 nu pot să-mi aduc aminte. Iată un punct comun între d. ministru și mine : eram minori, eram copii amîndoi în 1871. Cei mai în vîrstă trebuie să știți cum s-au petrecut lucrurile ; dar d. ministru, care pe atunci era într-un internat...

D-sa nu poate ști ! Dar să admit că ar ști. Să ne spună cît timp a zăcut în sac Mihai Viteazu în 1871 ?

Dacă ar fi știut, ar fi putut să-și explice revolta tinerimei. E,u cred că nu voi fi dezmințit cînd afirm că a stat luni de zile învăluit în pînze...

(G-ral Manu. Eram primar, citiți discursul meu și al regelui ia inaugurarea statuii lui Mihai Viteazu.)

Voi citi, d-le general, discursul dvs., și răspunsul m.-s. regelui.

Dar să venim ia corupțiunea studenților despre care ne vorbea d. ministru și să spunem și noi cari sunt cele mai teribile mijloace de a conrupe tinerimea curată și fără experiență. Dacă aș fi știut, aș fi venit cu un dosar întreg pentru a dovedi cine și unde sunt conrupătorii.

Eu cred că în materie de morală, Socrate a avut și va avea totdauna dreptate. Metoda socratiană în morală se bazează pe fapte, iar nu pe vorbe și pe principii. Nu poate exista un volum genial despre morală care să producă mai multă moraiitate decît o viață simplă și sfîntă ; și nu există pamflet detestabil, și scriere obscenă care să depraveze mai mult societatea decît un fapt imoral din viața unui conducător.

Și știți cum a sfîrșit Socrate, această figură senină și sfîntă care se desface din negura secolilor ca o lumină eternă, ca o forță vie, ca o consolație supremă pentru toți cîți se devotează binelui și adevărului. Știți că, înainte de a fi judecat și osîndit, putea să scape din închisoare. Și mai știți că pedeapsa ce i se cuvenea, pentru faptul ce pe nedrept i se imputa, era pedeapsa capitală — moartea. Amicilor cari voiau să-1 scape cu orice preț, implorîndu-l să scape Atena de o infamie, el le răspunse liniștit și hotărît că nu poate, în interesul lui, să calce legile patriei...

(Miclescu. Aici a fost prost Socrate. Boulanger a fugit.)

D-le Miclescu, mă iartă că nu apăr de asemenea injurii pe cea mai frumoasă figură din antichitate.

Decît să dea exemplu, la sfîrșitul vieței lui, de lașitate, de slăbiciune, a preferit să bea cucută. Și moartea lui Socrate a fost fapta lui cea din urmă și cea mai mare cu care și-a ilustrat sistemul lui de morală.

O dată admis acest sistem ca cel mai bun, ca cel mai eficace, să-mi dați voie să vă spun că la noi în țară văd și eu, ca d-ul ministru de culte, că moralitatea publică scade, scade mereu, otrăvind sufletele cele mai curate, cele mai fragede.

M-a durut cînd am văzut pe unii tineri universitari retrăgîndu-și iscăliturile. Sunt de părere că iscălitura dată în public este o poliță, și fiind poliță, trebuie să fie piătită. *(Aplauze.)*

Dar ce să vorbesc de tinerime ? Ce exemple i se dă tinerimei de către cei cari jertfesc orice pentru pofta de a parveni ?

Dvs. vă opriți asupra pasiunilor și urilor din luptele noastre politice. Eu sunt convins, însă, că partea politică din luptele noastre a început de mult a-și pierde din importanță pe lîngă partea morală, sau propriu-zis pe lîngă imoralitatea din viața publică. Am ajuns în așa stare, încît trebuie să ne impresioneze mai mult cestiunile morale decît cestiunile politice. Dar

cari sunt cauzele actualei decideri ? Să mă opresc asupra uneia, asupra celei mai mari. Cînd un om luptă în politică un timp oarecare, dovedind şi capacitate, şi talent, şi cultură, şi cînd acest tînăr devine un punct de miră al tinerimei, şi cînd acest om încearcă să formeze un grup împregiurul lui, un fel de... nu ştiu bine cum să pronunţ... „The boys", partidul copiilor, şi cînd acest om însemnat prin talent şi prin cultură îşi afirmă părerile lămurit şi categoric, şi cînd acest om dupe cele mai vile interese părăseşte programul de astăzi, pentru un program de mîine, steagul de mîine pentru steagul de poimîine... *(aplauze),* şi cînd acest om se închină unui soare care stă încă sus la orizont, ca la sufletul şi providenţa României, şi cînd acest om afirmă în. public că dintr-o zgardă face o cestiune de onoare — şi cînd tot acest om, dupe ce soarele lui a apus în virtutea legilor naturale, se închină la un alt punct de la orizont, un fel de astru fără raze, fără căldură şi fără lumină, dar care de fapt deţine puterea — acest om a dat tinerimei cel mai teribil exemplu de imoralitate. Acest om face pe tinerime să-şi zică : „în ţara românească nu este de ajuns nici sănătatea, nici forţa, nici talentul, nici cultura".

Şi este destul a gîndi astfel pentru a te perde, pentru a te infecta. Şi lumea rt împarte în două categorii din punctul de vedere al moralităţei. .

Sunt oameni născuţi mai tari, mai dîrji, cu un temperament mai pronunţat. Sunt alţii al căror sistem nervos se dezvoltă mai tîrziu, al căror ideal moral se încheagă mai tîrziu.

Şi cînd conştiinţa şi înclinările morale sunt tremurînde încă în mulţi, şi nu au nici talent, nici cultură, nici independenţă materială, ce dezastruos farmec va fi pentru ei viaţa acelui om însemnat, care a trecut necontenit de la drapel la drapel şi şi-a vîrît gîtlejul din zgardă în zgardă !

Care din cei slabi nu-şi va zice în faţa acestui ilustru exemplu de parvenire : „aş fi un vinovat dacă n-aş face, eu, care nu am nici talent, nici avere, cel puţin atîtea berbeleacuri politice pe cari le-a făcut el ?" *(Zgomot.)*

A ! nu vă place ! Eu cred că cestiunile de moralitate şi imoralitate politică ar fi mai bine ca banca ministerială să le evite ; să le evite, căci ne-ar aduce la discuţiuni sîngeroase pentru alţii, iar nu pentru noi.

Toţi acei cari n-au dovedit că nu din interesele lor personale au trecut dintr-o parte într-alta, toţi aceia sunt factorii smoralităţei politice din România !

Eu admit că sunt evenimente mari cari determină pe un om ilustru să-şi părăsească partidul, cu b condiţie însă, această trecere să nu corespundă cu satisfacerea intereselor sale personale.

In genere, cînd cineva se desparte de partidul lui care este îa putere, nu se poate susţine că fapta lui este interesată şi imorală. în asemenea caz, retragerea este scuzată ; şi un asemenea exemplu nu poate demoraliza...

Sunt evenimente cari să îndreptăţească pe oameni ca să-şi abandoneze partidul şi drapelul sub care au încărunţit. Da, căci sunt evenimente de la cari 'poate atîrna existenţa unei naţiuni.

Cînd este vorba de apărarea unei părţi din teritoriul ţărei, cînd este vorba de a scăpa ţara de o convenţiune dezastruoasă, asemenea evenimente pot legitima trecerea oamenilor politici dintr-un partid într-altul.

Cînd însă cineva trece de la un partid la altul ca să fie ales deputat sau senator ; cînd trece din opoziţiune la guvern, ca să ia o funcţiune bine retribuită, sau pentru satisfacţiunea unei ambiţiuni, siu pentru a i se cumpăra o casa, aceste dezertări sunt scîrboase şi demoralizatoare !

Iată, domnule ministru, ceea ce veştejeşte şi depravează sufletele curate, dar neformate încă.

Şi puterea acestor exemple de a diforma şi a slăbi simţul moral se întinde, o recunosc, pînă la vîrstă de 13 ani. Cînd copilul de 13 ani citeşte, bunăoară, că un naţional-liberal, dupe ce partidul său a căzut de la putere, a devenit conservator ; cînd copiii noştri vor citi că o dată cu căderea de la putere a d-lui Lascăr Catargi şi a d-lui general Manu a corespuns şi schimbarea la faţă a unor teribili conservatori, această tinerime fragedă este atinsă de puterea răului, de altoiul degradărei publice.

Iată marea cauză a imoralităţei din viaţa noastră publică. în contra acestei cauze ridicaţi-vă dacă puteţi... în contra acestei cauze ne ridicăm noi din toate puterile.

Dvs. vedeţi în mine un adversar pasionat, orbit de pasiune. Cu toate acestea, eu vă spun că nu d. Catargi a dat exemplul de nestatornicie politică. Pe d-sa îl acuzăm de alt-

ceva: că nu a fost respectuos cu legile şi cu drepturile cetăţenilor. Dar din punctul de vedere al imoralităţei politice, despre care v-am vorbit, nu-i arunc nici o acuzaţiune. D-sa, ca şi d-ul general Manu, a fost totdauna conservator.

Constat însă cu mîhnire că mai toţi miniştrii cari se înşiră dupe d-sa pe acea bancă au dat exemple în politică cari, dacă vor fi urmate de tinerimea noastră, vom ajunge un popor de imorali. (*Aplauze.*)

Am terminat.

DISCURS ROSTIT IN CAMERA DEPUTAŢILOR IA 11 FEBRUARIE 1895, IN CESTIUNE PERSONALĂ

D-lor,

Vă declar că dacă ieri s-ar fi prelungit şedinţa pînă la miezul nopţei n-aş fi avut nimk de regretat, că aş fi ascultat cu răbdare şi încredere că va rezulta un pic de bine dintr-o discuţiune relativ sinceră fiind absolut înverşunată.

Ieri s-au dat probe de o mare abilitate şi de o profundă revoltă de conştiinţă.

Să căutăm să învăţăm unii de la alţii; poate că astfel conştiinţele tihnite şi pure vor ieşi mai armate în luptele politice şi sociale, iar talentele vor deveni mai conştiincioase. Numai astfel nivelul moral şi forţa de a lucra vor creşte, de o parte şi de alta, pentru binele tutulor.

D-lor, sunt cestiuni în cari cei mai mici pot avea pretenţiunea de a sta pe aceeaşi linie cu cei mari, în care, uneori, cei mai mari se pot scoborî sub cei mai mici, cestiuni de ordine, pur şi simplu, morală. De aceea, sensibilitatea în materia aceasta nu trebuie luată drept prezumţiune şi vanitate, ci ca o tresărire a unei conştiinţi senine, ci ca o expansiune spre bine în înţelesul său cel mai larg.

Ieri, cînd d. Filipescu s-a ridicat să răspundă admirabilei interpelări, şi ca formă şi ca fond, a d-lui Grădişteanu, d. Filipescu îşi pregătise formele şi peripeţiile atacului.

Dar d. Filipescu, om abil, om de spirit, deprins deja în hipte grele cu adversarii săi, văzînd că lupta a intrat într-o ' \ză la care nu se aştepta, şi-a modificat începutul manevrei, aruneîndu-se în foc altfel decît îşi pusese în gînd.

D-sa a ridicat o mănuşe ce nu-i fusese aruncata ; eu trebuie să ridic o mănuşe ce nu era drept să mi s-arunce. Aş fi putut să >mă fac că nu bag de seamă ; metodă veche şi practică, adeseaori cu deosebit succes.

Consider, însă, ca o *ege morală să nu-mi cruţ nici o durere, să nu-mi iert nici un amor propriu, să nu-mi îngădui nici un subterfugiu în dorinţa de a rămînea curat în luptele cele mai murdare. Şi dacă cu astfel de porniri eu voi ieşi învins, atît mai rău pentru bunele moravuri şi pentru moralitatea publică.

D. Filipescu a voit să mă rănească cu armele mele. D-sa, eliminînd din modul meu de a judeca despre moralitatea oamenilor politici tocmai elementul decisiv, s-a întors spre mine şi mi-a zis cu o emoţie greu de definit: „Şi eu sunt de părerea d-lui Delavrancea în privinţa celor ce trec de la partid..." Apoi, cu o căldură ce dogorea la distanţă, a adăogat: „...celor ce trec de la *ziar* la *ziar".*

încă o aluziune peste care nu numai că nu trec, dar vă declar că mă priveşte. Şi pentru conştiinţa mea, şi pentru dvs., şi pentru opinia publică, întrucît ea se va fi preocupînd de dezbaterile noastre, sunt dator să mă explic, să mă opresc asupra unei aluziuni care m-a pus pe gînduri.

D-lor, d. Filipescu, singur dintre toţi tinerii conservatori şi dintre dvs., era dator ca, dacă nu să-mi cunoască multele mele defecte, dar să-mi recunoască unica mea calitate : dezinteresarea pînă la ridicol.

Cu aceasta este a doua oară cînd d-sa trece peste toate cusururile mele, voind cu orice preţ a izbi în singura mea calitate.

Priimesc lupta.

D-lor, sunt aproape zece ani de cînd eu port ponosul *Epocci,* şi sunt aproape şapte ani [de cînd] dvs. îi trageţi folosul. *(Aplauze.)*

Este drept ? Dar nu face nimic ; sunt obicinuit să priimesc în fiece zi atacuri nedrepte ; îmi dau seama de „lucruri şi de oameni", şi am o mîngîiare în convingerea că nedreptatea omenească, de multe te poate atinge, dar ea niciodată n-a micşorat-şi n-a învins o conştiinţă curată. *(Aplauze.)* .

Cît se poate de scurt vă voi face istoricul acelei aluziuni pe care d. Filipescu a descărcat-o asupra mea.

Mă întorsesem din străinătate ; nu participasem la nici o luptă propriu-zis politică ; absolut la nici una. ;

Eram la acea vîrstă cînd credeam că un popor se poate preface în cîţiva ani cu cîteva volume de economie politică. Fără să bănuiesc existenţa măcar a pasiunilor politice, alergam,' la început, pasionat dupe armoniile economice ; ba încă începusem si o campanie de o naivitate extraordinară în *România liberă.* Eram convins că ţărănimea va prospera prin cultura cartofilor, a fasolei şi a lintei, că se va schimba faţa economică a României.

Astfel de preocupări aveam cînd am făcut cunoştinţă cu d. Alexandru Balş, al căruia temperament viu şi franc, a căreia pasiune extraordinară pentru literatură m-au captivat.

Era, cred, pe la 1886... Voiesc să vă fac un istoric sincer, fără dibăcii, fără pregătiri... ba, uitîndu-mă la haină... aş putea zice : sunt gătit, dar nu sunt pregătit. *(Ilaritate.)*

Pe la începutul anului 1886, d. Balş stărui mult să fondăm o gazetă. D-sa mă puse în relaţiuni cu d. Filipescu. Cunoştinţa d-lui Filipescu mi-a făcut bună impresiune ; aceea a d-lui Balş, însă, îmi făcea o impresiune mai mult decît bună. Afnîndoi îmi vorbesc de direcţiunea d-lui Păucescu. D. Păucescu, alt pasionat de literatură, un dominant prin inimă. Cu d-sa, pe cît diferenţa de vîrstă permitea, eram într- o amiciţie literară.

Dupe mai multe luni de discuţii şi hezitări, să hotărăşte, în sfîrşit, fondarea unei gazete. La început, nici pomeneală n-a fost de organ *liberal-conservator.* Se face o întrunire ceva mai mare la d. Păucescu, la care participă mai mulţi conservatori. Vedeam, dar nu înţelegeam. Totuşi, am şi eu o scuză. Cînd la această consfătuire s-a susţinut ca noul ziar să fie liberal-conservator, au fost mulţi, şi am fost dintre ei,' cari s-au împotrivit acestei tendinţe. Şi apoi îmi aduc bine aminte că d. Balş şi cu d. Filipescu' m-au convins că noul ziar va fi un „organ al cetăţei". D. Ion Lahovari, văzînd că propunerea sa nu este priimită, s-a supărat şi a părăsit întrunirea.

Vrea să zică, luasem şi eu garanţii ca nu cumva să ma pomenesc conservator fără voie.

Epoca a apărut fără denumirea de „organ liberal-conservator" sau „organ conservator".

Mulți din dvs. m-ați atacat fără a cunoaşte aceste detalii semnificative. D. Filipescu însă le ştie foarte bine.

Din cine era compusă redacția: d. Păucescu, director ; d. Păucescu — un conservator. Era, în adevăr, o naivitate din parte-mi a presupune că organul acesta nu va deveni în cele din urmă organ conservator. Ceva mai în urmă mi-am dat bine seama de greşală pe care o făcusem. Nu acuz pe d. Păucescu. Dacă vreți, împregiurările m-au înşelat, dar nu oamenii. Cum aş fi bănuit eu că aşa de repede *Epoca* va deveni aşa de conservatoare ; colaboratori erau oameni ca Anghel Demetriescu, ca A. Vlahuță, unul profesor şi amic, altul coleg şi amic, cari nici atunci n-au fost şi nici astăzi nu sunt conservatori.

Iată pe ce m-am bizuit cînd am priimit să fiu redactorul-şef al *Epocei.* Am scris la acest ziar cîteva articole; articolele mele sunt iscălite ; din aceste articole două sunt în cari am atacat guvernul lui Ion Brătianu ; din aceste atacuri unul este pe tema : dați-ne statistica, căci economie politică nu putem face fără statistici, iarăşi preocupațiunea de cari v-am vorbit; celălalt privea o temă şi mai puțin importantă. Restul, despre țărani. D. ministru al lucrărilor publice poate lua act; şi atunci eram în contra sporirei peste măsură a drumurilor-de-fer, şi atunci ziceam: în loc de a înmulți liniile ferate, înmulțiți şoselele.

Aceste articole, prea lungi, recunosc, un cusur al meu, nu interesau tinerimea conservatoare. Eu dam întruna cu țăranii, şi lor le ardea de altceva. Nu veți găsi însă în acele articole nici profesia de credință conservatoare, nici chiar înclinări conservatoare.

Şi ştiți cît am scris la *Epoca* ? O lună de zile. Mulți dintre dvs. nu cunoaşteți aceste detalii, dar d. Filipescu le ştie.

Dupe o lună am înțeles şi m-am înțeles. M-am supărat — eram foarte supărăcios, un alt cusur al meu — şi mi-am dat demisia. De ce ? Fiindcă eu voiesc doar să mă apăr, crezînd că mi-e destul atît, fără să transform apărarea în acuzațiune, vă rog să nu-mi cereți a vă mărturisi cauzele supărărei mele ; mulțumindu-vă cu incompatibilitate de umoare între mine şi tinerii conservatori de la *Epoca;* de aci divorțul.

Demisiunea o are d. Păucescu. Şi dacă nu m-aş fi gîndit că-i turbur delicata sănătate, l-aş fi rugat să o caute printre hîrtiile sale. Aş fi dorit să o arăt numai d-lui Filipescu, şi cred

că s-ar fi convins că d-sa nu poate face, ca oricare alt neştiutor, aluziuni la un moment pe care e dator să-l cunoască mai mult şi să-l exploateze mai puțin.

Dar, în scurta vreme cît am stat la *Epoca,* în acea lună, fost-am eu o dată măcar în clubul conservator? Nu. Avut-am eu onoarea să recunosc de şef pe d. general Manu sau d. Catargi ? Nu, dumnealor nu m-au cunoscut şi n-au perdut nimic, şi recunosc că şi eu n-am făcut rău de a-i cunoaşte tocmai astăzi. Ce acuzațiuni n-ați fi ridicat împotriva mea dacă v-aş fi cunoscut şefii şi cluburile ? Dar am luat eu parte la verio întrunire a dvs. ? Luat-am eu cuvîntul pentru dvs. ? Nu. Niciodată. Şi toate acestea d. Filipescu le ştia. Cred, dar, că ar fi trebuit să se gîndească că aluziunea d-sale putea să fie bine, bine scuturată.

Dar mai departe. Ce am părăsit eu de la dvs. ? Recunosc şi astăzi: o linişte perfectă, dacă aş fi fost om practic, ca să mă servesc de eufemismul şireților. Avantagii materiale foarte mari. onoruri relativ destul de însemnate. Şi ce-mi cereați ? Aproape nimic. Patru articole pe lună... aşa cum era organizată munca la acel ziar, ce ar fi fost pentru mine să mă joc de patru ori pe lună, în nişte coloane aşa de mici... eu, care sunt aşa de lung!

Dvs. nu cunoaşteți aceste detalii, d. Filipescu însă le ştie bine, perfect de bine.

V-am părăsit toate avantagiile materiale. Şi m-am dus unde ? Nicăieri!

Temperamentul meu m-a făcut să nu pot suferi profesiunea de advocat. Cînd am fundat acel ziar cu dvs., m-am resimțit, vă mărturisesc, de bucuria de a scăpa de o profesie insuportabilă şi pentru felul meu de a gîndi şi de a simți.

Şi aşa de profund a fost acel adio de la mizeriile baroului, încît pot spune d-lui Filipescu ceea ce poate n-a înțeles atunci :

V-am părăsit beneficiile şi m-am aruncat în... neant.

Am făcut-o.

Şi credeți că mă puteți acuza ?

Două săptămîni a stăruit d. Păucescu ca să-mi retrag demisia.

Am fost neclintit în hotărîrea mea. Aş fi dorit să dau publicității demisia pe care i-o adresasem. D-sa însă mi-a zis :

„foştii tăi colegi te vor acuza că în această demonstraţiune este curtea pe care o faci celor puternici".

De spaima unei astfel de bănuieli n-am publicat demisiunea mea. Am trecut peste interesul meu de a mă justifica. O greşeală din care au profitat mult cei ce m-au criticat mai tîrziu. Dar şi aceasta, ca şi celelalte greşeli n-au izbit în partea morală a nepriceputului. Voi continua poate de a face greşeli intelectuale ; mă simt însă destul de forte de a afirma că nu voi comite păcate morale. Aceasta stă în posibilitatea tutulor. Nu mă prezint dvs. ca un om extraordinar. Credinţa mea e că binele şi răul îl distingem cu toţii. Interesul şi dezinteresarea cade în puterea de a deosebi a tutulor.

în ianuarie 1887 d. Păucescu mi-a primit demisia, şi eu am consimţit să se însereze în ziar un neadevăr, nevoind să fiu bănuit de interes, că m-am retras de la *Epoca* pentru a mă ocupa de advocatura.

Dar, în loc de a mă ocupa de drept şi de afaceri, m-am aruncat în fantezii literare.

Am voit să uit ceea ce mi se părea *greu- de iertat,* căci vă mărturisesc că eu eram convins că niciodată nu mi se va ierta imensa greşeală de a fi crezut în iluzia irealizabilă că organul pe care-l fundam cu dvs. nu va deveni organ conservator. Şi, .cu literatura, am realizat întrucîtva o minune, să mă consol cu ea şi să trăiesc cu ea. Bineînţeles, o consolaţiune reală şi un trai mai mult imaginar. Abia trecuseră trei zile de la retragerea mea de la *Epoca.* Scriam la clubul regal, în bibliotecă, cea mai fantastică din cercările mele literare. Cînd un om foarte puternic în timpul acela vine. la mine şi-mi zice : *spune-mi ce vrei.*

Am fost foarte surprins, o clipă, dar i-am răspuns: „vreau să trăiesc". „Dar cum ?" „Aşa cum trăiesc acum." „îţi dau trei zile să te gîndeşti."

Aceste cuvinte din urmă m-au întristat. Şi am ţinut ca dupe trei zile să-i comunic răspunsul în acelaşi loc. Răspunsul meu a fost : „Am greşit o dată, n-aş vrea să greşesc aşa de iute de două ori. Şi apoi aştept ca şi timpul să repare greşeala dintr-un moment. Oamenii trebuiesc convinşi, iar nu surprinşi, căci altfel sunt nişte forţe negative de partid şi perd şt ei şi partidele în loc de a cîştiga."

Am vorbit despre mine ca şi cum aş fi vorbit despre un altul.

i -r/L

Ei, d-le Filipescu, sincer crezi că ai avut dreptul să-ţi formulezi aluziunea ? Sincer aţi fost cînd v-aţi dat aerul că-mi adoptaţi sistemul de a judeca pentru a-l întoarce în contra mea ?

Şi n-aţi uitat într-adins din sistemul meu tocmai partea lui esenţial morală ? Dacă inconsecinţa politică nu ascunde o satisfacţiune materială, sau o vanitate personală, o asemenea inconsecinţa poate fi criticabilă, ea însă niciodată şi nicicfnd nu a putut izbi în morala publică. Nu, d-le Filipescu, d-ta nu ai dreptul de a susţine că sistemul meu se întoarce în contra mea. Şi vei recunoaşte că, cel puţin sub acest raport, ai comis o nedreptate.

Un an de la retragerea mea dintre dvs. aţi preparat banchetul pentru fondarea *Epocei;* d. Păucescu mi-a spus cu acel accent pătrunzător care-l caracteriza : „Să vini la banchet. Eşti un fondator. Nu trebuie să te arăţi supărat."

Supărat propriu-zi.s nu eram. Ieşim din acea luptă cu o' impresie de dezgust pe care niciodată n-am uitat-o şi n-o voi uita.

D. Păucescu, insistfnd, m-a hotărît să iau parte la acel banchet.

Uitam să vă spun că, dupe ce mă retrăsesem eu, n-a trecut mult, şi toate elementele neconservatoare au părăsit *Epoca.* De ce ? Nu ştiu ; nu puteau trăi la *Epoca.*

Anghel Demetriescu nu mai colabora. De ce ? Nu ştiu. Vlahuţă se retrăsese. De ce? înţelegeţi tendinţa? Nu fusesem numai eu înşelat în iluzii. Am fost în bună companie.

La banchet m-am convins că chiar directorul, Gr. Păucescu, va fi eliminat. Era la locul de onoare, căci prezida banchetul, şi nimeni n-a voit să stea la dreapta şi la stînga lui. De ce ? Iarăşi nu vreau să ştiu. Dar o asemenea demonstraţiune crudă m-a revoltat. Eu, musafirul, am părăsit coada mesei, şi m-am dus lîngă d. Păucescu, în semn de protestare. Am făcut rău. Nu aveam nici un drept. Recunosc. Era uman ceea ce făceam, nu era nici abil, nici aristocratic. Asemenea capricii din partea mea v-au dat dreptul de a vă revolta în contra mea. Şi cînd am luat şi eu cuvîntul mi-aţi răspuns cu o demonstraţiune destul de accentuată. Mi se pare că începusem a susţine că politica cea mare a tinerilor generaţiuni nu poate fi decît ridicarea populaţiunei rurale. Dar m-aţi primit cu murmure, cu

şoapte, cu surîsuri, şi furculiţile vă cădeau necontenit în farfurii...

în faţa unui asemenea succes am pierdut răbdarea — iar un mare cusur al meu — şi am părăsit banchetul, aruncîndu-vă o ameninţare pe care o regret, căci unul nu poate ameninţa 100 fără a avea ceva de regretat.

Aci se încheie istoria participării mele la *Epoca.* Şi dacă dvs. pînă acum nu ştiaţi nimic, d. Filipescu ştia că nu mi se ceruse nimic, că nu făgăduisem politiceşte nimic. D-sa ştia foarte bine că am greşit aşa, ca un naiv, încît răul a fost pentru mine şi profitul pentru alţii. Nu, d-sa nu va putea susţine că greşală mea mi-a atins demnitatea şi conştiinţa. Mi-a fost însă dat ca din acea greşală de inocent să defilez pe dinaintea dvs. ca silueta unui naiv injuriată atîţia ani cu aşa de puţină dreptate. Atît şi nimic mai mult.

Acum, d-lor, voi încheia ridicînd numai o părticică din cele spuse de d. ministru al instrucţiunei; d-sa v-a spus ieri, accentuînd cuvîntul, că modul meu de a judeca în morala politică este *simplist.* Poate, şi nu mă supăr. Putea să spună chiar că sistemul meu este naiv, de om incult, sau de om care n-are aptitudini politice. în acest sens nimic nu mă supără.

întrebarea e dacă un asemenea sistem, fiind simplu, este imediat şi fals. Şi aceasta n-a dovedit-o.

D-lor, în moralitatea politică, ca în orice sferă a moralităţei, nu există nimic complicat. Cine complică în morală sau se înşala, sau vrea să înşele. Complkaţiune cît poftiţi în drept, în medicină, în matematici ; în morală, în fundamentul ei, totul este senin şi simplu. Cel mai profund dintre filozofii germani, cugetătorul cel mai înzestrat cu înclinarea rasei de a aprofunda lumea, natura, cugetarea, este aşa de simplu cînd este vorba de fundamentul moralei. Este un simplist. K.ant reduce morala la înnăscutele categorice imperative : „Fă binele ! Nu face răul \" Şi toţi l-au înţeles. Că a fost simplu sistemul meu, nu-l regret.

Regretaţi dvs. că nu l-aţi răsturnat. Revolta mea de ieri a fost aşa de sinceră şi de dezinteresată, încît regret că nu m-am înşelat. Sunt cazuri cînd trebuie să-ţi pară rău că ai dreptate.

Este simplu sistemul meu ? D-ta eşti simplu. Dar d-ta, d-le ministru al instrucţiunei, erai dator să ştii că în morală complicatul este deja un început de imoralitate.

Pascal are dreptate cînd susţine că în morală totul se poate controversa, dacă nu iei un punct de comparaţiune, un punct sigur şi invariabil. Aşa, de exemplu, zice el, oricine e în dezordine morală poate să strige celui care e în ordine morală : tu eşti în dezordine şi eu sunt în ordine. Dupe cum cei dintr-o corabie care se depărtează de la port cred că nu vasul se depărtează, ci portul. Aci, însă, punctul de reazim şi de verificare este portul. Iată de ce, d-le ministru, şi eu am căutat un punct de reazim în ceea ce priveşte imoralitatea acelora cari trec de la un partid la altul şi n-am găsit decît *interesul personal.*

Nu sunteţi mulţumit ? Daţi-mi un alt punct, un alt element sigur cu care să deosebim o inconsecinţa politică, onestă, de o dezertare imorală şi neonestă. Dar d-ta, d-le ministru de instrucţiune publică, ce ai zis prin 1890? Vă aduceţi aminte ? Eraţi acuzat de dezertare politică, şi aţi ripostat aproape exact cu sistemul meu simplist. Aţi răspuns că, în cestiuni de moralitate politică, atît eşti dator să dovedeşti, că, prin schimbarea d-tale, n-ai dobîndit nici o părticică de putere, nici nu ţi-ai satisfăcut interesele materiale.

Aşa e. Aveaţi dreptate. Dar mă surprinde să văd că vă uitaţi teoria de morală politică dintr-un an în altul.

Voi încheia, d-lor, cu o sinceră protestare.

A greşit d. ministru al instrucţiunei publice ieri, cînd a afirmat că dacă îl atac pe d-sa, iar nu pe d. Lascăr Catargi, e că d. Catargi e bătrîn, pasiunea se îndreaptă contra celor tineri, cu cari vom lupta de aci înainte.

Protestez în contra acestor cuvinte.

Nu eu voi număra zilele adversarilor mei. Fac parte din acei oameni cari nu pot să se bucure de puterea ce le-o dă încetarea din viaţă a adversarilor lor politici. Asemenea sentimente vile nu s-au lipit niciodată de sufletul meu. Şi dacă voiţi să vă spun sincer, cînd veţi cădea de la putere, nu eu voi fi cel mai aspru cu dvs. Este felul meu să fiu aspru cu cei de la putere şi blînd cu cei căzuţi.

în orice caz, să nu credeţi că dacă n-am acuzat de inconsecinţă politică pe d. Lascăr Catargi, cauza ar fi că i-am numărat zilele. Doresc să trăiască cît doriţi şi dvs. Nu este permis să tăgăduiţi consecinţa politică a d-lui Lascăr Catargi. Poţi să te plîngi, să critici şi să lupţi contra modului de a fi înţeles şi aplicat d-sa politica conservatoare. Dar nu poţi să-i

tăgăduieşti statornicia. Acelaşi lucru puteaţi să insinuaţi şi în ceea ce priveşte pe d. general Manu ; dar nici d-sale nu i-am recunoscut consecinţă în politică pentru că ar fi mai în vîrstă decît dvs., ferit-a Dumnezeu !

încheI prin a vă spune că aş dori să profităm din aceste scuturări reciproce şi unii, şi alţii. Şi mi-ar fi indiferent dacă moralitatea publică ar profita mai mult de la unii decît de la alţii, căci suntem ajunşi în aşa grad de descompunere a moravurilor, încît cestiunea care planează peste luptele noastre este o cestiune de moralitate politică. Prea se duc repede şi mulţi dintr-un cîmp într-altul. Prea sunt indivizi iluştri cari tocmesc cu toate partidele. Prea s-au înmulţit organele democratice cari susţin partidele conservatoare. Prea e multă infecţie morală în luptele noastre politice.

Vă doresc să vă opriţi odată din caleape care aţi apucat, căci mijloacele cu cari vă înmulţiţi pustiitorii şi întreţinuţii sunt recunoscute de toţi ca imorale şi revoltătoare. Am spus ceea ce aveam de spus. *(Aplauze.)*

INTERPELARE ADRESATĂ BĂNCII MINISTERIALE ÎN ZIUA DE 16 FEBRUARIE 1895

D-le preşedinte,

Văd că d. ministru al cultelor nu este aci şi-mi rezerv dreptul de a vorbi cînd d-sa va fi prezinte.

D-le preşedinte, am cerut cuvîntul pentru ca mai întîi să adresez o întrebare d-lui preşedinte al consiliului şi ministru de interne şi, al doilea, să adresez o interpelare d-lui ministru de rezbel.

Rog pe d. prim-ministru să dea atenţiune la următoarea întrebare, pentru a evita o interpelare, cînd cred că se poate evita :

_ în comuna Vîrteju s-a ales primar Radu Grigore. Acest primar, ales contra voinţei majorităţei sătenilor, prin mijloace de cari dvs. aveţi cunoştinţă, s-a dat la abuzuri de tot felul şi între altele şi la schingiuiri, la bătăi, la torture. Sătenii au reclamat, atît la Ministerul Justiţiei, cît şi la ministru de interne, cerînd şi intervenţiunea justiţiei şi ierarhiceşte şi a administraţiunei.

Rog pe d. prim-ministru să ne răspundă dacă a făcut ceva în vederea acestor plîngeri drepte şi dureroase.

(L. Catargi spune că în trei zile va răspunde.)

D-lor, n-am acuzat întru nimic pe d. ministru de interne cînd i-am adresat această întrebare. Am crezut că d-sa cunoaşte faptele petrecute şi să-1 întreb numai ce are de gînd să facă cu acele plîngeri.

Dvs. spuneți că nu știți nimic, dar cum ˢ V ™ f J ¹ ª <f ?ᵁ;
mai noi, cei din opoziție, știm ce se petrece in țara, pe cînd

^e^ntuConsiliului, L. Catargi, făgăduiește eă va răs-

ᵖᵁⁿD-\e președinte, voi să adresez următoarea interpelare

ᴹ^±l^Tʰt'rninis^ de rezbel asupra modului de a s f S e g / ș i de a se aplica regulamentul institutului medico-militar."

(Textul interpelării se depune la birou.)

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 17 FEBRUARIE 1895, PRIVIND LEGEA ASUPRA PEDEPSEI PENTRU VIOLAREA ȘI DISTRUGEREA SEMNELOR DE DEMARCAȚIE ALE FRONTIERELOR

D-lor deputați, încep prin a declara că nu sunt cu totul contra acestei legi; cred însă că ar fi bine să se introducă oarecari modificări.

în primul rînd, mi se pare că pedepsele sunt prea grele. Adeseaori pe frontierele noastre turmele sunt păzite de minori, și se poate întîmpla ca din joc să se strice asemenea semne, mai ales că dvs. trebuie să aveți în vedere că semne bine făcute nu avem pe frontieră. Semnele noastre nu sunt îndestul ***di*** bine făcute, ca să se recunoască că sunt anume pentru frontieră, Cred că semnele de hotare ale României ar trebui să aibă ceva de deosebit în ele, ca să atragă atenția oamenilor. De aceea, cu toate că se lasă latitudine judecătorilor în aplicarea penalităților, eu cred că pedepsele sunt prea grele. A doua observațiune. Cred că acest proiect de lege e propus de ci. ministru de externe...

(Al. Lahovari. De rezbel.)

Credeam că de d. ministru de externe.

în art. 1, d. ministru de rezbel prevede că „acel ce strică *cu intențiune* piramidele, semnele, movilele etc."

Vedeți că chiar art. întîi îmi da dreptate, cînd vă spuneam că toate semnele acestea de hotare nu sunt așa de bine făcute, încît oricine să vază că e un semn care desparte țara noastră de statele vecine, căci e vorba și de movile de pămînt, e vorba și de parmaci etc. în orice caz, d. ministru de rezbel prevedea că numai acela e pasibil de penalitate care va strica semnele cu intențiune. Proiectul d-lui ministru a fost modificat de co-

mitetul delegaţilor asupra acestui punct. Comitetul delegaţilor a şters tocmai aceste cuvinte : „cu intenţiune". Şi nu ştiu dacă s-au şters cu intenţiune.

D-lor, intenţiunea poate hotărî despre un delict sau poate deveni circumstanţă agravantă ori atenuantă în inteaga sferă a delictelor. Judecătorul, îmi veţi zice dvs., va aprecia dacă a avut sau nu intenţiunea ca să strice cutare ori cutare semn. Cestiunea e că, aşa cum s-a modificat, legea, intenţiunea sau lipsa de intenţiune în asemenea delicte intră în sfera circumstanţelor agravante sau atenuante, pe cîtă vreme cum era redactat de d. ministru de rezbel, intenţiunea era un element constitutiv al delictului; adxă, atunci cînd n-ar fi fost intenţiune de a strica, delict nu există şi pedeapsa nu are loc. Comitetul delegaţilor, ştergînd cuvîntul *intenţiune,* a consacrat principiul că ori cu intenţiune, ori fără intenţiune, delictul tot există, rămînînd ca judecătorul să constate dacă a fost ori nu intenţiune, ca să vadă dacă va aplica o mai mica ori o mai mare pedeapsă.

Dacă dvs. aţi avea în vedere că cei cari vor deveni autori de asemenea delicte sunt în genere copii sau oameni simpli, păstorii dupe creştetul munţilor, din cari unii abia din 10 în 10 ani se coboară la oraş ; daca aveţi în vedere în acelaşi timp că semnele acestea nu sunt bine făcute şi că adeseaori se pot confunda cu altele, provenite din capriciul naturei sau ale omului, cred că vă veţi reîntoarce la prima redacţiune a ministrului de rezbel şi veţi admite ca delictul să nu poată exista decît dacă a fost comis cu intenţiune.

(Se citeşte art. 1.)

D-lor, legea este foarte scurtă, nici eu n-am de gînd să vă întreţin mult asupra ei. Două-trei minute, şi am isprăvit.

D-lor deputaţi, eu mă declar că nu m-a convins d. ministru de externe. D-sa ne spunea că, în materie de delicte, intenţiunea trebuie, pentru ca delict să existe. Pînă aci suntem de acord. D-sa, însă, să-mi permită să-i atrag eu atenţiunea asupra unui fapt.

Cînd faci o lege specială, se poate foarte bine ca această lege specială să se abată de la unele principii din dreptul comun. Aşa, de exemplu, legea silvică este o lege specială, şi acolo multe din principiile de drept penal sunt săltate, desgrădinate şi împletite astfel încît te pune în situaţiuni de drept penal cu desăvîrşire altele decît dreptul penal pe care-l cunoaştem. în legea silvică— şi d. rh'nistru de externe cred ca ştie aceasta — nu mai este cestiune de intenţiune ; te pedepseşte şi nu te întreabă dacă ai avut sau nu intenţiune.-

Acum, d-lor, dacă vă dădui acest exemplu, dacă admitem că sunt legi în cari lipsa de intenţiune nu face să dispară delictul special, urmează neapărat că şi în această lege se pot crea situaţiuni penale excepţionale, deosebite întru ceva de celelalte de drept comun.

Avem o lege excepţională. în prima ei redacţiune aţi pus *intenţiunea* ca element decisiv, pentru ca delict să existe. Aţi modificat în comitetul delegaţilor proiectul şi aţi scos tocmai cuvintele „cu intenţiune". Aşadar, legea dvs., lege specială, crează delicte chiar cînd sunt comise fără *intenţiune.*

Dar d. ministru de externe ne spune că, dacă s-ar pune cuvîntul „intenţiune" ar urma ca Ministerului Public să-i incumbe sarcina de a dovedi intenţiunea, şi dacă l-a scos comitetul delegaţilor, a făcut-o pentru că dovedirea lipsei de intenţiune să cadă în sarcina pîrîtului.

D-lor, acesta nu este un argument. Mai întîi, să mă ierte ca să spun unui jurisconsult, ca d. ministru de externe, că s-a înşelat în privinţa Ministerului Public. Oricum ar fi făcut un articol de lege, fie că ar vorbi, fie că n-ar vorbi de intenţiune, Ministerul Public are obligaţiunea de a dovedi intenţiunea în toate cazurile.

în toate delictele, în toate crimele, în toată gama penală a codului penal, dovedirea intenţiunei este o datorie a acuzaţiunei publice.

Mai departe, d-lor, eu n-am făcut confuziune între art. 1 şi art. 2.

Art. 2 se preocupa numai de semnele de hotare, aşa cum s-au modificat de comitetul delegaţilor, şi este vorba de a distruge şi de a se muta semnele de fruntarii ale ţărei, şi pentru aceasta s-au recunoscut pedepse mai mari. Şi eu aş fi de părere ca pedepsele să fie mai mari, dar delictul să nu existe decît cînd va fi intenţiune de a înşela pe statul nostru în favoarea statului vecin.

Cer iarăşi, ca şi la art.l, intenţiunea.

Dar ce semne avem noi ? Şi observaţi că legiferăm pentru ţara noastră, cu obiceiurile şi oamenii noştri.

Aşa fiind, eu susţin, în contra afirrraţiunei d-lui ministru de externe, că d-sa se înşeală cînd crede că aceste semne de

cari se vorbeşte în art. 2 sunt aşa de excepţionale ca oamenii să nu se poată înşela asupra lor.

Eu am avut ocaziune, chiar în vacanţa trecută, să umblu pe hotare, să văd asemenea semne. Ei bine, aceste semne sunt nişte moşoroaie cari nu diferă de cele ce se fac încă şi astăzi, ca semne despărţitoare între moşii. Ei bine, cînd dvs., pentru asemenea delicte, aplicaţi o pedeapsă de 3 ani, şi cînd mai scoateţi din articol şi cuvintele „cu intenţiune“, atunci mă iertaţi a vă spune că faceţi o lege nedreaptă şi prea aspră.

Cred dar că cuvintele „cu intenţiune“ trebuiesc puse şi în art. 1 şi în art. 2. Cel puţin atit.

(Se *admite.)*

INTERPELARE ROSTITĂ ÎN CAMERA LA 23 FEBRUARIE 1895, ÎN PROBLEMA STUDENŢILOR MEDICINIŞTI MILITARI, ARESTAŢI PENTRU INDISCIPLINA

D-lor deputaţi,

Sunt cîteva zile de cînd o parte din cetăţenii capitalei au privit la următorul spectacol:

Patru tineri duşi între baionete, tineri cari nu aveau deloc aerul de a fi pungaşi sau asasini.

Lumea s-a întrebat foarte curios : cine să fie aceşti tineri ? Şi cu mirare a aflat că sunt studenţi ai Facultăţei de medicină, că unul din ei este doctorand, iar că ceilalţi au cîte 4 şi 5 ani de studii universitare.

Erau nişte interni ai spitalelor militare.

'Nişte studenţi universitari să fie duşi între baionete, să defilez* pe Podul Mogoşoaiei prin faţa palatului şi să fie închişi la garda pieţei, vă mărturisesc că asemenea fapte nu pot să ne dea o bună impresiune despre noţiunea de disciplină care văd că există la o mulţime din şefii instituţiunilor noastre militare...

(Preş. La şefi ?)

La unii din ei. Eu, d-le preşedinte, nu am de gînd să atac disciplina, ci am de gînd să dau partea cuvenită unor studenţi de facultate cu cari nici într-un caz nu trebuie să se dea spectacolul de a fi duşi între baionete prin mijlocul capitalei.

D-lor, mirarea mea a fost şi mai mare cînd, cercetînd cazul, m-am convins că aceşti studenţi ai Facultăţei de medicină au fost osîndiţi, căci nu mai este o pedeapsă disciplinară, la *60 de zile* de garda pieţei.

Şi am cercetat mai departe, socotind că internii aceştia ai spitalului militar au putut comite verio neglijenţă de acelea cari să pună în pericol viaţa veriunui soldat, deoarece nu-mi puteam explica o severitate aşa de mare pentru alte motive.

Dar mare mi-a fost mirarea cînd mi s-a spus că elevii astfel pedepsiţi au lipsit, o dată sau de, două ori, de la conferinţele d-lui dr, colonel Demosthene !

Ei bine, d-lor, nu vi se pare dvs. o disproporţiune evidentă între greşeală şi pedeapsă ? Au lipsit nişte doctoranzi la un curs şi Ii se dă o pedeapsă de 60 de zile arest garda pieţei ? Pentru ofiţeri, pare-mi-se că este o pedeapsă care poate atrage dupe sine reformarea...

(C. Poenaru, ministru de rezbel, spune că asta e floare la ureche.)

Nu mă voi pune pe terenul că studenţii n-au comis nici o greşeală ; eu admit că ei, nedueîndu-se la cursul colonelului Demosthene, au greşit. Dar vă întreb : dacă unui doctorand în medicină, lipsind de la conferinţa unui profesor, îi aplică *floarea la ureche* de 60 zile arest garda pieţei şi-1 face să defileze între baionete pe stradele capitalei, vă întreb dacă pedeapsa se potriveşte cu vina.

.' * Voiţi, d-le ministru, să scoateţi din internii militari medici cari să iubească armata şi disciplina, şi de la început dvs. le altoiţi în suflet ura contra armatei' şi a disciplinei. *(Aplauze.)*

Dar să vedem, cine sunt aceşti interni militari ?

Ce sunt aceşti studenţi plătiţi de stat ca să înveţe ? Pentru ce învaţă ? Şi ce scop se urmăreşte cu aceşti interni ?

D-lor, ştiţi cum am făcut rezbelul. L-am făcut cu jertfe mari şi scumpe ; cu mult sînge şi cu multe lacrămi; l-am făcut cu vitejie, cu glorie, şi am dobîndit independenţa ; am cucerit-o, nu ni s-a dăruit. Şi aci toţi suntem de acord. Şi vă aduceţi aminte de cîte am suferit. Poate în primul rînd am suferit de lipsă de medici militari, de medici experimentaţi în chirurgia militară, unde se cere iuţeală, sînge rece şi anume metode potrivite cu cîmpul de rezbel, unde ai să operezi şi să îngrijeşti sute şi mii de răniţi. Doctorii civili şi-au făcut datoria pentru patrie, pentru a umplea multe goluri ; şi nu am uitat şi' tiu vom uita dragostea cu care femeile noastre în genere au lucrat pentru alinarea durerilor celor de pe cîmpul de rezbel.

Dupe rezbel, guvernul naţional-Iiberal s-a gîndit la organizarea şi la sporirea armatei ; dar s-a gîndit şi la crearea unui cadru de medici militari. Făcuse experinţa focului.

Astăzi, înainte de orice rezbel, se consultă diplomatul, strategul, administratorul şi general doctor.

Guvernul naţional-Iiberal în 1884 s-a gîndit să înfiinţeze o instituţie medico-militară. Institutul acesta a fost alipit la spitalul militar central. Condiţiunile cu cari erau priimiţi internii se reduceau la următoarele : statul le da 120 lei pe lună, mi se pare, şi îmbrăcăminte. Le mai da : locuinţă, luminat, încălzit, iar ei se angagiau ca, dupe ce vor termina medicina, să servească 6 ani în armată. înţelegeţi bine că nimeni nu se poate angagia pe viaţă. Dar guvernanţii de atunci şi-au zis în înţelepciunea lor : un doctor, servind 6 ani, o să înainteze, o să se specializeze, o să prindă dragoste de armată şi se va devota ei pentru toată viaţa.

Institutul a funcţionat de la 1884 pînă la 1888. Patru ani a plătit statul la peste 40 de interni. încă 2—3 ani, şi armata ar fi dobîndit peste 40 de medici militari.

La 1888, sub regimul dvs., un student a lipsit de la o conferinţă, şi, drept pedeapsă, i s-a aplicat o *floare la ureche* ! A fost trimis în Dobrogea.

O asemenea „floare la ureche" a pus în mişcare simţul de colegialitate şi de solidaritate al celorlalţi colegi. Actele de nedreptate revoltă şi unesc pe cei cari se revolt. Vorbesc de revolta morală. Gestiune de solidaritate. Să nu ne ridicăm contra acestei solidarităţi, cări este baza oricărei armate. Un corp de ofiţeri poate greşi, dar greşeala cea mai mare este lipsa de solidaritate. •

Studenţii au protestat contra nedreptăţei ce se comitea în contra unui coleg ; nemulţumirea a crescut, şi guvernul de atunci s-a crezut dator să desfiinţeze institutul medico-militar. Era, dacă nu mă înşel, la Ministerul de Rezbel d. general Manu.

Nu acuz, constat.

Statul a perdut întreţmerea pe 4 ani a peste 40 de studenţi, şi armata tot atîţia medici.

în locul institutului medico-militar, guvernul de atunci s-a mulţumit cu un contract între acei studenţi, cari vor voi sa servească 6 ani în armată şi atît!

O nouă încercare de a se reînfiinţa institutul s-a făcut în 1890, dar nu a izbutit.

în sfîrşit, în 1892, fiind ministru de rezbel d. Iacob Lahovari, s-a reînfiinţat printr-o lege specială acest institut absolut necesar armatei.

Să vedem care este înţelesul şi scopul legei votată de dvs. Să citim art. 10 din lege : „Studenţii în medicină de la facultăţile din Bucureşti şi Iaşi, români sau naturalizaţi români, pot fi priimiţi *interni ai Ministerului de Rezbel"...* Pînă aci legea este clară. Studenţii aceştia nu sunt şi nu trebuie să fie *soldaţi,* ci *interni,* ci *bursieri* ai ministerului...

(Poettaru. Citiţi mai departe.)

Voi citi, d-le general. Nu pot suferi metoda de a citi doar o parte din ceea ce ar trebui să citeşti întreg. Osîndesc acest sistem aşa de plăcut băncei ministeriale. Dar mai departe, d-le ministru, crezi că veţi găsi absurditatea legală care să declare pe studenţii aceştia soldaţi ? „Institutul medico-militar este supus *regimului militar,* şi un regulament special va determina condiţiunile de admitere şi toate dispoziţiile privitoare la mersul regulat al institutului."

D-le ministru, este adevărat că scopul institutului este de a scoate medici cari să se asimileze cu ofiţerii. Este adevărat că se vorbeşte în lege de „regimul militar". Dar nu veţi putea susţine că urmează a se aplica internilor spitalului militar regulamentele şi şcoala soldatului. Ar fi ilegal şi exasperant.

Dar să vedem cum înţelege acest articol chiar autorul legei, d. general Lahovari.

Iată la ce se reduce acest art. 10 : „Precum aveţi interni la spitalele civile, zice predecesorul dvs., cari fac serviciul de ajutor de medic, daţi-mi şi mie voie să am şi eu interni militari la spitalul militar din Bucureşti şi la cel din Iaşi, în limitele posibilului..."

Asemănarea firească între internii de la spitalele civile şi de la spitalele militare o face autorul legei, d. general Lahovari. Şi mai departe d-sa constată obligaţiunea statului de a-i întreţine şi de a le servi o leafă mensuală, precum şi obligaţiunea lor de a servi 6 ani ca medici militari, dupe ce vor obţine doctoratul.

întrucît priveşte disciplina propriu-zisă, fostul ministru de rezbel voieşte ca aceşti interni să fie puşi sub autoritatea Ministerului de Rezbel, fiind bursieri ai acestui minister.

„Dar nu pot să mă însărcinez a face internate militare, alipite pe lîngă spitalele civile, căci acestea nu sunt sub autoritatea mea."

Cu alte cuvinte, ministrul de rezbel atît spune : că voieşte să aibă sub autoritatea sa internatul militar.

Dacă dvs., d-le ministru, aţi fi făcut o lege în care aţi fi zis: „internii de la spitalele militare sunt soldaţi, şi ca soldaţi ei vor fi trataţi pînă cînd vor termina doctoratul", vă asigur că nu aţi fi avut nici un intern, absolut nici unul. Credeţi că pentru 120 lei un bacalaureat ar priimi să fie şease-şeapte ani de zile soldat ? Sunt sigur că nu credeţi...

(Preş. Nu e soldat, serveşte 6 ani ca medic.)

Eu sunt de opiniunea dvs., d-le preşedinte ; dar să vedem dacă şi dvs. veţi fi pînă la isprăvit de opiniunea mea...

Eu voiesc ca de la început să văd dacă este verio protestare din partea majorităţei sau din partea d-lui ministru de rezbel. Şi aş vrea să ştiu dacă aţi înţeles din declaraţiunile d-lui generai Lahovari că veţi face soldaţi în timp de şease-şeapte ani din aceşti interni. Da, d-le ministru ?

(General C. Poenaru. Voi răspunde.)

Nu voiesc să profit de nimic. Credeam însă că puteţi declara de la început că internii nu sunt soldaţi. Din ceea ce v-am citit, cine ar îndrăzni să susţină aşa ceva ar susţine o enormitate.

Dupe ce s-a votat legea, urma să se facă regulamentul. Legea se promulgă la 29 mai 1892, şi peste o lună regulamentul se prezintă m.-s. regelui. Acest regulament este decretat din Castelul Peleş, la 29 iunie 1892.

înainte de lege, în şcoală se găseau o serie de studenţi luaţi cu contract, cari, natural, se interesau de cum avea să fie legea. Ei au înţeles că, conform legei, vor fi interni, iar nu soldaţi.

Studenţii interni asistară la discuţiunea legei, o citiră şi nu ziseră nimic, căci nu aveau ce zice. Cînd însă luară cunoştinţă de regulament, începură a se îngriji şi a protesta. în art. 50 din regulament ei constatară că spiritul legei este falsificat, căci citiră următoarele : „regimul militar cere ca orice superior să păzească în interni supunerea cea mai desăvîrşită, ca toate ordinele să fie executate cu punctualitate şi fără împotrivire şi murmur"... Cu un asemenea regulament deveneau ei soldaţi sub arme, aşa încît chiar în faţa unei nedreptăţi stri-

gătoare trebuiau să-şi încline capul fără murmur, fără protestare ? Şi cînd mai citiră în art. 51 că „se poate depărta internul culpabil de o infracţiune gravă la disciplină", şi că internul... „va fi trimes, dupe caz, la un corp de trupă ca soldat pentru a-şi face termenul de serviciu activ...", cînd s-au convins că pot fi daţi afară şi trimişi la corp pentru trei sau cinci ani, s-au hotărît să protesteze la timp. Şi au protestat mai întîi la director şi apoi la minister.

s Drept rezultat s-au ales cu cîteva zile de închisoare. Cînd şi-au terminat pedeapsa şi s-au întors la internat, directorul, de altfel un om foarte bun şi înţelept, a căutat să liniştească spiritele, asigurîndu-i că regulamentul acela nu va fi aplicat în toată severitatea lui prea militărească. O dată internii potoliţi, a fost chemat un preot, pentru ca în faţa lui internii să depună jurămîntul că vor respecta legile şi regulamentele. Li s-a citit jurămîntul, şi cînd li s-a spus să zică „jur", ei au plecat capul în jos şi au tăcut.

Li s-a cerut însă iscălitura şi au iscălit. Au iscălit de nevoie, contra conştiinţei lor.

Dar, oricum s-ar fi petrecut lucrurile, credeţi că un regulament poate călca legea specială şi toate legile ţărei ? Nu se poate. Apoi, dupe acest regulament, internii, deşi bacalaureaţi şi studenţi universitari, *sunt soldaţi şease-şeapte ani,* pînă obţin titlul de doctor. Este posibil ? Soldaţi în internat, ca în cazarmă şi cînd îi daţi afară, soldaţi la regiment cel puţin trei ani ? Este posibil ? Nu vedeţi că legea este schimbată de regulament ?..'.-••'

(/. Dimitriu. Dragă Barbule, legea fixează numai principiul.)

Aş vrea să mă iubeşti la vot...

Credinţa mea e că prin regulament legile nu se pot schimba, că prin regulamente nu poţi face pe un tînăr bacalaureat să servească mai mult de un an ca soldat, chiar dacă ai izbutit să iei un consimţămînt, adeseori de la un minor. Chiar regulamentul acesta prevede cazul cînd tînărul e minor şi se prezintă cu părinţii ori cu tutorii. Dar oare părinţii şi tutorii pot să'răpească copiilor un drept pe care-1 au de la lege ? Nu, fără îndoială.

Dar cestiunea nu e încă aceasta, căci internii spitalului militar nu au de gînd să-şi calce contractul...

(G.Manu. Nici minorii ?)

Noi, cînd suntem pe băncile acestea, trebuie să ne gîndim la toate cazurile, să prevedem toate dificultăţile şi să pipăim problemele grele cu toată delicateţa cuvenită.

Cestiunea e aci : dvs. voiţi să preparaţi pe viitorii medici militari bazaţi pe spiritul legei sau învrăjbiţi în litera unui regulament absurd şi ilegal ?

Să nu credeţi însă că sunt contra ordinei şi a unei discipline raţionale. Admit că internii spitalelor militare să urmeze cu asiduitate cursurile universitare, că, dacă vor voi să se ducă seara la verio reprezentaţie, să-şi ceară voie ; admit ca să-şi respecte pe profesori şi pe toţi superiorii, să-şi asiste cu exactitate pe medici în vizitele lor ; admit ca să urmeze conferinţele practice de medicină militară de la institut, dar să fie practice şi să nu se predeze la facultate.

Dar practice sunt conferinţele de la institut ? Dupe cîte ştiu, sunt absolut teoretice. Dar toate aceste conferinţe, nu se aud şi la facultate ? Nu. Dovadă despre aceasta este că d. dr. general Petrescu şi-a dat demisia din conferenţiar de higiena, crezînd că nu trebuie să ia de la stat 30 lei pentru o conferinţă, cînd aceeaşi conferinţă se face şi la facultate.

Nu cred să fie un alt motiv care să fi determinat pe d. dr. Petrescu, afară numai dacă nu va fi şi d-sa revoltat de modul de a se aplica „florile la ureche" internilor militari. Nu afirm lucrul acesta, d-lor, fiindcă nu-1 ştiu.

Dar cum aţi rînduit conferinţele de la institut ? V-aţi preocupat ele cîte au internii de făcut, de audiat şi de învăţat •? Nu. Aţi procedat milităreşte şi aţi fost prea milităroşi. Aţi trîntlt în toate serile săptămînei cîte o conferinţă. în toate serile.

La Facultatea de medicină, de unde nu pot şi nu trebuie să lipsească, au, însă, următoarele cursuri şi clinice: lunea, miercurea şi vinerea pînă la 11 şi jumătate ; lunea, miercurea şi vinerea pînă la 4 dupe-amiazi. Marţea, joia şi sîmbâtă pînă la 11 şi jumătate ; marţea, joia şi sîmbăta, pînă la 6.

Ei, nu vedeţi că ei au clinici şi cursuri în toate zilele, şi că, prin urmare, prea împovărătoare devin conferinţele în toate serile?

Nu vi se pare, chiar şi dvs., cari aţi învăţat ştiinţa militară, ca un astfel de program nu este conform cu facultăţile noastre intelectuale ?

Apoi medicina nu e un studiu cu care cineva se poate juca. Medicina nu e ca dreptul. Un examen de drept poate să-1

treacă cineva în trei luni. Pentru un examen de medicină trebuie să înveţi !

Sunt peste 20 de catedre la Facultatea de medicină. S-au rînduit dar conferinţele institutului medical, fără a se ţine verio socoteală de programul Facultăţei de medicină şi fără a se ţine seamă de vîrsta studenţilor cari, minori sau nu, sunt la o vîrstă critică, prin care aţi trecut cu toţii.

Sper, fără a insista, că aţi înţeles cît de posibile şi de explicabile sunt unele absenţe ale internilor de la verio conferinţă. Asemenea greşeli trebuiesc înţelese şi reduse la proporţiile cuvenite.

Şi, dar, măsurile disciplinare trebuiesc să fie proporţionale cu vina, avîndu-se în vedere o mulţime de circumstanţe atenuante.

Aceşti studenţi trebuie să se ducă la facultate în fiecare zi, în toate serile la conferinţele dvs. şi să asiste la spitalele militare. Faceţi din ei studenţi la facultate, asistenţi la conferinţe, infirmieri şi interni. E prea mult.

în asemenea condiţiuni, greşeala din partea internilor poate fi adeseori involuntară.

Şi ce s-a întîmplat în cazul de care ne ocupăm ? Patru studenţi au lipsit de la o conferinţă a d-lui dr. Demosthene. Aceşti interni sunt: Drăghicescu, Constantinescu, Cîmpeanu şi Christescu.

Trei sunt în anul al IV-lea şi unul e la examenul al II-lca de doctorat.

Pentru această greşeală au fost pedepsiţi cu 60 de zile la garda pieţei ; şi pentru că studenţii nu se găseau Ia institut, atunci cînd li s-a aplicat această pedeapsă, ordin s-a dat milităreşte, recunosc, foarte milităreşte, pentru ca poliţia să-i vîneze şi să-i aducă ca în timpurile străvechi. Şi au fost aduşi între baionete la garda pieţei.

Cari dintre dvs. ar pleca chiar acum la garda pieţei s-ar convinge de starea în care sunt aceşti studenţi universitari şi doctoranzi cari mai au să facă de aci înainte încă 50 zile de garda pieţei.

Ei bine, d-le ministru, sunteţi hotărît să mergeţi pe această cale ? Sunteţi hotărît să aplicaţi un regulament ilegal *în* toată rigoarea lui, ca şi cum, în loc de studenţi universitari şi interni, aţi avea nişte soldaţi sub arme ?

Facsimilul cererii lui Caragiale şi al rezoluţiei primarului Delavrancea, -care-i acordă 1 000 lei în 1900, aconto pentru studiul ce va elabora despre posibilităţile de ânfiinţare şi funcţionare a teatrului popular şi a orchestrai comunale

ȳo

în 1901, la Ţibana, jud. Iaşi, în timpul manevrelor, cu Eduard Ghica şi ofiţerii

Dacă veți răspunde afirmativ și categoric, atunci vă voi întreba : de ce-l aplicați prea militărește uneori și de ce alte-ori treceți peste dispozițiunile lui cele mai esențiale ?

Să vă dau un exemplu.

S-au creat conferințele medico-militare. Dar pentru cine ? Art.21 al regulamentului spune lămurit că pentru acei interni cari au trecut primul examen de doctorat.

Cu toate acestea, trei din cei pedepsiți că nu au asistat la o conferință n-au depus încă primul examen de doctorat. Ați călcat regulamentul cînd le-ați impus și lor conferințele. Și ați călcat regulamentul cînd i-ați pedepsit, pentru că n-au făcut ceea ce nu erau obligați să facă.

Dar știți de ce ați impus și acestor trei din patru conferințele prin călcare de regulament ? Pentru că ar fi fost foarte greu să motivați conferințele cari costă mult pe stat, pentru un singur intern, căci numai unul aveți care ar intra în previziunile art.21.

Ceva mai grav, d-le ministru. Predecesorul dvs. a modificat mai multe din aceste articole, supunînd aceste modificări aprobărei m.-s. regelui. Mi se spune, și dvs. sunteți în măsură de a afla adevărul, că art.21 a ieșit modificat într-o ediție tipografică, fără ca modificarea să fi fost investită de iscălitura m.-s. regelui.

Vă rog să cercetați căci cazul este de o gravitate excepțională.

Pe lîngă severitatea inexplicabilă, s-au pus în acest regulament o mulțime de condițiuni de admisibilitate, de capacitate. Să vedem ce a mai rămas din aceste condițiuni. Cînd studenții Facultăței de medicină au luat cunoștință de pedepsele grave, imposibile, ce s-au prevăzut în regulament, nici unul n-a mai voit să se prezinte la concurs. Atunci, predecesorul dvs., pentru a avea interni la spitalul militar, a vroit să dea dovezi studenților că regulamentul este o formă, și pentru aceasta l-a modificat în toate articolele privitoare la capacitate.

Dupe cît văd, dvs. țineți mai mult la disciplină decît la capacitate. Din cauza severităței disciplinare n-ați avut concurenți și ați căutat să momiți pe studenți, înlăturînd din regulament toate articolele privitoare la probele concursului, la note etc, etc. Și aceste modificări au fost prezintate spre aprobare m.-s. regelui. Apoi, dacă ați alergat la momeli, pentru

a avea interni la spitalul militar, vă rog să fiţi mai dibaci şi să aplicaţi regulamentul aşa încît disciplina dvs. să nu producă revolte regretabile.

D-le ministru, cestiunea disciplinei este o cestiune care are aerul de a fi foarte simplă, şi cu toate acestea este una din cele mai grele cestiuni morale. Disciplina astăzi nu se mai confundă cu barbaria, cu sălbăticia. A fost un timp cînd aceste noţiuni —• brutalitatea şi disciplina — erau ca cele două feţe ale aceleiaşi medalii. A fost un timp cînd disciplina era mîna forte, era vergeaua cînd se reducea la „continuo virga est super eos".

Şi dvs., cari v-aţi făcut educaţiunea în Germania, ştiţi ca pînă în secolul XVII, în unele şcoli, în Ioc de *Tatăl nostru* era o rugăciune disciplinară în forma şi coprinsul următor : „O tu, iubita mea vergea, fă-mă bun, fă-mă bun şi înţelept, căci numai tu, vergea drăguţă, mă vei scăpa din mîna călăului". Vergeaua era sfîntul cel mare.

Dar lumea s-a schimbat. Şi să nu uităm că vorbim aci despre o şcoală superioară, de nişte oameni culţi, de o studenţime pe care nu trebuie nici să o linguşeşti, nici să o demoralizezi, dar nici să o revolţi prin brutalitate.

Ei bine, nu puteţi dvs. să aplicaţi unor studenţi universitari disciplina în sensul „sfîntă varga, fă-mă înţelept şi bun !" Şi nu puteţi ca să le aplicaţi 60 de zile de garda pieţei „floarea la ureche" ! Mă grăbesc de a crede că acele cuvinte au fost o scăpare de cuvînt din partea d-lui ministru, şi nu voiesc să trag din ele nici o consecinţă.

N-a existat în lume un[1] spirit mai disciplinat, în viaţa lui, ca marele reformator Luther. Dar ştiţi cu ce a debutat ? Cu revoluţiunea. Dar ştiţi de ce a fost mai întîi un revoltat ? Reduc cei mai mulţi revoluţia la doctrine religioase. Eu cred că disciplina imposibilă a bisericei catolice, eu cred că disciplina în genere, monstruos înţeleasă în acele timpuri, a făcut din Luther un revoltat şi un reformator. într-o zi, ca disciplină, de 16 ori s-a bătut la spete fără nimic pe el. Spiritul de revoluţiune în contra disciplinei a tresărit în el încă de la 11 ani. D-lor, disciplina în sensul sălbatic şi injust produce de timpuriu şi pentru totdauna ură în contra regulamentelor şi legilor. Cu o severitate necumpătată şi necalculată scoţi un om

[1] **în textul de bază : acest.**

dezordonat, căci dezordinea şi viclenia perversă sunt roadele sălbăticiei. *(Aplauze.)*

Disciplina se bazează pe înţelesul profund al legilor, al regulamentelor şi al oamenilor. Cine face disciplină, aplicînd orbeşte regulamentele şi legile este un temperament sanguinar, un om crud, care doreşte disciplină şi produce revoltă. Am spus un adevăr şi pentru armată şi pentru civili şi pentru preoţime şi pentru şcoală. Aduceţi-vă aminte ce efecte urîcioase producea în sufletul dvs. pedepsele pe cari unii profesori nu ştiau a le proporţiona cu greşelile. Eu nu sunt un om puţin respectuos faţă cu legile ţărei. Am un respect înnăscut de orice lege. Dar cînd voi vedea că se falsifică legea pentru a fi izbit pe nedrept, vă declar că voi trece peste acela care o aplică astfel. Nu pot şi nu trebuie să ascult de un om decît cînd el aplică legea corect şi omeneşte.

De cîte ori, în numele disciplinei, nu se comit adevărate crime.

Nu ţi-a făcut bine cizmele. întinde-1 jos şi trage-i !... Aceasta este oribil oriunde s-ar petrece ! *(Aplauze.)*

Un student universitar, intern, obosit de lucru, lipseşte la o conferinţă... 60 de zile garda pieţei ! Ei, daţi-mi voie să vă spun că prin astfel de disciplină veţi face nişte revoluţionari îmbrăcaţi în uniformă ! *(Aplauze.)*

(*D. Orbescu.* Terminaţi, ne-aţi ostenit.)

D-le Orbescu, cînd vei vorbi d-ta, te voi asculta trei zile. începi, d-le Orbescu, şi termină cînd îţi voi zice eu. D-ta nu te-ai hotărît să sfîrşeşti odată cu tăcerea ?

Eu n-am venit aci să iau 25 de lei tăcînd necontenit, ci am venit să lucrez. Să faceţi bunătate cînd vorbesc de disciplină, să nu-mi daţi exemplu de nedisciplină.

Nu trebuie să abuzeze nimeni, este adevărat, nici de majoritate, nici de minoritate, dar nici de vîrstă. Cui nu-i place să mă asculte să iasă afară...

(*D. Orbescu.* Vreţi să ne daţi afară ?)

îmi pare rău că nu este aci d. Lahovari. V-a mai dat o dată afară... şi aţi ieşit ! *(Ilaritate, aplauze.)*

Şi fiindcă m-a întrerupt d. Orbescu, mi-am adus aminte de un exemplu de disciplină rău şi barbar înţeleasă.

Un abate se plîngea de elevii săi unui sfînt, mi se pare sfîntului An seim.

f

„Nu ştiu ce să mă fac. Toată ziulica îi bat, şi ei tot mai răi se fac."

„Dar ce ajung, întrebă sfîntul, cînd se fac mari, dupe atîtea bătăi ?"

„Nişte abrutiţi."

Ei, nici aceasta nu vă interesează, d-le Orbescu ?...

Vedeţi, d-lor, disciplina în sensul sălbatic e contra naturei omeneşti. Timpurile moderne cer o altfel de disciplină. Patru studenţi sunt toţi la garda pieţei...

(C. Poenaru. Trei — unul a fugit.)

Da, îmi aduc aminte că am citit într-un ziar că pe cel de al patrulea l-aţi declarat dezertor. Cred însă că veţi reveni asupra acestei declaraţiuni, care ar atrage dupe sine consecinţe funeste pentru un tînăr care nu este soldat. *(Zgomot.)*

Cum, nu există disciplină, d-le general ? Apoi bine, mă faceţi să mă gîndesc la o armată... nu voi să provoc rezbel între România şi o altă putere străină.

Ştiţi, însă, care ţară din Europa are mai mulţi generali şi mareşali, acolo e şi cea mai slabă disciplină. Dar nici acolo proporţia între numărul şefilor şi al soldaţilor nu este ca la Institutul medico-militar : 6 conferenţiari şi 4 auditori... şi nu este disciplină ? Se vede să regulamentul dvs. este absurd, şi şefii institutului au nevoie de ceva mai puţin temperament şi de ceva mai mult tact şi mai multă răbdare.

Cred că 6 profesori pot cunoaşte bine pe patru elevi; şi ştiţi dvs. că a cunoaşte trupa este cea mai mare virtute pentru un şef. Va avea totdauna disciplină. Sunt oameni cari disciplinează din ochi; sunt oameni cari disciplinează prin atitudine ; sunt oameni cari disciplinează prin cuvînt bun, nu familiar, nu, dar bun şi drept...

(G. *Manu.* Aceasta e conferinţă pedagogică.)

Conferinţa aceasta tinde la îmblînzirea unor pedepse ; conferinţa aceasta poate să fie utilă...

(G. *Manu.* N-o mai faceţi. O cunoaştem.)

Poate să fie cineva care nu o ştie. Nu credeam să fiţi toţi pedagogi...

(G. *Manu.* Oarecari pedepse , o ştiu.)

Sunt atîtea pedepse !

(G. Manu. Relativ la soldaţi, negreşit.)

Dar, d-le general, eu nu vorbesc de armată, ci de studenţii universitari interni la spitalul militar.

Voi încheia.

D-le ministru de rezbel şi d-lor deputaţi, dacă veţi considera că după lege internii militari nu sunt şi nu pot fi soldaţi, că scopul pe care-l urmăriţi este de a scoate din ei buni medici, cari să vă servească în armată, 6 ani — că de dorit ar fi să iubească armata si să se devoteze ei toată viaţa — dacă veţi considera că aceşti studenţi nu sunt deprinşi cu un sever regim militar, dacă veţi considera că sunt oameni din cari cultura a făcut nişte fiinţe mai delicate, mai susceptibile, dacă veţi considera că îi recrutaţi tocmai de la acea facultate care pretutindeni în lume a produs temperamentele cele mai vii şi cele mai hotărîte atunci cînd au fost disperate, dacă veţi cumpăni toate acestea, cred, sper că veţi ridica pedeapsa exagerată ce s-a aplicat studenţilor, sau cei puţin o veţi micşora.

Dacă, din contră, veţi stărui într-o caîe greşită, veţi ajunge să aveţi 40 de soldaţi la mai mulţi, dar armata va perde 40 de doctori tineri şi buni.

Preţuiţi ce este mai bine.

Şi dvs., d-le ministru, ca şef, ca cel mai mare, faceţi uz de blîndeţe şi de tact şi veţi avea ordine şi disciplină în mijlocul studenţilor universitari şi interni ai spitalelor militare.

Nu cred că veţi preferi revolta din cauza unui regulament greşit şi ilegal, nu cred că veţi preferi să distrugeţi din nou o instituţie bună din cauza unui rău amor propriu şi a unui greşit mod de a concepe disciplina. Am zis.

Dar bine, d-lor, eu înţeleg cestiunea personală şi altfel decît în mod agresiv. De ce mă forţaţi să fiu agresiv cu d. ministru de rezbel ? Cum, d-lor, voiţi să tac şi să nu mă explic asupra unui punct delicat ? Eu nici ştiam că al patrulea student este dat dezertor. Vă aduceţi aminte că eu spuneam d-lui ministru : „Patru studenţi sunt închişi la garda pieţei". D-sa m-a întrerupt şi mi-a spus că unul este dezertor. Atunci am explicat: „Cred, d-le ministru, că nu veţi avea cruzimea de a nenoroci pe un tînăr care nu are altă vină decît aceea de a se fi speriat de enorma pedeapsă ce i s-a aplicat fără nici o consideraţiune serioasă şi explicabilă".

Aceste cuvinte ale mele au fost priimite cu şoapte semnificative de pe banca ministerială. D. ministru de justiţie a căutat să arunce asupra acestui student o acuzaţiune gravă şi neîntemeiată, dînd grijei ce eu îi port un înţeles cu desăvîrşire

fals. D-sa a lăsat sa se înțeleagă că acest student mi-a dat detaliile interpelărci. înțelegeți, dar, că nu pot să tac, căci nu voiesc să fac rău nimenui, fără vina lui şi fără voia mea. Mă forțați să vorbesc. Mă forțați să mă explic. Nu acest tînăr m-a pus în curent cu ceea ce s-a petrecut în Institutul medico-militar, ci mai mulți studenți de la Medicină, colegi universitari ai celor osîndiți la garda pieței. Nu pot răbda ca eu să nenorocesc pe un tînăr fără să vreau şi fără ca el să fie vinovat. Nu vreau ca să mă prezentați în fatalitate pentru un om pe care nici nu-î cunosc. Iacă de ce țineam să vă dau această explicațiune. *(întreruperi.)*

(Vicepreş. Vă rog să vorbiți în cestiune personală.)

Eu mă mir de dvs., conservator mai tînăr...

(Vicepreş. Aci nu e vorba de conservator, ci de regulament şi de bună-creştere.)

De bună-creştere ? Explicați-vă : ce v-a provocat a spune asemenea cuvinte ?

(Vicepreş. Ați cerut cuvîntul în cestiune personală, şi redeschideți întreaga cestiune.)

Atunci să-mi dați voie să vă spun că un alt d. vicepreşedinte, d. Arion, a prezidat la o cestiune personală care mi-era mie adresată. Oratorul, d. Cuza, a vorbit mai bine de o oră. Şi, deşi cel care prezida a declarat oratorului că este cu desăvârşire afară din cestiune, totuşi i-a lăsat absolută libertate de a vorbi. Ei, crezi d-ta că d. Arion a fosit rău-cresout cînd a tolerat o astfel de cestiune personală ?

Atrag atențiunea d-lui ministru de rezbel că deşi legea zice că sunt supuşi regimului militar, aceasta nu va să zică că internii sunt militari.

Aşa, sub regimul militar sunt toți funcționarii civili din Ministerul de Rezbel ; sub regimul militar sunt toți uvrierii de la pirotechnie ; sub regimul militar sunt toți croitorii cari lucrează pentru armată. Toți aceştia sunt sub regimul militar, dar nu veți putea susține că sunt soldați sub arme.

Dar dacă dvs. pedepsiți cu 60 zile pe aceşti tineri nemilitari, vă întreb : vă atingeți scopul care-1 urmăriți ? Ce scop urmăriți ? Să scoateți medici buni, căci nu cred că voiți să scoateți numai nişte asimilați cu trese pe tunică. Ei bine, ştiți dvs. ce efecte produc aceste pedepse ? Ei vor fi lăsați repetenți, conform regulamentului Facultăței de medicină. Dvs. nu voiți să vă spun aceasta, şi cereți închiderea discuțiunei ?

Regulamentul este aplicat într-un spirit foarte sever şi dați 60 zile închisoare. Profesorii Facultăței de medicină^ conform regulamentului lor, lasă repetenți pe cei cari au mai muit de 6 absențe, fără a fi motivate pentru cauză de boală bine constatată. Acestor repetenți dvs. le aplicați din nou regulamentul institutului şi-i dați afară fiindcă au rămas repetenți. Iaca adevărul, iacă consecințele unei severități necumpănite, iacă unde ajungeți. Dvs. faceți pe interni să rămînă repetenți şi tot dvs. îi veți da afară fiindcă au rămas repetenți, înțelegeți absurdul revoltător al acestei conduite ?... Şi închideți discuția ? Gîndiți-vă bine, gîndiți-vă mai bine.

Atît mai aveam de spus. Cred că v-ați convins că nimic nu îndreptățea pe d. vicepreşedinte ca să se poarte cu mine aşa cum nu trebuia, aşa cum s-a purtat.

INTERPELARE ADRESATA ^^UI-MINTSTRU IN CAMERA LA 11 MARTIE 1895

D-lor deputați, pentru a evita o interpelare, mă mărginesc să adresez d-lui prim-ministru o întrebare, aşteptînd răspunsul pe care d-sa va găsi cu cale să-1 dea la această întrebare.

în septembrie, anul trecut, au fost alegeri generale comunale ; o asemenea alegere a avut loc şi în comuna rurală Poiana, plasa Cîmpului, județul Dolj.

Membrii consiliului comunal au fost aleşi cu o imensă majoritate ; dar această alegere, aşa cum a ieşit, nu a plăcut unora dintre puternicii acelui județ, din care cauză s-a căutat a face să fie sfărîmată de către delegațiunea județeană. Părerile delegațiunei au fost împărțite, cu toate acestea, prefectul județului a infirmat această alegere ; atunci ei au făcut recurs la d. prim-ministru şi ministru de interne şi şi-au spus drepturile lor d-sale.

D. prim-ministru, văzîndu-se pus între o plîngere dreaptă a acestora şi între o hotărîre luată de oameni influenți din partea locului, a voit să vadă de ce parte este dreptatea, şi în acest scop a numit o anchetă ; ancheta a fost făcută de subprefectul plăşei Cîmpului.

Pînă aci n-am nimic de zis, căci d. prim-ministru s-a adresat la unul din organele administrative în care avea încredere, la subprefectul acelei plăsi.

Subprefectul plăşei Cîmpului, d. Baicoianu, făcînd această anchetă, a întrebat pe locuitori cum s-a petrecut alegerea, şi concluziunea anchetei d-sale este că alegerea era bine făcută, dreaptă, legală. Convins de aceasta, subprefectul şi-a

făcut raportul, în care spunea d-lui prim-ministru că este de părere să se confirme această alegere.

Dupe ce a dat un astfel de rezultat, prima anchetă, subprefectul Baicoianu, cumnat — dacă nu mă înşel — cu d. Boldescu, a fost transferat la această plasă. Dar este ceva mai mult.

(L. Catargi. Faceți interpelare ! De unde să ştiu eu toate ?)

Am să închei îndată, şi veți vedea că nu e loc de interpelare.

(Preş. Dv. vă dezvoltați o interpelare.)

Cred că pînă acum nu am spus nimic care să semene cu o dezvoltare de interpelare ; chiar de veți lua de model pe Tacit, nu ați putea zice că nu am fost concis. Rog pe d. ministru să aştepte concluziunea întrebărei mele.

S-a ordonat o a doua anchetă care a fost dirigeată de pomoşnicul subprefecturei, care şi acesta conchide că alegerea este bună, cu toate stăruințele mari ce s-au pus pe lîngă dînsul ca să nu facă o asemenea declarațiune.

S-a ordonat atunci o a treia anchetă, care s-a făcut de subprefectul plăşei Dumbrava-de-Jos, lonescu, şi în ziua — îmi pare — de 15 ianuarie, subprefectul lonescu a ieşit în fața a peste o mie de oameni şi le-a declarat că va spune ministrului că alegerea este bună.

Trei anchete s-au făcut, şi tustrele zic că este bună alegerea, şi cu toate acestea alegerea consiliului comunal de la Poiana, plasa Cîmpului, a fost infirmată de către autoritatea superioară...

(L. Catargi. Lăsați-mă să văd actele...)

(Preş. Să depună în scris interpelarea.)

Cum voiți să mă opriți de a spune mai întîi ce conține întrebarea mea ? Eu nu mă plîng de ceea ce a făcut ministru pînă acum ; v-am spus numai peripețiile prin cari a trecut această alegere.

Dar sa venim la ceea ce cer locuitorii. Ei zic : ne-ați infirmat alegerea. Fixați-ne ziua de o nouă alegere. Şi 500 locuitori, prin hîrtie formală, au cerut aceasta.

Cazul s-a cercetat şi s-a văzut că toate cele ce au spus locuitorii sunt adevărate.

Aş ruga, dar, pe d. prim-ministru să fixeze ziua acestei alegeri în interesul liniştei, al ordinei şi al legei, căci altmin-

trelea oamenii aceştia vor ajunge a face caz, iar dvs. să ziceţi că noi i-am răsculat. (*Zgomot.*)

(*I se cere să depună interpelare.*)

Eu v-am expus faptele şi vă cer să binevoiţi a fixa ziua alegerei.

(*Din nou i se cere textul interpelării.*)

Nu mai depun nimic şi renunţ şi la interpelare şi la tot, căci în modul acesta nu este posibil ca cineva sa fie drept şi de bună-credinţă. (*Aplauze.*)

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 17 MARTIE 1895

Domnilor deputaţi,

Vă mărturisesc că nu m-am mirat dacă ieri a ţinut discuţiunea atît de mult. Ministerul Instrucţiunei Publice este, dupe părerea noastră, cel mai important minister, şi — cred că suntem toţi de aceeaşi părere — la acest departament aveţi, pe cel mai preţios ministru.

Religia, moravurile, cultura, progresul, direcţiunea generală a instrucţiunei publice, iată atîtea subiecte asupra cărora se pot desfăşura dezbateri vii şi importante, asupra cărora putem discuta şi astăzi fără a crede că am abuzat de cuvînt.

Ieri, d-nii Cuza şi Dobrescu-Argeş au ridicat o problemă, grava, dominantă, în intimă legătură cu starea culturală a poporului român, în special cu starea culturală a populaţiunei rurale. Au revărsat o mare lumină asupra nefericitei stări economice în care zac 4 milioane de suflete, cerînd grăbire în cultivarea lor.

Ştiţi însă cîte proteste au stîrnit din mijlocul d-voastră.

D. Cuza, cel dîntîi, a pus întrebarea următoare : este sau nu adevărat ceea ce s-a afirmat, de pe banca ministerială,, de către d. Carp, că statul român a făcut atîtea jertfe pentru populaţiunea rurală cîte n-au făcut celelalte state pentru populaţiunile similare ? Şi a răspuns la întrebare, potrivit convingerilor sale şi întemeiat pe cifre, pe rapoarte şi pe concluziunî ştiinţifice şi oficiale. Bilanţul jertfelor l-a tras astfel : clasele conducătoare au făcut prea puţin, aproape nimic, pentru săteni, si sătenii au făcut prea mult, aproape tot, pentru clasele

conducătoare. Deficit de sacrificii la clasele conducătoare, excedent de jertfe la marea clasă a muncitorimei.

Nu mă voi opri astăzi asupra acestei cestiuni. Voi evita de a mi se răspunde şi mie : „D-ta concepi poporul în felii". Văd că sunteţi dispuşi a ne atribui gîndul că voim a despica neamul românesc, ca şi cum patria noastră s-ar putea lua în braţe, ca un frumos vas de marmură, pentru a putea fi trîntit şi sfărîmat în bucăţi.

Nu pot, însă, să trec peste unele cuvinte ale d-lui Filipescu.

D-lor, eu i-am spus, încă de ieri : „Pentru ce atîta mînie ?" Mînia nu este un bun sfătuitor.

D. Filipescu constata revoltat că sunt tendinţe de a se desface poporul în două, pe cînd nu se afirmase decît enorma deosebire, deosebire care creşte, între cultura şi starea economică a marei mase şi a restrînsei clase conducătoare. D-sa, în mînie, a voit să se răzbune. Şi pe cine i-a căzut sub ochi în acela a dat. A izbit în mine. Mi-a zis : „Aplauzele d-tale sunt ofense pe cari le aduci memoriei lui Ion Brătianu şi C. A. Rosetti".

D-lor, eu pe C A . Rosetti nu-l cunosc decît din istorie. Pe Ion Brătianu în bună parte îl cunosc din istorie, dar puţin l-am cunoscut şi din viaţă. Nici pe unul, nici pe celalt nu i-am cunoscut la putere. Nu i-am servit cînd ţineau în mîni onorurile şi cornul abundenţei. Alţii se mlădiau înaintea lor. Da, pe lîngă partizanii convinşi şi devotaţi, au fost şi o sumă de fiinţe parazitare cari se alipesc de putere şi de oamenii mari, cum se prind bureţii de rădăcina şi trunchiul falnicilor stejari. *(Aplauze.)* Cînd am avut onoarea şi fericirea de a cunoaşte de aproape pe Ion Brătianu, C A . Rosetti nu mai era, şi Ion Brătianu nu mai era la putere. L-am cunoscut sub faza unei noi măriri, cînd iar luase toiagul apostolatului, cutreierînd mulţimea şi învăţînd-o cu înţelepciune şi eroism.

Şi nu eu, d-le Filipescu, mă voi atinge de figurile mari ale epocei strălucite din care s-a înălţat România de astăzi. Şi merg pînă acolo, d-le Filipescu, cu acest sentiment de delicateţă faţă de figurile istorice, încît, nu, să nu aveţi nici o teamă că voi insulta memoria idolului glorios al partidului conservator, a lui Barbu Catargi. Oamenii mari se discută, nu se insultă.

Şi apoi, d-lor, în timpul nostru cinic şi fără relief, nu mă pot sătura de a admira necontenit, şi tot mai mult, figurile eroice şi geniale ale trecutului. Şi apoi, d-le Filipescu, într-un timp în care rechiziţiunea este mijlocul sigur de a spori partidul cînd ai puterea, eu nu mă pot mîngîia decît întorcîndu-mă necontenit cu pietate către un trecut ilustru şi curat.

Cît pentru istorie... O ! istoria nu se reface aşa de uşor! Ea nu atîrnă de la voinţele d-lor Cuza şi Dobrescu, dar nici de la placul d-lui Filipescu. Pentru morţii cei mari istoria este făcută deja, este încheiată, şi nu o putem noi micşora sau mototoli, din ură şi din interes, chiar dacă patimile ar fi servite de geniu. Verdictele istoriei nu se sfărâmă de noi, cei mici, de noi, epigonii.

Dar dacă sincer i s-a părut d-lui Filipescu că istoria s-a clătinat din claritatea ei, să treacă peste această impresie, căci este o iluzie; să treacă peste istoria făcută de alţii şi de demult, şi să se oprească la istoria pe care o facem noi astăzi, îl rog să se uite bine în prezent. E de gîndit. E de studiat. Trăim într-o confuziune pericoloasă. Şi voieşte ca confuziunea care-l încongioară să nu se reverse asupra inimei şi minţei sale ? Nu are decît să-şi pună întrebarea : de ce cînd un conservator, sincer şi devotat, se pronunţă pentru tendinţele mari de partid, de ce majoritatea se despică în două, ba chiar în mai multe grupuri ? Şi de ce, sub acelaşi drapel, cînd este vorba de putere, iar nu de principii, de ce aceeaşi majoritate se închează, formînd un tot, gata la orice tranzacţiune ?

Puneţi-vă, d-le Filipescu, aceste întrebări, gîndiţi bine şi onest asupra lor, şi fiţi siguri că veţi găsi răspunsul. Veţi găsi răspunsul. Cred chiar că l-aţi găsit ; îl simţim cu toţii. Iată de ce este mai bine să ne gîndim asupra tristei istorii pe care o facem noi şi să lăsăm neturburată istoria făcută de alţii. *(Aplauze.)*

...Recunosc însă că d. Filipescu, oricari ar fi imputările ce i- aş face eu, a servit discuţiunea, căci ne-a provocat să ne gîndim, fie şi în treacăt, asupra unor fapte cu mult mai importante decît au aerul. D-sa a voit să emită, în trăsuri generale, o tendinţă culturală conservatoare.

Nu tot aceeaşi metodă a avut d. ministru al instrucţiunei. în d. Filipescu, agitat, revoltat, am văzut omul de convingeri, şi cu anume convingeri conservatoare, gata să lupte, să învingă sau să cadă, pentru ceea ce crede că este fundamental conservator. în d. ministru al instrucţiunei am văzut pe omul liniştit, indiferent, fericit, mirat de căldura şi de mînia d-lui' Filipescu. D-sa se simţea liber de acele simţiminte cari au

repezit sîngele în obrajii d-lui Filipescu. Şi ne-a cîntat, pe cifre şi pe suprafaţa lucrurilor, cu un artificiu de calcul şi cu o dezinvoltură care onorează talentul, dar dezonorează principiile.

D. ministru s-a lăsat în voia sistemului său. Ca întotdauna, şi-a p:ss la îndemînă comparaţiunile, oarecari raporturi meşteşugite şi o serie de cifre... cifre cari vorbesc cam dupe cum este interesul celui care vorbeşte. Profit de faptul că nu văd pe banca ministerială pe d. ministru de finanţe pentru a fi ireverenţios faţă de socoteli şi de cifre.

Cifrele !... cîte banalităţi nu s-au spus despre cifre şi cu ce ton de o gravitate academică ! Mi-aduc aminte cu cît succes şi-a bătut joc d. lacob Negruzzi de unele fraze, de unele formule din Parlament, cari întotdauna sună aşa de pretenţios, dar cari niciodată nu spun nimic. Dacă nu mă înşel, d. Negruzzi ţi-a exercitat sarcasmul şi asupra „elocinţei cifrelor".

De cîte ori aud invocîndu-se „elocinţa cifrelor", mă întreb, ce fel de elocinţă va fi aceea ? Eu nu o înţeleg. Ce pot spune cifrele ? Şi ce nu pot spune ele ? La noi, şi în parlamentele străine, cu cifre, s-au produs adeseaori miragiuri irealizabile şi s-a dovedit că cu cifre, ba încă cu aceleaşi cifre, se poate vorbi şi pro şi contra, cu acelaşi succes şi cu aceeaşi naivitate sau rea-credinţă. Şi m-am întrebat: „de ce" ? Şi am ajuns la oarecare explicaţiune. Cifrele notează nişte rezultate ; aceste rezultate depind de atîtea împrejurări, de concursul şi jocul atîtor cauze ; şi dacă-ţi alegi anume cauze, adică o parte •care-ţi convine din toate celelalte, cifrele spun ceva, iar dacă te opreşti asupra celorlalte cauze şi împrejurări, atunci aceleaşi cifre spun cu totul altceva. Numai dacă eşti cu pătrundere şi •de bună-credinţă şi puni sub cifre toate cauzele cari le motivează, numai în acest caz cifrele spun un adevăr şi unul singur. în acest caz cifrele nu au nevoie de elocinţă, căci o înlocuiesc cu severitatea lor simplă şi imperioasă.

Să vă dau un exemplu de dibăcia şi de modul cu care d. ministru al instrucţiunei publice a întrebuinţat unele date şi raporturi statistice.

Vă aduceţi aminte că d-sa v-a zis : să facem raportul dintre <cît cheltuieşte statul român cu armata şi cu şcoala. Şi I-a făcut. Apoi a plimbat acest raport prin Italia, Francia, Germania şi Anglia, punîndu-1 faţă în faţă cu raporturi similare. Şi vă zicea triumfător : vedeţi, noi, în comparaţie cu statele cele mai civilizate, cheltuim mult mai mult cu şcoala decît cu armata. Pentru d-sa se proba încă o dată elocinţa cifrelor, pentru mine însă s-a probat o dată mai mult că cu cifrele poţi susţine orice.

în adevăr, d-lor, dacă o asemenea comparaţiune ar fi doveditoare întruceva, apoi vă întreb : de ce d. ministru nu a dus-o la cea din urmă consecinţă a ei ? De ce n-a ajuns să zică : noi, cheltuind mai mult pentru instrucţia publică decît pentru război, în raport cu celelalte state, suntem mai culţi decît Francia, Germania şi Anglia. Aceasta ar fi trebuit să fie concluziunea formal logică a comparaţiunei. Dar o asemenea concluzie o ştim cu toţii că nu ar fi adevărată.

Cam aşa au fost mai toate comparaţiunile capricioase între cifrele de la noi şi de la celelalte state, fiindcă au fost alese şi combinate într-adins, pentru succesul de o clipă, iar nu pentru vreun adevăr serios şi durabil.

Cînd însă d. ministru a părut autosugestionat de propriile sale socoteli, devenind radiant de fericire, a fost atunci cînd d-sa a făcut o serie de comparaţiuni între cifrele bugetului său din anul curent şi cele din bugetul de la 1888, an asupra căruia revin necontenit toţi miniştrii cu o elocinţă care de mult a început a nu mai produce efect. Ba trebuie să mărturisesc că d. ministru aî instrucţiei, de astă dată, s-a simţit jenat de a se reîntoarce iarăşi la 1888. Dar s-a reîntors. Şi ne-a zis : voiţi să ştiţi cam cît progres s-a făcut în 7 ani sub regimul conservator ? Comparaţi datele din 1894 — 1895 cu cele din 1888—1889. în 1888 se prevedeau peste 13 milioane pentru culte şi instrucţia publică ; în anul acesta, acelaşi buget a ajuns la peste 26 milioane. O diferinţă de 12 milioane şi jumătate. Fireşte că dupe o asemenea repede comparaţiune aţi putut exclama în aplauzele majorităţei : „Am îndoit bugetul instrucţiunei şi al cultelor !" Poate că ar fi fost drept să scădeţi din cifra de 26 milioane peste 3 milioane „popăritul". Şi în acest raz n-aţi mai fi putut afirma că aţi „îndoit" ceea ce în realitate n-aţi îndoit. Dar să nu vă turbur „elocinţa cifrelor".

Să vă întreb însă : aţi comparat creşterea proporţională a bugetului instrucţiunei publice cu creşterea generală a întregului buget? Şi v-aţi întors la 1888 pentru a face aceeaşi comparaţiune ? Nu. Nici să nu o faceţi, căci nu vă serveşte. D-voastră voiţi să fiţi dibaci. Iacă ceea ce nu vă iartă de a ii larg şi în adevăr puternic în argumente şi în cifre.

Ne-ați mai întrebat: știți cîți învățători erau în 1888 și cîți sunt astăzi ? .

în 1888 erau 1.200. Așa ați afirmat ieri. Eu luasem act de această afirmațiune. Azi ați rectificat. Ați spus că erau 2.000. Adevărul e că erau 2.193. în 1895—1896 numărul lor a ajuns la 3.700. Nu s-au îndoit, dar diferența, destul de însemnată, v-a făcut să scoateți niște merite exagerate în favoarea regimului actual.

Ei, d-le ministru, pentru ce să fii așa de nedrept cu partidul național-liberal, tocmai cînd te-ai ridicat în contra acelora cari, pretinzi d-ta, voiesc să taie patria în „felii" ? De ce tocmai cînd pari a fi animat de idei, în aparență generoase pentru toate clasele și toate partidele politice, tescobori la rolul de a tăgădui liberalismului gloria reală de a fi întins instrucțiunea publică în popor ?

De ce v-ați oprit la 1888 ? A ! Vă convine ? Atît este destul ? Dar v-ați întrebat: ce a făcut partidul național-liberal în 12 ani pentru cultura poporului român, în raport cu^ cei 5—6 ani de regim conservator ? Și v-ați întrebat ce s-a făcut de la 1871 și pînă la 1876 pentru luminarea populațiunei rurale, pe cînd la putere era același partid conservator, în frunte cu aceeași firmă, cu același prim-ministru, ca și astăzi ? Daca voiți să dovediți mersul nostru progresiv cultural, sunteți dator să treceți peste data de 1888 și să lărgiți tabloul mic al unor socoteli pasionate.

începeți de a privi altfel acei 12 ani. Știu că vă este greu, la unii chiar imposibil. Sunt miniștri cari, cînd spun că liberalii au stat 12 ani la'putere, se învinețesc, i-apucă fiorii, tremură, și în tremuratul lor se vede dorința de a se eterniza pe acea bancă.

Vorbiți de școalele rurale.

Ei bine, d-le ministru, cît se cheltuia pentru aceste scoale în 1870 ? N-ați vroit să cercetați. Să vă spun eu. Atît: 750.000 lei. Sporitu-s-a această cifră în timp de 6 ani de regim conservator ? Și cu cît s-a sporit ? Trebuie să vedem ce griji a avut în trecut regimul conservator de cultura populațiunei rurale. Deschideți bugetul instrucției publice din 1876, și veți vedea. în 1876 cifra de 750.000 abia s-a urcat la 816.000 ! Adică, în .aproape 6 ani de guvernare, abia au crescut cheltuielile pentru învățătura poporului cu 66.000 lei.

Spuneți-mi, domnilor, dacă nu am dreptul să susțin că în timp de peste 5 ani, sub conservatori, bugetul instrucției publice a rămas staționar în partea lui cea mai interesantă ? Apoi dacă sincer ați voit să faceți o comparație între ceea ce au făcut naționalii-liberali și conservatorii pentru cultura țăranului român, pentru ce ați sărit epoci atît de importante ? Pentru ce ați uitat cifre atît de doveditoare ? Partidul național-liberal a priimit de la regimul conservator, în 1876, bugetul de 816.000 lei pentru școalele rurale. Și ce a făcut în acei 12 ani atît de invidiați ? A rămas această cifră staționară, cum rămăsese în timp de aproape 6 ani de domnie conservatoare ? Nu, d-lor, nu, d-le ministru. Ci a trecut peste 2.000.000. Va să zică, pentru o conștiință dreaptă, fenomenul de a se îndoi cheltuielile instrucției poporului român este ceva mai vechi decît vă faceți a crede d-voastră. Un asemenea fenomen s-a petrecut înainte de actualitatea dv. : s-a petrecut sub liberali. Și dacă sincer ai fi voit, d-le ministru, să susții că toate clasele au contribuit Ia propășirea noastră culturală, ar fi trebuit să treci peste 1888 și să te duci pînă la 1876, ba chiar pînă la 1870.

AI voit însă să ai și aparențele dreptății, și avantagiile dibăciei. Ai crezut că poți izola pe d-nii Cuza și Dobrescu aducînd elogii tutulor claselor și partidelor, socotindu-ne pe noi prea vanitoși pentru a fi gâdilați de orice laude, ori de unde ar veni ele. Și cînd ai socotit că ai zdrobit pe d-nii Cuza și Dobrescu, ai uitat ceea ce afirmaseși, că toate partidele contribuiseră la progresul general, material șl moral, și te-al năpustit asupra partidului național-liberal pentru a-1 micșora în imaginația unei majorități de o disciplină specială și fără de asemănare. Ai voit să obțineți aplauzele majorității. Ai izbutit. Dar, pe cînd erați în admirațiune, nu zic de d-voastră înșivă, dar de cît au făcut conservatorii pentru cultura poporului român, aș fi putut să vă întrerup și să vă întreb : tot astfel simțeați și gîndeați în 1891 ? Răspunsul nu v-ar fi lipsit. îl cunosc. Mi-ați fi replicat: „Lucru vechi; mi 1-a mai spus d. Eleva, d. Stoicescu, d. Lecca".

O repede amintire nu strică. în 1891, d-ta, d-îe ministru, ai spus un cuvînt care pe mine m-a impresionat și m-a făcut să regret întrucîtva violența cu care v-am atacat în furia luptelor de la 188? și 1889, în 1891, în Parlament, v-ați exprimat cam în modul următor, adresîndu-vă d-lor Catargiu și general

[

Mânu : „Nu uitați că eu mi-am impus un rol între partide ; sunt un liberal independent şi mi-am luat sarcina de a fi un *registrator;* înregistrez faptele şi cuvintele fiecăruia pentru a i le aminti la timp şi în ocaziuni solemne".

Cam aşa v-ați exprimat.

Şi eu, sincer emoționat, mi-am zis: „Iată un om politic, tînăr, care intră pe calea cea dreaptă în luptele noastre ; el, care înregistrează cuvintele altora, nu va putea să-şi uite cuvintele sale". Cît de mult m-am înşelat! Atunci d-ta declarai, în acelaşi discurs, că *magna pars* în progresul general al poporului român se cuvine partidului liberal, rămînînd prea puțin pentru partidul conservator. Şi d-ta, acelaşi om, pentru aceeaşi epocă şi pentru acelaşi partid ți-ai siluit credința de odinioară. în 1891 o mare coroană aruncai asupra partidului liberal. Astăzi voieşti a-i întinde una mică şi veştedă pentru acelaşi trecut şi aceeaşi operă.

Da, este cineva care s-a micşorat şi s-a veştejit, dar nu e partidul național-Iiberal. Şi nu constat aceasta nici cu plăcere, nici cu răutate. Sunt clătinări de conştiință cari trebuie să ne întristeze, cari trebuie să ne înspăimînte. Unde vom ajunge cu pofta de a triumfa prin orice mijloc ? Oricare ar fi aerul cu care mă înfățişez d-voastră, eu regret, regret, iar nu mă bucur de pierderile morale ce-şi impun talentele reale.

Asupra unui punct suntem de acord, d-le ministru. Nu pot tăgădui adevărul. Cum, d-le Dobrescu, cum, d-le Cuza, ați susținut d-voastră că noi, 50 de ani, n-am făcut nici un pas înainte ? Ar fi posibil aceasta ? De 50 de ani tragem necontenit din greul întunericului spre a răzbi în orizontul civilizațiunei, şi am rămas tot pe loc, tot unde eram acum o jumătate de secol ? Toate sforțările noastre s-au pierdut ? Toți paşii noştri au alunecat înapoi ? Energia noastră s-a topit fără urme ? Nu. Conştiința se revoltă la o asemenea idee. Dacă am crede că 50 de ani am stat pe loc, ar trebui să credem că suntem osîndițî la peire.

Astăzi, sub puternicul avînt al unei civilizațiuni generale, nici un popor nu poate sta pe loc. Chiar de ne-am ințesta să ne oprim din mersul progresiv, am fi împinşi cu de-a sila înainte.

Dar d-ta, d-le ministru, dupe ce ai refuzat de a face parte dreaptă partidului care a luptat mai mult pentru progresul general, ai uitat să faci partea cuvenită timpului, fireşte, pentru a o trece indirect în activul regimului actual.

Timpul este marele factor cultural, dupe cum este şi marele agent geologic. Timpul, încetul cu încetul, dar sigur şi necontenit, preface tot. El pileşte cele mai tari muchii de cremene, el mănîncă şi spală dealurile ; el netezeşte suprafețele accidentate, umple văile, schimbă cursurile apelor şi preface întreaga scoarță a pămîntului. Şi credeți dv. că unei asemenea forțe poate rezista voința unor clase sau a vreunei bănci ministeriale ? Şi credeți dv. că nu a schimbat şi nu va schimba necontenit aspectul României ? Da, timpul va împrăştia lumina pretutindeni şi va îndulci moravurile politice cari revoltă conştiința publică. Şi cînd d. Carp constata, cu un fel de răsfăț nepermis, că mizeria este marele dascăl care va deştepta populația rurală, d-sa uita că mizeria este un dascăl periculos, care poate revolta masele contra acelora cari refuză de a merge în tactul timpului. *(Aplauze.)*

Cred că dacă cel puțin ați fi respectat partea cuvenită timpului v-ați fi mîndrit ceva mai puțin cînd constatați progresul cultural de la 1888 şi pînă la 1895.

De la cifre, d-le ministru, pentru a vă spori elogiile, ați trecut la o serie de fapte, mărunte dupe părerea mea, săvîrşite sub direcțiunea dv. Aşa, ne-ați spus că ați transformat o sală de dezbateri, din Ministerul Instrucțiunei Publice, în sală de muzeu pedagogic. în acest muzeu, între altele, s-au reprodus în miniatură toate uneltele, întreaga gospodărie a populațiunei rurale, purtînd fiecare părticică numele popular şi termenul tehnic. Prea bine ați făcut. în treacăt, vă voi spune că eu singur, fără personalul imens şi fără mijloacele materiale de cari dispuneți dv., mi-am făcut o bună colecțiune de albumuri în cari am desenat tot ceea ce ziceați că aveți în muzeul dv. pedagogic, unelte, mori, herăstrae, făcaie şi am notat cu preciziune numele fiecărei părticele.

(7. *lonescu.* Prea bine.)

Dar eu nu îndrăznesc să mă laud cu asemenea lucru. Iată de ce sunt surprins cînd văd un ministru, cu atîtea mijloace, că se laudă cu ceea ce un simplu particular, singur şi fără mijloace băneşti, a izbutit să realizeze.

Ne-ați mai zis : m-am preocupat de cărțile didactice şi am făcut un progres asupra trecutului.

în adevăr, acela care ar voi să dezvolte învățămîntul în primul rînd trebuie să se preocupe de îmbunătățirea corpului profesoral şi a cărților didactice. Nu tăgăduiesc celorlalte cerințe ale şcoalei importanța lor ; afirm însă că locul cel dintîi îl ocupă dascălii şi cărțile.

Să vedem însă la ce se reduce meritul d-voastră întrucît priveşte cărțile didactice.

Şi mai întîi nu cred că veți tăgădui că au fost înaintea d-voastră alți miniştri cari s-au preocupat serios de cărțile şcolare. Şi ca să vedeți cît sunt de drept, atît cît omeneşte este posibil, vă voi cita un fost ministru pentru care nu am avut şi nu am nici pic de simpatie politică. D. Titu Maiorescu s-a ocupat cu tot dinadinsul de cărțile didactice. D-sa, în deosebire de metoda d-tale jupiteriană, a crezut că poate ieşi ceva bun şi întreg şi din mai multe capete, iar nu numai dintr-unul. Vedeți, tocmai d. Maiorescu, despre care publiciştii prieteni au zis că are în critică o seninătate de Jupiter, n-a îndrăznit să se creadă Jupiter în direcțiunea culturei generale a poporului român. Nu a venit cu sistemul trufaş că în problema culturei. naționale o idee dominantă trebuie să iasă neapărat şi numai, dintr-un singur cap, pentru a fi bună şi întreagă. Personalismul puternic poate contribui mult la avîntul culturei, dar nu o poate dirige cu cumpătare şi cu siguranță. Oricît de superioară ar fi o inteligență, ea are nevoie de sfat îndelung pentru a organiza o idee reformatoare.

D. Maiorescu, pentru a ajunge la un început de cărți didactice mai bune, a adunat la d-sa, şi aiurea, o mulțime de profesori şi de scriitori, şi a discutat mult, şi s-au răzgîndit mult şi mulți laolaltă. Din această colaborare au ieşit mai multe opere şcolare, cari au însemnat un progres în raport cu trecutul.

Un alt fost ministru, la al cărui nume nu vă puteți stăpîni de a nu tresări, d. Sturdza, a dus mai departe ceea ce d. Maiorescu începuse. D-sa, pe lîngă metoda consfătuirilor şi a colaborărilor, a mai adăogat şi însărcinările speciale de a scrie anume cărți didactice, încredințate unor anume profesori, cari au lucrat pe îndelete în timpul vacanțelor.

D-ta, d-le ministru, ai încercat sistemele predecesorilor d-tale. Prea bine ai făcut. Ai voit chiar să faci un pas înainte. Te-ai oprit la ideea concursurilor pentru a aproba şi a premia bunele lucrări didactice. E o idee, şi nu am nimic de zis contra ei. Atîta doar că ideile cele mai fericite, cînd nu sunt serios

organizate, produc efecte glumețe. Şi d-ta se vede că nu ai avut timp de a munci pentru acea bună idee. D-ta îți risipeşti activitatea mai mult pentru celelalte ministere decît pentru instrucția publică. Răspunzi pentru toți, cum se poate răspunde cînd te împărți tutulora. Mi se pare că nu v-a scăpat decît Ministerul de Externe şi cel de Rezbel. Ş-apoi, sunteți preocupați de atîtea combinațiuni politice, de atîtea întorsături, de atîtea întruniri, încît fatal nu vă rămîne timpul necesar şi forțele cuvenite de a vă preocupa de vreo idee ce ar putea fi folositoare instrucțiunei publice. Ge a produs ideea concursului ? Pînă acum, vă voi dovedi îndată, nu a dat roade sănătoase şi coapte, nici chiar pîrguite, ci veştede. Ați publicat concurs cu premiu pentru cea mai bună carte de citire în vederea clasei a doua primară urbană şi rurală. Şi ați aprobat şi ați premiat o asemenea lucrare. O am la îndemînă. O ştiți. Vă rog să nu-mi cereți numele autorului. Ia, mă rog, deschideți-o la pagina 175. *Copilul curagios.* Să citesc. „într-o zi dupe prînz, un copil se întorcea de la şcoală. Şcoala era foarte departe de casa părinților lui. Era în timpul iernei..." *„Era în timpul iernei..."* mă iertați, nu seamănă a româneşte... este aci o traducere, după cum simțiți, şi o traducere neizbutită. Dar am aci o carte scrisă în altă limbă, de un autor ilustru, aprobată şi aceasta pentru copiii de aceeaşi vîrstă. S-o deschid la pagina 81. *Pitie et courage.* Să citesc : *„Un soir, le jeune Antoine revenait de l'ecole, qui se trouvait assez loin du hameau ou il habitait. On etait en hiver..."*

Iacă ceea ce explică acea frază : „era în timpul iernei". Construcție siluită şi neromânească, care-ți spune că este luată după : *„on etait en hiver."* Şi întregul capitol este o rea traducere din cartea franceză.

(Al. Lahovari. Cîte d-astea şi chiar de la tribuna Camerei.)

Pe d-ta, d-le ministru, nu te interesează o asemenea discuțiune. D-ta ai ce ai cu puterile mari. *(Ilaritate.)* D-ta ai gîndirea peste hotare ; noi, oameni mai mici, ne preocupăm de nevoile interne ale țărei.

(Al. Lahovari. Am putea să ne criticăm şi pe dvs., şi pe noi.)

In cestiunea aceasta, întîi pe d-ta. Dar trec, d-lor, la un alt capitol al cărței premiate.

Pedagogul voieşte să învețe pe copil ce este şi cît de frumoasă este cinstea. în acest scop îi povesteşte următoarea isto-

f
li

rioară : pag. 151, *Copilul cinstit.* Să citesc : „Un pescar scotea o clata plasa sa din apă". Ați înțeles ? Pescarul scotea *o singură dată* plasa din apă, iar nu *de două ori* . . . „ «

Şi, cu toate acestea, autorul premiat a voit să zică ; „Odată, un pescar..." *(Aplauze. Ilaritate.)* Mai departe : „în fundul plasei zări un crap mare şi frumos, care se mişca cu repeziciune". Ei, să vedem şi dincoace, cam ce găsim la pagina 73. *L'honnetete.* Să citim. *„Jacques le pecheur retirait son filet de^l'eau. Au- fond du filet* (în fundul plasei) *il apercut une enorme cârpe qui bondissait tres haut..."*

Şi mai departe merge din cuvînt în cuvînt, cu o lungă serie de greşeli de construcție.

Crezi, d-le ministru, că poți învăța pe copii onestitatea cu... rum să zic... cum ar zice d. prim-ministru, cu „ciupeli" cari numai oneste nu sunt? Ce ați zice de un predicator care ar vorbi drepților-credincioşi despre *cinste* slujindu-se de un discurs furat din Bossuet sau din alt mare orator^ eclesiastic ?

Şi să nu credeți că era permis unui ministru, cînd se ocupă de premiarea cărților didactice, ca să nu cunoască cartea franceză pe care a copiat-o aşa de rău autorul premiat. Această operă nu este de vreun profesor de clasele primare din Francia. Nu. Ea este scrisă de un om despre care s-a zis, cu drept cuvînt, că este un scriitor şi un cugetător genial. Pe scoarța cărței franceze stă numele lui Guyau. Comisiunea d-voastră era datoare să cunoască şi numele, şi opera.^

Eu nu susțin că nu-ți este iertat ca să iei_ mici subiecte din alți autori, din alte limbi. Poți lua fabule şi să le verifici în limba ta ; poți scrie istorioare scrise de alții. Una *ea.* lua un subiect şi alta e a traduce. Şi dacă, în sfîrşit, nu vrei decît să traduci, atunci se cere să traduci bine şi apoi să spuni de pe cine ai tradus. D-voastră ați premiat o traducere cu două mari păcate : traducere rea şi fără mărturisirea că este o traducere.

Şi dacă cumva lucrarea v-a impresionat, cauza e *căjn* bună parte a fost luată dupe opera unui om mare, coprinzînd subiecte admirabile şi pedagogic concepute şi executate. Cred că acum ați aflat pe adevăratul autor : un adorator al imensului, al oceanului, şi al naivului, al copilului.

Recunosc că ați avut şi o altă idee. Ați început a^publica în ediție şcolară „autorii români, vechi şi contimporani". Foarte bine. M-ați crede însă răutăcios dacă v-aş întreba cam ce însemnează o lungă serie de cuvinte cari nu mai trăiesc în limba noastră de astăzi. Vă asigur că n-ați şti înțelesul şi valoarea lor, d-voastră, şeful actual al direcțiunei culturale din România. Cred dar că şi institutorilor, şi, *afortiori,* şcolarilor, le va fi iertat ca să nu le înțeleagă.

_ *(D- Take Ionescu.* Cărțile acestea nu sunt pentru clasele primare, ci pentru clasele secundare.)

_ Prea bine. Dar cînd d-ta, ministru al instrucțiunei, nu ai pricepe o mulțime de cuvinte, permiteți şi celor din cursul secundar ca să nu le priceapă. Ați comparat d-voastră publicațiunile acestea, de la noi, cu publicațiunile didactice similare din Germania, din Francia, din Italia? Ați văzut bunioară edițiile scolastice din Dante ? Şi aiurea, peste autorii mari ai trecutului a curs vremea, a învechit unele cuvinte, le-a şters din limba vie, a apăsat asupra unor construcțiuni şi le-a diferențiat de aspectul şi de normele actualitățeі. Acolo însă dificultățile de cuvinte şi de construcțiuni sunt însoțite cu adnotațiunile necesare. Iar cînd la unii autori v-ați preocupat de asemenea lucrare, ați greşit. Ați pus sub unele cuvinte înțelesul, dar nu ați constatat evoluțiunea pînă la forma cea nouă. Lucru foarte important, căci numai astfel stabilim, şi prin limbă, legăturile prezentului cu trecutul, turnînd în conştiința actualitățeі fazele prin cari am trecut în cursul timpului.

Iacă cam la ce ați ajuns chiar cu ideile cele mai bune. Idei... ideile mari şi generoase sunt astăzi în aer ; ele circulă şi cad în puterea inteligenței a mai tuturor, ca şi cum le-ar bate vîntul de peste hotare asupra noastră. Nu suntem ca chinejii închişi în hotarele şi în zidul lor. Ideile vin cu drumul-de-£er._ Şi dacă voiți, ele încep de la rondul al doilea, ceva mai subțiat, îndesîndu-se cu cît se apropie de Episcopie şi atingînd maximumul de densitate în fața Universitățeі.

Meritul nu este al aceluia care ar prinde o idee, oricît de mare, ci al aceluia care ar transforma-o în fapt.

(Voci. Aşa e.)

Ați avut o idee bună, de ce n-a dat roade ? Una din cauze v-am spus-o. Vă împărțiți şi vă împuținați forțele la celelalte ministere şi în toate combinațiunile politice, practice pentru regim, dar nefaste pentru cultura poporului român. Şi apoi ați procedat prin simpatii şi antipatii politice, ocupîndu-vă de instrucțiunea publică. V-ați închis într-un cerc prea îngust.

T
î

De aci o mulțime de greșeli. Așa de pildă, ați publicat un nou concurs pentru o carte de lectură de clasa treia și a patra primară. Și ați pus termenul de șease luni. Apoi serios credeți că în șease luni se poate face o astfel de lucrare ? Nu cunosc carte școlară mai greu de făcut ca o bună carte de lectură. Ce e drept, nici nu cred să fie alta mai ușor de ticluit ca o proastă carte de lectură. în șease luni nu s-ar putea alcătui decît cîteva capitole bune.

Și dacă voiți, în adevăr, să isprăvim cu orientalismul nostru în cultură, de care vă acuza d-nii Cuza și Dobrescu-Argeș, trebuie să înceteze odată ministrul instrucțiunei publice cu meschinele combinațiuni ale politicei militante și să se ridice, dacă poate, la înălțimea senină a marei lui misiuni. Lumină cît mai întinsă și cît mai degrab. *(Aplauze.)*

Să vin acum la o socoteală mai însemnată.

D-le ministru, politica zilnică, cu patimile ei, a aruncat asupra inteligenței d-voastre umbra unei eclipse. Adevărat că eclipsa nu este totală și de aceea partea care iese din întuneric pare mai strălucitoare. Așa apare și cornul de aur al lunei cînd numai un corn este văzut din întregul ei disc. Din partea eclipsată a minței d-voastră a ieșit legea învățămîntului primar. De aci și grijea adîncă cu care se discuta legea d-voastră de către d-nii Cuza și Dobrescu. De aci și întrebarea pe care v-a pus-o d. Miclescu. Ce aveți de gînd, d-le ministru ? Voiți să mergeți înainte pe calea funestă în care ați intrat cu legea învățămîntului primar ?

Pasiunile politice cresc în jurul d-tale, te coprind și ți se ridică pînă dincolo de privirile d-tale, întunecîndu-ți privirile-cari ar putea străbate departe, falsificîndu-ți puterea de a gîndi șt de a dezlega problemele culturei generale. Sunteți coprins de 0 gravă și primejdioasă eroare. Vă văd că aveți aerul de a fi convins că un partid, un guvern sau un ministru ar fi în stare să se joace cu legile selecțiunei naturale. Ieri ne spuneai că de la sate la orașe nu pot veni și nu trebuie-sa vină decît cei însemnați de la făptură cu inteligență puternică, cu talente, ba mai știu eu... cu geniu. A !... va să zică d-ta îți alcătuiești legile în vederea numai a talentelor și a-geniilor ?

Mai întîi, ai face bine să lași geniile deoparte. Să nu legiferezi în vederea lor. Geniile n-au nevoie de d-ta. Ele răzbat și înving, ele răstoarnă și nu se pot comprima ; ele nu au nevoie de protecțiunea nimenui ; doar numai natura le poate învinge, numai ea însăși își deschide sînul pentru a-i priimi în adîncul și în misterile ei. *(Aplauze.)* Ele plutesc pe dasupra d-tale, d-le ministru, pe dasupra legilor d-tale și pe dasupra votului d-voastră.

Dar se nasc geniile din senin și fără nici o legătură cu națiunile cărora aparțin ? Nu, d-lor. Ele sintetizează întinse grupări etnice. Și dar : cu cît masa luminată va fi mai vastă, cu cît aluatul frămîntat și dospit de idei și aspirațiuni largi și binefăcătoare va crește, cu atît va crește și posibilitatea de a răsări acele stele de prima ordine pe orizontul națiunilor. *(Aplauze.)* Iacă de ce comiți un păcat de neiertat cînd reduci prin legi înguste și cauze artificiale atmosfera necesari acelor organizațiuni excepționale cari se numesc genii. Și, cu sau fără voie, d-ta izbești cumplit în neamul care te-a pus pe acea bancă... dacă, în adevăr, de la poporul român ai priimit portofoliul pe care-1 deții... *(întreruperi, protestări.)*

Am zis ceva prea tare ?

(G-ral Manu. Noi te ascultăm cu plăcere cînd te exprimi poetic.)

Ce fel poetic ? Aci nu e vorba de poezie, d-le general. Eu nu am obicei de a lua frazele oamenilor mari și a pretinde că a fost o întîmplare. Eu vă mărturisesc că am exprimat niște idei stabilite și dovedite de alții, de oameni de știință. Ceea ce vă spusei aparține, în fond, unui autor pe care d. ministru al instrucțiunei îl admira, dar, dupe cîte văz, nu-1 înțelege. E vorba de Darwin. Eu n-am făcut decît să vă spun, într-o formă populară, ceea ce la acest om de geniu este scris într-o formă severă și științifică.

A te îngriji de împrlștiarea culturei în toate stratele, a spori numărul inteligențelor prin educațiune, a susține talentele, aceasta este oarecum posibil ; și numai astfel, d-le ministru, indirect, prepari atmosfera generală și marele piedestal pe care să se rădice geniile. Cînd însă d-ta restrîngi, prin măsuri și prin legi rău chibzuite, numărul celor în drept de a se lumina — și toți au acest drept — sporești posibilitatea selecțiunei artificiale și împuținezi posibilitatea selecțiunei naturale, în seră se pot ivi flori gingașe și frumoase, dar numai sub cerul liber, în mijlocul naturei, pot crește stejarii falnici,

Ș-apoi selecțiunea artificială este destul de mare pentru a o dezvolta și mai mult.

Vă rog să nu credeți că vorbesc cu ura mica şi înjositoare a unui sărac, ambițios şi lacom, contra bogaților. Ferit-a Dumnezeu ! Dar bogăția celor mult mai puțini şi sărăcia celor foarte mulți este de ajuns pentru a^ întreține în organizațiunea socială o întinsă selecțiune artificială.

Să lăsăm geniile. Ele sunt fenomene rari. De, la noi... avem şi noi un geniu... dacă ar fi să credem ceea ce d. Carp crede despre d-sa... *(Ilaritate?)*

(C. C. Arion. Lăsați pe d. Carp.)

D. Carp, vorbind despre mizeria țăranilor, invoca pe Wertheim. Şi ne zicea : iacă unde a ajuns un simplu lăcătuş. D-sa însă nu ne spunea cîți Wertheimi au fost în toată^ rasa germană. Nu cu asemenea oameni extraordinari putem ajunge ia vreo concluzie. Dar inteligențele, dar talentele, fără acea organizație cari să le facă a triumfa de toate piedicele unei societăți, sunt susceptibile de descurajare. Ele pot peri covîrşite de împrejurări. Şi, în primul rînd. de, fapt, condițiunile materiale ale societăței nu prea sunt în favoarea talentelor.

Spui un adevăr cînd susțin că un sărac, un copil de sătean, numai *intimplător* poate străbate toate gradele învățămîntului pentru a-şi dezvolta darurile şi talentul cu cari a sosit de la natură. Cîte talente nu s-au stins şi se vor stinge ! Ştiu că-mi veți zice : „Liceele nu sunt pline de săraci ?" Aşa este. Săracii însă sunt dezarmați. Crez că vei înțelege, d-le ministru. Adu-ți aminte ce luptă se petrece în capul unui sărac cînd se izbeşte de secretele limbei franceze. El n-a simțit, n-a gîndit decît în limba lui. Niciodată, pînă la liceu, n-a cugetat că este posibil a trece, sunetele şi formele limbei lui în alte limbi. Pe cînd cei bogați aproape n-au muncit pentru această teribilă problemă, căci limbile străine şi trecerile de la limba lui la celelalte s-au dezvoltat firesc şi lent, aproape cu laptele pe care l-au supt. Şi în lupta de emulațiune, mai ales în primele clase, bogații-mi apar ca nişte luptători înzeoați, iar cei săraci ca nişte eroi dezarmați şi goi. Şi rezultatul general al acestei lupte, pentru cine s-a ocupat de cultura noastră, este următorul : media săracilor este scăzută din cauza limbilor pentru care munceşte desperat, şi media bogaților se ridică din cauza limbilor pentru care nu-şi dă nici o silință.

Dar termină săracii liceul, cîți îl pot termina Trec la Universitate. Obțin o diplomă. Cîți din ei pot să-şi dezvolte studiile în străinătate ? Mai nici unul. Şi apoi de ce să se ocupe cînd şi-a luat diploma ? De înclinările lui ? Dar n-are ce mînca şi intră în profesiune pentru traiul zilnic. Ce mai poate produce pentru onoarea neamului ? Nimic sau aproape nimic.

Şi dacă veți admite că dezvoltarea celor mai multe talente este împiedecată de sărăcie, am tot dreptul de a vă spune că asupra lor apasă o selecțiune artificială, iar nu naturală.

Eu nu voiesc să ridic pe sărac contra bogatului, ci constat cu linişte deosebirile şi rezultatul logic al lor. Nu uitați că dacă veți spori şi mai mult, prin legi nechibzuite, inegalitățile dintre bogați şi săraci față de cultură, veți mări numărul revoltaților de mine, cărora le veți da dreptul de a vorbi nu cu liniştea cu care vă vorbesc eu. *(Aplauze.)*

Pentru ce v-ați preocupa tocmai de cei cari au destule mijloace de a se cultiva şi de a învinge ? Mai întîi, este nedrept, al doilea, mi se pare că a devenit clasa cea mai puțin interesantă. Şi iată de ce zic aceasta. Sunt atîția tineri bogați cari au învățat cît au vrut şi cît au putut; printre ei sunt unii culți, inteligenți şi probabil înzestrați. Pe aceştia, sărăcimea muncitoare şi producătoare are dreptul să-i întrebe : „ce ați produs pentru cultura generală ? ce lucrare ? ce operă ? unde vă sunt tablourile, operile literare şi ştiințifice ?" Dacă trecem peste cei mai în vîrstă, peste moşii şi strămoşii bogaților de astăzi, şi ne oprim la generațiunea actuală, întreaga ei energie o vedem risipindu-se în petreceri şi în lene. Singura răzbunare a sărăcimei este că de fapt aproape numai ea a produs în timpul actual oameni cari să se devoteze ştiinței şi artelor.

Să fiu însă absolut drept. Nu numai mijloacele de petrecere face pe fiii bogătaşilor ca să nu producă nimic sau aproape nimic, dar mai este şi altă cauză naturală. Numărul celor bogați este foarte restrîns, este mic, iar numărul săracilor este foarte marc. De aceea selecțiunea naturală are un cîmp mai vast în săraci decît în cei bogați. Numărul, d-lor, este o îndoită fericire pentru clase, ca şi pentru popoare, în lupta pentru existență şi pentru progres. Un popor numeros are pe *de o* parte mai multă forță vie de apărare națională, şi apoi, are mai multă posibilitate d-a se vedea ridieîndu-se din el talente, talente mari şi genii.

Cred că am dovedit că a mărgini posibilitatea săracilor de a trece prin toate gradele culturale este a mărgini posibili-

tatea poporului romîn de a-şi afirma înclinările lui, geniul lui. Şi avem nevoie de aceasta, în interesul existenţei noastre ca popor liber şi independent. Am luat o Plevnă, mai avem de luat alta... Mă iertaţi. Mă veţi înţelege. Să nu mă acuzaţi de lipsă de patriotism cînd vă voi zice că poporul român, pentru a-şi întări drepturile existenţei, trebuie să se prezinte lumei cu un tablou, cu o statuă, cu un volum, cu o inyenţiune. Trebuie să dovedim lumei că suntem folositori şi omenirei, iar nu numai nouă. Şi te rog, d-le ministru, să nu vii asupra acestui punct cu o lungă enumeraţiune de ceea ce am produs pînă acum. Să nu mă acuzi că privesc viaţa noastră culturală de pînă acum pe o perspectivă falsă ; să nu mă acuzi de miopie...

Avem datoria de a dovedi lumei înclinări serioase pentru frumos, pentru adevăr, pentru moral. Numai astfel ne vom aşeza bine în temeliile noastre. Şi sunt semne, sunt probe. Cine a avut un Alecsandri poate avea un Dante. Cine a avut pe Bălcescu şi are un Haşdău, geniul nu-i lipseşte şi poate spera să se ridice la înălţimea celorlalte popoare, mari prin civilizaţiune.

Nu contestez geniul poporului român ; ba tocmai^ fiindcă cred în el, vă acuz că, excluzînd masele de la lumină, împiedicaţi selecţiunea naturală de a-şi produce_ marile ei roade. Suntem puţini la număr ; nu ne mai împuţînaţi faţă de cultură. D-voastră contestaţi cifrele d-lui Sturdza, noi vă contestăm cifrele d-voastră. Dar şi zece milioane de am fi în hotarele României, încă n-am zice că suntem prea mulţi.

Ş-apoi, d-lor, marele nostru drept de a exista^ca popor cu aspectul lui şi cu însuşirile lui caracteristice, stă tocmai în limbă. Dricari ar fi numărul radicalelor străine în limba noastră, poporul român a creat o limbă, n-a rămas la un dialect. El a supus la legile geniului lui romanic tot ce a fost străin ; a topit tot; a vivificat tot; şi a scos o limbă cu legile, cu subţiimile, cu energia şi cu fizionomia ei. Iacă_ opera maselor, a sărăcimei, a poporului^ iar nu *a.* cutărei clase bogate sau a cutărui grup de învăţaţi. Dar mai mult. Cu toate nefericirile istorice prin cari am trecut, tot masa poporului român a creat opere în cari scînteiele de geniu sar la prima cercetare. Luaţi colecţiile de poezii populare. Citţţi-le bine. Sunt în adevăr inegale, naive, cu o formă aspră şi primitivă uneori. Dar aceste opere sunt ca zgura din care faurul stoarce

prin foc picăturile luminoase de aur. Creaţiunile populare sunt desigur un alt titlu al existenţei noastre naţionale. *(Aplauze.)*

Şi numai cînd aţi fi cu inima caldă şi cu braţele deschise poporului român aţi avea dreptul de a striga : „nu ridicaţi zavistiile de clase !"

Dar aşa aţi fost ? Aşa sunteţi ?

Aţi venit cu legea învăţămîntului primar. Cum aţi legiferat faţă de masa întinsă a populaţiunei rurale ? Aţi întocmit două feluri de scoale, scoale rurale complete, cu doi institutori : unul plătit de stat şi celălalt de comună. De la aceste scoale se poate trece la o şcoală secundară. Dar cu cîte greutăţi ! îi supuneţi şi la un nou examen ?

A ! nu zice nimic legea ! Nu-mi spuneţi însă dacă sunt supuşi la un nou examen. Ce se întîmpla însă cu şcolarii din şcolile rurale cu un singur învăţător ? Ei nu au dreptul de a trece într-o şcoală secundară sub cuvînt că un singur învăţător nu poate preda toate studiile necesare la 60-70 de şcolari, pentru a putea apoi să urmeze cursurile secundare.

Sunt învăţători cari au realizat minunea de a dirige 1.000 de şcolari. Sunt sigur că d. ministru cunoaşte viaţa lui Lancaster. Şi un învăţător român să. nu fie în stare a prepara nici doi-trei_ şcolari cari s-ar distinge prin inteligenţa şi statornica voinţă de a învăţa ? De ce ? Eu văd aci o eliminare...

(T. lonescu. Nu sunt eliminaţi de loc.)

îi supuneţi la un nou examen...

Dar cînd şcoala cea mai apropiată este în oraş, pot trece examenul la oraş ?

(T. *lonescu.* Pot, cum nu !)

Examen_ la oraş... cădere sigură pentru bieţii copii de săteni, obicinuiţi cu un mediu simplu şi naiv, iar nu cu acela al şcolilor de oraşe.

(General Manu. Voiţi să avem învăţămînt secundar la toate comunele ?)

Regret, d-le general, că într-o discuţiune atît de importantă nu mă urmăriţi. Dar ca să vedeţi că v-am înţeles tendinţa, n-am decît să adaog că sunteţi pe cale de a duce mai departe sistemul de eliminare de la cultura înaltă a sărăcimei. Aţi alcătuit un anteproiect de lege al învăţămîntului secundar. Vi-1 cunosc. Şi cînd va deveni proiect de lege veţi elimina mai pe toţi copiii sîrmani de la şcolile secundare. în acest proiect

ați hotărît ca copiii cari vor trece peste 12 ani să nu poată intra într-un gimnaziu...

(Vicepreşedinte CC. Arion. [...] Rog pe d. Delavrancea foarte amical şi blînd să revină la buget.)

D-le preşedinte, eu sunt la buget, iar nu aiurea. Vorbesc la capitolul întîi, la ministru, la şeful instrucțiunei publice ; deci am dreptul de a discuta tendințele ministrului de învățămînt.

Cînd d-voastră puneți limita de 12 ani peste care copiii cari ar trece nu sunt priimiți în licee, prin această măsură nu dați, în genere, dreptul la cultură decît copiilor bogați, căci numai ei pot avea mijloace de a fi preparați la timp şi înainte de 12 ani. Nu, nu aveți dreptul de a împărți, în fața legilor, pe copii în săraci şi bogați; şi nu aveți dreptul de a hotărî de vîrstă cînd inteligența cuiva trebuie să dea dovezi că este sau nu bine sau rău înzestrată. Aceasta nu o puteți face. Natura nu se supune la aceste hotare pe cari le trageți dv. Ce, nu cunoşti d-ta, d-le ministru, oameni de geniu, cari pînă la o vîrstă destul de înaintată au fost socotiți drept proşti şi imbecili ? Şi nu cunoaşteți copii precoci şi tineri de mari speranțe cari au sfîrşit prin a nu fi nimic ? Nu cunoaşteți debuturi modeste cari au devenit lumini puternice şi focuri bengale cari s-au stins repede, nelăsînd în urma lor decît o lumină şi un zgomot tot aşa de trecător ?

D-le ministru, rolul unui ministru de instrucțiune publică, la noi în țară mai ales, poate fi extraordinar de mare şi de frumos. El, cînd ar voi, ar putea schimba aspectul întregei țări. Pentru aceasta, însă, i se cere cultură serioasă, al doilea, convingeri profunde, al treilea, statornicie şi^ demnitate _ în luptele noastre, al patrulea, o autoritate morală nediscutabilă, al cincilea, să ne cunoască pe noi românii în toate însuşirile.

Aci să-mi dați voie să vă spun că clasa conducătoare păcătuieşte printr-o mare necunoştință de noi înşine. Dacă prin „noi înşine" înțelegem 2-3.000, clasa conducătoare, atunci recunosc că ne cunoaştem, şi vai ! ne cunoaştem aşa de bine, că ne coprinde o profundă întristare. Dacă însă prin „noi" înțelegem pe poporul român întreg, ne întristăm de altceva : de puțin ce ne cunoaştem.

Ei, dacă ne-am coborî în marea şi via masă a poporului român pentru a o studia în limba ei, în moravurile ei, în tendințele şi geniul ei, ne-am ridica mai cu curaj şi cu mai

multă încredere în noi înşine, şi, desigur, mai curați şi mai entuziaşti decît putem fi într-o clasă restrînsă de două-trei mii de politicieni. E cazul de a medita asupra cuvintelor socratiene „gnothi savton"[1], adică cuvinte mai vechi decît Socrate, scrise pare-mi-se pe itemplul de la Delfi.

Poporul francez a avut cusurul contrariu. Francezii se cunoşteau prea mult pe ei şi aproape deloc pe ceilalți. Lumea se închidea pentru ei în hotarele Franciei. Parisul era capitala lumei. Adevărul e că acest popor fermecător atrăgea atît de mult, încît capitala lor era imaginea lumei întregi. Toate limbile, toate aspectele, toate popoarele erau acolo reprezentate. Astăzi au recunoscut greşeala şi au început a cunoaşte pe ceilalți în limba, în operile şi în geniul lor.

Noi avem celalalt cusur. Cunoaştem prea mult pe alții şi aproape deloc pe noi. Eu pariez că cea mai mare parte din deputați şi ^ miniştri ştiu mult mai mult din istoria altor popoare decît nu ştiu din istoria patriei noastre. Şi sunt absolut de părerea d-lui ministru de externe în ceea ce priveşte limba. Iacă, d-sa, bunioară, ar face mai multe greşeli în româneşte decît in franțuzeşte...

(Al. Lahovari. Voi lua lecțiuni de la d-ta.)

Altădată, d-le ministru, am dat lecțiuni la copii mici, şi vai de capul meu ce am pățit ! *(Ilaritate.)* Eu nu am zis cu răutate cuvintele cari v-au supărat.

(Al. Lahovari îi reproşează că foloseşte cuvîntul pari *în loc de* prinsoare.)

Aci m-ai prins. *(Ilaritate.)* Dar, d-lor, greşind, şi greşesc des, vă dau o dovadă mai mult că am dreptate.

Iacă de ce, la formula veche şi înțeleaptă, ar trebui să adăogăm încă ceva pentru a ne servi de călăuză educatoare : „gnothi savton, ina gnostos esi". Cunoaşte-te pe tine dacă vrei să fii cunoscut, dacă vrei să te recunoască ceilalți. Şi suntem datori să facem tot posibilul pentru a fi recunoscuți ca un element de cultură şi de progres în omenire.

Omenirea ne cere altceva pe lîngă şcoli, oricît de numeroase şi de superioare ar fi ele ; ne cere altceva pe lîngă numărul celor ştiutori de carte şi celor culți, oricît de mare ar fi acest număr. Ea ne cere să ne probăm geniul prin opere artistice şi prin opere ştiințifice. Cît au făcut Liszt, prin muzică, şi

[1] Cunoaşte-te pe tine însuți (gr.).

Munkacsy cu Christul său admirat de lumea întreagă, nu au făcut pentru unguri nici revoluțiunea de la 1848, nici Kossuth.

Ce am făcut noi pînă acuma pentru a fi admirați de omenire ? Şi a cui este, sau, mai corect, a cui va fi răspunderea ? A generațiunilor trecute, sau a acelor cari au urmat imediat dupe marea generațiune a epocei noastre de renaştere ? Nu. Aceştia nu au putut să se ocupe de manifestațiunile estetice ale neamului românesc, căci aveau marea şi greaua misiune de a stabili şi organiza un stat nou, un stat europenesc. Această misiune le era de ajuns; şi gloria lor este nediscutabilă. Şi cînd în istorie se va ridica în fața lor întrebarea : „Ce ați făcut pe cînd talentele din timpul vostru zăceau pe la ospicii, sau piereau în mizerie şi suferință ?" în istorie se va găsi răspunsul lor : „Am creat România modernă".

Dar de la un timp încoace, pentru cei ce dețin sau vor deține în mînele lor destinele României, acest răspuns nu mai poate fi dat de istorie.

D-voastre, d-lor, ați spus-o : a încetat epoca faptelor extraordinare ; să nu aspirăm decît la onoarea de a dezvolta şi organiza înăuntru ceea ce s-a dobîndit cu jertfe mari şi cu lupte glorioase. Aşa este. Ei, dacă este aşa, ce ați făcut şi ce aveți de gînd să faceți, în sensul europenesc al cuvîntului, pentru cultura şi operile culturale ? în lume popoarele nu sunt admise decît în haine de sărbătoare, ca la un bal al omenirei, nu sunt admise fără podoabele artistice cari dau dreptul de a avea loc de onoare printre celelalte neamuri, înțelegeți ceea ce spun ? Ce aveți de gînd ? Zîmbiți ? Da ? Dar ce veți răspunde cînd istoria vă va întreba : „Ce ați făcut pentru geniul artistic al poporului român pe cînd talentele de seama iui Caragiale deschideau birturi în gările drumului-de-fcr ?" Cel mult : „Am petrecut". Ei, pe timpul cînd Bălcescu pierea pe țărmuri străine, cînd Bolintineanu se stingea într-un ospiciu, cînd Alexandrescu suferea sub privirile unei capitale întregi, este un răspuns, vi l-am spus : lupta pentru întemeiarea şi existența României. Dar acum ? Nu ştiu ce veți răspunde. Ştiu însă că în acest buget al instrucției publice se vor găsi unele foi pătate de cifre... giulgiuri pentru conştiințele moarte ale mercenarilor vii.

A !... nu sunt oameni ? Dacă nu sunt, nu vă cer să-i inventați. Dar ce ați făcut pentru poezia, pentru muzica şi pentru arhitectura poporului român ? Ce au produs şcolile speciale ? Ce a ieşit din şcoalele de belle-arte şi din conservatoarele noastre ? De la 1864 şi pînă acum, şi de acum înainte, aceeaşi direcție din care n-a ieşit aproape nimic, într-o jumătate de secol din viața poporului român şi cu zecimi de milioane cheltuite, nu s-a produs o bucată de muzică pe care lumea s-o admire, nu avem o pînză care să facă 5.000 de lei.

(O *voce.* Şcoală a fost.)

De organizația acestor şcoli sterpe mă plîng şi eu. Cît pentru artiştii excepționali, ei nu sunt produsul acestor şcoli. Paginile fermecătoare ale lui Grigorescu sunt ale lui, şi el este al naturei. El este un reprezentant al poporului român, dar nu un produs al şcolilor noastre. Acelaşi lucru zic şi de Andreescu, al căruia talent a lăsat urme neşterse, pe al cărui talent îl plîngem şi astăzi. D. ministru îl cunoaşte ; posedă cea mai perfectă poate din operile lui. Andreescu a murit în mizerie, a murit de mizerie.

Ei bine, d-lor, să ştiți că, cel puțin de acum înainte, noi toți nu vom mai avea nici o scuză. Generațiile tinere, în primul rînd, au datoria de a organiza ceea ce nu este organizat, pentru a duce mai departe cultura poporului român şi a da un avînt puternic marilor sale înclinări.

Nu cu pasiune, ci cu profundă şi liniştită convingere vă spun că aveți datoria de a gîndi mai mult şi mai înălțat cînd stați în fruntea culturei noastre. Cugetarea d-voastră bate pe o rază prea scurtă şi se mişcă într-un cerc strimt, încărcat de fumuri, de parfumuri şi de miasme. Scăpați din această rază, lărgiți cercul gîndirei d-voastră; descindeți în masa vastă a poporului ; studiați limba şi geniul lui. Numai astfel veți fi în stare să guvernați cultura şi talentele, numai astfel veți spori forțele de producțiune ale neamului nostru.

Şi cînd vreți să reformați, nu umblați dupe dibăcii şi surprinderi... Să nu credeți însă că eu admit absolut formula „noi prin noi", chiar pentru acele şcoli speciale. Perspectiva s-a descoperit de mult. N-am să aştept de aci înainte sute de ani pentru a descoperi noi ceea ce este descoperit de alții. S-au descoperit legile armoniei. Trebuie să facem apel la cei ce posedă pe deplin secretele artei şi să-i plătim pentru a ne învăța.

încă cîteva momente, şi voi isprăvi.

(Vicepreşedinte. Vă rog să vă ţineţi de cuvînt.)

Orice aţi zice dvs., am şi eu o mică nemodestie : oi fi lung, vă displac, dar se găseşte cîte ceva bun în ceea ce spun eu.

(General Manu. Să ne chemaţi la Ateneu, acolo vă vom asculta cu plăcere.)

în Parlamentul Angliei, în cestiuni de instrucţie publică,, s-a discutat şi cu Omer în mînă. Acolo s-a pronunţat multe conferinţe, cînd s-a discutat direcţiunea generală culturală. Binevoiţi, d-le general, a asculta şi cîte o rară conferinţă în Parlamentul român.

(Vicepreşedinte. în Englitera oratorii sunt mai scurţi.)

D-lor, între ştiinţă şi artă sunt multe deosebiri. Mă opresc numai asupra uneia. Ştiinţele se codifică ; rezultatele cercetărilor ştiinţifice se imprimă. Prin tipar, ştiinţa se transmite întreagă oriunde, la orice distanţă. Oamenii culţi, oriunde s-ar afla ei, se pot specializa fără a avea nevoie ca să facă apel la străini. Iacă de ce în învăţămîntul superior ştiinţific nu avem nevoie de savanţii Europei. Putem astăzi „noi prin noi". Ştiu că-mi veţi spune că Germania, Anglia, Italia şi Francia chiar au făcut uneori apel la celebrităţi străine. Eu cred că cu mijloacele de astăzi nu avem nevoie de alţii. în ziua cînd se va micşora lăcomia multora de a cîştiga prea mult, cu corpul nostru profesoral universitar vom face progrese enorme. *(Aplauze)*

Nu tot aşa este în arte. Aci secretele artelor nu se pot codifica, nu se pot transmite decît foarte imperfect prin tipar. Pînă nu vei vedea un mare maestru, stăpîn pe desemn şi pe coloare, lucrînd cu iubire şi cu pasiune, pînă nu vei vedea cum trec din creierul lui prin mînă impresiile pentru a se fixa pe pînză, pînă nu vei surprinde cum un maestru însemnat face să plutească firul melodiei pe legile armoniei, pînă atunci nu vei face pasul decisiv în arte.

Să facem jertfele cuvenite.

Şi cînd zic aceasta nu înţeleg să înlocuim pe profesorii noştri, ferit-a Dumnezeu, ci să facem apel şi la alţi maeştri străini, pe lîngă ceea ce avem.

Să facem jertfele cuvenite, căci nu înţeleg să stăm indiferenţi văzînd cum alte popoare cari au început cu noi ne trec înainte ; şi ar fi o adevărată nesimţire cînd am vedea popoare de ieri lăsîndu-ne înapoi. Eu, care nu admir pe unguri, trebuie să recunosc că ei au înţeles de timpuriu că arta nu este un lux, ci o necesitate, ci un drept de existenţă naţională. Ungurii au făcut jertfe extraordinare pentru arţi. Numai astfel au izbutit să aibă un Munkacsy.

Ei, ce ne lipseşte nouă ? Suntem noi mai inferiori organizaţi decît ceilalţi ? Aceasta este inadmisibil. între simţul vederei şi pictură este o intimă legătură. Popoarele cari au produs mai multe capete de operă în pictură sunt acelea cari au avut ochi sănătoşi, puternici, perfect organizaţi fiziologiceşte. Care din dv. nu ştie că noi avem o vedere excepţional de bună ? Cine-şi dă seama bine de geniul limbei noastre înţelege şi din limbă puterea vederei poporului român. Verbul „a vedea" înlocuieşte pe toate verbele corespunzătoare la celelalte simţuri. Cînd vrea cineva să înţeleagă expresiunile „vezi cum cîntă", „vezi ce dulce e", „vezi ce moale e", trebuie să admită că la noi simţul vederei predomină peste toate celelalte simţuri.

Nu, d-lor, nu ne lipseşte nimic de la natură ca popor, dar ne lipseşte mult ca organizaţie culturală.

Termin.

Aţi declarat în 1888 că toată gloria v-o puneţi în organizaţia dinlăuntru. Aţi priimit, cum ziceţi, un mare şi frumos edificiu : statul român independent şi cinstit în afară. Ei bine, ce aţi făcut pentru a perfecţiona organismul interior, ce aţi făcut pentru ordinea şi împodobirea lui interioară ? Legi ? Dar legile d-voastre, rău chibzuite şi apăsătoare, a revoltat ţărănimea, pe care n-aţi potolit-o decît prin vărsare de sînge. Şi ce conduită aveţi cu speranţa de mîine a României, cu tinerimea universitară ? Dupe ce-i daţi bilete de drum-de-fier pentru a-şi manifesta sentimentele şi aspiraţiunile ei mari şi generoase, o daţi pe mîna bandelor mizerabile pentru a fi insultată şi maltratată.

Şi cînd vă dovedim dezordinea şi decăderea, d-voastre ne vorbiţi de creşterea bugetelor şi de cifre, de cifre cari pot spune orice cînd nu te preocupi de toate cauzele lor. Cifrele ? Dar, d-le ministru, eu cu bugetul d-voastră, cu cifrele din el vă pot dovedi că aţi sporit numărul personalului de la direcţiunea centrală de la 50, cît era în 1888, pînă peste 140. Vă pot dovedi apoi că, dupe ce aţi întreit personalul, în loc de a scădea media anuală a costului, ea a crescut. De la 3.500, cît era în 1888, s-a urcat la 4.000 în 1895. De la 200.000 de lei din 1888 aţi ajuns, în direcţia centrală, la 600.000.

15*

Şi cîte exemple şi dovezi de felul acestora nu v-aş fi putut da !

Am voit însă să trec peste toate aceste critice pentru a atinge probleme culturale cari stau în legătură cu destinele noastre de mîine, pentru a vă spune că trebuie să încetaţi de a face politică, politică îngustă, militantă şi de partid, acolo unde omul trebuie să se devoteze şi să se jertfească pentru întemeiarea, printr-o largă cultură, a dreptului nostru de a fi într-un mod demn. *(Aplauze.)*

Mă ridic, d-lor, contra tendinţei de a deosebi poporul român în clase : unele cari să aibă toate foloasele culturei, prin lege, dupe ce are toate foloasele avuţiei şi ale norocului, şi altele cari să aibă toate dezastrele ignoranţei dupe ce are toate durerile mizeriei.

Ne-ai zis, d-le ministru, că noi nu trebuie să deosebim ţărănimea de orăşenime, că toţi trebuie să fie mîndri de gloria României. Da. Dar noi niciodată nu vom consimţi ca gloria noastră să se întemeieze pe lacrimele celor mai mulţi pentru fericirea celor mai puţini.

D. ministru de externe, care are meşteşugul marilor figuri retorice, ne zicea, aci în Parlament, luaţi seama cînd vorbiţi de aspiraţiunile mari ale neamului românesc, căci ele nu se pot realiza trăgînd sabia de la 1590 a lui Mihai Viteazu, ci pe aceea a regelui Carol.

Am înţeles. Sabia eroului stă închegată în teaca ei de bronz. Am înţeles... Dar, figură pentru figură, şi crez că în fond dreptatea e cu mine. Cînd, d-lor, cultura se va întinde în toată românimea, cînd prin lumină poporul nostru va ajunge la conştiinţa deplină a drepturilor, a menirei, a forţei şi a geniului lui, atunci, d-lor, sabia glorioasă a eroului, care stă încremenită, rezistînd la sforţările zadarnice ale d-lui Lahovari, atunci, aceeaşi sabie va ieşi strălucitoare în mîna regelui Carol!

încetaţi cu o politică îngustă şi primejdioasă la Ministerul Instrucţiunei Publice, daţi lumină maselor, şi geniul poporului român va triumfa !

Am zis. *(Aplauze.)*

INTERPELARE ADRESATĂ PRIMULUI-MINISTRU ÎN CAMERĂ LA 22 MARTIE 1895

Am interpelat pe d. prim-ministru asupra celor ce s-au petrecut cu voinţa fermă şi legală a comunei Poiana din judeţul Dolj, fiindcă d-sa, la simpla întrebare ce am avut onoare să-i adresez, nu a vroit să-mi răspundă. Eu vă mulţumesc, d-le ministru, pentru refuz şi nu aş dori decît ca şi dvs. să-mi mulţumiţi pentru interpelare.

Vă mărturisesc că simt o deplină satisfacţiune cînd ridic glasul din cînd în cînd în favoarea comunelor rurale, căci îmi îndeplinesc o datorie care corespunde cu idealul meu de român, de cetăţean şi de om.

Cînd comunele rurale vor ajunge la conştiinţa că au drepturi sfinte şi neprescriptibile şi la putinţa de a-şi exercita aceste drepturi, fără îndoială ca atunci nu veţi mai surîde, cel puţin unii din dvs., şi nici nu veţi mai murmura, ascultînd discursuri privitoare la populaţiunea rurală, atunci poporul român se va ridica ceva mai sus, se va ridica de o suliţă din praful în care zace, şi politica noastră va deveni mai largă şi mai românească. Iată de ce sunt mulţumit.

D-lor, din ceea ce vă voi spune că s-a petrecut în comuna Poiana, cea mai mare comună rurală din Dolj şi poate din toată ţara, veţi înţelege clar modul de a gîndi al puterei executive faţă de drepturile comunelor rurale.

Iată, d-le prim-ministru, ce s-a petrecut în comuna Poiana.

Nu voi spune lucruri necunoscute d-lui prim-ministru; voiesc, însă, ca întregul Parlament să le cunoască ; voiesc ca

țara să știe că Parlamentul a fost prevenit de ceea ce se petrece în satele noastre :

în 6 noiembrie 1894, în comuna Poiana au fost alegeri comunale. Un consiliu comunal a fost ales. Nu știu ce coloare politică avea acest consiliu și nici dacă avea vreo coloare. Ceea ce știu și sunteți datori să știți și dvs. e că acest consiliu corespundea voinței ferme și legale a marei majorități a sătenilor din comuna Poiana. în timpul cînd se făcea alegerea, prefectul de Dolj și-a trimes un reprezentant oficial acolo, pe un ajutor de subprefect. Acest agent se prezenta cu pretextul de a îngriji ca alegerea să se facă legal. Și, în adevăr, alegerea s-a petrecut în așa condițiuni, încît chiar ajutorul subprefectului telegrafiază prefectului: „Totul s-a petrecut în ordine ; alegerea este legală". Au fost, însă, și nemulțumiți influenți de această alegere ; aceștia au protestat la prefect și prefectul a numit o anchetă.

Ancheta a fost făcută de subprefectul local. Subprefectul a cercetat și a făcut un raport favorabil pentru această alegere.

Fără îndoială că un asemenea raport nu putea să mulțumescă pe aceia cari aveau interes personal de a fi nemulțumiți.

Atunci, ce a făcut prefectul județului ? A numit o nouă anchetă. De astă dată ancheta a fost făcută de către ajutorul de subprefect, acela care asistase la alegere.

Dar ce fel de anchetă putea face slujbașul care se găsea legat de propria sa telegramă ? Nu fusese el carele afirmase că alegerea s-a petrecut în deplină ordine și legalitate >

S-a găsit și aci mijlocul, d-le prim-ministru : a dispărut telegrama din dosarul afacerei.

Se poate constata că o telegramă s-a dat Ia 6 noiembrie prefectului de Dolj și că acea telegramă nu se mai găsește la dosar.

O dată scăpat ajutorul de subprefect de acest act, a ticluit un raport care a crezut că convine autorității superioare. Același slujbaș care constatase mai înainte că alegerea fusese legală a constatat că s-au petrecut ingerințe în ziua de 6 noiembrie.

Bazat pe acest raport, prefectul înaintează delegațiunei județeane această alegere, și delegațiunea județeană, în majoritatea ei, casează alegerea.

Sentința aceasta este nemotivată. Este, însă, o opiniune aparte, și opiniunea aparte este făcută de însuși președintele delegațiunei județene, licențiat în drept.

Acest licențiat în drept, motivîndu-și părerea atît din punctul de vedere al faptului, cît și din punctul de vedere al legei, susține că alegerea s-a petrecut în deplină ordine și în perfectă legalitate.

Locuitorii, văzînd că li se casează alegerea, se adresează la dvs. Petițiunea lor este iscălită — dvs. știți mai bine decît mine — este iscălită de vreo cîteva sute de locuitori.

Prin acea petiție, ei, d-le prim-ministru, vin la dvs. ca la șef, marele șef al administrațiunei generale din țară, să-și expuie pKngerile și drepturile lor.

în desfășurarea acestui proces caut, ca de obicei, să fiu absolut drept. Nu vă voi acuza de primele demersuri. îmi rezerv dreptul de a vă arăta adevărata vină și răspundere.

De la început nu ați confirmat sentința delegațiunei județene, și, prin urmare, nu ați confirmat dorința autorității administrative superioare a județului Dolj.

Ați stat pe gînduri ; v-a impresionat și pe dvs. ; ați avut aerul de a vă zice : „Pentru a da eu o hotărîre, mai îmi trebuie ceva".

Și ați însărcinat pe prefect sau pe directorul de prefectură ca să facă unul din ei o nouă anchetă.

Sincer ați crezut că prefectul sau directorul său vor fi într-adevăr drepți și imparțiali ? Ce, nu știți că de la un cîrd de vreme încoace, în toate cele ce se petrec în România, cauza răului este sus ? Tot vorba veche : „peștele de la cap se Impute". *(Aplauze.)*

Dorința, însă, a dvs. nu a fost satisfăcută. Această a treia anchetă nu a fost făcută de către prefectul județului Dolj, nici de către directorul prefecturei, ci de către un om numit ad-hoc pentru asemenea anchetă.

Subprefectul plășei fusese, cam cu voie, cam fără voie, permutat în altă plasă. Și un nou subprefect, adus acolo, a fost însărcinat cu ancheta. Ancheta a avut loc în primele zile ale lui ianuarie anul curent. La primărie s-au adunat șeapte-opt sute de țărani. De... erau cam mulți și aveau prea multă dreptate. Poate că din această cauză subprefectul ieșea din cînd în •cînd din primărie și zicea oamenilor : „Oameni buni, fiți încre-

țara să știe că Parlamentul a fost prevenit de ceea ce se petrece în satele noastre :

în 6 noiembrie 1894, în comuna Poiana au fost alegeri comunale. Un consiliu comunal a fost ales. Nu știu ce coloare politică avea acest consiliu și nici dacă avea vreo coloare. Ceea ce știu și sunteți datori să știți și dvs. e că acest consiliu corespundea voinței ferme și legale a marei majorități a sătenilor din comuna Poiana. în timpul cînd se făcea alegerea, prefectul de Dolj și-a trimes un reprezentant oficial acolo, pe un ajutor de subprefect. Acest agent se prezenta cu pretextul de a îngriji ca alegerea să se facă legal. Și, în adevăr, alegerea s-a petrecut în așa condițiuni, încît chiar ajutorul subprefectului telegrafiază prefectului: „Totul s-a petrecut în ordine ; alegerea este legală". Au fost, însă, și nemulțumiți influenți de această alegere ; aceștia au protestat la prefect și prefectul a numit o anchetă.

Ancheta a fost făcută de subprefectul local. Subprefectul a cercetat și a făcut un raport favorabil pentru această alegere.

Fără îndoială că un asemenea raport nu putea să mulțumescă pe aceia cari aveau interes personal de a fi nemulțumiți.

Atunci, ce a făcut prefectul județului ? A numit o nouă anchetă. De astă dată ancheta a fost făcută de către ajutorul de subprefect, acela care asistase la alegere.

Dar ce fel *de* anchetă putea face slujbașul care se găsea legat de propria sa telegramă ? Nu fusese el carele afirmase că alegerea s-a petrecut în deplină ordine și legalitate ?

S-a găsit și aci mijlocul, d-le prim-ministru : a dispărut telegrama din dosarul afacerei.

Se poate constata că o telegramă s-a dat la 6 noiembrie prefectului de Dolj și că acea telegramă nu se mai găsește la dosar.

O dată scăpat ajutorul de subprefect de acest act, a ticluit un raport care a crezut că convine autorității superioare. Același slujbaș care constatase mai înainte că alegerea fusese legală a constatat că s-au petrecut ingerințe în ziua de 6 noiembrie.

Bazat pe acest raport, prefectul înaintează delegațiunei, județeane această alegere, și delegațiunea județeană, în majoritatea ei, casează alegerea.

Sentința aceasta este nemotivată. Este, însă, o opiniune aparte, și opiniunea aparte este făcută de însuși președintele delegațiunei județene, licențiat în drept.

Acest licențiat în drept, motivîndu-și părerea atît din punctul de vedere al faptului, cît și din punctul de vedere al legei, susține că alegerea s-a petrecut în deplină ordine și în perfectă legalitate.

Locuitorii, văzînd că li se casează alegerea, se adresează la dvs. Petițiunea lor este iscălită — dvs. știți mai bine decît mine — este iscălită de vreo cîteva sute de locuitori.

Prin acea petiție, ei, d-le prim-ministru, vin la dvș. ca la șef, marele șef al administrațiunei generale din țară, să-și expuie pKngerile și drepturile lor. _

în desfășurarea acestui proces caut, ca de obicei, să fiu absolut drept. Nu vă voi acuza de primele demersuri. îmi rezerv dreptul de a vă arăta adevărata vină și răspundere.

De la început nu ați confirmat sentința delegațiunei județene, și, prin urmare, nu ați confirmat dorința autorității administrative superioare a județului Dolj.

Ați stat pe gînduri ; v-a impresionat și pe dvs. ; ați avut aerul de a vă zice : „Pentru a da eu o hotărîre, mai îmi trebuie ceva".

Și ați însărcinat pe prefect sau pe directorul de prefectură ca să facă unul din ei o nouă anchetă.

Sincer ați crezut că prefectul sau directorul său vor fi într-adevăr drepți și imparțiali ? Ce, nu știți că deja un cîrd de vreme încoace, în toate cele ce se petrec în România, cauza răului este sus ? Tot vorba veche: „peștele de la cap se împute". *(Aplauze.)*

Dorința, însă, a dvs. nu a fost satisfăcută. Această a treia anchetă nu a fost făcută de către prefectul județului Dolj, nici de către directorul prefecturei, ci de către un om numit ad-hoc pentru asemenea anchetă.

Subprefectul plășei fusese, cam cu voie, cam fără voie, permutat în altă plasă. Și un nou subprefect, adus acolo, a fost însărcinat cu ancheta. Ancheta a avut loc în primele zile ale lui ianuarie anul curent. La primărie s-au adunat șeapte-opt sute de țărani. De... erau cam mulți și aveau prea multă dreptate. Poate că din această cauză subprefectul ieșea din cînd în cînd din primărie și zicea oamenilor : „Oameni buni, fiți încre-

dințați că dacă veți avea dreptate, dreptatea vi se va da". Aceste cuvinte li s-au repetat ca un refren pînă cînd un bătrîn din mulțime a răspuns : „O ! vai de păcatele noastre, domnule, de cîte ori nu ni s-a cîntat cîntecul ăsta !"

Şi dupe o zi de anchetă, subprefectul şi-a făcut raportul său. D-ta, d-le prim-ministru, îl cunoşti mai bine decît mine în toate amănunțimele lui. Sunt, însă, sigur că nu mă veți dezminți cînd vă voi afirma că acest raport este făcut aşa şi aşa, în doi peri.

Scopul este uşor de înțeles: citit țăranilor, ei să nu-1 înțeleagă pînă va trece subprefectul gîrla.

Prefectul de Dolj, însă, l-a citit, şi nici lui nu i-a venit la socoteală un asemenea raport.

Iacă de ce prefectul se grăbeşte să scrie cu mîna sa într-o adresă că din acest raport s-a dovedit că ingerințe au avut loc cu alegerea din comuna Poiana. Cu alte cuvinte, mai înainte de a vă da dvs. sentința, dvs. cari erați în drept să vă pronunțați ca ultimă instanță, prefectul hotărăşte.

Ei, ce ați făcut, d-le prim-ministru? Ați hotărît imediat ce dorea prefectul de Dolj ca să hotărîți ? Nu. Ați ezitat, ați aşteptat pînă a venit prefectul în Bucureşti, care, pîedînd cine ştie ce împregiurări şi interese, v-a făcut pe dvs., dupe atîta ezitare şi anchete contra dosarului, contra faptelor şi a dreptăței, să casați o alegere perfectă din toate punctele de vedere.

Iacă, d-lor deputați, acestea sunt fapte[le] şi peripețiile prin cari a trecut alegerea din comuna Poiana.

Vedeți, d-le prim-ministru, că ați călcat peste voința expresă şi constituțională a unei comune rurale, înlocuind-o cu voința, fie a prefectului, fie a dvs., căci în locul consiliului comunal ați pus o comisiune interimară.

Şi apoi nu sunteți dvs., d-le prim-ministru, care ne afirmați zilele trecute, şi care ne-ați afirmat şi astăzi, că în termenul cel mai scurt posibil, de 15 zile, convocați colegiul electoral comunal, dupe ce s-au casat alegerile ? Nu sunteți dvs. care ne-ați spus că doriți ca comunele rurale să se administreze cum cred ele mai bine ? Apoi aşa vă purtați, cum vă este vorba ?

în Bacău ați recunoscut că impiegații dvs. nu v-au ascultat şi că de aceea îi veți pedepsi, şi permiteți-mi indiscrețiunea : cam ce pedeapsă le veți da ? îi veți pune în genuchi ? *(Ilaritate.)*

Ei bine, cînd legile nu sunt respectate, cînd nici chiar voința dvs., mult mai mare decît legile țărei, nu mai este respectată de subalterni, atunci ce trebuie să mai credem despre o administrație care de mult ne-a veştejit orice iluzie ?

Dupe cîte înțeleg, nici în cazul comunei Poiana nu v-au ascultat agenții dvs., d-le prim-ministru, căci nu a trecut 15 zile de la casarea alegerilor, ci aproape două luni, dacă nu şi mai mult, şi colegiul electoral nu a fost convocat încă.

Vedeți, d-lor deputați, cum se poartă administrațiunea cu voința legală a comunelor rurale ?

Apoi dacă este aşa, atunci de ce păreți surprinşi cînd auziți discursurile pe cari le pronunțăm noi în numele țăranilor ? Pentru ce vă siliți a avea aerul de a crede contrariul, cînd noi constatăm că popuiațiunea rurală începe a fi tratată ca *paria* de către clasa guvernantă ?

Este dreaptă, este sinceră mirarea dvs. ?

Apoi nu se ştie că constituțiunea nu se aplică decît în parte şi în razele oraşelor ?

Ce, există constituțiune şi drepturi politice în sate ? Ați cuteza să afirmați aceasta ?

La sate nu există nici constituțiune, nici drepturi politice, ci numai numiri, execuțiuni şi ucaze.

Nu se fac alegeri, ci se dau ucaze, cărora *paria* trebuie să se supună.

Spuneți-mi dacă într-un sat ar putea avea loc o întrunire politică fără ca țăranii să nu fie puşi pe goană de călăraşi cu săbiile scoase ? Spuneți-mi dacă s-ar putea funda o gazetă în comunele rurale fără ca fundatorul să nu fie trimis imediat la puşcărie ?

Eu ştiu, d-lor, că în viața noastră politică, că în întreaga noastră viață morală, legea inerției din Jumea fizică se aplică. în virtutea inerției morale, se continuă întrucîtva a se face astăzi ceea ce s-a putut face adineaori, se continuă răul de ieri pe ziua de azi, ca să se transmită zilei de mîine.

Cu toate acestea, s-a apropiat ziua dreptăței, cînd oamenii aceia de la sate au să rupă cu această inerție morală. Sunt semne. Ştiți foarte bine că s-au repurtat victorii sângeroase contra sătenilor. Dar în aceste victorii stă o mare învățătură : voința satelor a început să se manifeste. Nu vă îmbătați cu ideea că este linişte în țară, fiindcă liniştea aceasta poate fi turburată dintr-o zi în alta, turburată tocmai pentru că se

violentează drepturile cele mari ale populaţiuneî rurale, tocmai pentru că se violentează conştiinţa acestor oameni cari muncesc ca nişte robi, pentru ca să ţină în spinarea lor edificiul statului. Gîndiţi-vă, d-le prim-ministru, că pe calea acestor victorii sîngeroase nimeni nu poate triumfa mult timp. Este bine şi este timp să puneţi capăt acestor victorii. Vă rog să vă gîndiţi la cuvintele unui ministru bătrîn care, prevăzînd cele mai triste zile din istoria Franciei şi uitîndu-se la părul său alb, a zis adînc mişcat: „Quand cette neige sera fondue, il y aura bien la boue !" Cînd această zăpadă se va topice de noroi ! Ce de noroi, ce de noroi, în Francia !

D-le prim-ministru, este şi timp pentru dvs. de a medita asupra acestor cuvinte... Vîrstă dvs. trebuie să vă facă să cugetaţi asupra lor. Gîndiţi-vă cel puţin în sfintele zile ale răstignirei ca de aci înainte să nu mai răstigniţi voinţa legală a comunelor rurale, a rarelor comune cari îşi manifestă dorinţa de a-şi exercita nişte drepturi imprescriptibile.

Aştept răspunsul dvs. *(Aplauze.)*

D-le prim-ministru, să mă credeţi că oricare ar fi credinţele mele despre dvs. şi oricari ar fi convingerile şi pasiunile mele politice, să mă credeţi, d-le prim-ministru, că nu sunt în stare nici să fac, nici să trimit pe alţii ca să facă ceea ce dvs. mă acuzaţi că fac eu direct sau indirect.

A treia oară mă acuzaţi că am răsculat satele. Şi nu protestez de temerea răspunderei. Nu mă tem de justiţie, cum nu trebuie să se teamă orice om drept şi bun român. Am însă o temere : poate că vor fi oameni cari să creadă cu uşurinţă ceea ce dvs. spuneţi cu o prefăcută gravitate.

Eu nu fac parte din aceia cari azmut mulţimile, cari cutreieră satele şi îndeamnă pe locuitori ca să pună mîna pe topor, pe coasă şi pe foc pentru a năpădi asupra celor cari stau în capul ţărei. Au fost asemenea oameni. S-a petrecut aşa ceva... dar nu eu eram printre agitatorii de la sate, ci alţii, pe cari d-ta îi cunoşti prea bine...

Erau amicii d-tale ; erau oameni cari se află pe acea bancă ministerială. *(întreruperi.)*

Dar, d-le prim-ministru, eu cînd aş crede că trebuie să agit şi să răscol, aş simţi o mare datorie de om : m-aş crede dator să stau în fruntea răsculaţilor. Şi pe cîtă vreme nu mă veţi vedea în fruntea lor, să ştiţi că nu sunt eu acela care din loc sigur trimit mulţimea în săbiile şi în gloanţele dvs. *(Aplauze.)*

Dar pe lîngă dvs. am fost acuzat de un om foarte serios. în ziua aceea, de la tribuna Camerei, s-a dat exemplul celei mai urîcioase glume, cînd mi s-a pus în spinare că eu aş fi răsculat judeţul Bacău. La început am surîs ; am protestat apoi, şi astăzi resping cu indignare asemenea bănuieli calomnioase.

Dar voiţi să ştiţi cine complotează, căci complotează' cineva contra ordinei şi siguranţei statului nostru ? Voiţi să aflaţi ? Vă voi spune...

(Vicepreş. Depăşiţi cestiunea personală.)

Vă rog, d-le preşedinte, să nu fiţi nedrept cu mine...

Dacă voiţi să ştiţi... această linişte aparentă stă pe ceva foarte cald, aprins, incandescent. Şi cine a provocat această incandescenţă pe care stă liniştea aparentă a statului nostru ?

(Marghiloman întrerupe. Ce poate fi această „incandescenţă" ?)

Dvs., d-le ministru al justiţiei, nu o să înţelegeţi multe din cîte vă voi spune eu, şi nu mă mir. Dvs. trataţi lucrurile cu o uşurinţă foarte graţioasă, dar cu uşurinţă...

(Marghiloman. Joseph Prudhomme a trecut la posteritate cu „carul statului care naviga pe un vulcan" — d-ta vei trece la nemurire cu „incandescenţa care serveşte de bază unei linişti aparente".)

Ai găsit un tip care poate fi atins chiar şi de critica d-tale.

Vă dau voie să nu înţelegeţi. De altmintrelea este şi un drept... Dar să revin. Ştiţi cine provoacă răscoalele de prin sate ? Nu eu, nu noi, ci administraţia dvs., şi legile dvs., şi birurile grele, şi sărăcia.

Iacă cine complotează şi ameninţă siguranţa statului.

D. Carp vă spunea că este mizerie la sate ; şi d-sa spunea că se bucură că este mizerie la sate, fiindcă mizeria este cel mai mare dascăl.

Eu susţin că mizeria, unită cu nedreptatea şi cu birurile, aprind revoltele într-un popor ! *(Aplauze.)*

(Vicepreş. Incidentul e închis.)

Se închidea mai curînd dacă mă lăsaţi în pace.

D-lor deputaţi, în şedinţa de la 8 februarie, d. N. Filipescu, membru al majorităţei, a adresat guvernului o interpelare. Această interpelare, dintr-un punct de vedere mai înalt, este

de o gravitate excepţională. Nu ştiu dacă d-sa a depus in scris interpelarea la biroul Camerei, nu-i cunosc forma definitivă, dar am auzit-o şi m-a impresionat. Şi nu m-am încrezut în memoria mea, nici chiar în ziarele amice d-lui Filipescu, ci am răsfoit *Monitorul oficial.* Ascultaţi, vă rog, ceea ce citesc la începutul şedinţei de la 8 februarie : *„D. N. Filipescu :* D-le preşedinte, am onoare să interpelez pe guvern în privinţa *comunicatului neexact,* apărut astăzi în *Monitorul oficial.* Ţin să declar un lucru : că dacă comunicatul este *opera d-lui guvernator al Băncei,* atunci renunţ la interpelarea mea. *Afirmaţiunea mea* cred că este suficientă pentru toţi." *(Aplauze.)*

D-lor, o asemenea interpelare m-a pus pe gînduri. Simţeam o enigmă, dar nu o puteam dezlega. Mărturisiţi, însă, că e şi grea. O asemenea interpelare, în forma şi cu coprinsul acela, adresată guvernului, de cine ? De către un membru important al majorităţei, atît de important încît este fala dvs., cumulînd şi onoarea de a fi primar al capitalei. Enigma începe. Şi vă mărturisesc că în aerul, în discursurile şi în conduita d-lui Filipescu, pînă la 8 februarie, nu văzusem nimic care să mă facă a crede că d-sa face verio deosebire de nuanţă şi de simpatie între aceia cari stau pe banca ministerială. Interpelarea de la 8 februarie m-a făcut să cred că d. Filipescu, ca toţi conservatorii puri, văd două nuanţe, ba chiar două colori deosebite acolo unde nu ar trebui să fie decît o singură nuanţă a aceleiaşi colori. Veţi zice, însă, că despic firul în patru, că mă las în porniri de transcendentalism politic, că pe nimeni nu interesează asemenea analize prea complicate. Vă înşelaţi. Dacă puţin aţi analiza cuvintele d-lui Filipescu, sunt sigur că aţi crede ca şi mine că ele pot interesa opinia publică.

• D. Filipescu este un orator care-şi cîntăreşte cuvintele, cel puţin cînd se adresează guvernului şi majorităţei. Sunt în drept de a crede că d-sa şi la 8 februarie şi-a cîntărit cuvintele. Cuvintele d-sale par a fi alese, căutate, ba... cum să zic... nu ştiu dacă d. ministru al justiţiei va aproba calificarea... cuvintele d-lui Filipescu, unele, cel puţin, sunt *fosforescente.* *(Aplauze.)*

(Marghiloman recunoaşte că le-a calificat bine.)

• . Aşa ? Vă mulţumesc şi vă asigur că dupe părerea mea .cuvîntul cel mai fosforescent este acela de *neexact,* adresat băncei ministeriale. Nu ştiu dacă şi aci d. ministru al justiţiei este de părerea mea. *(Ilaritate.)*

(Vicepreş. Ministrul justiţiei vă roagă să-l lăsaţi în pace.)

Prea bine ; cu plăcere. Ei, d-lor membri ai majorităţei, ce aţi simţit dvs. cînd aţi auzit pe d. Filipescu spunînd guvernului : aţi publicat în .*Monitorul oficial* un „„comunicat neexact" ? Mie — de ce nu v-aş spune adevărul ? — mie mi-a făcut o deosebită plăcere. *(Ilaritate.)* Mi-aduc aminte că la această parte a interpelării aţi tăcut, uitîndu-vă lung la orator. Nu vă convenea. Nu ştiaţi ce să ziceţi, ce să credeţi. Cînd însă d. Filipescu a declarat că va renunţa la interpelare dacă acel mare neadevăr, comunicatul, ar fi opera d-lui guvernator al Băncei, cînd d. Filipescu şi-a exercitat sarcasmul, declarînd că în faţa guvernatorului afirmaţiunea sa este suficientă pentru toţi, pentru a fi crezut d-sa şi a nu fi crezut altcineva, v-aduceţi aminte, d-lor din majoritate, cum aţi priimit asemenea cuvinte ale d-lui Filipescu ? Eu nu am uitat ! *Monitorul oficial* e de faţă. Aţi aplaudat. Şi fiţi, vă rog, drepţi, cînd vă rezum ceea ce aţi aplaudat la 8 februarie, aplaudaţi şi astăzi. *(Aplauze. Ilaritate.)*

A ! va să zică primarul capitalei punea problema astfel : guvernatorul Băncei a publicat în *Monitorul oficial* un *comunicat neexact.* Lucru grav. Şi dvs. aţi aplaudat. Lucru foarte grav. Şi guvernul a tăcut. Lucru şi mai grav. Era permis guvernului să tacă ? Eu cred că nu. în prima parte a interpelăm, d. Filipescu admitea că comunicatul să fie opera guvernului şi îl declara de neexact. Guvernul nu avea nevoie de cele trei zile regulamentare ca să răspundă. Şi a tăcut. în a doua parte a interpelărei, d. Filipescu admitea ipoteza că comunicatul putea fi opera guvernatorului Băncei, şi în acest caz ştiţi cum aţi aplaudat sarcasmul şi clara insinuaţiune a interpeiatorului. Şi guvernul a tăcut. Ba era pe acea bancă chiar d. ministru de finanţe. D-sa, dar, mă surprinde şi ne surprinde cînd ştim că la 8 februarie n-a zis nimic, şi astăzi declară că comunicatul este opera d-sale.

Eu, d-lor, admiţînd că comunicatul ar fi al d-lui guvernator, vă declar că nu aş mai şti ce să cred. Sufletul meu ar balanţa între cei doi mari demnitari ai statului. *(Ilaritate.)* între primarul capitalei şi guvernatorul Băncei, şi n-aş şti cari din amîndoi au comis verio neexactitate publică în ziua de 8 februarie.

Este ceva foarte grav : să fii acuzat că ai... că ai dat comunicate *neexacte* prin *Monitorul oficial.* Este şi mai grav să acuzi că spune neexactităţi pe omul care reprezintă şi trebuie să reprezinte creditul în România. Iacă de ce am socotit că nu putem tăcea, că suntem în drept şi datori a cere să se clarifice o situaţie morală confuză, pentru ca să ştim cine a spus adevărul şi cine neadevărul, în *Monitor* sau Parlament ?

Şi să nu credeţi, d-lor, că eu am profitat de greşalele cuiva pentru a declara micul meu rezbel de o intrigă trecătoare. Eu nu sunt de felul meu amator de dibăcii. Ridicaţi-vă mai sus de asemenea bănuieli, şi veţi înţelege că în interesul moralităţei publice şi a demnităţei Parlamentului trebuia să avem o explieaţiune. Şi vă mărturisesc că n-aş fi făcut această interpelare dacă nu aş fi văzut că au trecut o săptămînă, două, trei, o lună, ba una şi jumătate, şi d. Filipescu nu-şi mai dezvoltă interpelarea sa.

Şi nici dupe atîta aşteptare nu mi-aş fi pierdut răbdarea, căci am mai multă răbdare decît nu au uneori cei cari ne prezidează...

Dupe atît timp de aşteptare, m-am adresat d-lui Filipescu şi l-am întrebat dacă îşi va mai dezvolta interpelarea, prevenindu-l că eu sunt gata să mi-o însuşesc în caz cînd d-sa ar renunţa la ea. Şi cînd d-sa mi-a răspuns că renunţă la interpelarea sa, atunci am adresat pe a mea. Vedeţi dar că nu am voit să surprind pe nimeni, că nu am alergat la abilităţi cari adeseaori calcă peste formele elementare ale unui război franc şi leal.

Acum să-mi daţi voie să vă arăt piesa, documentul, pe care d. Filipescu l-a tratat de o *neexactitate,* publicată în formă de comunicat oficial. Documentul acesta este publicat în *Monitorul* de la 8 februarie. Iacă întregul lui coprins:

„Bucureşti, 8 februarie. Jurnalul *Timpul,* pe baza unor afirmaţiuni eronate, expune cele petrecute la Banca Naţională cu ocaziunea cererei unei liste a acţionarilor, făcută de d. Fleva, în mod neexact. Lucrurile s-au petrecut cum urmează : d. Fleva, cerînd lista miercuri, d. guvernator i-a răspuns imediat că, avînd în vedere precedentele cari erau în sens contrariu, d-sa nu poate satisface cererea fără a o supune consiliului. Consiliul adunat în şedinţa de vineri (căci joi fusese sărbătoare), a autorizat pe d. guvernator a face comunicarea despre care d. Fleva a fost avizat sîmbătă dimineaţa..."

(Fleva. Nu este exact.)

Mă rog, eu vă citesc un act public, un comunicat al guvernului. Acest document continuă astfel : „De altmintrelea, d. ministru de finanţe a comunicat Camerei rezultatul, adăogînd că aceasta s-a făcut nu ca o favoare pentru d. Fleva, ci ca o dispoziţiune pentru toţi deponenţii interesaţi. Deci aprecierile *Timpului* sunt cu totul nefundate. *(Comunicat.)*

Eu, d-lor, am crezut că comunicatele sunt nişte acte grave, prin cari un guvern se pune în relaţie directă, pe calea publicităţei, cu opinia publică, pentru a dezminţi ceea ce socoteşte că-i atinge autoritatea sa morală, sau aceea a instituţiilor mari de stat. Am crezut că asemenea acte scrise nu pot emana decît de la guvern, sau cel puţin de la un ministru, punînd în joc răspunderea întregului guvern, sau cel puţin a unui membru din guvern. Şi niciodată nu am crezut că, afară din guvern, un înalt funcţionar de stat ar putea să dea comunicate prin *Monitorul oficial.*

Dar d. Filipescu a avut darul de a-mi răsturna credinţa mea. D-sa a aruncat o gravă bănuială asupra... în parte, asupra guvernului, şi... în bună parte asupra unui înalt demnitar. Şi mi-am zis, cam cu voie, cam fără voie : poate că în faţa puterei executive, care prea a căutat să impieteze asupra celorlalte puteri, s-o fi găsit veriun meşter care să fi cucerit o părticică din drepturile puterei executive. Am întrebat. Am cercetat. Am vrut să mă conving. Şi toţi m-au asigurat că mă înşel. Dar, dupe ce m-am încredinţat că un comunicat nu poate privi, ca răspundere morală, decît pe guvern, sau cel puţin pe un membru din guvern, am căzut în prada altei nedomiriri. De ce, Doamne, o majoritate aşa de disciplinată sa fi aplaudat interpelarea d-lui Filipescu ? Cum, *neexactitatea* să fie imputată guvernului, de fapt şi de drept, şi majoritatea să aplaude ? Cum merg lucrurile de la un cîrd de vreme ? Chiar ieri mi-am pus această întrebare cînd s-a dărăcit aşa de mult lîna de la domenii, încît, zău, nu ştiu ce lînă va mai fi rămas pe d. ministru al domeniilor. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Din toate aceste nedomiriri reiese ceva. E un început de lămurire. E oarecare lumină şi pentru mine şi pentru dvs. încep a vedea, dar să nu-mi cereţi să vă spun tot ce văd... de, sunt oarecari secrete ale sufletului meu... aş voi să înţelegeţi dvs. fără să vă spun tot ce gîndesc... atît doar că eu aş dori ca d. Filipescu să aibă deplină dreptate. Zic aceasta dupe ce scot

din discuțiune, pe bună dreptate, pe d. guvernator al Băncei, căci este evident că nu d-sa a fost autorul comunicatului despre care vorbim. Şi mai zic aceasta fiindcă sincer aş dori ca tinerimea conservatoare să fie de aci înainte absolut convinsă cînd afirmă ceva grav, fie contra adversarilor, fie contra amicilor.

Rămîne, doar, bine înțeles că d. Filipescu nu a putut acuza decît pe guvern, sau pe o parte din guvern, şi dar guvernul este dator să dovedească cine anume a comis *neexactitatea:* el sau acuzatorul.

Dați-mi însă voie să ating în treacăt o cestiune foarte importantă în legătură cu publicitatea, cu presa. S-a acuzat presa, şi acuzat de mult, şi înainte de 1888,_ şi înainte *jie* 1876, şi dupe 1888. Dvs., d-lor de pe banca ministerială, astăzi mai ales abuzați de aceste porniri de a insulta presa. D. prim-ministru ne spunea mai zilele trecute : „eu, eu nu am ziar, şi nu vreau să ştiu de ziare". Este aci un prea mare dispreț şi un dispreț nejustificat pentru omul care, neavînd veriun ziar, are toate mijloacele de a dispune de o parte din presă, mijloace pe cari le întrebuințează. *(Aplauze.)* Cînd întrebuințezi o parte din presă, d-le prim-ministru, nu vă este permis să vă lepădați absolut de presă. Sunt miniştri cari au împins disprețul pînă a zice de pe banca ministerială : „toată presa *minte".* Şi să nu-mi ziceți că în *Monitorul oficial* nu se găseşte asemenea sentință injustă şi detestabilă. Ați auzit cu toții asemenea injurii. Eu am luat act de asemenea cuvinte, şi nimeni nu a îndrăznit să mă dezmintă.

Cînd, dar, acuzați astfel presa, pînă şi presa care vă serveşte, dați-mi voie să vă spun că nu serviți bine opinia publică, nici nu voiți a se face veriun progres în moravurile noastre. Daca sunteți convinşi că toată presa minte, sunteți datori, dupe cum v-am mai spus, să desființați presa dvs.

Conduita dvs. este absurdă. Chiar d. ministru al cultelor, mai zilele trecute, smulgea aplauzele majorității răsuflînd în contra presei, afirmînd cu un glas aprins că niciodată presa n-a aruncat mai mult noroi asupra veriunui om politic decît a aruncat asupra d-sale în ultimii ani. Ei, d-le ministru, de ce atîta emoțiune zadarnică ? Ce, nu ştii că noroiul nu pătează decît fețele uşor de pătat ? Te rog, priimeşte de la mine un sfat pe care ți-1 dau cu toată modestia şi sinceritatea cuvenită : de noroi nu trebuie să se sperie decît aceia de cari noroiul

se prinde, şi noroiul nu se prinde decît de cel destinat de la natură pentru noroi. *(Aplauze.)*

D-lor, în valvîrtejul moral în care trăim, am vrut să-mi fac o datorie de conştiință : am cugetat mult şi dezinteresat asupra presei. Am scris apoi o serie de articole, atît de obiective, atît de reci, încît păreau pedante. Mi-am pus în temă, crud şi cinstit : de cari greşeli este vinovat ziaristul la noi. Şi nu am menagiat pe acest martir al condeiului. Dar oricît de hotărît am fost de a ne acuza pe noi cari scrim de starea presei, mi-a fost imposibil să nu văd un raport fatal între presă, între violențele şi nedreptățile ei, şi clasele conducătoare şi guvernele cari dețin puterea.

O, Doamne, cum de credeți dvs. că ziaristul este ființa teribilă care se năpusteşte asupra conştiinței curate, asupra onoarei ministrului fără vină, asupra inocentului, numai din patima de a terfeli, numai din plăcerea de a calomnia ? Cum, aşa vă închipuiți dvs. în genere pe un ziarist ? Nu admiteți nici chiar că se înşeală, fie chiar că s-ar înşela cu uşurință ? Nici atît ? Ei, d-lor, dvs. vorbiți cu uşurință despre nişte muncitori pe cari nu-i cunoaşteți şi nu cunoaşteți nici jertfa pe care le-o cereți. în ziua cînd ziariştii vor avea deplină conştiință de jertfa pe care o fac, în acea zi se vor simți ceva mai mult între ei, în acea zi nu va mai fi iertat nici unui ministru ca să declare că „presa minte" !

(Vicepreş. V-ați cam depărtat.)

Vă înşelați. Eu nu cred în pornirea naturală de a calomnia. Cunosc ziarişti cari au ținut în cartoanele lor denunțuri grave şi precise cîte 7—8 luni, denunțuri iscălite, pe cari nu le-au dat publicitate! decît dupe lungi şi scrupuloase cercetări.

Şă presupun că şi în asemenea caz, cu toate cercetările cuvenite, să presupun că publicistul s-a înşelat. El însă începe atacul, un atac pe care îl va continua. Ce puteți face dvs. ca publicistul să nu continue a fi înşelat, ca opinia publică să nu fie înşelată continuu şi ca dvs. să nu fiți victima unei grave erori ? Ce puteți face pentru un ziarist...

(/. Miclescu. Să-i dea 100 fr. mai mult.)

Iacă, iacă ce părere aveți de presă ! Şi mă surprinde cum de mai găsiți nefericiți cari să se înhame la carul regimului... *(Aplauze.)*

se atinge onoarea guvernului — vedeți ce grave atingeri — sau a unui ministru... Ce puteți face ? Să răspundeți numai

prin presa oficioasă ? Dar nu vedeți ce credeți despre presă ? Ce garanție mai are presa cînd afirmați că cu 100 de lei mai mult se poate susține orice ?

(Vicepreş. E opinia individuală a d. Miclescu.)

Am auzit la mulți din dvs. asemenea opiniuni individuale. Să revin : ce poate face guvernul în cazuri grave ? Are *Monitorul oficial.* Poate da comunicate. A ! Un comunicat pune pe gînduri. Ziaristul care a putut fi victima unei erori, a unor documente false, a unei mistificațiuni, cînd citeşte comunicatul» începe o nouă cercetare şi poate afla adevărul. Vă poate prinde sau se dă de învins. Adevărul triumfă. Opinia publică nu este indusă în eroare. Vă rog să-mi spuneți, de ce în împregiurări grave nu ați uzat de comunicate ? De ce ? De ce v-ați mulțumit doar pe fraze ce produc efecte momentane ? *(Aplauze.)* De ce ? Nu înțeleg !

Dar v-ați plîns că presa se atinge pînă şi de viața privată. Da ? Şi credeți serios aceasta ? Ba încă în această privință ați putea spune că nu se pot da comunicate. D-lor, şi aci faceți o regretabilă confuziune între cercul vieței private şi cercul vieței publice. Dvs. nu voiți să vă dați seama de un fenomen foarte simplu : cu cît omul ocupă o pozițiune mai înaltă în stat, cu atît cercul vieței publice creşte şi acela al vieței private se micşorează. Şi astfel stă raportul între aceste două cercuri încît acelaşi fapt la un simplu particular face parte din viața privată, iar la ministru, din viața publică. Un negustor petrece la Herăstrău. A băut prea mult. Se întoarce acasă, dar... se cleatănă pe picioare. De, este un fapt cam ruşinos, dar este un fapt din viața lui privată. Cînd însă un ministru ar face acelaşi lucru... nu, d-lor, actul lui ar ieşi din viața privată, ar trece în sfera vieței publice şi ar cădea sub controlul şi cenzura presei şi a opiniei publice. V-aş putea da exemple ceva mai sensibile, cred însă că... m-ați înțeles.

în loc de a acuza presa, d-lor, ați face mai bine să nu confundați lucrurile, şi să uzați de dreptul de a da comunicate prin *Monitorul oficial,* înfrînînd astfel eroarea, violența, ba, de voiți, şi calomnia. Dați însă astfel comunicatele aşa încît să nu revoltați pînă şi pe partizani, căci este dezgustător să vezi un guvern care spune neadevăruri prin acte publice, înserate în *Monitorul oficial.* Iacă de ce v-a acuzat d. Filipescu. Eu mă asociez la acuzațiunea sa, şi vă cer să vă explicați !* *(Aplauze.)*

D-lor, eu vă rog să amînați discuțiunea aceasta pe mîine, căci vă întreb : fi-veți dvs. în stare acum, cînd suntem la 6 ore, să mă ascultați pe mine încă trei ore de aci înainte ?

D-lor, şedința s-a prelungit în urma rugăciunei d-lui ministru de finanțe. D. Filipescu vine cu o moțiune, dupe un repede sfat cu banca ministerială. Nu cunoaştem moțiunea. Trebuie •să o discutăm. Nu ne faceți să regretăm că am fost gentili cu d. ministru de finanțe, îngăduindu-i prelungirea şedinței... *(întreruperi.)*

(Filipescu. Noi cerem urgența.)

Atunci voi vorbi acum...

D-lor, regret că n-am înțeles şi sunt sigur că n-ați înțeles nimic din răspunsurile d-lui Filipescu şi d-lui Germani privitoare la interpelarea mea. Eu am vroit să ştiu : este *exact* comunicatul guvernului de la 8 februarie ? Căci exact dacă ar fi fost, aplauzele cu care ați priimit acuzațiunea d-lui Filipescu este o ofensă nemeritată pentru guvern. Eu am voit să ştiu ; este *neexact* comunicatul de la 8 februarie ? Căci dacă ar fi neexact, aplauzele dvs. de la 8 februarie au fost un blam meritat de către guvern. Şi nici d. ministru, nici d. Filipescu nu ne-au lămurit. Toți am înțeles că un neadevăr gras- şi public s-a comis... dar cine l-a comis din cele două părți ? Ați văzut pe d. Filipescu... D-sa ezita... D-sa ne spunea : „Recunosc că am de regretat forma interpelărei". Da ? Dar fondul ? D-sa avea aerul d-a spune : „într-un moment de aprindere mi-a scăpat un cuvînt... *neexact".* Aprindere ? Şi ce regretă în epitetul de *neexact* f forma noțiunei sau noțiunea însăşi ? Eu nu cunosc formă mai liniştită şi mai delicată pentru *neadevăr* decît cuvîntul *neexact.* Şi, în loc să vă explicați serios, veniți să scăpați cu o moțiune...

(Vicepreş. N-aveți dreptul de a discuta moțiunea.)

Aveți putința, d-le preşedinte, de a părăsi fotoliul, de a ridica şedința, dar nu puteți să-mi luați cuvîntul... *(Zgomot, proteste.)*

(Nu mai sunt în număr. Şedința se ridică.)

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 13 APRILIE 1895, LA LEGEA MINELOR

D-lor deputaţi, în întruniri publice, în presă şi în Senat s-a discutat legea minelor aproape sub toate raporturile, juridice, economice şi constituţionale. Legile de aiurea, în tendinţe generale şi în note speciale, opiniunile autorităţilor recunoscute, fazele prin cari a trecut legislaţiunea minieră, întregul acest material bogat a fost desfăşurat în dezbaterile cari au precedat dezbaterile noastre. Şi apoi, în Cameră, n-am auzit pe d-nn Stoîojan şi Ceaur-Aslan discutînd cele din urmă puncte noi cari scăpaseră vastelor discuţiuni din Senat şi din_ presa ?

Am citit şi am ascultat cu interes tot ce^s-a scris şi s-a spus asupra legei minelor, şi fiindcă cred că şi dvs. v-aţi făcut această datorie, nu voi mai jreveni asupra punctelor capitale discutate în Senat si în Cameră.

înainte însă de a începe cu acea parte care voiesc a trata, vă voi face o scurtă mărturisire de conştiinţă. într-o discuţiune atît de gravă omul are o datorie morală de îndeplinit: dacă nu va spune tot ce crede, cel puţin să spuie numai ce crede. Nu înţeleg şi nu admit ca tocmai cei cari_, dintr-o formaţiune politică, nu împărtăşesc fondul unei legi să ridice cuvîntul în sprijinul ei, un cuvînt slăbit prin contraziceri dureroase sau concesiuni triste de conştiinţă. Aduceţi-vă aminte că ieri d. Ceaur-Aslan a denunţat o serie de membri din majoritate cari s-au pronunţat odinioară contra acestui proiect de lege, susţinînd, în materie de mine, o opiniune cu desăvîrşire contra fundamentului acestei legi. Şi nu este aşa că asemenea membri din majoritate nu ar trebui să susţie acum ceea ce au combătut

altădată, tot aci, în Parlament ? A ! ce uşor a devenit surîsul pentru aceia cari se schimbă uşor ! îmi pare rău să o spui pentru unii prieteni personali : asemenea surîsuri graţioase au aerul de a acoperi conştiinţe vinovat îmbătrînite.

Cît pentru d. Săulescu, am regretul de a-i anunţa că schimbarea d-sale este_ ceva mai proaspătă şi se dovedeşte prin documente scrise şi subscrise de către d-sa.

Care este una din ideile fundamentale ale legei minelor ? Acordarea minelor exploatatorilor străini, chemarea capitaliştilor străini în România. E evident. Legea o spune ; expunerea de motive o susţine, şi d. ministru al domeniilor în secţiuni a avut ocaziunea d-a afirma că legea nu s-a alcătuit decît în vederea străinilor. Ei bine, care este credinţa intimă a d-lui Săulescu în ceea ce priveşte marile concesiuni în raport cu capitaliştii străini ? Cu toţii l-aţi auzit spunînd adineaori: „La^noi, într-un stat tînăr, am ajunge la zdruncinări financiare dacă am arunca statul în întreprinderi extraordinar de mari". Cam aşa vorbea d-sa, cerînd de la noi să-1 credem convins de ceea. ce susţinea. Dar bine, d-le Săulescu, fraza cu care începeai a susţine eliminarea statului din întreprinderi miniere, pentru a fi înlocuit cu societăţi de capitalişti străini, seamănă aşa de mult, aşa de mult, cu fraza de aci, din această scrisoare : „într-un stat tînăr,_ în formaţiune, tot trebuie făcut cu îndrăzneală, şi avînd mai ales în vedere viitorul, căci asociaţiile de capitalişti nu vînează decît dividendă. Tot ce s-a făcut de stat şi prin stat este mai bun decît tot ce iniţiativa privată or diverse asociaţii de speculanţi străini au cercat să facă în ţara noastră. Spune-mi, te rog, dacă am avea un kilometru de cale ferată dacă am fi aşteptat iniţiativa privată, or capitalele străine."

Este scrisoarea d-tale ! Ea coprinde o sinceră revoltă contra acelora cari vor să dea marile întreprinderi din România pe mîna străinilor, a asociaţiilor de capitalişti cari nu vînează decît dividendă şi jaful. Este scrisoarea d-tale ! Din ea reiese credinţa că, în starea noastră morală, politică, economică şi culturală, numai statul poate duce la bun sfîrşit lucrări şi întreprinderi mari. Este scrisoarea d-tale care protestează contra discursului d-tale. Am uzat de ea fiindcă nu mi-ai scris-o mie. Cel care mi-a dat-o mi-a acordat voia de a ţi-o citi în caz cînd ai trece peste conştiinţa d-tale pentru a susţine legea d-lui Carp.

Şi am citit-o ca o dreaptă şi meritată pedeapsă pentru aceia cari pledează într-o afacere gravă, cari pledează de... de clacă, robiţi de bunăvoie. Sunt contra instituţiunei clăcaşilor morali de partid. Şi cînd aud pe asemenea aserviţi vorbind contra sufletului lor, admit teoria d-lui Săulescu : clăcăşia este un drept de proprietate al stăpînilor miniştri asupra partizanilor-servi. *(Aplauze.)*

Dar ştiţi cu ce ocazie se pronunţa d. Săulescu, în scris, contra capitaliştilor străini şi pentru stat ? Cînd autorul unui studiu admitea ca să se dea unor societăţi străine canalizarea marilor noastre rîuri. Pentru o întreprindere aşa de imensă, d. Săulescu se pronunţă sincer revoltat contra străinilor. Şi astăzi se pronunţă pentru străini în nişte împrejurări tot aşa de mari ca şi canalizarea rîurilor noastre. Dar, d-lor din majoritate, abandonaţi dreptul de a susţine legea minelor acelor cari pot crede în ea, căci un asemenea drept nu naşte decît din convingerea că susţii de voie liberă ceea ce crezi... *(întrerupe Săulescu.)*

Cînd susţii că statul să facă drumurile de fer, cînd susţii că statul să întreprindă canalizarea apelor, crezi că ai dreptul de a susţine că capitaliştii străini să exploateze minele din ţară ? Dar nu vezi că în fond este acelaşi lucru, acelaşi principiu fundamental peste care calci ? Vor judeca, d-le Săulescu, alţii, iar nu d-ta, dacă documentul scris şi subscris de propria d-tale mînă te atinge sau nu.

Iacă ceea ce voiam să spui unuia din susţiitorii acestui proiect de lege.

Să vin la opera d-lui ministru al domeniilor.

Cunoscînd pe autor, poţi judeca apriori opera. Şi de la început vă declar că gravitatea legei se măreşte prin liniştea cu care se izbeşte în pactul nostru fundamental. Ştiu că sunteţi dispuşi a zice că este o banalitate evocaţiunea constituţiuneL Am însă datoria de a vă convinge şi de a vă dovedi opiniunei publice că eu cred într-un mare atentat, în cel mai mare care s-a comis contra eonstituţiunei noastre. Şi această datorie mi-o voi împlini, oricare v-ar fi conduita în faţa unui adversar convins şi hotărît.

D-lor, în aceşti şeapte ani de regim, zis conservator, nici o lege, ba nici toate laolaltă, n-au avut importanţa şi n-au fost de gravitatea acestei legi a d-lui Carp. Şi este firesc. D-sa este de talia oamenilor extraordinari, cari încheagă păcile *şi*

declară războaiele... Iaca o siluetă jupiteriană... Din senin, aprinde fulgerile şi îşi trimite săgeţile pentru a vesti muritorilor că este cineva sus... Şi de astă dată săgeata a căzut, din creştetul luciu... al cerului, drept în mijlocul constituţiei. *(Ilaritate. Aplauze.)*

D-lor, gravitatea legei minelor reiese din conflictele constituţionale, din mişcarea profundă a opiniei publice *(protestări din majoritate),* din rezistenţa relativă, dar pozitivă a celor doi preşedinţi ai Corpurilor legiuitoare, din dăzlipirea a o mulţime de deputaţi consevatori de majoritatea regimului, din faptul că suveranul este sesizat de o bună parte din opinia publică printr-o petiţiune acoperită cu mii de iscălituri. în ceea ce vă enumerai, ca dovezi de gravitatea legei, este o parte de fapt cu un caracter de actualitate trecătoare ; şi nu-mi ascund credinţa : peste această parte veţi trece cu succes, o veţi învinge. Este însă şi o parte de principiu, cu un caracter de permanenţă, violarea eonstituţiunei. Ei, această parte se ridică mai presus de actualitate şi de interesele trecătoare ; această parte, indiferent dacă a găsit sau nu apărători în noi toţi şi în unii conservatori, la urma urmelor va învinge, şi dvs. veţi fi învinşi. Veţi fi învinşi în curînd, şi atunci veţi medita mai serios asupra unui adevăr elementar : pe sacrilegii nu se pot întemeia legi ! *(Aplauze.)*

A ! d. ministru al domeniilor se amuză... îşi sporeşte partidul cu porumbei de hîrtie... *(mare ilaritate)* şi va avea două voturi... conştiente... mai mult, fiindcă atîţia porumbei şi-a mai adăogat la stolul său... *(Mare ilaritate.)*

Ei, d-le preşedinte şi d-lor deputaţi, dacă ar fi să luăm în consideraţie seriozitatea ministrului, dacă ar fi să privim la distinsele şi cavalereştile sale manieri, mulţi din cei cari au vorbit n-ar fi vorbit şi mulţi din cei cari au să vorbească n-ar mai vorbi. *(Aplauze.)* Dar discutăm ceva mai grav decît modul de a fi al d-lui ministru. Iacă de ce nu mă voi plînge de nimic. Este liber să se plimbe, să fumeze şi să-şi continue jucăriile.

Am zis, d-lor, că toate demonstraţiunile de fapt vor fi deocamdată învinse de puterea executivă. Nu sunt un mare profet, prevăzînd cum vor pica bilele în urne. Şi de ce veţi învinge ? Fiindcă la guvern se găsesc nu oameni de principii şi de partid, ci oameni hotărîţi la orice ruină morală, politică şi socială, în unicul scop de a deţine puterea. Şi cum, Doamne,

nu veți trece peste noi, peste disidența conservatoare, peste opiniunea publică şi peste cele mai mari interese ale țărei ? Aveți voia, o aveți, de a învinge cu orice preț, o voie care nu constituie un drept, ci o monstruoasă forță. Vă aduceți aminte că aci, în Parlament, d. Lahovari, a cărui bogăție de temperament i-am recunoscut-o întotdauna, ne zicea, plin de mînie, cu un gest amenințător : „Faceți ceea ce am făcut noi, şi numai atunci vă vom da puterea !" Aceste cuvinte au un mare şi funest înțeles. Ele înseamnă : uitați de grija țărei, perdeți orice respect, de lege şi orice credință in rege !... *(Aplauze.)* întindeți mîna oricărei mîni străine ar pluti pe dasupra României... mînă văzută odinioară chiar de guvernul junimist... afară numai dacă n-ar fi de ajuns să opuneți simpla denegare sau afirmare a onor. primar al capitalei la tot ceea ce se afirmă sau se neagă de către toți junimiştii laolaltă. *(Ilaritate.)* Cînd d. Lahovari ne zicea : „faceți ca noi", acest îndemn însemna : aprindeți satele, răsculați ulițele, spargeți geamurile palatului şi... dar să tac, aducînd un omagiu acelei figuri politicoase care în retorică se numeşte reticență.

Da, v-am înțeles ; sunteți hotărîți să nu cedați puterea decît numai — cum se zice în graiul popular — în ziua d-apoi, zi care poartă şi numele de ziua judecatei.

Dar în contra legei s-a mişcat profund opinia publică. Dvs. nu recunoaşteți dreptul de veto opiniei publice. Incai, autorul legei nici nu voieşte să recunoască în țara reală decît nişte indivizi cari se plimbă şi petrec.

Din cauza acestei legi s-au desfăcut de regim un număr însemnat de deputați conservatori. Ei şi ? Disidența pentru dvs. n-are nici o însemnătate. Aveți şi aci o teorie comodă, expusă în Parlament de către d. N. Filipescu. N-are drept de a fi disident orice conservator. Abia ați acordat această onoare d-lui Gr. Păucescu. Şi cine ştie... dacă n-ar fi fost ministru ! Aş voi să ştiu dacă un asemenea drept nu l-ar avea şi fostul preşedinte al Camerei, boierul mare şi conservatorul care nu voieşte să admită politiceşte compromisuri cari compromit politiceşte, d. Rosnovanu ? Acest conservator nestrămutat, acest conservator care v-a prezidat de la acea înălțime a biroului a făcut o declarațiune prealabilă că este contra legei minelor. Şi nu ştiu dacă unui asemenea om veți binevoi să-i acordați dreptul de a-şi zice disident, dar sunt convins că banca ministerială era datoare să-i răspundă. D. ministru al domeniilor a priimit

declarațiunea solemnă a fostului preşedinte al Camerei cu un surîs sarcastic, urmat de o tăcere semnificativă. Ca cuviință a fost prea puțin, ca necuviință a fost prea mult.

Dar suveranul a fost sesizat de o parte din opinia publică, depunîndu-i-se o petițiune acoperită cu peste 8.000 de iscălituri. Mi se spune că peste 10.000, strînse în mai puțin de o lună, într-o țară în care, recunoaşteți că statul e prea puternic şi opinia publică prea timidă. Veți trece însă şi peste această dificultate. D. ministru al domeniilor ne-a expus întreaga sa teorie despre rolul guvernului în alcătuirea legilor. D-sa a susținut că regele are două momente cînd este factor eficient al legilor : cel dîntîi, cînd enumără prin mesagiu proiectele de legi, cel de al doilea, cînd sancționează legile votate de Parlament. Şi cînd susținea asemenea teorie ? în ziua cînd d. Fleva şi-a dezvoltat interpelarea sa privitoare tocmai la legea minelor. Dupe teoria aceasta ar urmă că suveranul s-a pronunțat pentru legea minelor. în principiu, teoria este neconstituțională ; şi de fapt d. Carp a dezvelit prea mult o Coroană de oțel şi prea şi-a dat pe față o mînă de aramă. *(Aplauze.)*

Dar în contra legei s-au ridicat cei doi preşedinți ai Corpurilor legiuitoare. Nu mai e nici o taină. Opinia publică a luat act de această înaltă demonstrație. Eu nu împărtăşesc opinia d-lui Carp asupra preşedinților, cel puțin asupra preşedintelui nostru. Eu nu-1 cred, sau nu cred pe d. general Manu numai o ficțiune... vreau să zic numai o prezumțiune... ci îl cred o expresiune reală a majorității. Aşa fiind, demonstrațiunea politică a celor doi preşedinți a trebuit să producă — şi a produs — o mare speranță în opinia publică şi o serioasă emoțiune în sînul guvernului. Ce urmăreau preşedinții ? Să facă dintr-un proiect de lege neconstituțional o lege constituțională. Şi ştiu că au obținut ceva... dar izbutit-au pe deplin ? Evident că nu. Dar pace s-a făcut şi curcubeul s-a întins peste un cer turburat, prevestind senin şi linişte.

D-lor, de fapt, nu mai rămîne decît o dificultate : opoziția nemiluită — în sens istoric — a partidului național-liberal. Dar ce însemnăm noi pe lîngă imaginația şi baionetele ce vi se pun la dispoziție ?...

In 1886 ați reuşit într-un singur oraş şi la un singur colegiu electoral, cu ocazia alegerilor generale comunale. Regele era la Sinaia şi l-ați acuzat că a abandonat țara liberalilor

deoarece nu a stat în capitală. Astă-toamnă, în 1894, noi am izbutit pe deplin în 11 oraşe mari. Regele era în străinătate. Noi nu ne-am plîns decît de operațiile dvs. electorale. în 1886 ați crezut că zdrobiți pe liberali, şi în 1894 v-ați crezut mai tari ca întotdauna. Dacă la o asemenea imaginație vi se adaogă şi forța baionetelor, învingeți neapărat, ne învingeți, dar învingeți şi nişte mari principii, cari se vor răzbuna în curînd în contra victorioşilor de astăzi. *(Aplauze.)*

Am terminat cu factorii luptei politice ce s-au ridicat cu prilejul acestei legi.

Să vin la punctul culminant al discuțiunei noastre.

Nu voi cerceta nici asemănarea, nici neasemănarea legei cu celelalte legi de la cari s-a inspirat ; nu voi discuta nici avantajele ei economice ; nu mă voi încerca să dovedesc nici dacă legea va îmbogăți pe străini şi ne va sărăci pe noi ; nu voi insista asupra datoriei ce ar fi trebuit să aibă guvernul de a face studiile premergătoare înainte de a veni cu asemenea lege. Iacă atîtea cestiuni de o importanță excepțională cari au fost pe deplin lămurite înainte de a lua eu cuvîntul.

Mă voi opri numai asupra punctului capital din discuțiune : violarea eonstituțiunei.

înainte însă de a începe cu dezbaterea acestui punct, sunt nevoit a mă opri puțin asupra cestiunei ridicate de d. Filipescu. D-sa a discutat mai mult a doua parte a legei, pe care, cu drept cuvînt, a calificat-o de a doua lege.

D. Filipescu s-a ridicat împotriva ideii de a crea case de ajutor obligatorii pentru lucrătorii minieri. De ce ? Pentru ca în această dispozițiune a văzut sporirea puterei statului. Şi, curios, tot d-sa, preocupîndu-se de întărirea statului, a făcut o serie de comparațiuni cari au fost, dupe părerea mea, contra concluziunilor d-sale. D-sa ne zicea : în Germania, pentru a fortifica statul, trebuie să te întrebi care este esența l u l - Germania este un stat autoritaro-conservator, şi mai mult autoritar decît conservator. Deci, dacă voieşti să întăreşti Germania, întăreşte pe împăratul ei. în Anglia, stat parlamentar, cu camera lorzilor de secole, dă mai multe puteri acestui corp dominant. Eu, d-lor, i-am amintit de Camera comunelor» şi d-sa a binevoit a adaogă : „întăriți şi Camera comunelor' • Dar dupe acest raționament şi dupe propria d-sale afirmațiun e> !a noi statul fiind atotputinte, ar urma neapărat să spori» 1 forțele lui pentru a ne întări. Atunci pentru ce, dacă vede i 1 1 casele de ajutor obligatorii o putere mai mult pentru stat, este contra acestei a doua părți a legei ? Am observat în argumentația aceasta o confuzie şi o contrazicere deopotrivă de mari, fără a înțelege cum sporirea obligațiunilor statului ar spori puterile sale de oprimare.

Ceea ce a făcut pe d. Filipescu să apară astfel n-a fost calculul rece al omului politic, ci pasiunea şi căldura partizanului, a conservatorului intransigent, a omului convins că libertatea muncei şi a învoielilor este singurul mijloc al propăşirei sociale. Eu am cu totul un alt motiv de a fi contra acestei părți a legei. Sunt contra ei pentru că sunt contra oricărui privilegiu, oricare ar fi clasa pentru care se creează. Nu voi consimți la privilegii legale pentru cei mici şi săraci, dupe cum nu voi consimți la privilegii pentru cei mari şi bogați. Voiți să protegiați munca ? Sunt de acord. Dar protegiați munca tutulor. Nu împărțiți.pe muncitori în două categorii : în muncitori subterani privilegiați şi în muncitori supraterani neprivilegiați. Hotărîți pentru toți muncitorii măsurile drepte şi umane de protecțiune, şi atunci vă declar că voi fi satisfăcut.

D. Filipescu, discutînd această parte, s-a arătat coprins de spaimă în fața socialismului năvălitor. Rău pentru un om politic. Spaima nu salvează. Dacă într-un viitor nehotărît formele socialiştilor se vor turna şi vor fi admise de conştiința umanității, nu spaima de astăzi, nici mînia nu vor fi în stare să împedice o evoluțiune naturală, dacă naturală va fi. Cu mult mai bine e să vorbim cu liniştea cuvenită despre progresul[1] omenirei şi al poporului român şi să vedem dacă au sau nu dreptate acei cari rezolvă viitorul cu o imaginație prea violentă...

(N. Filipescu. Cu dezinteresarea d-tale nu vom învinge Pericolul.)

Nici indiferent, nici dezinteresat nu sunt, dar liniştit. Ce yrei, în d-ta spaima a găsit o frază elocinte, sub care stă o 'rică exagerată. Ne-ai zis : „Să nu mărim puterea statului, C v Cl . a . cest stat poate să cadă în mîinele..." Şi ai ezitat. Ai voit s* Zici : *în mîinele socialiştilor,* şi ai zis: *în mîinele unui aven-t'trier.* Apoi ai continuat : „Nu voiesc nici ca eu să trimit pe Mortzun la puşcărie, dar nici d-sa pe mine la eşafod !"

[1] în textul de bază: *procesul.*

Eu prefer să mă vezi d-ta pe mine indiferent decît să-ți apar aşa de înspăimîntat. Nu, d-le Filipescu, eşafodul nu va fi ridicat de nici un partid, de nici o grupare în țară la noi. E contra naturei noastre. Retrăiți în tăcerea cabinetului trecutul românilor şi vă veți convinge că nici pădurea de țepi a lui Vlad Țepeş, nici piramida de capete a lui Lăpuşneanu nu caracterizează natura românilor în trecut. Şi dacă ne apar, din cînd în cînd, siluetele întunecoase veriunui bandit celebru sau a veriunui boier mare clătinîndu-se în ştreanguri de ramurile groase ale copacilor bătrîni, acestea sunt în istoria noastră excepțiunile istorice. La noi pedeapsa eu moartea a fost desliințată nu de legi, ci de blînda fire a neamului nostru. *(Aplauze.)*

Pe mine, d-le Filipescu, la început nu m-a impresionat frica d-tale, dar îți mărturisesc că mai în urmă mi-a fost frică de frica d-tale. Da, cugetînd mai bine asupra temerei d-tale, am văzut dedesubtul ei falsul motiv al tutulor măsurilor de teroare ce sunteți capabili să luați contra opiniunei publice, contra libertăței convingerilor. *(Aplauze.)* Aş fi fost dispus să cred în sinceritatea temerei, dar nu am văzut consecința omului convins. Te-ai declarat contra principiului din a doua parte a legei şi apoi ai zis : „voi vota pentru lege".

Iacă ceea ce nu pot înțelege : iacă ceea ce mi se pare inexplicabil. Atît despre această parte.

Să vin, d-lor, la cestiunea care trebuie să domine discuțiunea noastră. Ați violat constituțiunea. Violarea constituțiunei, iacă, dupe părerea mea, dupe simțul public şi chiar dupe „trefondul" conştiinței dvs., cestiunea emoționantă şi pentru partidele cari recunosc constituțiunea, şi pentru poporul român, care s-a înzestrat cu această supremă lege, şi pentru suveran, care a jurat că o va păzi în toată întregimea ei. Şi nu voi intra nici în doctrină, nici în studii de legislațiune comparată, nici în istoricul constituțiunei noastre. Nu. Evidentul pierde cînd voieşti a-l proba cu mijloace savante. Evidențele nu trebuiesc probate, existența lor se probează prin semnalarea lor. în orice flagrant delict acuzatorul trebuie să se sfiească de prea multă dibăcie. Şi eu susțin că noi, naționalii-liberali, preşedinții corpurilor legiuitoare şi disidenții conservatori, v-am prins în flagrant delict de violare a constituțiunei.

Ce însemnează micile şi şiretele modificări ce ați făcut în proiectul primitiv al legei, atunci cînd toți s-au ridicat împotriva dvs. ? Ce vi se imputa ? Că violați pactul fundamental. Şi ce ați făcut ? Ați modificat forma legei în părțile ei neconstituționaîe. Este în această conduită o mărturisire de vinovați, prinşi în flagrant delict. Şi ce ați modificat ? Nimic. Cuvintele. Să vă dau un exemplu decisiv. în proiectul primitiv, articolul 7 era astfel formulat: *„Dreptul de exploatare* odată obținut, mina constituie de la acea dată o *proprietate distinctă* de aceea a suprafeței, fie rurală, fie urbană, *imobilă, perpetuă, disponibilă* şi *transmisibilă ca orice alt bun".*

Şi cînd vi s-a zis : nu puteți face pe străini proprietari asupra unor mine *imobile-rurale,* căci violați articolul 7 din constituțiune, v-ați modificat astfel articolul din lege : *„Dreptul de exploatare...* este *imobiliar, transmisibil ca orice bun, susceptibil de ipotecă şi privilegiuri* şi *distinct de proprietatea suprafeței".*

Este aci o evidență : ceea ce în prima formă a articolului numeați corect şi precis *proprietate* şi *proprietar,* ați denumit în urmă, ca o concesiune făcută preşedinților Corpurilor legiuitoare, *drept* de *exploatare* şi *exploatator.*

Să-mi dați voie, d-le preşedinte, să vă spun că guvernul a adăogat o Ironie la violarea constituțiunei, că în fond nu s-a schimbat nimic, că ața despre care ne-ați vorbit, dacă nu s-a rupt, cauza e că cineva i-a dat drumul de la unul din capete.

Să nu ni se zică că *dreptul de exploatare* se dă pe timp limitat de 75 de ani. Ei şi ? Dacă dreptul acesta de exploatare este, şi nu poate fi decît un drept de proprietate, oricare ar fi spațiul de timp pe cît se concede, constituțiunea este tot aşa de violată ca şi cum s-ar acorda în perpetuitate. Perpetuitatea nu este caracterul decisiv al proprietate!. Poți fi proprietar 75 de ani, cinci ani, un an, o zi, a clipă, ca şi în perpetuitate. Timpul nu e de esența dreptului de proprietate.

O ! nu, să [nu] credeți că veți înşela pe cineva. Cu cîteva cuvinte schimbate nu veți acoperi odiosul atentat comis contra constituțiunei ! Eu înțeleg că constituțiunea noastră tihnită să nu se potrivească cu violența constituției a d-lui Carp, dar nu vă înțeleg pe dvs., pe aceia cari pretindeți că sunteți puri conservatori. Nu vă înțeleg cînd abandonați cu o uşurință monstruoasă zguduirea dreptului de proprietate sub transparentul cîtorva cuvinte copilăreşti. Ce ați ajuns ? Ce

veți deveni ? Dacă ar fi să procedăm cu ușurință, vă asigurăm că ar trebui să ne veselim văzîndu-vă cum sfîșiați tot ceea ce strămoșii dvs. au prețuit mai scump. De astfel de sentimente ni s-ar umplea sufletul, dacă în atentatul ce vi se impune nu am vedea prefața celei mai teribile anarhii.

D-lor, în violarea eonstituțiunei eu văd două părți: ușurința cu care sunteți capabili d-a o viola și rătăcirea care v-a coprins, izbind tocmai în dreptul de proprietate, drept pe care partidele conservatoare pretutindeni l-au apărat cu nestrămutată hotărîre.

De ușurința cu care violați pactul nostru fundamental nu mă mir. Sunt ani la mijloc de cînd regimul reprezentativ este •siluit, falsificat, anihilat. Intră în ordinea înclinărilor de sus înlăturarea poruncilor constituționale. Și apoi, nu erați dvs., conservatori tineri și bătrîni, cari ați declarat, pînă la 1889, că nu recunoașteți constituțiunea noastră, așa cum a fost modificată ? Nu ați sosit la putere cu ură manifestă contra ei, •sub cuvînt că a fost preschimbată numai de unii contra_ celorlalți ? Și dupe cît se vede, ura unora contra legei legilor se explică printr-o concepție îngustă de partid, de clasă, _ de veche clasă boierească, care nu ar mai fi trebuit să existe decît doar ca o amintire istorică. Da, în fundul conștiinței multora, constituția de la 1866 apare ca un tractat de pace între lumea veche și lumea nouă, între forța oarbă și spiritul de regenerare, între clasa învinsă a privilegiaților și^ între vasta masă a aserviților, ridicați la egalitate de drepturi și la libertate deplină. Ei da, cei ce văd în Constituție o capitulație umilitoare a clasei boierești nu pot simți decît o profundă bucurie cînd pot să o izbească și să o sfîșie !

Cît pentru aceia cari susțin, cu o mîndrie afectată, că marea lege de la 1866 este opera conservatorilor, iar nu a liberalilor, nu am decît să-i întreb : ce faceți cu opera și cu memoria strămoșilor dvs. ? Ei, d-lor, dacă în adevăr constituția ar fi opera numai a conservatorilor, eu aș fi gata să adresez autorilor dvs. fraza unui orator englez, modificată puțin, drept orice elogiu : ei au știut să voteze contra lor, numai astfel au votat pentru patrie ! *(Aplauze.)* Ei, d-lor, dacă constituția ar fi opera numai a conservatorilor, dvs., cari o călcați astăzi, dovediți lumei că nu vă puteți înălța inima și mintea pînă la acele simțiri sfinte și idei geniale la cari s-au ridicat autorii pactului fundamental.

Iacă de ce mă revoltă, dar nu mă miră sacrilegiile de cari vă faceți culpabili.

Cînd însă izbiți în fundamentul constituțional al proprietăței, rămîn uimit.

în rătăcirea și păcatul de sus eu văd două atentate : unul contra dreptului în sine de proprietate și altul contra misiunei naționale a proprietăței.

Dreptul de proprietate, așa cum îl găsim închegat în articolul 19 din constituțiunea noastră de la 1866, nu are drept izvor voința celor de la 1866, nici nu este o inspirațiune provocată de legiuirile Calimach, Caragea și *Regulamentul organic,* ci a durat și străbătut multe secole, ca un drept absolut, sacru și inviolabil. Ați auzit ieri pe d. Ceaur-Aslan făcînd istoricul dreptului de proprietate în Occident. Eu vă voi face pe scurt istoricul dreptului de proprietate la noi, pentru a vă convinge de marile deosebiri ce au existat între acest drept din_ trecutul nostru și același drept din trecutul popoarelor occidentale.

D-lor, deschideți istoria și cercetați în documente, în hrisoave și legiuiri, și vă veți convinge de concepțiunea poporului român despre dreptul de proprietate.

Poporul român — fie din voința clară de a rămîne vecinie acolo unde și-a pus stăpînirea, fie din cauză că de la origine chiar fusese pus în Dacia așa cum romanii și-așezau pretutindeni coloniștii, în proprietăți distincte — ajunge din cele mai depărtate timpuri la concepția dreptului de proprietate ca absolut și deplim Pe cînd pretutindeni, în secolul al XlV-lea, dreptul de proprietate era știrbit, condiționat, la noi proprietatea apare lămurită și independentă. Patru sunt felurile ei : *proprietatea colectivă,* devălmășia moșnenilor sau a răzașilor ; *proprietatea individuală,* moșiile boierești; *proprietatea domnească,* domenială, a voievozilor ; *proprietatea zisă de mînă moartă* a bisericilor și mînăstirilor. Și în ce raporturi stau între ele ? Sunt ele subordonate unele altora ? Nu. Boieriiseniorii noștri, nu au nici un drept asupra proprietăței răzașilor. Domnul nu are nici un privilegiu asupra proprietăței boierești, individuale.

Aceste patru feluri de proprietăți sunt depline și stau unele lîngă altele independente, fără subordonare de jos în sus, fără rezerve pe seama treptelor de sus asupra treptelor

de jos. Nici confiscările moşiilor boierilor răzvrătiţi contra domnului nu ating dreptul în sine de proprietate, căci asemenea confiscări erau pedepse sau abuzuri, iar dacă aceste moşii confiscate erau transmise altora, îi se transmitea de veci, fără ca domnul să-şi rezerve veriun drept pentru el sau pentru urmaşii lui. Şi cari sunt apărările dreptului de proprietate în acest secol depărtat ? Nimeni nu poate planta pe pămînt străin vie sau pomet. Nimeni nu poate păşuna prin pădurile în cari proprietarul a oprit păşunarca. Nimeni nu poate clădi pe pămînt ce nu-i aparţine, sub pedeapsă de a perde clădirea. Nimeni nu poate pescui în bălţi, ba şi pe ape curgătoare de pe proprietatea altora. Ei bine, d-lor, este verio asemănare între dreptul de proprietate de la noi şi acela din: feudalitatea occidentală ? Acolo seniorul are o întreagă serie de rezerve asupra dreptului ocupantului ; acolo cel dîntîi senior, principele, are o serie de rezerve asupra dreptului celorlalţi seniori. Iacă de unde provine regimul regalian în materie de mine. Dar la noi, chiar din învoielile ce interveneau între proprietar şi neproprietar, reiese dreptul de proprietate întreg şi absolut. Numai cu, învoirea proprietarului se putea munci pămîntul, dîndu-i-se decima, dijma, 1 din 10 din bucate, şi tastina, 1 din 20 din măsurile de vin.

Nici o altă legiuire din secolile următoare nu se atinge de, întregimea dreptului de proprietate ; ba din contră, el iese şi mai întărit, în special prin legiuirile lui Vasile Lupu şi Matei Basarab. Acelora însă cari se opresc prea mult asupra legiuirei Calimach am trei observaţii de făcut: ei nu privesc mai departe în trecutul nostru cînd voiesc să înţeleagă din istorie dreptul de proprietate — uită că în epoca fanarioţilor statul devenise străin de naţiune, că adevărata istorie a romînilor a fost întreruptă de împregiurări covîrşitoare şi, în sfîrşit, că chiar *Regulamentul organic* s-a reîntors în bună parte la regimul nostru istoric în ceea ce priveşte dreptul de proprietate.

Dar, d-lor, chiar cei cari au făcut lovitura de stat, chiar regimul statului, împroprietărind pe cîăcaşi, a căutat să susţină că istoriceşte li se cuvine pămîntul şi, deci, dreptul de proprietate nu fusese atins sau micşorat. Şi aci e locul de a spune în treacăt că dreptul proprietarilor asupra clăcaşiior nu a fost niciodată un *drept de proprietate,* dupe cum a susţinut şi d. M. Săulescu. Asupra acestui punct istoric şi juridic d-sa

Delavrancea însoţind pe Tia Petrescu m 1909, la Breaza

Fiicele lui Delavrancea — Riros şi Pica

Delavrancea gata să izbucnească împotriva adversarilor politici. Caricatură

s-a arătat conservator-reacționar, susținînd aceeași teorie la care se alipiseră cei mai întestați privilegiați din timpul loviturei de stat. Aceștia și d. Săulescu s-au bizuit pe așa-zisa instituție de robire a țăranilor pe care ar fi creat-o marele Mihai-vodă. Eroare, gravă eroare istorică, provenită numai dintr-o rea traducere a cuvântului slavon „sysed", care înseamnă *vecin,* și care s-a tradus *vecinie* și apoi *rob.*

Iacă pe ce fals istoric s-au bazat toți aceia cari au susținut că a existat la noi robia, pentru a putea susține că clăcășia presupunea un drept de proprietate.

Ei, d-lor conservatori, acum înțelegeți originea art. 19 din constituție ? Vă dați seama că aceia cari au înscris acolo că proprietatea este „sacră și inviolabilă" nu au făcut altceva decît să se supună la o poruncă istorică, la o credință nepreschimbată, de secole, la o concepțiune etnică a întregului popor român ? Și nu simțiți în dvs. răsunînd protestul întregei istorii cînd zguduiți art. 19 ? Să știți, d-lor, să știți că dvs. călcați nu numai articolul din constituțiune, nu numai voința constituanților din 1866, ci voința istorică a întregului popor român ! *(Aplauze.)*

D-lor, am vorbit despre dreptul de proprietate în sine, consacrat de art. 19 ca o poruncă istorică, drept pe care dvs. voiți a-l călca, trecînd și peste pactul fundamental și peste istoria noastră.

Voiesc acum să vă dovedesc că în art. 7 din constituțiune s-a consacrat misiunea istorică a proprietăței noastre. Voiesc să vă dovedesc că proprietatea imobiliară rurală, la noi, a avut o misiune națională și, dar, că violînd art. 7, violați cea mai înaltă misiune a proprietăței rurale.

D-lor, să nu credeți că atunci cînd constituția zice la art. 3 : „teritoriul României nu se poate coloniza cu populațiuni de gînte străină", și la art. 7, al. 5, că : „numai românii sau cei naturalizați români au dreptul de a dobîndi imobile rurale în România", să credeți că aceste mari apărări contra străinilor este o concepțiune din secolul nostru, fie a liberalilor, fie a conservatorilor. Nu, d-lor; pămîntul nostru să fie numai al nostru, iar nu al străinilor, este o măsură de apărare a naționalitate!, este o idee mîntuitoare, pe care o găsim în tot trecutul poporului român.

Către sfîrșitul secolului al XlV-lea apare primul document în acest sens. în tractatul încheiat la Nicopole între Mircea-

cel-Mare şi Baiazit, se recunoaşte dreptul Munteniei de a se guverna dupe propriile sale legi, interzieîndu-se prin aceasta putinţa turcilor de a se stabili pe pămîntul românilor. Şi să nu se zică că din cauza religiunei se interzicea turcilor dreptul de a dobîndi proprietăţi în România. Nu, d-lor. Voievozii noştri, victorioşi sau învinşi, ori de cîte ori au încheiat tractate de pace, au consacrat numai pentru români dreptul de a poseda pămînt în România, ca o măsură sigură de apărare a naţionalităţei noastre. Vă veţi convinge îndată despre aceasta, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, Vlad Ţepeş încheie capitulaţia cu Mahomet al II-lea. în acest tractat se hotărăşte categoric că turcii nu pot dobîndi proprietăţi în ţară, nici nu pot să se aşeze în ea. Şi dovadă că nu e vorba de religie e că cestiunea religioasă este prevăzută la un alt articol din acest tractat, interzieîndu-se turcilor şi drepul de a ridica geamii pe pămîntul românesc. La începutul secolului al XVI-lea se încheie tractatul de alianţă între Bogdan, fiiul lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, cu Baiazet al II-lea. Iată un tractat încheiat de bunăvoie, dupe sfatul dat de marele Ştefan fiului său, căruia i-a zis cu limbă de moarte ca să aibă mai multă încredere în turcii păgîni decît în statele creştine dinprejurul Moldovei. Şi în acest tractat misiunea naţională a proprietarei este deosebită de partea religioasă. Şi prin acest tractat, turcilor li se interzice dreptul de a dobîndi pămînt în Moldova, precum şi dreptul de a ridica geamii.

[...] în sfîrşit, tot în aceste timpuri — şi pentru a tăia pofta acelor cari se prefac a crede că religia a fost veriodată cauză de prigonire — găsim în Muntenia aşezămîntul lui Ştefan Mihail Racoviţă. Acest aşezămînt se ridică împotriva tutulor străinilor, absolut indiferent de religia lor. Domnul Ţărei Româneşti, văzînd năvala prea mare a străinilor, adună înaltul sfat al domniei şi hotăreşte : întîi, ca nici un străin să nu se mai însoare în România cu fată de pămîntean, doar fetele străinilor să se poată mărita cu pămînteni, „fără însă de a încuiba pe ai săi aici în ţară" ; al doilea, ca străinii cari au apucat a se însura în ţară înainte de acest aşezămînt, vor fi răbdaţi a locui în ţară, dar să nu mai năzuiască a se ridica la o treaptă mai înaltă de boierie decît aceea pe care o au, căci altfel vor fi daţi peste graniţă şi li se vor confisca averea

în folosul domniei; al treilea, străinii nu mai au voie să cumpere moşie, vie, casă, moară, prăvălie şi nici un fel de imobil.

Ei, d-lor, aţi înţeles acum că nu e vorba de religie ? înţeles-aţi că e vorba numai de misiunea naţională a proprietăţei noastre, îndeosebi a proprietate! rurale ? Dar încă o dovadă că asemenea aşezăminte nu au în vedere decît apărarea naţională. Aşezămîntul domnului Racoviţă prevede lămurit că toate popririle acestea nu privesc pe moldoveni.

Acestor domni şi boieri mari, cari s-au gîndit să-şi apere neamul de covîrşirea străinilor, li se cuvine cinste şi glorie, şi din partea conservatorilor, şi din partea liberalilor. Şi pe cînd noi ne îndeplinim această datorie, dvs. treceţi peste numele lor şi le răsturnaţi aşezămintele lor. *(Aplauze.)* Ce deosebire între strămoşi şi urmaşi ! Să ne închipuim o clipă că ţara ar fi fost deschisă, mai ales în secolul al XVIII-lea, tutulor străinilor, oricare putînd să devină proprietar în pămîntul României. Ce am fi devenit ? Un popor de simbriaşi şi de clăcaşi, slugărnicind străinilor stăpîni ai patriei lui.

Dar şi în secolul nostru, chiar de autorii dvs. a fost bine înţeleasă misiunea naţională şi istorică a proprietăţei. Dovadă lupta crîncenă contra lui Bibescu-vodă în cestiunea Trandafilof, şi, mai tîrziu, înfrîngerea acelor puternici neguţători de carne omenească cari voiau să împlmte în România colonii germane.

Iacă dovezi decisive că ideea de apărare naţională din art. 3 şi 7 din constituţiune este tot aşa de străveche ca şi ideea dreptului de proprietate din art. 19. Şi violînd art. 7 violaţi iarăşi, pe lîngă pactul fundamental, un edict istoric al poporului român.

Şi violaţi atît art. 7, cît şi art. 19. E evident. Exploatarea minei, fie şi pe 75 de ani, este un drept de proprietate. Nici un autor, nici un legiuitor, nici un jurisconsult nu a susţinut şi nu va susţine că este o simplă închiriare. Căutaţi cu tot dinadinsul tot ce s-a scris în străinătate despre această cestiune, şi nu veţi găsi un rînd pe care să-1 invocaţi în sprijinul teoriei dvs. Dar apoi, pentru a da unui străin exploatarea unei mine, neapărat că-i acordaţi dreptul de a distruge o parte din suprafaţa pămîntului şi o alta pentru a clădi magazii de vite şi maşini, pentru a face căi, canaluri, poduri, zăgazuri şi drumuri-de-fer. Cum puteţi să acordaţi asemenea drepturi unor exploatatori fără a viola art. 19 ? Sub ce motiv ?

Că sunt nişte servituti ? Dar servitutile nu pot schimba şi distruge proprietăţile. Şi apoi, citiţi tot ceea ce s-a zis de către constituanţii din 1866 la art. 19,. şi veţi vedea că ei nu au admis decît trei cazuri cînd proprietatea cuiva poate fi atinsă şi expropriată. Şi dar nu puteţi să vă atingeţi de nici o palmă de pămînt fără a viola art. 19, căci nu puteţi invoca nici comunicaţia, nici salubritatea publică, nici lucrările de apărare a ţărei.

Mă aştept însă ca d. Arion să ne răspundă : dar naţionalii-liberali nu au violat art. 19 prin legea de încuragiare a industriei naţionale ? Dacă voiţi să faceţi verio asemănare între acea lege şi legea minelor, nu am de gînd să vă combat cu înverşunare, deşi nu puteţi tăgădui că acea lege nu priveşte proprietatea privată, ci numai domeniile statului, ale comunelor şi judeţelor, deşi nu se acorda industriaşilor decît maximum cinci ectare şi cu obligaţiune ca într-un timp scurt lucrătorii să fie cel puţin pe jumătate români.

Să zic însă că asemănarea ar fi completă. D-lor, şeful nostru v-a declarat în Senat, franc şi categoric, că dacă legea de încuragiare a industriei atinge în ceva constituţiunea, o vom desfiinţa. Şi sunteţi la putere şi mai degrab trebuia s-o aboliţi decît să vă faceţi din ea un motiv de a viola făţiş şi grav constituţiunea ! *(Aplauze.)*

Greşeala unui partid nu dă drept celuilalt de a comite păcate. Un asemenea sistem ne-ar duce la consecinţe teribile. Căci unde s-ar mai opri partidele pe povîrnişul ilegalităţilor şi al arbitrariului ?

în sfîrşit, violaţi art. 132 din constituţie, cînd scoateţi pe săteni din pămînturile lor inalienabile. Şi nu admit răspunsul pe care l-aţi mai dat că li se va plăti o redevenţă anuală egală cu îndoitul venit al pămînturilor lor. Cînd vorbim de violarea unui drept mare, banii nu pot avea nici un rol, nici o valoare. Cu banii străinului nu se cîrpeşte constituţiunea noastră. *(Aplauze.)* Aci e locul să ne amintim că preşedinţii corpurilor legiuitoare au mai obţinut cu rezistenţa lor mărirea redevenţilor şi îndoita valoare a suprafeţei distruse şi ocupate pentru proprietari. Şi dvs., proprietari şi reprezentanţi ai proprietarilor, v-aţi mulţumit ? Atunci, vă rog să-mi spuneţi pe ce preţ vă vindeţi fiecare drept constituţional ? Şi dacă sunteţi gata a vă preţui în bani drepturile, am ajuns rău, rău

de tot, aşa încît în curînd aţi putea să bateţi toba în pieţele Europei pentru a anunţa un popor de vînzare ! *(Aplauze.)*

Dar, d-lor, ţărani şi proprietari mari şi mici vor avea dreptul de a nu se supune legei dvs. Ei vor invoca constituţiunea cînd nu vor voi să-şi vîndă drepturile pe bani. Ei vor ajunge şi vă vor tîrî înaintea justiţiei şi vor dovedi acolo că exploatarea minei este un drept de proprietate şi, ca atare, nu poate cădea în mîna străinilor.

Justiţia s-a pronunţat prin curţile de casaţie, în străinătate şi la noi, numai în sensul acesta. Iacă unde veţi ajunge.

Ştiu că ne veţi zice, cum ne-aţi mai zis şi prin presă, şi în Senat: „Sunteţi mai conservatori decît noi, sunteţi reacţionari cînd vă opuneţi la o lege care restrînge prea absolutul drept de proprietate". Fără a discuta întreaga economie a legei, noi v-am răspuns de la început : „Voiţi să vă atingeţi pe dreptul de proprietate, aşa cum este el consacrat în constituţie ? Mergeţi înaintea poporului român, supuneţi-i problema ; luaţi din mînile lui mandatul de a modifica constituţia în sensul în care va consimţi el, şi nu vom mai zice nimic. Aceasta este calea, onest politică şi corect constituţională-, căci v-o repet : pe sacrilegii nu se pot întemeia legi.

Dar dacă este vorba de conservatorism, am dreptul să va întreb : ce fel de conservatori sunteţi dvs. ? V-aţi numit oamenii ordinci. Ce ordine legală va mai fi posibilă ? Ne-aţi numit, d-le Filipescu, o democraţie obosită, eu văd în dvs. o clasă anarhică. în adevăr, cu ce veţi convinge opinia publică că veţi mai respecta verio lege cînd cu atîta uşurinţă violaţi constituţiunea ? Cu ce veţi convinge ţara că sunteţi oameni de ordine cînd învălmăşiţi în conştiinţa tutialor pînă şi ideea dreptului de proprietate ? Şi unde veţi ajunge cînd stîrpiţi din sufletul ţăranului credinţa că fiecare trebuie să fie domn şi suveran în bucăţica lui de pămînt? îi violaţi un drept stabilit de secole şi-l deprindeţi a viola, la rîndul lui, tot cu atîta temei cît aveţi şi dvs. Ei bine, oameni ai ordinei, cît sînge sunteţi dispuşi să vărsaţi în satele noastre pentru a potoli noul foc pe care îl veţi aprinde ? *(Aplauze.)*

Ş-apoi vă prezentaţi ţărei ca şi cum aţi fi spăimîntaţi de socialişti ? Şi de ce n-aş spune întregul adevăr ? Comparaţia între dvs. şi socialişti este în favoarea socialiştilor. Sistemul lor este clar, convingerile lor nu şovăiesc. Dacă dăm la o parte pe anarhişti, repudiaţi de către toate nuanţele socialiste, crezul

socialist este cunoscut tutulor. Ştim ce vor şi cum concep lumea viitoare, cînd, dupe speranţele lor, proprietatea individuală şi capitalul vor cădea cu zgomot adînc pentru a acoperi o lume învechită şi trecătoare. Omenirea a trecut prin robie, sclavagiu, şi a ajuns la salariu. încă un pas mai înainte, şi faza cea din urmă a lumei va reda pămîntul tutulor a tutulor oamenilor şi va înceta, într-o înfrăţire generală, lupta dintre capitalişti şi salariaţi, dintre capital -şi muncă. Aceasta este speranţa şi crezul socialiştilor, fără a discuta dacă este un vis irealizabil sau o formă naturala la care va ajunge lumea viitorului.

Ştim dar, clar şi pozitiv, ce vor socialiştii. Dar dvs., partid conservator, ce voiţi ? Mai sunteţi un partid ? Vă mai putem recunoaşte ? Cari vă sunt tendinţele generale ? Care vă este caracterul esenţial ? Pretutindeni partidul conservator se prezintă ca naţionalist. Şi dvs. deschideţi graniţele tutulor invaziilor străine. Pretutindeni partidele conservatoare se întorc cu dragoste către trecut, nedăzlipindu-se de el decît încet, cîte puţin şi numai cînd sunt forţaţi de împregiurări mai mari decît forţele lor de rezistenţă. Şi dvs. renunţaţi, numai pentru a deţine puterea, chiar la acele mari principii din istoria noastră cari se găsesc consacrate de pactul fundamental, întotdauna partidul conservator a imputat liberalilor şi democraţilor că violentează mersul regulat, evoluţiunea lentă a popoarelor, aruncîndu-le în salturi periculoase. Şi dvs. aţi ajuns nişte reformatori de ocazie, cari sfîşiaţi pînă şi reformele şi drepturile constituţionale sub cuvînt că vroiţi progresul. Dar n-aţi fost şi nu sunteţi pentru libertatea deplină de a munci şi a contracta ? Şi ce-aţi ajuns ? Sub siluirea d-lui Carp mulţi aţi devenit intervenţionişti. Noi nu admitem libertatea neţărmurită de a contracta, căci nu este libertate posibilă de luptă dreaptă între un nenorocit muncitor şi un mare proprietar, cum nu ar fi între un leu şi un şoarece. Spuneţi-mi ce sunteţi : intervenţionişti sau nu ? V-aţi despicat în două : unii intervenţionişti, alţii neintervenţionişti. Aceasta va să zică un partid conservator ? Mă rog, ce sunteţi ?

Eu am dreptul de a vă soma să vă alegeţi la un fel, căci aşa cum sunteţi azi, unii intervenţionişti şi alţii nu, puteţi sta laolaltă ca nişte ciosvîrţi apropiate, fără a forma o fiinţă Iogicăşi naturală. Pretutindeni partidul conservator nu a cedat nimic din dreptul de proprietate. Şi dvs. violaţi tocmai articolele din constituţiune privitoare la proprietate. Mergeţi, d-lor conservatori puri, la Maia, opriţi-vă pe mormîntul gloriei dvs. şi citiţi pe peatra mormîntală a lui Barbu Catargiu cuvintele : „Pacea, d-lor, pacea şi odihna e scăparea ţărei, şi voi preferi moartea mai nainte de a călca sau a lăsa să se calce veriuna din instituţiunile ţărei!"

Aceste cuvinte le-a zis în Cameră la 8 iunie 1862, presimţind împroprietărirea ţăranilor.

Iacă crezul conservatorilor adevăraţi. Dvs. însă preferaţi puterea, şi mai degrab abandonaţi crezul dvs. decît puterea. *(Aplauze.)*

Dar să vă spun eu adevărul : legea minelor este răzbunarea d-lui Carp contra conservatorilor cari i-au măcelărit întregul program din 1888. *(Aplauze.)* în 1888 d. Carp a pus în programul sau ideea ca- statul să cumpere moşiile scoase în licitaţie pentru a le revinde în loturi ţăranilor...

(O voce. Eşti contra ?)

Nu, nu sunt contra. Partidul naţional-liberal are în cartoanele sale un proiect de lege în acest sens. Dar cînd noi nu v-am combătut ideea, v-aţi despărţit în două, şi o parte din dvs. a învins pe cealaltă. Ce fel de partid sunteţi ?

(Filipescu. Niciodată ideea aceasta n-a fost în programul conservator.)

Nu mă bizui numai pe memoria mea, ci şi pe declaraţia de ieri a d-lui Carp.

Dar vine d. Carp cu legea tocmelilor agricole. Ce luptă înverşunată ! Toţi conservatorii, zişi puri, se ridică contra d-lui Garp. îi ciopârţeşte legea, şi nu se mulţumesc numai cu atît. I-o desfiinţează printr-o măsură care răsfrînge ridicolul asupra autorului. îi pune în coadă un articol priri care o declară lege facultativă. *(Ilaritate.)* Ei, ce fel de partid sunteţi ? Şi cum v-aţi tratat pe cel mai mare reformator de pe banca ministerială, afară numai dacă d. Catargi nu se crede şi mai mare prin legea servitorilor ? Dar a venit şi ziua cea grea pentru dvs. D. Carp v-a impus legea minelor, răzbunîndu-se de toate umilinţele ce i-aţi impus. *(Aplauze.)* D. Carp v-a dovedit că ştie să se răzbune. E vendicativ şi v-a spus-o cînd va ameninţat că „va da cu piciorul în baracă". ,

(P. P. Carp. Nu am ameninţat pe nimeni.)

A venit şi timpul d-tale, cînd ai învins fără să mai pomeneşti de baracă.

(P. P, Carp neagă.)

Ba da. Cînd ați amenințat, ați fost învins : acum, liniștit... învingeți. Atît de adevărat e că forța e senină. Anticii nu săpau în marmură pe Ercule cu mușchii revoltați...

(P. P. Carp. N-am fost niciodată iritat.)

O dată ați plîns, aci, în Cameră...

Eu vă constat lacrimele, nu vi le ofensez. Dar din secția mea ați plecat furios. D-le ministru, nu sunteți liniștit întotdauna. Azi, da... căci azi ai învins partidul conservator. în această victorie este o distrugere...

Ați învins, n-ați învins pe aceia cari dau firma guvernului. D-nii conservatori sunt învinși și umiliți. Ei plătesc o greșeală mare, aceea de a nu fi observat că d. Carp este un temperament cezarian.

Pentru d-sa nu există principii conservatoare, legi și constituție decît numai cînd se potrivesc cu propria sa voință și constituție. V-a dovedit cu legea minelor. Voiți și alte probe ? Vă voi da. D. Carp, ori de cîte ori caută o frază de efect, în care să-și zugrăvească întreaga fire, o caută în marii despoți, în suveranii cezariani. „Zică presa ce va vrea, și eu voi face ce voi vrea."

Iacă disprețul cezarianului. Și de unde a luat fraza ? De la Frederic cel Mare. Și a spus de unde s-a împrumutat ? Nu.

Dar ce este Frederic cel Mare pe lîngă d-sa ? D. Carp a mai aruncat o formulă care a circulat pe buzele tutulor partizanilor săi, în semn de admirațiune. D-sa a zis, în 1891, vorbind de adversari : „îi vom convinge sau îi vom învinge !" Nu vedeți temperamentul înclinat să treacă peste orice rezistență umană și legală ? Dar și aci e vorba iarăși d-un... împrumut forțat.

înainte de a pronunța d-sa acele cuvinte, apăruse o parte din studiul lui Taine despre Napoleon cel Mare.

In acest studiu se vede că Napoleon a zis, în consiliul de stat care îi făcea prea dîrje opoziție, că este hotărît „â convaincre ou ă vaincre !".

îmi pare rău că turbur credința multora în originalitatea d-lui Carp, dar trebuia să vă arate originea formulelor sale pentru a-i înțelege temperamentul.

Dar nu vedeți pe cezarian în modul de a trata pe toți ? Chiar acum, sub surîsul d-sale eu citesc ce gîndește despre mine. Mă tratează și pe mine ca și pe d. Popp, drept o altă muscă a leului.

Leul este d-sa. Comparațiunea cezariană care îi aparține... adică pe care nu știu încă de unde a împrumutat-o. Să-mi dea însă voie a-i spune că nici noi nu suntem așa de muște, nici d-sa așa de leu. Ș-apoi, d-le Carp, a trecut timpul fabulelor, cînd oamenii se speriau de pseudoleii cu piei de împrumut. *(Aplauze.)*

în curînd, d-lor, vă veți convinge că legea minelor a subminat constituția ; că explozia va izbucni; că tendințele d-lui Carp vor ruina și vor distruge partidul conservator. în curînd vă veți convinge că tovărășia dvs. va sfîrși trist, ca o veche tovărășie dintre doi, din cari au pus unul capitalul și celălalt experiența. Cel ce a pus capitalul s-a ales cu experiența și cel ce pusese experiența s-a ales cu capitalul. *(Aplauze.)*

Dvs., conservatorii, ați pus capitalul, d. Carp a pus experiența sa anarhică și cezariană.

în curînd vă veți număra, și nu vă veți considera... și vă veți convinge că ați rămas cu o tristă experiență fără de capital. *(Aplauze. Mare ilaritate.)*

Dar pînă să vă treziți din letargia în care ați căzut, partidul conservator dă țărei cel mai funest exemplu, sfîșiind constituțiunea, violînd dreptul de proprietate și desfădnd proprietatea de misiunea sa istorică și națională ! *(Aplauze prelungite.)*

BBCURS UOSm IN CAMERA ..A ,5 APRILIE w»

D-lor, am cerut cuvîntul ca să vă fac o declarațiune.

Este inexplicabil ca cineva, vorbind asupra unei legi de importanța legei minelor, la votarea luărei în considerare, să lipsească. Am lipsit de la acel vot şi sunt dator, atît pentru dvs., cît şi pentru mine, să vă explic absența mea.

M-am aflat pus între datoria mea de deputat şi între datoria mea de cetățean, ca să apăr o cauză tot politică şi foarte dreaptă înaintea Curței de casațiune. Cînd e vorba de două sute de false înscrieri într-un colegiu electoral, cred că cineva nu trebuie să ezite de a-şi face datoria ca să conteste şi să anuleze acele înscrieri.

Acest proces contra a două sute de falsuri într-un colegiu electoral de la Prahova a trebuit să-1 susțin înaintea Curței de casațiune, de la orele 2 şi jumătate pînă la 7, şi de aceea nu am putut participa la votul de ieri.

Este adevărat că am două mîngăieri : întîi, că administrațiunea dvs., din acei 200 de înscrişi, a pierdut 192, şi al doilea, am mîngîiarea că, dupe cîte văd, aş fi dat şi eu un vot nul, dupe cum şi dvs. şeaptezeci de nule ați dat.

(Preş. Nu putem primi cuvîntul „nule".)

Nu am voit să zic că nulă au fost votanții, ci voturile lor.

(Preş. Delavrancea a înțeles greşeala şi a rectificat.)

D-lor, nu rectific nimic. Atunci cînd am de gînd să fac înțepături, le iau asupra mea de a le face, fără nici o ambiguitate. Aci nu am căutat să înțep pe nimeni. Prin 70 de nule am crezut că este uşor de înțeles 70 de voturi nule...

De ce voiți, d-lor, să trecem aşa de repede peste o discuțiune aşa de importantă ? Vedeți, d. prim-ministru a înțeles importanța cestiunei şi a căutat să expună, într-o manieră destul de clară, dupe părerea d-sale, care e programul socialist. Vedeți, dar, că d. prim-ministru nu s-a temut de a merge mai departe decît întrebarea pusă de d. Lecca.

Vă rog, dar, să mă lăsați a spune cuvintele pentru cari eu cred că nu trebuie să închideți această importantă discuțiune.

Fiți mai îngăduitori, căci v-ați numărat ieri la vot şi ați văzut că sunteți mulți şi disciplinat supuşi.

Noi cerem un răspuns categoric d-lui prim-ministru.

Eu cer d-lui prim-ministru să ne spună care articol din constituțiune dă guvernului dreptul ca să împiedice o defilare de mai mulți oameni ?

Ei vor să sărbătorească solemn o zi pe care şi-au ales-o ca zi de sărbătoare.

Constituțiunea dă dreptul d-lui prim-ministru de a opri o asemenea sărbătorire pacinică ? D-sa zice : da.

Binevoiți de a citi cu atenție articolul pe care-1 invocați. Art. 26 din constituțiune e adevărat că vă dă dreptul de a opri întrunirile sub cer liber. Aceste întruniri ați putea, chiar de ar fi pacinice, să le împiedicați, dar nu vă dă dreptul ca să opriți o manifestare solemnă şi liniştită, care ar consta într-un defileu ordonat şi pacinic.

Dar dvs. ați mai zis : „Aşa am procedat întotdauna şi față de liberali, şi față de socialişti, şi față de orice grupare politică".

Mai întîi, d-le prim-ministru, a spune cuiva: aşa am procedat totdauna — nu însemnează imediat că şi ai dreptate. Poți cel mult să dovedeşti că întotdauna ai călcat constituțiunea.

Dar, de fapt, întotdauna ați procedat aşa ? Ați procedat cu noi, cu naționalii-liberali, aci suntem de acord. Ori de câte ori am voit să defilăm fără scandal, fără demonstrațiune, întotdauna ați pus cordoane de armată, şi cu forța publică ne-ați împiedicat, ne-ați împrăştiat. Nu numai ne-ați combătut, dar chiar ne-ați şi bătut. Dar cu socialiştii aşa ați procedat ? Acum un an nu au defilat socialiştii pe stradele capitalei ? Acum doi, trei, patru, cinci ani, aceşti oameni au defilat sub ochii dvs. şi ai capitalei, şi nimeni nu _ a protestat contra acestui drept fiindcă era un drept constituțional.

Vedeți, d-le prim-ministru, că ați înaintat Parlamentului o inexactitate de fapt.

Şi dacă i-ați lăsat să uzeze de un drept constituțional 5, 6 ani în şir, şi v-a dat dovezi că nu fac manifestațiuni sedițioase şi afară din constituțiune şi din ordinea legală, vă întreb : ce motiv vă face ca astăzi să le răpiți un drept constituțional ?

Nici noi, nici socialiştii pînă acum nu am dat dovezi că putem defila pe stradă şi termina defileul nostru cu injurii aduse suveranului şi cu manifestări brutale şi spargeri de geam la palat.

Aduceți-vă aminte de faptele dvs., şi cel puțin atîta lucru să întrebați pe socialişti : „Binevoiți a ne spune : aveți de gînd să vă purtați cum ne-am purtat noi, conservatorii ?"

Dar e evident că pentru a răpi drepturile altora sunteți hotărîți a călca constituțiunea.

Protestăm energic contra acestor manifeste tendințe şi acte de a oprima orice manifestațiune a convingerilor şi vă declarăm că de azi înainte ne vom gîndi şi noi dacă mai este posibil a vă răbda abuzurile, brutalitățile şi călcările de legi. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 20 FEBRUARIE 1896

D-lor deputați, mă simt dator să încep prin a mă opri asupra celor din urmă cuvinte rostite de d. Dobrescu. D-sa şi-a permis sa se îndoiască dacă eu am fost sau nu politiceşte onest în discursul pe care am avut onoarea de a-l pronunța în mijlocul dvs.

Eu nu cunosc mai multe feluri de onestități. E una singură. Şi cînd altfel decît politiceşte nu eşti cinstit, desigur nici politiceşte nu poți fi cinstit. *(Aplauze.)* Atît despre această imprudență a d-lui Dobrescu. *(Aplauze.)*

Să trec acum repede, şi cît voi putea mai pe scurt, la celelalte observațiuni, la celelalte imputări ce mi-a făcut, la acele atacuri personale pe cari şi le-a combinat, de ieri pînă astăzi, cari n-au nici meritul de a fi inteligent plăsmuite.

(D. Argeş jură că nu l-a aranjat.)

Eu sunt hotărît să nu mai cred pe omul care nu şi-a respectat o dată jurămîntul. Şi apoi, dupe cîte ştiu, nu este obiceiul aci, în Parlament, să se limpezească cestiunile politice cu jurăminte. *(Ilaritate.)*

Ați auzit, d-lor, cum s-a rezumat d. Dobrescu, în interesul cauzei d-sale. Ne zicea, ca şi cum am fi uitat cele petrecute ieri în Parlament: „eu am vorbit fără pasiune, fără ură, obiectiv şi nu am făcut personalități ; iar d-ta te-ai năpustit asupra mea şi m-ai acuzat cu vehemență că întemeiez un partid țărănesc".

Că ai vorbit fără ură eu contestez. Cît pentru acuzațiunea pe care pretinzi că ți-am făcut-o, de ieri am declarat că nu

acuz, ci constat. Eu să vă acuz ? Nu, rolul de acuzator propriu-zis nu-mi convine. Acuzaţiunea poate se va face, dar nu de mine, ci de altcineva — atunci cînd vei confunda rolul de şef de partid nenăscut încă cu interese de ordine privată.

Am constatat numai şi am avut dreptul să mă mir şi ieri şi astăzi. Şi mă mir de rolul ce dai „partidului ţărănesc", acela de a servi ambele partide, fireşte, cînd pe unul, cînd pe celalt.

(D. Argeş. Pe orice partid.)

Am înţeles fără să mi-o spuneţi. *(Ilaritate.)*

Ce partid ideal! O punte de trecere între toate partidele şi clasa rurală. Concepţiune minunată şi poate cu profituri respectabile. Cred, aceasta e convingerea mea, că, cu un asemenea partid, şi numai cu atît, ţăranii vor rămînea în mizeria actuală, deşi prosperitatea d-tale va creşte direct proporţional cu mizeria lor. *(Ilaritate. Aplauze.)*

V-aţi întrebat: „Ce a făcut pe colegul nostru Delavrancea să fie aşa de violent cu mine ?"

Dacă am fost sau nu violent — este o cestiune ; dacă am fost sau nu nedrept — este alta, şi de o importanţă morală mai însemnată. Nu cunosc om, oricît de scoborît în opinia publică, în faţa căruia să nu mă resemnez de a-i cere iertare pentru nedreptatea pe care i-aş fi făcut-o. Şi d-tale ţi-aş cere iertare pentru o nedreptate.

Dar mai întîi, am fost sau nu violent ? Şi dacă aş fi fost, n-am avut nici un cuvînt de a fi ? D-ta ieri, în loc de a discuta legea clădirilor şcolare, te-ai ridicat cu vehemenţă, cu ură, contra tutulor acelora cari au cîrmuit statul român, şi le-ai aruncat acuzaţiunea : „De 30 de ani v-aţi făcut culpabili de o neglijenţă criminală faţă de sătenii noştri !"

(D. Argeş. N-am zis aşa.)

Cum ? Dar chiar astăzi, modificînd cu o dibăcie prea evidentă acuzaţiunea, ai rezumat-o astfel: „noi, clasa conducătoare, ne-am făcut culpabili de o neglijenţi criminală". Şi sunt cari — lipsiţi de experienţă şi de cunoştinţa deplină a oamenilor politici —• pot să nu te înţeleagă. Eu însă te înţeleg, şi te înţeleg perfect de bine. D-ta, cînd acuzi şi zici „noi", înţelegi „voi" ; d-ta, cînd lauzi şi zici „noi", înţelegi „eu" ; eu, şeful partidului ţărănesc ! *(Ilaritate.)* Iacă ceea ce explică acea parte de pasiune pe care am putut-o avea în discursul meu. Ea e provocată şi justificată pe o cunoaştere perfectă a omului care, în contra realităţei şi a propriei sale conştiinţe, a numit „criminali" pe aceia cari, dacă nu vor fi făcut tot pentru ţărani, dar au făcut o bună parte, au făcut mult, şi vor continua de a face, în interesul ţăranilor şi al patriei. *(Aplauze.)*

Da, sunt convins că nici scuza de a-i rechema la datoria lor nu aveai cînd i-ai acuzat aşa de pătimaş. Nu, nu te gîndeai la aceasta, ci la efectul ce vor produce cuvintele d-tale cînd vor fi citite de cei simpli, de cei uşor crezători şi uşor de înşelat. Vrei să te prezinţi în faţa acestora ca mîntuitorul lor. Dar pentru ipoteza „mîntuitorului" să nu uiţi că vi s-ar cere şi mai multe virtuţi decît acelea ce vi le-am cerut pentru ipoteze „revoluţionarului".

Trec acum la o parte pur personal[ă], şi cer scuze Parlamentului. Am fost acuzat de d. Dobrescu-Argeş, am fost... aş fi zis, maltratat, însă — constat cu regret, iar nu cu răutate — orice cuvînt ar scăpa de pe buzele d-lui Dobrescu-Argeş nu mă pot atinge, deoarece cuvintele d-sale de mult au început să peardă din sensul'şi valoarea lor morală.

V-aţi întrebat ce pot avea contra dvs. Şi aţi răspuns că nu bănuiţi. Voiţi să aflaţi ? Sper că veţi înţelege, deşi voi spune prea puţin.

Odinioară, omul care fu acuzat de d. Dobrescu-Argeş că pune pasiune în orice, că elementul pasional îi determină întreaga fire, că totul şi pe toţi îi vede în negru şi că va sfîrşi prin mania persecuţiunei, acest om a fost unul din cei mai călduroşi şi cei mai aprigi apărători ai d-sale. Era acuzat de lucruri grave de către mulţi din amicii mei personali şi politici. Şi eu, omul rău şi pasionat, învins adeseaori de faptele ce i se imputau, ţineam limbagiul următor : „Sunt greşeli cari trebuiesc iertate ; n-avem dreptul de a osîndi definitiv pe un tînăr ; a osîndi definitiv este a perde pe unele suflete care pot reveni, care se pot limpezi".

Ce vreţi, d-lor, nu-mi puteam închipui, refuzam de a-mî închipui o inteligenţă condamnabilă ieşită din sînul poporului, într-o zi însă — fiindcă fu vorba de iluziuni perdute — d. Dobrescu-Argeş veni la mine, foarte îngrijat, şi-mi zise : „Cum ? D-ta ai putut crede că am iscălit darea în judecată a lui Ion Brătianu ? Dar ar fi o crimă ca eu, ţăran, să iscălesc darea în judecată a lui Ion Brătianu.!"

îmi vorbi faţă de martori, şi eu eram profund emoţionat. Nu mă gîndeam la deziluziunea mea, ci mă temeam ca nu cumva alţii să nu întinză această deziluziune asupra întregei

clase din care a ieşit d. Dobrescu. I-am răspuns, d-lor : „îţi mulţumesc ; cuvintele d-tale sunt o mîngîiere pentru un suflet îndurerat de 24 de ore". Şi m-ai autorizat să declar că este o infamă calomnie aceea pe care ţi-o făcea ziarul d-lui Panu. Te-am ascultat. Am dat *Luptei* o dezminţire categorică. Şi ştiţi care a fost răspunsul *Luptei ?* M-a acuzat atunci, cum mă acuză astăzi d. Dobrescu. Mi-a răspuns că nu ştiu ce fac, deoarece iscălitura d-lui Dobrescu-Argeş este pusă pe actul de acuzaţiune. Am rămas uimit. A doua zi d. Dobrescu m-a autorizat din nou să dezmint. Şi am primit acelaşi răspuns din partea *Luptei.* în sfîrşit, d. Dobrescu-Argeş m-a rugat a treia oară să dezmint, iegîndu-se că chiar în acea zi să ia cuvîntul în Parlament pentru a protesta contra acelora cari îl acuzau că a iscălit darea în judecată a lui Ion Brătianu. Am aşteptat sa-l văz protestînd în Parlament, dar a tăcut atunci, a tăcut cum îl vedeţi tăcînd astăzi înaintea dvs." *(Aplauze prelungite.)*

Nu, d-lor, nu e vorba de ură, dar sunt mîhniri profunde, cari durează în orice suflet, oricît de bun şi de îngăduitor ar fi el.

Iacă prima mea deziluziune privitoare Ia d. Dobrescu-Argeş. Şi a dovedit că nu mă înţelege cînd vorbea de articolele ce aş fi scris contra d-sale în *Voinţa naţională.* O singură dată, vă mărturisesc, am pus mîna pe condei ca să scriu contra d-sale, dar am aruncat condeiul din mînă. N-am putut seri.

Mai tîrziu d-sa a bătut cu stăruinţă în poarta sufletului meu. Şi am cedat. Am cercat să admit că acea iscălitură i-a fost smulsă. Iacă omul hotărît să vadă totul în negru, iacă omul rău şi pătimaş, despre a căruia fire nu găseai destule cuvinte înfiorătoare pentru a o zugrăvi, d-le Dobrescu !

Dar dupe această nouă iertare a urmat o nouă deziluzie. Ei, să-mi dai voie să nu mai încep cu noi iluzii, avînd siguranţă că vor fi urmate de noi deziluzii. *(Aplauze.)*

Mi-aţi făcut însă un proces prelarg de temperament. Aveţi dreptate : e singurul proces pe care mi-1 puteţi face dvs. Că temperamentul meu va fi ceva mai vivace decît al d-tale, e posibil. Aceasta însă nu dezonorează. Cînd îmi vei dovedi că faptele mele sunt revoltătoare, că pasiunile mele politice au ca resort interese personale, atunci, dar numai atunci, vei dobîndi dreptul de a te ridica contra acestor pasiuni. Pînă atunci, am dreptul de a-ţi spune că pasiunile mele, oricît de profunde ar fi, se ţin ceva mai tare pe terenul moral şi politic decît argu-

ţiile oamenilor cari s-au dezarmat de dreptul pasiunilor nobile şi curate.

Nu oricine poate vorbi cu pasiune. Nu e vorba de temperament. Oricare ar fi temperamentul unora, pasiunile lor îţi inspiră surîs sau milă, căci nu se găsesc laolaltă cu nişte conştiinţe senine şi neprihănite ! *(Aplauze.)*

Ce să zic, d-le Dobrescu, de mirarea d-tale ? Ce fapt al meu rămîne inexplicabil ? Eu, ziceai, care am luptat în opoziţie cu pasiune, cu ură — aceasta nu este adevărat — ar fi trebuit să iau altă poziţie faţă de actualul guvern. Te aşteptai — nici mai mult, nici mai puţin — să mă fi deprins aşa de mult cu opoziţiunea, încît astăzi să fiu contra guvernului naţional-Iiberal. *(Ilaritate.)* Şi d-ta îmi critici logica sentimentelor şi a temperamentului meu ? Dar nimic mai uşor de înţeles pentru cei ce pot înţelege naturile leale şi consecinţe. Am luptat cu pasiune contra conservatorilor ; voi susţine cu energie actualul guvern, expresiunea legală şi naturală a partidului naţional-Iiberal. *(Aplauze.)* Nu oamenii ale căror pasiuni nasc din convingeri se schimbă de azi pe mîine. Schimbători sînt zeflemiştii, cei fără pasiuni şi fără convingeri, şi îndeosebi sunt jucăria împregiurărilor aceia cari în politică nu au o poziţie lămurită, preferind a fi pururea punţi de trecere, punţi trecătoare, punţi pe cari trec aşa de multe pe lumea aceasta. Acum, cred că şi d-ta te vei fi convins că sofisticăria d-tale cade mototol, ca cîrpa aruncată într-un zid, cînd voieşti dovedi inconsecinţa mea politică. *(Aplauze.)*

Ai cutezat, d-le Dobrescu, să-mi adresezi cuvintele „prin cîte partide te-ai plimbat... ai fost chiar socialist!"... Am fost eu socialist ? Este aci în Cameră un bărbat ale căruia convingeri le combat, dar a cărei inimă o stimez, care te-a judecat şi te-a osîndit cînd ai afirmat tristul neadevăr — trist pentru d-ta, neadevăr pentru toţi •— ca eu aş fi fost veriodată socialist. Aş fi putut fi, dar n-am fost. Aş fi putut reveni de la nişte convingeri dobîndite prea de timpuriu. Aş fi mărturisit însă tot adevărul, căci nu curagiul moral de a recunoaşte eroarea ta proprie te poate micşora sau perde. Dar, încă o dată, n-am fost socialist. Nu se va găsi un alt om, afară de d. Dobrescu, care să afirme acest neadevăr. Eu am avut şi am prieteni socialişti, dintre şefi, dintre cei mai însemnaţi. Prietenia noastră se explică şi se bazează pe puncte de contact străine de sistemul lor social. Literatura, istoria, studiile asupra limbei române,

I

iacă ceea ce m-a apropiat de unii socialişti, şi n-am să mă plîng de prietenia celor mai mulţi dintre ei. Mai bine, ^d-le Dobrescu, mai bine inventai cîrma balonului sau cîrmabărcei d-tale politice — deopotrivă de greu — decît inventai acest neadevăr. *(Ilaritate. Aplauze.)* Nu pricep cum propriul d-tale interes nu te-a oprit de a-mi spune că ara fost socialist...

(D. Argeş. Ai ţinut conferinţe revoluţionar-socialiste la Ateneu.)

Vă voi dovedi că şi în această privinţă aveţi parte de aceeaşi parte de adevăr. Am ţinut eu la Ateneu conferinţe revoluţionare, socialiste ! Să mă explic. Am ţinut la Ateneu un ciclu de conferinţe, toate privitoare la limba şi creaţiunile poporului român ; proverbe, verbe, proza şi poezia populară, doina, şi în cele din urmă am încheiat cu *Ţăranul nostru şi ţăranul mizeriei;* un titlu, recunosc, nu tocmai românesc, dar care îmi rezuma mai bine subiectul conferinţei. Am dezvoltat publicului un contrast între tipul ţăranului, ca viaţă, moravuri şi putere intelectuală, cînd este mai cu dare de mînă, şi tipul ţăranului istovit de mizerie. Am voit să arăt de la ce farmec şi mîndrie sufletească cade şi cît de dureros ne apare omul ajuns la sărăcie lucie. Iacă ce am făcut. Este aceasta o conferinţă socialistă şi revoluţionară ? Că s-au găsit unii cari să exploateze această conferinţă, da, o recunosc ; dar eram eu de vină ? Şi cum rămîne cu afirmaţiunea d-tale ?

în care alt partid am mai fost eu ? Ai fost aci, în Parlament, cînd m-am explicat cu d. Filipescu, despre colaborarea mea la *Epoca.* Am colaborat o lună şi jumătate. Am^subscris articolele mele. Şi m-am retras, convins că nu pot trăi în atmosfera tinerilor conservatori, ca nepotrivire între modul meu de a fi, ca nepotrivire între temperamentul meu şi al lor, între aspiraţiunile mele şi ale lor. Atît. Dar n-am fost în acea lună şi jumătate nici membru al clubului conservator, n-am luat cuvîntul în nici o împregiurare în partidul conservator, al cărui membru nu eram, şi n-am spus în nici un articol că aş avea ceva de conservator. Şi d-ta ştii că d. Filipescu mi-a răspuns delicat, preferind abilitatea, în faţa jîxplicaţiunilor mele sincere şi categorice. Şi ştiind aceasta, mă mir de curagiul d-tale de a afirma că m-am plimbat prin mai multe partide. N-am făcut parte din nici un alt partid. Partidul politic în care am intrat întîiaşi dată şi în care stau cu devotament dezinteresat este partidul naţional-liberal. Iacă întregul adevăr. *(Aplauze.)* Şi dacă, atacat pe nedrept, de atîtea ori prin presă, am tăcut, cauza a fost convingerea mea că în politică eu nu am acele proporţii care să legitimeze discuţiuni prea dese despre persoana mea. Azi am cedat. Lucrul se explică. Am fost atacat în faţă şi, de... om pasionat... a trebuit să mă mişc, bineînţeles, mai mult de neadevăr decît de atacuri. Voi mai da o nouă dovadă de pasiune. D. Dobrescu mi-a zis : „nu înţeleg pe d. Delavrancea să fie aşa de crud, cînd exercită puterea". Nu eu am puterea, nu eu am exerciţiul ei. Fac parte din majoritatea partidului care se află la putere. Dar recunosc ca bună regulă de conduită aceea pe care o recomandă d. Dobrescu. Da, puterea nu trebuie exercitată nici cu pasiune, nici — mai puţin — cu ură. Mă declar pentru această regulă de conduită. Şi dacă uneori mi se va întîmpla să despreţuiesc omul, voi respecta dreptatea lui, oricare ar fi el, fireşte, cînd o va avea.

Dar să vedem dacă într-adevăr a uzat cineva cu ură de această putere în contra d-lui Dobrescu. Şi ieri şi azi Parlamentul şi d. preşedinte au lăsat pe deplin cuvîntul d-lui Dobrescu. Şi ieri ai acuzat clasele conducătoare ca nişte clase criminale faţă de populaţia rurală. Şi azi ai depăşit faţă de mine ceea ce-ţi era permis.

Mi-ai făcut un proces mai mult decît ofensator dacă mi l-ar fi făcut altcineva. Ai susţinut că pasiunea şi fantezia mea mă duc la rezultate inconştiente.

E altceva care rimează cu fantezia şi care într-adevăr dezonorează. Dar nu mie mi se poate imputa asemenea rimă. Ai spus mai mult. Şi nu-ţi era permis. în special d-tale nu-ţi era permis, căci ştii bine cît rabd, cît te-am răbdat, căci ştii bine cîte ţi-am iertat. Cej cari mă cunosc, şi nu se aseamănă cu d-ta, cei cari m-au văzut luptînd şi îndurînd tot cu o resignare de care nu sunt capabili violenţii despre cari vorbeai nu pot să-mi facă injustiţia pe care md-ai făcut-o d-ta. Ei, d-le Dobrescu, dacă în pasiunea mea nu voi fi comis nedreptăţi mai mari decît acelea pe cari zici că le-am comis în contra d-tale, îţi declar că nu aş avea nimic de regretat, îţi declar că m-aş crede om fără de greşeli şi fără de regrete. *(Aplauze.)*

_ Mj-ai pomenit, cu o emoţiune preparată, că suntem amîndoi din aceeaşi sorginte şi că regreţi cînd ne vezi aşa de despărţiţi. Crezi oare d-ta că eu n-am regretat, că pe mine nu m-a durut cînd te-am văzut pe d-ta nu departe de partidul din care fac parte, ci atît de departe de acea conduită care s-ar

fi cuvenit să o ai pentru ca, ieşind din opinca, să impuni respect şi admirațiune adversarilor personali şi politici ? întrucît priveşte cestiunea guarzilor de artilerie şi atacurile dm *Voința națională,* dă-mi voie să-ți reamintesc că această cestiune dureroasă, care te preocupă pe d-ta mult şi pe mine deloc, a fost ridicată aci în Parlament şi apoi a trecut prin ziare._ Sunt greşeli scuzabile. Dar cînd greşelile devin prea disproporționate cu demnitatea oamenilor politici, ei ar trebui să fie mai rezervați, mai modeşti, aşteptînd ca timpul, care repară ^greşelile omului şi ale societăților, să-şi îndeplinească rolul său binefăcător. Mă grăbesc d-a adăoga că timpul singur este neputincios dacă omul şi societățile nu-şi dau silința cuvenită pentru îndreptare şi iertare.

închei, d-lor deputați, recunoscînd că eu şi d. Dobrescu avem. aceeaşi obîrşie. Văd că d-sa nu este dispus a-mi contesta origina mea de țăran cu vivacitatea cu care nri-o contesta un fost ministru conservator, ca şi cum mi-ar fi contestat un titlu de nobleță în acela de țăran. *(Aplauze.)* Da, părintele meu a fost clăcaş, probabil moşnean acela al d-lui Dobrescu-Argeş. Sunt din prima generație a unei familii de clăcaşi care a învățat carte. Da, d-lor, este adevărat că eu şi d. Dobrescu am pornit din acelaşi izvor limpede, ca două fire curate la începutul lor. Dar unul din aceste fire s-a turburat. Mă refer la conştiința acestui Parlament ca să judece care din noi este cel turbure. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 8 APRILIE 1896, CU PRILEJUL NATURALIZĂRII LUI SCUPIEWSCHI

D-lor deputați, nu am nici un motiv de a pune la îndoială buna-credință a colegului nostru care se pronunță contra indigenatului d-lui Scupiewschi. D. Dobrescu ne produse mai multe soiuri de argumente.

Prima clasă de argumente decurge din faptul că două-trei persoane, la care d-sa ținea, n-au putut obține încetățenirea.

Jntre cei citați de d-sa nu mă sfiesc de a declara că sunt unii a cărora cădere o regret şi eu. Se cuvine însă să avem toată deferința față de Corpurile legiuitoare şi [să] ne supunem cel puțin cu resignare sentințelor lor. Dar din faptul că au căzut alții pe cari am fi dorit să-i vedem în cetatea noastră nu se poate forma un motiv în contra tutulor, căci atunci am ajunge la următorul rezultat : căderea unuia ar fi căderea tutulor celor cari ar urma unui asemenea vot.

Alt argument al d-lui Dobrescu e că d-sa nu cunoaşte nici o industrie pe care s-o fi înființat d. Scupiewschi.

Este adevărat că la noi în țară, cu drept cuvînt, s-a căutat şi se va căuta mult timp să se încuragieze industria.

Fără îndoială că e un motiv a primi în mijlocul cetății noastre pe aceia cari vin să multiplice avuția națională, prin faptul că transformă produsele solului nostru. Fără îndoială că trebuie să primim cu simpatie pe toți aceia cari dezvoltă manufactura în țara noastră, dar să-mi permită d. Dobrescu a-l întreba dacă faptul de a ține la manufactură îl împiedică de a ține la capofactură. *(Ilaritate.)*

(D. Argeş cere cuvîntul la „c ap of ac tură",)

Foarte bine faceţi că cereţi cuvîntul la un cap foarte important al discuţiunei. *(Ilaritate.)*

D-lor deputaţi, cînd d. Dobrescu se întreba ce industrie a înfiinţat d. Scupiewschi în ţara românească, trebuie să-şi aducă aminte sau, dacă nu găseşte în reminiscenţele sale ceea ce trebuia să găsească, putea să întrebe pe alţii ce va să zică munca condeiului într-o ţară a cărei cultură este la începutul ei.

La noi nu a existat, şi pentru mult timp încă nu va exista, o clasă mai muncită, mai nefericită şi mai maltratată decît clasa acelora cari se devotează condeiului.

D. Dobrescu are fericirea de a nu ţine un condei în mînă, şi mă aşteptam dar la mai multă generozitate faţă de aceia cari vin să ceară dreptul la cetăţenie, în virtutea acelei jertfe, pe care ar trebui să o considerăm ca pe una din cele mai mari, şi nu mă sfiesc de a zice, ca pe cea mai mare ce poate exista în ţara românească. Aud unele şoapte. Fac apel la delicateţa dvs., să nu ridicaţi cestiunea salariului în materie de publicitate, căci veţi deschide o cestiune cu mult mai gravă, desigur, pentru aceia cari, neparticipînd la jertfa publicităţei, nu se sfiesc de a combate pe nefericiţii condeiului.

Ar trebui să fiţi mult mai blînzi, mult mai îngăduitori cu aceia cari o viaţă întreagă s-au devotat publicităţei. Şi nu mă sfiesc de a spune că nu mă ridic contra acelor streini cari au lucrat 20 de ani cu condeiul fie pentru partidul liberal, fie contra partidului liberal.

Oricîtă pasiune ar pune aceşti publicişti în lupta grea şi zilnică, şi oricărui partid s-ar devota, ei contribuiesc la ridicarea culturală a claselor sociale. Atît este destul, şi n-am să cercetez mai departe ceea ce-i pot face să fie cu noi sau să fie contra noastră.

Dar dacă de la această ocupaţiune a d-lui Scupiewschi am trece la o altă preocupare de aceeaşi ordine, tot aşa de onorabilă şi tot aşa de puţin răsplătită, atunci, d-le Dobrescu, dvs. ar fi trebuit să vă ocupaţi de cultura naţională şi să nu combateţi pe un scriitor care nu cere Camerei să fie admis ca cetăţean al României decît în virtutea scrierilor sale.

Să admit că dvs. aţi crezut că sunteţi în drept de a trece cu o inimă neîndurată peste jertfa ziaristului. Dar dacă nu ţineţi socoteală de aceasta şi profesaţi dispreţ inexplicabil — şi constat cu întristare că s-a prea întins dispreţul de presă — apoi atunci vă atrag atenţiunea ca d. Scupiewschi are alte lucrări, de altă ordine, şi cel puţin acestea se impun tutulor ca folositoare pentru cultura naţională.

A lucrat, şi a lucrat mult, pentru istoria patriei noastre. Operile sale sunt cunoscute de cei cari se ocupă de trecutul nostru. Şi cel puţin cu asemenea lucrări şi-a arătat neîndoielnic simpatia sa pentru poporul românesc. Sunt mai multe volume de documente traduse de d-sa din limbele slavice. Dacă Academia n-ar fi găsit un om şi de ştiinţă şi de devotament... *(D. Kogălniceanu întrerupe.)*

Cunosc bine metoda aceasta. Am văzut-o practicată şi de alţii zilele acestea.

La legea instrucţiunei publice s-a arătat o mare admiraţiune pentru d. Sturdza, în scop de a izbi în colegul d-sale. Crede-mă, d-le Kogălniceanu, că nu eu voi atinge înaltele merite ale d. Sturdza. Dar d. Sturdza are o alta inimă decît i-o presupuneţi. D-sa va recunoaşte meritul fiecăruia din noi, şi nu d-sa, desigur, va pune la îndoială sinceritatea, munca şi devotamentul d-lui Scupiewschi pentru istoria patriei noastre.

în virtutea acestor consideraţiuni, rog Camera să binevoiască a vota împământenirea d-lui Scupiewschi. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 24 APRILIE 1896

D-lor deputaţi, am cerut cuvîntul pentru a da o explicaţie în privinţa participărei mele la scena regretabilă care a avut loc în Parlament sîmbăta ce trecu.

Voi da această explicaţie pentru respectul ce port Parlamentului şi pentru respectul ce purtăm cu toţii aceluia care prezida sîmbăta trecută şi al cărui glas a fost, pentru un moment, acoperit de o iritaţiune neprevăzută şi necalculată.

D-lor. ce aş fi putut avea eu, personal, contra colegului nostru, d. Fleva ? Ce explică — a doua oară în sesiunea aceasta — vivacitatea mea faţă de d. Fleva ?

Punînd această întrebare, nu ascund nimănui că într-un timp — şi nu e mult de atunci — eram aşa de prieten cu d. Fleva, încît aş fi putut zice că mă bucuram de onoarea intimităţei sale, deşi această intimitate a fost de multe ori turburată de o prea mare franchețǎ din partea mea.

Ce v-ar putea explica această nouă atitudine ?

Ce, nu cumva eu sunt un om care stimez cu uşurinţă şi abandon fără motiv ? Nu aci e adevărul. La mine impresiunile nu rămîn la suprafaţă, ci se adîncesc şi durează. Nu am cusurul de a fi lesne schimbător în impresiile şi credinţele mele.

Să fie oare ceea ce, în anii din urmă, s-au încercat unii din adversari să-mi atribuie ? Să fie oare invidia ? D-lor, permiteţi-mi luxul de a nu dezminţi cu energie ipoteza unei patimi înjositoare, de care nu am suferit niciodată. Acela care suferă de invidie se arată uşor prin lipsa sentimentului de admiraţiune şi lăcomia de a ajunge cît mai repede şi cît mai sus.

La mine, d-lor, sentimentul de admiraţiune nu este strimtorat de cercul mic al amicilor, nu se închide nici în cercul mai larg al prietinilor, el trece dincolo de hotarul partidului nostru, recunoscînd adversarilor politici şi chiar duşmanilor personali calităţile superioare pe care le pot avea. Cît pentru ambiţiunea de a ajunge... sper, d-lor, că am dat destule dovezi în 8 ani de luptă fără odihnă şi fără interes, că n-am aspiraţiuni altele decît acelea ale unui soldat devotat şi hotărît.

Ce aş avea, dar, eu contra d-lui Fleva ? Oare unii amici de ai d-sale, indispuşi pe guvern şi îndeosebi necăjiţi contra d-lui prim-ministru, ar putea presupune cu uşurinţă că aş fi fost designat pentru odiosul rol de instrument al nu ştiu căror uri politice şi personale ?

Mi se poate atribui mie rolul de instrument, inconştient sau conştient, de surpare şi de executare a d-lui Fleva ?

Sunt convins că nu este nici unul dintre dvs. care să nu simtă ridicolul unei asemenea ipoteze. Dar, în casa d-lui Fleva, faţă de o mulţime de amici, i-am spus că d-sa este omul de acea valoare încît are dreptul de a nu se teme nici de adversari, nici de duşmani, nici de cine ştie ce grupări politice. Persist în această credinţă. însă adaog ceea ce am adăogat şi atuncea, că d-sa are un duşman redutabil de care să se ferească, şi acel duşman este însuşi d-sa.

Şi împărtăşind asemenea credinţe, ipoteza că m-aş supune la poruncile cuiva este cel puţin neadmisibilă.

Prin ce aş fi dovedit eu că sunt făcut pentru a mă supune la porunci ? Fiţi încredinţaţi că atunci cînd, în loc de argumente, ni s-ar da porunci, sau ni s-ar arăta gîrbaciul, ca să mă servesc de nenorocoasa expresiune a d-lui Fleva, n-ar fi un rebel mai hotărît decît mine în contra aceluia care ar ţine gîrbaciul.

Care dar să fie cauza că eu, de două ori, nu mi-am putut comprima sentimentele de revoltă în contra d-lui Fleva ? Ce a putut provoca asemenea explozii cari, la urma urmelor, nu pot folosi nimerui ?

D-lor, vin la adevărata cauză, cu dorinţa de a lămuri odată unele confuziuni, căci numai astfel se vor înlătura pe viitor o mulţime de scene regretabile.

Vă rog, dar, să-mi acordaţi deplina dvs. atenţiune.

D-lor, cred că nu este nevoie de a dovedi un adevăr care să impune oricăruia, că revolta este şi naturală, şi logică cînd omul se găseşte în faţa *inexplicabilului...*

Mă veţi înţelege îndată. Cînd vezi, simţi, pipăi şi compari lucruri şi fapte, fără să poţi ajunge la un rezultat clar, sigur şi categoric, este fatal să te revolţi. O asemenea pornire este profund umană şi se verifică în toate manifestaţiunile vieţei, în ştiinţă, ca şi în politică. Cu d. Fleva, din nenorocire, am ajuns la convingerea că asupra d-sale planează un mare inexplicabil politic, şi acest inexplicabil este un izvor permanent de revoltă, fireşte, pînă cînd d-sa sau împrejurările îl vor risipi sau limpezi, spre binele şi liniştea tutulor.

Eu n-am voit să urmăresc într-adins prea strîns viaţa politică a d-lui Fleva. Ci cu d-sa mi s-a întîmplat, din cauza unei înnăscute tendinţe de a analiza, ceea ce mi s-a întîmplat cu mulţi amici şi adversari.

L-am analizat prea mult. Din această cauză, greşit sau nu, am ajuns la un contrast prea mare şi prea inexplicabil pentru mine, contrast evident între atitudinea d-sale faţă de guvernul conservator şi de majoritatea conservatoare şi atitudinea d-sale faţă de guvernul naţional-Iiberal şi majoritatea naţional-liberală din acest Parlament. Şi acest contrast pare a deveni şi mai mare cînd apropii modul d-sale de a fi fost cu d. Lascăr Catargiu şi modul d-sale de a fi cu d. Dimitrie Sturdza.

Această constatare nu este o părere de ocazie. Am spus-o demult chiar unora amici ai d-lui Fleva.

Si dacă mie-mi apare ca inexplicabil acest contrast, să nu credeţi că e din vrun resentiment contra d-sale. Mai uşor contrariul a putut ii la început cauza acestei mari nedomiriri. Ce vreţi, mi-ar fi fost uşor să clarific toate impresiunile ce-mi lasă d-sa. N-aveam decît să plec de la ideea •—• admisă de unii — că d. Fleva a contractat o ură iremediabilă contra multor amici politici' şi o iubire neavuabilă de unii adversari politici, şi ceea ce-mi apare ca neexplicabil ar fi prea explicabil. Am rezistat însă la invaziunea unei asemenea idei, ,considerînd-o — cel puţin în prima ei parte — ca o monstruozitate, şi rezistînd la un rău am căzut peste altul mai mare. în fundul conştiinţei mele, ca, probabil, în fundul multor conştiinţe, stă inexplicabilul contrast dintre cele două atitudini ale d-lui Fleva, ca ceva obsedant şi revoltător.

Să dovedesc acest contrast cu fapte, cu fapte consemnate aci în dezbaterile Parlamentului de anul trecut. Şi vă previn că le voi expune absolut exact, aşa încît să nu mai fie nevoie de a le citi din cuvînt în cuvînt.

Ştiţi, d-lor, că acum un an am avut norocul de a reprezenta în opoziţie un colegiu electoral despre care am crezut şi voi crede că a-l reprezenta este una din cele [mai] mari onoruri... *(Murmure în minoritate.)* Cu toate acestea, fiţi siguri că sunt întotdauna pregătit să renunţ la o aşa de mare onoare dacă nu aş putea-o obţine decît prin şovăire în convingerile mele...

(G. C. Dobrescu. Să se noteze bine de stenografi.)

Voiţi să se noteze bine. Da, să se noteze că nu cunosc nici o onoare pentru care să jertfesc datoriile mele de membru convins şi devotat al partidului naţional-Iiberal.

D-lor deputaţi, avînd norocul de a reprezenta cel mai valoros colegiu electoral, am luat loc printre amicii mei politici, fiindu-ne lider onor. d. Fleva. Şi am intrat în Parlament hotărît să lupt în fiece zi, necontenit, fără nici o rezervă, fără nici un menajement pentru adversari sau pentru mine.

într-o sesiune întreagă am avut ocazia de a vedea bine atitudinea d-lui Fleva faţă de banca ministerială conservatoare, faţă de d. Lascăr Catargiu şi de majoritatea sa parlamentară. Vă mărturisesc că temperamentul robust, fugos al d-lui Fleva nu s-a manifestat în toată vigoarea şi extensiunea lui.

Uneori, în lupta d-sale, a pus atîtea mînuşi, atîtea perechi şi aşa de mari, încît părea că dispare în acest lux de forme şi de precauţiuni. Şi avea în faţa d-sale pe d. Lascăr Catargiu, pe adversarul istoric al ideilor partidului naţional-Iiberal. Şi eram în al 7-lea an de luptă încordată. Iar personal d. Fleva se afla într-o împregiurare de natură a-l face să—şi desfăşure toată puterea sa de combativitate.

Intra în Parlament dupe ce fusese ofensat, înjuriat de bandele de la albastru şi pus în imposibilitate chiar de a depune buletinele pe biroul electoral.

Cîteva exemple, pentru ca să vedeţi dacă mă înşel sau dacă am dreptate.

La discuţia mesagiului regal, d. Lascăr Catargiu încheie discuţia generală declarîndu-ne violent că va face alegerile cu baioneta.

Şi cine a protestat ? Şi ce efect a făcut asupra d-lui Fleva o astfel de ameninţare provocatoare ? Alţii au protestat cu energie. Fraţii Lecca, d. Popp... *(întreruperi.)*

(Al. Scorieanu. D-ta ai spus că d. Nacu stă în caşcaval.)

Ştiu bine că dvs. sunteţi hotărîţi să afirmaţi tot ce vă trece printr-o fantezie liberă. Eu însă, cu liniştea cuvenită, nu voi spune decît ceea ce se poate verifica şi ceea ce-şi poate permite o conştiinţă perfect onestă.

D-lor, ameninţarea revoltătoare a d-lui Lascăr Catargiu a fost relevată mai slab decît blajin de către d. Fleva, zicînd doar că se aştepta la o asemenea decîaraţiune. Atît.

(O voce. Era o ironie.)

O ironie ? Nu tăgăduiesc. Dar cred că atunci d-sa era în drept să vorbească de gîrbaciul cu care conducea d. Lascăr Catargiu, iar nu astăzi.

Atunci era un prim-ministru care ne ameninţa cu baionetele...

(Ceaur-Aslan. E un proces pe care-l faceţi d-lui Fleva...)

Cînd d. Fleva ascultă acest proces, pe care sunt hotărît să-l desfăşur într-un limbaj absolut parlamentar, nu pricep de ce atîta nerăbdare din partea dvs.

Tot cu ocazia discuţiunei generale a proiectului de răspuns la mesagiul regal, d. Al. Lahovari — pe atunci ministru de externe — provocă un tumult care nu s-a potolit decît cu suspendarea şedinţei, dupe ce un amic de al nostru fusese chemat la ordine. Acest tumult era scuzabil, era legitim. D. Lahovari, în elocinţa d-sale violentă, ne acuzase pe noi, cei din opoziţie, că am pus bande la alegeri. Asemenea acuzaţîune am resimţit-o cu toţii din miroritate ca oe o ironie sîngeroasă. Noi cei bătuţi şi împrăştiaţi de bande să fim acuzaţi de faptele neomenoase ale regimului ? Era prea mult pentru a tăcea şi a răbda.

D. Fleva, luînd cuvîntul a treia zi, declară că regretă faptul că ministrul de externe fusese întrerupt pentru un moment în discursul său. Asemenea regrete era un blam nemeritat pentru noi.

încă un exemplu.

D. Filipescu, primar al capitalei, anunţase o interpelare onor. d. Meneîas Germani, ministru de finanţe. D. Filipescu afirmase, anunţînd interpelarea d-sale, că guvernul dăduse prin *Monitorul oficial* un comunicat fals, privitor la o operaţiune electorală de la Banca Naţională. Fapt de o gravitate

excepţională. Văzînd însă că d. Filipescu îşi abandonă interpelarea, am adresat eu o interpelare guvernului conservator, pentru a se explica faţă de o acuzaţiune aşa de categorică, făcută de un membru important al partidului conservator.

Era, cred, un atac permis şi drept şi meritat. Rezultatul interpelărei mele a fost — nu zic un succes al meu — un eşec pentru adversarii noştri. D. Filipescu a mărturisit că forma interpelărei sale fusese precipitată.

Onor. d. Germani n-a avut obicinuita claritate a d-sale în răspunsul ce mi l-a dat.

D. Fleva ia cuvîntul şi trece succesul de partea guvernului. D-sa izbeşte în amicii noştri politici de la Banca Naţională. D-sa vine cu figura retorică a marelui caşcaval în care stau vîrîţi nişte şoareci lacomi. Şi cu întristare am văzut pe d. Fleva aplaudat de majoritatea conservatoare, aplaudat de pe banca ministerială. Nici atunci nu m-am putut opri d-a nu-i spune în Parlament: „Nu vezi ce repede i-ai democratizat ? Te aplaudă şi miniştrii, şi majoritatea conservatoare !"

Iacă exemple, iacă fapte certe — şi sunt multe altele de aceeaşi natură — cari dovedesc că atitudinea d-lui Fleva faţă de guvernul şi de majoritatea conservatoare era rezervată de regulă şi uneori de o graţiozitate pe care eu nu am putut-o pricepe.

Vă rog comparaţi o asemenea atitudine cu atitudinea d-sale de acum, cînd luptă contra guvernului naţional-liberal, cînd are în faţa d-sale o majoritate naţional-liberală. Comparaţi rezervele ce avea cu d. Lascăr Catargiu cu violenţa ce manifestă contra d-lui Dimitrie Sturdza. Ce a putut revolta pe d. Fleva, sîmbăta trecută, aşa încît să justifice ofensele aduse şi primului-ministru şi majorităţei ? Cari sunt cuvintele d-lui Sturdza, aşa de aspre, încît să revolte pe amici şi să exaspereze pe adversari ? D-sa, luînd cuvîntul, a sfătuit blînd pe cei din minoritate la linişte, întrebîndu-i ce ar deveni Camera dacă toţi deputaţii ar imita zbuciumul a doi-trei ? Şi apoi a spus, cu un ton cu desăvîrşire calm, că regulamentul se aplică de birou. Atît.

Sunt sigur că vedeţi încă figura spăimîntată pe care o avu d. Fleva cînd ceru cuvîntul ca să răspundă. Şi care-i fură primele cuvinte ? O ofensă revoltătoare la adresa noastră, a tuturora. D-sa ne aruncă cuvintele : „Atît sunteţi de obicinuiţi de a fi conduşi cu gîrbaciul"...

(Fleva. Voisem a izbi în prîmul-ministru.)

Da, şi de aceea ai şi spus că gîrbaciul este în mîna d-lui prim-ministru, bun pentru o majoritate care-şi mlădie spetele sub loviturile de sus.

(Fleva. N-am zis aşa.)

Aşa am auzit eu, şi mulţi au auzit ca mine.

în tumultul acela se poate înşela cineva. Vă repet însă : eu aşa am auzit. Fac apel la toţi să-mi spună dacă nu au auzit ca şi mine. *(Aprobări din majoritate.)*

Ei bine, ce justifica violenţa şi insulta aceea ? Ce se întîmplase ? Zis-a d. prim-ministru, că va face alegerile cu baioneta ? Chemat-a d. preşedintele-., cineva la ordine ?. Fusese rupt cuvîntul cuiva printr-urijţbyz de putere din partea noastră ? Şi care dintre dvs. a uitat primul cuvînt pe care l-a adresat d. Fleva băncei ministeriale la prea puţine zile dupe ce d-sa se coborîse de pe acea bancă ? *„Aţi sfeterisit* conştiinţele", zise d-sa, adresîndu-se d-lui ministru de interne. Am aci dezbaterile din anii din urmă. Ei bine, desfid pe oricare ca să găsească în lupta d-lui Fleva contra conservatorilor violenţe de limbaj ca acele pe care le are în contra guvernului şi majorităţei naţional-liberale.

Constat dar acest contrast inexplicabil între d. Fleva din Parlamentul conservator şi d. Fleva cel de astăzi...

Şi cînd nimeni nu poate avea iluziunea că drapelul partidului naţional-Iiberal s-ar afla de partea unor nemulţumiţi, probabil, vremelnic, iar nu de partea aceasta, atunci înţelegeţi bine că d. Fleva, vrînd-nevrînd, ridică lupta împotriva chiar a acestui drapel pentru care ar trebui să lupte. *(Aplauze.)*

V-am declarat de la început că nu voi asculta de porunca nimănui. Este însă ceva la care mă supui fără murmur, chiar cînd ar fi să-mi abandon unele nuanţe de credinţă, dar acel ceva este o idee,' un ideal, este drapelul naţional-Iiberal.

Şi sub acest drapel nu va fi jertfă destul de mare pe care să n-o fac, şi nu va fi om destul de mare împotriva lui pe care să nu-1 combat.

(Al. Scorţeanu. Vezi că nu te aplaudă.)

Alţii vorbesc pentru aplauze şi nu pot vorbi neaplaudaţi. Eu pot vorbi şi fără aplauze.

Am terminat cu primul inexplicabil care stă asupra d-lui Fleva, cu prima cauză de revoltă în contra d-sale, revoltă pe care regret că nu o am putut, pentru a doua oară, stăpîni.

O a doua cauză, cu care voi încheia, este un al doilea inexplicabil.

D-lor, eu nu susţin că un om politic ar fi ţinut să răspunză la orice acuzaţiuni ce se produc în focul luptelor, şi îndeosebi nu este obligat să răfuiască acuzaţiuni vagi, a cărora cruzime este distrusă prin însuşi nedeterminarea a nici unui fapt împotriva omului politic. Cînd însă se produc acuzaţiuni precise, privitoare la fapte determinate, nu crez că este bine să te ridici cu mîndria pînă la o tăcere inexplicabilă, o tăcere care forţează logica fatală să ajungă sau la concluziuni funeste, sau la o revoltă perpetuă contra unei atitudini inexplicabile,

Vă declar că am rezistat cît omeneşte este posibil de a fi tîrît de vasta masă a şoaptelor ridicate în jurul d-lui Fleva, din care se degajau de pretutindeni bănuieli mai grave decît le formulez eu : o disproporţie între via expropriată a d-lui Fleva şi valoarea primită de d. Fleva. Era vorba de un fapt determinat, precis, iar nu de o imputare generală, în faţa căruia un om onest să ridice cu succes din umeri. Vă mai declar că nici anul trecut, nici acum nu simt în mine pornirea de a crede ceva vestejitor pentru d-sa, dar şi atunci şi acum mă revolt contra tăcerei d-sale, tocmai fiindcă sunt înclinat de a crede ca are toate mijloacele de a risipi o confuziune care se lăţeşte în detrimentul bunelor moravuri politice. Este un sistem nefericit acela de a zice : „30 de ani de luptă este de ajuns să reziste oricărei bănuieli".

Pentru amicii personali este suficient poate, chiar cînd se răspunde astfel la o acuzaţiune — fie nemeritată — limpede şi precisă. Pentru adversari şi pentru amicii politici impresionabili nu este de ajuns. Acest mod de a vedea l-am formulat în contra adversarilor, şi nu-mi este iertat să nu-1 formulez în faţa amicilor.

Dar să vă dau un exemplu cînd un adversar de mare valoare a admis acelaşi mod de a vedea. D. Al. Lahovari este un bărbat politic din care temperamentul său robust şi talentul său incontestabil face un adversar redutabil. Aşa fiind, nu este de mirare că a fost obiectul atîtor atacuri.

Credinţele sale, vehemenţa, pornirea sa de conservator reacţionar, talentul său, toate laolaltă explică atîtea atacuri pornite contra d-sale. Dar cu toată înverşunarea luptelor de mai nainte şi din urmă, nimeni n-a atacat pe d. Lahovari în onestitatea

sa privată. Un singur caz ştiu cînd s-a făcut o aluziune care ar fi atins întrucîtva această parte a omului, a adversarului.

S-a zis că d. Filipescu, primar al capitalei, ar fi consimţit să acorde un preţ exagerat pentru nişte case de care se expropria d, Lahovari. Ştiţi cum a răspuns d. Lahovari_la această aluziune ? N-a invocat cei 25 de ani de luptă politică, ci a provocat un juriu, declarînd că este gata de a se supune verdictului lui.

(G. C. Dobrescu, Lăudaţi pe d. Lahovari.)

Văd că nu mă poţi înţelege, d-le Dobrescu. Vă declar însă că nu voi tăgădui evidenţele, chiar dacă ţi-aş displace d-tale.

(Al. Scorţeanu. Nu-1 lăuda. Cînd va veni la putere va închide pe mulţi dintre noi.)

Vom suferi puşcăria cu resignare pentru o bună cauză şi o evidentă dreptate.

(C. G. Dobrescu. Lahovari, *Epoca* — e totuna.)

.Cred că în privinţa aceasta am dat destule lămuriri pentru cine are putinţa de a înţelege bine şi onest. Dacă voiţi, însă, voi reproduce într-o broşură acele cîteva articole subscrise, din *Epoca,* poate că astfel se va convinge şi d. Dobrescu că nici atunci n-am fost duşman al partidului naţional-liberal.

Dar să revin. Cînd unii adversari se leapădă de^ sistemul de răspuns al anilor de luptă drept garanţie suficientă în contra acuzaţiunilor determinate, socotesc inexplicabil ca noi să procedăm altfel. D. Fleva cred că era în^ stare să risipească grava bănuială ce s-a ridicat aşa de crescînd încît a coprins pe mulţi, pe mulţi cari n-ar fi voit să fie coprinşi. De ce n-a provocat un juriu ? De ce, de ce a preferit o tăcere prea lungă şi cu desăvîrşire absurdă şi inexplicabilă ?

Dar d. Fleva face o tranzacţiune între primăria capitalei, pe cînd d. Filipescu era primar, şi mai mulţi antreprenori de axize. N-am nimic de zis. Chiar dacă tranzacţiunea s-ar fi făcut pe nişte chitanţe false, pe nişte documente plăsmuite, se poate zice că advocatul nu a avut nici o cunoştinţă. Şi sunt înclinat să cred că aşa i s-a întîmplat d-lui Fleva. Dar d-sa ajunge ministru de interne ; d. Filipescu, primar încă, îi denunţă d-lui Fleva că tranzacţiunea încheiată de către d-sa se descopere în urmă a fi facilitată cu nişte acte false. D. Filipescu publică şi subscrie aceste fapte. Şi d. Fleva, care îa fitecc aluziune cît de mică publica lungi comunicate în *Monitorul oficial,* nu răspunde nimic acestei scrisori. Şi nici o măsura nu ia, ca ministru de interne, cînd i se face asemenea denunţări din partea primarului capitalei. în sfîrşit, afacerea ajunge la Parchet. Se dă o ordonanţă definitivă în contra mai multor acuzaţi, părtaşi la acea tranzacţiune. Se publică această ordonanţă însoţită de nişte zincografii de pe registrele acuzatului principal. în aceste zincografii figurează d. Fleva că a luat, pe cînd era ministru, o sumă de bani de la acel acuzat. La 3 octombrie era ministru şi la 13 octombrie stă în filele reproduse că a încasat o parte din bani. Şi d. Fleva tace, nu ia cuvîntul, nu scrie, refuză orice mijloc de a limpezi această confuziune. Nu este inexplicabilă această tăcere? Nu este de natură a-i vătăma d-sale, nouă şi opiniei publice ? Este destul dispreţul şi tăcerea ? Nu am dreptul, nu avem o datorie de conştiinţă a-i spune d-lui Fleva că face rău să tacă ? Dar d-sa, care se revoltă la cea mai mică atingere, care nu lasă să treacă cuvinte de o maliţie inocentă fără a le releva şi combate, nu înţelege că o astfel de prelungită tăcere, în privinţa unor fapte categorice, este vătămătoare d-sale şi bunelor moravuri publice ?

Iacă al doilea inexplicabil. Eu, unul, îl rog să se explice, şi convingîndu-mă, dupe cum sper, că faptele d-sale nu se potrivesc cu nişte aparenţe materiale, voi fi gata a-i declara în public : „prea marea d-tale mîndrie şi prea mica mea pricepere m-au înşelat".

Iacă, d-lor, ceea ce de cîtva timp m-a făcut să mă revolt contra d-lui Fleva. V-am făcut aceste mărturisiri şi vă rog să credeţi că nu m-am consultat cu nimeni afară de propria mea conştiinţă. Nu e vorba de ură, căci nu acesta este limbagiul urei. Poate să fie o utopie, dar pururea mi-am repetat cuvintele unui propovăduitor al bisericei creştine : fă-ţi din adevăr brîul tău de apărare şi din dreptate zaoa ta de rezistenţă. *(Aplauze.)*

(G. C. Dobrescu. Spune că. după teoria lui Delavrancea ar trebui să ne revoltăm împotriva babanelor, dacă nu ni le putem explica.)

în contra baloanelor care plesnesc.

(C. G. Dobrescu întreabă de ce Delavrancea n-a spus mai demult. Şi pentru alţii e inexplicabil că Delavrancea scria în 1887 la Epoca *şi în 1888 la* Voinţa naţională.)

(Acuză pe Delavrancea că insinuează calomnii.)

D-le preşedinte, protestez contra cuvîntului de calomnie. Eu am vorbit despre fapte şi nu mi-am .permis nici chiar sa le tălmăcesc.

Tc G Dobrescu îl face bufon; Al. Scorțeanu îl numeşte [illegible], spunînd că a renunțat ca ministru la un venit de 40.000 lei pe an.)

Eu n-am la ce renunța fiindcă nu am nici o lascaie de nicăieri

(N Fleva îl numeşte indianul care trage la carul de aur al oculței guvernamentale. Delavrancea îl întrerupe cu indignare.)

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 20 MARTIE 1897, LA LEGEA INSTRUCȚIUNII

D-lor deputați, la dorința d-lui Iulius Iulich nu avem alt răspuns decît: legile nu se modifică pe cale bugetară...

Ar fi dar o perdere de timp să discutăm asemenea deziderate cari se repetă regulat pe la bugete cu o linişte care semnifică o dorință mai mult pentru acei cari citesc *Monitorul oficial.*

Dați-mi voie însă să mă opresc ceva mai mult asupra celor rostite de colegul nostru, d. I. Bianu, deşi — sunt dator să vă previn — amicul meu, d. Xenopol, delegat raportor la buget, abia sunt cîteva minute de cînd mă înştiința că este bolnav şi că trebuie să iau asupra mea sarcina de raportor.

D. Bianu a început prin a mulțumi subcomisiunei bugetare de spiritul ei larg, de grija delicată cu care a reparat o greşeală mare, comisă de d. ministru al instrucțiunei publice. D-sa afirma că d. ministru redusese fondul pentru creare de scoale la 60.000 de lei, şi că nouă ne revine onoarea de a-l fi restabilit la 100.000. O grațiozitate pentru noi, nu de dragul nostru, ci pentru a apăsa puternic asupra celui ce stă pe banca ministerială. Să ne oprim asupra acestei aluziuni.

D-lor, bugetul instrucțiunei publice este cel mai discutabil buget. O lună de zile, şi încă n-ar fi de ajuns. Cauza ? Acest buget stă în legături directe şi strînse cu cele mai înalte, cu cele mai generale şi mai generoase preocupări culturale, naționale, umanitare, beletristice etc. Ş-apoi, natura financiară specială a acestui buget ațîță şi mai mult dezbaterile. Acest

io*

buget a crescut în cheltuieli, creşte şi va creşte. Nimeni şi nimic nu va împedica sporirea lui. în orice caz, nu partidul național-liberal va face economii detestabile în paguba culturei naționale. Anul acesta bugetul acesta a crescut în cheltuieli, şi la anul va creşte — o zic fără să fiu profet. A crescut cu cea. 290.000 lei. Şi iarăşi, ca şi anul ţrecţitrca şi la anul viitor, anul acesta s-a criticat cu oarecare asprime sporul în cheltuieli, preocuparea generală fiind : echilibrarea bugetului general al statului.

I s-a cerut dar d-lui ministru oarecari reduceri, şi asemenea reduceri au căzut asupra cifrelor : fond pentru creare de şcoli şi fond pentru ajutarea bisericilor româneşti din străinătate. Noi, în subcomisiune, fără discuţie, căci n-am întîmpinat nici o rezistenţă din partea d-lui ministru, am restabilit ambele fonduri în întregimea lor.

D. Bianu, d-lor, a vroit însă să arunce indirect asupra d-lui Mîrzescu o grea răspundere, aceea d-â nu aplica cu destulă estenziune o lege admirabilă, o lege care în curînd toţi o vor înţelege ca un titlu de falâ pentru partid şi ca un drept la recunoştinţa tutulor pentru autorul ei. D. Poni a fost ministrul carele anul trecut a .înzestrat învăţămîntul public cu una din cele mai mari legi, cu o lege care va spori mult gloria acestui partid. Aşa e, şi cine ar contesta meritul d-lui Poni ? Cine, din bărbaţii care se preocupă de cultura poporului român, nu ridică mari laude şi bine meritate acelui ministru care a întemeiat „Casa şcoalelor" ? De la 1864 şi pînă anul trecut, învăţămîntul primar obligatoriu era o iluzie, mai ales în ceea ce priveşte pe ţărani. De la legea „Casei şcoalelor*' această marc aspiraţiune începe a deveni o realitate. Efectele prime şi imediate ale acestei legi au fost: peste 300 de şcoli întemeiate în mai puţin de un an de zile ! Da, putem să constatăm aceasta cu o legitimă mîndrie ; şi suntem datori să onorăm pe acel bărbat însemnat care a creat această instituţiune. Dar tocmai cînd îţi aminteşti de o operă măreaţă şi de autorul ei, cred că nu este bine, că în orice caz nu este frumos să-ţi nuanţezi admiraţiunea pentru unii cu aluziuni răutăcioase şi nedrepte faţă de alţii.

Mă rog, d-le Bianu, prin ce s-a arătat d. ministru al instrucţiunei contra „Casei şcoalelor" ? A redus fondul creaţiunilor r Dar v-a' spus că d." ministru făcuse o reducere oarecum impusă şi a restabilit fondul în întregimea lui cu o evidentă plăcere.

Iaca, d-lor, de ce cred că d. Bianu nu a fost drept nici în elogiul ce ne-a adresat nouă, nici în critica ce a adresat d-lui ministru.

D-lor deputaţi, noi, membrii din subcomisiunea bugetară, am regretat hotărîrea d-lui Haret de a nu participa la toate şedinţele noastre. Anul acesta, ca şi anul trecut, am fi dorit să-1 vedem pe d-sa raportor al bugetului instrucţiunei publice. Dar am rămas cu regretul ; era destul, nu era nevoie să mai adăogăm şi bănuiala. Iacă ce aveam de spus ca răspuns delicat la mirarea ciudată a d-lui Haret.

Dar să trec înainte. Nu voi urma pe d. Haret într-o discuţiune care ar fi fost mai potrivită la discuţia generală, fără a zice printr-aceasta că nu a fost destul de instructivă şi la capitol. Mă voi mărgini să răspund numai la cele mai importante obiecţiuni ce d-sa făcea transformărei unor gimnazii reale în licee reale. Care este deosebirea între un liceu real şi un liceu clasic ? D-sa se întreba şi, fără a spune această deosebire, îşi răspundea : sunt mulţi cari cred că o catedră de limba latină, adăogată sau scăzută, face un liceu clasic sau îl transformă în liceu real. Oricari ar fi deosebirea — căci nu voiesc să intru într-o discuţie pe care d. Haret a evitat-o — c cert, dupe d-sa, profesor însemnat, că liceul real din Brăila a dat bune roade. Ei, atunci de ce numai acest liceu real din Brăila ar fi bun şi folositor şi nici un alt liceu real, din alt oraş, n-ar putea fi bun şi folositor ? De ce ? Care să fie cauza acestei favori ? Gimnaziile reale din ţară în cele 4 clase ale lor au acelaşi program ca şi cele 4 clase inferioare ale liceului real din Brăila.

Deosebirea : în Brăila şcoala e complectă, e liceu. Copiii ieşind d-acolo sunt preparaţi să intre la Poduri şi şosele, la Medicină etc. Ar rezulta d-aci tocmai altceva decît ceea ce a •susţinut d. Haret, adică ar rezulta să completăm învăţămîntul real, dacă voiam să dea roade bune, iar nu să rămînem la gimnazii reale, cu rezerva de a le critica întruna, comparîndu-le cu liceul real bun — bun pentru că este complect.

D. Haret însă face o observaţie în principiu dreaptă. D-sa zice : nu pe cale bugetară vom rezolva noi probleme mari ca problema învăţămîntului real. Aşa e ! Aşa ar fi să fie. Dar cîte ministere şi cîţi miniştri nu au căzut şi nu vor cădea încă

pînă ca întregul nostru sistem cultural să se determine prin legi hotărîte. Dacă miniştrii de pînă azi ar fi urmat rigiditatea d-lui Haret, astăzi învăţămîntul nostru ar fi fost ca cel de la 1864. Dar au fost mulţi cari au îndrăznit, pe cale bugetara, şi bine au făcut, căci în toate faci cum poţi, nu faci cum vrei. Şi d-sa, sunt convins că, de pe acea bancă de miniştri, va gîndi mai altfel decît acum.

De unde ştiţi, zicea d. Haret, că nu veţi fi nevoiţi să desfiinţaţi prin lege liceul de la Slatina, pe care voiţi să-l înfiinţaţi pe cale bugetară ? E un argument acesta ? Dar atunci de unde ştiau toţi miniştrii, cari, de la 1869, au înfiinţat treptat gimnaziile reale în ţară, că nu se vor desfiinţa prin legile viitoare .* Şi liceul real din Brăila nu este înfiinţat tot pe cale bugetară r

E cert un lucru : gimnaziile reale sunt rele tocmai fiindcă nu sunt complete, fiindcă nu sunt licee. Şi iarăşi e cert alt lucru : creaţiunile făcute pe cale bugetară, multe din ele, au, făcut mult bine culturei noastre generale şi speciale.

Dar d. Haret, care nu admite calea bugetară, o admite ceva. cam prea repede cînd e vorba de alte oraşe mai mari ca Slatina. A, da ! d-sa primeşte să se înfiinţeze clasa V-a la gimnaziul real din Craiova. Ba încă insistă prea mult în deosebirea ce face între cele două oraşe. Are aerul de abil, de abilitate. Nu bănuiesc intenţiunea d-sale, dar constat aparenţele. Da, Craiova, care are toată *admiraţiunea noastră, are de 4 ori* mai mulţi locuitori decît Slatina, dar şi mai mulţi deputaţi şi senatori, şi, de, pe timpurile acestea de oarecare confuziune, a atrage împrejurul tău, fie şi pe cale bugetară în învăţăminte cît mai mulţi deputaţi, este bine, poate chiar foarte bine.

Să vedem însă dacă comparaţiunea făcută de d-sa întrtr Slatina şi Craiova ne aduce la desfiinţarea clasei a V-a de Ia liceul din Slatina, sau dacă nu ne-ar duce la înfiinţarea acestei clase şi la Craiova, şi la Slatina. Iacă ce face d. Haret: Slatina are 7—8.000 de locuitori, Craiova are de 4 ori mai mult, deci clasa V-a de la gimnaziul real din Craiova ar deservi o populaţie şcolară de 4 ori mai mare. Aşa ar fi dacă creaţiunea unei şcoli, de orice grad ar fi ea, ar atîrna numai şi absolut numai de numărul populaţiunei.

Nu cred că este un fericit principiu de a rarifia sau condensa cultura numai dupe cum populaţia ar fi mai mică sau mai marc şi mai grămădită. Sunt şi alte consideraţiuni de altă ordine decît statistica rece şi adeseori rău întrebuinţată. Uită

onor. d. Haret că sunt oraşele ca Tg.-Jiu, Slatina, Piatra, în care se revarsă o populaţie şcolară în majoritatea ei din ţărănime ?

Şi o asemenea consideraţie s-ar răsturna de nişte date statistice şi acelea nesigure ? Cine refuză unor asemenea oraşe mai mici învăţămîntul secundar îl refuză nu oraşelor, ci tocmai celor mai distinşi copii de ţărani. Iacă adevărul.

Alt argument. Iarăşi cifra. De ce am înfiinţat noi catedre cînd din 890 de profesori din învăţămîntul secundar, nici 50°/o nu sunt provizorii, nu ocupă catedrele prin concurs ? Nu avem profesori destul de preparaţi nici pentru catedrele actuale, cînd peste 50o/o sunt suplinite.

Este acesta un serios, un decisiv argument ? Dacă ar fi, ar fi ceva mai trist decît îşi pot închipui mulţi dintre noi. Dacă ar fi un argument decisiv acela invocat de d. Haret, atunci ar trebui să ne gîndim nu la neînfiinţarea clasei a V-a de la gimnaziile- reale din Slatina, Piatra şi Craiova, ci la desfiinţarea a cel puţin jumătate din şcoalele secundare din ţară.

Cam la aceasta s-au redus principalele observaţiuni făcute de d. Haret în calculatul şi cumpănitul său discurs.

Voi termina cu o tendinţă generală care s-a relevat în cuvîntarea d-sale şi în contra căreia mă declar categoric.

D. Haret este un profesor bine preparat în ale învăţămîntului. Distins profesor universitar, cu experienţă în administraţia şcoalelor, autor al unui studiu^...amănunţit >şi preţios asupra stărei învăţămîntului nostru. SDar-sunt"""probleme şi/ preocupări de altă natură, cari par a fi scăpat distinsului nostru profesor şi coleg.

Greşesc sau nu ? Discursul d-lui Haret m-a convins că d-sa n-a înţeles pe deplin întregul avînt al partidului naţional-Iiberal în ceea ce priveşte cultura naţională ; n-a înţeles că acest partid a trebuit să jertfească o parte din logica severă, aspră, neîndurată, pentru a face să triumfe o logică ceva mai mare. Ce ? Nu cumva bărbaţii iluştri cari au precedat pe d. Haret în preocupările lor asupra învăţămîntului nostru, ce, nu ştiau ei bine, tot aşa de bine ca d. Haret, că nu avem un corp profesoral îndestul de preparat ? Ce, nu ştiau ei că nu avem îndestul nemuritori cari să stea în Academie, îndestul clini ciani pentru a fonda o facultate de medicină, îndestui ingineri savanţi pentru a ridica o şcoală de poduri şi şosele ? Ba da ; dar mai ştiau ceva mai bine : că suntem cu cîteva secole

întîrziaţi de împrejurări fatale şi că suntem datori să ne grăbim ca să putem intra în concertul lumei civilizate. Ba da ; dar ei treceau peste logica rece şi sever răstrînsă, pentru a se ridica la o logică potrivită cu nevoile, cu aspiraţiunile şi cu salvarea unui popor. Au voit să violenteze progresul ; n-au aşteptat ca timpul şi alţii să ne tragă de urechi în mersul progresiv al lumei.

Şi ce ar fi fost de noi dacă ei ar fi fost animaţi de logica„ bună — desigur — pentru alte popoare, d-a nu crea instituţiuni pînă ce nu ar fi avut oameni îndestul de preparaţi ?

Şi cine ar putea contesta că marile noastre aşezăminte culturale, înfiinţate înainte d-a avea oameni, n-au mărit viteza progresului nostru ?

Sunt alţii cari au făcut din logica aspră a d-lui Haret un crez politic, dar nu asemenea tendinţă poate să cadreze cu trecutul şi avîntul partidului naţional-liberal.

Termin, d-lor ; învăţămîntul real, aşa cum e, necomplet, poate funcţiona încă un sfert de secol, şi rezultate fericite nu va da, tocmai fiindcă nu e complet. Eu, unul, sunt de părere a se transforma treptat toate gimnaziile reale în licee reale„ şi de aceea v-aş ruga d-a vota clasa V-a şi pentru Slatina, şi pentru Craiova, şi pentru Piatra.

O mică explicaţiune la cuvîntul cam greu, probabil spus. din repeziciune, de către d. Stolojan. Crez că „eroare" a înţeles d. Stolojan că s-a făcut cînd a întrebuinţat un alt cuvînt. nepotrivit...

(A. Stolojan spune ca la propunerea prim-ministrului s-a şters liceul real din Slatina şi s-a făcut la Craiova.)

D-le Stolojan, n-aveţi cuvînt de a fi aşa de neliniştit. Nu sînt în contra înfiinţării unui liceu real în Craiova. Sunt pentru. De fapt, însă, subcomisiunea a votat înfiinţarea clasei V-a pentru Slatina ; în comisiunea plenară s-a cerut şi pentru Craiova, şi s-a admis. Iacă de ce în raport s-a trecut Craiova şi în buget a rămas Slatina. Eroarea era posibilă, e explicabilă şi. scuzabilă...

(A. Stolojan. Vă înşelaţi.)

Nu mai am nimic de răspuns d-lui Stolojan.

Domnilor deputaţi,

întrucît priveşte amendamentul propus şi susţinut de colegul nostru, d. Procopiu, sunt dator a vă da următoarea explicaţiune : d-sa doreşte a se înlocui cuvîntul *estetică* cu altul mai larg, *filozofică.* Anul trecut, lucrînd în subcotnisiune, am dat peste un „preparator" la filozofie. Aşa era trecut în bugetul d-lui Take lonescu. Noi, cu drept cuvînt, am şters din buget un asemenea preparator şi, dar, fără să vrem, am comis o nedreptate faţă de un distins tînăr care era *conferenţia?* de fapt,; de estetică şi metafizică. Anul acesta am reparat greşeala. Şi de aceea am prevăzut din nou însărcinarea de con-, ferenţiar de estetică, deoarece pentru această materie avea delegaţiune de la Facultatea de filozofie. Dar voiţi să înlocuim cuvîntul de *estetică* cu cel de filozofie ? Subcomisiunea nu se opune ; ea nu doreşte altceva decît să se creeze ceea ce era util şi să se repare o nedreptate involuntară.

Al doilea amendament priveşte ştergerea alocaţiunii prevăzută Ia art. 77.

Vă voi da franc şi întreg, în puţine cuvinte, explicaţiunile necesare : D. Stolojan, cînd vorbea de *cinste,* fără să-şi dea seama de eroarea ce se strecurase şi fără să cîntărească îndestul cuvîntul scăpat în pripă, a dovedit că nu s-a ocupat de bugetul instrucţiunei publice. Şi să-mi dea voie să protestez în contra şi mai pripitelor acuzaţiuni ce a aruncat asupra amicului meu, d. Xenopolu, cînd zicea că raportul său i s-a făcut din nu ştiu ce cancelarie. D. Xenopolu nu cred că va primi lecţie de cugetare şi de scris de la oricine. Ş-apoi, şi d. Xenopolu, şi eu chiar, fără a vorbi de d. Haret, avem pretenţiunea de a cunoaşte mai bine decît d. Stolojan bugetul instrucţiunei publice.

în privinţa amendamentului propus de d-nii Mortzun, Dobrescu, Bianu şi alţii, sunt dator să vă dau următoarea explicaţiune : în subcomisiune vă declar că majoritatea am fost în contra acestei alocaţiuni, dar dupe o discuţiune mai îndelungată, mărturisesc că am cedat. Da, diurnele pentru decani sunt contra legei.

Discutînd din nou cestiunea în subcomisiunea bugetară, întrunită aci, ne-am declarat în unanimitate pentru primirea acestui amendament, adică pentru ştergerea alocaţiunei de la art. 77.

în ceea ce priveşte amendamentul d-lui Cosmovici, ce tinde a se înfiinţa la laboratoriul de zoologie şi fiziologie comparată două posturi de asistenţi, sunt dator să vă spun următoarele : catedrele de zoologie şi fiziologie comparată sunt ţinute de un

singur profesor, ce nu are decît un asistent. E adevărat că sunt două laboratorii, dar ținîndu-se seama că deocamdată nu este decît un profesor, subcomisiunea respinge acest amendament.

Amendamentul propus de d. G. Dem. Teodorescu, subcomisiunea l-a respins pentru că a avut în vedere motivele serioase pe cari le-a invocat Facultatea de medicină din Iaşi pentru înființarea acelor catedre.

Iată, d-lor, rezultatul deliberărilor noastre.

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 9 DECEMBRIE 1897

D-lor deputați, fiecare din dvs. îşi dă seama de situațiunea delicată ce ni s-a creat nouă, unora, membri ai aceluiaşi partida veniți în Parlament din acelaşi entuziasm general al țărei, pentru ca abia dupe doi ani să ne resimțim de griji de o ordine superioară, cari trec, şi trebuie să treacă, peste preocupările personale şi peste interesele de o actualitate trecătoare.

Voi căuta, dar, pe cît îmi va fi cu putință, să păstrez o măsură în cuvînt, acea bună măsură care să-mi permită de a spune tot ceea ce cred că c o datorie de a nu tăcea.

Aş voi să nu grămădesc asupra mea o atmosferă de bănuieli, cu atît mai uşor de format cu cît aerul ambiant e deja vițiat de cea mai uşurică dintre slăbiciuriîle"omeneşti, şi, dupe mine, de cea mai revoltătoare ; bănuiala.

Ştiți, domnilor, că au fost unii dintre noi, membri ai aceluiaşi partid, ai aceleiaşi unanimități, care şi-au permis să critice unele legi. Pentru că şi-au spus părerea lor categoric, au fost bănuiți că urmăresc scopuri personale.

Ştiți că sunt unii cari s-au arătat îngrijați de norma de direcțiune, întrevăzînd oarecari neajunsuri, dar au fost bănuiți că urmăresc execuțiuni capitale pentru propria lor întronare.

Mai ştiți că sunt unii cari nu au avut la început decît inocenta vină — dacă vină poate fi — de a nu voi să atace acea formațiune guvernamentală care a salvat puterea în mînile partidului liberal, şi atît au- fost de ajuns pentru a fi tratați de duşmani ai succesorilor ei.

Bănuiala a crescut repede, luînd forme regretabile. în cele din urmă a trecut orice măsură. Cei mai tineri dintre noi, dupe atîtea dovezi de dezinteresare, de devotament şi de acel bun-simţ care pune cumpănă între aspiraţiune şi putere, am fost bănuiţi şi acuzaţi de sentimentul cel mai josnic. Am fost bănuiţi că am privi cu pică, cu invidie, la cei mai tineri, cari au ajuns, în virtutea împrejurărilor, pe banca ministerială.

Au fost nedrepţi şi cu mintea, şi cu inima noastră.

VI declar de la început că nu voi căuta încheieturile armurilor onor. tineri miniştri. Un solz din zaua lor nu voi atinge. De altfel, mi-ar fi şi greu/Armuriie se studiază pe cîmpul de luptă, şi ocaziunea aceasta Wflt-arn'avut-o. *(Aplauze, ilaritate.)*

Dar să mă apropii de discuţiune.

Răspunsul la mesagiu coprinde trei părţi,

în cele două de la început, cum se şi cuvenea, stă omagiul de respect, de iubire şi de admiraţhine pentru suveran şi dinastie, şi bucuria ce simte Parlamentul — ce a simţit şi ţara — lâ norocul pe care l-am avut cu toţii că am scăpat de dezastrul ce ne-a ameninţat cu boala principelui moştenitor.

Fireşte, n-avem nimeni nimic de zis.

Rog, însă, pe onor. d. raportor să nu-mi ia în nume de rău impresia cc-mi lasă mie, personal, tabloul de la început. El îmi pare prea lung, desigur din cauza colorilor prea intense. Nu cunosc fineţele delicate din palatele capetelor încoronate. N-am avut înalta onoare de a fi fost vreodată în faţa regelui nostru. Nu ştiu însă de ce am impresia că ar fi greu să te prezinţi cu tonuri prea vii, prea... — nu găsesc cuvîntul — ca *. cumplit, îngrozitor, şi altele de aceeaşi familie.

Sunt însă sigur — aci n-am nici o îndoială — că nu merge deloc „compătimirea". Un asemenea cuvînt trebuie neapărat înlăturat. Capetele încoronate, ca şi moştenitorii coroanelor, nu se compătimesc. Nici chiar marii bărbaţi de stat. Când aş fi auzit că moartea lui Ion Brătianu a inspirat sentimentul de milă şi compătimire, iar nu un altul mai înalt, mai demn de acea măreaţă figură, mi s-ar fi părut că i se aduce o ofensă printr-un sentiment ce se resimte de toţi, dar pentru toţi. *(A plauze.)*

Trec la acea parte limpede şi categorică de omagii, de iubire şi de admiraţhine pentru m.-s. regele şi pentru dinastie.

Ei, nu avem nimic noi de observat? Nu stil, dar altceva. Să nu fie nimic de meditat ? Eu cred că da. i

De 31 de ani, toate partidele politice şi mai toţi bărbaţii însemnaţi — zic mai toţi, aproape toţi, cu rare excepţiuni — au exprimat o dată pe an, dacă nu de două ori, aceste omagii de iubire, de devotament, de admiraţhine. Şi pe cînd acest fenomen se petrece de 31 de ani, un fenomen paralel s-a produs şi tot de 31 de ani, pare că provocat tocmai de această aamiraţiune, de acest devotament. De 31 ani se critică coroana.

Curios lucru ! La fenomenul acesta am contribuit cu toţii, şi cred că trebuie mărturisit o dată şi de la putere, cu sinceritatea cuvenită, pentru a fi clasat la locul ce i se cuvine.

Curba acestei ireverenţe sc poate determina cu preciziunea cu care se determină revoluţia unui corp ceresc.

La început, în opoziţie, o ia oblu, creşte necontenit, cu o viteză proporţională cu numărul anilor din prima perioadă a luptei, se iuţeşte vertiginos în a doua perioadă a luptei şi atinge culmea în penultimul an, scade repede în ultimul şi se stinge, ca prin farmec, în ultima lună, cu finala criză a celor de la guvern, lăsînd loc liber sentimentului de devotament la primul răspuns la mesagiu al opozantului devenit guvernant. *(Aplauze. Ilaritate.)*

(D. I. Bianu. îţi faci propria psihologie !)

Da, domnule Bianu, îmi fac propria psihologie ! D-ta eşti singurul om care nu te-ai resimţit de psihologia celorlalţi. Eu mărturisesc că m-am resimţit. *(Aplauze.)*

Dar, cinstit vorbind, nu este vorba de un om, ci este vorba de un adevăr care se întinde asupra tuturor.

Domnilor, eu nu zic că această curbă n-a variat, dar chiar în variaţiunea ei se observă o normă : punctul ei culminant descreşte necontenit, aşa că, în cele din urmă, s-ar putea zice că n-a pătruns categoric şi în sfera persoanei suveranului, ci s-a. mărginit la prerogativele coroanei.

De ce constat această inconsecvenţă ? Cred că va fi de veriun folos. Cred că ar trebui să ne temem ca nu cumva vorba noastră gravă, ca şi cea liniştită, să nu-şi piardă înţelesul şi valoarea. Cred că, urmînd pe calea veche, toate partidele şi mai toţi bărbaţii politici ar consacra o tristă confuziune între înfumurarea de departe şi demnitatea din apropiere.

Nu vedeţi că am răsturnat legea fundamentală a perspectivei ? Prea părem mari de departe şi prea ne micşorăm apropiindu-ne... *(Ilaritate. Aplauze.)*

Şi vă miraţi, onor. domnule Bianu, de aşa mărturisire din partea mea, din partea mea mai ales? Ştiţi însă de ceea ce ar trebui să vă miraţi mai mult ? De ce m-am mirat eu în cele din urmă. Cum se poate ca bărbaţi încăruntiţi, îmbătrîniţi în luptele politice — cari au fost de mai multe ori consilieri ai tronului şi cari ştiu bine că aveau să mai fie — cum se poate să nu fi tresărit în faţa acestei inconsecvenţe ?

Mi-am pus această întrebare — ca un punct de întrebare peste un abis — dar n-am găsit nici un răspuns. Şi la ce dureros-delicate momente trebuie să fi expus pe mulţi, cînd au ajuns acolo unde ştiau că au să ajungă !

Două metode au întrebuinţat unii bărbaţi politici ca să se acopere. Prima : o uitare afectată. în zadar li s-ar spune : dar aţi făgăduit că veţi lua domeniile coroanei ? Dar aţi afirmat că suveranitatea poporului a fost ştirbită de cealaltă suveranitate, în zadar. Ei îţi răspund cu rolul României în concertul europenesc, cu rostul poporului român în progresul lumei... *(Aplauze.)*

Mai e şi altă metodă, cam semitică... *(Aplauze.)* Evreii născociseră în copilăria istoriei lor un mijloc ieftin de a scăpa de toate păcatele dintr-un an. Un ţap era de ajuns — ţapul emisar — pe care-l încoronau cu flori, cu foi de mirt şi de dafin. Asupra lui îşi scuturau păcatele şi-l părăseau în mijlocul deşertului, ca singur vinovat şi răspunzător înaintea lui Iehova. *{Aplauze. Ilaritate.)*

Cei cari real deţin puterea au atîtea mijloace de a izola pe unii sau pe unul, de-a-î semnala ca pe un temperament prea viu, fireşte, ca privire retrospectivă, ca şi cum temperamentul unora, iar nu înţelepciunea altora au condus partidele. *(Aplauze.)*

Cine nu vede tabloul şi nu simte justeţa comparaţiei ? Aţi aplaudat discursurile temperamentelor, i-aţi încurajat, i-aţi felicitat, cuvintele lor au fost imprimate în broşuri elegante şi în mii de exemplare, i-aţi sărbătorit... V-aţi împodobit ţapul, pentru ca, aruncat în pustie locuri, să răspundă pentru toţi si să mediteze asupra nobilului sentiment de justiţie a bunilor bărbaţi de stat ! *(Aplauze.)*

Dacă nu se va recunoaşte dreptatea cuvintelor mele, se va face o dovadă mai mult că nu ne vom hotărî a pune în concordanţă cuvintele din opoziţie cu conduita de la putere. *(Aplauze.)*

Cu aceste observaţiuni pot să declar că n-am nimic de zis faţă de omagiile — sincere, nu mă îndoiesc — ce aduceţi, în numele Parlamentului, suveranului şi dinastiei.

Mulţumindu-vă de atenţiunea şi de buna primire ce aţi făcut cuvintelor mele, trec la o cestiune de o delicateţă excepţională. Vă declar însă că mă voi sili să înlătur toate acele detalii cari ar avea un răsunet prea personal. Da, voi evita detaliile şi de teamă ca nu cumva, voind să fiu drept cu persoanele, să fac veriun rău unei cauze prea mari şi scumpă nouă tuturora.

^Domnilor, vă este cunoscută discuţiunea îndelungată ce s-a /alîQikpe vizita m.-s.regelui la Budapesta. Cîte întrebări nu s-au , ridicat ! Pentru ce s-a ales Budapesta ? Pentru ce majestatea-sa n-a fost însoţit de nici unul din consilierii săi ? Pentru ce majestatea-sa n-a fost însoţit îndeosebi de primul-ministru ? Pentru ce domnul prim-ministru a avut aerul că priveşte cu nepăsare la evenimente atît de importante ? S-a decorat ori nu cutare maghiar ? Şi dacă s-a decorat, e cineva de vină ? E greşală ? E nepricepere ?• A cui e răspunderea ? Să fie greşală din partea unora sau mai mult o şiretenie de partea altora fără scrupul şi fără delicateţă ?

Guvernul a tăcut. Presa oficioasă a păstrat aceeaşi tăcere. Şi o discuţiune, fără obstacol, ameninţa şi ameninţă să ţie indefinit.

Trecînd peste toate acele detalii, cred, fără umbră de îndoială, că, oriunde majestatea-sa reprezintă numele şi drepturile poporului român, le reprezintă în toată întregimea lor, cu mîndrie şi înţelepciune. *(Aplauze.)*

Domnilor, în nebuloasa acestui proces există o stea de prima ordine, cestiunea naţională, asupra căreia stau aţintiţi ochii a zece milioane de români. *(Aplauze.)*

Despre ea voi vorbi.

Cestiunea naţională nu este opera unui om, oricît de genial ar fi fost sau ar fi el, nu este concepţia unei generaţiuni, oricît de măreaţă ar fi fost sau ar fi ea ; nu este nici lozinca unor revoluţionari, oricît de eroici ar fi fost sau ar fi ei. în lumina conştiinţei dvs. este convingerea că o asa de mare cestiune nu se poate restrînge la o generaţie, nici nu se poate coborî la micşorimea unei persoane.

De la început trebuie să declar că abia mai merită un răspuns acuzaţiunea ce presa maghiară şi cei din Parlamentul

maghiar ne aduc de „iredentişti", de „daco-romanişti". Nimeni din noi, nimeni de peste Carpaţi n-a cerut altceva decît legitimele drepturi istorice şi naturale ce se cuvin celor 3 milioane de românit stăpîni pe pămîntul de unde niciodată n-au fost înlăturaţi.

Şi aceste drepturi le vor cîştiga, afară dacă nu s-ar admite ca posibil distrugerea fizică a unui popor de 3 milioane, căci unul, unul singur dacă ar rămînea, ar putea vorbi în numele unei fiinţe etnice cu drept de viaţă. *(Aplauze.)*

Curios lucru ! Pe cînd românii de dincolo cer egală îndreptăţire, maghiarii le răspund : „Nu, voi voiţi o Dacie mare, din pustele Ungariei şi pînă în valurile Mărei Negre".

Ce scop urmăresc ? Ei vor să ne prezinte Europei ca pe un popor de dezordine spre a ne împuţina simpatiile şi credinţa marilor puteri în înţelepciunea şi trăinicia noastră.

Dar, urmărind acest scop, ei pot să atingă un altul. Noi de aici şi. conducătorii de dincolo vroim să ţinem deşteaptă conştiinţa despre legitimele drepturi ale fraţilor noştri. Maghiarii se silesc să întreţie un vis care, ca orice vis, prin o prea îndelungată continuitate, poate deveni o posibilitate istorică.

La strigătul de „libertate", maghiarii răspunzînd „dacoromanism", siluiesc conştiinţa unui popor ca să conceapă, în cele din urmă, salvarea lui într-o posibilitate la care nu se gîndeşte.-

Spiritul revoluţiunei îl aţîţă asupritorii prin ura lor necumpătată ; drepţi şi. înţelepţi sunt încă asupriţii... *(Aplauze prelungite.)*

(Voci. Prea bine.)

Domnilor, cestiunea naţională s-ar putea, întrucîtva, dacă nu defini, semnala.

Suntem datori să ne lămurim, o dată şi bine, pentru ca să evităm prea multul entuziasm dintr-o poziţiune şi prea multă moderaţiune din cealaltă poziţiune, şi să scutim conduita noastră de contraziceri prea dureroase, nu de teama d-a nu ne micşora pe noi, ci de frica d-a nu vătăma cauza însăşi.

Cestiunea naţională este formula actuală a energiei în virtutea căreia poporul român a străbătut secolii, păstrîndu-şi unitatea în limbă şi identitatea în conştiinţa sa despre sine însuşi. Sub diferite state am constituit întotdauna o singură fiinţă cu funcţiuni de viaţă care nu se pot reteza, cum se retează pe

harta Europei teritoriul unui popor aparţinînd la diferite state. Circulaţiunea vieţei noastre se face perfect de la centru la periferie şi de la periferie la centru, fără ipoteza unei revoluţiuni, fără ipoteza unor dezlipiri şi alipiri. Circulaţia se face normal şi firesc.

Tînăra şi profunda şcoală germană, cu un puternic răsunet în toată cultura europeană, nu are altă concepţie la baza istoriei, a sociologiei şi a tuturor ştiinţelor morale.

Aşa fiind, durerea fraţilor noştri trece la noi pe căi naturale, durerea lor e durerea noastră. Cînd vom înceta de-a mai simţi astfel, sau că o atrofiere se va produce în extremele organismului nostru, sau că un nor gros şi năbuşitor va înfăşură conştiinţa noastră, reducîndu-i lumina la nişte pîlpîiri ce s-ar putea stinge fără ca lumea să prindă de veste. Aceasta nu se poate. Suntem popor tînăr, în creştere, nu cădem de gîrbovirea unei bătrîneţi covîrşitoare. Avem de trăit, avem de spus cuvîntul noastru în armonia lumei, şi fiinţa aceasta de zece milioane are menirea ei în progresul umanităţei. *(Aplauze.)*

Aşa concepînd cestiunea naţională, rezultă, ca o consecinţă fatală, că ea nu poate aparţine unuia sau cîtorva, nici chiar unui partid, ci ei suntem subordonaţi cu toţii, ca unui categoric imperativ al existenţei noastre.

Ce vroiţi, domnilor ? Cînd nu ai destulă experienţă şi cînd nu cunoşti decît o faţă a politicei noastre, aceea a opoziţiunei, şi cînd vezi pe bărbaţii îmbătrîniţi în luptele publice că aprind speranţe ce trec peste puterile lor de realizare, găseşti o slabă mîngîiere în faptul că cei mai tineri nu numai că nu i-au întrecut, dar au rămas ceva mai înapoi ! *(Aplauze.)*

Domnilor, ceea ce ne-a zguduit pe noi vă mărturisesc că nu este o impresiune a momentului ; sunt oameni însemnaţi cari ştiu că am avut multe nedomiriri în această ordine de idei — ceea ce ne-a dus... cum să zic... la o binefăcătoare neîncredere în parte din avînturile de pe timpuri, a fost înfiorătoarea afirmaţiune că există printre noi românii atîţia trădători de neam. Dar ne-am întrebat cu spaimă : este cu putinţă să admiţi atîţia mizerabili într-un popor ? Şi cu cît s-a înmulţit numărul trădătorilor, cu atît s-a împuţinat numărul credulilor. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Şi cînd am auzit cu cîtă asprime se poate judeca din dulceaţa cabinetelor noastre, acei cari zăceau în umezeala de la Seghedin şi Vatz, vă mărturisesc că n-a rămas nici un pic de

credință în modul acesta d-a citi în evenimente și d-a pătrunde în oameni.

Și ne-am zis: dacă ne vom prezenta, rînd pe rînd, și cu o reciprocitate ușoară și vinovată, ca niște trădători cari trec pe la guvern, vom ajunge să convingem lumea că suntem un popor care ar merita să nu mai existe, de teamă de a nu lăți mizerabila molimă a trădărei în națiunile oneste și liniștite. *(Aplauze.)*

Să ne lecuim de credulitatea că o asemenea cestiune se poate trăda. Da ! se poate întîmpla ca să nu o servești cît ar trebui, nici cît ai putea. Aceasta se poate, dar trădare, nu ! Se poate trăda un secret de stat, dar nu poți să trădezi un adevăr mărturisit. Se poate trăda o armată, dar nu poți trăda o stare sufletească.

Și cît bine nu s-ar face cînd am părăsi absurditatea și patima !

N-am avea regretul d-a constata următoarele fapte : acum 3-4 ani,^ în organele de publicitate ale conservatorilor, abia zăreai cîte ceva despre evenimentele de dincolo și cît se poate de domol și de uscățiv ; pe atunci, m organele partidului național-Iiberal erau atît de multe și se spuneau cu vioiciunea care denotă credință și entuziasm. Astăzi proporția s-a răsturnat : ce multe și emoționale știri în organele partidului conservator și ce puține în organele oficioase ale partidului liberal !

Eu cred că nu este decît un leac : Cestiunea națională să stea mai presus de partide și să ne înfiorăm de a pune mîna pe ea ca pe o armă cu care să ne sîngerăm unii pe alții. Cu o mare ușurință am continuat de a comite un mare păcat în contra unei cauze sfinte. *(Aplauze.)*

Domnilor, trec la a treia parte, atît de condensată, a răspunsului la mesagiu. Activitatea parlamentară ce se făgăduiește estimp. Dar oare activitatea noastră de partid nu este ea condiționată de starea noastră sufletească ? De ce m-aș opri, rînd cu rînd, la cele făgăduite prin mesagiu și la cele făgăduite. prin răspunsul la mesagiu ? Nu văd în mesagiu sau în răspuns legea drumurilor-de-fier de interes privat, și știți cît am luptat cu toții, aci, contra partidului conservator, în contra guvernului junimist-conservator ; și lupta a fost atît de vie din partea noastră, încît ministrul a declarat că nu mai apără legea. Nu văd nici legea minelor. Apoi nu ne-am ridicat

noi cu o extremă încordare de forțe contra acestei legi ? N-am prezentat noi suveranului o petițiune acoperită cu mii de semnături ? In sfîrșit, nu ne-am hotărît noi să părăsim băncile Parlamentului ? Oare guvernul n-a avut timp de a modifica legea minelor ? Dar doi ani în opoziție și doi la putere fac patru. Apoi cine n-ar fi în stare să coprindă o cestiune în patru ani nu ar fi în stare să o coprindă nici în 40 de ani.

Dar, fie ! Nu văd însă nimic care să ne amintească cea mai scumpă preocupare a noastră, cestiunea țărănească. Din marea lumină pe care o prezentam în toate întrunirile noastre, pare a fi trecut în penumbră, și acum în umbră, în eclipsă totală. Da, nu e vorba de o problemă simplă, ci de o greutate și de o complexitate extraordinară. D.Carp venise acum 9 ani cu un întreg sistem de reforme, sistem pe care noi nu-1 împărtășim. Nu zic că guvernul ar putea veni cu ușurință ca să rezolve o problemă atît de grea. Dar nu văd începutul, preocupările, cercetările premergătoare, nimic care să ne facă a spera că se urmărește cu pricepere și dragoste acea cestiune pe care bărbații serioși ai partidului o declarau de cea mai mare cestiune a timpurilor noastre. *(Aplauze.)*

Domnilor, puterea de producere a partidului e condiționată de pacea și armonia dintre noi, e condiționată de bunul cuvînt și dreapta rațiune, iar nu de poruncă și de strășnicie. *(Aplauze.)*

Și în ce stare sufletească ne aflăm noi ? Este atît de evidentă, încît dacă n-ai curajul de a spune adevărul este de preferit tăcerea.

Prin tăcere ai evita două lucruri: faptul de a te înșela și faptul de a înșela, dupe cum vei fi de bună ori de rea-credință.

E evident: forțele partidului sunt împrăștiate, asupra ^tuturor apasă o deziluzie și o îndoită răspundere față de țară și față de coroană.

Care să fie cauza ?

Puterea noastră de producere să fie sleită ? Nu, ci în imposibilitate de a se manifesta.

Care să fie cauza ?

D.Carp, una din figurile cele mai puternice ale timpurilor noastre, a voit să dea o explicațiune, dovedind în Senat că nici așa oameni ca d-sa nu sunt scutiți de greșeala de a pune mîna pe orice armă cînd voiește să-și dea lovitura. D-sa a zis : „Nu

sunteţi un partid politic ; sunteţi o creaţiune bugetară a lui Ion Brătianu".

îndoită nedreptate : una, cu memoria celui mai mare bărbat de stat, pe care 1-a admirat şi desigur îl admiră şi astăzi d-sa. A doua, cu partidul liberal, care, deşi din nenorocire a perdut pe Ion Brătianu, totuşi a dus o luptă atît de puternică şi de unitară în timp de 7 ani, încît poate să revendice onoarea de a zice : „chiar din opoziţiune am guvernat ţara". *(Aplauze.)*

Dar acuzaţiunea se explică cînd vine de la d. Carp. D-sa este un individualist în concepţia vieţei publice, crede în oamenii-fenomene, nu crede în mulţime, nici în partide, căci tot aşa de puţin credit ne acordă nouă, cît şi partidului conservator. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Nu afirmarea domnului Carp ar putea fi cauza stărei noastre, a partidului naţional-liberal.

Vă voi spune credinţa mea cît mai scurt şi cît mai repede.

Domnilor, din punctul de vedere al idealului urmărit de partide — şi cît timp vor exista oameni cari să-şi caute izvorul inspiraţiunilor mai mult în trecut, iar alţii mai mult în viitor, politica este : conservatoare sau liberală. Nu vorbesc de marea mişcare modernă, social-democrată, pentru că pînă acum nicăieri nu s-a închegat bine în partid de guvernămînt. Din punctul de vedere al mijloacelor întrebuinţate în urmărirea idealului, trei moduri de a fi a admis şi admite politica.

Este o politică opresivă. Unul sau prea puţini împrejurul unuia gîndesc, voiesc, decid pentru toţi. Sistem ilustrat şi dezvoltat în monarhiile absolute,, unde bărbaţii de stat, ca şî suveranii au imprimat epocilor pecetea puternicei lor personalităţi.

O politică opresivă este posibilă şi într-un regim reprezentativ, cînd instituţiunile sunt noi, fragede. Da, au fost oameni cari au crezut că aceste noi forme sunt pentru popoarele tinere ca nişte vestminte prea largi în care se împiedică mersul lor. Şi au mototolit instituţiunile prea liberale pentru ei cu atît mai uşor cu cît au avut la îndemînă un sistem electoral cu care să năbuşească orice curent popular. Ştiţi că de politică opresivă a fost acuzat partidul conservator în perioada de la 1870—1876.

Diametral opus politicei opresive este politica expansivă. Să nu luaţi cuvîntul sub raportul sentimentalităţei şi al căldurei ce întotdauna se naşte în orice activitate omenească; nu, ci mai ales sub raportul intelectualităţei.

Oameni chemaţi să realizeze mari reforme au căutat să adune, să combine, să coordoneze cît mai multe forţe, maximum de forţe posibil, desfăşurîndu-le pînă la maximul lor posibil. Ştiţi, domnilor, că acela care a reprezentat într-un mod excepţional acest sistem de expansiune al forţelor noastre naţionale a fost nemuritorul Ion Brătianu.[1] *(Aplauze.)* El, prin bunătatea fără de margini care, cîteodată, se contrabalanţa într-o impetuozitate excepţională, el, care dispunea de o pătrundere genială a naturei omeneşti şi de un farmec irezistibil, el s-a adresat la mulţi, s-a sfătuit cu toţi, a atras pe toţi cîţi i-a stat în putinţă de a-i atrage. Vă aduceţi aminte că Ion Brătianu şi Rosetti, avînd bărbaţi iluştri ca Chiţu, Cîmoineanu şi d. Stătescu, ca d. Aurelian, d. Sturdza, d. Fleva, totuşi a căutat să atragă bărbaţi ca Vasile Boerescu, Mavrogheni, Conta, într-un timp şi cîtva timp pe un Maiorescu, pe un Carp, şi puţin a lipsit ca întreaga grupare junimistă să fie contopită in partidul naţional-liberal. Dar Ion Brătianu căuta orice talent, orice speranţă legitimă, şi ştiţi că a deschis uşile Parlamentului tinerilor ca domnii Panu, Dimitrescu-Iaşi, Take lonescu, Dissescu, Arion, pare-mi-se şi d. Al. Margmioman. Mai departe, el îşi aruncă privirile în Europa şi puse ochiul pe toţi românii distinşi în ştiinţă şi îi atrase prin jertfe în ţară, pentru a ri-

[1] **Aici, ca şi în alte discursuri rostite în aceşti ani în Parlament, elogiul adus lui I. C. Brătianu este expresia unor ştiute oportunităţi politice. Delavrancea era membru marcant al grupării liberale dizidente de sub conducerea lui P. S. Aurelian. Gruparea lui Aurelian se afla într-o neîmpăcată inimiciţie cu cea majoritară din partidul liberal oaradusă de D. A. Sturdza, devenit preşedinte al P.N.L. (în 1892) după moartea lui I. C. Birătianu (1891) Giruiparea disidentă a lui Aiwelian izbutise să obţină pentru o scurtă perioadă (noiembrie 1896 — martie 1897) chiar guvernarea, înlăturînd — după zgomotoase lupte politice — cabinetul lui D. A. Sturdza. Curînd a fost nevoită să cedeze din nou puterea lui D. A. Sturdza. Delavrancea, ca întreaga grupare din care făcea parte, a privit cu ostilitate mereu în creştere personalitatea liderului liberal într-adevăr lipsit de scrupule, gata la orice pentru menţinerea fotoliului prezidenţial. Aşa se explică şi elogiul adus de Delavrancea fostului lider liberal, I. C. Brătianu (tema o regăsim în mai toate discursurile rostite de fruntaşii grupării lui P. S. Aurelian). Examenul comparat, urmărea să releve valoarea deosebită a lui Brătianu în comparaţie cu turpitudinea lui Sturdza. Luminile şi umbrele, riguros distribuite, se răsfrîngeau automat şi asupra anturajului din imediata apropiere a celor doi fruntaşi politici (n. red.).**

dica cultura națională. Și vă atrag atențiunea că acest om, care avea o intuițiune genial de mare, poate nu ar fi avut trebuință de atîtea ajutoare, de atîția colaboratori. *(Aplauze.)*

Iată o parte din secretul putcrei uriașe cu care Ion Brătianu a ridicat poporul și statul român în rîndul celorlalte popoare și state civilizate ale Europei. Acestei politici de inflorescență a forțelor naționale datorim cele mai frumoase opere ale României moderne.

între politica opresivă și politica expansivă, este și o a treia» țâre nu are nici curajul de a oprima, nici inima de a atrage : politica depresivă. *(Aplauze prelungite.)*

Voiți să dovedesc cu fapte, cu fapte triste, cari ar năspri inutil discuțiunea, efectele unui asemenea sistem politic ? Le știți cu toții, le știți, nu le puteți tăgădui nimeni, în fundul conștiinței dvs. le regretați cu toții. Mă voi ridica dar la o constatare mai abstractă, mai generală.

Domnilor, efectele politicei depresive se coboară de sus în jos ca o atmosferă grea, neoxigenată, sub care partizanii se ofilesc fără să-și dea seama de ce. *(Aplauze.)* Sub cari energiile politice încep a se neliniști și a respira zgomotos și repede, sub care fiți siguri că confuziunea și rătăcirea este fatal să se producă. Cu toții ne simțim sub această atmosferă, ca și cum am descinde pe niște trepte din ce în ce mai jos și mai în întuneric, trecem, printr-o serie de stări sufletești bine determinate : îndoiala, grija, neîncrederea, resignarea, și la unii, prin reacțiune, resignarea se transformă în revoltă. *(Aplauze.)*

Această politică depresivă se întemeiază pe o întreită greșeală : greșeala de a porunci într-un organism obicinuit cu judecata ; greșeala de a veni, chiar în cestiunile cele mai grave, cu fapte îndeplinite, într-un partid obicinuit cu deliberarea ; greșeala d-a considera o comuniune politică ca o sumă aritmetică, iar nu ca un complex de valori, de ființe vii, cu defecte și calități. *(Aplauze.)*

Rezultatul îl cunoașteți cu toții: împrăștiarea tutulor forțelor de partid, ca și cum în centrul directiv ar exista o mare putere de repulsiune. *(Aplauze.)* Rezultatul ? O secetă care ne usucă, o bănuială care ne dezgustă, un fel de fulgerare asupra iluziilor noastre, cari se scutură ca niște roade fără de noroc. *(Aplauze.)*

Domnilor, într-o asemenea stare sufletească, în zadar ne vom întoarce ochii încărcați de lacrămi către un trecut prea glorios. în zadar, cu așa sistem, vom avea soarta armatelor împrăștiate cari nu-și pot salva onoarea, nici redobîndi gloria, repetînd necontenit victoriile trecute. Vom avea o soartă și mai rea : ca o armată în confuziune, ne vom răni și învinge noi pe noi, cu propriile noastre arme ! *(Aplauze.)* Și nu zic aceste cuvinte cu dezgustul unui soldat care-și frînge arma, gata de a părăsi lupta, ci cu dureroasa convingere a unui soldat care vede primejdia pentru toți și mai speră încă în scăparea tutulor ! *(Aplauze.)*

Da, este o salvare ; să abandonăm politica de depresiune și să ne întoarcem la politica de expansiune, la politica de strîngere și coordonare a forțelor, singura tradițională în partid și corăspunzătoare cu gloria din trecut și cu aspirațiunile din viitor. *(Aplauze.)*

Și d-ar fi să pierd, ceea ce n-aș voi niciodată, bunele sentimente ale unor bărbați pentru care păstrez o nealterată admirațiune, tot îmi voi îndeplini datoria de a spune că politica depresivă ne-a împățțit deja în resignați și revoltați. *(Aplauze.)*

Nu luați cuvîntul din urmă într-un înțeles prea vioi, ci ridicați-1 la înțelesul lui mai nobil, mai ideal. Un înțelept filozof și profesor german formulează un mare adevăr cam astfel : puternicul agent de progres nu stă în acea îesignare îndelung-îngăduitoare, în acea adaptare pasivă la orice realitate, ci tocmai în acel sentiment de nemulțumire, în acea agitațiune plină de griji, care ascute spiritele și ia forma unei revolte care nu se potolește decît o dată cu dezlegarea progresului.

Termin, domnilor, mărturisindu-vă ca știam că va trebui să-mi calc pe inimă pentru a-mi face datoria. Și mi-am călcat cu cruzime. Și dacă veriun rău voi fi făcut, răul e numai pentru mine, iar dacă va ieși veriun bine, binele va fi numai pentru partid. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 15 DECEMBRIE 1897

D-lor deputaţi, martori ai discursului pe care l-am pronunţat în dezbaterile Parlamentului, martori atunci, vă fac astăzi judecători.

Aţi auzit cuvîntul, mai ales unul, cu care mi s-a răspuns. Şi fiindcă nu venea de la fitecine — aşa oameni nu se găsesc în Parlament — voi scutura, în treacăt, forma şi înţelesul acelui atac personal, care nu ne poate atinge pe noi şi nu poate onora pe cel care l-a pronunţat.

Sunt dator, şi pentru- dvs., şi pentru mine, să mă opresc asupra acuzaţiunilor ce mi s-au făcut de onor. nostru vicepreşedinte, d. C.Nacu.

D-lor, d-sa mi-a fost profesor ; nu cred însă că d-sa să voiască a-mi prelungi această onoare aşa încît să-i rămîi pentru totdauna şcolar. *(Ilaritate.)*

D. Nacu e un om de spirit şi, ca orice om de spirit, cînd îşi pune în minte să nu fie, izbuteşte pe deplin. Şi cu mine a izbutit, împrumutînd de la altcineva o frază, pentru â-mi spune că am făcut „un frumos discurs şi o faptă rea."

Domnilor, nu constat cu emfază, cum de către toţi oratorii s-a afirmat în Parlament, ca discursul meu a fost un discurs frumos, ci pentru a trage o concluzie dreaptă din afirmarea tutulor. Ori discursul meu a fost frumos, ori nu a fost frumos : dacă a fost frumos, a trebuit să coprindă în el cel puţin un adevăr şi un bine. Numai pentru oamenii superficiali frumosul ar putea exista fără bine şi fără adevăr. *(Aplauze.)* Şi de ar fi să ne sprijinim pe sintezele acelor genii care domina secolele şi formulează adevăruri eterne, v-aş. aminti că Goethe, cea mai adîncă şi mai: senină minte din secolul nostru, a zis: „Frumosul coprinde binele, şi binele e coprins în frumos." *(Aplauze.):*

Ei, de ce am comis eu o faptă rea ?

E regretabil că se găseşte un om cult, un protesor universitar, căruia să-i scape, în Parlament, asemenea cuvinte.

Faptă rea ! Şi de ce a fost o faptă rea ? Pentru că m-am silit să-mi spun credinţele în forma cea mai delicat posibilă ? Fiindcă" n-am. venit cu fapte ? E aci o întorsătură cam prea • ^avocăţească,-. . '

""""De la început am declarat că voi evita detaliile cu răsunet prea personal şi voi trece peste faptele cunoscute şi regretate de toţi, tocmai pentru a nu înăspri discuţiunea, preferind a mă ridica la sinteza lor, dator fiind, cînd mă ridic contra urei şi a îngustimei, să mă ţin la cuvenita înălţime de limbaj.

Dar voiţi fapte ?... Aş vrea să ştiu. Sunt gata, dacă mă forţaţi, răspunderea însă nu va fi a mea.

Atunci, pentru ce am făcut o faptă rea? Pentru că am fost sincer ? Pentru că am spus ceea ce credem noi ? De cînd adevărul şi credinţele sincere pot constitui elementele unei fapte rele ?

Nu mi s-a spus lămurit, dar, între altele, mi s-a părut că sunt acuzat că aş fi putut expune situaţiunea politică altundeva decît în Parlament. Prea bine. Dar unde ? Unde nu suntem chemaţi niciodată şi de unde suntem excluşi întotdauna ? *(Aplauze.)*

Pentru ce am făcut o faptă rea ? D. Nacu cearcă a se sprijini pe discursul domnului Aurelian în scop d-a scoate, iar advocăţeşte, o prezumţiune contra mea. Domnia-sa raţionează .astfel : nu vedeţi că omul înţelept, omul politic şi cu tact v-a dezaprobat ?

Să ne lămurim. Nu, nu voi urma modul valoroşilor reprezentanţi ai partidului conservator şi socialist, domnii Take Ionescu şi Mortzun, d-a pune în concordanţă pe d. Aurelian cu noi. _r

Eu mă mulţumesc cu *Monitorul oficial.* Aci voi căuta ceea ce alţii au crezut să găsească în răstîlmăcirile cuvintelor d-lui Aurelian. " •

Mă rog, voi citi, şi veţi judeca scena ce a avut loc în Parlament dupe ce am pronunţat discursul meu :

„D. preşedinte : D-lor, sunt dator, în ordinea înscrierei, să întreb pe aceia cari sunt înscrişi dacă vorbesc ;în acelaşi sens sau contra de ceea ce a rostit domnul Delavrancea.

în ordinea cronologică vine d. Xenopol, apoi domnul Porumbaru şi în urmă domnul Ciocazan. D, Xenopol în ce sens ?

D-l N. Xenopol: în acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Porumharu ? "

D. M. Ern. Porumbaru : In acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Ciocazan *i* '

•., *D. C. M. Ciocazan :* în acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Mortzun *i*

D.V.G. Mortzun ; în acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Dobrescu-Argeş ?•

Voci: Lipseşte.

D. preşedinte : D. Moisescu ? ,

D.M. Moisescu : în acelaşi sens ! ;

D. preşedinte : D. Take lonescu ?

D.Take lonescu : Cred că nu vă îndoiţi, în acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Şendrea ?

D.St. Şendrea : în acelaşi sens.

D. preşedinte : D. Scorţescu ?

D. George A. Scorţescu : în acelaşi sens.

D. preşedinte : A. Aurelian ?

D.P.S.Aurelian : în acelaşi sens. *(Aplauze.)"*

Cine nu a înţeles ? E imposibil să existe unul măcar care să nu fi înţeles. D. Aurelian a vorbit în acelaşi sens ca şi noi, fireşte însă fiecare a vorbit potrivit temperamentului său, cu forma, cu tactul, cu exigenţele impuse de poziţiunea ce ocupă în viaţa politică a ţărei. *(Aplauze.)*

Vedeţi ? Cine a comis fapta rea ? Eu ? în acest caz prea mulţi au comis prea multe fapte rele. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Ce mai rămîne din argumentaţiunea d-lui Nacu ?

D-sa ne spune : „V-aţi făcut apologiştii partidului conservator", îmi pare rău că n-am putut fi aci cînd amicul meu, d. Xenopol, şi-a dezvoltat cestiunea personală. Sunt sigur că d-sa a spulberat asemenea ciudate acuzaţiuni.

• întrucît mă priveşte, vă rog să-mi spuneţi, cînd şi cum am făcut eu apologia conservatorilor ?. Eu ? Dar n-am pomenit un singur cuvînt despre partidul conservator ! Cine din d-voastră poate afirma contrariul ?... Nimeni. Da, am pomenit în treacăt despre junimişti. Am vorbit despre *d.* Carp. Dar cum şi de ce? Pentru a constata că d-sa a comis două nedreptăţi :una faţă de cel mai mare bărbat de stat, Ion Brătianu, şi alta faţă de partidul naţional-liberal.

A i poate că d. Nacu n-a putut răbda să audă că eu cred pe d. Carp una din cele mai puternice figuri ale timpurilor noastre ? Da, aşa cred. Supără pe cineva ? N-aş înţelege de ce. Cînd aş auzi pe un conservator vorbind în Parlament despre un om de. stat ca d. Eugeniu Stătescu ca despre un advocat în drept, ca despre un partizan în politică, ca despre un talent obicinuit în oratorie, nu m-aş reţine de a-i spune că nu-şi onorează partidul.

în admiraţiunea mea stă modul meu, vechi şi cunoscut, d-a vorbi despre amici şi adversari. Eram în Camera conservatoare, luptînd cu energie şi fără ceas de odihnă, şi am recunoscut că Alexandru Lahovari este cel mai mare făuritor al celor mai mari imagini din limba românească. Asemenea fapte rele le prefer faptelor bune la cari m-ar îmbia aceia cari mă acuză. *(A plauze.)*

N-aş vrea să revin asupra unor cestiuni fundamentale cari m-au făcut să vorbesc aşa cum am vorbit, cu durere, dar hotărît, după multă gîndire. Sunt bărbaţi însemnaţi cari îmi cunoşteau aceste gîndiri mai dinainte d-a veni la putere.

N-am nimic de retractat.

Am făcut o faptă bună. Sunt convins. Efectele ei au început deja. în adevăr, nu este un bine să vedem, dupe nouă luni de tăcere semnificativă, pe d-nii Pherekyde, Nacu, Pallade, şi chiar pe d. prim-ministru, admiţînd că mai sunt şi alţi bărbaţi pricepuţi, cu tact, că mai sunt bărbaţi de stat de a cărora valoare şi dorinţi va trebui să se ţină seamă în interesul partidului şi al ţărei ?

Şi cred — e convingerea mea — că dacă unii dintre noi n-ar fi ridicat glasul ca să constate pericolosul sistem politic al altora, nici d. Nacu, nici d. Pherekyde nu s-ar fi grăbit să constate înţelepciunea şi tactul d-lui Aurelian, şi n-ar fi adus omagiile meritate valorei şi patriotismului d-lui, Aurelian, pe cari nimeni, de altminterea, nu i le poate contesta. *(Aplauze.)*

D-lor, atacurile pornite contra noastră au întărit parte din adevărurile spuse de noi.

Am afirmat, ca un izvor de greşeli, modul de a considera o comuniune politică ca o sumă aritmetică. D'. ministru de interne, adresîndu-se nouă, crezu (de cuviinţă a ne însuma, dacă

nu aritmetic, algebric,. ceea ce e cam acelaşi lucru. D-sa zicea : „nu voi urma pe d. X. şi pe D." Aş fi crezut ca -dv-F., de la X să treacă la Y, ca cel puţin simbolizarea algebrică/sa fie respectată. Vă declar că mă surprinde această manieră din partea omului de gust şi cu o serioasă cultură clasică.

Am afirmat că bănuiala — cea mai uşurică şi mai revoltătoare slăbiciune omenească — este un alt izvor de greşeli politice. N-a trecut mult, şi ne-aţi aruncat bănuiala că ne-am prepara drumul spre conservatori. De ce ? Cum ? Ce motive aveţi ? Nici unul ; nici unul, afară de patima bănuielei pe care o ilustraţi necontenit, fără a observa că nu onoraţi Parlamentul cu asemenea porniri. *(Aplauze.)*

Şi setoşi d-a ne zdrobi, ne-aţi zis celor mai tineri : „Noi am cărunţit în partid, noi am stat, am stat fideli, sub drapel, 20 30, 40, 50 de ani". Vă rog, binevoiţi de a ne acorda şi nouă termenile cuvenite pentru a împlini 20, 30, 40 de ani în partid. Ce, nu vi se .pare că ne-aţi îmbătrînit destul şi prea curînd ? *(Ilaritate. Aplauze.)* Voiţi sa pripiţi cursul vremei ? Şi apoi prea ţineţi ca să ne vedeţi copii, prea prelungiţi copilăria. *(Aplauze, ilaritate.)* Băgaţi de seamă ca nu cumva, prelungind copilăria, să nu trecem din copilărie de-a dreptul în bătrîneţe, sărind peste bărbăţie, ca nu cumva să ajungeţi a cumula copilăria cu bătrîneţea. *(Aplauze.)* Da, aţi stat unii, aţi stat mult şi fideli în partid. O, da, pe cînd eu căram apă în pumni ca să întreţiu verde şi plină de viaţă opera partidului, ştiu că aţi stat, aţi stat fideli în partid ! Eu ? Eu n-am stat, am muncit! *(Aplauze prelungite.)*

Dar am avut eu verio ambiţie personală ? Care din dvs. ar putea să afirme veriuna ? Unui actual ministru i-am spus sincer : „N-am nici o ambiţie afară de ambiţia d-a nu avea nici una". Mi-a răspuns : „Poate că e cea mai grea ambiţie". Văd acum că este cea mai grea, cînd amicii politici te silesc să ieşi din modestia obicinuită şi să protestezi în numele muncei pe care ai depus-o cu atîta jertfă de tine, cu atîta dragoste, cu atîta convingere, pentru binele general al partidului. *(Aplauze.)*

Ce ambiţie am avut eu ? Suntem la a treia formaţiune liberală. Care din miniştrii de acum sau din trecut s-ar putea plînge că m-am uitat cu pică sau că nu l-am crezut la locul lui ? Am zis verio vorbă ? l-am combătut verio lege ? Nimeni nu are dreptul de a-mi scruta conştiinţa. Lăsaţi, lăsaţi, domnilor, bănuiala, nu mai zgîndăriţi natura omenească, nu o mai îmboldiţi la zădărnicii pe cari unii din noi nu le-au avut niciodată. *(Aplauze.)*

Unui actual domn ministru, mai tînăr, cînd mi-a zis : „nu înţeleg cum d-ta nu te-ai gîndit la minister", am rămas înmărmurit, şi nu m-a domirit nici vorba veche pe care o invoca: „Fiecare soldat poartă în raniţa sa bastonul de mareşal". Nu, şi i-am răspuns : „Eu nu admit ca veriunul din cîţi fac politică să se gîndească la minister, ci, alţii să se gîndească pentru cei cari ar merita această periculoasă onoare". *(Aplauze.)*

Cu ce am dovedit noi acea rîvnă nepotolită, acea patimă josnică de a sacrifica fie şi un pic din caracterul nostru, cu gîndul la banca ministerială ? Dar, d-lor, e o zădărnicie detestabilă pe care nu o înţeleg. Dar, d-lor, cum îşi închipuiesc unii că, dacă au fost pe banca ministerială, au fost în adevăr miniştri ? E o iluzie... *(Aplauze prelungite.)*

De aşa închipuiri maladive noi nu suferim. Puteţi să ne atacaţi, fiţi oricît de nedrepţi, noi ne dăm seama de oameni şi de timpuri şi, oţeliţi în luptă şi deprinşi cu jertfa, nu ne veţi descuraja, nu ne veţi dezgusta de luptă şi de bine. *(Aplauze.)*

Vă văd însă că uitaţi prea repede şi vorbiţi prea uşurel de cel pe care l-aţi pus la toate muncele şi i-aţi cerut întreaga lui energie.

Un publicist din Transilvania a făcut socoteala, într-o varietate literară, de cît am scris eu, aproximativ, în şapte ani şi jumătate, punînd la socoteală şi discursurile imprimate în broşuri. Dupe el, eu aş fi scris 34 de volume a cîte 350 pagine volumul. Şi cînd onor. d. Nacu m-a bănuit şi m-a acuzat, eu mi-am adus aminte că acele 34 de volume, bune, rele, şi mai mult rele decît bune, eu le-am scris pentru partidul căruia nu i-am refuzat nimic. Da, m-am gîndit, trist şi mîngîiat în acelaşi timp, că mulţi stăteau, stăteau fideli în partid, pe cînd eu cutreieram ţara pentru a ţine mai mult de 100 de discursuri, pe cînd eu singur, fără să-mi vie în ajutor nici un mare advocat liberal, apăram dreptatea bărbatului politic pentru care aveţi şi pentru care am nestrămutată admiraţiune. Şi fiindcă mă siliţi să vorbesc, cred că este a gîndi pentru un partid cînd încredinţezi cuiva onoarea de a-i alcătui manifestele. Şi nu cei cari m-au acuzat s-au grăbit a lua asupra lor această grea onoare. *(Aplauze.)*

Voi fi însă drept, domnilor, drept cu toți şi chiar în contra mea. Poate că discursurile noastre, cu toată silința ce ne-am pus de a nu fi violenți, să fi iritat pe unii şi să-i fi făcut să nu nemerească cuvintele cele mai potrivite sub iritațiunea momentului.

în orice caz, mă mir de d. Nacu, căci nu-mi aduc aminte să-i fi făcut veriun bine. Cînd însă văd că acuzațiunile d-sale sunt reluate de organul oficios al guvernului şi sunt agravate şi înrăite, n-am, domnilor, altceva de zis: din partea *Voinței naționale* le merit. Aşa mi se cuvine. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 26 IANUARIE 1898, ÎN PROBLEMA EXPOZIȚIEI UNIVERSALE DE LA PARIS — 1900

D-lor deputați, regret că văd pe unii dintre iubiții noştri colegi prea grabnici la închiderea unei discuțiuni a căreia importanță — mai ales în urma completei lipse de explicațiuni ce auzirăm de pe banca ministerială — priveşe partidul național-liberal şi atinge serios un mare interes al țărei. Ar fi mai mult decît o greşală să cocoloşim sub tăcere o cestiune intim legată de demnitatea regatului. Lăsați, vă rog, discuțiunea să se desfăşure ; ea nu va dura mult şi va fi de mare folos.

Care din dvs. ar putea să priceapă misterul ce se face din reprezentarea României la cea mai mare expozițiune din cîte au fost în lume ?

Să se dea explicațiunile cuvenite unui Parlament. Să ni se dea asigurările pe cari avem dreptul de a le cere băncei ministeriale. Sunt convins că toți v-ați întristat cînd ați văzut la ce mijloace, de o dibăcie ciudată, a făcut apel d. ministru al domeniilor. Cum... astăzi interpelare, privitoare la neactivitatea ministerului în cestiunea expoziției, şi aseară, aseară numirea comisiunei în Consiliul de miniştri ? Cum, astăzi amicul nostru Poenaru interpelator, şi ieri seară d. Poenaru numit în comisiunea expozițiunei ? *(Aplauze.)* Acestea sunt moravuri demne de Parlament şi potrivite cu demnitatea fiecăruia din noi ? De cîte ori ridică cineva vocea, convins că-şi face datoria, să fie sau bănuit şi atacat, sau arvunit ? Cer iertare amicului meu d. Poenaru, căci toți suntem convinşi că nu d-sa va

fi vreodată capabil de a se influenţa de asemenea sistem, şi sunt convins că-mi permite a protesta în numele d-sale, oricît de fină ar părea d-lui ministru acea numire în comisiune. *(Aplauze.)*

D. Poenaru cere, îngrijat, mai multă activitate şi mai puţină somnolenţă d-lui ministru de domenii.

Mai zilele trecute, cînd cu toţii eraţi îngrijaţi de soarta partidului naţional-liberal, d. ministru de domenii a dezvoltat o extraordinară activitate şi a contribuit destul ca să ajungem la situaţiunea actuală. *(Aplauze.)*

Cît pentru expoziţiune... aţi auzit ce gîndeşte d. ministru despre poporul român şi îndeosebi despre simţul lui estetic. D-sa ne spunea că vom fi absolut inferiori esteticeşte cu „oalele" şi „mobilele" noastre.

Pînă acum d. ministru nu a aflat că un popor poate fi reprezentat, cu demnitate, prin acele produse şi opere cari constituiesc fizionomia lui particulară în mijlocul celorlalte popoare. Eu sunt convins că străinii se vor emoţiona mai delicat decît d. ministru de acele forme şi culori, naive şi armonice, ale poporului român, că ne vor înţelege mai bine, că vom fi preţuiţi mai mult, aşa cum suntem decît cum am părea cînd am încerca să imităm palid operile popoarelor occidentale.

D. ministru crede că nu avem nimic artistic, demn de admiraţiunea străinilor ? Anul acesta chiar am citit recenziunea unui mare critic german care, vorbind despre ilustrul nostru Grigorescu, cu o admiraţiune nemărginită, pare c-ar fi răspuns d-lui ministru că românii nu ştiu ce artist au în mijlocul lor.

Aţi încercat, d-le ministru, să faceţi o colecţiune din capetele de operă ale marelui artist ? Dar pentru aceasta trebuie timp şi chibzuială. Dar v-aţi gîndit la acele ţesături populare, deşi în bună parte au început să dispară — costume, scoarţe, chilimuri — cari dovedesc în poporul nostru un simţ artistic înnăscut şi excepţional ? Dar v-aţi gîndit serios la manufactură şi industrie ? V-aţi gîndit la cît timp vă trebuie cînd e vorba de a reprezenta cu demnitate fizionomia, activitatea şi însuşirile românilor ?

Nu, d-le ministru, nu veţi izbuti numai cu produsele agricole şi nici să credeţi că traista cu grăunţe va ameţi lumea Occidentului ca pe unii alegători. *(Aplauze.)*

Delavrancea pe vapor cu Tia Petrescu, la Cazane, în 1911

Clădirea Ministerului Lucrărilor Publice în 1911, cînd Delavrancea era ministrul acestui departament

D-lor, nu închideți discuția. E ceva mai gravă decît are aerul cestiunea de care ne preocupăm. Dupe răspunsul ce ni s-a dat, sau nu vom participa la expozițiune, sau vom figura într-un mod nepotrivit cu demnitatea țărei. Dupe răspunsul ce ni s-a dat cred că dacă veriunui a mai avut vreo iluzie, şi-a piardut-o desigur, pierdere care ne priveşte pe toți deopotrivă, *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 4 FEBRUARIE 1898, LA REFORMA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

D-lor deputaţi, se discută de atîtea zile şi nu ne mirăm şi nu ne obosim ; cu toţi ne dăm seamă de extraordinara importanţă a proiectului de lege în discuţiune.

Cînd reformezi învăţămîntul unui popor, hotărăşti din prezent despre viitorul lui, şi eşti de pe acuma răspunzător de ceea ce prevezi că se va întîmpla, ca o serie de urmări ale unei reforme discutabile.

Ne dăm seama de marea noastră răspundere, iacă de ce se discută cu atîta seriozitate şi se ascultă cu atîta cuviinţă.

D-lor, de la 1864 şi pînă astăzi toţi am crescut sub imperiul aceleiaşi legi, modificată puţin, neaplicată în parte. Acestei legi datorim cultura, conştiinţa, demnitatea şi onoarea de a vorbi în Parlament. *(Aplauze.)*

Da, acestei legi, spiritului ei şi avîntului autorilor ei suntem datori recunoştinţă, toţi Gîrbovicenii, Bienii, Săvenii, toţi cari, ca şi mine, am beneficiat de instituţiunile culturale ale vremei. Şi dacă socotiţi că a sosit ceasul ca să înmormîntăm această mare lege, să ne despărţim de ea cu solemnitatea cuvenită, cu onorurile meritate de puterea ei de odinioară, cu pietatea unei generaţiuni care găseşte în sufletul ei nobleţă recunoştinţei şi concepţia deplină a unei înalte justiţii.

Chiar de suferinţele ce ne-a cauzat această lege să ne amintim cu seninătate, dacă nu cu plăcere. Am suferit de ziduri umede, de brutalitatea unor profesori ignoranţi şi rai — a unora, căci mulţi au fost şi înţelepţi şi învăţaţi — am suferit de cărţi greşite, de atmosferă îmbîcsită în toate sferele ei, dar de legea aceasta am profitat, învingînd obstacole mari cu unelte inferioare şi am ajuns să avem dreptul de a hotărî, noi, de soarta ei şi a culturei neamului românesc. (*Aplauze.)*

Suferinţele noastre să fie binele noilor generaţiuni, să le cruţăm lor ceea ce a trebuit să îndurăm noi, să îngrijim de sănătatea lor, noi, slăbănogii unei educaţiuni greşite, să răscumpărăm pentru ţară greşelele ce s-au comis cu noi, prin grijea, mintea şi dragostea cu care să-i preparăm speranţele ei viitoare. *(Aplauze.)*

Fireşte, timpul cere o lege mai bună. Condiţiunile actuale impun un pas înainte.

Dar — o primă îndoială — nu vi se pare dvs. că trecerea de la legea din 64 la o alta aşa de deosebită este o trecere bruscă, revoluţionară ?

Să cumpănim cuvîntul, ce pare prea greu. Sunt revoluţiuni morale, fără nici un fel de manifestaţiune concretă, revoluţiuni liniştite, cari adeseaori produc în omenire efecte mai mari şi mai durabile decît cele mai sîngeroase revoluţiuni. Primele sunt pătrunse de puterea noastră de judecată, cele din urmă excită sentimentalitatea şi turbură, grav uneori, imaginaţiunea noastră.

în fond, şi unele şi altele sunt cauzate de puternicii cari se opun d-a recunoaşte cuceririle spiritului uman sau cari impun forme şi instituţiuni de cari spiritul uman este încă departe.

Mi se pare că trecerea de la legea din 64 la cea de astăzi este violentă, revoluţionară, mi se pare că azvîrliţi puterea intelectuală a ţărei dintr-o cale într-alta cu altă direcţiune, mi se pare că rupeţi firul unei culturi pentru a începe altul, fără motive de o ordine prea superioară.

Ş-apoi, n-ar fi trebuit ceva mai îndelungate şi mai adînci meditaţiuni înainte d-a lua o hotărîre aşa de gravă ? Cultura o dorim, o vroim nu ca scop, ci ca mijloc de existenţă, ca o mare speranţă că cultura ne va da dreptul şi putinţa unei existenţe indefinite şi mai norocoase decît cea pe care a avut-o pînă acum poporul român. Şi nu e vorba d-a rezista în războaie şi d-a exista prin victorii sîngeroase. Sunt alte războaie ascunse, continui, adînci, dacă nu s-ar fi compromis cuvîntul, aş fi zis „oculte" *(rîsett),* războaiele economice şi intelectuale, cari surpă existenţa unui popor, pentru ca în cele din urmă, negăsind în el destulă energie morală, să-1 şteargă din harta şi amintirea lumei.

Şi cum organizăm energia morală şi intelectuală, această supremă forţă de rezistenţă şi existenţă a poporului, fireşte că atîrnă de la reforma învăţămîntului public şi de la buna întrebuinţare a timpului. Timpul e cel mai mare reformator. A profita de fiece clipă a timpului, a nu rămîne în urma lui, a şti să combini ceea ce este al lui cu ceea ce este al unui popor, au fost preocupările oamenilor cari au condus cu succes destinele popoarelor. în afară de noi, timpul, în concordanţă cu legile naturei, dărîmă înălţimele, umple golurile, preschimbă tot, abia lăsînd urme din măririle trecute, slabe amintiri din ceea ce odinioară smulgea admiraţiunea unei lumi dispărute. Astăzi savanţii, coprinşi de pasiunea adevărului, se duc în pustiuri pentru a descifra gloria atîtor uimitoare cetăţi în cîteva pietre, în cîteva coloane sfărîmate, singurele urme a ceea ce a fost şi n-are să mai fie. *(Aplauze.)*

Ceea ce facem astăzi determină ceea ce vom fi într-un viitor depărtat, şi dacă opera noastră este greşită, timpul va spori greşală noastră fundamentală, pentru a ne pedepsi ca pe nişte îndrăzneţi ce n-am ţinut socoteală de natura omenească şi de adevăratele noastre probleme intelectuale.

Lăsînd la o parte preocupările de şcoală propriu-zis, ar trebui să vedem că sunt griji de o ordine superioară cari ne pun pe gînduri şi ne dau dreptul de a supune Parlamentului meditaţiunile şi convingerile noastre.

D-lor, reforma învăţămîntului secundar şi superior constat cu plăcere că se sprijină pe doi stîlpi puternici, pe doi stîlpi ce par necesari : omul de ştiinţă pozitivă, ministrul, şi omul de concepţiune filozofică şi sociologică, raportorul.

în urma unei asemenea constatări, criticile mele vor avea forma îndoielei şi, mai corect, sunt pentru mine convingeri adinei ; să fie pentru dvs. îndoieli serioase. Nu formă oratorică, nici mai puţin fineţă oratorică. Din copilăria noastră, d. ministru al instrucţiunei publice a fost o iluzie, o frumoasă iluzie de liceu, şi astăzi nu este o deziluzie de Parlament. Pe d. raportor l-am cunoscut într-un moment greu pentru partidul naţional-liberal. Se cerea valoare, energie, devotament, jertfă. L-am cunoscut la 1888, şi cu d-sa am intrat în focul cel mai viu, învăţînd a lupta cu un om preparat de a învinge.

înţelegeţi, dar, că respectul şi consideraţiunea ce sincer port şi unuia şi altuia îmi vor da moderaţiunea cuvenită într-o

discuţiune care, prin obiectul ei, poate suporta orice pasiune de idei, dar nu orice patimă personală.

Prima îndoială ce am faţă de opera reformatorilor este următoarea : am avut şi avem noi, partid naţional-liberal, în cercul de conducere, o idee netedă şi categorică despre reforma învăţămîntului secundar şi superior ? Dacă n-am avut pînă ce am venit la putere, nu putem avea nici astăzi. Ar fi prea puţin timp pentru a dobîndi convingeri serioase pentru aşa problemă. Dacă n-am fi avut şi deci n-am avea, discuţia ar fi zadarnică ; opera ar trebui înlăturată.

Dar nu, nu admit o astfel de ipoteză. Partidul naţional-liberal a avut şi are o idee netedă şi categorică despre direcţiunea ce trebuie să dăm învăţămîntului public, secundar şi superior. Plecînd însă de la această convingere, cad într-o nedomirire pe care v-aş ruga să mi-o risipiţi. Ce s-ar fi întîmplat, d-lor, cu învăţămîntul public, secundar şi superior, dacă nişte evenimente pe cari nu voiesc să le caracterizez n-ar fi determinat, (sic!).

Ei bine, ce s-ar fi întîmplat dacă prima formaţiune de sub d. Sturdza nu s-ar fi retras de la guvern în 1896 ?

D. Poni venise cu un proiect de lege care reforma învăţămîntul secundar şi superior. Acest proiect, cel puţin în ceea ce priveşte învăţămîntul secundar, [era] diametral opus actualului proiect de lege. Ce aţi fi făcut cu acel proiect de lege ? Răspundeţi, răspundeţi, conform cu conştiinţa dvs. L-aţi fi votat. L-am fi votat! *(Aplauze.)*

Şi ce vom face astăzi cu un proiect de lege diametral opus acelui proiect ? Ce veţi face ? îl veţi vota? *(Aplauze prelungite.)*

De la o idee la alta, de la un proiect la altul, într-o problemă aşa de gravă ? Daţi-mi voie să mă îndoiesc şi să regret, şi pentru dvs. şi pentru mine, această stare sufletească, care ne împuţinează încrederea şi avîntul. *(Aplauze prelungite.)*

Costat cu regret o nouă confuziune în direcţiunea politică, de astă dată privitoare la politica culturală. Ştiu că această confuziune nu priveşte pe autorii legei. Ei îşi vor susţine cu netăgăduit talent opera. Dar dvs., Parlamentul, trebuie să recunoaşteţi contradicţia politică şi morală la care veţi fi condamnaţi îndată ce veţi da putere de lege reformei ce vi se prezintă.

Cauza ? Nu eu voi contesta dreptul şi puterea partidului naţional-liberal d-a reforma învăţămîntul public. Cauza acestui

impas cautaţi-o în greşita metodă politică. Ar fi trebuit să fie consultaţi toţi aceia din Parlament cari s-au preocupat de cultura noastră. în programe, în orarii, în tot ce priveşte de aproape administraţiunea şi pedagogia şcoalei, ministrul şi consilierii săi de aproape sunt suverani. în principiile generale şi fundamentale ale reformei socotesc că un sfat mai larg ne-ar fi pus de acord şi s-ar fi evitat Parlamentului şi partidului o contrazicere dureroasă. Nu este iertat unui Parlament, care reprezintă un partid politic, să varieze, dintr-un an într-altul, în ideile fundamentale privitoare la instrucţiunea publică. O aşa şovăire îi împuţinează dreptul de a reforma învăţămîntul public. *(Aplauze.)*

De la această îndoială de ordine curat politică trec la o altă îndoială de altă ordine.

De unde această pornire de a reforma grabnic învăţămîntul nostru secundar şi superior ? Să fie oare la noi atîţia publicişti cari să se fi preocupat îndeosebi de şcoală ? Sunt la noi numeroşi critici culturali, o mulţime de cugetători, de filozofi, cari, făcînd sinteza învăţămîntului, au ajuns d-a pipăi cauza răului nostru şi d-a vedea limpede remediul nostru ? Sunt la noi numeroşi bărbaţi de stat cari să-şi fi concentrat preocupările lor asupra instrucţiunei publice ? De unde a pornit această pasiune de reformă ? Nu, nu văd acel vast complex cultural, acea masă de oameni excepţional de culţi şi de meditativi din cari să pornească curente puternice de reformă, din cari să se ridice, strălucit, cele mai înalte aspiraţiuni culturale, cu vigoare şi cu ordine, cu avînt hotărîtor şi cu un ideal bine determinat în cele mai complicate probleme de cultură, de morală, de educaţiune.

Sunt cîţiva bărbaţi de înaltă cultură, dar aşa de puţini şi mai toţi aşa de puţin preocupaţi de problemele culturale, încît am dreptul d-a zice că nu au determinat încă un curent serios de reformă culturală.

Cauza, adevărata cauză, eu îndrăznesc a o găsi în dorinţa d-a imita pe alţii. în Europa sunt popoare îmbătrînite în instituţiunile lor, cari îşi caută întinerirea în primenirea acestor instituţiuni.

De verio zece ani ne-a coprins mania Norvegiei. Mania Nordului. Profesorii şi inspectorii sunt trimeşi în Norvegia. Este sau nu verio potriveală între noi şi norvegieni ? Nu se întreabă nimeni.

Mulţi au început sa uite frumuseţile Sudului. E o atracţiune, inexplicabilă, a polului, o suedomanie irezistibilă. Doamnele, sătule de grandiosul Elveţiei, vor să admire farmecul misterios al fiordurilor. Şi cu toată deferinţa ce am pentru un om de mare talent, pentru un adversar care este o forţă excepţională în politică, sunt nevoit d-a constata că mai ales d-sa, cl.Take lonescu, s-a resimţit de această manie norvegiană. Dar voi fi drept. D-sa, în primul rînd, cu impresii din Anglia şi din Norvegia, şi-a zis cu drept cuvînt: „în şcoalele noastre nu cultivăm fizicul"...

(D. Macri. Are dreptate.)

Am zis eu că nu are ? D. Take lonescu a observat aspectul trist al copiilor în şcolile noastre. Slabi, palizi, costelivi, ofiliţi.

Şi cînd s-a gîndit la copiii voinici şi veseli de aiurea, a încercat, prin diferite măsuri, să restabilească un echilibru normal între dezvoltarea intelectuală şi cea fizică. D-sa s-a pronunţat îndeosebi pentru acel fel de gimnastică în şcoli cari să permită spontaneitatea. S-a pronunţat pentru mai multă libertate în exerciţii. A avut dreptate. Un mare fiziolog german a observat că intre asemenea exerciţii nereglementate, cari dezvoltă agilitatea, permiţînd entuziasmul şi personalismul în mişcări şi-între dezvoltarea stratului cenuşiu al materiei nervoase este o intimă legătură. Sunt vesel că d-sa a realizat în parte aceste reforme şcolare. De cîte ori, pe noi, cari am crescut în ziduri umede, închişi ca în temniţe, nu ne apuca dorul de un soare mai cald şi mai luminos, de o natură mai frumoasă şi mai bună ! Şi mi-aduc aminte — nu cu ură, căci ţin socoteală de timpuri — că primul ministru de instrucţiune care a venit să ne viziteze liceul a dat ordin să reducă şi din acei 45 de bani pe zi, cît costa întreţinerea unui bursier. S-a gîndit la soldaţi, fără a se gîndi la frăgezimea copiilor, la faptul că bursierul trebuia să stea 7 ani închis în liceu, nici la viaţa sedentară, tocmai la vîrstă cînd natura cere mai multă mişcare.

Dar d.Take lonescu a fost impresionat şi de altceva din Norvegia. Acolo — sunt verio 8 ani, mi se pare — s-a propus un sistem de trifurcare în licee, învăţămînt clasic, real şi unul mediu. Nu ştiu, însă, dacă pînă acum acest sistem a devenit lege. Iacă de unde ne vine şi ce explică faptul că, pentru prima oară, trifurcarea apare în proiectul de lege al d-lui Take lonescu.

De la început, însă, sunt dator a recunoaşte o mare deosebire între reforma proiectată de d-l Take lonescu şi actualul proiect de lege. D-sa propunea un gimnaziu absolut deosebit de liceu. Cine ar fi trecut gimnaziul n-ar fi putut trece în liceu. V-a spus-o : gimnaziul ar fi reprezentat o cultură ceva mai dezvoltată decît clasele primare, rezervat claselor muncitoare, maselor de copii ieşiţi din mica burghezie. Nu ; d-sa vă afirma că nu desface, nici nu concepe poporul în felii, dar organiza o şcoală modestă pentru pungile modeste. Recunosc să sub acest raport, actualul proiect de lege, punînd în legătură directă gimnaziul cu liceul şi cu universitatea, are o superioritate democratică incontestabilă.

Dar nu numai Norvegia a influenţat pe diferiţii noştri reformatori, ci şi Germania şi Francia.

în Germania, dupe marele război de la 1870, ministrul de instrucţiune publică se adresează corpului savant, cerîndu-î să se pronunţe asupra învăţămîntului secundar. Toţi aceşti savanţi, profesori universitari şi pedagogi, în frunte cu o glorie ştiinţifică a germanilor, Dubois Raymond, se pronunţă pentru un singur tip de liceu, liceul clasic, din care să se reverse în universităţi studenţi pentru diferite specialităţi. Cu toate acestea, ministrul a trecut peste unanima părere a savanţilor, vroind să ridice învăţămîntul real, cu o mai mare dezvoltare a limbilor vii. Două sunt cauzele acestei tendinţe. în Germania nu existau destui profesori de ştiinţele fizice, de ştiinţele naturale, şi de limbele vii ; şi apoi gimnaziile reale erau abandonate, fiindcă nu dădeau dreptul elevilor de a trece în universităţi. Astăzi, din gimnaziul real se admit în Universitate, dar nu la facultăţile de medicină, de drept, de teologie şi de înalte studii^ literare, filozofice şi istorice, deşi în gimnaziile reale limba latină se învaţă şeapte ani. Şi în orice ramură de profesorat se preferă cei cari au făcut învăţămîntul clasic înainte de a se specializa.

Dar în Germania, ca şi în Francia, s-a putut susţine că limbei eline şi mai ales limbei latine li s-au dat o intensitate care apăsa greu, imposibil de greu, asupra tinerimei. Versuri latineşti, compoziţii despre diferiţii autori, nu numai într-o limbă latină corectă, dar cît se poate mai apropiată de stilul şi dialectul autorului despre care se scria. în sfîrşit, în Germania, examenul cu care se termina gimnaziul, trebuia susţinut în limba latină.

Să scrii latineşte în stilul lui Tacit ? Fie chiar şi acela narativ, fermecător, elocinte, al lui Titu Liviu ? Să scrii versuri corecte în felul lui Virgiliu, cînd versuri bune este greu să lc faci chiar în limba ta ?

Să vorbeşti în latineşte în stilul lui Cicerone, cînd ca Cicerone este imposibil a vorbi chiar în limba ta proprie ? *(Ilaritate. Aplauze.)*

înţeleg, da, înţeleg ca asemenea probe să fi speriat pe noii pedagogi ; înţeleg, în aceste ţări, să fi apărut reformatori cari să restrîngă cercul studiilor clasicităţei şi să ceară sporirea studiilor ştiinţifice, utilitare, moderne.

Avem nbi motivele pe cari le-au avut cei din Germania şi din Francia ?

Cam pe la 1880 a început în Francia pornirea, exagerată la unii, a reformelor. Şi cînd s-a ridicat un tumult prea mare şi prea uşurel în contra clasicismului, în apărarea înţeleaptă a lui au fost tocmai oameni de ştiinţă. Lista ar fi mare. Să mă opresc la unul dintre cei mai iluştri. Cine nu ştie că Paul Bert a fost un spirit de o pătrundere excepţională, o minte profundă, un cercetător ştiinţific care a onorat Francia ? Ei bine, tocmai acest om de ştiinţă s-a pus d-a curmezişul acelui utilitarism zvăpăiat şi îngust. El, cu o rară elocinţă, a spus francezilor că.civilizaţia lumei, că bunul renume şi gloria Franciei se datoreşte clasicităţei.

S-a făcut o greşeală, zicea el, de a se neglija învăţămîntul ştiinţific, util, practic ; să nu se comită o greşeală şi mai mare, de a despreţui idealul. „Trebuie ca cultul frumosului, ca respectul neutilului, ca iubirea de ideal să pătrundă adînc sufletele fragede." *(Aplauze.)*

Eu sunt surprins, vă mărturisesc, să văd că se invoacă la noi, de la tribuna Parlamentului, greutăţile pe cari le suportă elevii din cauza clasicismului. înţeleg, în parte numai, reacţiunea din Germania şi din Francia, dar la noi, în liceele noastre, unde la limbile clasice elevii au fost şi sunt promovaţi... cum să zic... pe mofturi. *(Ilaritate.Aplauze.)* Nu înţeleg nimic. Ar trebui să regretăm că studiile clasice, de la 64 şi pînă astăzi, au fost aşa de puţin şi de rău predate în liceele noastre.

înţeleg să regretăm că sufletele generaţiilor noastre nu au fost pătrunse de spiritul puternic, măreţ şi echilibrat al clasicismului. Fără să vrem, surîdem, făţiş sau în fundul conştiinţei noastre, cînd se pune la noi problema clasicismului. Vă

atrag atenția că, în Germania și în Francia, profesorii, savanții, pedagogii încep să revină asupra unor pași pripiți, observînd o slăbire în cultura generală, ca și în dezvoltarea specialităților universitare.

D-lor, ce concepțiune avem noi despre misiunea liceului ? Credeți că din liceu un tînăr de 19 ani trebuie să iasă savant în limbele clasice și filologie, în filozofie sau în științele fizice, naturale și matematici ? Dacă așa ceva credeți, atunci puteți bifurca, trifurca și multiplica mai departe ramurile liceale, și învățați din liceu nu veți izbuti să scoateți. Veți scoate, voind să-i faceți savanți într-o ramură, niște originali, maniaci prea de timpuriu, pedanți la vîrstă iluziilor și incapabili pentru toată viața de a concepe existența într-o sinteză de oameni cu minte. *(Aplauze.)*

Misiunea liceului este alta : să dea o tinerime cu o cultură integrală, cu toate facultățile, în echilibru prin studiile variate ale clasicismului și ale științelor pozitive, preparați de a se specializa în universitate, cu atît mai bine cu cît au sosit acolo oameni complecți printr-o educațiune complectă.

Sosesc, d-lor, la o întrebare de o excepțională însemnătate. Cum influențează studiile clasice și filozofice cerebrațiunea unui elev și cum influențează științele pozitive ? Ce rol au unele și ce rol au cele din urmă asupra preparațiunei și formatei intelectuale ?

Științele, atît cît se pot preda în liceu, în bună parte se reduc la o nomenclatură destul de neplăcută, la o enumerare de fenomene constatate de alții, clasificate de alții. Elevul trebuie să le rețină așa cum au fost determinate de alții. De la el, nimic. Tot ceea ce I se cere e să le înțeleagă, mai adeseaori le va învăța fără înțelesul lor adevărat și complect. Constatările științifice se impun inteligenței elevului cel puțin cu aceeași neîndurare ca și suratele *Coranului* unui bun mahometan. Discuția faptelor și a fenomenelor ?

Ce să discute ? Ceea ce nu e discutabil ? în liceu nu se poate preda marile probleme științifice, marile ipoteze, nici istoria și evoluțiunea spiritului uman, în concepția generală și filozofică a naturei.

D-lor, chiar în științele matematice, a face o demonstrațiune de geometrie, de exemplu, nu va să zică a pune în acțiune puterea de producere a inteligenței, ci tot puterea de reținere. în.tr-6 demonstrațiune nu raționezi... *(întreruperi.)*

Vă rog, așteptați ; surîsul cîtorva savanți de aci este ușor de învins. într-o demonstrațiune nu raționezi tu, elevul, ci reproduci un raționament alcătuit de altul, și pe care adeseaori omenirea îl repetă de secole, de multe secole, fără a-l schimba, fără a-l putea schimba întru nimic.

De la Euclid și pînă astăzi, aceleași teoreme fixate într-o formă admirabilă, într-o dialectică deductivă, de o claritate uimitoare, față de care nu-ți este iertat altceva decît a le repeta precis, cu o singură condiție, să le înțelegi în această repetiție, prin care omenirea își arată necontenit admirațiunea sa nemărginită pentru sublima antichitate.

(Gr. M. Sturdza. Dar aplicarea acestor legi, ce zici ?)

Da, da, măria-ta, eu am citit *legile fundamentale ale universului,* datorite măriei-tale.

Dar cînd se ridică cineva la această filozofie profundă a universului ? Atunci cînd a albit în speculațiuni de înaltă știință, și măria-ta ai albit pînă ai ajuns la sinteza lumei... *(Ilaritate. Aplauze.)*

Recunosc o deosebire între științele fizice și naturale și între matematici. Cele dîntîi, oricît de fermecător le-ar expune un profesor, memoria va juca rolul principal în deprinderea lor ; pentru matematici ți se cere mai mult priceperea decît memoria. însă și față de unele, și față de celelalte, facultățile intelectuale ale elevului sunt ținute într-un fel de *pasivitate,* căci ori trebuie să repete o constatare de fapt, ori se mărginește a repeta un raționament bine determinat de alții, cari nu poate fi întru nimic schimbat, nici în forma lui generală, nici în desfășurarea fatal logică și științifică. Și nu aș putea preciza dacă raționamentul unui copil s-ar dezvolta prea mult prin repețirea strictă a raționamentului altuia, dar sunt sigur, convins de ultimele experiențe psihologice, că memoria, memoria mecanică, aceea cu cari trebuie să reții întreaga masă de nume proprii, de date, de cifre, de clasificații obositoare, această memorie scade prin exerciții mecanice.

Ce influență au, cum lucrează studiile clasice, literare și filozofice asupra creierului unui elev, și anume, care parte sufletească se dezvoltă mai mult prin aceste speculațiuni intelectuale ?

D-lor, nu tăgăduiesc că o parte din studiul limbilor așazise moarte pune la contribuție memoria și adeseaori obosește mintea copiilor, dat fiind metoda întrebuințată, metodă

insuficientă şi învechită. La noi, mă grăbesc a adăoga că dificultăţile cresc prin faptul că nu avem, în genere, un corp profesoral destul de preparat. Gramatica, cu formele ei multe, nesfîrşitul şir de excepţiuni ce se dau spre memorizare, sintaxa de multe ori surprinzătoare pentru cei deprinşi cu o disciplină mai puţin severă şi mai puţin complicată a limbilor vii, toate acestea sunt dificultăţi mari de învins. Dar nu această gimnastică a minţei este partea importantă din clasicism. Ceea ce hotărăşte despre imensa importanţă a clasicităţei este acel frumos, senin, înalt, de o intelectualitate incomparabilă, în raport cu cele mai desăvîrşite creaţiuni moderne, în care sentimentalitatea, de multe ori nemăsurată, joacă rolul dominant.

Şi apoi, în faţa unei pagini frumoase, în faţa unui adevăr moral şi etern, sufletul nostru este liber ; nimeni nu-i poate determina serios şi de mai înainte modul de a înţelege şi felul de a admira. Puterea noastră intelectuală are o amplitudine indefinită de a se mişca şi dezvolta. Simţim cum putem noi, înţelegem în felul nostru de a cerebra, ne avîntăm dupe puterile şi tendinţele noastre, dar şi simţirea, şi inteligenţa, şi avîntul nostru dobîndesc delicateţi şi forţe noi nu pentru a uita realitatea, ci pentru a o privi de la acele înălţimi cari te prepară pentru viitoarele sinteze cînd vei ajunge om desăvîrşit. Facultăţile noastre sufleteşti sunt libere, iar nu încătuşate într-un. raţionament determinat în forma generală \şi \de desfăşurarea lui inmutabilă, facultăţile noastre sunt aţîţate la *o activităţi* intimă. Sufletul nQstrjJde copil încă în studiile^clasice şTfilozofice este liber, este activ, aş putea zice că se deprinde cir~acefe operaţiuni intime'cari intră în sfera creaţiunilor.

între un fenomen natural pe care-1 afirmă elevii, fiindcă l-au constatat alţii, între un raţionament de matematici pe care-1 transcriu elevii, fiindcă l-au determinat alţii, şi între cea mai uşoară încercare literară, bunăoară descrierea satului natal, este o mare deosebire. Această simplă probă din urmă face pe elev să se adreseze conştiinţei lui, să-şi pună în mişcare şi în ordine impresiile lui, percepţiunile lui, întreaga lui maşină intelectuală în deplina ei personalitate.

Iată de ce cei mai iluştri cugetători au ajuns la deosebirea următoare : învăţămîntul ştiinţific, utilitar — vorbesc despre ceea ce se poate preda într-un liceu — dezvoltă şi disciplinează inteligenţa, restrîngînd-o însă la *pasivitate;* studiile clasice, literare şi filozofice aţîţă şi dezvoltă *activitatea* intelectului, preparînd *personalitatea* fiecăruia.

Să nu se zică : voi da în traduceri cele mai însemnate opere ale antichităţei. Creaţiunile lumei vechi nu se pot citi ca nişte romanţe moderne. Cînd te opreşti o săptămînă pe o pagină în original pentru a o înţelege, în aceea muncă necesară ne apropiem de inspiraţiunea lumei dispărute, pătrundem misterele unor gînduri fără de seamăn, descoperim misterile marelui echilibru între formă şi fond, ne preparăm astfel forţa noastră de a crea în limba noastră proprie. *(Aplauze.)*

S-a susţinut aci, de către simpaticul şi tînărul nostru coleg, d. Săveanu, un profesor distins şi care a debutat aşa de bine în Parlament, că antichitatea, frumoasa antichitate, nu ne deprinde cu metoda intuitivă, căci ea nu cunoştea decît pe cea deductivă. O nedreptate. Lumea antică a cunoscut şi pe una, şi pe cealaltă. Concepţiunea ştiinţifică a lui Democrit se adevereşte astăzi. Galien aplicase deja vivisecţiunea.

Ce lipsea, ca metode, celei mai mărețe Academii, şcoalei din Alexandria ? Observaţia cea mai severă, ajutată de instrumentele cuvenite, experienţa cu tendinţa actuală de a verifica şi explica fenomenele naturale, deducţia şi inducţia, tot găsim în acest vast laboratoriu al inteligenţei, al conştiinţei umane.

Am ascultat cu plăcere elogiul ştiinţei făcut de d. Saveanu. Aş fi voit să ştiu dacă ar fi izbutit să facă un astfel de elogiu, fără o cultură clasică şi filozofică. Mi-am adus aminte de idealul ştiinţei, de visul fericit al ei din discursul marelui Berthelot, Dar cine e contra ştiinţei ? Nu, eu nu sînt contra ştiinţei, dar nu pot consimţi ca, pentru util, să se stingă prea de timpuriu idealul, nobilul ideal, din sufletele fragede ale generaţiunilor viitoare. *(Aplauze.)*

Nu mă revolt contra ştiinţei, sunt însă revoltat contra pornirei prea utilitariste, contra unei îmbătrîniri grabnice, covîrşită de preocupări mici şi egoiste. *(Aplauze.)* Suntem o societate tînără, şi în repedea noastră dezvoltare ne-am molipsit de unele cusururi, avem cusururile unei societăţi care a parvenit într-o clipă de timp. *(Aplauze.)*

Nu, eu nu ating pe cei trecuţi, pe marii noştri oameni. Mi-e sufletul plin de admiraţiune şi de pietate pentru dînşii, şi nu-i invoc decît numai în sprijinul ideilor mari şi generoase. Le

datorăm lor existența noastră, ridicarea noastră în rîndul popoarelor civilizate.

Repede trebuia să ajungem şi repede am ajuns, de aci o serie de neajunsuri de cari nu ei sunt răspunzători, ei, entuziaştii şi inspirații. Am însă dreptul de a vă spune : de veți creşte oameni cari să se grăbească în triumf, veți creşte nişte oameni fără ideal. *(Aplauze.)*

Ia gîndiți-vă la figura care domină secolul nostru.

Ce, Ion Brătianu era un utilitarist ? Creațiunea lui se sprijină mai mult pe acel realism modern sau ştiințific, ori mai toată se explică prin forța supranaturală pe care el o găsea în ideal ?

D-lor, eu m-am silit a-l înțelege la distanță.

Cel mai mare noroc e să lucrezi sub conducerea oamenilor mari. Iacă de ce ar fi uman să nu ni se mai amintească prea des norocul de a fi lucrat cu Ion Brătianu, căci prea ni se repetă nenorocul nostru. *(Aplauze.)*

Da, eu cred că în toate problemele vieței noastre naționale Ion Brătianu avea cuvenita parte de idealitate. Realitatea se mlădia sub idealitatea lui. *(Aplauze.)* Primele cuvinte pe cari le-am auzit din gura lui —• şi nu le voi uita niciodată — au fost următoarele : „mare jertfă faci intrînd în viața publică ; te vei coborî în fiece zi din nobila lume a idealului într-alta aspră, neîndurată şi îngustă, dar pentru nimic în lume să nu-ți abandonezi pentru totdauna lumea ta ideală.

Să nu crezi că e posibil fericirea unui popor numai cu mijloace practice. Cînd te vei simți obosit şi dezgustat, să te ridici iarăşi la acele înălțimi senine, pentru ca să te poți coborî iarăşi în viața cea grea cu forțe noi de luptă". *(Aplauze prelungite.)*

Dar în această lume, izvor de energie, singura care prepara frumusețea morală, e greu să te ridici fără ajutorul clasicității şi a spiritului filozofic.

Nu, nu este de ajuns literatura şi filozofia, mai ales etica modernă. Viața modernă este complexă, operile ei sunt mai confuze. Sentimentalismul e prea întins. Frumusețea, binele şi adevărul chiar, întrupate în creațiuni artistice şi filozofice, nu apar aşa de neted, aşa de clar, aşa de majestuos ca în creațiunile antice. Confuziunea unei vieți de o complexitate nebănuită de antici se resfrînge asupra celor mai geniale creațiuni moderne. Virtuțile noastre chiar sunt torturate. Jertfile noastre n-au acele trăsături mari. Voiți să creşteți eroi ? Antichitatea e cea mai bună şcoală. Voiți virtutea, frumusețea şl curajul ? Moartea lui Socrate este exemplul care se impune umanității. El bea de bunăvoie otrava, cînd putea să scape. El, pentru a se supune legilor patriei, îşi execută singur o sentință nedreaptă.

El, pentru a învăța cum poți muri pentru o idee, îşi acoperă fața murind, ca cei din jurul lui să nu vadă convulsiile suferinței, să nu vadă decît frumusețea morței. *(Aplauze.)* Şi noi, cari ne simțim aşa de mici neputînd citi în original autorii antici, în rămăşițele acestei antichități — slabe amintiri din cele mai divine opere — găsim cele mai norocoase inspirațiuni ale noastre. *(Aplauze.)*

D-lor, conştiința noastră are două domenii : unul de care ea îşi dă bine seama, o posesiune directă şl exercitabiîă continuu, deşi succesiv, celalt, poate cel mai întins, domeniul Inconştiinței, din întunecimea căreia apar adeseaori lumini surprinzătoare, cari trec în domeniul conştiinței. Un exemplu pentru a ilustra acest adevăr abstract. Un călător obosit de un lung drum, însetat de mişcare şi de arşița soarelui se opreşte emoționat în fața unui şipot limpede şi răcoritor. Bea cu poftă, apoi priveşte lung. De unde vine această făşie de apă ?

Dasupra ei se ridică o pantă acoperită cu un codru secular, prin care vederea nu poate străbate.

Mai sus de codru, un munte gigantic. De unde vine?

întunericul codrului, greutatea muntelui, şi nimic altceva. De unde vine ? Din întunericul codrului, de sub greutatea năprasnică a uriaşei înălțimi. Aşa apar unele lumini ce trec prin conştiința noastră, din întunericul nepătruns, dintr-un domeniu vast, incomensurabil. Ai crede la prima impresie, că picăturile apei se scutură din buza malului rupt, că unele inspirațiuni pleacă din coprinsul conştiinței, pe cînd ele ne sosesc din depărtări misterioase. *(Apl,*

D-lor, se uită o limbă xtn ti ca da/ă nu o citeşti necontenit da, se uită, ca şi o teorem&Lde-g-ecîmetrie, dar urmele lor ramîn, rămîn în domeniul inconştienței, şi din acest domeniu apar, mai tîrziu, cele mai generoase idei, pe cari omul le poate închina umanității. *(Aplauze.)*

Şi sub acest raport eu cred că învăţămîntul integral şe impune, mai ales cînd este dovedit că clasicismul şi filozofia dezvoltă personalitatea intelectuală a omului. Din liceu să iasă oameni capabili de a deveni ceva în orice direcţiune.

Numai cu studiile ştiinţifice nu este preparat pentru a se ridica la înălţimele ştiinţelor mai tîrziu, cînd se va specializa.

însemnatul fizician englez Tyndhal a scris un volum celebru ; şi-a pus în minte ca prin acest volum să facă pe şcolarul cel mai mediocru capabil de a reproduce toate experienţele de electricitate. Cu prea puţin material şi cu o minte destul de ordinară, orice copil, cu volumul lui Tyndhal, izbuteşte pe deplin. Aş vrea să ştiu ce carte ar fi în stare să facă pe un şcolar capabil d-a face o bună compoziţie literară ? Nu, pentru aceasta se cere un studiu regulat, metodic, îndelung, fireşte, pe lîngă aptitudinile naturale. Voiţi un exemplu mai general ? îndată ce vorbeşti cu un tînăr de peste Carpaţi, simţi că-i lipseşte ceva ; şi recunosc că lipsa e din cauza părţei ştiinţifice. Fraţii noştri sunt mai iuţi, mai animaţi, mai pregătiţi pentru o înferbîntare ideală, că sunt... dar să nu turbur monarhia vecină... *(Ilaritate.)*

Vedeţi, d-lor, că eu sunt pentru învăţămîntul integral. Cu sistemul dvs. veţi scoate oameni de ştiinţă fără înclinări de a filozofa şi literaţi şi filozofi fără spirit ştiinţific. Un rău ca şi celălalt, adică două rele deopotrivă de vătămătoare culturei generale a ţărei. »

S-a invocat aiurea surmenajul. Aiurea aş mai înţelege să se înşele. V-an\jspus "ce studii excesive de latineşte şi de greceşte se făcea în Francia şi în Germania. Dar la noi ? O, Doamne ! Dar am fost, şi probabil continuăm de a fi, aşa de şireţi, încît nu ne-am prăpădit cu firea din cauza prea multelor studii. De mici am întrevăzut şi aplicat „diviziunea travaliului". Unii preparam problemele, iar alţii traducerile, şi la tezele în scris era un schimb reciproc : latineşte pentru mateme, şi viceversa. Am aci un coleg cu care am învăţat liceul, un coleg pentru care am o deosebită dragoste şi stimă, d. Mihail Ghimpa. La bacalaureat eram în aceeaşi serie. D-sa a făcut teza latinească pentru toţi, şi eu partea ştiinţifică. *(Ilaritate.)* Şi nu surmenajul ne obligă la acest mijloc copilăresc, ci altceva. Nici greutatea studiilor. Ci lipsa de cărţi, metodele greşite şi unii profesori ce-mi păreau trimeşi pentru a ne tor-

tura bietele noastre tinereţi. Generaţia noastră a suferit de două nenorocuri : nu am apucat nici entuziasmul celor bătrîni, nici preparaţiunea mai completă a profesorilor de astăzi. Şi de aceea recunoştinţa noastră e cu atît mai vie pentru acele excepţiuni graţie cărora am putut lupta cu chinurile celor mai mulţi.

Cred, şi rămîn nestrămutat în această credinţă, că o mare reformă s-ar putea face în învăţămîntul nostru secundar-printr-o bună alcătuire a programelor analitice. *(Aplauze.)* Să se reţină din ştiinţele fizice şi naturale partea generală şi să se reducă ceea ce se adresează numai memoriei, ceea ce este şi nefolositor, şi obositor, nomenclatura care te dezgustă pînă | y **5 - o** înveţi şi nu te face mai cult dupe ce ai Jn-văţat->o=pe dina- \/ fară. Să se reducă din geografie şi istorie/amănunţimele fără/x valoare. Să se combine mai bine- studiile matematice, în cari », Jy domină încă o metodă arhiconservatoare. De la elementele lui *Ă* Euclide şi pînă astăzi nu s-a mai revizuit geometria. Şi azi se demonstrează evidenţe cu o naivitate gravă şi impunătoare. Aceasta o susţineam cu oarecare succes faţă de un savant inginer român. Un exemplu, unul numai, deşi v-aş putea da o serie întreagă. In geometrie admiţi adevărul incontestabil că drumul cel mai scurt între două puncte este linia dreaptă. Cu toate acestea este o teoremă, aparte, cu o serioasă demonstraţie, pentru a ajunge la următorul adevăr : suma a două laturi dintr-un triunghi este mai mare decît cea d-a treia latură. Dar, d-lor, acest adevăr este o evidenţă ce naşte din primul adevăr. Fireşte ; cele două laturi din cari îţi faci suma este un drum la cele două puncte cari determină linia cea de a treia. Este alt drum ! Nu este linia cea dreaptă. Nefiind linia cea dreaptă, e un drum mai lung decît cea de a treia latură, singura linie dreaptă între cele două puncte. *(Aplauze.)*

Aceeaşi observaţie generală şi la limbile clasice. Pentru ce atîtea reguli pe dinafară ? Pentru ce atîtea sute de cuvinte învăţate în şir ? Pentru ce tendinţa, scopul de a scrie latineşte ? Nu, d-lor, şcoala este prea conservatoare în metode. S-ar putea trata limbile vechi ca şi limbile vii.

Şi unicul scop al metodei să fie : putinţa de a ceti şi înţelege în original operile celor vechi ; atît şi nimic mai mult. *(Aplauze.)*

Cred că astfel am izbuti să avem bune licee cu studii complete, şi clasice, şi ştiinţifice.

— D-lor deputați, făgăduisem chiar d-lui ministru ca să termin astăzi...

(S. Haret. Continuați. Doresc ca discuția să fie cît mai largă.)

Recunosc, dvs. m-ați întrebat numai dacă voi termina astăzi...

Nu sunt ostenit. Aş putea termina dacă dupe 5 minute repaus ați prelungi discuțiunea.

(Continuarea se hotărăşte pentru a doua zi)

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 5 FEBRUARIE 1898, LA REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

D-lor deputați, ieri, zorind ca să termin unele mici detalii, nu le-am spus cu o riguroasă preciziune ; clin această cauza, unii colegi s-au putut înşela asupra cîtorva nuanțe, căci nu cred că fondul discuțiunei să nu fi fost limpede. Repeziciunea cu care am vorbit explică unele mici erori de fapte. Am zis : „ministrul de instrucțiune al Germaniei" în loc de al „Prusiei". Eroare pe care, desigur, dvs. ați rectificat-o. Dar nu asupra unor asemenea lucruri voi reveni. S-a zis însă de un vicepreşedinte, pentru care am o deosebită stimă, că eu aş fi tăgăduit partidului nostru dreptul de a reforma instrucțiunea publică. Cred că această greşală n-am făcut-o eu, ci d-sa. Atît am spus : o lege aşa de mare avea nevoie de un sfat mai larg între aceia cari s-au preocupat de cultura națională. Cu un asemenea sfat, sunt convins că reforma actuală ar fi fost o continuare a tendinței generale, care a prezidat necontenit în partidul național-liberal, sub raportul cultural.

Mi s-a mai zis că sunt contra învățămîntului ştiințific şi utilitar din licee. Ar fi inutil să protestez cu energie în contra acestei imputări. Declar însă că nu-mi explic această confuzie. N-am afirmat destul de categoric că sunt pentru învățămîntul *integral ?* Am apăsat mai mult asupra învățămîntului clasic, dovedind importanța lui în educațiunea noastră culturală şi morală, pentru că această parte mi s-a părut micşorată prin noua reformă. M-am oprit asupra deosebirei dintre învățămîntul clasic, literar şi filozofic şi învățămîntul ştiințific, utilitar şi practic. Deosebirea pe care am făcut-o nu este a mea, ci a

tutulor marilor cugetători şi pedagogi. Vă rog să reţineţi bine că eu am constatat deosebirea aceasta numai întrucît priveşte partea ştiinţifică ce se poate preda în liceu. Da, are dreptate amicul nostru, d. Săveanu, noul şi simpaticul^ orator, cînd atît de elocinte constată poezia ştiinţei. Dar în liceu ştiinţa poate avea acea poezie ? Poezia ei stă în profunditatea ei, în marea sinteză a legilor ei, în avîntul cu care tot mai mult scrutează misterile naturei. O asemenea poezie însă o resimt numai spiritele înalte cînd pe băncile universitare şi dupe universitate pot să coprindă mijloacele şi scopul ştiinţelor pozitive, cînd îşi dau seama de evoluţiunea lor, de fazele trecutului, de starea lor în prezent şi bănuiesc viitoarele ei cuceriri. Dar pînă să ajungă aci în liceu, forţat, partea ştiinţifică se reduce la reţinerea, adeseori mecanică, a faptelor, a datelor, a constatărilor. Că cel mult deprinderea preţioasă a observaţiunei se dezvoltă ; susţin însă că această deprindere nu este cea mai superioară şi că nu are nevoie de o prea mare educaţiune. Mai susţin că omul se naşte cu înclinările lui utilitariste, şi nu de asemenea înclinări trebuie să ne îngrijim cu o deosebită atenţiune.

Mai mult. Cum aş fi fost eu contra învăţămîntului ştiinţific,, cînd sunt convins că astăzi studiile filozofice şi sociologice au intrat într-o fază ştiinţifică ? Nu înţeleg un spirit filozofic fără o cultură ştiinţifică, dupe cum n-aş fi mulţumit de oameni de ştiinţă fără o tendinţă filozofică şi fără o tendinţă cît de slabă literară. Dar nici silogistica clasică n-ar mai avea sens astăzi fără oarecare cultură ştiinţifică. La urma urmelor silogismul-tip ce este ? Este o operaţiune intelectuală abstractă şi independentă de ştiinţă ? Să ne lămurim repede cu un exemplu clasic : „Toţi oamenii sunt muritori — y este om — deci : y este muritor". Această operaţiune intelectuală ne-a dus la ceva nou ? Deloc. Toată ştiinţa se reduce la propozlţiunea generală. Mi se pare că Mill reduce silogismul la : precizezi la particular ceea ce se afirma la general. Matematicianul Duhamel îl reducea ironic la dreptul de a mai afirma încă o dată ceea ce ai mai afirmat o dată. Fireşte, dacă toţi oamenii sunt muritori şi y este om, cînd ajungi solemn la afirmaţiunea că şi y este muritor, e desigur un lux de repetiţiune, aproape o glumă serioasă, şi nimic mai mult. De unde, d-lor, putinţa de a silogistica? Din putinţa de a dispune de propoziţiuni generale sigure.

E evident că astăzi, din ştiinţe, din constatările lor vom avea şi putinţa de a face cea mai simplă teorie de logică. Cum dar aş fi putut fi eu contra învăţămîntului ştiinţific ? Am spus-o şi o repet: clasicismul literar şi filozofic pune facultăţile noastre în activitate, iar cel ştiinţific, atît cît se poate preda în liceu, le ţine mai mult în pasivitate. Iacă de ce am fost şi sunt pentru învăţămîntul integral. Acesta e tipul meu de liceu, din care să iasă oameni întregi în cultură, echilibraţi în facultăţile lor intelectuale şi astfel capabili de a aprofunda mai bine specialitatea lor universitară.

Vorbesc de liceele cari prepară pe tinerii universitari, nu vorbesc şi nu sunt deloc contra şcoalelor reale, profesionale, al căror scop ar fi să prepare tineri pentru industrie, comerţ şi şcolile superioare tehnice.

S-a zis : Germania şi Francia vor să facă experienţa învăţămîntului ştiinţific în licee. Trec peste detalii. Trec peste faptul că în Germania gimnaziul real are şapte ani de latineşte. Trec şi peste observaţiunea că reforma noastră diferă de a lor. Şi răspund : Francia şi Germania, dupe o cultură clasică, filozofică şi literară de mai multe secole, pot să facă această experienţă. Gloria lor este deplină şi datorită clasicismului. Atmosfera literară şi filozofică acolo este vastă, completă şi specialiştii celor mai infime ramuri ştiinţifice trăiesc într-un aer ambiant de intensitate filozofică şi literară excepţională. Dar noi ? E verio comparaţie posibilă ? E la noi obiceiul d-a frecventa^ cursurile universitare ? Unde sunt muzeele, sălile de conferinţă, teatrele şi publicaţiunile literare, beletristice, istorice şi filozofice ?

în Germania, unde tradiţiunile aristocratice sunt încă puternice, oamenii chemaţi să prezide la soarta marelui imperiu nu sunt nici din mica-burghezie, nici, mai puţin, din vasta masă a muncitorimei, ci din aristocraţie în mare parte şi din marea industrie. Şi toţi aceştia au cultura clasică din liceu, oricare ar fi fost mai tîrziu specialitatea lor universitară. Chiar în Francia, iluştrii oameni de stat şi cugetători profunzi s-au îngrijit de efectele triste ale unei pripite specializări, deoarece acolo oamenii chemaţi să guverneze poporul francez, pot ieşi din toate stratele sociale, şi dar s-ar putea să suie cele mai multe trepte fără să fi avut acea preparaţiune generoasă, filozofică, idealistă, capabilă d-a dezvolta şi întări virtuţile sociale.

în genere, omul este înclinat către scopurile imediate şi folositoare lui, egoismului lui. Cu o prea devreme educaţiune utilitară vom prepara nişte generaţiuni fără acele mari porniri de mîndrie naţională, de jertfă pentru binele obştesc, fără acei avînt către idealurile depărtate, singurele lumini cari îndreaptă paşii unui popor cu drept de viaţă şi de menire legitimă în omenire.

Să vă dau un exemplu. Noi n-am fost şi nu suntem destul de preparaţi în idealitatea noastră. Din această cauză cuvintele lui Darwin, din celebra lui operă, „lupta pentru existenţă", ne-a făcut un rău nespus de mare, de 15 ani sunt cuvintele cari s-au repetat mai des, şi de 15 ani au apăsat asupra inimilor tinere, vestejind pe multe, slăbănogind tinereţea multora, întunecînd multe conştiinţe. Au dezvoltat unele aptitudini de şiritlic nesuferit, ca şi cum „lupta pentru existenţă" ar fi lupta pentru distrugerea aproapelui tău. *(Aplauze.)* Şi voiţi ca copiii dvs. să înceapă de la 14—15 ani a se preocupa numai de ceea ce le este lor şi numai lor folositor ? Nu vă este teamă că pe calea aceasta veţi prepara aviditatea unor generaţiuni fără inimă ? Nu vă temeţi că stingeţi lumina viitorului ? Nu vă este frică că prea mulţi oameni fără ideal vor ajunge să conducă afacerile publice ? Voiţi ca excepţiunile de pînă acum să le transformăm în regula de mîne ? *(Aplauze.)*

Iacă motivele de ordine superioară cari mă obligă să fiu contra bifurcărei şi a trifurcărei, într-un cuvînt, contra acelor tipuri de liceu cari vor trimite la universitate tineri fără studiile clasice, literare şi filozofice.

în adevăr, d-lor, iacă în cîteva cuvinte la ce se reduce opera reformatorilor noştri în ceea ce priveşte învăţămîntul secundar. Gimnaziul de 4 ani este un fel de învăţămînt mediu. Din gimnaziu, toţi, cîţi pot, trec în liceu, care se împarte în trei tipuri : liceul clasic cu limba greacă şi latină, liceul real, fără greacă şi latină, cu matematicele în dominanţă, şi liceul clasic modern în care, în loc de limba greacă, vor învăţa ştiinţele naturale şi fizice.

Pe lîngă observaţiunile ce am ridicat contra acestui sistem, adaog o prevedere : cei leneşi, cari nu vor suporta dificultăţile limbei eline, şi cei incapabili d-a trece secţia matematicelor se vor scutura în secţia ştiinţelor naturale şi fizice. Aci vor găsi uşurinţa care place aşa de mult la o vîrstă de criză organică şi nu vor găsi decît prea puţin din ceea ce formează educaţiunea sufletului. Vom avea liceele clasice şi reale deşarte, şi afară din cale populate liceele moderne.

Dacă vă temţi că, aşa cum sunt liceele noastre, trimet în universitate tineri prea slabi şi în clasicitate şi în ştiinţe, ar fi un mijloc care ne-ar împăca pe toţi : bifurcaţi sau trifurcaţi mai tîrziu, în anul al şaptelea bunăoară. Eu sunt convins că anul al 8-lea ar trebui să fie un an preparator pentru universitate. Atît ar fi de ajuns. *(Aplauze.)*

Iacă ce aveam de zis în privinţa învăţămîntului secundar, în discuţiunea generală.

Trec la învăţămîntul superior. Şi asupra acestei părţi din lege îmi voi spune toată gîndirea mea, fără temere şi fără înconjur. în politica noastră prea mult se urmăreşte pQpularitatea şi prea puţin marile interese ale poporului. Dupe cum nu m-am gîndit pînă acum nici la elevi, nici la părinţi, nici la profesori, cu intenţiune de a-i măguli, tot aşa şi de aci înainte nu voi căuta a măguli pe cei din universitate.

Şi de la început vă declar că eu înclin de a fi contra oricărei reforme a învăţămîntului superior. Iată de ce.

Cum poţi reforma şi prin ce mijloace poţi ridica învăţămîntul superior ? Dacă ar fi numai banii o cauză de slăbiciune admit că o mai bună plată a profesorilor şi o mai bună înzestrare a facultăţilor ar ridica îndată nivelul nostru cultural. Dar pe lîngă mijloacele materiale trebuie să dispui de celelalte mijloace cari nu se decretează, cari nu se improvizează. în universitate învăţămîntul este încă slab ; dar împrejurul universităţei cultura este ea mai intensă ? Unde sunt publiciştii ? Unde sunt savanţii cari înving mizeria şi împing mai departe orizontul ştiinţei ? Unde ne sunt autorii ? Unde, acea masă de cultură superioară din care să poţi alege ce e mai bun pentru diferite facultăţi ? Da, sunt convins că peste 10—15 ani vom avea ceea ce azi nu avem. Dar două rele rezultă dintr-o reformă pripită : legiferaţi pentru o generaţie care nu există şi contra ei, fără voia dvs., cînd va sosi, cînd va exista. Creaţi docenţi, creaţi agregaţi, pe lîngă ceilalţi profesori. Veţi umple aceste locuri cu ceea ce aveţi, şi toţi docenţii şi agregaţii vor ajunge profesori dat fiind bunătatea noastră şi mai ales blîndeţea excesivă şi interesată a oamenilor politici cînd le convine. Şi cînd frumoasa şi marea generaţiune va sosi, ea va sta în picioare,

fără loc şi fără consideraţie, din cauza unei reforme care nu se potriveşte cu ceea ce noi avem astăzi.

Cu rari excepţiuni, profesorii universitari n-au produs mai nimic pînă acum. Cauzele sunt multiple. Prea puţini au fost destul de preparaţi. Cei mai mulţi, pînă mai ieri, erau improvizaţi profesori universitari fără să fi fost supuşi la nici o probă serioasă. Mediul care primea pe cei mai preparaţi în Occident nu era prielnic meditaţiunilor serioase, muncei şi producţiunei intelectuale. Apoi dorinţa firească de a ne apropia în toate de popoarele culte din Occident a dezvoltat unele apucături de a parveni cari au împuţinat scrupulozitatea în toate direcţiunile. în sfîrşit, să nu uităm că în cultură suntem de ieri, de alaltăieri. Cei mai mulţi din cîţi au trecut un liceu sunt ei prima generaţiune cari au învăţat carte. Dar nu există zecimi de generaţiuni culturale derivate unele dintr-altele, preparînd aptitudini speciale, forţe excepţionale şi nobile ambiţiuni pentru urmaşii lor. în cultură noi ne suntem străbunii. Şi oricît de inteligent ar fi poporul român, fireşte, va suferi încă de toate cusururile începătorilor, a celor repede ajunşi, al cărora capital e mai tot provenit din împrumuturi.

Nu vă spune nimic faptul că sunt profesori universitari cari îşi fac lecţiile pe foi îngălbenite de 30 de ani, foi de toamnă, foi triste, cari nu mai au nici un sens lipite de catedrele universitare ? *(Aplauze.)* Şi nu înţelegeţi nimic din faptul că, afară de rari excepţiuni, mai nici un profesor universitar nu a ajuns să-şi publice parte din lecţiunile repetate de 30 de ani ? Ar fi fost. destul rîvna de a-şi împlini...

(Cosmovici. Cu ce mijloace ?)

Cu mijloace intelectuale. *(Aplauze. Ilaritate.)* Şi sunt încredinţat, d-lor, că nu am fi mers încet în dezvoltarea învăţămîntului superior cu metoda de pînă acum. Nu mă sfiesc d-a spune că. mai toate catedrele create într-un mod excepţional şi în vederea diferitelor personalităţi au fost binefacere pentru universităţi. D-nii Haret, Emanoil David, dr. Babeş, ilustrul Haşdeu, dr. Asaki, d. Maiorescu etc. toţi au avut în cele din urmă catedrele lor. Şi dacă voiţi să zoriţi şi mai mult dezvoltarea învăţămîntului superior, aş fi de părerea dvs. cu o condiţie : să nu ne influenţăm de o falsă mîndrie naţională, să avem curagiul, şi eu voi avea, d-a vedea limpede ce ne lipseşte şi d-a lua de oriunde ceea ce nouă ne lipseşte încă. Sunt de părere să atragem cîţiva oameni de ştiinţă din străinătate. Şi noi am fi cei dîntîi care am face apel ? Dar Germania, Anglia, Elveţia, Italia, fără a mai vorbi de Rusia, chiar şi Franţa, cînd au avut nevoie şi au putut, au atras la ele unele celebrităţi. D-lor, un om mare este o şcoală mare şi determină curente culturale de o intensitate extraordinară. Pe un Maleschot l-au luat italienii şi l-au adus ia Milan. Pe un Max Miiler l-au luat englezii •— astăzi el este una din cele mai mari glorii ale Angliei. Vogt nu era elveţian şi a fost atras de Elveţia. Ierihng nu era cetăţean al imperiului german, şi a fost primit cu entuziasm de patria lui de adopţiune. Exemple sunt multe, sunt foarte multe. Nici un popor civilizat, cu universităţi bătrîne de mai multe secole, nu s-a crezut atins în amorul său propriu făcînd apel la străinii iluştri, ba a crezut că-şi sporeşte mîndria şi-şi asigură gloria sporind lumina înaltă prin geniile adoptate. *(Aplauze.)*

Să aducem şi noi ceea ce nu avem îndestul. Fireşte că suntem fericiţi a constata în facultăţile noastre oameni cari puteau figura cu demnitate pe catedrele Germaniei şi ale Franciei. Un Haşdeu, un Maiorescu, un Dimitrescu-Iaşi, ca să nu citez decît de la Facultatea de litere şi filozofie, şi alţi tineri şi bătrîni sunt fala noastră. Dar dacă am şti să atragem la fiecare facultate cîte un profesor ilustru, sunt convins că cultura noastră superioară ar face progresele pe cari le dorim cu toţii. Iacă ceea ce cred eu despre reforma învăţămîntului superior.

Aş putea termina aci. Permiteţi-mi însă să mă opresc o clipa asupra a două cestiuni cari au aerul d-a fi nişte detalii. Prima. Sunt fericit de a fi cu desăvîrşire de părerea d-lui raportor în ceea ce priveşte învăţămîntul fetelor, şi sunt neîndurat în contra acelora cari îşi fac din femeie un ideal dezgustător. Femeia — jumătate din omenire — a fost pînă în secolul nostru considerată sau ca o maşină de făcut şi de lăptat copiii, sau ca un obiect de petrecere. Cred că omenirea va sfîrşi prin a înţelege altfel menirea femeii. Ştiu că şi aci s-a zis : „studiul pentru femeie este un surmenaj, şi vom avea nişte mume pipernicite". O asemenea obiecţiune nu este serioasă. Susţin că domnişoarele cari frecuentează balurile şi seratele sunt mai surmenate, sunt mai slăbite decît acelea cari frecuentează cursurile universitare. *(Aplauze.)*

Să mulţumim d-lui raportor că s-a depărtat de o direcţiune ruginită în această privinţă.

A doua cestiune. Voi fi scurt. Nu admit ca profesorii să poată fi destituiţi fără să aibă apărători, fără drept de recurs

şi de revizuire. Destituirea nu este o pedeapsă disciplinară. Nu este nici o condemnaţiune civilă, ci o pedeapsă care, desigur, e de natură penală. Un profesor destituit perde mijlocul lui de trai, perde consideraţia de care se bucura pînă atunci, perde tot, şi nu poate să aibă nici un apărător, nici recurs, nici revizuire. Nu, o asemenea judecată inchizitorială nu o va primi Camera liberală. *(Aplauze.)* Sunt convins că veţi modifica acest articol din lege.

Atît aveam de spus. Am terminat, d-lor ; mi-am spus eredintele şi temerile mele. Aş fi fericit dacă o părticică din ceea ce am spus eu va găsi ecoul cuvenit în conştiinţele reformatorilor de astăzi. *(Aplauze.)*

T'YTVT'rc Q N N C T „

J ^ - U K b , 1 1 N

CAMERĂ LA 10 FEBRUARIE *11*

REFORMA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

D-lor, iată preocupările cari mă fac să zic că limita aceasta, admisă prin art. 16, e vătămătoare. Vă amintesc că atunci cînd un alt partid fiind la putere a propus examenul de admisibilitate în liceu, limita de vîrstă şi numărul de elevi în fiecare clasă, în contra tuturor acestor trei măsuri ne-am ridicat şi am dus o campanie energică. Convingerea de atunci unii din noi o păstrează şi astăzi.

D-lor, din punct de vedere pedagogic, recunosc că numărul elevilor trebuie limitat. Este adevărat că toate experimentele pedagogice nu se pot face cînd ai avea o sută de şcolari sau o sută cincizeci. Recunosc că lecţiunea unui profesor pentru 150 elevi ar profita prea puţin la cei mai mulţi.

Dar, d-lor, suntem noi ajunşi cu mijloacele noastre culturale încît să ne îngrijim de perfecţionarea mijloacelor pedagogice aşa de mult, şi nu trebuie să examinăm dacă putem avea deodată toată suma de şcoli cari să satisfacă toate trebuinţele culturale ale unui popor ? Eu susţin că nu suntem ajunşi acolo, şi dacă voiţi să daţi o prea largă satisfacţiune cerinţelor pedagogice, nu sunteţi însă în drept, din punct de vedere al necesităţilor naţionale, să limitaţi numărul şcolarilor. Nu vom putea, deocamdată, să avem şcolile cele mai bune din lume.

Urmează ca dvs. să cumpăniţi cerinţele pedagogice cu necesităţile statului. Dacă în clasa I-a, pentru cerinţele pedagogice, nu aţi primi decît 50 elevi, să ştiţi că desigur refuzaţi la o sută dreptul de a pătrunde în liceu, şi dacă aţi satisfă-

cut întrucîtva cerinţele pedagogice şi le-aţi experimentat cu 50 de elevi, aţi fost nedrepţi cu cei mulţi, calcînd peste marile necesităţi culturale ale ţării. Nu există liceu în ţară, cel puţin în centrele mai mari, unde cererile de înscriere să nu fie de două-trei ori mai mari decît numărul de 50.

Veţi zice, poate : avem un corectiv în lege, aliniatul al doilea din art. 16, care sună astfel : „Numai în caz de trebuinţă bine constatată statul va putea înfiinţa clase paralele, cari vor face parte integrantă din şcoală".

D-lor, nu mă îndoiesc de bunele sentimente de cari este animat d. ministru al instrucţiunei publice, dupe cum nu m-am îndoit de bunele intenţiuni ale celor mai intimi consilieri cari sunt în jurul d-sale. Dar mă îndoiesc de altceva : întîi de mijloacele dvs. Veţi fi animaţi de bune intenţiuni şi de puţine mijloace.

Nu veţi putea înfiinţa clasele paralele proporţional cu numărul cererilor de înscriere. Nu aveţi mijloace şi nu le avem, şi nu e vina dvs. Sunt alte cauze, în orice caz, de cari nu răspundeţi dvs. şi nu răspunde nimeni. Noi constatăm, însă, că aceste mijloace nu le aveţi.

Ştiu foarte bine că cu această lege veţi mai spori bugetul instrucţiunei publice cu un milion trei sute de mii de lei dupe calculul dvs. ...

(Haret. Un milion tocmai.)

Eu afirm înaintea Camerei că va costa mai mult decît un milion. Nu aţi putut prevedea toate necesităţile cari nasc din aplicaţiunea acestei legi.

In orice caz, dvs. cheltuiţi pentru cultura naţională, fără să fiţi zgîrciţi, o recunosc, însă mijloacele de a satisface toate cerinţele şi de a înfiinţa toate clasele paralele nu le veţi avea ; vă întreb dar : ce veţi face cu toţi copiii pe cari îi eliminaţi ? Mi-e tare teamă că în concurenţa aceasta la admisiune, date fiind moravurile noastre actuale, în această concurenţă şi în această luptă pentru existenţă vor pătrunde nu întotdauna cei mai chemaţi pentru cultură.

Şi vă profetizez un lucru : că cei mai săraci vor fi mai degrabă eliminaţi decît acei cu mai multe mijloace, şi vor fi eliminaţi din două cauze : întîi, că cei cu mai multe mijloace, cari, de altmintrelea, ar putea să-şi facă cultura pe socoteala lor, vor fi mai bine preparaţi pentru licee ; dar dacă ar fi numai aceasta, încă aş zice că se aplică o lege fatală : cei cu mai multe

mijloace triumfă. însă mijloacele acestea nu vor fi întrebuinţate numai la perfecţionarea intelectuală a elevilor, ci se pot întrebuinţa şi altfel.

Eu ştiu, d-lor, că în toate părţile, cu moravurile de pînă acum, banul are farmece prea mari şi creează privilegii adeseaori revoltătoare.

Mai departe. Dacă dvs. limitaţi numărul la 50 în prima clasă, vă profetizez în clasa V, 15 elevi, şi, cum dvs. aţi trifurcat, vă profetizez că veţi face lecţiuni cu cinci.

în sfîrşit, dacă este să experimentaţi pedagogiceşte şi serios pedagogiceşte, 50 este prea mult.

Iată pentru ce motive vă rog, în numele celor cari nu au destule mijloace de a pătrunde, nici destulă viaţă de a aştepta pînă ce bugetul vă va permite de a crea clase similare, să ţineţi socoteală de necesităţile simţite la noi şi să măriţi numărul în cursul inferior al liceelor.

D-lor, am ascultat cu o deosebită atenţiune observaţiunile d-lui prim-ministru. Regret că nu m-a convins, şi vina nu este a mea. N-am înţeles, mai întîi, tonul, acrimonia, iritaţiunea d-sale. Ce să zic de argumentul capital al d-sale, de vîrstă ? Da, ştiam, şi cred că nu mai era nevoie de a spune că d-sa este ceva mai în vîrstă decît mine. Şi dacă e mai în vîrstă, vina este a mea ? Şi dacă sunt mai tînăr, să fie aceasta un păcat în faţa bătrînilor ? Anii nu se pot scădea la unii şi nu se pot adăoga dupe plac la alţii. în tot cazul, eu rog pe d. prim-ministru să nu-mi declare război cu vîrstă, căci mă va învinge întotdauna şi m-ar deprinde cu tirania anilor d-sale să tiranizez şi eu pe cei mai tineri decît mine. Şi nu sper că din această apăsare nefirească a anilor celor bătrîni asupra celor tineri să cîştige ceva legea instrucţiunei publice.

Cînd însă, d. prim-ministru trece la al doilea argument •— şi acesta tot aşa de distins şi de potrivit cu distincţiunea noastră — mă obligă să mă gîndesc la nestatornicia oamenilor deprinşi să stăpînească pe cei cari muncesc şi se luptă pentru triumful cauzelor mai mari decît toţi bătrîriii, oricare ar fi vîrstă lor.

A ! D. prim-ministru se scutură de codăvălmăşia de odinioară. Ciudat! D. prim-ministru crede că este bine, crede că este drept, crede că este de bun tact să-mi spună în faţă : „Nu ştiu ce ai susţinut d-ta în opoziţie !" Da ? Nu ştiţi, d-le

prim-ministru ? Apoi, uitați prea curînd și prea ușurel. Regret, regret mai mult pentru dvs. Eram în Camera conservatoare, în 1894, acolo, a fost cineva care a ținut un discurs, care s-a imprimat în mii de exemplare, purtînd un titlu semnificativ : *Lumină tutulor.* Acela care a ținut acel discurs, în aplauzele minorității liberale, nu dispunea nici de vîrstă, nici de mijloacele d-lui prim-ministru.

Partidul național-liberal, însă, în frunte cu d. Dimitrie Sturdza, a hotărît imprimarea acestui discurs privitor la organizarea culturală a poporului român. Și nu e nimeni aci care să tăgăduiască acest adevăr. Am, dar, dreptul, d-le prim-ministru, să zic că, uitînd așa lesne lupta unora din noi, uitați angajamentele partidului întreg. Atît, pentru uitarea dvs., atît, de teamă d-a nu aluneca într-o discuțiune iritantă și fără de folos.

Al treilea argument. Ați zis, d-le prim-ministru, că eu pornesc din „partea rea" și dvs. din „partea a bună". N-am înțeles bine. „Partea rea" a cui ? Și „partea bună" a cui ? A moravurilor noastre ? Omul care vrea să rezolve o problemă trebuie să o coprindă în toate părțile ei. Și „partea bună" este amestecată cu „partea rea", și nu e minte omenească bine disciplinată care să creadă că poate să dividă ceea ce natural formează un tot, în scop de a-și alege punctul de plecare.

Nu, d-lor, nu este așa. Și d. prim-ministru și eu pornim din același punct de privire, numai cu o deosebire : d-sa privește pe o perspectivă pedagogică, și eu pe una națională. D-sa este preocupat de perfecțiunea culturei, indiferent de masa celor cari vor fi eliminați din licee, și eu mă uit cu întristare la nevoile resimțite de mulțimea care aspiră la lumină, și mă tem, mă tem că cei puțini vor fi tot așa de educați ca și pînă acum, iar cei mai mulți vor fi privați de cultura de pînă acum...

(D. Sturdza. Exagerați.)

Prea bine, d-îe prim-ministru, primesc observația cu o condiție : dvs., care aveți patima cifrelor, să binevoiți a veni în Parlament cu date statistice, și să faceți diferința între cererile ce se fac în primul an al liceelor și numărul de 50, pe care-1 admiteți, și vom vedea dacă exagerez. îmi vorbiți mereu de realitatea lucrurilor, și realitatea cînd este dasupra, cînd dedesubtul privirilor dvs. îmi vorbiți despre noi ca si cum n-ați trăi între noi.

Și vă supără, vă supără, probabil, din dorința intimă de a fi pururea supărat, cuvîntul meu inocent, în orice caz, figurat, de „profeție". Ei da, sunt sigur, eliminați din liceu vor fi cei din păturile de jos, din sărăcime, din muncitori, tocmai dintre aceia din a cărora lumină și progres zicem că ne-am alcătuit idealul nostru.

Dar, în sfîrșit, cu 50 de elevi în primele clase credeți ca veți satisface cerințele pedagogiei ? O iluzie, ca să nu zic o absurditate. Dar care profesor va putea cerceta 50 .de elevi într-o oră în fiece zi ? Invocați pe Germania, și o invocați și cînd nu trebuie. Dar în bunele școli ale Germaniei cu 50 de elevi se experimentează în primele clase ale gimnaziilor ?

(D. Sturdza. Da.)

Atunci am eu mai multă dreptate decît aș fi crezut. Dacă în Germania numărul ar fi de 50 — acolo unde sunt școli vechi și multe, acolo unde învățămîntul privat este atît de dezvoltat, acolo unde cultura în mase este așa de întinsă — nouă românilor, fără cultură veche și întinsă și fără învățămînt privat, nu ne este iertat să punem limita de 50, de teamă d-a nu ajunge în curînd la o restrînsă clasă cultă domnind peste un popor fără lumină și fără conștiință.

Nu este însă așa cum afirmă d. prim-ministru. în școlile cari se silesc să satisfacă cerințele pedagogice ale metoadei moderne, numărul elevilor în fiece clasă este cu mult mai mic decît 50, și abia poate să treacă peste 25. Numai cu un așa număr mic profesorul poate să cerceteze pe toți elevii, să procedeze cu întrebări și să încerce ca prin elevi să descopere — ca și cum elevii ar descoperi în clasă — adevărul în coprinsul și în formele lui. Numai astfel profesorul poate izbuti ca elevii să scoată un nou adevăr din cunoștințele lor mai vechi.

Ceea ce faceți dvs. nu este nici pedagogic, nici democratic, nici național. *(Întreruperi.)* Vă rog, vă rog să binevoiți a crede că dreptatea mea este mai mare decît neliniștea unora. *(Aplauze.)*

D-lor^deputați, am văzut din discursul de adineauri că dvs. sperați că veți avea mijloacele necesare de a satisface cererile de înscriere la liceu prin crearea de clase paralele, și deoarece cred că sunteți foarte optimiști asupra acestor mijloace,

vă rog să binevoiţi a ţine seamă de următoarea observaţiune ce fac la art. 20, al cărui prim aliniat sună astfel:

„Directorul şcoalei secundare este, în acelaşi timp, şi directorul internatului."

în această privinţă, eu aş dori ca directorul liceului să nu fie în acelaşi timp şi director al internatului. Cred că internatele nu vor fi aşa de multe şi că, prin urmare, nu se va spori aşa de mult bugetul, creîndu-se un director special la internate, pentru următoarele motive : dupe cum a spus şi d. ministru, directorul liceului se va ocupa îndeosebi de unitatea ştiinţifică şi literară a studiilor ce se predau în liceu. Aceasta trebuie să fie prima lui îngrijire, şi pe urmă se va preocupa, fireşte, numai pe cît va putea, de partea educativă, morală a elevilor. D. ministru al instrucţiunei publice a căutat să justifice din toate punctele de vedere această părere a d-sale.

Dar dacă directorul unui liceu este preocupat de unitatea învăţămîntului şi de buna administraţiune a liceului, şi de supravegherea, nu numai în şcoală, dar şi afară din şcoală, a conduitei elevilor, dvs. înţelegeţi bine că, avînd aşa de multe ocupaţiuni, el nu va mai putea da destulă atenţiune internatului.

Multe se cer în direcţiunea unui internat. Internatul nu poate să fie făcut decît în vederea unui corp de elită, pentru toţi acei cari sunt săraci şi se pot distinge, şi le cereţi o medie anume pentru a fi admişi în internat, şi le veţi mai cere o medie destul de serioasă — şi bine veţi face — pentru a putea sta în internat îndată ce au fost admişi.

Dar pentru aceasta se cere o supravegheare deosebită de supravegherea generală a liceului ; se cere o aplicaţiune a părţei pedagogice pentru instrucţiunea lor şi pentru educaţiunea lor cu desăvîrşire deosebită. Un director de internat trebuie să fie, în primul rînd, un fel de părinte moral al acelora cari sunt în internat; el trebuie să urmărească de aproape pe fiecare în parte, şi Iui îi va fi cu putinţă — dacă admitem că vor fi în internat 60, 80 şi chiar 100 de elevi şi dacă nu va mai avea altă ocupaţiune — să exercite această supraveghere cu interes, cu folos ; să facă educaţiunea elevilor aşa încît să creeze din acele internate un model de instrucţiune.

Vă rog, dar, să binevoiţi a despărţi această funcţiune în două şi a lăsa pe directorul liceului la liceu şi a crea un alt director, care să aibă ocupaţiunea numai cu creşterea ceior din internat.

Mai adaog, d-lor, că legea din 1864 şi regulamentele de pînă acum prevedeau aceasta, şi unul era directorul liceului şi altul directorul internatului.

Vă mai atrag atenţiunea că dacă internatele pot să fie o binefacere pentru unii, pot să fie şi un dezastru pentru mulţi. Vă atrag atenţiunea că conduita de aproape a unui intern trebuie dată în speciala supraveghere a unei persoane care să nu aibă privirile răspîndite peste tot liceul şi în afară de liceu.

Vreau să insist şi asupra neajunsurilor şi relelor cari se pot dezvolta în internat cînd nu va fi un om care să supravegheze conduita făţişe şi conduita tăinuită a bieţilor copii cari au intrat într-un internat.

D-lor, dacă nu e vorba de economii, avem a face cu doua motive pe cari le-a dat onor. d. ministru ; primul motiv e următorul : „unitatea în direcţiune".

Dar un director de internat nu se preocupă să dea direcţiunea culturei într-un internat; direcţiunea culturei o dă directorul şcoalei, o daţi dvs. în primul rînd, cu programele, şi o veţi da şi mai bine cînd veţi ajunge să aveţi programe analitice. Va să zică, provizorii sau directorii unui internat nu pot nici să schimbe studiile, nici sa dea o mai mare intensitate unui studiu ca altuia.

Direcţiunea în cultură o dă, desigur, directorul liceului şi o impune internatului ; prin urmare, din punctul de vedere al direcţiunei, nu cred —• şi rog pe d. ministru să vadă — că nu va fi turburată unitatea aceasta în direcţiunea culturală a liceului şi internatului.

Al doilea motiv, zice d-sa, nu este cestiune de economie, ci este vorba de a înlătura neînţelegerile ce se pot ivi între director şi provizor. D-le ministru, aceasta depinde de la organizaţia şcoalei în principiu, de la supravegherea de sus a şcoalei şi apoi de la oamenii în cari dvs. aveţi încredere ; daca este vorba de neînţelegeri, ele pot fi între director şi profesori sau între profesori chiar ; ori aceasta se poate aplana prin o bună şi dreaptă cîrmuire a şcoalelor noastre. Gîndiţi-vă bine. Eu nu vreau să insist. D. prim-ministru ştie, dintr-o experienţă veche, ceea ce se poate petrece în internatele ce nu sunt de aproape supravegheate.

Vă rog să vă gîndiţi bine ; numiţi-l provizor, subdirector, cum veţi pofti, dar nu abandonaţi în mîna unui singur om direcţiunea de aproape a unui internat şi direcţiunea liceului.

Nu uitaţi că, orice am zice noi, omul se naşte — cum zice, mi se pare, Pascal — şi cu un înger în el, dar şi cu un animal destul de urît.

Meşteşugul este să deştepţi pe înger şi să adormi pachidermul.

(Se dă citire art. 21.)

D-lor, iau cuvîntul la un articol care incontestabil că într-o parte a lui ne satisface pe toţi.

Aş fi dorit însă ca să avem o proporţiune, căci, d-lor, în cazul cînd dvs. veţi face nişte internate bune, îmi este teamă că numărul solvenţilor va fi prea mare în raport cu numărul bursierilor. Sunt mulţumit că a patra parte este rezervată copiilor de săteni ; dar şi această a patra parte este supusă la o condiţiune firească, în caz cînd elevii săteni nu ar fi preparaţi în condiţiuni satisfăcătoare, şi atunci neapărat că n-aş admite ca un om care nu este capabil să-l primesc intern. Prin urmare, în caz cînd nu veţi găsi destui elevi distinşi de la sate, atunci, desigur, această a patra parte nu mai este rezervată pentru săteni, şi locurile vor fi ocupate de bursieri şi solvenţi. Deja aţi văzut că sătenii sunt mai puţin preparaţi decît noi, fiindcă multe şi multe sunt pe capul lor, şi-mi este teamă că, dacă nu hotărîţi proporţia dintre bursieri şi solvenţi, atunci internatele vor fi populate mai mult de solvenţi. Dvs., cari aţi zis că această lege este liberală şi democratică, cred că aţi face un lucru bun dacă aţi fixa numărul solvenţilor şi al bursierilor.

f

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 7 MARTIE 1898, ÎN CHESTIE PERSONALA CU DIMITRIE STURDZA

D-lor deputaţi, am ascultat liniştit discuţiunea care durează de mai multe zile. Era dat d-lui prim-ministru ca să mă scoată din linişte şi din răbdări. D-sa, cu tactu-i cunoscut, m-a atacat din senin, fără motiv, fără raţiune, tocmai în acea parte a sufletului meu, tocmai în acea parte care ar trebui să fie gloria fiecăruia dintre noi. Oriunde ne-ar chema soarta şi meritele, oricît de iluştri şi de modeşti am fi, toate atacurile le putem răbda cu seninătate, afară de acelea cari se aruncă onestităţei noastre private sau politice. D. prim-ministru a fost cu mine nedrept, hain şi uşurel. Şi ştia bine că nu sunt omul care să primesc ofensa de sus, fără a o respinge, fără a o întoarce cu o energie proporţională cu nedreptatea ce mi s-ar face.

D-sa m-a silit să vorbesc.

Voi vorbi.

D. prim-ministru, încă de la legea instrucţiunei publice, a găsit de cuviinţă, la un articol mititel, în raport cu importanţa legei, să-mi azvîrle cuvintele : „Nu-mi aduc aminte ceea ce a susţinut d. Delavrancea în opoziţie". în parte, într-o mică parte, i-am adus eu aminte, regretînd acest sistem de uitare, nu pentru mine, care eram condus, ci pentru d-sa, care era conducător. *(Aplauze.)* Dar mi s-a părut atunci că este un Incident trecător, o iritaţiune de ordine inferioară, şi mă hotărîsem să păstrez o delicată măsură în cuvintele mele.

M-am înşelat.

In discuţiunea ce se desfăşură de cîteva zile, cu privire la starea generală a partidului naţional-liberal, d. prim-mi-

nistru, în dorința d-a-şi dăscărca mînia, nu-mi impută verio greşală dezinteresată, ci mă acuză pe mine de ceea ce oricare din noi am avea dreptul să-l acuzăm numai pe d-sa personal. Iacă de ce injustiția mi s-a părut prea mare ca să nu fiu obligat la un răspuns cuvenit.

D. prim-ministru a afirmat — şi veți judeca conştiința omului — în Parlament că eu, cu acelaşi condei, cu aceeaşi inimă uşoară, aş fi scris şi manifestele partidului conservator şi manifestele partidului național-liberal. Regret, d-lor, regret că am fost nevoit să arunc în fața unui om bătrîn cuvîntul de : „calomnie" ! Vă rog, însă, să vă gîndiți bine la cuvintele d-lui prim-ministru. Ce partide politice sunt în România ? Ce soi de partide ar fi acelea care ar avea nevoie de un mercenar pentru a le exprima fondul conştiinței lor ? Ce cultură ar avea asemenea partide cînd un mercenar, acelaşi, ar formula idealul amîndurora ? Ce moralitate ar avea ele dacă cele mai înalte aspirațiuni ale lor s-ar resfrînge prin conştiința unui mercenar comun ? Şi ce omenie ar mai avea aceste partide cînd s-ar degrada pînă la împrumutul şi cumpărarea aceluiaşi suflet perdut, pentru a le educa mintea şi inima lor ? *(A-ţlauze.)* Frumoasă idee îşi face d. prim-ministru de viața noastră publică, de starea noastră sufletească ! E inexplicabil cum de nu a înțeles că monstruoasa d-sale acuzațiune cădea asupra celor două partide politice cari au guvernat şi vor guverna tara. Cum de nu a înțeles că voind a mă izbi pe mine, v-a izbit pe toți, absolut pe toți, căci toți ați consimțit ca un mercenar să vă formuleze şi să vă susție cel mai scump ideal al dvs. ! *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, vă rog să ascultați explicațiunile unui om care a suferit prea mult pentru alții, şi mai ales pentru unii aşa de răi şi nechibzuiți astăzi cu dînsul. *(Aplauze.)*

Am scris eu manifestele partidului conservator ?... Să-mi stăpînesc indignarea. Dacă un manifest conservator aş fi scris, n-aş fi stat o clipă în mijlocul dvs. fără a mărturisi greşală şi cauza ei. Greşeli politice ?... Admit. Dar nu este iertat a le uita cu uşurință şi a ridica cu îndrăzneală fruntea sus pe dasupra celorlalți. *(Aplauze.)*

în 1894 am intrat în Parlament. Aveam în contra mea peste o sută de adversari politici, animați — ştiți —• de ce porniri față de acela care cutreierase țara, purtînd cuvîntul partidului național-liberal. în mijlocul unui discurs pronunțat cu focul tinereței şi cu pasiunea omului convins, am fost întrerupt, mi s-a amintit colaborarea mea de la *Epoca.* Şi m-am explicat. Eram destul de tare în buna mea dreptate, pentru ca explicațiunea să fie demnă, francă şi categorică. Le-am dovedit că colaborarea mea n-a durat mai mult de o lună, că nu am scris decît cîteva articole, pe cari le-am iscălit, că nu mi-am schimbat părerile exprimate prin acele articole, că nu m-am preocupat decît de cestiunea țărănească, şi un singur articol cam glumeț era îndreptat în contra d-lui Nacu, căci aşa mi se păruse atunci că d-sa era o glumă la finanțele țărei. Amicul meu, d. Iancovescu, ştie că pe cestiunea țărănească, îndeosebi, m-am despărțit de cei de la *Epoca.* Şi aş căuta şi eu nişte ochi sus puşi, pentru a-i întreba dacă convingerea noastră intimă din tot timpul opozițiunei nu era ca cestiunea țărănească este marea problemă a timpurilor moderne. *(Aplauze.)*

M-am explicat, d-lor, în fața adversarilor, şi era în Parlamentul conservator fostul director al *Epocei,* care putea să mă controleze şi să mă dezmintă, şi era un Alexandru Lahovari, care, în impetuozitatea sa de o elocință uimitoare, nu s-ar fi mulțumit de la un adversar cu îngînări timide, cu explicațiuni pe jumătate, şi erau o sută de inşi cari mă priveau cu aceeaşi mînie cu care se uită astăzi la mine unii de pe banca ministerială. *(Aplauze.)*

Am afirmat în fața adversarilor că n-am primit ca *Epoca* să poarte titlul de organ conservator, că n-am fost niciodată în clubul conservator, că n-am cunoscut nici un bărbat însemnat din partidul conservator, că n-am luat parte la nici o consfătuire şi nici o întrunire conservatoare. Demisia mea există în hîrtiile mult regretatului Păucescu. în ea stă şi motivul că într-o cronică se făcuse aluziuni malițioase la domiciliul omului pe care-l adorați cu toții, şi notați bine că nu-l cunoşteam şi nici n-am vroit să-l cunosc atunci, tocmai de teamă d-a nu fi bănuit de sufletele ordinare că sunt capabil de linguşiri nedemne şi de speculațiuni culpabile. M-am explicat cu adversarii, şi, cu toată pasiunea ce mă agita în acea luptă neostiâtă, adversarii au fost reduşi la o tăcere cuviincioasă în această privință, ei mi-au dat dreptatea cuvenită, pentru ca acum să mi-o tăgăduiască aceia pentru care m-am jertfit. *(A-plauze.)* Şi de unde cade ofensa ? De pe buzele aceluia de care astăzi nu mă pot apropia — aşa de sus se crede pus — pe cînd

odinioară nu era zi fără să facă ape! la mine, în numele său şi în numele partidului național-Iiberal ! Cîtă schimbare ! Cîtă nedreptate ! *(Aplauze.)*

Dar mai mult. N-ar fi fost scuzabil în timpurile acelea să fac ceea ce liberalii iluştri ca Kogălniceanu, Dumitru Brătianu şi Fleva credeau că sunt datori să facă ? Nu vedeți că disidenții de atunci au păstrat convingerea nestrămutată în dreptatea lor de odinioară ? Ei bine, mie nici atît nu-mi puteți imputa. Pentru ce dar d. preşedinte al consiliului cade asupra mea cu o rostogolire de suflet dezordonată şi fără rațiune ? Ce vrea ? Ce urmăreşte ? Voieşte moartea civila a fiecăruia dintre noi ? Se înşală în blîndele sale speranțe. *(Ilaritate.)*

Şi de ce această înverşunare ? A văzut în mine un ambițios ? Am stat eu d-a curmezişul aspirațiunilor celor tineri ? Am curajul omului curat ca să întreb : care dintre dvs. a descoperit în cuvintele şi în actele mele pofte nestăpînite, ambițiuni nemăsurate, dorinți de mărire cari ar strimtora poftele, ambițiunile şi dorințele legitime ale colegilor mei din Parlament şi din partid ? Cui am cerut ceva ? Cînd mi s-a părut că mi se impută vrun interes legitim, n-am stat pe gînduri şi m-am scuturat, m-am scuturat ca de pulbere de serviciul ce unii s-au crezut obligați a mi-1 face. *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, direcțiunei partidului îi imput o vină din care, ca nişte consecințe fatale, rezultă toate greşalele. în contra fiecăruia din cei cari imprimă actuala direcțiune nu voi zice nimic, dar în contra lor, împreună, observ că prea se izolează de partid, prea se închid în ei, prea se învăluiesc în puterea de fapt, ca un melc care se învîrteşte şi se îndeasă în ghioacea lui *(aplauze),* prea îşi micşorează orizontul privirilor : prea se cunosc pe ei şi prea ne desprețuiesc pe noi. *(Aplauze.)* Ce le cerem noi, cari nu avem nici o ambițiune personală ? O fire mai modernă. *(Aplauze.)* Sunt oneşti. Le cerem să nu confunde onestitatea cu asprimea îngustă şi răutăcioasă. Sunt virtuoşi ? Prea bine. Le cerem să nu confunde virtutea cu ferocitatea. *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, mă voi opri puțin asupra raporturilor dintre mine şi guvernanți, fiindcă n-am avut onoarea, ca d. Djuvara, d-a fi ministru şi d-a renunța aşa de demn la portofoliul ministerial, nici onoarea d-a refuza un portofoliu ca d. Stelian. Guvernul e cu ortodoxia liberală, şi eu sunt tratat de eterodox. Ce m-a aruncat în eterodoxie ? O forță de repulsiune, care» zi cu zi, încetul_cu_incejuL^m-a dezlipit de aceia cu cari lucrasem cu atî^abnegățiune^î m-a alipit de aceia cu cari în opoziție am jlup^tâVag^^pițm, încît aş putea zice că politiceşte nu-mi era\w««-pTieteni.

Să vă ilustrez această forță cu un exemplu. Am vorbit, între alții, la mesaj, eu şi amicul meu, d. Xenopol. D. ministru de interne, de a căreia cultură şi inteligență am o deosebită stimă şi simpatie, ne-a răspuns în parte cu multă dibăcie, dar şi inspirat de acea forță care alungă pe luptătorii cei mai devotați. D-sa se credea în drept d-a ne indica Parlamentului cu literele, inițialele : d. X si d. D. Dacă ar fi zis d. X. şi d. Y., aş fi crezut că se serveşte de un simbolism algebric. Aşa cum se exprimase, dovedea credința că banca ministerială e prea departe de modestele noastre fotolii, că d-sa e atît de sus pus, atît de sus în raport cu noi, încît abia ne vede, şi nu poate reține din noi, cari am lucrat îndeosebi cu d-sa, decît inițialele unor nume peste cari trebuie să treci cu mîndria unei măriri ministeriale.

Pe aceeaşi cale a mers mai departe d. ministru de finanțe în aplauzele — desigur meritate — ale multora, şi cu o emoțiune, desigur, prea mare, de a căreia sinceritate eu nu-mi voi permite să mă îndoiesc. D. ministru de finanțe, voind să combată o afirmațiune a d-lui Costinescu, vă spunea : „Ieri am privit drept în ochi o *persoană* care ştie adevărul în privința demisionării ofițerilor ; astăzi mă întorc către acea *persoană* căci acea *persoană* este aici în mijlocul dvs." Vă fac pe dvs., d-lor deputați, judecători ai acestei manieri ministeriale d-a se adresa deputaților. Cel puțin pentru d. ministru de interne eram „d. D.", pentru d. ministru de finanțe am perdut şi această inițială, am ajuns un anonim. Eu, pentru d. ministru de finanțe, nu mai am nume, nici nu am dreptul de a purta un nume ! *(Aplauze prelungite.)*

Aşa ştiți dvs. să mînuiți sufletele omeneşti ? Văd cu regret că vă lipseşte elementele necesare d-a înțelege pe alții în partea lor cea mai delicată. Văd cu regret că izbiți în oameni, chiar cînd nu profitați din lovitură. Şi mă mir cum de nu înțelegeți că maniera dvs. d-a face apel la oameni e nepotrivită cu serviciul pe care-1 aşteptați, şi mă mir că tocmai în ziua cînd primul-ministru mă calomniază, *Voința națională* îl înfăşoară în proză, pentru a-l apăra în contra atacurilor amicilor mei. Să vă apărați ca mine şi să mă izbiți pe mine fără

nici un fel de scrupul ? Este aci o lipsă, nu zic de cavalerism, nu, ci de omenie. *(Aplauze.)* Prea repede ați uitat elementele conducerii pe care d. Aurelian le reducea la : inimă caldă, minte rece şi obraz. Dvs. şchiopătaţi în conducere ; desigur, vă lipseşte cel puţin unul din aceste trei elemente. *(Aplauze.)*

Da, lipsesc mult şi multe d-lui prim-ministru, cînd îndrăzneşte să-mi arunce o calomnie, aşa de evidentă calomnie. Apoi, d-lor, eu am scris scrisorile prin cari se denunța rasa Biătienilor ca o rasă vătămătoare neamului românesc ? Eu am scris că jacobinismul roşu al fraţilor Brătieni şi al lui C A . Rosetti este o primejdie pentru patrie ? Eu am fost ministrul d-lui Lascăr Catargiu ? Eu, sau d. Dimitrie Sturdza ? *(Aplauze prelungite.)*

Eu am fost contra războiului, contra acelui război glorios, pe care l-a susţinut cu atîta geniu Ion Brătianu ? Eu, sau d. prim-ministru ? *(Aplauze.)* Şi susţin că în momente de primejdie popoarele se arată în deplinătatea lor, cu toate însuşirile lor mai adînc pronunţate.

în aşa momente apare în evidenţă sufletul popoarelor. y\tunci se văd ele, atunci se văd oamenii de stat. *(Aplauze prelungite.)* O ocaziune a avut d. prim-ministru să înţeleagă poporul românesc şi să crează în energia lui, şi în această ocaziune s-a *despărţit* şi de voinţa poporului, şi de geniul lui Brătianu. *(Aplauze.)*

Acum vă întreb : bine a făcut d. prim-ministru să se năpustească în contra mea şi să întrebuinţeze, într-un atac sîngeros, armele cele mai nedemne ? Afirm, şi nimeni nu va putea dovedi contrariul, că primul partid politic în care am intrat este partidul naţional-liberal. Afirm că primul om mare, mare într-adevăr — şi aş dori din toată inima să se mai ridice şi alţii la înălţimile lui — pe care l-am cunoscut în politică a fost Ion Brătianu.

Pe d. Sturdza l-am cunoscut ceva mai tîrziu, cînd prima sa conversaţie cu mine a fost o straşnică răfuială, straşnică şi ncmeritată. Pe d. Sturdza îl cunosc astăzi. *(Aplauze prelungite.)*

Văd că d-sa nu mă cunoaşte niciodată. Eu, dupe o lună de colaborare la *Epoca,* am stat doi ani la o parte, deşi, imediat dupe ce m-am retras, un ministru puternic de pe atunci a cercat să mă atragă.

I-am răspuns că nu vreau nimic. Şi n-am cerut nimănui nimic. Adaog că, animat de cele mai delicate sentimente, mă

retrăsesem de la *Epoca,* şi totuşi mă băteam în duel cu d. Djuvara, preferind să fiu rănit decît să nu-mi răfuiesc absolut toate socotelile. Şi ca urmare a unei delicateţe exagerate, am refuzat de a intra în partidul naţional-liberal cînd era la putere, deşi fusesem rugat de cel mai puternic ministru dupe Ion Brătianu, pentru ca să mă dau acestui partid trup şi suflet, în ziua cînd căzu de la putere: la 14 martie 1888. *(Aplauze.)*

Vă număraţi anii de fidelitate în partid şi vă făliţi cu numărul anilor. Cînd mă gîndesc însă că la 88, noi, voluntarii generoşi, eram în fruntea bătăliei, apărînd cu eroism retragerea partidului, cînd mă gîndesc că nu vedeam în luptă pe mulţi din cei mari de astăzi, cred că din numărul de ani ai fidelităţei ar trebui să scoateţi anii de beneficii, de fericire, de putere şi să vedeţi cu ce rămîneţi cînd e vorba de numărul anilor de luptă. *(Aplauze prelungite.)*

Rău a făcut d. prim-ministru de a năsprit dezbaterile, şi mai rău, cînd şi-a uitat. tot trecutul, tot cursul vieţei sale, pentru a-mi nedreptăţi cursul vieţei mele. Şi vă declar că am simţit o mare mîngîiere cînd am văzut pe mulţi prieteni din majoritate că regretă nedreptele atacuri ce mi-a adresat d. prim-ministru. Şi unii sunt foarte aproape de d. prim-ministru. O ! da, aş fi tăcut, m-aş fi mulţumit cu atît, dacă calomnia ce mi s-a aruncat n-ar fi fost destinată pentru *Monitorul oficial.* Trebuia să mă apăr, şi sper că dreptatea mea a fost evidentă. *(Aplauze.)*

Ceea ce am regretat poate şi mai mult a fost maniera d-luî ministru de finanţe de a face apel la mine. Ce, nu-şi mai aduce aminte de numele meu ? Sau voieşte să reînnoiască procesul pe care conservatorii, în Parlament, îl deschisese în contra mea ? M-am explicat cu ei şi contra lor cu surîsul pe buze. Era aşa de firesc ca ei să mă atace, pe cît poate era de firesc sa crează că numele meu era slăbiciunea mea. Cei cari erau în Cameră cu mine îşi aduc aminte că am glumit, am făcut haz de aceste atacuri, dar m-am explicat sincer şi complet. Cu actuala bancă ministerială e firesc să mi se schimbe umoarea. Şi n-am de răspuns acestei distinse manieri de a mi se adresa decît puţine cuvinte cu oarecare amărăciune. Pentru numele meu am muncit numai eu, pentru numele d-lor au muncit mai mult alţii. *(Aplauze.)*

Norocul pe care l-au avut alții eu nu l-am avut. Eu, să fi avut norocul altora, n-aş fi avut trista ocazie d-a vedea pe primul-ministru uitînd viața mea de jertfă şi dorind să păteze sufletul meu curat. Cei cari ați avut noroc mergeți în templul zeului care v-a protejat şi ardeți-i multă tămîie, căci fără el multe raporturi dintre oameni şi lucruri ar fi fost răsturnate. *(Aplauze.)*

Dar, oricare ar fi fost maniera de a mă fi somat, am fost somat să vorbesc chestiunea ofițerilor, şi oricare vor fi relațiile mele de amiciție de astăzi, şi oricît de mari ar fi amărăciunile de pe urma amicițiilor de odinioară, voi spune adevărul.

D-lor, dacă d. Costinescu a crezut că au fost instigatori cari au hotărît pe ofițeri să demisioneze, s-a înşelat, şi eu îmi explic greşală d-sale. Nici d. ministru de finanțe, nici d. Dimitrie Sturdza şi nimeni din opoziția liberală de pe atunci n-au instigat pe ofițeri. *(Aplauze prelungite.)*

Iacă adevărul : cu două săptămîni înainte de primirea demisiunei colective vine la mine un ofițer, un brav, un adevărat om al armei sale, un cavaler gata la orice jertfă ; un exemplu de bărbat, preparat pentru suprema jertfă, şi-mi expune hotărîrea lor nestrămutată de a părăsi armata. Cînd m-am gîndit la cel care voia să-şi dea demisiunea şi la alți buni camarazi ai lui, vă mărturisesc că am insistat să revie asupra hotărîrei lor. Simțeam că asemenea bravi erau necesari cavaleriei noastre. Şi fiindcă îmi prezenta jurămîntul lor şi diferite acte, pentru a-mi da părerea asupra redacțiunei, l-am refuzat, rugîndu-1 să se mai gîndească, cercînd să-i dovedesc cît pierde armata prin retragerea lor. A doua zi a revenit iar. Şi eu am stăruit în părerea mea.

A treia zi, numai a treia zi am spus d-lui Cantacuzino, onor. d. ministru de finanțe, ceea ce-mi ceruse ofițerii de cavalerie prin camaradul lor. Da, recunosc că d. ministru de finanțe, dupe o clipă de gîndire, s-a pronunțat exact în sensul celor expuse de d-sa ieri. Zic sensul, căci mi-ar fi imposibil să-i reproduc cuvintele dupe atîția ani. Vă previn că d. Dimitrie Sturdza a aflat cu mult mai tîrziu. în seara zilei în care mă dusesem la d. ministru de finanțe, a revenit la mine ofițerul, şi din nou s-a încins discuțiunea între noi. într-un moment cînd discuțiunea era mai aprinsă, ofițerul, punînd mîna pe garda săbiei, mi-a zis cu o emoțiune covîrşitoare : „Mai bine voi vîrî această sabie în mine decît s-o port la brîu cu dispretul ce se aruncă asupra cavaleriei". îl cunoşteam bine. Şi cu tot regretul, sincer şi adînc, regret că asemenea ofițeri nu vor mai fi în armata noastră, am consimțit să dau actelor lor o redacțiune mai potrivită cu o hotărîre aşa de gravă. Am ținut, şi părerea mea a fost admisă cu entuziasm, ca din actele lor să reiasă categoric că vor păstra întotdauna nestrămutata credință şi dragoste drapelului țărei şi regelui. Iacă, d-lor, tot adevărul.

Acum vă voi explica de ce d. Costinescu s-a putut înşela, dacă din cuvintele d-sale a reieşit că ar fi fost instigatori în partidul național-Iiberal. Regret că n-am ştiut că d-sa va vorbi despre demisiunea ofițerilor, căci în acest caz vă asigur că l-aş fi pus în pozițiune de a afla cum s-au petrecut acele evenimente.

în primul rînd, pe d. Costinescu 1-a putut induce în eroare o notiță care a apărut în *Voința națională* în acele timpuri, o notiță prin care se făgăduia ofițerilor a fi reprimiți în armată printr-o lege specială şi a li se ține seamă la vechime timpul cît nu vor fi fost sub steag, în caz cînd li se vor primi demisiile lor. Nu pot afirma că acea notiță a apărut dupe ce s-a primit demisia ofițerilor. N-am avut timp de a controla datele. Afirm însă că cel puțin demisiile erau înaintate ministerului. Adaog că notița n-a fost scrisă în redacție, în tot cazul n-a fost redactată de nici unul din redactorii de pe atunci ai *Voinței naționale,* nici de mine, nici de d. Xenopol, nici de d. Em. Culoglu, secretarul general de la finanțe. Din cauza acestei notițe mi-aduc aminte că organele conservatoare au întreprins o campanie în contra noastră, acuzîndu-ne de instigație în armată. Da, aş putea spune d-lui Cociaş, d-sale, care mă acuza ieri, că pe cînd d-sa pleda liniştit la Brăila, eu, luptînd pentru partid, am scris, ca şi colegii mei, articole în sensul acelei notițe. Şi am scris fiindcă vă mărturisesc, eu n-am crezut că era o „mîngîiere sufletească". *(Costinescu.* Era un angajament.)

Da, era un angajament, şi sincer am crezut că voi revedea sub drapel pe toți acei tineri şi bravi ofițeri. Iacă ce a putut să inducă în eroare pe d. Emil Costinescu.

Acum să explic în puține cuvinte ce m-a făcut să abandonez actuala direcțiune a partidului, căci nu de partid, nici de majoritatea acestui Parlament mă simt înstrăinat, ori-

eît s-ar ciocni în urnă bilele mele negre cu bilele dvs. albe. *(Aplauze.)*

M-am depărtat de actuala direcţiune în primul rînd pentru intoleranţa ei. *(Aplauze.)* Intolerantă direcţiune ! Aţi auzit pe d. prim-ministru cu cîtă asprime mă mustra că am vorbit contra legei instrucţiunei publice. D-sa este duşmanul oricărei discuţiuni. Şi vă rog să vă amintiţi cît de delicată şi de obiectivă a fost cuvîntarea mea. Mai mult, mi-a imputat că am votat contra. Dar ce ideal are d-sa despre moravurile politice ? Ce, voieşte să vorbim contra şi să votăm pentru, >ă vorbim pentru şi să votăm contra ? *(Aplauze.)*

D. prim-ministru pururea se ridică contra bizantinismului, şi nu-şi dă seamă că culmea bizantinismului ar fi să vorbeşti într-un sens şi să votezi în sensul contrariu. Nu cunosc o mai mare degradare. *(Aplauze prelungite.)*

Să vă dau un alt exemplu de netoleranţă. în 1896, mai mulţi am fost convocaţi de d. Sturdza la Ministerul de Externe, spre a ne sfătui în afacerea Ghenadie. Nu vă temeţi ca voi reveni asupra acestei triste probleme. Nu m-am pronunţat de la început în contra soluţiei date şi nu am dreptul d-a mă pronunţa acum. Eu nu-mi fac arme din orice. O cestiune de conştiinţă. La Ministerul de Externe atît am spus: „D-îe prim-ministru, eu nu cred că conştiinţa religioasă a poporului român se va revolta în contra soluţiei dvs., mă tem însă ca se va ridica conştiinţa lui civică". Atît. Şi atît a fost destul pentru ca seara, convocaţi din nou, d. Sturdza să nu-mi îngăduie de a mai vorbi. Asta va să zică a te chema la sfat *l* Atunci am înţeles că direcţiunea partidului cere supunere oarbă. Da, aşa cum se zicea ieri: cînd stareţul tagmei zice : „aşa, aşa, nu, nu", toţi călugării cu mîinile la piept trebuie să se închine, plecînd capul pînă la pămînt. *(Ilaritate, aplauze prelungite.)*

Şi pentru ca unii să nu crează cu uşurinţă în versatilitatea naturei omeneşti aş putea să vă fac o confesiune a conştiinţei mele. Da, aş putea şi eu să caut nişte ochi şi să privesc drept în ochii unei persoane sus puse, care este aici, aici în Cameră, o persoană de a căruia onestitate şi jertfă pentru partid nu m-am îndoit niciodată, chiar acum, cînd am îndoieli asupra tactului ei politic. Da, pot să-1 privesc drept în ochi, şi sub controlul privirilor sale să-i amintesc toate amărăciunile noastre de odinioară, toate suferinţele, toate

jertfele, toate îndoielile şi toate revoltele intime din trecutul nostru comun. A ! e uşor să mi se caute ochii mei şi sa re facă apel la conştiinţa mea cînd e vorba d-a vă servi interesul şi cauza dvs. ! Caut şi eu acei ochi ş—i întreb : nu eram în opoziţie cînd am spus amărît: „suntem un partid de orfani"? *(Aplauze.)* Şi eu am dreptul de a face apel la conştiinţa celui care m-a cunoscut mai de aproape, pentru a-mi apăra sufletul meu neatins de boala deşertăciunei. *(Aplauze.)* Da, de mult am avut grave îndoieli asupra direcţiunei. Şi voi fi absolut sincer. A fost un timp cînd eu, sub influenţa mediului şi în focul luptei, am avut îndoieli şi de d. Costinescu. D-sa şi d. V. Lascăr nu au admis, cel puţin din 1890, violenţa luptelor noastre, şi politiceşte am trăit departe de d-lor. însuşi d. Aurelian — al căruia cuvînt înţelept trebuia să-1 înţeleagă înţelepţii partidului — văd acum, cam tîrziu, ce e drept, că nu aproba direcţiunea prea înverşunată de atunci. Dar, d-lor, cu toate că nu aprobam sistemul moderaţilor, cele mai grave îndoieli le-am avut faţă de şeful direcţiunei cu rare lucram din toată inima. M-am îndoit cînd l-am auzit de atîtea ori zicînd : „Eu mă retrag, eu voi lucra la Academie la documentele mele". Una e a ţine drapelul glorios al unui partid mare, şi alta e a migăli la documente. *(Aplauze.)*

M-am îndoit de d-sa cînd se ridica cu învierşunare şi cu vrajbă în contra oricărei observaţiuni. Ce partid liberal este acela cînd şeful lui nu îngăduie libertatea cuvîntului ? *(Aplauze.)*

M-am îndoit de d-sa, resimţindu-ma de o durere adîncă, cînd l-am auzit la „Orfeu" declarînd că martirii de peste Carpaţi sunt nişte mizerabili cari au intrat în temniţă corupţi şi cumpăraţi. Europa îi sărbătorea, şi noi îi tîram în noroi. *(Aplauze prelungite.)*

Atunci am declarat că suntem „orfani". *(Aplauze.)*
Dar mi-am stăpînit îndoielile mele. Am avut această putere.

Şi acelora cari-mi ziceau : „Nu vezi unde ne duce ?", le-am răspuns : „Aştept încă, voiesc să-mi complectez experienţa, căci eu nu am încă decît experienţa opozantului". Cînd am văzut însă sub ministerul d-lui Aurelian, că este destul să declar în mijlocul a 30 de prieteni că nu sunt nici aurelianist, nici sturdzist, ci numai naţional-liberal, cînd am văzut că atît este de ajuns pentru a fi excomunicat, atunci m-am ho-

tărît. Am abandonat direcţiunea actuala a partidului, cu întristarea omului care se desparte de o viaţă întreagă, plina de amintirile atîtor pofte naive şi cinstite.

Am fost cel din urmă care m-am depărtat de această direcţiune, dar vă declar că voi fi cel din urma care va reveni acolo, dacă nu se'opresc din funesta cale pe care au apucat. *(Aplauze prelungite.)*

Ce este de făcut ? Eu nu văd de ce aş pune la îndoială onoarea şi convingerile celor de pe banca ministerială. Se înşală. Iacă ce cred. Se înşală cum s-au înşelat atîţia oameni culţi şi capabili. Nu mă ridic în contra nimănui personal.

Rezultanta direcţiunei este funestă, şi această rezultanta mă revoltă.

Cînd mai multe forţe de tracţiune se aplică unui bloc şi-l pune în mişcare, blocul nu va lua direcţiunea nici uneia din forţe, ci se va mişca în direcţiunea unei rezultante. Schimbaţi unele forţe şi, deşi nu le-aţi schimbat pe toate, rezultanta va fi alta şi blocul se va mişca pe o cale deosebită. Iacă ce e de făcut: combinaţi altfel forţele de care dispune partidul, şi veţi avea o alta rezultantă, care să aducă pacea şi armonia între noi, care să asigure mersul norocos şi mai departe at partidului.

Nu voim peirea nimănui. *(Aplauze.)*

" . ŞÎTaV ştiţi,, d-lo.r^ că în mine veţi găsi cel mai înverşunat adversar al amatorilor de portofolii. *(Aplauze.)* Cînd veţi vei pacea şi frăţia între ^oi, eu mă voi ridica chiar împotriva acelor amici ai mei"— dacă vor fi — cari, prin pofta lor de portofolii, ar împiedica unirea tuturor liberalilor. Fiţi încredinţaţi că ştiu să citesc bine în sufletul oamenilor. Nu trăiesc dasupra lumei, cum cred unii. Trăiesc în mijlocul lor şi-i cunosc şi sunt în stare sa pătrund în cele mai ascunse gînduri ale lor. Fiţi siguri că voi fi alături cu dvs, pentru a combate acele ambiţiuni oarbe cari s-ar împotrivi mărirei partidului naţional-liberal. *(Aplauze.)*

Voi termina. N-am spus tot ce cred. Cred tot ce am spus. Regret că d. prim-ministru, cedînd temperamentului său, m-a provocat. Nu, n-am spus tot. Puterea mea de răbdare şi de rezervă nu e la sfîrşitul ei. în ziua, însă, cînd d-sa va depăşi iarăşi dreapta măsură şi nu-şi va cumpăni cuvintele, în ziua aceea voi ceda forţat instinctului de apărare, şi voi trece peste orice rezervă, căci prea mult m-am jertfit şi prea mi-a fost dat să sufăr mult de pe urma acelora pentru cari m-am jertfit. *(Aplauze.)*

Termin, d-lor, cu un regret. Nu înţeleg de ce d. prim-ministru porneşte din litera sfinţilor părinţi şi nu se inspiră din spiritul bun şi înalt al sfinţilor părinţi ai bisericei creştine. Nu înţeleg ce caută întruna acela care conduce un partid liberal şi modern în vieţele sfinţilor. Recomand d-lui Sturdza, dacă este asa de evlavios, să citească mai bine şi mai des Evanghelia şi să mai lase dogmele. îndeosebi să mediteze ceva mai serios asupra capitolelor XIV şi XV din filozoful evangelist, din marele loan. Acolo va găsi făgăduiala bunului I:.us că va trimite apostolilor pe marele mîngîietor, pe sfîntul spirit, carele nu este altul decît spiritul adevărului şi al dreptăţei. Cu un aşa spirit d-sa ar putea conduce mai bine partidul care se despică sub d-sa. *(Aplauze.)*

Dar ţine d-sa îndeosebi la sfîntul Pavel ? Primim lupta si pe acest teren. Primim că s-tul Pavel spune că rodul spiritului este iubirea, pacea, îndelunga răbdare şi bunătatea, iar nu îngîmfarea, semeţia şi îndîrjirea. *(Aplauze.)* Şi să ştie d. prim-ministru că tot ce e bun, ce e onest, ce e convins, ce e dezinteresat, îl va urmări cu adevăratul Pavel în contra acelui Pavel al d-sale. De la acel ilustru sfînt ne vom inspira în lupta noastră pentru binele partidului, căci noi nu suntem, cum zice el : „oamenii sfielei spre răul tutulora", ci oamenii credinţei şi ai curajului spre mîntuirea tutulor ! *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 21 MARTIE 1898

Domnilor deputați,

De cîtva timp se petrec o anume serie de fapte privitoare la ceea ce domnul prim-ministru, îndeosebi, slăvea odinioară sub numele sfînt de „cestiunea națională".

Asemenea fapte au pentru cei mai mulți dintre noi — şi cei mai mulți este prea puțin — o importanță extraordinar de mare, pe cînd unora — şi unora e prea mult — unora sau unuia, ele se prezintă ca ceva normal şi indiferent. D-aci o nepotrivire gravă, ce nu se poate şterge prin meşteşugiri uşurele, nici, mai puțin, printr-o tăcere fără de înțeles.

Printre acele fapte pe cari le cunoaşteți şi le regretați cu toții este şi vizita de la Braşov a ofițerilor garnizoanei din Ploieşti, care se poate descrie în cîteva cuvinte : primire prietenoasă, masă veselă, toasturi calde, serată animată, danturi. *(Aplauze.)* Asemenea eveniment ştiu că n-au turburat pe unii din cei mai înflăcărați patrioți de odinioară. Vă întreb, însă, dacă o asemenea petrecere ar fi avut loc sub regimul boieresc şi reacționar — cum îl numeam noi — vă întreb : pe cine ar fi avut în frunte mulțimea ridicată pentru a protesta ? *(Aplauze prelungite.)*

(Voci. Pe d-1 Sturdza. *(Aplauze.)*

în această privință — spre bucuria naivilor cari cred şi astăzi ceea ce au crezut şi altădată — a avut loc în Senat o interpelare solemnă, dezvoltată cu o emoțiune mişcătoare, de către onor. nostru amic, d. Costescu-Comăneanu. Dacă la această interpelare s-ar fi dat, de pe banca ministerială, un răspuns care să echivaleze cu o slabă speranță sau cu o mîngîiere cît de uşoară, vă declar că, pentru vremea care ne apasă, ne-am fi resignat, aşteptînd timpuri mai bune, mai favorabile.

Gînd însă la o interpelare gravă se răspunde cu un fond glumeț şi cu o formă insolită, eram datori să ridicăm cestiunea şi în Cameră, isperînd — dacă ne este iertat a mai spera — un răspuns mai demn de cestiunea națională.

în Senat, d. prim-ministru a răspuns : „S-a dat o importanță mare unui lucru neînsemnat".

Neînsemnat ? Cum neînsemnat ? Ca număr ? Da, la Braşov n-au fost toți ofițerii armatei româneşti. întrebarea e dacă — -aşa puțini la număr cum au fost comesenii — n-au atins conştiința poporului român în partea ei cea mai delicată.

Onor. nostru amic, d-1 Comăneanu, vedea, cu drept cuvînt, semnificarea acestui eveniment în bucuria ce a izbucnit în toată presa maghiară, astăzi, cînd jalea celor de peste Carpați n-a încetat, cînd suferințele lor au crescut, cînd ilegalitățile sunt mai mari ca odinioară, cînd din puşcăriile Lmgariei se ridică tînguirile dureroase ale aceloraşi frați fără de noroc. *(Aplauze.)*

D. prim-ministru şi ministru de externe nu se sfieşte d-a răspunde : „Nu ştiu ce se petrece în publicitatea din Budapesta ; nu citesc gazetele ungureşti".

Da aşa e. D. prim-ministru nu citeşte nici ziarele româneşti, mărturisind singur aceasta cu o ciudată mîndrie. D-sa nu ştie multe din cîte se petrec în Ungaria, dupe cum nu ştie foarte multe din cîte se petrec în România.

Şi tocmai în această neştiință să găsim noi mîngîiere în „cestiunea națională" ! *(Ilaritate.)* *P'P^^x*

Mai departe, d. prim-ministru, cu o /abiliţjtteide o seriozitate lnăeisJb»eă, turbură problema, schihîtbfedordinea factoriloț, adâposjiHtf factorul responsabil dupe factorul iresponsabil. ^CredTadaogă d-sa, că ceea ce m.-s. regele face este în interesul țărei."

Dar d. Comăneanu interpelase în Senat despre ceea ce face regele ? Şi crede d. prim-ministru că d-sa — ca oricare dintre noi — poartă o coroană, este iresponsabil, are experiența, seni-

nătatea şi înţelepciunea m.-s. regelui ? Dacă pe toţi ne-am declara iresponsabili, cuvîntul ar dobîndi un înţeles trist pentru fiecare din noi.

Dar cînd un senator întrerupse pe d. prim-ministru,,afirmînd că petrecerea de la Braşov a fost organizată, d-sa, cu o iuţeală caracteristică, replică : „S-a zis aşa : serbarea a fost organizată... *organizată să fie 1"*

Iacă o destăinuire gravă. Dacă această sărbătoare ar fi fost întâmplătoare, destul de rău ar fi impresionat pe toţi românii ; cînd însă se dovedeşte că a fost şi *organizată,* mîhnirea noastră trece peste puterea noastră de răbdare, şi nu găseşte nici o mîngîiere în îngăimarea că „ofiţerii unei armate mai mici au de învăţat de la ofiţerii unei armate mai mari".

Iacă, domnilor, ceea ce m-a hotărît să fac această interpelare. Şi o fac întristat, mîhnit, căci nu e nici o plăcere cînd ţi-aduci aminte că te-ai înşelat aşa de mult în judecarea oamenilor încît eşti nevoit să treci de la iluziunile de ieri la deziluziunile de astăzi. *(Aplauze.) [...]*

Să ascultăm, domnilor, durerile fraţilor noştri descrise de *Tribuna poporului* din Arad, organ amic al domnului prim-ministru, şi vom vedea că petrecerea de la Braşov este un nou doliu pus peste sufletul celor trei milioane de români. *(Aplauze.)*

Ascultaţi, domnilor, ce jale provoacă banchetele noastre organizate ! *(Aplauze.)* „Uliţele Braşovului sunt împodobite cu steaguri româneşti şi *românii jelesc.* Soldaţii români venit-au «pe omenie» la noi, şi puternicii zilei îi primesc cu braţele deschise, «fişpanul» ungurilor salută pe români şi *românii* jelesc. Auzim «buze streine» rostind dulcele grai al maicelor noastre ; plebea strigă ; «trăiască» pe româneşte, şi seara, la concert, locotenentul de husari cîntă doina românească şi *românii jelesc!* Statele se bucură şi benchetuiesc, dar *românii sufer şi jelesc"...*

Lacrămile acestea sunt ale fraţilor noştri.

Să credem cel puţin în lacrămile lor, şi emoţionaţi de jalea acestor robi, martiri şi eroi, să ne potolim pofta d-a benchetui. *(Aplauze.)*

Să nu trecem dincolo, în jalea generală, veselia ospeţelor noastre. *(Aplauze.)* Banchet la Iaşi, banchet la Craiova, banchet la „Capsa , alte banchete vor avea loc în zilele acestea... nu vi se pare că prea benchetuim ? *(Aplauze prelungite.)* Chefurile_ noastre__trec frontiera ; se organizează banchet la Braşov, şi românii jelesc, jelesc românii, domnule prim-ministru ! *(Aplauze prelungite.)*

Domnilor, într-o repede cercetare, să vedem care este doctrina politică privitoare la „cestiunea naţională" a celui mai „vechi bărbat de stat", a omului care „de 40 de ani stă în rostul vieţei noastre politice". Şi dacă un asemenea „vechi bărbat" avea pînă acum trei ani *o doctrină politică* ca o vie speranţăa trei milioane de români, trebuie să o aibă şi astăzi, căci nimic nu s-a schimbat dincolo de Carpaţi. Regimul presei este acelaşi; bisericile şi şcoalele sunt şi astăzi prigonite ca şi în trecut ; în ziua cînd pe pieptul lui Ieszensky se atîrna „Coroana României", falnicul Raţiu intra din nou în puşcărie. *(Aplauze.)* Numărul celor osîndiţi creşte în fiece zi, şi cie va continua, cu progresiunea de pînă acum, guvernul din Budapesta va cere un credit extraordinar ca să zidească noi puşcării pentru români... *(Aplauze.)*

Domnilor, în 1893, cînd marele talent, omul de stat ilustru, care din nenorocire nu mai există, Alexandru Lahovari, a zis de pe banca ministerială că în plîngerile românilor de peste Carpaţi pot fi şi „exagerări", iar d-l Carp că ungurii, privesc pe români în relaţiunile lor politice ca „de la cuceritori la cuceriţi", noi n-am ţinut seamă că pot fi cuvinte scăpate în enervarea luptei, dar nici nu ne-am azvîrîit împotriva lor cu înverşunarea patimelor de moment. Am studiat 7 luni de zile pentru a le răspunde ou un discurs pe care l-am pronunţat la Ploieşti, iar amicul meu, Alexandru Djuvara, a studiat doi ani pentru a scrie admirabila sa broşură în cestiunea naţională.

împotriva domnilor Lahovari şi Carp se ridică d-l Dimitrie _ Sturdza, _p-atunci şeful partidului naţional-liberal, şi în mai multe discursuri îşi expuse, cu un curaj admirat de mulţi, doctrina sa politică determinând categoric marea datorie pe care un guvern românesc o are faţă de suferinţele românilor de peste Carpaţi. „Nu trebuie să ne *temem,* zicea d-sa în discursul de la 27 noiembrie 1893, pronunţat în Senat, să vorbim de cestiunea românilor din Ungaria, pentru că dacă

ne-am *teme şi am tăcea în Parlamentul român, ce ar mai însemna România?* N-ar mai însemna *nimic;* ar fi o ţară *aservită;* am fi schimbat *relaţiunile de vasalitate cu Turcia* în relaţiuni de *vasalitate cu Ungaria."*

„Acei cari cred că prin *sfială* şi *tăcere* se pot strecura greşesc ; căci *tăcînd,* numai glasul celor cari cred că pot chinui pe români va fi auzit, şi e de temut că nu dupe mult timp *vom plînge asupra ruinelor româneşti din ţara ungurească,* şi greu vom răsufla atunci aici în regat."

Şi ce tăcere mormîntală pe banca ministerială ! O clipă fu turburată această tăcere, în Senatul României, şi d. prim-ministru răspunse, cu asprimea sa obicinuită şi cu tactul său cunoscut, că se^ face din „ţînţar armăsar". E şi acesta un răspuns. Fireşte căjeste. Dar noi, naivii, ne aşteptam la altfel de răspuns, legitimă apărare, căci iată, domnilor, cum definea, d-sa cestiunea naţională în discursul pronunţat în şedinţa de la 9 decembrie 1894 a Senatului României : *„Se sugrumă'o treime a neamului nostru, lată cestiunea naţională.* Această treime a neamului nostru care se sugrumă *strigă la cer* de durere *şi* de îngrijire._ Ea strigă la cer : Nu se poate ; nu voim să fim sugrumaţi. *Voim să rămînem români, lată cestiunea naţională.* Glasul românilor în pericol *trece peste Carpaţi în valea Dunării şi ne înfiorează pe toţi.* Iată cestiunea naţionala. *Şi noi să ne închidem ochii ?* Să ne *închidem urechile ?* Să ne închidem *inimile ? Să ne închidem cugetările ? Să devenim o bucată de peatră neînţelegătoare ?"*

Ei bine, domnilor, acea treime nu se mai sugrumă ? Nu mai este în primejdie ? Dar acei copilaşi de 2-3 ani, pentru cari d. Sturdza nu găsea destule lacrimi în sala „Orfeu", nu sunt şi astăzi răpiţi de la sînul maicilor şi aruncaţi în kisdedovurile ungureşti ? *(Aplauze.)* Nimic nu mai trece de peste Carpaţi pînă în valea Dunărei ? Nimic nu ne mai înfiorează ? *(Aplauze.)*

Dar la emoţiunea de odinioară a domnului Dimitrie Sturdza ş-a răspuns de banca ministerială conservatoare că dreptul internaţional ne opreşte d-a ne amesteca în interiorul altui stat independent; că ar fi un mare pericol pentru noi, ţară mai mică, principiul amestecului unui stat în treburile interioare ale altui stat. Şeful de atunci al partidului naţional-Iiberal, crezînd că în momentele excepţionale sentimentalitatea unui popor îi dă drepturi pe cari nu le are în timpuri

normale, a respins obiecţiunea ministerului conservator, în discursul de la 9 decembrie 1894 : „Se vorbeşte de *uzurile parlamentate, de amestecul ţărilor în afacerile interioare ale altor ţări.* Nevoile oamenilor, ideile secolului *sunt mai man decît toate obiceiurile. Acestea* au valoarea lor deplină^ şi neştirbită cînd lucrurile stau în *linişte* şi *ordine,* dar cînd situaţiunile ies din calea lor normală, atunci *acele nevoi anormale îşi deschid calea."*

întrebaţi, domnilor, pe domnul prim-ministru ; crede d-sa că peste.Carpaţi situaţiunea din anormală a devenit normală, legitimă, naturală ? Strigătul de durere al celor de dincolo =*sîe* justificat de legile umane şi de legile naturale ? Oare nu se mai ridică pînă la cer disperarea a trei milioane de români ? Crede d-sa că două-trei pahare de şampanie băute la Braşov a alinat adînca durere a fraţilor noştri martiri? *(Aplauze.)* Crede d-sa că n-avea altceva de făcut decît o serie de banchete la Braşov, la Sibiu, la Arad, la Budapesta ? Nu crede oare că veselia noastră sporeşte suferinţele fraţilor noştri ? *(Aplauze.)* Nu are d-sa nici o soluţiune în faţa problemei care se impune întreg neamului românesc^ ?_

D-1 Dimitrie Sturdza, în opoziţie, avea o soluţiune. Amintea fostului ministru de externe teoria principelui Bismarck de la congresul din Berlin, şi îi spunea neted că i se impune datoria de a face pe „samsarul cinstit" între românii de peste Carpaţi şi cabinetele din Budapesta şi Viena. Eu vă cer iertare •— şi mulţi vor trebui să ceară — căci am crezut că va fi posibil domnului Dimitrie Sturdza ceea ce a fost posibil principelui Bismarck. *(Aplauze, ilaritate.)* Da, am crezut. Am crezut, căci d. Sturdza îşi sprijinea teoria pe consideraţiuni de o ordine superioară. D-sa afirma, cu drept cuvînt, că pacea lumei are nevoie de energia României. D-sa afirma, cu drept cuvînt, că un popor nu poate să intre într-o constelaţie politică dacă nu are deplină convingere că este în interesul său, că interesele sale superioare de propăşire şi existenţă naţională îi sunt absolut asigurate. Iacă, domnilor, cum se exprima d-sa în şedinţa Senatului de la 9 decembrie 1894 : „Ca să mergem într-o constelaţiune politică oarecare, trebuie ca poporul să vrea să meargă în acea direcţiune, şi pentru a vroi să meargă, trebuie ca să o înţeleagă, să o priceapă,.să capete convingerea că e interesul său. Numai atunci se ridică poporul cu drag şi cu energie, numai atunci se decide el sa

facă sacrificiile cele mari de avere şi de viaţă, cînd ştie ca le face pentru interesele sata cele mai vitale... Pentru ca românii într-o constelaţiune politică oarecare să ia o atitudine, alăturea cu maghiarii, trebuie ca o înţelegere amicală să fie între dînşii şi români. Poate oare să fie stabilită amiciţia între maghiari şi români pe cît timp cestiunea naţională îi va despărţi, pe cît timp.ea va forma un abis între cele două neamuri, abis care se lărgeşte pe zi ce merge ? Trebuie dar ca cestiunea românească să fie rezolvată dupe cum cere dreptatea, dupe cum cere umanitatea, dupe cum cere religia creştinească, şi numai atunci poate fi vorba şi de o conlucrare cu maghiarii."

Şi dacă n-aţi înţeles, ceea ce nu-mi permit a crede, cam despre ce configuraţiune politică „oarecare" este vorba, domnul 1). Sturdza o spune şi mai clar : „Avem simpatii pentru tripla alianţă, fiindcă tripla alianţă s-a dovedit în curs de un pătrar de secol ca păstrătoare a păcei, de care România are mai mare nevoie decît statele cele mai mari şi puternice. Dar, pentru a fi cu tripla alianţă, trebuie să lucrăm ca abisul dintre români şl maghiari să nu se formeze şi începutul formarei lui să se închidă." Şi dupe un an de zile d. Dimitrie Sturdza denunţa poporului capitalei că la „umbra triplei alianţe" maghiarii vor să desfiinţeze pe românii din Ungaria-.-

Astfeljudeca cel mai „vechi bărbat" de stat „rostul europenesc" şi poruncea guvernului conservator să se facă „samsarul cinstit" între românii din Ungaria şi monarhia Austro-Ungară. Puteam noi, cei mai tineri, să nu credem în cuvîntul d-sale ? Puteam noi să nu credem că doctrina d-sale nu ar fi produsul serios şi cinstit a 40 de ani de viaţă publică ? Şi astăzi, cînd acel abis se adînceşte necontenit — abis care nu sc umple cu cîteva pahare de şampanie — am dori să ştim : pentru ce domnul prim-ministru nu convinge pe tripla alianţă că România, ca să se jertfească, în momentele decisive păcei şi civilizaţiuneî europeneşti, are nevoie ca energia şi curagiu! său să nu fie turburate de durerea celor de peste Carpaţi ? Pentru ce nu-şi ia rolul de „samsar cinstit" ? Pentru ce tace ? Voieşte să ne convingă că doctrina d-sale n-a ieşit din cunoaşterea serioasă a „rostului" nostru în concertul lumei civilizate ? *(Aplauze.)*

Iacă, domnilor deputaţi, la ce se reduce exact doctrina politică a domnului prim-ministru în cestiunea naţională, întîi: o mare greşală este sfiala pe băncile Parlamentului şi îndeosebi pe banca ministerială. Al doilea : este o datorie ca să vorbeşti de pe banca ministerială şi de pe băncile Parlamentului în cestiunea naţională. Al treilea: suprema obligaţiune a unui guvern românesc, în interesul României, al Ungariei şj al Europei, este ca să se facă „samsar cinstit" şi să intervină cît mai degrab pentru a stabili bazele înţelegerei şi ale înfrăţirei între românii de peste Carpaţi şi poporul maghiar. *(Aplauze.)*

Aceasta este doctrina politică de odinioară a dorrinului Dimitrie Sturdza ; şi noi, împinşi de un entuziasm sincer şi profund, am răsfoit prin biblioteci trecutul celor de peste Carpaţi ; am studiat ziua şi noaptea, ne-am impus o muncă extraordinară, am cutreierat ţara de la un cap la celălalt, convinşi că-i, ducem cuvîntul mîntuitor. Şi n-a fost fapt cît de mititel, în legătură, fie şi depărtată, cu soarta fraţilor noştri, pe care să nu-1 studiem, să nu-1 judecăm, să nu-1 clasificăm cu o grije excepţională. Cînd un Horvath Gyula a venit în capitala României şi a ciocnit un pahar de vin cu un tînăr adversar al nostru, un colosal strigăt de „trădare" a răsunat în rîndurile noastre. Astăzi ofiţerii români benchetuiesc cu ofiţerii de honvenzi şi... e pace, e linişte, şi dacă se mai aude ceva, e zornăitul triumfalnic al celor cari sugrumă o treime din neamul nostru. *(Aplauze prelungite.)* Ce a mai rămas din caldul entuziasm de ia *94* ? O mare _ deziluzie, care apasă asupra noastră, asupra unei generaţiuni confuzionate de atitudinea unor conducători al căror glas din opoziţie a amuţit pe banca ministerială. *(Aplauze.)* Ce va înregistra istoria despre generaţiunea noastră ? în primul rînd, marea ei deziluziune. Şi dacă nu vom şti să ne facem datoria, va mai înregistra un complot ruşinos între consimţămîntul nostru pueril, şi tăcerea egoistă a celor de sus. *(Aplauze.)*

Am vorbit, domnilor, în discuţiunea de la mesaj, despre cestiunea naţională. Am voit atunci să fiu sobru, măsurat, cumpănit. M-am încercat să nu supăr pe nimeni. Ştiu însă că am supărat pe un „bărbat de stat" cînd am susţinut că nu există trădători, că nu se poate trăda cestiunea naţională, că nu se poate decît încurca din nepricepere şi îngustime de vederi. Şi acum nu acuz pe nimeni că trădează, ci acuz

numai de revoltătoare contrazicere între marea doctrină național de altădată şi mititica tactică de astăzi. *(Aplauze.)* Să dea Dumnezeu să mă înşel. Aş dori din tot sufletul ca eu să nu văd bine în ceea ce se petrece de cîtva timp. Aş- dori ca o dibăcie... cum să-i zic ?... să împrumut un cuvînt al domnului Fleva... o dibăcie ocultă *(ilaritate)* să dezmintă toate temerile, toate gravele noastre îndoieli, şi, izbutind să se sustragă de la observaţiunile muritorilor de rînd, să rezolve cestiunea naţională în folosul întregului neam românesc. Eu însă mă înfior de această tăcere funebră. Ea nu-mi dă asigurări de pricepere ; căci dacă e vorba să taci şi numai să taci şi să nu răspunzi niciodată la cestiunile grave cari se ridică :n Parlament, atunci... cari din noi nu s-ar pricepe... să tacă, necontenit să tacă ? *(Aplauze, ilaritate.)*

Eu nu pretind că ştiu mai mult despre românii de peste Carpaţi ca domnul prim-ministru. Eu nu pretind că aş răspunde mai bine decît d-sa. Cred însă că tăcerea d-sale produce efecte funeste şi în România, şi peste Carpaţi. Cred că tăcerea d-sale va acoperi, ca un giulgiu, iluziunile preţioase ale tinerimei jde aci şi de dincolo. *(Aplauze.)* Este adevărat fă — după părerea mea — d-sa încă din opoziţie a contribuit întrucîtva la vetejirea multor frumoase speranţe, prin unele părţi din discursul pronunţat la 1894 în sala „Orfeu". Atunci, şef . al marelui partid naţional-Iiberal, vorbi cu autoritatea ce o dobîndise. din consensul tutulor liberalilor, dar vorbi cu de la sine putere, fără să fi consultat pe nimeni, pe nici un amic şi consilier din comitetul executiv. Vorbi în numele partidului naţional-Iiberal, introducînd în acest discurs un element necunoscut în discursurile de la Senat; patima personală, îndîrjirea^ crudă în contra unora de peste Carpaţi. V ă mărturisesc că de la acest discurs m-am resimţit de nişte aprehensiuni triste despre tactul şi succesul cu care sperau muIt^"'cT"yT"conduce d-1 Sturdza cestiunea naţională. Sunt \jinh —- chiar pe acea bancă — cărora le-am spus, de atunci, bănuielile, temerile şi mîhnirea cari mă coprinseră.

în acel discurs, pe care l-am recitit din nou, d-sa mi-apăru ca u. ambiţios fără măsură, ca un doritor de o glorie neţărmurită, ca un om care vroia să se impună drept şef al partidului naţional-Iiberal^ din România şi al partidului naţional din Ungaria. Mi se păru că-i străfulgera prin minte posibilitatea unei încoronări care să-1 ridice în suveran conducător

al întregului neam românesc. Dar pentru a guverna pe cei de dincolo n-avu la îndemînă decît aceeaşi meţoadă cu care ne guverna pe noi : înverşunarea. Şi porni, ca şi la noi, la clasificarea celor de dincolo, împărţindu-i în două tabere : creştini şi păgîni, patrioţi şi trădători, virtuoşi şi corupţi. D-sa n-are nuanţe. între virtute şi viciu, un abis, în loc de vasta scară de note şi nuanţe pe care se desfăşură natura omenească. *(Aplauze.)* Aşa gîndesc toţi necunoscătorii de oameni, toţi acei cari, neavînd tăria cuvîntului, vor să conducă cu loviturile gîrbaciului. *(Aplauze.)*

Cînd am auzit, domnilor, pe fostul şef al partidului naţional-Iiberal declarînd, în numele nostru, că eroii ţăranilor de peste Carpaţi au intrat în temniţele de la Seghedin şi Vaţ, ademeniţi şi corupţi de banii din Bucureşti şi Budapesta, am părăsit sala cutremurat. Mi se părea, de ruşine şi^ de durere, că ne vom scufunda cu toţii ca dreaptă răsplată a unei asemenea acuzaţiuni. *(Aplauze.)* Ce idee să-ţi faci, ce idee să-şi facă tinerimea noastră şi opinia publică din Europa, despre un bătrîn ca Raţiu, care, albind ca zăpada în" lupta de dezrobire a poporului român, pleacă din sînul familiei şi din mijlocul poporului, liniştit, ba vesel chiar, corupt de ticăloasa faimă a aurului ? Bunul renume al tutulor românilor de peste Carpaţi era terfelit în această înfiorătoare acuzaţiune ce se aducea bătrînului erou şi martir. *(Aplauze prelungite.)*

Am voit să-mi explic această pornire şi să cunosc adevăratul păcat al celor din temniţele Ungariei, căci, domnilor, o clipă, o clipă măcar, nu s-a prins de sufletul meu credinţa că banii au moleşit inimele celor mai hotărîţi români de dincolo. *(Aplauze.)* Trebuia să fi fost ceva care să fi jicnit firea autoritară a domnului Sturdza, tocmai în momentul marei sale aspiraţiuni d-a conduce toată suflarea românească. Şi în adevăr am găsit cauza acestei înverşunări chiar în acel discurs pronunţat de d-sa în 25 septembrie 1894. Domnilor, domnul Sturdza afirmă mulţimei din sala „Orfeu" că dacă conducătorii de peste Carpaţi l-ar fi întrebat să-şi spună părerea de este sau nu bine ca să intre în temniţele Ungariei, n-ar fi ezitat d-a le spune : „să nu intraţi". D-sa i-ar fi povăţuit să treacă graniţa, aşa cum au făcut Garibaldi, Mazzini, Napoleon III, Kossuth, Brătienii, Rosetti, Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu şi ceilalţi patrioţi de la 1848. Şi cînd domnul prim-ministru are o părere, într-o cestiune aşa de însemnată,

nimenui nu-i este iertat să aibă altă părere. Sau se supune, sau va fi duşmănit toată viaţa. Nu cunoaşteţi maxima d-sale politică ? „Să fim cum suntem sau să nu mai fim." Nu cunoaşteţi temperamentul d-sale ? Era dar natural ca cei de peste Carpaţi, cînd şi-au permis să aibă altă părere, să fie denunţaţi ca nişte corupţi, maleabili în mînele puternicilor din Bucureşti şi din Budapesta. Aceiaşi oameni ar fi fost virtuţi imaculate dacă ar fi împărtăşit părerea domnului prim-ministru. *(Aplauze.)*

Ah ! domnilor, putea domnul prim-ministru să Ie ierte curajul d-a intra în temniţele ungureşti, era dator să-i ierte, căci nu am fi cerut să-i iubească şi să-i admire. Putea să-i ierte că suferă pentru poporul lor, mai ales că cunoştea temniţele Ungariei din rapoartele celor cari au zăcut în ele. Acolo aerul este pestilenţial; soarele nu pătrunde ; patul de odihnă este tare ca piatra ; pînă şi nevoile intime — ce ofensă adusă umanităţei ! — sunt obligaţi să şi le satisfacă în interiorul celulelor. Putea domnul prim-ministru să-i ierte, căci nu se duceau la petrecere, la banchete, nici să se tolănească în trîndăvie pe sofale turceşti, moi şi parfumate. *(Aplauze.)* Da, putea domnul prim-ministru să-i ierte, căci a fost înştiinţat îa timp, de un român de aici, ce motive mărețe au hotărît pe bătrînul Raţiu să se supuie verdictului de la Cluj. Să nu vă aşteptaţi la prea multe detalii. Voi păstra tăcerea cuvenită asupra multor fapte. Iacă încă ceea ce i se transmisese domnului prim-ministru, şi din care ar fi putut să simtă ce inimă bate în eroul care şi-a închinat viaţa cauzei sfinte a fraţilor noştri. în seculara pădure de lîngă Sibiu se susţinea lui Raţiu teza domnului prim-ministru, voind a-1 convinge că nu este în interesul românilor să-şi înfunde zilele în întunecimea, temniţelor. El, privind cu o privire de sus, încărcată de milă pentru omuleţul pe care-1 credea un răsfăţat al libertăţei şi al norocului din România, răspunse : „Sunt bătrîn ; nu pot să încalec calul ca un voinic de 20 de ani ; jandarmii mă privegheată d-aproape. Spune d-ta, n-ar fi o ruşine neştearsă ca eu, Raţiu, să fiu împuşcat şi suflarea românească să afle că glonţul a intrat prin spate, cum numai fugarilor laşi le este dat să piară ?" *(Aplauze.)*

Şi cînd omuleţul din România cearcă să-i dovedească că toţi bărbaţii mari au folosit popoarelor mai mult din exil decît din temniţă, bătrînul, într-un moment de adîncă emoţiune, care îi fulgeră o aureolă de lumină împrejurul capului, ridică ochii încărcaţi de lacrimi în sus, către cerul senin şi albastru, şi zise cu glas tare : „Dumnezeu e sus. El să mă judece. Puţin mai am de trăit. Fericirea mea din urmă, şi cea mai mare, va fi aceea ca oasele mele să putrezească în temniţele Ungariei. Din cenuşa lor se va ridica triumfalnic cauza naţională !" *(Aplauze prelungite.)*

„Gîndiţi-vă, gîndiţi-vă, gîndiţi-vă bine, ce va zice ţărănimea, neştiutoare de combinaţiunile diplomaţiei, cînd conducătorii vor dosi şi se vor răsfăţa în onoruri în România, iar cei mici, sărmanii, vor intra în temniţă ? Ţara ar fi coprinsă de o amorţire din care mai multe generaţiuni n-ar putea să o trezească..."

Ş-apoi, după cîteva momente, ca şi cum întreaga lui viaţă ar fi retrăit-o în acea clipă, zise, perdut pe gînduri : „Priveşte-mă...nu vezi cum sunt ?"

Picioarele îi erau umflate ; mergea sprijinit în cîrji. Sprijinit pe o cîrje şi susţinut de umeri a intrat Raţiu în temniţa de la Seghedin ! *(Aplauze prelungite.)*

Nu e aşa, domnilor, nu e aşa că asemenea oameni nu puteau fi acuzaţi tocmai de aceia cari îşi prepară nemurirea în istorie prin diplomaţii ce desigur nu vor contribui la mărirea patriei ? *(Aplauze.)*

Ceea ce m-a impresionat şi mai mult cînd am auzit defăimîndu-se virtutea celor din temniţă a fost următoarea judecată : Europa întreagă luase act de bărbăţia lor. Opinia publică din Occident era cu ei, era pentru noi. Jurnale, albumuri, broşuri, reviste erau pline de dovezi de simpatie pentru aceia pe cari noi îi adoram. Publicişti, literaţi, artişti, istorici, oameni de stat, oratori iluştri, toţi îşi aruncau cuvîntul în favoarea lor. Femeile chiar începuseră a fi mişcate de suferinţele martirilor osîndiţi cu atîta cruzime. Două domnişoare, una la Oxford, alta la Paris, ţinură două conferinţe în cari descriseră în colori vii durerea celor de peste Carpaţi. De pretutindeni, din Francia, din Germania, din Italia, din Anglia, se ridică o protestare de o înălţime morală demnă de răbdările şi de sfîntă dreptate a robilor noştri fraţi. Şi tocmai cînd se prepara un verdict mîntuitor în Europa civilizată, în numele partidului naţional-liberal din România fură denunţaţi cei cari intraseră bolnavi în temniţele Ungariei, ca nişte mizerabili, cumpăraţi ca să joace comedia dezgustătoare a

unor eroi fără curaj, a unor martiri fără ideal şi fără de virtute'! *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

A doua impresiune tristă ce mi-a cauzat discursul de la „Orfeu" a fost faptul de a auzi numele atîtor femei, doamne şi domnişoare, trecute în lungul şir al nenumăraţilor trădători de neam. Alţii au apreciat acest mod delicat şi bărbătesc de a lupta. Eu mă abţin- de a-l califica. *(Aplauze.)*

A treia impresiune deplorabilă am resimţit-o, şi nici acum nu o pot uita, cînd se denunţa — cui ? veţi judeca şi dvs. — izvoarele de ajutor ce primeau românii de peste Carpaţi, Era partidul naţional-Iiberal solidar cu această conduită ?... Dar ascultaţi ce s-a crezut util cauzei naţionale a se spune tuturor în întrunirea publică de la „Orfeu" : „în anul 1893-94 preotul Voina din Braşov a rădicat asupra articolului 82 din bugetul instrucţiunei publice, cu *mandatul nr. 169* suma de *58.500 lei;* domnul Diaconovici, actualul director al *Dreptăţei* şi fost redactor la *Romanische Revue,* a rădicat în acelaşi an şi asupra aceluiaşi articol, din acelaşi buget, cu *mandatul nr. 8,* suma de *2.000 lei,* şi cu *mandatul nr. 7,* suma de *40.000 lei.* în anul 1894—95, din articolul 48 al bugetului Cultelor şi Instrucţiunei Publice, s-a ridicat de preotul Voina din Braşov, cu *mandatul nr. 54,* suma de *58.500 lei,* şi cu *mandatul nr. 1.854,* suma de *45.000 lei* ;precum domnul Diaconovici, cu *mandatul nr. 1.159* suma de *2.000 lei* şi Aurel Mureşanu cu *mandatul nr. 4.543,* suma de *5.000 lei.* Totalul acestor opt condeie din doi ani dă *300.500 lei."* _

Spuneţi-mi dvs. dacă aceste grave destăinuiri foloseau cauzei naţionale ? Spuneţi-mi dacă este vro conştiinţă în acest Parlament, în majoritate şi în minoritate, în membrii ai aceluiaşi partid, care să nu fi înţeles de ce sufletele noastre au fost zdrobite auzind asemenea denunţări făcute de acela care pe atunci era şeful partidului naţional-Iiberal ? Spuneţi-mi dacă toţi n-aţi simţit cuvintele fostului ministru de instrucţiune publică ca nişte palme, nemeritate de noi, cînd în faţa domnului prim-ministru se mîndrea că a trimis bani în ajutorul fraţilor noştri' ? *(Aplauze prelungite.)*

Chiar contele Kalnoky, pe atunci reprezentînd imperiul austro-maghiar, admitea că se pot da de noi ajutoare pentru bisericile în ruină şi pentru şcolile româneşti cari nu au destule mijloace de a satisface cerinţele legilor maghiare. Aţi înţeles ?

Aţi înţeles în ce situaţiune morală ne arunca conduita aceluia care ne conducea ? *(Aplauze.)*

La ce servesc cei 40 de ani de experienţă ? La ce ar servi longevitatea unui Matusalem, dacă, dupe mai multe secole de experienţă, ar ajunge la această înaltă diplomaţie ? *(Ilaritate.)*

Logica şi bunul-simţ ale unui popor nu pricep bine amănunţimele problemelor speciale, dar cînd e vorba de problemele de la cari atîrnă existenţa lui, mai sus de simpla şi marea logică a poporului nu se poate ridica cajpăjtma unui singur om. *(Aplauze.)* Şi mulţimea a plecaţră mărîtă cînd a auzit denunţîn- ^ du-se numărul mandatelor, sunie+e-ee-s-au ridicat şi numele ce-" lor trimeşi dupe ajutoare. Şi astăzi plătim cu propria noastră umilinţă tăcerea entuziastului de odinioară şi mîndria cu care recunoaşte domnul Take lonescu că şi-a făcut datoria d-a ajuta pe cei de peste Carpaţi. *(Aplauze.)* Nu ştiu dacă asemenea destăinuiri sunt combinaţiuni de o înaltă diplomaţie, prevăd însă că, pe calea ce ni s-a deschis, vom merge nu din înfrîngere în înfrîngere, ci din umilinţă în umilinţă, din ruşine în ruşine. *(Aplauze prelungite.)*

Mi-aduc aminte că în acel discurs a fost şi o parte glumeaţă, spusă de altminterea cu tonul unei adînci înţelepciuni. Era vorba ca să ne apere de acuzaţiunea că am fi iredentişti, că am voi să tragem sabia, să turburăm pacea lumei şi să cucerim Transilvania. Ascultaţi — citez din memorie, dar citez exact — d-l Sturdza spunea mulţimei : „Nu voim să luăm Transilvania pentru două motive : întîi pentru că nu o putem lua..." *(Rîsete, aplauze, multă ilaritate.)* „Al doilea •— se simţea nevoia de al doilea motiv *(ilaritate)* — al doilea, pentru că dacă am lua Transilvania am compromite existenţa Austro-Ungariei..." *(Ilaritate.)*

Cred bine că nu era nevoie d-asemenea explicaţiuni, oricît de profunde ar fi ele. Noi [nu] suntem iredentişti pentru motivul că suntem un popor cu minte. în orice caz, diplomaţii de statistică nu vor înţelege niciodată puterea ce dau popoarelor propriile lor vise. *(Aplauze.)*

Sosesc, domnilor deputaţi, la un alt act trist al acestei triste tragedii... fie şi tragedie.

Am ajuns la putere dupe o luptă grea şi continuă de 7 ani şi jumătate. Vă mărturisesc că văzînd pe domnul Sturdza prim-ministru, mi-am zis, şi ca mine au gîndit mulţi : poate m-am înşelat ; îndoielile mele pot fi fără temei; cînd un om care a

declarat în Senatul României că suntem datori a lucra din răsputeri ca o treime din neamul nostru să nu se sugrume de unguri, că principiile dreptului internațional trebuie să cedeze pasul durerilor unui popor, că un minister românesc _e dator să facă pe „samsarul cinstit", că miniştrii cari nu intervin să potolească jalea celor trei milioane de români sunt nişte „nemernici", cînd un asemenea om, „vechi bărbat în rostul neamului", dupe asemenea declarațiuni, ia frînele României, este desigur un triumf al „cestiunei naționale". Dupe asemenea declarațiuni — legăminte sfinte cu poporul român, angajamente categorice cu diplomația europenească — el va avea forța morală, sprijinit pe toată suflarea românească, de a grăbi rezolvarea în bine a cauzei naționale. Da, un aşa bărbat de stat, oricare ar fi fost cursul vieței sale, nu va rămînea numai samsar, ci va fi un „samsar cinstit", spre gloria sa şi triumful bunei noastre dreptăți.

La 3 octombrie, mi se pare, am venit la putere...

(O *voce.* La 5 octombrie.)

De la 5 pînă la 13 — număr nefast — nu sunt decît 7 zile. După o săptămînă, domnul prim-ministru, fără să consulte comitetul executiv, eu cred că şi fără ştirea celor mai mulți miniştri, se duce la Iaşi şi provoacă o întrunire publică...

(O voce. Un banchet.)

Desigur, n-avem noroc la banchete. *(Ilaritate.)* La Iaşi, domnul prim-ministru ține un discurs. Şi vorbeşte despre cestiunea națională, începînd astfel : *„în special* în cestiunea națională situațiunea noastră este *clară şi netedă".* Admirabil început pentru un „samsar cinstit". Oricine s-ar fi aşteptat să spună ceea ce spusese pînă în ajun, *clar* şi *neted,* că sfiala în cestiunea națională este un păcat — clar şi neted ; că nu putem sta în momentele grele alături de maghiari, pînă nu vor satisface legitimile aspirațiuni ale românilor din Ungaria — clar şi neted ; că dacă vom tăcea nu se va auzi decît glasul acelora care sugrumă o treime din neamul nostru — clar şi neted ; că la umbra triplei alianțe se comite cea mai odioasă crimă din secolul nostru — clar şi neted ! *(Aplauze.)* Mi se pare că aşa ar fi fost logic, fireşte, oricare ar fi fost strălucita d-sale dibăcie d-a exprima diplomatic fondul acelor idei „clare şi netede". Ar fi fost logic, căci aşa vorbise în 1893, în 1894, şi la Jaşi^era în 1895. D-sa n-ar fi putut spune ca Gladstone, surprins în contrazicere cu o veche credință a sa : „d-atunci şi pînă astăzi puteam să mă nasc din nou, să devin major, şi să împărtăşesc altă părere". E aci o lungă prescripție care presupune schimbarea împrejurărilor, încetarea atîtor cauze, desăvârşirea atîtor evenimente şi ivirea altor elemente de calcul, în legătură cu alte probleme, de altă natură. Domnul prim-ministru n-ar fi putut invoca lungimea şi puterea timpului. Nimic nu se schimbase ; căci d-sa, chiar dacă s-ar fi asemănat cu Făt-Frumos din basme, care creştea într-un an cît altul în zece, tot acelaşi ar fi trebuit să rămînă. Nu trecuse nici un an de la solemnele sale declarațiuni ! *(Aplauze.)*

Ei bine, domnilor, iacă cum înțelegea d-sa că situațiunea noastră în *special* în cestiunea națională e *clară şi netedă:*

„Avem să ne abținem cu toții de la orice act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine şi în special ale monarhiei Austro-Ungare". *(Ilaritate.)*

Fireşte ! în special — clar şi neted. *(Aplauze. Ilaritate.)* Se întîmplase ceva ? Vorbise cineva despre cestiunea națională ? Salutase veriun bărbat de stat pe cei 40.000 români ce porniseră la Şosea cu imaginile lui Rațiu şi Lucaci în frunte ? Ridicase veriun „vechi bărbat în rostul neamului de 40 de ani" cestiunea națională în Senatul României ? Afirmase cineva ia „Orfeu" că o crimă odioasă se comite la umbra triplei alianțe? Aş! Nimic. Absolut nimic, căci iacă cum continuă domnul prim-ministru : „S-a mai răspîndit încă o vorbă, că ne amestecăm în afacerile interioare ale regatului ungar. Nici aceasta nu este adevărat." Da, da, s-a răspîndit *o vorbă,* aşa, din senin. Şi nimeni n-a susținut cu lacrămile în ochi că suprema datorie, cînd jalea de peste Carpați se revarsă pînă în valea Dunărei, a miniştrilor români, este d-a interveni ca „samsari cinstiți* pe lîngă cabinetele din Austro-Ungaria ! Ce ironie ! S-a răspîndit o vorbă, şi nici nu este *adevărat.* Nimic, da' nimic nu mai era adevărat ! *(Aplauze prelungite)* Şi ați auzit cu cît triumf insultător, deşi n-a avut intențiunea d-a ne insulta, cu cît triumf insultător pentru noi fostul ministru al instrucțiunei publice afirma, în fața domnului prim-ministru, că declarațiunea de la Iaşi i s-a dictat într-o cancelarie străină. *(Aplauze prelungite.)* Eu nu cred. întreb, însă, ce s-a schimbat peste Carpați, pentru ca între d-sa de la 93 şi 94 şi d-sa de la 95 să se fi operat o aşa de mare prefacere ? *(Aplauze.)*

Domnilor, voi cerca să vă prezint una din cauze. Să nu vă aşteptați însă să fiu destul de clar. Voi spune atît cît cred

că e permis. De va sosi veriodată momentul în care va fi spre folosul „cestiunei naționale" să mă explic desăvîrșit, îmi voi face datoria. Pînă atunci voi evita ceea ce mi se pare vătămător celor cari s-au jertfit bunului și virtuosului popor de peste Carpați.

în comitetul național știți că s-a discutat dacă trebuie sau nu să intre în temnițele Ungariei. Toți, bătrîni și tineri, preoți și profesori, în frunte cu Rațiu, au fost de părere să se supună verdictului, afară de trei inși cari au trecut granița în România. Și de la început, între cei cari sosiseră la noi — nu toți, unul îndeosebi — și cei din temnițele de la Seghedin și Vaț s-au înăsprit relațiile. Ce aveau de împărțit ? Nu știu. Atîtc cred, că oricît le-ar fi fost de greu celor din România, le era ceva mai ușoară viața decît celor din temnițele Ungariei. *{Aplauze.)*

Domnul prim-ministru a ținut mult ca pe cei din România să-i numească „martirii exilați". Fie, eu nu sunt omul aspru și invidios și nu voi lua de pe fruntea lor cununa de.martiri exilați. Au trăit cum au putut : scriind, lucrînd la Academie, cultivînd moșii, dar... martiri, bucurîndu-se de înalta favoare a domnului prim-ministru. Și nu înțeleg de ce ei, din libertate, n-ar fi fost mai îngăduitori și mai blînzi cu tovarășii lor de luptă, cu acei bătrîni cari nu aveau decît o vină : preferaseră temnița pentru a da pildă nobilului popor de dincolo. *(Aplauze.)*

A fost aci o diplomație profundă, pe care n-am înțeles-o. S-a crezut că între martirii cari sufereau în România și între cei cari petreceau în temnițele unguresti *(aplauze prelungite)* să se rupă bunele relațiuni, să se înăsprească raporturile, să se încingă, în cele din urmă, o luptă dușmănoasă, o luptă fără sens și fără nici o scuză. Cine a urmărit evenimentele mai de aproape și-aduce aminte de articole, de scrisori, de broșuri cari se făceau ecoul șoaptelor defăimătoare și a calculelor misterioase, al cărora scop era evident, al căror izvor era în întuneric. *(Aplauze.)*

Trec peste această diplomație. Mi-e frică să apăs prea tare.

A sosit un moment de veselie pentru toți românii. Drăguțul de împărat s-a îndurat de cei întemnițați. Au fost grațiați. Ce era mai firesc ? Cei cari suferiseră mult în România și cei cari suferiseră și ei puțintel în temnițe, să-și întindă mînă frățească, să nu existe Carpați pentru cei încoronați cu spini de unguri și cei încoronați cu dafini de domnul prim-ministru. *(Aplauze prelungite.)*

Iarăși diplomație. Ceea ce neamul românesc dorea, ceea ce era natural să se întîmple nu s-a întîmplat.

Dar, cel puțin, aceia pe cari îi uniseră emoțiunile naționale și chinurile temniței, liberi de a călca cu mîndrie pe pămîntul patriei lor, trebuia să ramînă în veci nedespărțiți. *(Aplauze.)* Și nici aceasta nu s-a întîmplat. Domnilor, adeseori cei mai profunzi cugetători ai lumei s-au înșelat în judecarea naturei omenești. îndoitul lanț al iluziilor naționale și al suferințelor crîncene s-a rupt. Dupe 7 luni de la grațiere, comitetul național de peste Carpați s-a despicat în două, eclipsînd — sper, vremelnic — cel mai luminos ideal al întregului neam românesc. *(Aplauze.)* Iacă o diplomație în contra căreia mă revolt din tot sufletul, evitînd, cu toată revolta, d-a împărți drept și categoric toate responsabilitățile.

Nu voi acuza pe nimeni de la noi. Dar de la noi a pornit fatala diplomație. Nu acuz direct pe vreun „vechi bărbat" cu experiență de 40 ani în rostul țării, dar în apropierea acestei experiențe a fost cineva care a voit să impună comitetului național de la Sibiu o direcțiune a *Tribunei,* o direcțiune rezidentă în București și compusă din trei, doi martiri exilați și un ex-martir. Se pretindea lui Rațiu să se supună, lui, care nu cedase teroarei unguresti. Pe virtutea și gloria lui voia să se ridice calculul ordinar, pusilanimitatea egoistă. *(Aplauze.)* Acest plan inadmisibil i s-a transmis domnului prim-ministru, prevestindu-i-se că dacă nu va domoli pe cei ambițioși, dincolo, în dauna „cestiunei naționale", se va divide comitetul național în două. Pacea și frăția erau posibile. Și de astă dată, însă, o diplomație nenorocită a triumfat. Cei de dincolo s-au sfîșiat între ei, și focul a fost pus de aiurea. *(Aplauze.)* Și ca nu cumva, treziți din amețeală, să revină la unire, punînd umărul la aceeași cruce, pe care o purtaseră împreună, s-a fundat un nou ziar la Arad, *Tribuna poporului.* Un enorm abis s-a deschis între frați. Două steaguri, în loc de unul. Oarba neunire, această fatalitate a trecutului nostru, a izbucnit. Și acolo, ca și la noi, diplomația a împărțit pe conducători în patrioți și trădători. *(Aplauze prelungite.)* Și cînd mă gîndesc, domnilor, că nu s-a urmărit decît reabilitarea unui martir în care opinia publică nu mai credea, și cînd mă gîndesc că nu s-a urmărit decît ambițiuni personale neavuabile — și cînd mă gîndesc că nu s-a ur-

mărit decît afirmarea unor valori neexistente, şi cînd mă gîndesc că nu s-a urmărit decît o coroană veştedă de mai înainte şi pentru totdauna, mă cutremur văzînd micimea sufletelor omeneşti! *(Aplauze prelungite.)*

Iacă, domnilor, în parte, în mică parte, ceea ce s-a schimbat dincolo, din pricini străine de cei de dincolo.

Alt... nimic nu s-a schimbat. Acelaşi tablou, aceleaşi suferinţe, aceleaşi nelegiuiri. Şcolile româneşti sunt mai puţin prigonite ? Nu. Bisericile nu sunt tot atît de duşmănite ? Da. Egala îndreptăţire s-a acordat ? Nu. E vreun semn peste Carpaţi că orizontul se va lumina ? Nu. în 1898, ca şi în 1894. Ba este şi o deosebire. în Budapesta s-a dat banchete pentru dezunirea valahilor. Ca şi la noi. *(Aplauze.)*

Iacă de ce sunt dator o mărturisire de conştiinţă faţă de memoria unui bărbat ilustru. A murit prea devreme şi mă resimt de o mîhnire adîncă, amintindu-mi războiul pe care l-am dus contra unui Alexandru Lahovari, pentru o frază, pentru un cuvînt. Văzînd ceea ce văd astăzi, sunt destul de pedepsit. în cestiunea naţională sufletul meu e strîns între regret şi decepţiune. *(Aplauze.)* Regret, de ceea ce cerea
m altora, decepţiune, de ceea ce nu fac acei cu cari am luptat. *(Aplauze.)*

Aci e locul să vă amintesc teoria psihologică şi filozofică a domnului prim-ministru cu care d-sa explica trădarea „guvernului boieresc", cum îl numeam noi. Nu ştiu dacă domnul Take lonescu sau chiar şi domnul Marghiloman au pretenţiuni de boieri. Dar aşa considera îndeosebi domnul prim-ministru guvernul conservator. D-sa susţinea că o forţă adînc istorică uneşte pe boierii noştri cu nemeşii maghiari. Iată, în adevăr, cum se exprima d-sa jn 94 : „Pe de o parte, ar vrea ceva, pe de alta, n-ar vrea nimic. Să-şi strice popularitatea, dacă mai are, nu-i vine la socoteală. *Să-şi piardă amiciţia nobililor maghiari, greu îi vine. De fapt, boier cu boier se potriveşte, îşi dă mîna* (ilaritate) *boier cu boier se înţelege. Boier cu ţăran ? E prea sus unul şi prea jos altul."* Iată teoria domnului prim-ministru. Aşa îşi explică d-sa trădarea guvernului conservator.

Domnilor, daţi-mi voie să mă opresc puţin asupra acestei teorii. Dacă e vorba de „boierie", cu pretenţie de a ajunge la o concluzie generală, pe care eu unul n-o admit, vă previn de mal înainte, în acest caz eu văd altfel teoria, mai complectă şi

de altă natură. Şi veţi judeca dvs. dacă aşa cum înţeleg eu „boieria" este sau nu vătămătoare nouă şi celor de dincolo.

Domnilor, de fapt sunt mai multe feluri de boierii. în primul rînd e aristocraţia istorică, *aristocraţia* propriu-zis, izvorînd din adîncul trecutului, din forme sociale dispărute, avînd ca semn exterior şi distinctiv *numele.* Numele pe care-1 regăsim în istoria, cronicele, hrisoavele şi zapisele noastre. Din aceste nume adeseori scoatem culoarea şi sensul unui trecut depărtat. De fapt, deşi constituţiunea a desfiinţat privilegiile, numele dă drepturi, putere, onoruri în ambele partide istorice...

(D. 1. C. Grădişteanu. Mai mukln partidul liberal.)

N-am făcut încă statistica. Afirm însă că aristocraţia nu-roelui există. Un tînăr, fără putiftţa'rl-a produceTcu un nume ilustru, va trăi bine în statul nostru. Tinerii fără nume, chiar cînd au talente, adeseori pier, pier în masa proletariatului intelectual. în al doilea rînd vine o altă boierie, întemeiată pe teribila forţă a *banului.* Ştiţi cîtă valoare politică şi socială are banul. Iacă a doua boierie : *plutocraţia.* Calicii de acum 30-40 de ani sunt astăzi milionari, profitînd de dorinţa marei generaţiuni — nu critic şi nu acuz •— de a crea industrie, comerţ, de a crea o clasă mijlocie între boieri şi ţărani. Şi de fapt este o boierie cu imense privilegii în toate partidele. Cine ar cuteza să afirme că cuvîntul unui milionar prost nu preţuieşte mai mult decît cuvîntul unui intelectual sărac ? *(Aplauze.)*

în al treilea rînd, vine o altă boierie, şi e cea mai rea, şi la conservatori, şi la liberali. Pentru ea am o formulă care o lămureşte destul de bine : „cine a mai fost să mai fie, numai pentru că a mai fost". Nici nume, nici avere, dar a mai fost, şi *numai* pentru că a mai fost — nu doar că meritase să fie, sau că ar merita să fie — *numai* pentru că a mai fost, trebuie să mai fie. Un privilegiu special, o boierie *bazată,* pe timiditatea omenească, pe o lasitudine intelectuală, pe o toleranţă morală, pe lipsa de critică a celor mai mulţi şi pe egoismul celor mai puţini. *(Aplauze.)* Acelaşi să fie, fiindcă e acelaşi. Această boierie se poate numi: *idiocraţia.* Nu cunoaşteţi dvs. greutăţi pe cari partidele şi guvernele le duc în spinare, fără nici o raţiune omenească ? Aceste greutăţi doborîtoare formează *idiocraţia. (Aplauze.)*

Nu invidiez nici numele, nici averea. Nu m-aş plînge nici de aristocraţia de nume, nici de plutocratic Să mă explic. Cînd cel care poartă un nume ilustru are şi capacitatea cuvenită,

numele, pentru un astfel de om, e un bici pentru nervii lui şi-l face să dea maximum de sforţări în viaţa publică, de teamă d-a nu fi covîrşit de gloria străbună. Cînd plutocratui are şi capacitatea cuvenită, şi inima nobilă, atunci înţelege ceea ce un conservator zicea : „avuţia este o funcţie socială", în acest caz el nu întrebuinţează capitalul ca să zdrobească mulţimea, ci ca să producă un maximum de fericire posibilă în jurul lui. Pînă cînd armonia lumei se va întemeia pe alte baze, pînă cînd alte vise vor deveni realităţi, de atît e capabil şi dator plutocratui care aspiră să joace un rol în societate. Altfel, plutocratui provoacă invidia, dreapta revoltă şi uneori răzbunarea ce naşte din propria lui tiranie. *(Aplauze.)* Şi în această luptă nu este propriu-zis lupta dintre sărac şi bogat, ci dintre cel cu ideal şi fără bani şi cei fără ideal şi plini de avuţii. *(Aplauze.)*

Desigur, domnilor, aţi înţeles deja că a treia clasă, idiocraţia, niciodată nu este bună, căci dacă ar fi capabilă, ar înceta d-a mai fi idiocraţie. *(Aplauze.)*

Toate aceste trei clase de boierii, cînd se întrunesc laolaltă, sau în proporţie dominantă, fără a întruni şi capacitatea, constituie o mare clasă, o mare boierie cu trei componente, constituie : „mediocraţia". *(Aplauze prelungite.)* Mediocraţia este duşmanul hotărît şi primejdios al popoarelor fără experienţă. Mediocraţia n-are energia d-a vroi, n-are forţa d-a concepe, n-are nici un pic de strălucire cînd execută, n-are plan, n-are ordine, n-are ideal. *(Aplauze prelungite.)* Faptele eijunt ca roadele fulgerate : rumene pe dinafară, viermănoase înăuntru. *(Aplauze.)*^Mediocraţia turbură şi nelinişteşte. Sub domnia ei, cei mai liniştiţi par revoluţionari, cei cu minte, dezordonaţi, cei cari văd clar, vizionari. Maxima ei e aceea a unei triste figuri de pe tronul Franciei : „După mine, diluviul". *(Aplauze.)* Ce perspectivă istorică ar putea să deschidă mediocraţia ? îi lipseşte idealul şi simţul profund de a deosebi evenimentele, faptele şi oamenii. De aceea cînd pe mîna mediocratului cade o cestiune de o ordine superioară, decisivă în viaţa unui popor, el o tratează ca pe o cestiune zilnică. El nu distinge ce e trecător de ceea ce nu poate înceta decît o dată cu istoria şi viaţa unui popor. *(Aplauze prelungite.)*

Istoria va hotărî dacă noi în 1898 sau dacă conservatorii în 1894 au suferit de aceste boierii, în parte sau întrunite laolaltă. Voiam însă să vă arăt modul meu de a vedea în raport

cu modul de a vedea, de la 1894, al domnului prim-ministru. Sper că am fost lămurit.

Revin, domnilor, şi vă las pe dvs. să faceţi legătura între această abatere a mea şi cestiunea naţională. _

Cum, domnilor, dupe domnul prim-ministru, cestiunea naţională admite petrecerile festivale de la Braşov ? Admite tăcerea mormîntală ? E bine să privim cu braţele încrucişate la sfîşierile de peste Carpaţi ? Şi nimeni nu vede contrastul dintre *92,* 93, 94, şi anul mîntuirei 98 ? Dar nu avem în fruntea guvernului pe „vechiul bărbat" care susţinea înflăcărat doctrina „samsarului cinstit"? Nu suferă „cestiunea naţională" cînd dincolo nu se dă nici ceea ce votaţi dvs., nici ceea ce admit chiar diplomaţii Ungariei ? *(Aplauze prelungite.)*

Dar dacă am avea inima destul de împietrită încît să uităm pe cei de dincolo, ar trebui să ne rămînă puţină minte ca să ne gîndim la noi, să ne gîndim că „cestiunea naţională" era cea mai bună educaţiune a noastră pentru noi. Nu simţiţi cît de departe sunt clasele conducătoare de şovinism ? Nu doresc să fim şovini, dar suntem, e evident, nişte fericiţi indiferenţi. *(Aplauze.)*

Sunt două decenii de cînd domnul prim-ministru, probabil din ordinul nemuritorului Brătianu, se duse la Berlin ca să vază pe marele cancelar. Acolo, principele Bismarck îi zise : „Ţineţi mult la libertăţile publice, căci dvs. n-aveţi încă dezvoltat sentimentul de patrie. Se cuvine să aveţi un ideal. Libertăţile publice va ţine locul unui sentiment pe care nu-l aveţi încă." Probabil că d-atunci d-l Sturdza a înţeles că trebuie să devină liberal. *(Aplauze.)* Negreşit, domnilor, cu toţii ţinem la libertăţile publice, dar ele nu sunt un ideal, ci un instrument. Libertăţile publice sunt admise de toate partidele. Aşteptăm pe conservatori să-i vedem la putere — bineînţeles cît mai tîrziu *(ilaritate)* — şi doresc, în interesul tuturor, să facă alegeri libere ca şi acele de la 1895. De fapt, partidele trebuie să consacre, şi vor consacra, toate libertăţile publice.

Cestiunea naţională este şi trebuie să fie mai presus de libertăţile publice. Ea e străveche, şi am zis-o la mesagiu, este vechea energie, sub forma actuală, a neamului românesc.

Nu aparţine vreunui om, nici unei generaţiuni. Ea a început cu noi, şi numai o dată cu noi se va sfîrşi. *(Aplauze.)*

Cînd am văzut cu toţii pe tinerimea universitară dezvoltînd un entuziasm care aprinsese pînă şi cele din urmă rîn-

duri ale maselor simple, ne-am convins că cestiunea națională este marea şcoală care va topi indiferența claselor conducătoare, care va ridica generațiuni robuste, inimoase, cu un ideal cîrmuitor, cu sfîntul amor de patrie în sufletele lor mari şi generoase. *(Aplauze.)*

Unde sunt acele întruniri publice în cari bărbații de stat chemau mulțimea la lumină, la entuziasm, la luptă ? Unde sunt acele procesiuni mărețe, zecimi, de mii de oameni, a căror frunte era la Şosea, purtînd triumfalnic imaginea lui Rațiu şi a iui Lucaciu, şi ale căror şiruri din urmă abia porneau din piața teatrului ? De unde lîncezirea de astăzi ? Dincolo ? Aceeaşi robie ca şi în 1894. Mai mult : de curînd s-a votat o lege în virtutea căreia se vor maghiariza numele tuturor unghiurilor româneşti. Munții, stîncile, văile, rîurile, codrii, tot ce se leagă cu limba, cu poezia şi cu doinele româneşti, toate numirile ce reînviază trecutul şi ține vie suflarea românească vor fi şterse de pe harta Ungariei. Şi nimeni nu mai spune o vorbă ? Dar v-ați gîndit la soarta tinerimei ? în locul acelei şcoli pe cari ați lăsat-o pustie, cu ce apărеți înaintea tinerimei ? Ce voiți să învețe ea dintr-o contrazicere aşa de funestă din viața bărbatului care stă pe scena politică de 40 de ani ? Scepticism ! *(Aplauze prelungite.)*

Ați făgăduit descentralizarea, ați făgăduit îndrumarea către colegiul unic, ați făgăduit o serie de legi privitoare la propăşirea noastră politică şi socială. Nu v-ați ținut de cuvînt. E un rău, dar e un rău reparabil. Ați provocat deziluzii, dar într-un cerc mai restrîns şi numai pentru un timp determinat.

Vor veni alții şi vor satisface legitimile aşteptări ale acelora cari şi-au dat votul încrezători în căldura cuvîntului. Cînd însă, într-un popor tînăr ca al nostru, să provoacă decepțiunea, abandonîndu-se cauza care, izvorînd din adîncul poporului român, îşi găsise expresiunea incandescentă în generațiile tinere, se comite cea mai mare crimă pe care o pot comite nişte bărbați politici fără prevedere şi fără de inimă. *(Aplauze furtunoase.)*

Domnilor, în popoare sunt speranțe, iluzii şi vise de diferite înălțimi şi durate. Speranțe, iluziuni şi vise de o zi, de un an, de o jumătate de secol. Sunt însă speranțe, iluziuni si vise seculare, dupe cum sunt altele indefinite, constituind, forțe în virtutea cărora geniul popoarelor se dezvoltă şi existența lor se garantează. între florile anuale şi cedrii Libanului,

o imensitate de speţe şi varietăți. Cestiunea națională coprinde în ea speranțele, iluziunile şi visele noastre, nu de un an, nu de un secol, ci de o indefinită durată şi de o înălțime de la care pururea ne vom inspira. Cînd aceste speranțe, iluziuni şi vise vor peri, istoria noastră se va încheia ca a tutulor popoarelor cari nu mai există. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Cauza care întrunea pe discul Ligei banul bogatului şi bănuțul luciu al săracului era o forță colosală în virtutea căreia „vechiul bărbat" ar fi putut face pe „samsarul cinstit", sau cel puțin să ne fi dat speranța că aşteaptă un moment mai prielnic.

Domnilor, Nilul, cel mai fertil fluviu din lume, către izvoarele lui, curge căzînd din bazin în bazin, şi în aceste bazine suprapuse apele lui i se limpezesc, apoi se întinde în valea Egiptului ca o pînză argintie. Cînd e liniştit şi limpede e simbolul sărăciei. Dar epoca ploilor începe. Potopul apelor, în greaua lor cădere, răscolesc fundul bazinelor, şi Nilul, roşu ca sîngele, se revarsă încărcat de nomol fertil, pe care-l depune pe cîmpiile uscate din ambele lui lături. în aceste depozite, dupe retragerea apelor, cresc bogățiile Egiptului. Aşa se turburase mulțimea poporului nostru, sub jalea celor de dincolo şi la discursurile celor de aici. Aşa se revărsase mînia turbure aprinzînd imaginațiile, fertilizînd sufletile cele mai reci şi mai uscate. Am venit la putere. S-au retras apele. Dar rămăsese întregul popor cu o sentimentalitate în care putea să crească bogățiile noastre. Oh ! ne uităm în toate părțile, şi nimic, ca şi cum n-am fi semănat nimic... nici o floare, nici un rod... *(Aplauze prelungite.)*

Să mă agăț de o ipoteză ca de o ultimă scăpare. Să admit căeu mă înşel, că nu pricep înaltele combinațiuni politice, că pripesc o operă care ar trebui să crească încet şi trainic. Dvs. sunteți de vină: nu ne-ați spus absolut nimic, ne-ați forțat să ne explicăm în public. Eu sunt gata să declar că m-am înşelat, dar cu o condiție : spuneți ceva, o vorbă, cît de puțin. Spuneți-ne : „aveți răbdare, nimic nu e pierdut". Nu vă convine formula ? Iscusita dvs. diplomație presupune artificii mai ingenioase ? Prea bine. Mă mulțumesc pe un cuvînt inocent care să nu turbure Europa. Nu lumină deplină, ci umbra unei speranțe.^ Mai puțin, şi mai puțin. Oh! domnilor, o şoaptă, o şoaptă măcar, pentru acea generațiune tînără pe care o nă-

buşiţi în deziluziune ! Şoptiţi ceva, pentru educaţiunea şi viitorul ei ! *(Aplauze prelungite.)*

Văz cu durere că bărbaţii cu experienţă de 40 de ani, ca şi cei tineri, născuţi aproape pe banca ministerială, sunt hotărîţi să cadă în doctrinele cari aprind în opoziţie şi în tăcerea care dezgustă la putere. Nu vă uitaţi la noi. Am ajuns la vîrstă cînd ne stăpînim durerea şi putem să respingem năvala deziluziei. Suntem în luptă şi suntem hotărîţi de a cădea în ea. Gîndiţi-vă însă la generaţia de 20 de ani. în numele ei scăpăraţi o licărire de speranţă, căci dezastrul moral care ne înspăimîntă pe noi o poate ucide pe ea. *(Aplauze prelungite.)*

E o detestabilă diplomaţie a nu răspunde nimic nimănui. A vorbit domnul Maiorescu în Senat. Logica d-sale a fost supraumană. O adevărată vivisecţiune în Senatul României. Şi aţi tăcut. A vorbit d. Carp, şi aţi tăcut. A vorbit domnul Take Ionescu, şi aţi tăcut. N-aţi scăpat nici prin tangentă, cum se zice cînd atingi într-un punct şi în treacăt o cestiune. Declaraţi astăzi că m-am înşelat, că nu v-aţi clătinat în credinţele de odinioară, că cuvintele de altădată exprimau credinţe împărtăşite de sufletul dvs. Declaraţi că veţi lucra, şi vă făgăduim că nu vă vom întreba nici cînd, nici cum veţi lucra. *(Aplauze.)*

Vă previn însă că vă cunosc răspunsul obicinuit: „Dvs. — adică noi — aţi uitat luptele de la 48, aţi uitat evenimentele de la 57, treceţi peste alegerea de la 66, şi nu reluaţi firul de la 88". *(Aplauze, ilaritate.)* Şi mai departe : „Pe mine lumea mă cunoaşte ; am fundament moral ; m-am jertfit 40 de ani."

în treacăt fie zis, mult vă datoreşte ţara ! E debitoarea dvs. Dvs. nu-i datoriţi nimic, căci pururea aţi făcut jertfa d-a nu scăpa ocazia băncei ministeriale. *(Aplauze, ilaritate.)* Şi încheiaţi : „pe mine lumea mă ştie, pe dumneata nu încă". Şi acel *dumneata* e un Lascăr — căci nu vorbesc de mine — e un Costinescu. Da, pe un Costinescu nu-l cunoaşte lumea, căci nu el lucra în numele partidului, în muncă grea şi continuă, pe cînd domnul Sturdza ataca cu înverşunare partidul liberal şi rasa Brătienilor şi a lui Rosetti. Fireşte, nu Costinescu ţinea condeiul partidului, nu el îşi expunea viaţa pentru triumful ideilor moderne şi generoase. *(Aplauze.)*

Domnule prim-ministru, sunteţi dator să răspundeţi. Să nu-mi repetaţi „petit bonhomme vit encore", de teamă ca nu cumva conduita dvs. să nu dea drept neamului românesc de a tresări, văzînd un „faux bonhomme" acolo unde afirmaţi că iu e decît un „bonhomme". *(Aplauze prelungite.)*

Termin, spunîndu-vă că a tăcea, cum tăceţi, este o diplomaţie cusută nu cu aţă albă, ci cu odgon de corabie, care vă va duce din abis în abis — *abyssus abyssum invocat* — spre nenorocirea noastră şi a urmaşilor noştri, *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 28 APRILIE 1898

D-lor deputaţi, nu eu provoc in Parlament cestiuni personale. Acest obicei este al băncei ministeriale. Chiar cînd unii din noi nu ne amestecăm în discuţiune, ne auzim numele pronunţat de pe banca ministerială cu o dezinvoltură trivială şi cu o uşurinţă nedemnă de acela care, formal, reprezintă guvernul unei ţări.

Mi-e silă să răspund la cuvinte ca acestea : „d. Delavrancea care o limbă de viperă". Frumoasă retorică ! Multe cusururi voi fi avînd, dar, cert, nimic nu mă aseamănă cu acela care, prin apucături şi înfăţişare, a fost comparat cu o hienă. *(Aplauze.)*

D. prim-ministru, de cîtva timp, s-a pornit pe o asociaţiune forţată : de cîte ori pronunţă numele d-lui Take Ionescu, se crede obligat să pronunţe şi numele meu. Mi-a imputat chiar amiciţia ce ar exista între mine şi d. Take Ionescu.

Nu voi răspunde, din respect pentru bunul-simţ al tutulora. Dacă d. prim-ministru ar poseda valoarea cuvintelor, şi-ar da seama dacă există sau nu amiciţie între doi oameni politici. Dacă d. prim-ministru ar poseda o dreaptă logică, ar simţi că cuvîntul de „amic", fără nici o altă împrejurare, nu poate atinge absolut pe nimeni.

Şi tocmai d-sa se crede în drept d-a considera ca un păcat relaţiunile personale dintre doi adversari politici ? D-lor, 7 ani şi jumătate d-sa ne afirma, cu o vivacitate nestăpînită, că orice apropiere, de orice natură, cu un conservator, ar fi o ofensă adusă virtuţei. Eram în primele rînduri ale luptei, ale focului. L-am crezut. Am crezut în bătrîneţele d-sale. Dar am

ajuns la putere. Şi cînd m-am dus la prima serată a d-lui Sturdza, am rămas uimit: conservatorii erau în majoritate. *(Aplauze, ilaritate.)*

Şi să nu uităm că mulţi conservatori invitaţi au declinat onoarea de a veni în saloanele d-lui prim-ministru. *(Aplauze, ilaritate.)* Şi tocmai d-sa să cenzureze relaţiunile dintre oameni şi consecinţele acestor relaţiuni ? Dar ce-i pasă ! E obicinuit să violeze legile bunului-simţ. *(Aplauze.)*

D. prim-ministru a voit să fie rău. N-are nevoie de nici o sforţare. A fost cum este întotdauna. A pus în îndoială patriotismul meu, şi sunteţi martori că prin nici un cuvînt nu l-am provocat. D-lor, sunt două feluri de patrioţi : patrioţi din al cărora patriotism profită numai ei şi patrioţi cari folosesc îndeosebi patriei. Sunt oameni cari se zbuciumă o viaţă întreagă, conduşi de un ideal curat şi sfînt, cari scriu, vorbesc în Parlament, în întruniri publice, fără a se gîndi la interesele lor. Sunt însă şi patrioţi cari intră pînă în gît în instituţiunile publice şi private şi mulg, mulg, cu o hărnicie şi o aviditate excepţională, din aceste două mamele ale patriei, şi sug cu o sete nepotolită din ugerul abundent al patriei îngăduitoare. *(Aplauze prelungite.)* Al acestor din urmă patrioţi este triumful. Pentru ei onorurile. Pentru ei averea. Această şcoală patriotică este în deplină prosperitate. *(Aplauze.)*

Regret, însă, că tocmai d. vicepreşedinte Nacu m-a întrebat ce-am făcut eu pentru cestiunea naţională...

N-am de răspuns decît : am făcut cît am putut pentru cestiunea naţională, dar pentru nimic în lume nu aş uita-o, pentru nici o situaţiune nu aş da duşmanilor neamului românesc informaţiunile cu cari să strivească pe cei de dincolo. *(Aplauze.)*

Iacă ce am făcut şi iacă ce nu voi face. *(Aplauze.)*

Să revin. Adică de ce d. prim-ministru ar fi patriot, şi noi n-am fi ? De ce eu aş fi limbă de viperă, şi d-sa bunul îngeraş, cu o inimă delicioasă, cu o blîndeţe care mîngîie pe oricare are norocul de a se apropia de d-sa ? Eu, unul, sunt mulţumit. în sfîrşit : a găsit şi d. Sturdza pe unul, din tot neamul românesc, căruia să aibă dreptul de a-i zice că este *rău.* Şi acela sunt eu, iar bun este d-sa.

D-lor, aţi ascultat interpelarea d-lui Take Ionescu. Veţi înţelege de ce eu nu admit solidaritatea pe care o stabilea d.

Take lonescu între întregul partid naţional-Iiberal şi d. Sturdza în cestiunea naţională. *(Aplauze.)*

Apoi să-mi permită d. Take lonescu, d-sa, omul clar şi elocinte prin excelenţă, a-i spune că a lăsat un punct important în obscuritate. Să mă explic. Din documentele citite de d-sa reiese^ că ministrul de instrucţie publică din Ungaria, Vlasici, face în primul rînd istoricul cestiunei naţionale, începînd de la 1861, şi apăşîndpe date ca 1875, 1883, 1894 şi pînă la anul curent 22 martie, cînd se adresează mitropolitului de la Sibiu... Din documente rezultă data...

(O *voce.* Aceasta nu e cestiune personală.)

Ce, credeţi că o cestiune personală se reduce la trivialităţi, la ofense sau numai la respingerea trivialităţilor şi a ofenselor ? într-un Parlament se cuvine să fie cestiuni personale de o ordine mai înaltă...

(Vicepreşedintele. Să nu se reediteze întreaga cestiune.)

Am fost provocat. Am auzit pronunţîndu-se numele meu, şi unii au aplaudat ceea ce s-ar putea considera ca o ofensă ce mi se aducea de d. prim-ministru. Fiţi sigur că nu mă voi coborî la insultă. Vă^voi dovedi, însă, că acela pe care l-aţi aplaudat nu vă merită aplauzele, şi ofensa ce se opintea să-mi facă nu vă merită aprobarea. *(Aplauze.)*

în primul rînd, vă întreb : documentele pe cari onor. interpelator le-a^ citit au fost sau nu tăgăduite de d. prim-ministru ? Nu. Cînd în faţa unor acte atît de grave, d. prim-ministru zice „să admitem că ele ar fi adevărate", eu cred că nu este aci o ipoteză, ci o realitate. *(Aplauze.)* Dacă acele documente n-ar fi fost adevărate, d. prim-ministru ar fi declarat aceasta categoric şi ar fi respins atacul cu un singur cuvînt, în aplauzele unanime şi entuziaste ale dvs. D-sa, dar, implicit, a admis că documentele sunt adevărate şi datînd din 1898

(O *voce.* Din 1894.)

Vă înşelaţi. Ele sunt din anul acesta şi se referă şi la fapte din 1894, dupe cum se referă şi la fapte din 1861.

Dar să citim documentul principal. Daţi atenţie la modul d-a se exprima ministrul Vlasici. El vorbeşte de ceea ce a făcut acum, în prezent, pe cale diplomatică faţă de guvernul român :

„în urma acestora, guvernul ungar regesc s-a bizuit a se informa despre starea reală a lucrurilor, şi pe baza acelor date — din cari o parte vi s-a comunicat excelenţei-voastre în 22 martie, prin excelenţa-sa d. prim-ministru — s-a convins că ajutorul anual dat de guvernul român pînă la 1876, pe faţă, a devenit secret şi că autorităţile susţinătoare a şcoalelor din Braşov, cu toată ordinaţiunea ministerială din 1875 şi, ce e mai mult, în contra art. de lege X X X din 1883, al. 72, îl'primesc, ba chiar îl urgentează. Din cauza aceasta s-a văzut necesitat *a interveni la guvernul regesc român pe cale diplomatică în chestia subvenţiei, şi aceasta a dat în privinţa subvenţiunei o notă afirmativă cu indicarea sumei."*

Aţi înţeles ?

(O *voce.* Actele sunt clin 1894.)

Faceţi un rău enorm d-lui prim-ministru tăgăduind evidenţa. Ministrul Vlasici scrie în anul acesta şi mitropojitul JÎ primit în anul acesta un asemenea comunicat. Ce, altă apărare nu mai găsiţi pentru d. prim-ministru decît - susţinînd că actele ministrului ungar sunt din 1894 ? Ei bine, vă declar că dacă d. prim-ministru afirmă în Parlament că actele acestea sunt din 1894, iar nu din 1898, sau că aceste acte sunt o invenţiune, vă declar că-i voi face scuzele mele.

Am dar dreptul de a crede că, din documentele citite în Cameră, rezultă evident că, „pe cale diplomatică", guvernul maghiar .s-a adresat d-lui Sturdza, că din documente rezultă că d-sa a dat toate indicaţiunile privitoare la subvenţhmea şcoalelor din Braşov. V-am spus-o în interpelarea mea şi v-o repet că din 1894, de cînd d. Sturdza a denunţat toate mandatele, cu numerile lor, cu sumele şi persoanele cari au primit aceste sume, m-am înfiorat şi n-am mai vroit să fie nimic de comun, în cestiunea naţională, între d-sa şi mine. *(Aplauze prelungite.)* D. prim-ministru a zis că ceea ce d-sa destăinuia la „Orfeu", în 1894, era cunoscut deja de contele Kalnoky. Să fie exact ? Absolut exact ? Dar contele Kalnoky afirmase în 7 septembrie 1894, în comisiunea delegaţiunilor, că guvernul român a cheltuit 480.000 de lei cu şcoalele şi bisericile de peste hotare, că din aceştia 380.000 au fost daţi în Macedonia şi numai 100.000 de lei au fost daţi în Transilvania, şi numai pentru acele şcoli şi biserici cari erau ameninţate că vor fi închise. Ce a afirmat d. Sturdza ? Că guvernul român a trimes dincolo peste 300.000 de lei. *(Aplauze.)*

(Ciocazan. în doi ani.)

Fie, dar chiar aşa, d-sa destăinuia sume pe care contele .Kalnoky nu le cunoscuse. Acum vă întreb : care este înţelesul

«ist, dureros de trist, al acestor dezbateri ? Trist înțeles, d-lor, căci acest proces ar trebui să vă smulgă lacrimi, iar nu aplauze. Trec peste toate actele, peste toate detaliile din trecut şi din prezent. Mă opresc uimit asupra unui singur fapt : de la 1861» sub toate guvernele, conservatoare şi liberale, s-au subvenționat şcoalele şi bisericile fraților noştri, fie direct şi fățiş, fie pe altă cale. Ei, nu vă înfioară pe dvs. ideea că numai sub un guvern liberal celor de dincolo li s-a refuzat ajutorul ? *(Aplauze prelungite.)* Nu sunteți toți, absolut toți, izbiți în ce are conştiința şi sufletul dvs. mai scump ? *(Aplauze.)* Vă afirm, şi nimeni nu mă va dezminți, că îndată ce d. Sturdza a venit la putere, a refuzat românilor de peste Carpați ajutorul datorit, că sub guvernul d-lui Aurelian, guvern format pe lacrămile fostului şef al partidului național-liberal, s-a dat din nou subvenţiunea. *(Aplauze.)*

Cunoaşteți omul care vorbeşte necontenit de bizantinism şi de epoca fanarioților ? Şi nu ştiți că în splendoarea fanariotismului, boierii cari urmăreau răsturnările treceau hotarele pentru a se închina străinilor şi a-şi combina meschinele lor intrigi ? D. Sturdza, dupe ce a căzut de la putere, a plecat din țară. *(Aplauze.)* Şi cînd s-a reîntors a revenit la putere. *(Aplauze prelungite.)* Ei bine, sub acelaşi prim-ministru, românii de peste Carpați nu mai primesc nici un ajutor. Ungurii sunt în drept de a crede că în România stă un guvern indiferent la decapitarea românismului... Aceasta e dureros pentru țară, pentru Parlament, pentru partidul național-liberal, şi noi respingem orice răspundere, orice solidaritate ! *(Aplauze prelungite.)*

(D. Sturdza, care plecase cînd a început Delavrancea să vorbească, revine.)

Nici eu nu vreau să ascult cuvintele d-lui prim-ministru. *(Aplauze prelungite.)*

(Delavrancea pleacă din Cameră.)

(în şedința din 29 aprilie Delavrancea a luat de 3 ori cuvîntul. Discursurile nu s-au trimis la *Monitorul oficial.* La 30. IV şi 8. V cîte un discurs nepublicat în *Monitorul oficial.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 14 MAI 1898

D-lor deputați, cînd susțineam că nu eram în număr — şî într-adevăr nu eram — cel care se agita mai enervat pe banca ministerială era d. prim-ministru. D-sa vroia cu orice preț să se continue şedința. Dupe ce a vorbit, dupe ce a atacat» făcînd din senin cestiuni personale, în cunoscutul d-sale stiL pleacă subliniind plecarea d-sale cu un gest de o delicateță îndoielnică. Constat şi de astă dată acelaşi curaj în retragere., aceeaşi procedare ordinară.

D-lor, eu nu mă mir că d. prim-ministru scoate din victoria de la Ploieşti obligațiunea pentru noi de a demisiona din Cameră. D-sa afirmă că Colegiul al II-lea comunal din Ploieşti s-a pronunțat în contra deputaților din Colegiul al II-lea de Prahova. Nu mă mir de aşa logică. D. Sturdza a fost în multe oraşe şi a luat parte la banchete şi la întruniri publice, dar nicăieri nu cunoaşte nici un colegiu electoral» dupe cum serios nu cunoaşte nici un om politic. Mă surprinde însă cînd un bărbat cu mult mai ager la pricepere şi la toate, cu mult mai pătrunzător decît primul-ministru, cînd onor. d.. ministru de interne ajunge la aceeaşi concluzie, formulată, recunosc, mai parlamentar, mai delicat, cum se cuvine să fie limbagiul celor de pe banca ministerială.

Şi iacă de ce.

D. ministru de interne ar trebui să înțeleagă că a reprezenta un colegiu nu va să zică nici a fi robul acelui colegiu, nici a robi acel colegiu. Mandatarul e liber, mandanții sunt

liberi. E absurd a presupune poruncă şi supunere dintr-o parte sau din alta.

D. ministru de interne ar putea să nu cunoască Colegiul al II-lea comunal din Ploieşti, dar nu-i este iertat a nu şti că Colegiul al II-lea de Prahova e compus din şapte oraşe-Cele şapte oraşe s-au pronunţat pentru noi, şi în alegerea din urmă n-a luat parte la vot decît un singur oraş, şi acela nu s-a pronunţat în politica generală, ci numai în ceea ce priveşte administraţiunea oraşului de reşedinţă.

înţeleg ca d. ministru de interne să se încerce a acoperi, prin alegerea comunală din Ploieşti, înfrîngerea regretabila pentru partidul naţional-Iiberal de la Iaşi. Şi omeneşte, şi politiceşte se explică această dificilă sforţare. Organul guvernului — vorbesc de *Voinţa naţională* — într-un articol bine scris, vorbind despre victoria conservatorilor de la Iaşi, făcea o reflexiune tristă şi înţeleaptă : „Să ne învăţăm minte ca să nu mai dăm un colegiu electoral pe mîna unui singur om", fie chiar un mare elector. Şi toţi aţi înţeles cîte înţelesuri avea această mîhnire tardivă. Fără să mă preocup de cauză, recunosc că perderea de la Iaşi e dureroasă şi pentru guvern, care reprezintă o parte din partidul naţional-Iiberal, şi pentru noi, pentru noi toţi membrii aceluiaşi partid, condus de cîtva timp fără pic de noroc.

Nu vă înţeleg însă pe dvs., d-îe ministru de interne, spirit franc şi cavaleresc, cum de credeţi că prin victoria de la Ploieşti vă veţi apăra de toate înfrîngerile ce a suferit partidul. Am căzut la Iaşi, am căzut la Galaţi, am căzut la Huşi, am căzut la Bîrlad, şi să ne mîngîiem aşa de uşurel cu o victorie comunală ? Rău, foarte rău, căci ar trebui să ne gîndim la adevărata cauză a tuturor înfrîngeriîor şi să scoatem din ele o lecţiune politică demnă de nişte bărbaţi politici, iar nu un nou element de discordie, ca şi cum instinctul de conservaţie ne-a părăsit în acelaşi timp cu sentimentul de realitate,

îmi imputaţi că m-am dus la Ploieşti în alegerile din urmă.

Eu, d-le ministru, nu reprezint un colegiu dupe saltea, nici nu datoresc alegerea mea unui guvern. Şease ani am. lucrat la Ploieşti şi în Prahova înainte d-a fi ales, în 1894, deputat în Colegiul al II-lea. Am participat acolo la 40 de alegeri de deputaţi, de senatori, judeţiane şi comunale. N-a fost întrunire publică la care să nu particip. Nu a fost un reprezentant al Prahovei pentru care să nu lucrez din toată inima, fără

nici un interes personal, fără nici o pretenţie. D. Teodorini e aici, d-sa ştie...

(Teodorini. Aşa e, dar cine v-a pus candidatura ?)

N-am nici o pretenţie faţă de primul-ministru. D-sa uită toate cu o fericită uşurinţă. Am însă dreptul de a cere unui bărbat cu minte şi leal ca onor. d. ministru de interne ca să ia altă nuanţă cînd vorbeşte despre mine ca reprezentant al Colegiului al II-lea de Prahova. Voi răspunde şi la întreruperea amicului meu, d. Teodorini. Nu numai jertfei mele datoresc onoarea d-a fi în Parlament şi d-a fi fost ales şi în contra conservatorilor. Da, datoresc această onoare şi serioasă greutate şi celor doi admirabili bărbaţi cari au fundat liberalismul în Prahova şi l-au condus din victorie în victorie. îi cunoaşteţi. Numele lor ne este scump tutulora : mult regretatul Radu Stanian şi venerabilul d. Grigorescu...

(Teodorini. La Ploieşti n-aţi spus aşa.)

Vă înşelaţi. Ingratitudinea n-a încolţit niciodată în sufletul meu. Cînd, d-lor, între cei doi buni şi demni liberali a intrat neînţelegerea, am fost chemat la alegeri în Ploieşti. Ce puteam să fac ? Respectam şi pe unul, şi pe celalt. Prin nimic şi pentru nimic în lume n-aş fi consimţit să ating amorul propriu al lor. Iacă de ce atunci am refuzat d-a participa la alegeri. Din nenorocire, unul din ei nu mai există. Ce puteam să fac cînd cel care a rămas m-a chemat telegrafic ca să particip la penultima întrunire publică ? M-am dus, şi vă fac judecătorii mei, spuneţi-mi sincer şi onest dacă altă conduită s-ar fi potrivit cu un om de inimă ? Dar credeţi că m-am dus acolo în scop d-a ataca convingerile şi onestitatea unor liberali în favoarea celorlalţi ? Nu, d-lor, şi nu înţeleg ce ar profita partidul şi liberalismul din aceste atacuri cari îi taie .avîntul, îi împuţinează mîndria şi îi suspectă demnitatea. M-am dus acolo pentru a spune un adevăr dureros : cînd surpaţi pe Grigorescu, sub victoria dvs., puteţi să înmormîntaţi liberalismul din Prahova. Mi-aduc aminte că într-un moment •de emoţiune spuneam bunilor cetăţeni din Ploieşti următoarea pildă plină de învăţămînt: într-un ţinut al Americei, un înţelept bărbat a fundat un oraş, adunînd împrejurul lui mulţimea şi povăţuind-o la muncă şi propăşire. în cîţiva ani colibele s-au transformat în palate. Numai bătrînul înţelept şi blînd a rămas cu coliba lui, loc de meditaţiune, de modestie şi. de puritate. Dar concetăţenii lui au vroit, uitînd o clipă

binefacerile, să-i expropriere micul adăpost, ca nemaifiind potrivit cu splendoarea celorlalte palate. Bunul filozof n-a voit: să consimtă, dorind să afle urmaşii cetăţei de unde a început splendida cetate. într-o noapte, unul din bogătaşi dă foc colibei. Un vînt se ridică, şi flăcările coprind întregul oraş. Din; flăcările colibei s-a consumate frumoasa şi bogata cetate. Băgaţi de seamă, cînd vă ridicaţi împotriva lui Grigorescu, ca nu cumva din ruina lui să ajungeţi, fără să vreţi, ca o pedeapsă de sus, la ruina liberalismului din Ploieşti.

Acesta e, d-lor, felul meu de a vorbi cînd cred greşiţi pe amicii şi coreligionarii mei politici, cînd discuţiunea nu este. înveninată de acel spirit mic şi plin de răutate. Sunt convins că m-aţi înţeles şi că în fundul conştiinţei dvs. mă aprobaţi.

Sunt dator însă o rectificare. Nu am vroit să zic că aţi izbutit la Ploieşti cu concursul conservatorilor. Nu pot să afirm. A fost un zvon. Aceasta am vroit să zic. în orice caz, iată ceea ce pot să afirm politiceşte : victoria dvs. de la Ploieşti a provocat în rîndurile conservatorilor o bucurie cu mult. mai mare decît bucuria dvs. De aceea ar trebui să nu vă bucuraţi deloc. Conservatorii ştiu ceea ce dvs., d-le ministru,. regret că nu ştiţi ; e mai uşor să ia Colegiul al II-lea de Prahova din mînile altora decît din mînile lui Grigorescu- De aceea victoria dvs. s-ar putea să fie începutul unui dezastru, dacă învingătorii de la Ploieşti nu vor şti să-şi domolească entuziasmul şi să închege unitatea partidului din localitate. S-ar cuveni, dar, d-le ministru de interne, ca oamenii politici să nu se încurce de aparenţele înşelătoare, să nu dea. curs iluziilor pînă nu se apropie de realitate, care de multe ori e tristă sub un aspect fermecător.

Ş-apoi, aţi izbutit la Ploieşti fără nici o alianţă ? Să ne explicăm sincer şi cinstit.

(Teodorini. Nu recunosc...)

Vă rog, nu vă grăbiţi. Veţi înţelege îndată de ce sentiment delicat de dreptate sunt animat. Dvs. aveţi aerul de a-fi făcut calculul următor: conservatorii s-au aliat cu radicalii,, liberalii se pot alia cu socialiştii. Nu critic. Constat.

Radicalii declară că sunt conservatori. Altoi şi altoi. E un progres, doresc să fie un progres. Dar să fim drepţi. De ce radicalilor li se zice : nu vă cunoaştem, nu sunteţi conservatori, şi nu s-ar zice socialiştilor cari intră în partidul național-liberal : nu vă cunoaştem ? Să fim drepţi cu toţii şi să vedem In ei ceea ce ei declară că sunt. în orice caz, operaţiunea politică începe prin alianţă şi apoi devine contopire. V-aţi aliat îa Ploieşti cu d. Alexandru Rado viei. N-am nimic de zis. V-aţi aliat cu un tînăr cult, onest şi de talent, dar care a fost adînc convins, în timp de 20 de ani, de principiile fundamentale ale socialismului celui mai intransigent. Acestui aliat, pe care l-aţi ales şi confirmat primar, nu datoriţi nimic în alegeri ? Este absurd a tăgădui adevărul cunoscut tuturora. Aşadar, şi sub acest raport victoria dvs. trebuie preţuită la justa ei va-Joare. Nu, d-lor, nu asemenea victorii pot acoperi toate perderile din ţară şi nici nu poate autoriza pe oamenii cu minte să meargă pe calea greşită pe care au apucat.

Termin, recunoscînd că tonul d-lui ministru de interne, cînd face personalităţi, este admisibil şi civilizat, chiar cînd ,se nuanţează de oarecare autoritarism. Cu d-sa se poate discuta fără a înjosi discuţia. Cu colegul d-sale şi prim-ministru nu se poate discuta nici modest, nici demn. Şi vina este a d-sale, care face personalităţi fără nici o formă, depărtîndu-se .de cuviinţă pînă a se cufunda în cea mai dizgraţioasă trivialitate. Şi apoi, cînd e să-i răspunzi, fuge. Această manieră *xiu-1* onorează. Am zis.

1

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA
EA 16 DECEMBRIE 1898

Domnilor deputați,

Mi s-a părut că ieri nu am fost destul de înțeles. Vina poate să fie a mea. Nu m-oi fi exprimat limpede într-o discuțiune pripită. Voi cerca astăzi să lămuresc o idee dominantă», sperînd că vă voi convinge ca să nu consacrați într-o lege așa-de importantă o nedreptate bogată în rele consecințe. Iaca: problema : este o mare deosebire între dreptul statului d-a-exploata sarea oriunde s-ar afla ea și între dreptul de proprietate al statului asupra sărei oriunde s-ar afla ea. Primul' drept este tot așa de întins din punctul de vedere al foloaselor' ca și cel d-al doilea ; cel din urmă, nejustificat din toate punctele de privire, ar provoca un conflict între stat și proprietatea privată, fără a spori beneficiile statului. Primul drept, bine-organizat, ar fi opera înțeleaptă a unui legiuitor cu minte, cel. d-al doilea, o măsură violentă fără nici un avantagiu real.

Vă mulțumesc, domnilor, că de ieri ați hotărît să faceți o* deosebire cuvenită, lămurind dreptul în sine pe care statuE îl are asupra minelor de sare. Această bunăvoință a dumneavoastră m-a făcut să iau din nou cuvîntul.

Voi vorbi asupra capitolului X, „dispozițiuni speciale asupra sărei", evitînd astfel discuțiunea asupra fiecărui articol în parte, subiect tot atît de greu cît și de frumos, important din punctul de vedere al trecutului nostru și din punctul de vedere al actualității pentru niște bărbați serioși, cari vor să determine și să organizeze dreptul statului. Drepturile nu se creează din senin. Punctul lor de plecare se perde în confuzia^ timpurilor, mersul lor, însă, evoluțiunea lor se impune legiuitorilor cari nu vor să înceapă istoria de la mica lor personalitate.

Nu am pretențiunea. de a spune un cuvînt definitiv asupra unei probleme așa de vaste, îmi permit însă a vă prezenta cîteva indicațiuni istorice asupra dreptului pe care voiți a-1 organiza, socotindu-le de folos dezbaterilor și hotărîrilor «dvs. Nu vă pot preciza cu de-amănuntul toate izvoarele unui studiu complect — pretențiune pe care nu o am — în trecut vă spun că mi-au folosit vechile hrisoave, încheierile și anaforaleîe sfaturilor înaltelor divane, pronomiile referitoare la ..drepturile locuitorilor din partea munților, discursurile mai din urmă în divanurile ad-hoc, cum ar fi discursul lui Kiseleff de la 10 martie 1831, istorici și documentaliști, cum sunt bunăoară Miron Costin, Paul de Aleppo, Cantemir, Fotino, notițele asupra ocnelor Moldovei, de prințul Nicolae Șuțu, și diferitele_ proiecte de legi, începînd cu acela al lui Manolache Kostaki din 1859 și terminînd cu ale domnului Petre Carp.

Ce drepturi a avut statul asupra sărei ? Primul, și cel mai vechi document al lui Mircea cel Mare de la 1392, ne dă primul răspuns istoric. Venitul sărei este în lista veniturilor domnești, venituri cari, pe acele timpuri, se confundau cu veniturile statului, sau, mai potrivit zis, cu ale stăpînirei.

Pentru a ne da seama întrucîtva de ce domnul era stăpînirea, statul, mă voi opri puțin asupra ideei de proprietate. 'De patru feluri era proprietatea de pe acele vechi timpuri. 'Proprietăți imobiliare moștenești, răzășești, un fel de proprietate colectivă, o indiviziune care nu presupunea neapărat egalitate de drepturi; proprietate boierească, individuală ; proprietatea domnească ; proprietatea monăstirească, așa-zisa proprietate „mînă moartă". Am greși, însă, dacă am crede că .aceste forme de proprietăți erau așezate pe drepturi definite •și definitive. Nici o comparație nu este posibilă între dreptul de proprietate de atunci și cel din secolul nostru. Deasupra ^acelor drepturi, fără adînci rădăcini, sta enorma putere a domnului. Voința lui era o lege fatală, răsturnînd toate speranțele și toate drepturile. Nimeni nu poseda de vecie. Concepția exista, realizarea ei, imposibilă. Nici bunurile materiale, nici cele sufletești nu erau adăpostite de voința de sus. Averea și onoarea, familia și viața se stăpîneau absolut de unul •singur. Din bogat, sărac ; din cel mai mare boier, la cel mai

umilit serv — era uşor de scăpătat, cum era uşor ca din», calic de nimic să ajungi la supremul rang şi la imense avuţii- Aşa a fost pînă întru tîrziu, căci Cantemir în *Descripţia Moldaviae* descrie astfel puterea domnului : „Se întindea puterea lor nu numai asupra boerimei şi a locuitorilor Moldovei* ci si asupra tuturora de orice condiţie, cînd se aflau în ţară.. Viaţa şi moartea supuşilor stă în mîna domnului. Osîndind el. pe oricine la moarte, la bătaie, la surghiun, sau la perderea. tuturor moşiilor, măcar şi cu strîmbătate şi tiranie ; cei urgisiţi pot numai să se roage prin grai sau scrisoare, dar nimeni nu are voie de a cîrti sau a se împotrivi judecatei domneşti. Şi iarăşi dacă ar voi să libereze pe vreunul judecat la. moarte de toată ţara, nimeni nu poate să se opuie voinţei: lui. Toate dregătoriile militare şi civile atîrnă de bunul său plac ; le hărăzeşte celor pe care-i iubeşte, le ridică celor ce-: displac.

Pentru împărţirea lor, domnul nu are nici o lege. Dacă. ar voi să facă mare logofăt, cea mai mare boierie a Moldovei,, pe un ţăran, nimeni nu îndrăzneşte a se împotrivi, şi cînd ar vroi să ridice din dregătorie pe vreunul, fie şi cel mai de-frunte neam, acela trebuie să se supuie hotărîrei domneşti.*

în sfîrşit, ascultaţi pînă unde se întinde puterea domnului,, şi vă rog să nu simţiţi nici o aluzie... „Asemenea_ putere are nu numai asupra celor mai de jos ai clerului bisericesc, ci încă şi asupra mitropolitului *(ilaritate),* episcopilor, arhimandriţilor, egumenilor şi asupra tuturor celor ce sunt de tagma bisericească. Neîmpiedicat, poate să-i scoată din dregătoriile lor, deşi nu din cele sacerdotale şi, cerînd trebuinţa, poate şi-cu moartea să-i pedepsească."

Sub apăsarea continuă a unei astfel de puteri, dreptul de proprietate era slab şi într-un perpetuu provizorat. Şi o astfel de putere fireşte că şi-a ales veniturile cele mai sigure, în toată lumea sarea este o nevoie simţită, la noi însă a fost o nevoie capitală. Pîinea şi sarea. Saramura, mîncarea de toate-zilele. Legume în saramură, peşte sărat, carne sărată, pastrama, brînză sărată, şi tot sistemul de aprovizionare^ al armatelor pe sare era bazat, cînd cei chema1p*Tub~arme trebuiau să-şi ducă merindele, pentru cîteva săptămîni, în desagi- Era firesc dar ca un venit mare şi sigur să fie al domnului- Nu e locul aci, căci astfel v-aş dovedi că şi celelalte mine se găsesc în categoria sărei. Iacă, domnilor, de ce şi de cînd

găsim venitul sărei pe lista civilă a domnului, la început confundîndu-se cu venitul general al stăpînirei, mai tîrziu deosebindu-se, pentru a rămînea ca un special venit al lui.

(D. 1. Bianu. Absolut nu...)

Amicul meu Bianu mă întrerupe. în curînd voi cita o autoritate care sper că mă va apăra în contra amicului meu. Un document important ne-a rămas de la un călător inteligent, şi din care rezultă, fie zis în treacăt, că şi celelalte mine erau în stăpînirea domnului şi a familiei lui. între 1650 şi 1660, arhidiaconul Paul de Aleppo, însoţind pe Macarie, patriarhul de Antiohia, în călătoria sa din Muntenia, Moldova şi Rusia, se opreşte neapărat şi în Tîrgovişte. Aci culege date preţioase despre ţara noastră. întrucît priveşte obiectul dezbaterei noastre, el ne spune că sarea era un venit al stăpînirei, sare pe care „o vindeau precupeţele pe strade". între aceste venituri pune el şi arama „scoasă din puţuri foarte :adînci", adăogînd că mai sunt băi de aur şi argint pe cari -muntenii nu le mărturisesc de frica turcilor. Numai doamna primeşte pe fitece an ca la o mie de bani de aur din partea :acelor cărora li s-a dat dreptul d-a aduna aurul „din apa ce curge prin Tîrgovişte".

(7. *Bianu.* Acesta era un călător din Orient şi se înşală uneori.)

Domnule preşedinte, nu mă plîng, în această materie întreruperile colegului nostru pot folosi. Domnule Bianu, nu mă îndoiesc că ştii : arhidiaconul Paul a fost primit la mese mari boiereşti, a stat de vorbă cu dregătorii cei mari ai ţării, şi-a însemnat imediat ştiinţele primite, şi nu puteţi bănui că s-a înşelat asupra faptelor materiale. Greşalele acestui călător se reduc la unele explieaţiuni ce el caută să dea faptelor şi credinţelor.

Domnilor, interesant este de văzut, printre toate condicele, condica XXXIII de sub Ipsilante. La pagina 271 sunt •enumerate 25 de dări ale ţărei. Cred că pentru cea din urmă oară se mai găseşte, în 1775, darea Şoimilor. întrucît priveşte sarea, monopolul ei aparţine statului, pe care-1 transmitea în exploatare unui întreprinzător, însă, dupe un stabilit nart, neputînd vinde sarea pisată mai scump de 5 bani ocaua, iar cea nepişată mai mult de 4 bani. în judeţele Rîmnicu-Sărat, "Buzău şi Secueni, de la toţi muntenii cu drepturi de a extrage sarea numai în folosul lor, se percepea un impozit anual

de 66 bani de fiecare om cu familie. Interesant este a se consulta şi Fotino. Şi aci mi-amintesc prima întrerupere a domnului Bianu.

Fotino pune sarea în „veniturile cămărei", pe lista civilă a domnului, în deosebire de celelalte venituri ale statului- Veniturile domnului se compun din produsul ocnelor, al vămilor şi zeciuială în bani, a oilor, porcilor, stupilor şi vinului, înainte de-a veni la izvoarele mai noi, rezum, domnilor deputaţi, toate observaţiunile mele. întotdauna dreptul de a exploata sarea a aparţinut domnului, fie că venitul lui era totuna cu acela al statului, fie că mai în urmă s-a deosebit, de veniturile generale, dar niciodată, niciodată nu a fost pomeneală că ar avea dreptul de proprietate. Confuziunea aceasta nu s-a făcut în trecutul nostru, şi nu dvs. o veţi face astăzi, expunîndu-vă a primejdui fără nici un folos siguranţa şi drepturile particularilor.

Sosim la dreptul mai nou, la domniile regulamentare, la. *Regulamentul organic.* înainte de a se modifica *Regulamentul organic,* dreptul statului asupra sărei era astfel consacrat în Muntenia : „şi nimeni nu va putea să deschidă ocnă de sarepe a sa moşie, fiindcă acest drept este numai al stăpînirei". în Moldova : „Sarea este un ram deosebit al veniturilor statului, şi care nu este slobod a se cumpăra de aiurea, decît din ocnele şi magaziile statului". Necontenit dreptul de exploatare, monopolul exclusiv al statului, dar nici în *Regulamentul organic* nu putea fi vorba de un drept de proprietate. Şi, pentru a limpezi desăvîrşit natura acestui drept, mă opresc asupra dezbaterilor din „Obşteasca Adunare extraordinară de revizuire a *Regulamentului organic",* dezbateri preţioase, pe cari le puteţi găsi în *Analele parlamentare.* în această adunare se deosibeşte bine dreptul statului de a exploata, se determină, se ţărmureşte, împiedicîndu-se toate abuzurile stăpînirei comise în exerciţiul primitiv al dreptului ei. V-am spus de ieri, şi nu voi reveni pe larg, că sistemul' de exploatare de pe atunci presupunea întinse suprafeţe, din folosinţa cărora era alungat legitimul proprietar. Loc pentru guri, pentru curţi şi bătături. Zecimi de pogoane se răpeau proprietarului care ar fi avut nenorocul ca proprietatea sa^ să fie pe un masiv de sare. Din această cauză, pe bună dreptate, se ridică, în şedinţa de la 20 martie 1831, un mădular al Obşteştei Adunări, vornicul Al. Filipescu, şi propune ca.

„stăpînirea să despăgubească pe proprietar pe tot anul cu o plată hotărîtă pe măsurătoare de pogoane în toată vremea cît locul acela nu va fi în stare de a se ara şi a se semăna". Această propunere „dîndu-se în cercetarea Obşteştei Adunări, s-au primit bună".

Dreptul de exploatare e absolut al statului, dar suprafaţa particularului nu o poate deţine fără a-i plăti o despăgubire pe tot anul cît timp proprietarul nu se va putea folosi de ea. Era o pace între cele două drepturi. Se deosibiră categoric aceste drepturi tocmai pentru a se pune în armonie. Trecură trei zile de la această şedinţă, şi la 24 martie viţprezidentul Minciaky, voind să evite favorurile şi să ocrotească pe micii proprietari cari ar fi putut fi scoşi din întreaga lor posesiune, propuse „că s-ar cuveni proprietarului zeciuială din productul sărei ce se scoate din ocnă, însă nu în natură, ci în bani". Să nu vă înşelaţi a crede că Minciaky, propunînd acest mod de despăgubire şi întrebuinţînd cuvîntul de „zeciuială", ar fi presupus pe proprietarul suprafeţei proprietar al subsolului de sare. în acest cuvînt, înţelesul primitiv se tocise, iar despăgubirea era numai în vederea exproprierei de la suprafaţă. în adevăr, îndată dupe Minciaky se ridică un alt mădular, vel-spătarul Al. Ghika, şi adaugă la propunerea de mai sus : „îndatorindu-se însă proprietarul a da stăpînirei loc pentru deschidere la ocnă, să se mărginească acest loc în cîtăţime de pogoane cu adevărat trebuincioase pentru gură, curte şi bătătură de cară".

Astfel, ajung cei din Obşteasca Adunare la redactarea art. 127 din *Regulamentul organic,* care rezumă exact întreaga discuţiune. Acest articol coprinde trei părţi, strîns legate între ele. în primul aliniat, dreptul de zeciuială în bani, a 10-a parte din a treia parte din valoarea sărei la gura ocnei, pentru ocnele cari se vor deschide. în al doilea aliniat, statul nu dă nimic pentru ocnele cari lucrau deja, deşi ar fi fost pe proprietăţi particulare. în al treilea aliniat se justifică darea cuvenită proprietarului; „Se va îndatora *însă* proprietarul a da loc pentru deschidere de ocne ; acest loc să se mărginească faţă cu dînsul şi cu omul trimis din partea stăpînirei în cîtăţime de pogoane, cîte cu adevărat vor fi trebuincioase ocnei pentru gură, curte şi bătătură de cară, fără de a se coprinde şi păşunea, căci aceaslta o va da proprietarul, de va avea, cu osebită tocmeală".

Dupe *Regulamentul organic* vin încă două proiecte de legi, rămase în cartoane, primul al lui Manolache Kostake, din 1852, cel de al doilea din 1862, cari nu schimbă întru nimic dreptul^ istoric în ce priveşte sarea ; sub celelalte raporturi, mărturisesc că n-am avut timp ca să le studiez mai de aproape, în sfîrşit, sosim la legea domnului Carp din 1895, lege pe care o modificaţi dvs, în opera domnului Carp este o lacună în ceea ce priveşte regimul sărei. D-sa a trebuit să aibă în vedere *Regulamentul organic* şi a trebuit să ştie marea controversă ce s-ar putea ridica, cu noul sistem de galerii, dacă redevenţa statornicită atunci se mai datoreşte sau nu proprietarului, cînd din subsolul proprietăţei lui se extrage sarea fără a-l turbura la suprafaţă. Şi, cu toate acestea, nu găsim ceva direct şi categoric asupra acestei cestiuni. Eu cred, însă, că chiar din această lege, din spiritul ei, se determină dreptul statului, precum şi acela al proprietarului.

în art. 77 se hotărăşte că dreptul de a exploata sarea „aparţine numai statului". Prin art. 78 — consecinţă a art. 77 —- nu *se* îngăduie nimărui a exploata acele minerale pentru a cărora extracţiune ar fi nevoie de exploatarea sărei cu care s-ar găsi în amestec natural. Şi art. 80 sună : „Dacă, pentru a exploata o materie minerală, este necesitate a se trece prin sare pentru a putea extrage mineralul dat în concesiune, exploatatorul va putea străbate sarea sub controlul statului şi predîndu-i materialul salin ce va rezulta din lucrări". Vedeţi, domnilor, tot materialul salin se dă statului; concesionarul, proprietarul suprafeţei sau nu, nu are nici un drept asupra sărei; nimic din zeciuiala prevăzută în *Regulamentul organic,* fiindcă nu statul i-a turburat proprietatea la suprafaţa ei.

Am sosit, domnilor, pînă astăzi — şi din trecutul vechi, şi din timpurile mai noi, şi din legiuirile din urmă, dreptul statului apare clar, întreg, nediscutat. Nu, nu voiesc să înghesui acest drept, ci doresc să-l întăriţi şi de astă dată, dar aşa încît să nu turburaţi pe nimeni fără folos şi să nu expuneţi pe stat la controverse păgubitoare. Să nu vă înşelaţi de a crede că acordaţi mai mult, creînd drepturi noi cari în fond sunt greutăţi nemăsurat de mari. Să.limpezim o confuziune. Scurtul istoric pe care aţi binevoit a-l asculta cu atenţiune a risipit, cred, în bună parte, confuziunea provocată de proiectul modificator al legei din 1895. Una este *dreptul de*

proprietate al statului asupra sărei, şi alta este *dreptul de exploatare.* Nu le confundaţi, în interesul ordinei_publice, în interesul acelor principii abstracte, dar^vii şi eficiente, de la cari atîrnl seninătatea şi siguranţa socială.

Statul, sub orice formă, în toate timpurile, la noi a avut numai dreptul de exploatare a sărei, monopolul ei nediscutabil. A-i da astăzi statului dreptul de proprietate va să^ zică a decreta o violentă.alungare a unui nedeterminat număr de oameni din proprietăţile ToT-îiniştite *ji* legitime. Cine hotărăşte că statul e proprietar asupra sărei hotărăşte că statul e proprietar şi asupra suprafeţelor de sare de pe orice proprietate privată. Şi cum veţi împăca dvs. dreptul de proprietate al statului asupra sărei cu dreptul necontestabil al particularilor pe suprafeţele de sare de pe proprietăţile lor ? E adevărat că proprietarul nu poate exploata suprafaţa de sare, dar e tot aşa de adevărat că el poate clădi pe ea, are trecere, are dreptul de a-şi stabili turmele şi cirezile, toate folosinţele dreptului de proprietate, mai puţin dreptul de exploatare. Simţ ceea ce a indus pe unii în eroare. Cînd statul se coboară de la dreptul său abstract de exploatator la fapt, la realitate, în punctul unde începe a exploata, dreptul său se confundă cu dreptul de proprietate. Aşa e, din cauza naturei speciale a oricărei mine. Ceea ce ai extras nu se mai reproduce. în locul materialului ridicat, golul pentru totdauna. Dar faptul acesta nu poate ameţi pe acei cari disting bine drepturile în principiu. Ei vor legifera aşa încît să nu se ajungă la consecinţe nu numai absurde, dar şi pericoloase.

Sunt convins, domnilor, că dvs., cari aţi admis că proprietarul suprafeţei este şi proprietarul subsolului — eu nu vă împărtăşesc părerea — că dvs., cari trăiţi pe un pămînt neînchipuit de bogat în sare, nu veţi admite dreptul de proprietate al statului asupra sărei de teamă de a nu expulza fără drept şi fără folos pe particularii pe a cărora proprietăţi s-ar găsi lacuri sărate şi suprafeţe de sare, dezvelite de timp, de ploi şi de toate accidentele naturale. Este conform cu trecutul nostru, potrivit cu înţelepciunea tuturor timpurilor, şi este destul pentru stat dreptul absolut de exploatare a sărei, şi pentru proprietar dreptul de a fi despăgubit numai cînd va fi turburat în stăpînirea sa de la suprafaţă. Această soluţiune se impune : ea împacă pe toţi, căci nu jicneşte pe nimeni. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 16 IANUARIE 1899, LA LEGEA REPAOSULUI DUMINICAL

D-lor deputaţi, pentru prima oară am auzit afirmîndu-se eă d. Stolojan este un om fără noroc. Simpaticul nostru coleg, d. Mortzun, a voit să zică, poate, că d. Stolojan este un ministru fără noroc. Da, fără noroc ministru este d-sa faţă de legea repaosului duminical.

Sunt aproape doi ani de zile de cînd se încearcă să alcătuiască regulamentul acestei legi. Nimic pînă acum. Şi nimic de aci înainte. Făgăduieli ? Da. Prea multe. Timp avea. Timpul însă nu foloseşte acelora cari nu vor sau nu pot să profite de timp. Şi vă declar că sunt în contra metodei de a tăgădui necontenit, cu evidenta rezervă că nu eşti politiceşte ;şi moralmente obligat de a te ţine de făgăduieli.

Actualul ministru de domenii a ilustrat această metodă. Cariera d-sale politică este rezultatul pernicios al acestei metode.

V-aduceţi aminte cum a răspuns d. Stolojan la interpelarea d-lui Poenaru-Bordea, în privinţa expoziţiunei de la "Paris. „Am numit comisiunea, zicea d-sa, şi d. Poenaru face parte din comisiune." Ştiţi că comisiunea nu fusese numită, dar ministrul scăpă cu un mijloc puţin subţire de răspunderea momentană. Astăzi, interpelat în privinţa legei repaosului duminical, răspunde ca şi atunci:

„Iată regulamentul gata, l-am litografiat; îl voi împărţi colegilor mei; vor medita, şi regulamentul va fi o operă chibzuită."

Dvs. speraţi ceva ? Eu nu sper. Şi cînd văz că d. Stolojan cere certificat de la noii aliaţi socialişti, certificat de democratism, sunt convins că ministrul este şi acum evaziv ca altădată.

(Mortzun. Sunteţi duşmanul socialiştilor ?)

Duşmănie ?... Nu.

(Mortzun. Atunci sunteţi pentru.)

Desigur că sunt contra. Nu pot fi şi naţional-Iiberal, şi socialist. Nu pot fi şi *pentru* şi *contra. (Ilaritate.)*

D. ministru al domeniilor ne zicea : „în guvern nu este un spirit de ostilitate contra legei repaosului duminical". Eu mă îndoiesc de afirmaţiunea ministrului.

N-am uitat că, la votarea legei, în organul guvernamental a fost o serie de articole nedrepte şi injurioase. Astfel a fost primită legea. Se vorbea de popularitate, ca şi cum ar fi un păcat ca liberalismul să dobîndească popularitate prin legi bune şi umanitare.

De muncitori această lege a fost înţeleasă ca o operă de civilizaţie, de progres, de îndulcirea moravurilor, de respect şi simpatie pentru munca producătoare şi grea a claselor muncitoare.

Să nu uitaţi că cea mai mare parte din muncitori nu-şi puteau vedea niciodată copiii lor. Dimineaţa copiii lor nu se deşteptau cînd muncitorii plecau la lucru, iar seara se întorceau aşa de tîrziu, că copiii lor adormiseră deja. Să le dăm dreptul de a-şi mîngîia copiii, de a şi-i iubi, de a şi-i creşte, de a şi-i cunoaşte. Să le dăm putinţa de a se odihni şi speranţa că viaţa le va deveni mai bună. *(Aplauze prelungite.)*

De fapt, o ştiţi cu toţii, legea nu se aplică decît cît convine şi unde convine politicei zilnice şi meschine.

Două săptămîni înainte de alegerile comunale, în capitală, afară de centru, legea a fost suspendată. Se facilita alegerile prin călcări de legi.

Şi la noi, d-lor, e nevoie de o asemenea lege. în alte ţări sunt bunele tradiţiuni respectate şi spiritul religios cari consacră repaosul duminical.

în Anglia ar fi inutilă o asemenea lege. Dar la noi ? Spiritul religios al claselor conducătoare aproape nu există, iar umanitatea stăpînilor nu este destul de dezvoltată. Vorbesc de majoritatea lor, iar nu de excepţiuni. Scăpare nu e decît

în lege şi în onestitatea guvernelor, în respectul lor de legi, în datoria lor de a iplica legile.

Acei cari se odihnesc toată săptămîna pot să muncească duminica. Guvernul actual să odihneşte necontenit. Şi de Ia asemenea odihniţi e greu să cerem ca să înţeleagă legea repaosului duminical. *(Aplauze.)*

Camera e datoare să oblige pe ministrul domeniilor ca să alcătuiască regulamentul. Camera este datoare să oblige guvernul ca să respecte o lege bună, umană şi civilizatoare. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 19 IANUARIE 1899, LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

D-lor deputaţi, de mult nu s-a propus un subiect mai vast dezbaterilor dvs., o lege cu speranţe mai mari şi — dupe părerea mea — aşa cum e, cum vine şi cînd vine, niciodată lege n-a fost mai zadarnică, mai inutilă.

Nu contest că onor. d. ministru al domeniilor n-ar fi fost omul care să fi fost preocupat de multiplele şi grelele probleme sociale moderne.

Nu contest d-lui ministru al domeniilor că n-ar fi avut destul timp — dat fiind vîrstă d-sale, vechile sale aptitudini şi preocupările sale de problemele ştiinţifice şi economice •— că n-ar fi fost omul chemat să-şi spună cuvîntul într-un mod cuviincios, într-o cestiune atît de grea ca sindicatele agricole.

D-sa, în toată viaţa, a fost caracterizat printr-un fel de neastîmpăr ştiinţific ; am întrebuinţat cuvîntul neastîmpăr nu pentru a-l atinge, ci pentru a-mi spune modul meu de a-l stima. D-sa este un om care a citit mult, care a înţeles multe, avînd în unele direcţiuni un spirit practic personal.

Nu, dar, eu voi veni astăzi, din porniri străine de lege, să-i contest titlurile la o îndrăzneală ştiinţifică ca legea sindicatelor agricole. într-un cuvînt, sunt convins că d-sa reprezintă pe banca ministerială cultura modernă a guvernului actual ; sunt convins că, pe cînd ceilalţi au rămas în specialităţi, restrîngîndu-se în cercetări preţioase şi academice despre trecutul nostru, d-sa s-a preocupat de problemele mari cari agită lumea modernă. Ca atare, dacă voi fi sever cu legea, voi păstra consideraţiunea cuvenită autorului ei.

D-lor deputați, în discuțiunea de ieri vi s-a afirmat că lumea începe a renunța îa luptele pur politice, ocupîndu-se îndeosebi de problemele științifice, de problemele economice ; și cuvîntul la modă astăzi fiind cuvîntul *social,* voi zice : de problemele sociale. Am zis „la modă" nu pentru a-i micșora importanța. Cuvintele trec, dar ideile reprezintate, la urmă, triumfă, dacă se sprijină pe necesitățile mari și legitime ale omenirei, și cad dacă sunt mai mult speculațiuni superficiale, fermecătoare în aparență și zadarnice în fond. Sub cuvîntul social nu stă un gol la modă și care va trece fără urmă. Formula acestei idei va triumfa așa cum e astăzi ? Nu s-a găsit încă formula cea adevărată ? Poate se va găsi mîne. Unii cred că s-a găsit, alții contestă formulei puterea triumfului.

Era natural dar ca acel ministru, care reprezintă cultura întinsă pe banca ministerială, să vină cu un proiect de lege în juinj^re_,cu grelele probleme sociale. Da, în principiu, ar fi unâain legile care corespunde la o parte din grijile moderne. Poate că din cauza disproporției de cultură modernă dintre d. ministru de domenii și ceilalți colegi ai d-sale a întîrziat legea aceasta aproape doi ani; poate că d. ministru al domeniilor a trebuit să lupte mult în Consiliul de miniștri pînă ce să izbutească. Și poate că, dintr-un sentiment nemărturisit, legea a trecut fără discuțiune în Senat. Noi regretăm. Senatul ar fi trebuit să fie un izvor de informațiuni pentru noi, dupe cum noi luptăm să fim un izvor de informațiuni pentru Senat.

Ieri, în Cameră, primele discuțiuni au fost de o importanță netăgăduită.

Mă voi sili să-mi spun părerea mea despre legea actuală.

D. ministru al domeniilor și-a proiectat caracterul firei sale în proiectul de lege. D-sa e o figură, o personalitate. Și orice ar face o personalitate, caracterul său intim răsare în orice acțiune. Era dar natural ca d-sa să considere societatea noastră ca o societate confuză ; și era natural să facă o lege confuză. în confuziune stă caracterul intim și practic al omului. Practic, căci e cu mult mai ușor să scapi din dificultăți dezbaterile cu pretenție științifică, venind cu o operă vagă, decît cu alta clară și categorică. Cînd nu te pronunți nici într-un fel, nici într-altul, cînd vii cu un proiect de lege care știi mai dinainte că nu va produce nici un bine, cînd știi că vei fi scutit de răspundere, căci nu produce nici un rău,

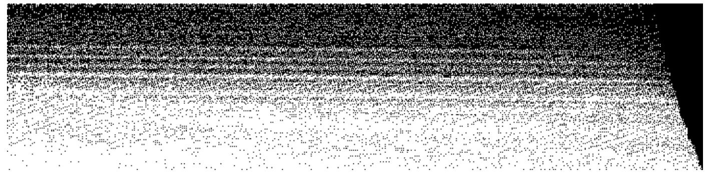
Delavrancea la manevre 1915

DIPLOMĂ DI":
M1IMBRU ONORAR

I>L BARBU ST DBLAVftAXCT.A

ÎN BUCURFSTÎ

Diplomă de membru de onoare âl societății „România jună" de la Viena, trimisă după alegerea lui Delavrancea ca membru activ al Academiei Române.

Riri şi Bebs Delavrancea, Lily Lupâşcu (Teodoreanu), Gheorghe Grigorescu — fiul marelui pictor — şi Delavrancea, porniţi de la Dragoslovenii lui Vlahuţă către Budăile Negre de la Dumitresti

FLACARA

LITERARĂ · ARTISTICĂ · SOCIALĂ

Director: C. BANU

W. Tell şi Avram Iancu

St. O. IOSIF

O mare artistă: CELLA DELAVRANCEA

eşti un reformator practic, ai şi aerul de a fi cult şi modern şi ai şi siguranţa că nu vei turbura nimic în vechile apucături, în ordinea veche a lucrurilor.

D. Stolojan a fost întotdauna om modern, nepericulos societăţei. Legea d-sale este că d-sa are aerul d-a începe o lume nouă şi nu va atinge nimic din cîte sunt astăzi.

Şi de aceea, d-lor, unde voi părea aspru în observaţiunile mele, să ştiţi că se adresează operei, iar unde voi părea că admir ceva, să ştiţi că se adresează autorului. *(Ilaritate.)* Cu aceste explicaţiuni pot să merg înainte, ştiind că dvs. veţi ţine seamă de aceasta declaraţiune.

Să faci o lege a sindicatelor pentru noi, fără să ţii socoteală de starea noastră, aceasta ar fi o greşeală ; cînd însă nu ţii socoteală nici de ceea ce se petrece aiurea, aceasta este o fineţă.

Nu am înţeles surîsul cu care era primită o declaraţiune a d-lui Pană Buescu. D. Pană Buescu zicea de la tribună : „Lămuriţi bine cestiunea, faceţi o lege a sindicatelor pentru proprietarii mari ? aveţi în vedere pe micii agricultori ? vroiţi să faceţi o lege mixtă ? Eu sunt contra ei, căci o lege mixtă a unor sindicate mixte este inaplicabilă la noi."

D-lor, d. Pană Buescu avea dreptate ; rău înţeleg marii proprietari problema dintre ei şi ţărani ; sper că în viitor nu va mai fi duşmănie în raporturile lor.

Dar d. Pană Buescu vorbeşte astăzi, impresionat de starea actuală.

Iacă de ce oratorii de ieri aveau dreptate să vă ceară o hotărîre categorică. Voiţi sindicatele agricole ? Faceţi o lege pentru marii proprietari, faceţi o lege pentru micii muncitori, dar faceţi-le clare. Asociaţi ceea ce este. posibil de asociat şi cu un scop posibil de atins.

Aşa cum se prezintă legea, sunt contra ei. Cînd ai dorinţa de a confuziona lumea, faci ceea ce s-a făcut prin legea de astăzi. Articolul prim este de ajuns spre a dovedi afirmaţiunea mea. El sună astfel : „Sindicatele sau asociaţiunile înfiinţate în judeţe *între agricultori de orice categorie* capătă drepturile de persoană civilă, dupe ce vor fi aprobate de Ministerul de Agricultură etc".

D-lor deputaţi, confuziunea aceasta se impunea, căci se urmărea scopul : popularitatea ieftină şi fără griji ulterioare.

Onoarea discuţiunei se va rasfrînge asupra autorului ei, răspundere nu va fi, căci legea s-a născut moartă.

Totuşi, trebuie să mulţumim d-lui ministru al domeniilor căci tăcerea care durează de atîta timp în Parlament o întrerupe o lege inaplicabilă, care a dat ocazia de a se discuta o problemă aşa de importantă.

Vă declar de la început că am privit cu un fel de neîncredere şi regret ori de cîte ori s-a făcut o lege din inspiraţiuni de peste hotare fără să se recurgă la izvoarele ce le avem în ţara noastră. Aceste regrete, în cazul de faţă, sunt mai mici, căci foarte puţine izvoare am avea în trecutul nostru. în istoria noastră agricolă nu avem nici un fel de asociaţiuni asemănătoare cu sindicatele de azi. Dacă am apropia asociaţiunile primitive şi forţate cu sindicatele moderne, am ajunge la concluzia că la noi au fost atîtea sindicate cîte proprietăţi existau în pară. Aserviţi pămîntului, ţăranii noştri. / erau transmişi cu proprietăţile. Dar pe lîngă dureroase obligaţiuni, aveau şi drepturi. Asociaţiuni forţate, înjositoare, primejdioase şi pentru^şervili-şi pentru stăpîni, dar, afară de acestea şi de asociaţiunile moşnenilor, nu există altele, în ceea ce ne priveşte pe noi, în ramura agriculturei.

Fireşte, dar, că mai mult la celelalte popoare vom găsi izvoarele necesare. Şi, chiar în Occident, nu pot să cred că asociaţiunile agricole de pînă la jumătatea secolului nostru ar fi suficiente ca să înţelegem pe deplin avîntul sindicatelor si speranţa lumei în binefacerile asociaţiunilor. Ş-apoi, d-lor, eu nu văd ce deosebiri fundamentale ar exista între muncitorii din oraşe şi muncitorii agricoli. Nu înţeleg de ce asociaţiunea unora n-ar fi instructivă pentru asociaţiunea celorlalţi.

Ostilitatea ce se remarcă de unii între oraşe şi sate este mai mult aparentă. Sub ea armonia naturală se impune. Cauzele unor aparenţe sunt trecătoare. Insuficienţa omenească explică unele deosebiri de tendinţe. Pentru un moment, muncitorii de oraşe •— vorbesc de unele ţări din Occident — sunt dominaţi de concepţiunea proprietăţei colective, iar cei din sate stăruiesc în fundamentala concepţiune a proprietăţei individuale. Nu tăgăduiesc că printre susţiitorii proprietăţei colective nu au fost şi nu sunt figuri admirabile, prin virtuţile, prin pasiunea convingerei şi vasta lor învăţătură. Eu sper însă că, în viitor, un ***modtts vivendi*** se va stabili între aspiraţiunile din oraşe şi cele din sate, că, sub diferitele asociaţiuni, acelaşi substrat binefăcător se va distinge, căci aceleaşi legi economice şi naturale domină orice asociaţiune omenească. Nu pot concepe o ciocnire posibilă între oraşe şi sate fără a întrevedea o revoluţiune imposibilă a întregei omeniri.

Iacă de ce nici nu pot vedea în sindicatele meseriaşilor orăşeni şi sindicatele agricole două concepţiuni în luptă ci numai una singură şi aceeaşi, cu asperităţi trecătoare. Voi vorbi dar — şi foarte repede —• mai întîi despre asociaţiunile profesionale şi voi continua cu sindicatele sau asociaţiunile agricole.

D-lor, în evul mediu şi pînă la începutul secolului nostru capitalul-pămînt predomina. De la începutul secolului şi pînă acum vro 40 de ani, capitalul-pămînt este precumpănit de capitalul propriu-zis, capitalul-ban, şi în a doua jumătate a secolului nostru, capitalul-muncă începe a-şi spune cuvîntul sau şi a-şi revendica legitimele sale drepturi, oricare ar fi confuziunea sistemelor propuse dezbaterilor lumei civilizate. Trei mari factori determină astăzi marea problemă a omenire! : capitalul-pămînt, capitalul-ban şi capitalul-muncă.

Armonia dintre aceşti factori se caută cu o pasiune explicabilă. Din turburarea raporturilor lor, grijea şi durerea omenirei întregi, iar consecinţele funeste nu sunt numai de ordine economică şi politică, ci şi morală. Eu nu voi susţine, ca o evidenţa, că oriunde o turburare economică se produce, cauza ar fi o călcare a unei legi morale, dar sunt convins că un neechilibru economic apasă morala socială şi coboară sufletul oricărei asociaţiuni omeneşti.

Pe la jumătatea secolului al XlII-lea apar, în societăţile medievale, primele corporaţiuni la popoarele neolatine, ghildurile la popoarele germanice. Cadrul corporaţiunilor este de origină romană, regulamentarea lor este de origină germană. Corporaţiunile au avut de scop perfecţionarea produselor şi apărarea producătorilor. Acest scop a fost depăşit. Şi era firesc. Efectele politice s-au simţit. Dacă nu chiar organizarea comunelor, dar desigur că imensa putere a unora dm ele se datoreşte corporaţiunilor. Flandrele şi nordul Franciei cu asemenea instituţiuni au ajuns la vechea lor mărire. Dar progresele ştiinţei şi primele licăriri ale libertăţei individuale trebuiau să turbure corporaţiunile învechite. Ameninţate, ele cer sprijin îa puterea centrala. în Francia, Colbert le dă o organizare uniformă. Şi tocmai în această organizare puternică,

dar fără să se ție seama de diferența naturală dintre fiecare profesiune, stă decăderea corporațiunilor. Revoluțiunea cea mare, minată de acea filozofie utopică și nivelatoare, prin legea de la 1791, desființează corporațiunile. Este interzis, prin primele articole, orice asociațiune profesională. Nu este îngăduit nici unei adunări de meseriași, de muncitori ca să-și aleagă președinte, secretar, casier, chiar cînd ar fi fost vorba de un sfat trecător. Nici o autoritate, comunală sau județeană, nu poate^ primi petițiuni profesionale sau dacă din forma ei exterioară ar rezulta că este alcătuită de profesionali. Nu vreo concepție economică a fost cauza acestei legi, ci dorința unei egalizări utopice.^ Nu fac aci critica Revoluțiunei franceze, căci dacă resimt fiori ori^ de cîte ori mă gîndesc Ia profuziunea cu care ș-a vărsat atîta sînge, știu că mult bine a împrăștiat în omenire acea mișcare uriașe. Revoluționarii vedeau în corporațium o inegalitate și spectrul lumei de mai nainte și era natural să le desființeze.

Trei perioade se disting în asociațiunile de cari ne ocupăm.^Prima, din secolul al XIII-lea și pînă la 1791. Perioada de mărire și decădere a lor. A doua perioadă, de h 1791 și pînă la 1884, perioada de prohibițiuni și de toleranță de fapt. A treia perioadă începe acum, în timpurile noastre.

Vă atrag atențiunea că la 1884 corpurile legiuitoare din Francia discutau un proiect de lege privitor la asociațiunile profesionale. Pe cale de amendament, tocmai la a doua deliberare a Senatului, s-a introdus și cuvîntul *agricol* pe lîngă acelea de industrial și comercial. Astfel, Francia a ajuns la o lege generală în 1884 în care s-au prevăzut și sindicatele agricole.

Dar marea speranță în asociațiuni, dorința de mai bine și de mai degrab_ a împărțit lumea în două școale independente de naționalitate. Unii s-au oprit la școala oficială franceză : asociațiunile libere sub protecția unei legi care să garanteze oarecari avantaje legale pentru cei cari se asociază. Alții, fascinați de speranțele mari ce-și pun în sindicate, s-au reîntors la vechile forme ale corporațiunilor. Sunt state cari au intrat deja pe această cale. De exemplu, Austria, de la 18_85,_ dacă nu mă_ înșel asupra datei, a consacrat printr-o lege principiul asociațiunilor forțate, ca și vechile corporațiuni. în urmă, Ungaria a admis același sistem. La noi, d-lor, vă aduceți desigur aminte că d. Carp a vroit să reînvieze vechile

starostii sau bresle. în toamna anului 1888, în *Monitorul oficial* fură publicate o serie de legi. Știu că noi am criticat acest procedeu. îl consideram ca insolit. Dar și atunci, _ca și acum, nu aveam alt argument. S-ar putea zice însă că din exemplele ce vă dau n-ar rezulta decît o pornire autoritară din partea unor state și a unor bărbați de stat. Vă înșelați^dacă aci veți reduce înțelesul acestor încercări. Curentul reîntoarcerei la vechile corporațiuni este puternic chiar în masele muncitorilor. Mulți din ei admit formula : „Corporațiunea obligatorie a patronilor și a uvrierilor de aceeași meserie este un organism necesar în regimul muncei".

Această teză, această credință a făcut obiectul discuțiunei din marele congres — al treilea congres — al uvrierilor din Elveția. La Bienne, în 1893, 2 aprilie, se adunară 309 delegați oficiali, reprezentînd 111.500 de muncitori. Și aci, în unanimitate, admiseră, ca „unic program social" „corporațiunile obligatorii". Sub această impresie, în ziua de 4 martie 1894, poporul elvețian fu chemat să-și exprime dorința sa prin vot *ad referendum,* în privința art. 34 din constituțiunea federală. Din 700.000 de alegători, nu luară parte la vot decît 280.000. Din 280.000 de votanți abia cu o majoritate de 20.000 se respinse „corporațiunile obligatorii". Constat dar că ideea aceasta pătrunde adînc în masele muncitorilor, și n-ar fi imposibil să vedem și alte state intrînd pe calea începută de Austria.

Da, problema muncei și a muncitorilor preocupă în primul rînd statele cele mai civilizate, lăsînd pe al doilea plan problemele pur politice, formalist-politice. Aiurea, nu numai oamenii de știință, dar și oamenii de o veche aristocrație se îngrijesc cu tot dinadinsul de muncitorime. în Reichstath, în ședința de la 17 iunie 1891, principele Alois de Lichtenstein nu se sfii de a declara : „Astăzi meseria este o carieră de periciune. Meșteri și calfe la isprăvit se întîlnesc în aceeași tristă stare de robi salariați, muritori de foame, la bunul plac al marilor exploatatori. Ei se întîlnesc în fundul unui abis în care nu mai pătrunde nici o rază de_ speranță, în care nu se mai coboară nici un inspector industrial ca să vaza dacă se aplică sau nu legile contra exploatărei abuzive."

Asemenea cuvinte, pronunțate de un om în al căruia suflet sunt atîtea tradițiuni senoriale, trebuie să producă _ în noi aspirațiuni generoase, griji de o profundă umanitate, simpatii calde pentru aceia cari muncesc de dimineața pînă seara,

de multe ori fără nici o speranţă cînd se gîndesc la bătrîneţele lor. *(Aplauze.)*

A venit d. ministru al domeniilor cu legea sindicatelor agricole. Crede_ oare serios d-sa că cu o asemenea lege vor prospera muncitorii noştri agricoli ? Crede d-sa că o asemenea lege va îmboldi progresul agricol ? Şi cine sc sindicează pentru progres ? Nu cred că veţi pune temei pe starea economică şi culturală a ţăranilor. Dar starea culturală a marilor proprietari vă inspiră dvs. mari speranţe ? Aţi copiat, şi aţi copiat greşit, legea din 1884 a Franciei. Este oare vro apropiere posibilă între starea culturală a marilor proprietari din Francia şi aceea a marilor noştri proprietari ? Dar, d-lor, în Francia sunt tradiţiuni şi şcoli culturale-agricole pe cari noi nu. k ayem._ De la 1823-1843 a predominat tipul cultural de la Roville, introdus de Mathieu de Dombasle.

îngrăşemintea terenurilor cu gunoi, cu băligar de fermentaţie era fondul acestui sistem. Al doilea tip se fundă la Grignon, de Auguste Bella, acest spirit larg, care, deşi admise sistema „tout pour le humus", totuşi fu un spirit mai ştiinţific. Sistemul fu hiat de laJVloeglin din Prusia susţinut de Thae'r. Doctrina lui se rezumă la cuvintele : „Fiţi ca vremea şi din vremea voastră, folosiţi-vă de progresele ştiinţei, nu credeţi niciodată în eternizare, în universalitatea sistemelor de cultură. Nu credeţi niciodată în imobilitatea ştiinţei. Nu poate exista o ştiinţă decît cu condiţia ca întotdauna să cerceteze, să studieze."

Această şcoală, fundată în 1827, fu în deplină glorie pînă la 1868. în sfîrşit, Francia ajunse la al treilea tip, al savantului Boussingault, tipul de la Bechelbornn, văzînd progresul, agriculturei în îngrăşămintele chimice.

Dar,^d-lor, în Francia, încă din timpul lui ludovic al XV- lea se fundă o societate agricolă, cu sediul la Paris, pentru dezvoltarea ştiinţei agricole. Astăzi ea este o adevărată academie agricolă. în Francia, dar, este posibil sindicate agricole cari să aibă drept scpp, pe lîngă interesele asociaţilor, rezolvarea, problemelor mari economice şi ştiinţifice. Dar la noi ?

Cari mari proprietari sunt preparaţi pentru a preţui şi experimenta rezultatele ştiinţei ? Nu vi se pare, d-lor, că legea aceasta este pulbere în ochi ? Nu vi se pare că inducem ţara în eroare, făcînd să nască speranţe nerealizabile ? Cari vor fi marii proprietari cari să ţină seama de legile economice şi naturale cari guvernează producţiunea agricolă ? La noi nici nu se bănuiesc unele legi cari ni se aplică fatal şi în contra noastră tocmai fiindcă nu le cunoaştem. Lege naturală şi fatală este indestructibilitatea materiei şi a forţei care se aplică în primul rînd la agricultură, producînd efecte colosale. Aş putea zice că această lege a împărţit lumea în două prin aplicaţiunile ei. în Europa agricultura este bazată pe oameni şi pe vite. în China numai pe oameni. în China agricultura exclude cultura vitelor, şi din pasări se mărginesc la palmipede, tocmai la acelea pe cari le pot creşte pe apele rîurilor. Tisserand, directorul Ministerului de Agricultură din Franţa — am dori şi noi să avem asemenea directori de ministere — explică acest fapt economic din China astfel : „De fapt, pentru un animal trebuie două ectare pentru a produce în carne echivalentul pe care l-ar da, ca materii nutritive, un ectar de orez, grîu sau legume."

în Europa sunt alte condiţiuni economice. între valoarea-carne şi valoarea-pîine există alt raport ca valoare-ban.

Cine la noi a studiat legea naturală a speţelor, a rasei şi a climei ? Totul se reduce la o dibuială, moştenită în cea mai mare parte, a cultivatorilor noştri.

Cine la noi s-a ocupat de legile economice cari domină producţiunea agricolă ? Şi aceste legi ni se aplică, dar _ se aplică contra noastră, tocmai fiindcă, necunoscîndu-le, le violăm, dar nu nepedepsiţi. Cei ce vor sindica, deşi eu nu cred că vor fi, cunosc variabilitatea limitelor produsului brut şi a costului de producţiune ? Cunosc legea scădereî preţului costului de producere şi efectele ei ?

D-lor, sunt 50 de ani şi mai bine de cînd lumea agricolă fu coprinsă de furia culturei intensive. Era un crez nemărginit : intensivitatea culturei. Nu se mai gîndea nimeni la altceva decît la maximum de cheltuială, la maximum de îngrăşare a terenurilor, la maximum de produs brut, crezînd că astfel vor ajunge, oriunde şi în orice împrejurări economice, la maximum de produs net. Dezastrele necumpătărei fu răsplata multora, iar oamenii de ştiinţă ajunse la concluzia că intensivitatea culturei nu este bună pretutindeni. în unele părţi, maximum de produs net se obţine prin maximum de produs brut, în altele, maximum de produs net se obţine printr-un produs brut relativ moderat, dacă nu mic. Adică, echivalent în bani, maximum de produs net se obţine în unele

regiuni cu un produs de 1.000 lei pe unitate de întindere, iar în altele, pe aceeaşi unitate, cu un produs de 500 de lei. în genere, în ţările în cari pămîntul a ajuns la o mare valoare venală, în maximum de produs brut agricultorii îşi găsesc remunerarea, în ţările în care pămîntul, capitalul-pămînt este ieftin, cultura intensivă şi maximum de produs brut este o iluzie periculoasă. Noi, românii, am făcut o tristă experienţă. Cer iertare colegilor mei din Moldova, dar crez că iluzia aceasta şi speranţa în cultura intensă prin bani mulţi a ruinat pe mulţi buni proprietari şi agricultori. în Muntenia, cultura mai rea, mai primitivă a scăpat pe mulţi de o ruină sigură.

Aşa fiind, legea sindicatelor, şi mai ales aşa cum este alcătuită, ne trebuia nouă ? N-avem cultura necesară şi potrivită agriculturei noastre. N-avem educaţia cuvenită. Unde sunt şcoalele noastre agricole cari să pună în practică rezultatele ştiinţei şi să ducă mai departe ştiinţa ? Unde sunt şcoalele noastre regionale şi fermele-model ? Nu vreau, d-lor, să izbesc în şcoala de agricultură de la Herăstrău. Ştiu că s-a zis ca această şcoală produce candidaţi de funcţiuni. Aşa e. Dar nu şcoala e de vină, ci în genere educaţia noastră. Marii proprietari, cînd s-au adresat la absolvenţii şcoalei de la Herăstrău, au vroit să ia vechili de moşie, iar nu specialişti. Şi fireşte că, în asemenea condiţiuni, cei mai mulţi din absolvenţi n-au văzut în profesiunea lor ceea ce sperau cînd şi-au început-o. Dar aceiaşi absolvenţi, pe Domeniile Coroanei, au produs, au produs bine. De ce ? Fiindcă pe Domeniile Coroanei li s-a cerut aplicaţiunea ştiinţei lor, fiindcă au fost consideraţi ca oameni cu demnitatea lor, fiindcă un spirit de civilizaţie domină în această administraţie. Adevărul e că de la început, pe Domeniile Coroanei s-a împrăştiat un larg şi binefăcător spirit de bunătate, de lumină, de educaţiune.

Guvernul ar fi trebuit să se gîndească la starea noastră generală, la lipsurile noastre, la nevoile noastre, şi atunci sunt convins că n-ar fi venit tocmai cu legea sindicatelor agricole.

Dar fie. S-a gîndit însă ceva mai adînc autorii legei la legea care stăpîneşte orice asociaţiune omenească ? Veţi vedea.

D-lor, asociaţiunea este rezultatul luptei intime între frica d-a nu perde ceea ce depui şi între speranţa de un cîştig viitor. Să nu perzi ceea ce ai şi sa cîştigi peste ceea ce ai, aci se reduce formula asociaţiunei. în lupta aceasta a omului, dacă speranţa de cîştig învinge temerea de perdere, asociaţiunea se impune. în ţările mult înaintate în cultură, creditul e mare şi speranţa de cîştig aşa de dezvoltată, încît frica de perdere abia se resimte. în ţările cari n-au ajuns la un însemnat grad de cultura, frica de perdere risipeşte speranţa de cîştig. Apoi aţi uitat că bunicii noştri îşi îngropau galbenii la rădăcinile arborilor din cele mai întunecoase păduri ? Ş-acum ţăranii mai vorbesc de pîlpîirea văpăilor cari ar fi provocate de comorile ascunse. Din aşa credit am ieşit noi. Suntem la începutul unei epoce de credit. Temerea de perdere domină încă poftele cîştigului. La noi capitalurile străine fac minuni. Nu sunt contra lor. Ele ne folosesc prin întreprinderi utile şi ne învaţă binefacerile asociaţiunilor capitalului.

Apoi, în starea noastră actuală, ce asigurare dă autorul legei faţă de naturala temere de perdere ? Citiţi articolul final. în caz de dizolvare a sindicatului averea mobiliară şi imobiliară nu se împarte între coasociaţi, ci se trece altora cari, în timp de 5 ani, vor fonda alt sindicat, şi dacă în 5 ani nu se fondează alt sindicat, întreaga avere se confiscă de stat. Ingenioasă metodă d-a încuraja la asociaţiuni, la noi, unde temerea de perdere predomină şi unde societăţile în genere s-au dizolvat. *(Aplauze, ilaritate.)*

Nu se vor asocia nici marii proprietari. Dar pentru ţărani ce aţi făcut ? Legea sindicatelor ? Iar vroiţi să aţîţaţi speranţe iluzorii ? Da, refuzaţi de a face ceva pentru că aţi proclamat un sistem periculos. „Voim să înnodăm firul de la 1888." Acesta este sistemul dvs. Cu aşa sistem ce era să faceţi pentru ţărani ? Da, aţi reluat firul de la 1888, ca şi cum de la 1888 şi pînă ia 1895 am dormit cu toţii, ca şi cum n-am gîndit nimeni la nimic, ca şi cum ne-ar fi fost scris ca în 7 ani să nu facem nici un progres. La 1888 ţăranii erau revoltaţi. S-a vorbit de o mînă străină. Eu nu crez că mînile străine pot plana cu succes peste o ţară bine guvernată, peste un popor prosper.

Mizeria era şi ea o cauză în răscoalele ţărăneşti. Şi Iimbagiu democratic s-a ţinut atunci de un naţional-liberal, om considerat în presa străină asa de mult încît se ocupă pînă şi de saloanele d-sale. Vă aduceţi aminte ? S-a cerut masuri urgente şi de rigoare tocmai de la un guvern pe care noi îl atacam ca pe un guvern reacţionar. *(Aplauze.)* Văd acum cu regret că aţi înnodat firul cu 1888, uitînd cestiunea ţărănească.

(Aplauze.) Ați uitat multe. Dar 7 ani și jumătate, care a fost preocuparea noastră capitală ? N-am plîns noi starea țăranilor ? N-am fost noi prezidați de actualul prim-ministru la întrunirile de la Bacău, de la Craiova, din capitală și din tot restul țărei ? N-am declarat noi în întrunirile intime și publice ca există o mare și grea problemă socială, cestiunea țărănească ? Pe unde n-am purtat acest glas duios ? Dar îl găsiți în toate manifestele și în programul de la Iași. In acest program, ieșit din două tendințe, din două curente, în care veți găsi și din viața sfinților *(ilaritate)* stă scrisă datoria noastră de a ne ocupa de soarta țăranilor. însuși d. prim-ministru ne spunea că, dupe norocul de a fi avut un Ion Brătianu, dupe norocul războiului și al independenței, nouă ne rămîne în primul rînd cestiunea țărănească. Și știu că nici o clipă n-a putut să dispară din mintea și inima admirabilei figuri care nu mai există printre noi, d. George Cantacuzino, această sfîntă preocupare. *(Aplauze.)* Dar dvs. ați uitat toate făgăduielile, ați înnodat așa de scurt firul de la 1888, încît plătiți cu ingratitudine pe toți cîți n-au beneficiat pînă la 1888, deși fără aceștia ar fi fost unii cari ar fi fost reținuți pe banca acuzației. *(Aplauze prelungite.)*

Și cu toate acestea, în cestiunea țărănească aveam un plan bine determinat. Era un acord între noi. Să facem o anchetă, nu cu zgomot, ci înceit, serios, onest, împărțind țara în regiuni. Să lucrăm la această anchetă 3-4 ani, de va fi nevoie, și apoi să venim cu un complex de legi. Și dacă n-am mai fi fost la putere, să lăsăm studiile noastre urmașilor noștri, ca o comoară națională, căci dacă ei ne-ar fi plătit cu ingratitudinea, am fi avut recunoștința țărei. *(Aplauze.)* O asemenea vastă întreprindere trebuia să executăm cu oameni de încredere, ca să nu ațîțăm pofte și speranțe nerealizabile.

Unde e această anchetă? Nu există. Și nu o veți face, tocmai fiindcă v-ați reîntors la 1888, torcînd firul pe care l-am tors în 7 ani și jumătate. Nu d. Stolojan este personal de vină, ci sistemul direcțiunei guvernului actual. Cu așa direcțiune, nu mă mir că discutăm o lege care nu va face nici un rău și nici un bine, o lege absurdă și inaplicabilă.

Cestiunea țărănească este vastă și grea. Numai fiind la putere o poți coprinde, dacă ai minte și inimă, numai la putere poți face ancheta necesară, prin oameni cari să aibă simpatia cuvenită pentru o așa de mare problemă. Nici un om politic nu poate rezolva problemele esențiale fără o profundă simpatie.

D. Dobrescu-Argeș se plîngea de dușmănia cu care reprezentanții țăranilor sunt priviți de reprezentanții claselor conducătoare, D-sa exagerează, probabil, o aparență. Nu cred :n dușmănie. Țara nu se împarte în două : în fericiți cari urăsc și nefericiți cari îndură. Nu dușmănia, ci incapacitatea întîrzie rezolvarea marilor probleme. Ș-apoi, trăiește încă acel spirit de fanariotism în mulți din noi. cu toată revolta *ce pare* a ne anima împotriva fanariotismului, firește, la anumite ocaziuni, în opoziție mai ales. *(Aplauze, ilaritate.)*

Mă îndoiesc de statistica d-lui Dobrescu-Argeș, cînd împarte țara în 800.000 de orășeni și 6.500.000 de țărani, dar împotriva dușmăniei ce susține că există între orașe și sate eu protestez din tot sufletul. *(Aplauze.)* O asemenea dușmănie ar fi peirea țărei. Este adevărat că, făgăduind necontenit și uitînd făgăduielile, creem aparențe teribile în contra noastră, ba, mai mult, uitînd necontenit pe țărani, ne deprindem sufletul cu porniri ce ar putea trece de dușmănie.

Mare exemplu ar da acel guvern care ar preferi să cadă de la putere neizbutind să rezolve solemnele sale făgăduieli făcute în grelele zile de luptă. Educația noastră ar lua calea binelui și a cinstei. între țară și partidele politice legăturile s-ar strînge. Iubirea și încrederea ar crește. Și din această unitate de aspirațiuni și sentimente ar ieși guverne mai înțelepte și mai puternice, și din asemenea guverne, reforme reale și binefăcătoare. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 23 IANUARIE 1899 LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

D-lor deputați, știți că am combătut legea, declarînd categoric că nu^ e aplicabilă, că legea sindicatelor, izolată de orice altă măsura și în actuala stare de lipsă de cultură agricolă, nu va face nici un bine și nici un rău. Văz însă că legea va trece. în acest caz, cel puțin, să fie astfel alcătuită încît să evităm, pentru mai tîrziu, relele cari au decurs din celelalte sindicate agricole din străinătate. Iacă de ce am cerut cuvîntul pentru ca să vă dovedesc că multe din amendamentele ^propuse la art. 1 nu sunt de natură a îmbunătăți legea. Și^ să nu vă surprinză faptul că încep prin a mă deosebi de părerea d-lui Porumbaru. E amendamentul de care mă deosebesc mai mult. D. Porumbaru, în frumosul său discurs de ieri, v-a dovedit cum multe din sindicatele agricole franceze s-au abătut de la scopul lor. Da, e adevărat că multe, în loc să înlăture pe samsarii intermediari, au devenit cuib de intermediari și că unele din sindicatele agricole s-au transformat pe nesimțite în asociațiuni comerciale.

Multe sunt cauzele acestor deplorabile rezultate, dar cea mai însemnată, dupe părerea mea, e că în legea franceză nu s-a determinat bine scopul sindicatelor. în legea franceză de la 1884, la art. 1, se spune laconic că scopul sindicatelor e de a apăra și studia interesele industriale, comerciale și agricole. Nu există lege omenească pe care oamenii să nu o calce, dacă cei chemați cu paza legilor și apărarea intereselor obștești tolerează aceasta, și mai ales cînd scopul legilor nu este categoric consacrat. Ieri, în principiu, eram de părerea d-lui

Porumbaru, astăzi, în practică, difer de d-sa. D-sa se pronunță contra metodei de a determina amănunțit și categoric scopul legei.

(Porumbaru. Nu m-ai înțeles.)

Se poate. Nu înțeleg nici aerul de supărare. De cîte ori n-am fost și eu rău înțeles, foarte rău, și am răbdat. în orice caz, am înțeles propunerea d-tale de a suprima aliniatele *a* și *b* din primul articol. Nu e așa ? Ei bine, eu sunt contra acestei suprimări, căci în aliniatele *a* și *b* stă scopul principal și posibil al legei. Evident. Să faci pe cultivatori ca să dispuie de sămînță mai bună, să faci pe micii agricultori ca prin asociațiune să-și poată procura mașinile agricole, iacă la ce se reduce aliniatele *a* și *b.* Tocmai pe aceastea să le scoatem din lege ?

D-lor, eu împart art. 1 în trei părți : în aliniatele *a, b* și g, un scop posibil ; în aliniatul c_ un scop îndoielnic ; în aliniatele *d, e* și /, un scop imposibil de atins. în adevăr, semințe mai bune, mașini agricole și asigurări mai ieftine admit că e posibil.

Mă îndoiesc că legea va îmbunătăți rasa vitelor în împrejurările noastre economice și în actuala noastră politică vamală. Sunt însă convins că, în starea noastră culturală, sindicatele agricole, dacă se vor forma, nu vor fi în stare „a răspîndi instrucțiunea tehnică și metoadele științifice de cultură a pămîntului și a pădurilor" și, sunt convins, nu vor fi în stare să ajungă la apărări^ în contra mundațiunilor. Voi vorbi la timp despre îmbunătățirea condîțiunilor muncei. în Franța, țară cu instituțiuni științifice încă din timpul lui Ludovic al XV-lea, metoadele științifice, experiențele cele mai dificile pot fi unul din scopurile sindicatelor agricole. Dar Ja noi ? Care proprietar s-a preocupat de știință ? Care de legile naturale și de cele economice ? Nici 999 la 1000.

în Franța, cînd ilustrul Boussingault s-a ridicat împotriva clasicei scoale de la Grignon, nimeni nu s-a mirat. în Francia, cînd Boussingault și-a afirmat teoria sa că vitele distrug îngrășămintea pămîntului, lumea agricolă științifică i-a dat ascultarea cuvenită și a dus mai departe experiențele întemeietorului școaiei științifice pure în agricultură. Dar la noi ? D-lor, primele asociațiuni vechi în Francia s-au făcut cu scop de a iriga și asana terenurile. Astăzi, în țările culte, apele sunt supuse omului în virtutea propriilor legi ale natu-

rei. Dar la noi ? La noi nu e părîu, nu e torent, nu e gîrlă şt rîu care să nu fi distrus pe o parte şi pe alta moşii întinse. Apele noastre au scos din posesiunea noastră zeci de mii de pogoane. Care proprietar s-a gîndit ca, prin forţe unite, să recucerească ceea ce apele au furat şi fură necontenit ? Nimeni. N-au nici ştiinţa cuvenită, nici spiritul de asociaţiune al capitalurilor şi al marilor întreprinderi nu există. Cum, dar, credeţi dvs. că prin legea sindicatelor şi prin legea regimului apelor veţi ajunge la acest scop ? Nu se decretă ceea ce nu există.

Unul din scopurile pe care nu-1 veţi atinge este şi acela de la litera „f" — „îmbunătăţirea condiţiunilor muncei". Şi, cu toate acestea, mă pronunţ contra temerilor şi a ameninţărilor principelui Sturdza ! D-sa crede că acest aliniat coprinzînd şi „comisiunile arbitrale", va provoca o răscoală generală a ţărănimei contra marilor proprietari. Nu se revoltă nimeni, dacă umilinţa, mizeria şi urgia nu-1 revoltă.

Nu vorbesc de mişcări copilăreşti, înscenate de oameni fără minte.

Şi cînd principele Sturdza afirma că, în caz de revoluţie generală va şti ce va face şi cu legea şi cu autorul ei, se înşeală. în aşa ipoteză, nimeni nu va şti ce să facă nici cu legea, nici cu ministrul. *(Aplauze, ilaritate.)* Dar, serios vorbind, e veriunul din dvs. care să spere că condiţiunile muncei se vor ameliora pentru ţărani cu aliniatul d-lui Stolojan ? Eram datori să ne gîndim la putere şi să lucrăm serios şi cinstit pentru a asigura cît mai mult pe ţărani în contra exploatatorilor, şi fără cap, şi fără inimă.

(Pană Buescu. E în program.)

Programul de la Iaşi ? N-ar fi rău să fie bine în ţara românească. *(Ilaritate.)*

Iacă programul în ceea ce priveşte pe ţărani. Aveţi o lege a tocmelilor agricole ? Nu. Cea care există e facultativă. Ei, *cum* speraţi că proprietarii, de la ei, se vor gîndi la ţărani, cînd aceia cari dispun de soarta poporului român nu se gîndesc ? Cîte nu_ trebuie ţăranilor! Am auzit zicîndu-se că ţăranii sunt leneşi. Nu sunt leneşi, dar n-au ştiinţa muncei. Aceia cari vara caută tro'toarele umbrite şi mai deschid dasupra ^scumpului lor cap cîte o umbrelă de soare ar trebui să vaza cum se stoarce ţăranul sub arşiţa soarelui, muncind necontenit cîte 14-16 ore pe zi. E adevărat că ţăranii, timp de 4-5 luni de iarnă, nu muncesc. Nu muncesc, dar nici nu se odihnesc. Nu muncesc, dar nici nu se prepară pentru muncă. în orice direcţiune a activităţei omeneşti, antrenamentul hotărăşte. Dupe 4 luni de nemuncă, munca e mai grea, mai teribilă.

Era un timp la noi cînd ţăranii lucrau şi iarna frumoasa muncă a industriilor casnice. Boierime şi ţărănime avea ocupaţie. Erau sate renumite. Unele îşi păstrează amintirea industriei lor în numele lor, cum este satul *Postăvarii.*

Rusia, în unele regiuni prospere, datoreşte prosperitatea acestor industrii. Orbotăria rusească începe să străbată în Occident. Iacă ce ar trebui să dezvoltăm şi la noi.

Vă atrag atenţia dvs. Faceţi ce vreţi. Profitaţi dacă puteţi.

D-lor, sunt şi contra propunerei făcută de d. Dinu Brătianu.

D-sa propune ca străinii să nu fie primiţi în sindicate. De ce ? Crede d-sa că astfel se apără românismul ? Nu o spune. A ! străinii ar dobîndi proprietăţi imobiliare rurale ? Nu e adevărat. Averea sindicatului, dupe lege, nu aparţine nici unui asociat, şi imobilele dobîndite de sindicat trebuiesc vîndute în termenul fatal de 3 ani. Şi ştiţi că la dizolvarea sindicatelor, averea li se ia, nu se împarte la societari. Atunci de ce arendaşii străini să fie eliminaţi din sindicate ? Ştiţi că în agricultură suferim de absenteism, şi mare parte din arendaşi sunt străini. Ei, de ce nu vreţi ca străinii să cultive mai bine, să îngraşe pămîntul ţărei şi să îmbunătăţească condiţiunile muncei ţăranilor ? Vă întreb pe dvs., cari speraţi aşa de mult în binefacerile acestei legi.

Iacă, d-lor, de ce prefer articolul din lege aşa cum este redactat de ministru.

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 26 IANUARIE 1899, LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

D-lor, am susţinut că legea sindicatelor nu se va aplica, că nu va produce nici un efect, că vom rămînea cu acelaşi sistem de cultură multă vreme încă, şi aceleaşi grele condiţiuni vor apăsa munca sătenilor.

Spiritul de asociaţiune ne lipseşte. Pentru a-l dezvolta ar trebui prevăzute în lege multe şi însemnate mijloace de încurajare. Acum văd că d. ministru al domeniilor ar fi dorit ceva mijloace de încurajare, dar că n-a putut obţine consimtămîntul colegilor săi din guvern. Sunt convins de aceasta cînd văd^că singurul mijloc de încurajare de la art. 17 este atacat de către un membru al majorităţei.

D. Missir a propus un amendament prin care vi se cere să desfiinţaţi beneficiul de 1/2 centimă pe tona kilometrică pentru produsele sindicatelor. Dar în acest caz, vă rog să-mi spuneţi : ce avantagiu mai au agricultorii ca să se asocieze ? Să nu faceţi din acest punct de vedere vreo comparaţie între România şi Francia. Comparaţie posibilă nu exista. în Francia, unde spiritul de asociaţie este de mult şi mult dezvoltat, ştiţi că, în virtutea legei de la 1791, sindicatele erau interzise, în Francia, legea din 1884, prin faptul că permite sindicatele, că permite ceea ce era interzis, este un enorm avantagiu. La noi ? La noi, d-lor, oricine se putea asocia în toate felurile de asociaţiuni, de cooperare, de consumaţiune, de asigurare, în sindicate, fie îndustriale, fie comerciale, fie agricole. Am fost liberi ca să ne asociem şi nu ne-am asociat. Evident, dar, că ne trebuia altceva, un imbold, un serios avantagiu, pentru a ne asocia. Şi se propune ştergerea din lege şi micul avantagiu de la art. 17 ? Nu vi se pare puerilă o asemenea lege ? Nu am dreptul să susţin că e o lege moartă ? Dar, d-lor, dacă scoateţi din lege şi beneficiul de 1/2 centimă pe tona kilometrică, legea rămîne numai cu dezavantagele. Dupe lege, arendâşjLstrăini nu se pot asocia cu agricultorii _români, sindicatele sunt obligate ca să-şi vînză averea imobiliară în termen de 3 ani — şi ştiţi ce va să zică o vînzare cu termen fatal — în sfîrşit, cînd se dizolvă sindicatele, averea lor nu aparţine coasociaţilor, ci sau se trece altor sindicate, sau se confiscă de stat. Iacă cîteva din dezavantagele legei. în schimb, se consacrase un mic beneficiu, şi astăzi vi^se cere *ca.* să-l ştergeţi şi pe acesta din lege. Mi se pare că ne jucăm d-a legiuitorii şi că, în fapt, nu ne dăm seama de ce scop urmărim cu asemenea lege. în loc de lege de încuragiare, facem o lege de descuragiare.

Dar să vedem ce argument a adus d. Missir cînd propune desfiinţarea singurului articol din lege care corespunde mai serios cu scopul legei.

D. Missir vă zicea : „Ce avantagiu este acela de 1/2 centimă pe tona kilometrică ? *Nimic.* Abia s-ar ajunge la un beneficiu de 20 lei pe vagon şi pe o distanţă de 400-500 km." Da ? Şi dacă acest avantagiu este mic, aşa de mic încît să încurageze sindicatele, care ar fi concluzia logică pentru un legiuitor care n-ar fi duşmanul logicei ? Fireşte, concluzia ar fi : dacă beneficiile ce rezultă din art. 17 sunt prea mici, să le facem ceva mai mari. Nu, d. Missir, din cauză că avantagele ar fi prea mici, propune desfiinţarea lor. *(Ilaritate.)* Dar, d-lor, într-adevăr, ar fi nesimţite avantagele ? Eu admit cifrele d-lui Missir. Admit un avantagiu de 20 lei de vagon... Fie. Admit 10 lei de vagon pe jumătate din distanţa pe care pretindeţi că v-aţi făcut socoteala. Ei bine, un mare sindicat judeţean din Dorohoi ori de aiurea n-ar putea transporta 4-5.000 de vagoane ? Şi mai mult. Da, aveţi dreptate. Multiplicaţi 5.000 cu 20,sau cu 10, şi produsul în lei va fi beneficiul real al membrilor asociaţiunei. Aşa e, d-lor, că beneficiul ar fi de ajuns ca să poată încuragia asociaţiunea ? Dar d. Missir a mai produs un argument: „Dacă — zicea d-sa — avantagele vor fi de nimic pentru sindicate, perderile pentru căile ferate vor fi enorme".

Gîndiţi-vă puţin, şi veţi vedea ce şubred argument. Una din două : ori beneficiile vor fi mici pentru sindicate şi mici vor fi perderile pentru căile ferate, ori beneficiile vor fi enorme pentru sindicate şi enorme vor fi perderile pentru căile ferate ; dar şi mici beneficii pentru sindicate, şi enorme perderi pentru căile ferate, aceasta nu se poate. Raportul direct şi natural dintre beneficiile unora şi perderile altora se opune la raţionamentul inadmisibil al d-lui Missir. *(Aplauze, ilaritate.)*

(Missir întrerupe.)

D-lor, înţeleg să răspund la întreruperi, dar nu răspund la un discurs debitat în mijlocul discursului meu. *(Ilaritate.)*

(Preş. Este un rău obicei introdus de dvs.)

Aş fi crezut că preşedintele nostru să fie atît de graţios încît să nu turbure fără motiv raporturile de delicateţă dintre prezidaţi şi prezident. Dacă avea de constatat vreun rău obicei, era ţinut de bunul obicei de a-l atribui cui se cuvine. *(Aplauze.)*

Constat că, dacă relele obiceiuri se amestecă în dezbaterile noastre, de astă dată, cel puţin, cauza este d. preşedinte. *(Aplauze.)*

D. Missir vă afirmă că în bugetul căilor ferate se va produce un gol de 1.500.000 anual, din cauza acelei 1/2 centimă pe tona kilometrică. Să-mi dea voie d-sa să mă mir de calculul d-sale. Şi iacă de ce. în problema d-sale, trei elemente ar fi trebuit să fie cunoscute pentru a ajunge la cel d-al patrulea, la golul de 1.500.000. Primul : cîte sindicate se vor forma chiar din primul an. Al doilea : cîţi membri vor avea fiecare sindicat. AI treilea : ce produse agricole vor avea toate sindicatele. Şi din aceste trei elemente nici unul nu este cunoscut. *(Ilaritate.)* Cu ce, dar, a multiplicat acea 1/2 centimă pe tona kilometrică pentru a ajunge la 1.500.000 de lei ? *(A.plauze.)*

Iacă, d-lor, la ce se reduce şi acest argument al d-lui Missir. Eu nu prevăd 3 sindicate în toată ţara. Şi cînd veţi scoate şi micul avantagiu din art. 17, nu prevăd nici un sindicat agricol, dat fiind lipsa completă a spiritului de asociaţiune.

D. Missir, obosit de efectul ce producea argumentele d-sale,. se întreba — şi a rămas la întrebare : „Unde vom ajunge cu primele de încuragiare ?"

Curioasă întrebare şi, mai ales, la timp a fost formulată ! întrebarea aceasta trebuia să o formuleze d. Missir cînd s-au propus marile prime de încuragiare pentru dezvoltarea industriei naţionale. Eu nu sunt de părerea acelora cari susţin că industria noastră în mare parte nu este naţională, fiindcă sunt capitaluri străine în industrie şi mulţi străini în capul industriilor. Aceia cari au făcut legea de încuragiare a industriei s-au gîndit şi la capitalul străin — capitalul român fiind timid — şi la ştiinţa străinilor, nouă lipsindu-ne preparafiunea cuvenită în marile industrii. Da, avem o industrie, graţie primelor de încuragiare şi enormelor avantage din lege. Şi cred că beneficiile naţionale sunt mai mari decît jertfele de stat. Atît este de ajuns. Eu înţeleg pe oamenii cari au avut fericita concepţiune a industriei naţionale, dar nu înţeleg pe aceia cari se întreabă astăzi: unde vom ajunge cu primele de încuragiare ?

S-a susţinut de pe banca ministerială şi de d. raportor, în numele majorităţei, că legea sindicatelor va dezvolta cultura agricolă î ştiinţifică, că va îmbunătăţi rasa vitelor, că, va affiefiora-regimul muncei. Şi cînd vă aşteptaţi la asemenea rezirkate-,' într-o ţară eminamente agricolă, vă ridicaţi împotriva primelor de încuragiare ? Voiţi să ştergeţi^ din lege şi micul avantagiu, slaba încuragiare de 1/2 centimă pe tona kilometrică ? *(Aplauze.)*

Acum vă auz afirmînd că acea 1/2 centimă nu va folosi decît marilor proprietari. Dar cînd eu, în discuţiunea generală, vă afirmam că legea aţi făcut-o numai pentru marn proprietari, dacă va fi aplicabilă, tot dvs. mi-afirmaţi că ţăranii vor profita mai mult. Vă jucaţi cu cuvintele, şi mi se pare că vă jucaţi şi cu soarta ţărei. *(Aplauze.)*

Ştiţi, d-lor, că căile noastre ferate se exploatează cu preţul de regie, că nu dau nici un beneficiu real statului,^ că este aparent beneficiul net ce se constată în bugetul căilor ferate, deoarece acest beneficiu este cu mai mult de 10 milioane mai mic decît suma anuală de amortizare pe oare o plătim pentru răscumpărarea lor. Da, ştiu toate acestea. Şi poate că aci putea d. Missir să găsească vreun argument ceva mai serios. Vă declar că admit fără rezervă ideea de a răscumpăra căile ferate şi a le dezvolta. Astfel am ajuns la un mare sistem de circulaţie a avuţiilor naţionale, sistem pe care suntem absolut stăpîni şi cu care am dezvoltat şi vom

spori necontenit producerea națională. Sunt oameni cari concep drumurile-de-fcr ca o instituțiune aparte de celelalte instituțiuni. Dacă vreodată spiritul de descentralizare a fost rău înțeles și vătămător e, desigur, în această ocazie. Cred că din asemenea preocupări strimte a rezultat propunerea de a *se* șterge^ art. 17 din legea sindicatelor : temerea de a nu scădea venitul_ căilor ferate. Oare să nu existe nici un mijloc d-a acoperi micul gol ce ar putea provoca aplicarea — dacă va fi posibilă — a legei sindicatelor, menținînd art. 17 ?

îmi aduc aminte de lupta pe care am făcut-o, îndeosebi eu, aci în Parlament, în cestiunea căilor ferate, în contra guvernului conservator. Pe atunci mă aprobați cu toții, toți cei de pe banca ministerială de astăzi, cînd susțineam că cheltuielile de exploatare sunt disproporționate și că nicăieri nu costă așa de mult administrația centrală. V-ați uitat ceea ʿ**2** ^^peați atunci ? Nu vă credeți obligați de nici una din făgăduielile și din criticile din opoziție ? Văd, cu regret, că ați uitat și aceasta, cum ați uitat multe altele.

Și, în sfîrșit, dacă sunteți convinși că veți ferici țara cu această lege, nu se cuvine să faceți nici o jertfă ? Dacă credeți în ceea ce afirmați, ați putea, la rigoare, să sporiți cu foarte puțin taxa pentru cei nesindicați, pînă cînd veți găsi mijlocul posibil d-a acoperi neînsemnatul gol din venitul căilor ferate.

O legendă că țăranii în genere își transportă bucatele cu drumul-de-fer, ca și cum au ce să-și transporte, ca și cum, și dacă ar avea ceva-ceva, nu sunt alții cari să le adune și să profite de munca lor. *(Aplauze.)* Dar nu credeți că puteți spori taxa de transport pentru nesindicați ; foarte bine. Eu sunt de părere să acordați această neînsemnată primă de încuragiare tocmai fiindcă sunteți convinși că sindicatele agricole vor spori enorm avuția țărei și vor perfecționa cultura.

Dar nu credeți în efectele legei ? împărtășiți părerea mea ? Atunci fiți sinceri. Aveți grije de demnitatea Parlamentului și de bunul renume al partidului național-liberal. Nu treceți legea prin Senat fără o discuțiune amănunțită, ca și cum legea ar fi perfectă, pentru ca în Cameră să o sfîșiați cu amendamente și să îi ștergeți din ea tocmai ce părea mai bun. *(Aplauze.)*

Văd însă efectele unei scoale detestabile. Glumiți cu o lege în care nu credeți și abandonați — lucru nepomenit — pe autorul ei pe banca ministerială. Toți colegii d-sale l-au părăsit și au pus pe unii să-i distrugă legea, sperînd că^ alții vor zdrobi pe autorul ei. *(Aplauze prelungite.)* Ce tactică care ofensează sentimentul de cavalerism și de demnitate ! *(Aplauze.)*

Astăzi, d. ministru al domeniilor nu mai este smgur pe banca ministerială. Da, pentru prima oară sc întîmpla aceasta de cînd se discută legea. Dar știți de ce a sosit un bun coleg al d-sale ? Ați înțeles, desigur : pentru a-i șterge din lege singurul avantagiu ce consacrase pentru sindicate. *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, am cerut cuvîntul ca să vă rog să nu închideți discuția. Nu închideți discuția, d-lor, pînă cînd cei doi miniștri de pe banca ministerială nu ne vor spune serios pentru ce unul vă cere să ștergeți din lege singurul avantagiu ce se acordă sindicatelor și pentru ce celalt consimte la aceasta, cînd este convins că, afară de jum. centima pe tona kilometrică, n-a consacrat prin lege nici un alt mijloc de dezvoltare a spiritului de asociațiune.

, Dacă ați prelungi discuțiunea, ați vedea la ce se reduce argumentul capital al ministrului_de lucrări publice._D-sa, uitînd principiul în virtutea căruia s-a creat industria națională de către predecesorii săi, susținea jă ar fi ridicol ca toți să contribuie numai pentru unii, fără a se preocupa dacă în interesul unora n-ar fi o parte din interesul tuturora. Dacă ca d-sa ar fi cugetat aceia cari au voit să dezvolte în organismul nostru social aptitudmilejndustriale, desigur că n-ar fi ajuns la primele de-hirurajare pentru exportul alcoolului. Și cu toate acestea, toți contribuim la aceste prime, din cari, superificial, s-ar părea că profită numai cîtorva industriali. Este ridicol să contribuie toți pentru unii ? Da ? Vă rog să-mi spuneți cine contribuie — dacă nu toți — pentru zahăr ? *(Aplauze.)* Vă rog să-mi spuneți cine contribuie — dacă nu toți — pentru hîrtia de la Letea ? *(Aplauze prelungite.)*

Argumentele d-sale sunt ca și ale d-lui Missir, nu provin din preocupări generale, ci din mititelele puncte de vedere. D-sa a căutat să-și ilustreze modul de privire cu o imagine și a iudaizat o veche fabulă orientală. A atribuit lui Rothschild

ceea ce va fi întrebuinţat acesta din înţelepciunea altora. Dar pe asemenea motiv glumeţ se răstoarnă o dispoziţiune serioasă din lege ? D-sa se adresa la mine şi mă soma să-i spun cînd, în 4 ani de zile, am propus veriun mijloc de sporire a veniturilor căilor ferate î D-sa administrează, şi noi să-1 învăţăm cum să administreze mai bine ? Dar fie. Suntem datori să controlăm gestiunea băncei ministeriale. Dar cum ? Dupe ce ne-aţi scos din toate comisiunile în cari puteam controla şi propune ameliorărij_ne cereţi control serios şi mijloace de a spori veniturileTtatului ? *(Aplauze.)*

Conduşi de spiritul nefast pentru partid, aţi eliminat tot ce era o personalitate, pe toţi cîţi vedeaţi că preţuieşte mai mult spiritul de demnitate şi independenţă, duhului de gaşcă închisă şi răutăcioasă. *(Aplauze prelungite.)* A voit d. ministru al lucrărilor publice să-mi facă un proces personal. M-a somat să-i spun cînd şi unde, în 4 ani, am dezvoltat veriun sistem pentru sporirea veniturilor căilor ferate. Primesc somaţiunea şi răspund.

D-lor, o problemă economică, în care nu are ce căuta pasiunile de partid, nu admite două soluţiuni : una faţă de adversarii politici şi alta faţă de amicii politici. O asemenea metodă nu e nici onestă, este şi revoltătoare. Eu, d-le ministru, în numele colegilor de azi ai d-tale, şi în numele partidului naţional-Iiberal, am susţinut în opoziţie, aci, în Parlament, în contra conservatorilor, că veniturile căilor ferate ar creşte dacă s-ar reduce la ceea ce se cuvine cheltuielile direcţiune! centrale. E adevărat că pe atunci d-ta erai în funcţiunea de inginer al statului. Dar credeţi oare că ceea ce un partid susţine în opoziţie trebuie să uite cînd e la putere ? Rău faceţi, cu atît mai rău cu cît însuşi dvs. mi-aţi dat dreptate atunci, felicitîndu-mă de acel discurs.

(7. /. C. *Brătianu.* Nu este adevărat.)

Este adevărat i Da, eu nu uit, nu-mi permit să uit chiar cînd uitarea mi-ar folosi personal. Da, aţi aprobat un discurs pe care partidul 1-a publicat în mii de exemplare, şi în acel discurs propuneam mijloacele — în cari cu toţii credeaţi — necesare pentru a spori veniturile căilor ferate. *(Aplauze.)* Poţi să susţii că mijloacele propuse nu erau bune. Iacă ce admit. Dar, moralmente, este inadmisibil să tăgăduiţi că nu am fi propus mijloace de sporirea veniturilor căilor ferate.

D-lor, dacă aţi prelungi discuţiunea, v-aş dovedi cam ce valoare au destăinuirile familiare pe cari mi le-a făcut d. ministru al domeniilor, că în nici un caz ele nu ne pot face să ştergem din lege singurul avantagiu, unicul imbold pentru dezvoltarea spiritului de asociaţiune. Ce ne pasă nouă de iluzia d-sale că pe banca ministerială ar fi domnind complectă armonie ? Armonie ? înţelegere ? Da, este o perfectă înţelegere : toţi în contra d-lui Stolojan şi a legei d-sale. Iacă adevărul. Şi veţi vedea în curînd dacă am sau nu dreptate. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA 25 FEBRUARIE 1899- ÎN PROBLEMA RĂSCOALELOR ŢĂRĂNEŞTI DE LA POIANA-DOLJ[1]

D-lor deputaţi, sunt convins că din formularea amănunţită a interpelării mele aţi înţeles că, pe lîngă faptele privitoare la răscoalele ţăranilor, voi vorbi în treacăt şi despre politica generală a actualei formaţiuni ministeriale. Am pomenit de ceea ce unii numeau alianţă între guvern şi socialişti, iar alţii, mai insinuanţi, deşi mai dulcegi în expresiune, o denunţau Parlamentului ca o „colaborare". Era lesne de prevăzut că nu voi fi indiferent faţă de direcţiunea ce guvernul prezidat de d. Dim. Sturdza a socotit cuminte să imprime partidului naţional-liberal.

Vă mulţumesc de atenţiunea delicată cu care m-aţi ascultat întotdauna,^ şi vă rog să aveţi şi de astă dată aceeaşi bunăvoinţă, de astă dată şi din cauza subiectului, a subiectului, şi îndeosebi pentru că în curînd dvs. vă veţi întoarce în Parlament şi probabil că veţi fi scutiţi d-a mai auzi atacurile ce în anii aceştia din urmă eu am multiplicat la adresa şefiei pe care dvs. o admiraţi sau o îngăduiţi, nuanţe indiferente din punctul de vedere al dezastrului la care prevăd că vă va duce pe toţi. *(Aplauze.)*

Vă asigur — e o datorie ce am faţă de dvs. — că nici un ftl de calcul nu mă va face să ascund adevărul, sau ceea ce cred eu că este adevărat. Nu simpatiile personale m-ar face să nu mărturisesc reala primejdie a partidului naţional-liberal. V-am dat dovezi despre aceasta. Cînd am crezut că cea mai nobilă figură dintre noi, de la Ion Brătianu şi pînă ieri, nu încearcă să micşoreze iuţeala cu care suntem conduşi îa abis, ştiţi că mi-am călcat pe inimă, am trecut peste sincera^ şi statornica mea admiraţiune, şi am luat altă cale. Nu indiferent, ci îndurerat m-am hotărît. N-am uitat zilele grele,^dir frumoase, petrecute într-o muncă şi jertfă comună. Vă aduceţi aminte că, într-o situaţiune grea, am depărtat o răspundere şi mai grea de dasupra celui pe care îl admiram, că am luat tot asupra mea, fără a mă gîndi la propria mea micşorare politică.

Să nu credeţi că verio speranţă ascunsă mă va face să vorbesc cum voi vorbi. Am atîta pătrundere încît să văd că în timpurile fără orizont umplutura rea şi egoistă nu turbură vechile apucături şi că orice personalitate este o asperitate nesuferită pentru micii socotitori ai vremei. Să nu credeţi că ambiţiunea personală va avea vreun rol Am destulă experienţă. Anii mei de politică contează îndoit: sunt ani de campanie. Cunosc bine oamenii. Ambiţioşii riscă prea puţin şî-şî rezervă prea mult. Ei taie firile subţiri ale relaţiunilor şi nu se ating de cele groase. Ei nu dau niciodată nimic, şi eu am dat totdauna tot pentru convingerile mele. *(Aplauze.)* în sfîrşit, să nu credeţi că ura s-a strecurat în sufletul meu. Am fost vehement, dar n-am urît. Şi dacă şefia dvs._ n-ar fi năbuşit, cine ştie pentru cît timp, cea mai înaltă aspiraţiune a timpurilor noastre, fiţi siguri că aş fi răbdat cît răbdaţi şi dvs., că m-aş fi resignat, dar nu m-aş fi revoltat. *(Aplauze.)*

Să nu vă temeţi că simpatiile, speranţele, ambiţia şi ura mă vor împiedica de a-mi îndeplini datoria faţă de Parlament, de opinia publică, de ţară. Ştiu că rasa abililor va taxa asemenea pornire de utopie. Mi-e indiferentă opinia lor. Omul politic e dator să sufere toate consecinţele atitudinei sale, toate neajunsurile luptei sale. E dator să dea un exemplu cu persoana sa generaţiunilor fragede încă, în al cărora suflet deopotrivă se pot imprima adînc elanurile mari, ca şi scoborîrea meschină a unor conducători egoişti. Ş-apoi a răbda o clică fără ideal nu e nifi virtutea răbdărei, ci numai o acomodare cu umiliaţiunea productivă. *(Aplauze.)*

Voi începe.

[1] în legătură cu problemele abordate de Delavrancea în acest discurs şi, în mod^ special, cu problema ralului socialiştilor în izbucnirea răscoalelor ţărăneşti şi cu aprecierea tacticii politice adoptate de socialişti — a se vedea nota de la pagina 510 (n. red.).

Am întrebat prin interpelarea mea pe d. prim-ministru şi pe d. ministru de interne : de ce natură au fost mişcările ţărăneşti ? A fost o rebeliune ? A fost o răscoală ? A fost un început de revoluţiune ? A fost numai o încercare ca să se afirme nişte drepturi iluzorii din partea ţăranilor înşelaţi de nişte visători nepricepuţi sau de nişte agitatori vinovaţi ? Am ascultat cu atenţiune interpelarea din urmă şi răspunsul ce s-a dat de pe banca ministerială. Mi s-au părut nişte poveşti. Nimic clar. Ba uneori prindeam impresia — din cuvintele însuşi ale d-lui ministru de interne — de o sperietură a unui subprefect oarecare, de deşteptarea prea vie a unui prefect adîncit în indolenţa somnoroasă a deplorabilei sale administraţiuni. Ce a fost ? Parlamentul este în drept şi dator de a şti. Cînd interesele mari ale ţărei sunt ameninţate, amici şi adversari pot să dea un sfat bun, din care să profite guvernul cel mai rău.

Şi totuşi, din acea evidentă dorinţă d-a ascunde realitatea, cu am bănuit că sub cenuşa groasă stă un foc care nu s-a stins încă. Vîntul a dezvelit numai cîţiva cărbuni aprinşi. Vijelia ar putea să ajungă la jeratic. Bănuiala mea s-a justificat în parte. La Poiana ţăranii s-au revoltat, şi revolta a avut urmări grave, ce nu s-au putut cocoloşi. Mi s-a afirmat — şi nu am motive d-a nu crede — că la Poiana revolta este de o natură specială. Ţăranii au fost convinşi de un străin că fostul proprietar a vîndut moşia cu condiţie că dupe 2 ani să li se revînză o bună parte din proprietate. Iacă de ce ei s-au răsculat în 1896, cu aceeaşi credinţă ca şi în 1899. Oricare ar fi cauza răscoalei, de astă dată nu mai e vorba de ramura de măslin cu care nişte administratori dibaci ar fi ieşit înaintea revoltaţilor. Faptul e pozitiv : ţăranii au fost crîncen maltrataţi. Armata i-a atacat. Parte din ei s-au risipit, iar parte s-au culcat la pămînt, refuzînd de a părăsi terenul. Pe aceştia i-au lovit cu patul pustei, deşi n-au opus nici o rezistenţă. A ! contestaţi ! Prea bine. Mă aşteptam. Dar un fapt nu veţi cuteza să contestaţi. Aţi reînviat scenele invaziilor tătăreşti. Colibelor şi coşarelor de trestie li s-au dat foc şi au ars, împreună cu vesmintele, cu ţoalele şi o parte din carele ţăranilor. Da, recunosc că ţăranii nu aveau dreptul de a clădi şi d-a se aşeza pe acea proprietate. Recunosc. Dar n-aţi găsit alt mijloc de a strămuta şi a risipi acele clădiri ? Nu ştiţi că omenirea are spaimă de loc ? Nu ştiţi că o mică scînteie aprinde

focul mare ? Nu înţelegeţi că daţi un exemplu teribil al celei mai uşoare crime ? Nu înţelegeţi că tot aşa de lesne ard palatele ca şi colibele ? Cînd administraţia dă un asemenea exemplu contagios, nu am destulă energie d-a protesta în numele ordinei şi al siguranţei sociale. *(Aplauze prelungite.)*

. D-lor, s-a pus întrebarea, aci în Parlament, cine sunt de vină în aceste răscoale? Deocamdată, ceea ce ştiu pozitiv e că o mulţime de ţărani sunt arestaţi. Sunt ei vinovaţi ? Sunt ei victime ? Nu ni s-a spus limpede. Eu sunt convins însă că victime de vor fi, tot vor fi ţinuţi mult timp încă în prevenţie, şi dupe această pedeapsă mai mare decît li s-ar fi dat dacă ar fi fost vinovaţi, vor fi puşi în libertate, recunoscîndu-li-se inocenţa. Cunosc trista istorie a revoltelor de la 88 şi 93. Nu am nici o simpatie pentru cruda necesitate de a reprima revoltele cari pun în primejdie statul. Sunt necesităţi dureroase în guvernarea ţărei. Şi acum simţ adine fiorul ce I-am simţit atunci cînd s-a năbuşit în sînge revolta din satele noastre. Sînge nevinovat a curs cu profuziune. Vă întreb însă pe dvs., acum, cînd mişcarea ţăranilor n-a luat proporţiuni serioase, cît timp veţi mai deţine în prevenţie pe aceia pe cari, într-un moment de expansiune, i-aţi recunoscut ca victime ale socialiştilor ? Credeţi că victimele, că inocenţii, vor ieşi din puşcării mai cu respect, mai cu dragoste pentru ordinea socială ? Nu credeţi că vor ieşi şi mai convinşi că pentru ei justiţia este aspră şi duşmănoasă ? Aţi arestat pe Ficşinescu şi pe Banghereanu. Ne-aţi spus însă categoric că ei sunt vinovaţi, că au răsculat satele. Nu am nimic de zis. Justiţia se va pronunţa. Aţi expulzat un mare număr de străini, cei mai mulţi dintre ei născuţi şi crescuţi în România. Pentru ce vină i-aţi expulzat ? Sunteţi datori să spuneţi. Parlamentul are dreptul de a şti. Dacă expulzaţii sunt amestecaţi în răscoala ţăranilor, legea li s-a aplicat cu drept cuvînt. Dar nu ne justificaţi cu nimic hotărîrea dvs. Nu ne dovediţi cu nimic că aceşti străini s-au încercat să surpe fundamentele pe cari stă şi trebuie să se dezvolte statul. Şi nu cred că este în interesul ţărei şi al bunului ei renume ca sabia dvs. să stea spînzurată pe dasupra atîtor familii, împrăştiind spaima în căminurîle nevinovate. Cunosc teoria d-lui ministru de interne. Art. 2 din legea de expulzare prevede că deciziunile să nu fie motivate, deci guvernul ar călca legea cînd ar motiva în Parlament expulzările. Mă mir de această teorie, mai ales că d. ministru de interne e un juriscon-

suit eminent. Cum, nu înțelege d. ministru de interne că una e a nu motiva deciziunea de expulzare, şi alta ea nu ascunde Parlamentului pentru ce s-au expulzat oamenii ? Teoria d-lui ministru de interne se potriveşte cu un temperament despotic — şi nu-1 acuz încă de un aşa temperament — dar nu se potriveşte cu un ministru liberal. Dacă ați socoti că sunt motive prea grave, şi că, în interesul statului, nu trebuiesc spuse în şedință publică, cereți şedință secretă. Prevăd că veți zice că nimic din cele petrecute în şedință secretă nu va rămînea secret. Ei, d-lor, Ion Brătianu, în ajun d-a intra în război, s-a explicat în şedințe secrete, şi era vorba de existența României ! *(Aplauze.)*

Ştim că ați expulzat, şi nu cunoaştem motivele şi numărul expulzaților, dar încă nu ştim categoric pe cine trebuie să apese răspunderea răscoalelor. Mi-aduc aminte cu regret de confuziunea de pe banca ministerială, de acea clătinare de conştiință în care bănuiam că sau guvernul nu-şi dă seama de adevăr, sau că guvernul se teme de a-l mărturisi. Cîteva zile dupe răscoale, d. ministru de interne a declarat în Parlament : din informațiuni minuțioase vă asigur că nici un membru din verio grupare politică nu este amestecat în răscoale. Neapărat : nici conservatori, nici socialişti — recunoscuți oficial ca grupare politică — şi, fireşte, nici partizani de ai guvernului. *(Ilaritate.)*

N-a trecut 3 zile, şi d. ministru de interne, tot aşa de categoric, dar cam din senin, v-a declarat: socialiştii au întemeiat cluburi, şi, mascîndu-şi intențiunile sub nişte statute viclean alcătuite, au provocat răscoalele țăranilor. Curioasă şi repede schimbare... aşa de repede... ca şi cum o Minervă de sus s-ar fi coborît în Consiliul de miniştri şi ar fi scuturat de creştetul capului pe d. ministru de interne ca să [se] lepede de o alianță primejdioasă. *(Aplauze.)*

Dar să admit că socialiştii, numai ei, sunt cauza răscoalelor. De la început vă întreb : nu vi se pare că acestei idei îi lipseşte ceva ? Da. Ideea aceasta are nevoie de un compliment: socialiştii au provocat răscoalele, dar trebuia să fiți dvs. la guvern. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Curios : socialiştii afirmați că sunt de vină şi tăbărîți pe *Adevărul,* expulzîndu-i administratorul şi o parte din redactori. Nu înțeleg. Intre acest organ de publicitate şi socialişti •iste o veche şi îndîrjită luptă. Nu cumva urmăriți vreo răzbunare personală ? Cred că nici un om cuminte nu va aproba răzbunarea în politică. Poate că ați voit să răstrîngeți cîmpul de influență al *Adevărului.* Vă înşelați. Prigonirea a sporit totdauna popularitatea unui ziar. Nu vedeți că ați merge-con- •,ₐ scopului ? Nu mai înțeleg : iubiți sau urîți *Adevărul ?* Vorbesc de ziar, căci pe celalt *adevăr* ştiu eu bine cît îl iubiți de mult. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Să revin. Ați afirmat că doi socialişti au cutreierat județul Teleorman şi parte din Dolj şi Romanați, şi că în urma lor s-au întemeiat o sumedenie de cluburi. Aproape n-a rămas comună în Teleorman fără să aibă club socialist. în cît timp s-a desfăşurat activitatea acestor doi socialişti ? în două-trei săptămîni ? Cu neputință. Fireşte că în fiece comună le-au trebuit cîteva zile : să adune pe săteni, să le vorbească, să le citească şi să le explice statutele, să le citească celelalte broşuri, să-i convingă şi să-i organizeze, cu preşedinți, casieri, comitete. O elementară socoteală ne convinge că emisarilor socialişti le-a trebuit mai multe luni de zile ca să întemeieze numeroasele lor cluburi. Unde erau în timpul acesta subprefecții, prefecții şi inspectorii administrativi ? Cine veghează asupra liniştei şi ordinei din județele noastre ? Cu ce se îndeletnicesc organele dvs. administrative ? E evident că dacă funcționarii şi-ar fi făcut datoria, ar fi aflat din vreme de activitatea tovarăşilor dvs. socialişti, v-ar fi înştiințat la timp, şi nu ați fi avut răscoale de reprimat. Iacă de ce am dreptate sa afirm că socialiştii au putut provoca revoltele cu o condițiune : să fiți dvs. la putere. *(Aplauze.)*

E lesne să aruncați formule ca : salvarea statului „suprema iex". Dar ce ați făcut ca să nu ajungeți la nişte maxime de opresiune ? Ce contact aveți cu țara ? Cine veghează asupra ei ? Cînd vă auz latineasca mi-aduc aminte de o caricatură a antichitate!. Doi consuli graşi dorm profund. Un asirian îi apără de muşte cu lungi pene de păun şi surîzînd~"Te"z'ice': *„caveant consules".* Să vegheze consulii ! Aşa vegheați şi dvs. *(Ilaritate. Aplauze prelungite.)*

Aci se impune o întrebare. De ce pentru prima oară, sub ministerul prezidat de d. Dimitrie Sturdza socialiştii au aerul ri-a subția propaganda din oraşe şi a şi-o întinde asupra satelor ? De ce sub d. Dimitrie Sturdza socialiştii se hotărăsc să fundeze cluburi prin sate ? De ce pentru prima oară declară

că vor îndeplini în sate o datorie pe care liberalii erau obligaţi s-o îndeplinească, chemînd pe ţărani la deplinătatea vieţei publice şi constituţionale? Iacă ceea ce nu era fatal logic să se întîmple, şi s-a întîmplat în legătură numai cu faptul că sunteţi aşa cum sunteţi la cîrma statului. Aţi vorbit de aspiraţiuni frumoase. D. prim-ministru, în mai multe rînduri, ne-a pomenit de aspiraţiunile generoase ale tinerilor generoşi de la Iaşi, de la Galaţi, îndeosebi de la Ploieşti. Eu nu zic că acei tineri nu sunt onorabili. Ar fi trebuit însă să aibă pentru dvs. un mititel cusur : 20 de ani au profesat principiile socialiste. Şi mă întreb şi eu de ce, dacă e vorba de aspiraţiuni frumoase şi generoase, de ce banca ministerială tăgăduieşte o alianţă cu astfel de tineri, cari le-ar aduce un capital moral _şf frumos şi generos ? Cu cine să vă aliaţi dacă nu cu cei cari au astfel de aspiraţiuni? *(Aplauze.)* Căci, de, nu cred să abundaţi *în* asemenea capital. *(Aplavtze prelungite.)* A ! n-a fost alianţă ? Dar a fost ceva. Ceva a fost. N-aţi observat, d-lor, acea efuziune de dragoste de la banca ministerială la socialişti ? Nu era numai respectul ordinar de la persoană la persoană, ci o explozie nestăpînită de complimente şi drăguţenii într-o dialectică rafinată şi emoţionantă. De la cuvinte la fapte. D. preşedinte al consiliului, cu ocaziunea alegerilor generale comunale, a colindat ţara, ducînd cu d-sa o mulţime de partizani, şi necontenit aceiaşi cari au ocupat cel puţin pe jumătate sălile întrunirilor publice. *(Ilaritate.)* *A* fost la Craiova, la Iaşi, la Galaţi. La Brăila a fost primit triumfalnic ca un Carol Quintu, cu călăreţi purtînd torţe aprinse... nu lipsea din tablou decît femeile subţirel drapate cari să simbolizeze diferitele... virtuţi. *(Mare ilaritate. Aplauze îndelung repetate.)* Şi oriunde s-adus a luat cuvîntul în întruniri publice, declarînd că alegerile comunale sunt alegeri politice. Sunt bine informat că în cercuri diplomatice a confirmat acest caracter al alegerilor. Peste graniţă, în străinătate, tot aşa au fost prezentate. Ei bine,_ d-lor, cum se explică faptul că în nişte alegeri curat politice, pe listele guvernului, la Iaşi au figurat doi socialişti, la Craiova unul, la Galaţi altul, şi la Ploieşti altul ?... Cum ?... Aşteptaţi. A ! da, *s-a* zis că unii au declarat că nu mai sunt socialişti. N-am văzut declaraţiunile lor. Sunt alţii cari n-au făcut asemenea declaraţiuni. La Iaşi un socialist este confirmat în funcţiunea de ajutor de primar. Dupe organul naţional-Iiberal al virtuţei electorale din localitate *(ilaritate)* acest

ajutor de primar şi coreligionarul său a fost primiţi pe listă în unanimitate de comitetul liberal şi de adunarea generală. La Ploieşti aţi confirmat ca primar pe d. Radovici, carele, de, se poate să facă parte din „tinerimea generoasă", dar 20 de ani a crezut — şi poate continuă încă — că dvs., d-le prim-ministru, sunteţi de pîins cînd vorbiţi de Evanghelie. Ştiţi cît de generoasă a fost o parte din această tinerime la grea nevoie a partidului. N-aţi uitat. Astăzi recunosc şi eu că, văzîndu-vă îngăduit ca prim-ministru, acea tinerime este afară din cale generoasă cînd vă compară, cum s-a întîmplat la Iaşi, cu un soare strălucitor. *(Ilaritate.)* Dupe 20 de ani a văzut splendoarea luminei dvs. Daţi-mi voie să mă îndoiesc de sinceritatea şi dezinteresarea acestor generoşi.

Voiţi un fapt mai caracteristic ? Citiţi primele numere ale *Propagandei,* de^sub inspiraţiunea morală a d-lui Mîrzescu, virtutea electorală...

(O *voce.* Aţi zis virtutea.)

Poate că *virtutea* este mai potrivit... *(Ilaritate.)*

Propaganda d-lui Mîrzescu nu se sfieşte ca să spuie : socialiştilor de pe listă nu li s-a pus nici o condiţie, ei au deplină libertate de convingeri şi de acţiune. Vă întreb : toate aceste fapte nu au nici un înţeles ? Dacă nu e alianţă, ce este oare ? Ei, d-lor, efuziunea aceasta de dragoste dintre guvern şi socialişti, şi reciprocitatea de servicii electorale, iacă ce explică activitatea îndrăzneaţă a socialiştilor. Se bizuiau oamenii pe ceva, şi aveau destule motive. *(Aplauze.)*

înainte d-a mă apropia mai mult de cauzele răscoalelor, să limpezesc cîteva asigurări pe cari ni le dădea simpaticul nostru coleg, d._ Mortzun. D-sa vă zicea : Cum vă închipuiţi dvs. că noi socialiştii vom putea răscula satele ? E posibil ? De cînd armata noastră dispune de arme aşa de perfecţionate, revoltele nu mai^sunt cu putinţă. Un regiment este de ajuns ca să învingă şi să împrăştie imensele gloate ale maselor, cu ciomege, coase *şi* topoare. Dar nu cunoaşte d. Mortzun acea putere misterioasă şi năprasnică a poporului în revoltă ? Nu ştie d-sa că masele în mînie, în mersul lor triumfalnic, înghit de multe ori regimentele,_ neputînd să le învingă, atrăgîndu-le la ele printr-o uriaşă sentimentalitate pentru a forma împreună o fiinţă căreia nimic nu-i mai poate rezista ? Nu-şi aduce d-sa aminte de asemenea fenomene în istoria trecutului ? *(Aplauze.)*

(Mortzun. Un exemplu din istoria vremii noastre.)

De ce să ne gîndim prea departe ? în 1888, în 1893, nu ştiţi ce s-a întîmplat ? Armata noastră era tot aşa de bine înzestrată ca şi astăzi, Ţăranii s-au revoltat. în faţa regimentelor au ieşit ei cu pepturile goale. în faţa escadroanelor de cavalerie cu săbiile scoase, au stat femeile cu copiii la sîn. Am apărat pe ţărani la juraţii din Bacău. Cunosc depunerile martorilor şi rapoartele oficiale.

(Mortzun. A izbutit răscoala ?)

E un cuvînt ? Ceea ce am vroit să vă dovedesc, cu fapte recente, şi de la noi, a fost că armele perfecţionate nu sunt o piedică pentru revolte. Totdauna mulţimile au fost dezarmate în raport cu armatele. Dezarmate au fost în revoluţiunea cea mare, şi cunoaşteţi rezultatele lor. E zadarnic să mai insist. Asigurarea d-lui Mortzun nu ne asigură deloc.

D. Mortzun ne mai zicea : Cum credeţi dvs. că socialismul se va întinde în satele noastre ? Nicăieri, în Europa, în sate nu a izbutit. Ideea neclintită a ţăranului despre proprietatea individuală este un puternic dig contra invaziunei socialismului.

(Mortzun. N-am spus asta.)

Ba da, de la tribună.

(Mortzun. N-am spus.)

Ideea, iar nu cuvintele.

(Mortzun. Atunci nu mă cita.)

Dar, d-le Mortzun, eu nu vă pun în ghilimete. *(Ilaritate.)*

Fie ! Dacă m-aş înşela, e fapt sigur că s-a produs un asemenea argument de la tribuna Parlamentului. Prea bine.

Ei, d-lor, ideea proprietăţei individuale ne va apăra satele de socialism ? Nu. în primul rînd să ne gîndim la tactica socialistă. D-nii de pe banca ministerială ar fi trebuit să se ocupe de o cestiune aşa de mare ca socialismul, de o problemă gravă de astăzi, iar nu de turnul Babiîonuluî. Cine a urmărit congresele socialiste îşi dă bine seamă de concesiunile de tactică pe cari le-au făcut socialiştii. Votul universal[1], participarea la alegeri, intrarea în Parlament sunt atîtea cestiuni de tactică.

[1] **Asupra acestei probleme a votului universal, Delavrancea** însuşi **avea să revină ulterior. In memorabilul său ultim discurs, pronunţat la Iaşi, în 9 iunie 1917, în faţa Parlamentului, el îi implora pe cei** prezenţi **să adopte reforma agrară şi votul universal, spre a putea** face **astfel „tot binele pe care-l puteţi face *României*" (n. red).**

Abandonarea în bună parte a Internaţionalei, cu consecinţa „socialişti naţionali", e tactică. Chiar ceea ce ei numesc „program minimal" în raport cu programul integral, este cea mai elocinte dovadă de tactică. Socialiştii la noi au întrebuinţat o tactică admirabilă cînd au izbutit să-i aleagă guvernul în comună. *(Aplauze.)* Ei, da, cestiune de tactică a fost cluburile cu nişte statute în cari s-a înscris respectul legilor, căci cine nu ştie cîtă ură au socialiştii în contra tuturor instituţiunilor alcătuind statul modern ?

Proprietatea individuală ? Cîţi au un pogon ? Cîţi n-au decît cîteva prăjini ? Şi cîţi n-au deloc în satele noastre ? Mulţi, în curînd vor fi majoritatea. Aceştia vor forma digul neclintit contra acelora cari susţin proprietatea colectivă ? Şi, apoi. ce concepţie de proprietate individuală au moşnenii posedînd în codevălmăşie ? Cît pentru cei împroprietăriţi la 64 şi cei mai dincoa, au ei o profundă idee, o idee istorică, o idee-forţă sufletească în care să vedem noi o rezistenţă extraordinară ? Nu, d-lor, ideea de proprietate individuală la ţăranii noştri sau nu există, sau este proaspătă, neadîncită de veacuri în firea lor de oameni simpli. *(Aplauze.)*

D. Mortzun vă întreba însă : Ce, nu e constituţional faptul de a întemeia cluburi oriunde şi prin urmare şi la sate ? Dacă mă opresc asupra întrebării, fără a mă gîndi la fapte, răspund categoric : „da, e constituţional". D. ministru de interne a invocat un pretext pentru a justifica dizolvarea cluburilor. D-sa. inspirat de un tînăr magistrat, zicea : am dizolvat cluburile pentru că s-au comis de socialişti escrocherii, pentru că aceste cluburi ar fi fost o „escrocherie în permanenţă". Eu vă declar : nu crez. înţeleg să combatem pe socialişti, dar trebuie să recunoaştem că ei sunt animaţi de pasiuni profunde, de convingeri amestecate cu o înfierbîntată sentimentalitate. Sunt înflăcăraţi, robuşti, gata de jertfă, ca apostolii unei noi religiuni. Asemenea oameni nu întrebuinţează escrocheria. Dar chiar aşa d-ar fi, d-le ministru, n-aveaţi decît să arestaţi pe escroci, dar nu să închideţi cluburile. *(Aplauze.)* Pretextul nu rezistă. D. prim-ministru a găsit alt pretext şi mai glumeţ. D-sa, cu o adorabilă seriozitate, a comparat statutele cluburilor cu constituţiunea şi, dupe această trudă comparativă, a

descoperit că statutele nu coprind ceea ce este în constituţiune. Ce mod ciudat d-a raţiona ! Comparaţi, vă rog, statutele clubului naţional-Iiberal cu constituţiunea, şi nu veţi găsi în ele nimic din constituţiune. Ce urmează de act, dupe logica d-lui prim-ministru ? Clubul naţional-Iiberal nu e constituţional, deci ar trebui să fie închis. *(Ilaritate. Aplauze.)* Regret stîngăcia, confuziunea şi nesinceritatea cu cari s-a răspuns, în privinţa aceasta, de banca ministerială.

D-lor, eu mă adresez socialiştilor culţi, convinşi şi de bună-credinţă, şi-i întreb : ce scop urmăriţi fondînd cluburi în sate ? Serios, susţineţi că le întemeiaţi pentru a propovedui supunerea la legile ţărei, respectul bisericei, credinţa în Dumnezeu, respectul proprietăţei şi al capitalului ? Veţi avea curagiul de a afirma că voiţi să dezvoltaţi în sătean o mai adîncă credinţă în statul modern, în ceea ce numiţi dvs. „statul burghez" ? Cum, dvs. preparaţi înşivă enorme mase de duşmani contra propriului dvs. ideal ?... Vedeţi ?... E cu neputinţă. Atunci fondaţi cluburi în urmărirea idealului dvs., deci cluburi în contra fundamentelor statului. Aşa puneţi cestiunea, căci numai aşa veţi fi sinceri, şi pe o banca şi pe alta. De la principii la fapte. Fundaţi cluburi în contra statului, dar nu vă mărginiţi la prepararea conştiinţei, ci cluburile cu membrii lor pornesc la răscoală. Răsculaţi tocmai din cauză că cluburile funcţionează. Acum vă întreb : sunt sau nu sunt constituţionale asemenea cluburi? Constituţional ar fi un club, în Calea Victoriei, cînd şi-ar propune ca scop revoluţia şi ar descinde, prin membrii lui, în stradă atacînd proprietăţi private ? Eu cred că nu, şi guvernul ar fi în drept să dizolve un asemenea club, care ar ieşi din domeniul abstracţiunilor şi ar intra în acela al faptelor cari sunt contra ordinei constituţionale. *(Aplauze.)*

Să vă dau o pildă. E constituţional să fumezi o ţigară ; e constituţional să nu o fumezi pînă să-ţi frigi buzele ; e constituţional să arunci restul, căci constituţiunea nu te obligă să bagi în buzunar crîmpeie de ţigarete. Dar ar mai fi constituţional să arunci crîmpeiul aprins într-un butoi cu iarbă de puşcă ? Desigur, nu. [...]

Este în interesul ţărei şi al ţăranilor să aruncaţi scînteia în materia explozibilă ? Da, în satele noastre este prea multă materie explozibilă, căci este prea mare mizeria. *(Aplauze prelungite.)* Şi cînd mă gîndesc că ţăranii, ei, ei vor plăti cu viaţa lor, iar nu aceia cari le vor făgădui fericirea, nu pot să mă opresc d-a privi problema mai mult în fapt decît în seninătatea principiilor.

Am zis că este destulă materie explozibilă în satele noastre. Nu vă voi face tabloul mizeriilor. De mai bine de 20 de ani, în Parlament, în întruniri publice, în ziare, în rapoarte medicale, în conferinţe, pretutindeni şi necontenit, se depîînge soarta ţăranilor. De patru ani, la fiece răspuns la mesaj şi discuţie generală bugetară, ni se prezintă sub ochi suferinţele grele ale sătenilor. Şi nici un pas nu facem înainte. Am ajuns ca corul din unele opere. Corul cîntă „sauvons-le, sauvons-le", celui care se îneacă, aşa de mult, fără ca vreunul să-i sară în ajutor, încît ar avea timp să se înece de zece ori. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Toţi recunosc că starea ţăranilor este rea, şi în multe părţi, înfiorător de rea. Cauza ? Asupra cauzei părerile sunt divizate. Unii zic: „daţi ţăranilor o bună administraţie". Aţi auzit chiar pe d. prim-ministru : „administraţia este deplorabilă". Şi delicateţa sa, bine cunoscută, constata aceasta, după 4 ani de guvernare liberală avînd alăturea pe d. Pherekyde, ministru de interne. *(Ilaritate.)* Alţii, printre cari spirite practice ca un domn vicepreşedinte al dvs., cer „o bună şi repede justiţie pentru ţărani". Adevărul e că ţăranii să ruinează pînă să termine o judecată mai însemnată. Sunt cari susţin : „daţi educaţie sătenilor". Un lung şir de păreri : „credinţa îi va mîntui" -- „ridicaţi biserica şi preoţimea" — „daţi cultură" — „daţi-le pămînt; pămînt nu au — „tocmelile agricole, iacă problema".

Fiecare priveşte cestiunea dintr-un punct de vedere deosebit. ^ Logica din cubul cu feţe deosebit colorate. Şi cel care, văzîrd faţa cea roşie, şi susţine că cubul este roşu, şi cel care^ susţine că este verde, privind faţa cea verde, au deopotrivă dreptate. în cestiunea ţărănească suma credinţelor reprezintă adevărul. Cestiunea este complexă. Ea nu e de resortul unui minister, ci de al întregului guvern — mai mult, ea e de domeniul tuturor partidelor, căci este o problemă care trece peste cercul economic şi se ridică la importanţa şi gravitatea unei cestiuni naţionale. *(Aplauze.)* Nu există o bună soluţiune decît cu condiţiune ca ea să fie o însumare de mai multe soluţiuni bune şi concordante : spor de viaţă morală şi materială în satele noastre._ în zadar vă veţi arunca asupra d-lui Stolojan. Cunosc cavalerismul dvs. Acum e rîndul d-lui Stolojan să

joace rolul „ţapului emisar". *(Ilaritate. Aplauze.)* Nu fostul ministru putea să rezolve o problemă pentru care s-ar fi cerut concursul luminat, hotărît şi patriotic al întregului guvern.

Ce aţi făcut pentru ţărani de cînd sunteţi la putere ? Să nu spunem adevărul, de teamă că acuzaţiunile noastre vor contribuţia revolte? Să vă lăudăm cînd meritaţi cenzura cea mai aspră ? Nu împărtăşesc această părere. O asemenea laudă nemeritată ar fi bănuită că porneşte dintr-un argument sunător... „argumentum ad erumenam". *(Aplauze.)*

Cîte lacrămi n-am vărsat noi, în întruniri publice, sub preşedenţia d-lui Dimitrie Sturdza, pe nefericita soartă a ţăranilor ! Cîte făgăduieli în opoziţie şi ce nepăsare la putere ! Luasem o hotărîre în opoziţie, o mare anchetă agricolă. D. prim-ministru şi-a amintit în treacăt, la întrunirea de la Craiova. Ei, ce anchetă aţi făcut în patru ani de zile ? Nici una. Da, aţi venit cu legea scăderei preţurilor pentru aceia cari au cumpărat loturi de 25 de ha şi mai mult. Aşa rezolvaţi problema ? Eu bănuiesc că nu e vorba de ţărani ; că urmăriţi altceva ; că vă preparaţi alegătorii din Colegiul I şi al II-lea, în ajunul alegerilor generale, şi pe socoteala statului. *(Aplauze.)* D. ministru de finanţe se lăuda — nu mă mir — cu legea modificatoare a legei vînzărilor bunurilor statului. Legea conservatorilor admitea şi loturi mari. Dvs. aţi făcut numai loturi mici. N-am nimic de zis. Aceasta a fost şi este convingerea noastră. Dar sunteţi drepţi ? Greu lucru pentru dvs. Legea liberală era aceea prin care se puteau vinde moşiile statului ce nu treceau peste 1.000 de pogoane advocaţilor, medicilor, negustorilor, samsarilor, căci sunt partizani de toate felurile. *(Ilaritate.)* Cîte domenii d-ale statului n-au trecut în posesiunea orăşenilor ? Nu zic că n-aţi avut motive. Aţi voit să ridicaţi o clasă de mijloc între ţărani şi boieri. Nu vă acuz. Sub conservatori s-a făcut însă un pas înainte, prescriind prin legea lor că moşiile statului nu se vor putea vinde decît la ţărani. După ei, dvs. aţi mers mai departe : aţi dumicat loturile mari în loturi mici. Iacă cum a evoluat ideea vînzărilor bunurilor statului. Dar cu asemenea măsuri aţi rezolvat problema ? Aţi schimbat valurile cu cîteva picături ? Le-aţi potolit ? Desigur, nu. în schimb, să vă dau două exemple, ca să vedem cum vă ocupaţi de soarta ţăranilor. După legea de împroprietărire din 1864, pămînturile sătenilor sunt inalienabile.

Dvs. aţi trecut prin Senat o lege — sub cuvînt că vroiţi înfrumuseţarea orăşelului Vălenii-de-Munte — prin care nu numai că admiteţi vînzarea pămînturilor rurale orăşenilor, dar încă daţi legei putere retroactivă, consfinţind vînzările făcute pînă acum în contra legei din 1864. Sute de pogoane au trecut în stăpînirea cîtorva cîrciumari din Vălenii-de-Munte, cumpărate pe nimic şi cu ştiinţă că se calcă o lege esenţială de stat. Aceştia sunt alegători de ai mei, dar preţuieşte mai mult cestiunea ţărănească decît mandatul de deputat. D-lui Cereşanu i-am spus categoric că nu numai că nu voi susţine legea, dar o voi combate din toate puterile mele. Călcaţi marele principiu al neretroactivităţei legilor şi despuiaţi pe ţărani de micul lor avut. *(Aplauze. Protestări.)* Un alt exemplu. Aţi trecut prin Senat o lege modificatoare a art. 75 din procedura civilă, referitor la citarea în justiţie a obştilor. V-aţi mărginit la obşti? Nu. Din inspiraţiune ministerială — e vorba de d. ministru de justiţie — aţi făcut o lege revoltătoare. Aţi propus şi susţinut un amendament care consacră respectul pentru marea proprietate şi dispreţul pentru mica proprietate. Ascultaţi. Marele proprietar beneficiază de regulele de procedură civilă. El este citat în justiţie, cu toate gradele de prevedere ale legiuitorului, prescrise sub pedeapsă de nulitate. Citaţia i se va da în mînă dacă va fi la domiciliu, se va lăsa la rudele cele mai apropiate, dacă va lipsi de la domiciliu, servitorilor, dacă nu vor fi rude, în sfîrşit, în lipsă şi de servitori, i se va lipi la poartă, încheindu-se un proces-verbal. După noua lege a dvs., cînd un mare proprietar, într-o acţiune reală, se va judeca cu mulţi ţărani, ţăranii nu vor fi citaţi individual, deşi ei vor fi împroprietăriţi şi divizaţi, deşi proprietăţile vor fi alese şi vor poseda de drept şi de fapt individual. Ci vor fi citaţi printr-o singură citaţie colectivă, bătîndu-se toba, duminica, la primărie.

(Voci. A ! a ! e monstruos !)

Da, e monstruoasă legea care face deosebire între marea proprietate şi mica proprietate. Rezultatul ? Rezultatul va fi, în cele mai multe cazuri, că marele proprietar se va judeca cu ţăranii cari n-au interes de a se apăra, iar cei cari ar trebui să se apere nu vor avea cunoştinţă de judecată şi vor fi judecaţi în lipsă, fără aplicaţiunea art.151. Rezultatul? Rezultatul va fi că cei judecaţi astfel se vor revolta, şi se vor revolta pe drept cuvînt. *(Aplauze prelungite.)* Incapabilii vor fi consideraţi ca bine reprezentaţi de ceilalţi, cari nu au nici un inte-

res de a-i apăra. Şi pentru ca culmea odiosului să fie atinsă, dacă în cursul judecatei rămîn orfani — nefericit cuib de copii mici — pentru ei nu e tutelă, pe ei nu-i reprezintă nimeni, pogoanele lor vor fi răpite de marele proprietar, şi nimeni nu va ridica glasul să protesteze împotriva jafului minorilor. *(Aplauze prelungite.)* Sunteţi liberali ? Sunteţi oameni? Nu văd nici principiile, nici inima umană a dvs. *(Aplauze.)* Călcaţi peste principii .cucerite de lumea modernă... mă înşelam din cea mai îndepărtată antichitate, lumea a hotărît ca nimeni să nu fie judecat fără a fi vestit şi pus în posibilitatea de a se apăra. Cu asemenea legi voiţi să îndulciţi soarta ţăranilor ? Protestez în contra unei legi barbare, şi sunt convins că majoritatea nu va vota această violaţiune a celui mai sfînt drept! *(Aplauze.)*

V-am dovedit că de patru ani nu faceţi nimic pentru ţărani, sau, ceea ce este şi mai grav, cînd vă hotărîţi să faceţi ceva, veniţi cu legi ca acelea pe cari le enumărai.

Să trec la o cestiune dominantă în dezbaterile cari se urmează de mai multe zile în Parlament. Aţi afirmat că numai socialiştii sunt cauza revoltelor din sate. Aţi înţeles, sper, dacă împărtăşesc părerea dvs. Să admit că numai socialiştii ar fi de vină. Ce măsuri aţi luat ? Ce gîndiţi să faceţi ? Dupe ce i-aţi adus la comună, aţi expulzat cîţiva străini, şi refuzaţi d-a ne spune pentru ce. Eu cred că nu v-aţi făcut datoria, nici în fapt, nici mai puţin cu discursurile dvs. Aţi alergat la subterfugii şi în fapt şi în cuvînt. Aţi pus o întrebare conservatorilor : „dvs. nu v-aţi aliat cu *radicalii ?"* O consecinţă imediată are o asemenea întrebare uşurică: „ne-am aliat şi noi cu socialiştii, după cum v-aţi aliat, voi, conservatorii, cu radicalii". Nu insist. Vă întreb însă : aşa vorbiţi dvs. de radicalism ? Nu ştiţi că radicalii nu s-au ridicat împotriva statului modern ? Aveţi aerul că de 25 de ani n-aţi citit nici o carte, nici o broşură din cîte au apărut. *(Aplauze. Ilaritate.)* Este adevărat că vorbiţi despre turnul Babilonului, cu o preciziune minunată, ca şi cum aţi fi fost acolo de cînd s-a ridicat „de jos de la pămînt, pînă aproape de înălţimea dumnezeire!". *(Ilaritate.)* Aveaţi o datorie de îndeplinit : să dovediţi că este o imposibilitate morală şi politică apropierea între dvs. şi socialişti. Regret sincer că nu v-aţi făcut datoria, după cum am regretat că triumful discuţiunei a fost de partea socialismului. Regret, căci aci nu este vorba de liberali, de conservatori şi de radicali, ci de aceia cari cred şi de aceia cari nu cred în

societăţile moderne. Lumea noastră să fie ea aşa de învechită, după o jumătate de secol ? Să merite ea blestemele „tinerimei generoase" ? Spuneţi-o dacă credeţi. Nu, n-aţi dovedit imposibilitatea de apropiere între dvs. şi socialişti, şi dat fiind serviciile reciproce, din ultimele alegeri, alianţa devine o probabilitate, şi în trecut, şi în prezent, şi în viitor. *(Aplauze.)* Am ascultat dialectica dvs. înflorită, minunată în artificii, graţioasă prin complimentele ei reciproce. Aveaţi însă o înaltă datorie, pe care nu v-aţi făcut-o. Nu v-aţi gîndit nici la generaţiile tinere, nici la opinia publică, nici la patria pe care o cîrmuiţi. Nu v-aş fi cerut o conferinţă sau un discurs academic, deşi am fi preferit şi una şi alta, dovezilor despre existenţa *diavolului (Ilaritate. Aplauze.)* A ! dvs. nu vă închipuiţi cît de tristă, cît de melancolică şi de abandonată apărea concepţia statului în discursurile dvs. ! O veche şi ruinată biserică, fără uşi, fără ferestre, părăsită şi pîngărită ! Unde sunt preoţii ? Unde sunt credincioşii ? Doar vîntul se învîrteşte jalnic prin altar, şi corbii ţipă sinistru în turlă. Aşa de trist mi-a tresărit statul din ciudatele dvs. discursuri. *(Aplauze.)* Şi cum putea fi altfel, cînd miniştrii declară, sincer de astă dată, că numai cu ocaziunea percheziţiilor din urmă au luat oarecare cunoştinţă despre socialismul nostru ? Aşa se şi explică cum de aţi comis cu uşurinţă, în vederea unui mic folos imediat, alianţa cu socialiştii, fără să vă daţi seama că înfigeţi cuţitul pînă în prăsele în inima societăţei pe care aveţi obligaţiunea d-a o conduce şi conserva. *(Aplauze.)*

Ce este socialismul, d-lor ? Nu voi discuta doctrina, o voi expune, deşi cred că s-ar fi putut discuta. D. Mortzun a avut ocazia şi a preferit abilitatea. Voind să vă captiveze, a vorbit nu ca un socialist sadea, ci mai mult ca membru din aripa :tîngă a liberalilor. Iacă de ce, şi eu, mă voi mărgini să rezum doctrina socialistă, şi să ne convingem de imposibilitatea de apropiere între cei cari cred în societatea actuală şi aceia cari sunt absolut în contra ei.

Cuvîntul de „social" şi de „socialist", la noi îndeosebi, a produs o confuziune în mintea multora. Nu cîţi pronunţă cuvintele au şi înţelesul lor neted. Ba am observat şi la oameni politici de valoare că această noţiune pluteşte într-un vag regretabil. Faptul se explică. Socialismul a evoluat pînă să ajungă la ceea ce astăzi se numeşte [...] „socialism ştiinţific", reprezentat în primul rînd prin Marx şi Engels [...] Şi unii cunosc un studiu, alţii cunosc altul, şi cei mai mulţi repetă

doar cuvîntul. Confuziunea se explică şi din cauză că cuvîntul „socialism" s-a împărechiat cu alte cuvinte, nebăgîndu-se de seamă că nu oriunde se aplică implică şi înţelesul adevăratei doctrine. S-a zis „socialism creştin", ba s-a deosebit în „socialism creştin catolic" şi „socialism creştin protestant". Fiecare avînd autori deosebiţi şi tendinţe cu nuanţe deosebite. Am auzit afirmîndu-se că Papa Leon XIII este socialist din cauza faimoasei enciclice *Imortale Del* Ca şi cum, înainte de el, Piu IX, Grigore XVI şi alţii n-ar fi exprimat acelaşi fond de idei. Din Germania ne-a venit concepţiunea de „socialism de stat". Acolo nu este o invenţiune politică, cum s-a crezut, a marelui cancelar, principele de Bismarck. în familia imperială germană este o străveche credinţă că „domeniul muncei şi al schimbului, ca şi al războiului, şi mai mult decît al învăţămîntului şi al religiei, este de domeniul statului". Cei dintîi principi de Brandeburg au fost un fel de întreprinzători de colonii agricole, şi s-au crezut în drept de a se amesteca între relaţiunile dintre creditori şi debitori, acordînd celor din urmă moratorii, cînd erau de bună-credinţă. în legătură cu aşa idei moştenite să ne explicăm „socialismul german de catedră", „socialismul de stat" al lui Bismarck, şi unul din ultimele rescripte... mă înşel, unul din primele rescripte ale falnicului împărat Wilhelm II, în care^ se consacra ca o misiune a statului german sfîrşitul „nesănătoaselor contraste sociale". Aşa se explică cum Iadgetzow a putut fi ministru de agricultură în Prusia. Graţie acestor puternice tradiţiuni istorice, Germania economică s-a ridicat aşa de sus, dar graţie împărecherei cuvîntului „socialism" cu religia, catedra şi statul, acest cuvînt a devenit aşa de popular, încît a contribuit prin^ popularitatea lui la extensiunea socialismului propriu-zis. Să ne dăm bine seama : nu există nici un fel de asemănare între un aşa socialism şi socialismul de care ne preocupăm.

Voi trece peste mutualismul prouldhonian, carele vede în cestiunea socială o cestiune morală, şi peste socialismul altruist al luiBlanqui, şi peste acela al lui Malon, şi peste variantele italieneşti cu Ferri, care crede că lumea va ajunge numai la concurenţa de demnităţi şi onoruri, şi cu elocintele Loria^care întrevede în viitor un fel de mixt-asociaţiune între muncă şi capital, bineînţeles capitalul care tinde la zero la sută dobîndă va juca un rol secundar. Atît constat, că renumita şcoală italiană nu tinde la colectivism. Să viu la socialismul nostru, la marxism. Dacă vă veţi mărgini la scopul lui, impresiunea nu va fi în raport cu oroarea luptei. Scopul ? O societate fără concurenţă, în care producţiunea va avea loc fără întreprinderile capitaliste, în care valoarea produselor să se măsoare numai dupe timpul necesar producţiunei, în care consurnaţiunea să fie imediată. Dar pînă la scop ? Societatea trebuie să cază în ruine, şi cînd nu va mai rămînea nici cenuşa societăţei actuale, societatea marxistă se va ridica peste cea distrusă, din care nu va voi să reţie nici amintirea ei dezgustătoare. Toată concepţia socialismului este un „materialism inexorabil". Ştiinţele istorice şi morale sunt refăcute pe concepţia brutală a materialismului. Ideile nu mai au nici un rol în omenire. Justiţia, ba şi pudoarea, sunt nişte invenţiuni ale capitalismului.[1] „Castele şi corporaţiunile — fireşte şi clasele sociale actuale — s-au format dupe aceleaşi legi naturale cari prezida la subîmpărţirea plantelor şi a animalelor în specii şi varietăţi, cu deosebire că dupe o dezvoltare oarecare moştenirea castelor şi exclusivismul corporaţiilor au fost^ decretate de legi sociale." Statul, în concepţiunea lui integrală, este_ rezultatul luptelor între clase şi cuirasa de oţel a claselor cari posed contra claselor deposedate şi posedate._ Religie, proprietate, capital, patrie sunt nişte arme împotriva maselor^ producătoare, contra robilor de astăzi, căci lumea^trecînd prin formele sclavie, servaj, a ajuns la salariaţii a căror soartă este_ mai rea decît a sclavilor din antichitate. Mai fericiţi erau robii lui Menelau cari, goi şi fără încălţăminte, în arşiţa soarelui, zdrobeau cu mînele între două pietre grăunţele de făină. Şi, dupe proprietatea individuală, „Dieu c'est la mal", el, capul răutăţilor, cum zic marxiştii, împrumutînd o frază a lui Proudhon.

(Mortzun. Proudhon e anarhist.)

Nu e timp să vă dovedesc eroarea. [...]. Acum, vă întreb pe dvs., d-lor miniştri, pe dvs., onor. majoritate naţional-liberală, pe dvs., minoritate conservatoare, flevistă şi drapelistă, este posibilă vro apropiere între socialişti şi dvs. toţi cîţi admiteţi bazele fundamentale ale statu'ui modern ? *(Aplauze prelungite.)*

[1] Cu toate cunoştinţele sale întinse din domeniul istoriei ideilor economice şi politice, Delavrancea, cedînd interpretărilor „economiste" curente în acea vreme, interpretează în mod eronat marxismul ca pe un materialism vulgar (n. red.).

Şi vă rog să reţineţi că nici n-am exploatat sentimentele dvs. de români, de proprietari, de credinţe religioase, nici am reprodus atacurile oribile ce socialiştii vă aduc convingerilor dvs. E un păcat, un păcat de neiertat conlucrarea guvernului cu socialiştii. Ce impresie aţi produs în ţară ? Ce impresie voiţi să produceţi în tinerimea universitară ? Să vede că guvernul nu mai are unde să găsească sfatul cel bun ; se vede că l-au abandonat toţi oamenii înţelepţi şi prevăzători. *(Aplauze.)*

Nu, d-lor, noi n-am perdut credinţa în actualele baze ale societăţei. Lumea nu s-a învechit în instituţiile ei fundamentale. Aceste instituţiuni sunt tinere încă. Se poate ca unele popoare să fie dedesubtul lor, dar nici unul nu este dasupra. Nici un secol n-a trecut de cînd s-au întemeiat în Europa continentală. Şi ceea ce lumea, într-un moment de expansiune, de abundent flux cerebral, de genialitate condensată, întrevede şi alcătuieşte, este superior nu numai trecutului, dar şi viitorului apropiat. Noi sperăm că statul actual nu şi-a dat 'toate binefacerile pentru omenire. Nu ne-am perdut credinţa. Despre viitorul de peste secole nu avem putinţa de a ne ocupa serios.

Şi cînd constatăm nepriceperea şi păcatele guvernului, ce ni se răspunde ? Prevăd. E şi uşoară prevederea. Parcă auz pe d. prim-ministru : „subtilităţi de advocat". De unde această pornire contra advocaţilor ? Dar nu era d-sa ambulantul, cu o droaie de advocaţi dupe d-sa ? Dar nu era d-sa care, pe lîngă advocaţii permanenţi şi pledanţi, angajea advocaţi, anume dupe fiecare Curte, din Isşi, din Galaţi, din Craiova ? *(Aplauze prelungite.)* De atunci a rămas cu această repulsiune puerilă ? *(Aplauze.)* Eu mai degrabă m-aş revolta contra unui asemenea uz de advocaţi, care atinge prestigiul celor mai mari instituţiuni. Eu nu sunt nici tipul advocatului, nici gloria baroului, dar mi se pare inexplicabil ca un prim-ministru să ofenseze continuu o clasă care a reprezentat prima cultură serioasă în România, care a contribuit la atîtea legi organice, căreia i se datoreşte în fond constituţiunea de astăzi. *(Aplauze.)* Ce ? advocaţii sunt nefericirea şi ruina ţărei ? Ei învîrtesc afacerile misterioase şi dezgustătoare de sub protecţia guvernelor slabe ? *(Aplauze)* Nu vedeţi, d-le prim-ministru, că la dreapta aveţi un advocat, la stînga altul, şi colo sus, dirigind dezbaterile, nu vedeţi că stă d. Gianni, acela care şi astăzi crede că reprezintă cea mai pură şcoală liberală, şcoala lui C. A. Rosetti ? *(Aplauze.)* A ! dvs. detestaţi subtilităţile ? Doamne, cunoaşteţi dvs., d-lor deputaţi, cu cine d. prim-ministru are necontenit reîaţiuni ? Cu rasa oamenilor naivi, sinceri, cărora le repugnă subtilităţile, cari dintr-o dată îşi spun fundul gîndirei lor cu o candoare de copii. Aceştia sunt diplomaţii, reprezentanţii puterilor străine. *(Mare ilaritate.)* Cu aceştia, d-le prim-ministru, de cîte ori vă învîrtiţi limba în gură — ca să mă servesc de expresia dvs. de predilecţie — pînă spuneţi un cuvînt ? Cîte sforţări faceţi pentru a-i înţelege ? Sau nu faceţi nici una ? *(Ilaritate, aplauze.)* Şi ce sunteţi dvs. în capul guvernului, dacă nu advocatul general al marilor interese naţionale ? Şi să vă ferească D-zeu d-a mai continua ca să perdeţi procesele patriei, căci vă veţi sfîrşi cariera sub blestemui unanim al neamului românesc ! *(Aplauze prelungite.)* Lăsaţi, lăsaţi în pace clasa pe care nu o înţelegeţi şi care contribuie la justiţia şi la progresul României.

Mai aveţi un răspuns stereotip. Mie ştiu că-mi răspundeţi : „Nu numai că ai vorbit contra legei instrucţiunei, dar ai şi votat contra". *(Rîsete. Aplauze.)* Eu mă mulţumesc cu răspunsul d-lui prim-ministru. Rîsul dvs. mă face să mă mulţumesc, căci desigur, nu pe contul meu rîdeţi.

(*B. lepurescu.* Nu se ştie pe al cui cont, filozoficeşte vorbind.)

Ei, da, dvs., ca profesor de filozofie... *(Mare ilaritate.)* Dar să revin la al doilea răspuns : trecutul. La orice dezbatere, d. prim-ministru începe cu 1821. Istoria aceasta ni s-a refăcut de atîtea ori, cu oarecari variante, dupe nevoile momentului, încît de mult a început să dezintereseze chiar pe cei mai devotaţi partizani. D. prim-ministru nu ştie că istoria se citeşte „ad libitum", cum zice ilustrul scriitor Taine. A ! dacă evenimentele s-ar preciza, s-ar coordona şi subordona, în vederea logică şi fatal istorică a unei probleme actuale, atunci am înţelege. Dar, de, d. prim-ministru n-are această putere de pătrundere şi de inducţiune. Şi, în adevăr, d-sa însuşi simte aceasta şi la nevoie evoacă numele şi figura lui Ion Brătianu. Aşa de des, aşa de nepotrivit, încît cu toţii avem impresia că se ia în deşert numele marelui bărbat de stat. Da, în deşert, da, fără pietate, făcînd din memoria lui un paravan al tutulor greşalelor actuale. Dar ce, de cînd acel farmec fără pereche, acea putere de atracţiune a lui Ion Brătianu ne scapă de forţa de repul-

siune din capul guvernului ? De cînd virtuțile lui Ion Brătianu apără pe urmașii lui de păcatele lor ? *(Aplauze prelungite.)*

Vă mulțumesc, d-lor, de atențiunea ce-mi acordați. în curînd voi încheia.

D-lor, acum un an, cu ocaziunea discuțiunei răspunsului la mesagiul regal, am atacat direcțiunea ce guvernul Dimitrie Sturdza începuse a da partidului național-liberal. Vă mărturisesc că atunci speram încă în posibilitatea unei îndreptări printr-o combinațiune care să dea altă rezultantă, chiar cu un șef de guvern ca șeful dvs. Astăzi n-a mai rămas în mine nici pic de speranță, cu astfel de șefie. Partidul se va zdrobi în bucăți și nu veți mai ști de pe unde să culegeți peticele cari vor zbura din gloriosul drapel al naționalilor-liberali.

Cînd ne-am despărțit de actuala direcțiune aveam pretențiunea de a fi știut ceea ce făceam. Ne-am grupat în jurul d-lui Aurelian, acest bărbat înțelept, care, într-un moment de primejdie a salvat onoarea și puterea partidului național-liberal. D. Sturdza a luat — nu mă preocup cu ce mijloace — din mîinele sale puterea, dar numai puterea. *(Aplauze.)* Cînd nc-am grupat astfel, am știut că nu contribuim la o solidaritate care ar fi compromis întreg partidul. Cînd am fundat un organ de publicitate, cînd am deschis focul în Parlament, ne-am dat seamă că nu vom spori simpatiile dintre noi. Vroiam să vă zguduim, să vă deschidem ochii. Văd că n-am izbutit. Nu știu despre care bărbat se zicea că are ochelari cu cari nu poate vedea în lături. Șefia dvs. nu vede nici în lături, nici înainte. *(Aplauze.)* Orbește se duce înainte. Tratările au fost niște fățărnicii cari au suspendat viața politică a țărei. Nimeni *nu* va crede că vina este a noastră, iar nu a acelora cari dețin puterea. Și dupe tratări au urmat acuzațiunile nechibzuite ale d-lui prim-ministru în contra noastră, că suntem pusilanimi și că fugim de răspundere.

Ei, d-lor, noi nu așteptăm atacurile șefului dvs. pentru a ne aminti că am contractat cu opinia publică, cu țara, o întreită obligațiune. Am declarat de Ia început: voim o direcțiune mai civilă, voim contact statornic cu țara, voim un ideal în direcțiunea partidului. Iacă obligațiunea noastră.

Voim o direcțiune mai civilă. Sub d. prim-ministru, de cînd e la guvern, a încetat discuțiunea și bunele sfaturi de odinioară. Mai bine de trei ani am participat la comitetul executiv. Mai mulți tineri, d-nii Lascăr, Porumbaru, actualul ministru de justiție și cu mine, eram admiși în comitet, ca „membri adjuneți", cum ne zicea d. prim-ministru. Și-mi aduc aminte că se discuta pînă și" unele cuvinte indiferente din manifestele noastre. De cum am ajuns la putere, toți acei cari reprezentau cuvîntul și acțiunea partidului au fost eliminați de la discuțiunea celor mai importante proiecte de legi. Nu s-a mai discutat, s-a poruncit ca nici o virgulă din proiecte să nu se schimbe. în loc de cuvînt, de tact și rațiune, s-a admis cnutul căzăcesc. *(Aplauze.)* Da, cnutul este simbolul direcțiunei actuale. *(Aplauze.)*

Voim contact cu țara. D-lor, spuneți-mi dacă, de cîte ori auziți pe șeful dvs. vorbind... scrutați-vă conștiința și spuneți-mi, resimțiți ceva, cît de puțin, din aspirațiunile partidului, din sufletul și aspirațiunile țărei ? Din *Biblie* nu ne mai scoate. *(Aplauze. Ilaritate.)* Cauza ? Cauza este firea d-lui prim-ministru. Nu- cunoaște pe nimeni. Nu înțelege pe nimeni. Orice relațiune, în scop de a cunoaște realitatea actuală, nu-i este posibilă, închis în hîrtii vechi — lăudabilă ocupațiune pentru Academie — adunînd documente și disprețuind pe oameni.» Cu cine n-a cules documente ?... Chiar cu fostul mitropolit Ghenadie. Numele d-lui Sturdza stă în litere mari cu acela al lui Ghenadie, pe aceleași coperte ale unor groase volume... *(Aplauze, rîsete, zgomot.)*

(Vicepreș. îl roagă să se apropie de cestiunea țărănească.)

(Al. Djuvara. Un nou mod de a conduce dezbaterile sau o ripostă tardivă la apostrofa oratorului.)

D-le președinte, vă rog încă nițică răbdare, și voi termina.

(Vicepreș. Sunt păzitorul regulamentului. *Zgomot. Protest.)*

A, d-le președinte, înțelegeți prea bine că nu pot să închei interpelarea mea așa încît să vă fac plăcere, dvs. și guvernului. *(Aplauze.)*

(Vicepreș. Continuați.)

Un ideal în conducere. Iacă, în fine, ce am spus noi țărei. Cînd auz elogiile exagerate ce se aduc oamenilor practici, așa-zișii oameni de hun-simț, mă întreb îngrijat, ce generație a ajuns să conducă România ? Oamenii practici ? La tarabă ? Oamenii de stat au în fața lor probleme mai mari decît acelea cari se rezolvă prin comunul bun-simț, probleme de la soluțiunea cărora depinde existența și gloria unui popor. Dasupra cestiunilor de ordine inferioară, pe care orice biurocrat le mînuiește, stă formulele aspifațiunilor seculare. Să te uiți departe în conducerea unui popor. Luminile depărtate călăuzesc în căile lungi. Ne trebuie un ideal, dupe cum vasele pe întinsul

oceanelor, în îritunericul nopței, sunt cîrmuite de o stea fixă şi depărtată. Această lumină mîntuitoare scîntefa cînd ați venit la putere, îndreptînd paşii întregului neam românesc, sporind forțele de luptă printr-o speranță mîngîietoare. *(Aplauze.)* Ați găsit lumina care entuziasmase generațiile tinere, preparîndu-le, prin cea mai nobilă pornire, ca în viitor să se jertfească, de va fi nevoie, pentru poporul pe care-J vor conduce. *(Aplauze.)* Ați găsit în toată splendoarea „cestiunea națională", care, printr-un farmec uimitor, dezghețase inimele reci şi egoiste ale oraşelor noastre şi deprinsese pe cei mai sceptici să prețuiască interesul tuturora mai presus de ceea ce este „al meu" şi „al tău". Şi ați năbuşit — cine ştie pentru cît timp — marea sentimentalitate a românilor, ați întors vasul nostru din fața îuminei conducătoare. *(Aplauze.)* O ! şi cîtă trebuință aveam de acest ideal ! Nu cunosc neadevăr mai brutal decît afirmațiunea că noi suntem „şovinişti". Nu, în noi nici simțul patriotismului nu este dezvoltat. în şcoalele noastre, nimic, în politică... vedeți ce şcoală ! O spaimă de străinătate care duce la păcate. Dar dvs., care pe drept cuvînt admirați marele imperiu al Germaniei, nu cunoaşteți concepțiunea psihică a popoarelor ? Dupe germani, Carpații nu există pentru neamul românesc. Nu este vorba ca să luăm Transilvania, dar numai de aceea că o singură_ ființă alcătuim cu cei de dincolo. Şi cum v-ați purtat ? Dincolo ați divizat şi dincoace ați dezgustat. *(Aplauze prelungite.)* Să nu vă temeți că voi intra în amănunțimi. Nu, şi ştiți că un munte de păcate s-ar ridica deasupra dvs. Astfel cum ați lucrat în cestiunea națională, y-ați asigurat un capitol în istorie al cărui titlu va fi : *scelera inexplicabilia. (Aplauze prelungite.)*

în^ virtutea acestor obligațiuni ne-am despărțit de dvs., şi dacă voi fi izbutit să vă spui întregul adevăr, mi-am îndeplinit întreaga datorie.[1] *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

' Membru marcant al grupării liberale disidente de sub conducerea economistului P. S. Aurelian, Delavrancea a găsit, în evenimentele sociale din primăvara anului 1899 un prilej excelent de a ataca guvernul condus de D. A. Stutndza. Să notăm faptul că, cu doi ani mai înainte, Sturdza izbutise să provoace în favoarea sa căderea guvernului Aurelian. Prilejul găsit a fost agitația publică determinată de mişcările țărăneşti care avuseseră loc atunci in județele Romanați, Ilfov, Teleorman. în această chestiune, ca şi in altele, oportunitatea politicianistă a deviat la Delavrancea (şi nu numai la el) puritatea rectilinie a unor convingeri sociale generoase. E ştiută simpatia reală a scriitorului pentru soarta țărănimii,

DISCURS ROSTIT ÎN REPLICĂ LA 27 FEBRUARIE 1899 ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR

D-lor deputați, ați prelungit şedința cu o anumită intențiune. Voiți să ne luați repede. Eu vă mulțumesc, căci, credeți-mă, n-aş fi avut de spus mai mult, dupe o zi de interval, decît ce vă voi spune acum la orele şeapte.

D-lor, în regulamentul Senatului este o admirabilă dispozițiune : dreptul interpelatorului la replică. Acest drept este

a cărei condiție o voia realmente îmbunătățită. Ar fi eronat şi nedrept să se vadă în opiniile dezvoltate în acest discurs, ivit din oportunități politice de moment, o atitudine antițărănească. Că lui Delavrancea nu-i era indiferentă soarta țăranilor, o dovedeşte elocvent şi definitiv atitudinea adoptată cu prilejul dezbaterii în Parlamentul din 1917, la Iaşi, a proiectatelor legiuiri reformatoare, printre care şi reforma agrară legiferată în 1918. „Sunt pentru reforme, îndeosebi pentru reforma agrară..." va declara atunci patetic scriitorul, care nu uita să mărturisească : „eu nu pot să uit că sunt copilul țăranului_ clăcaş împroprietărit la 64". Şi această declarație exprima crezul unei vieți întregi.

Negreşit, în 1899, Delavrancea a dezaprobat (o va face şi altădată) calea, să-i spunem, revoluționară (prin răscoală şi răzvrătire) de rezolvare a problemei țărăneşti, atunci de o aciută gravitate. Dar,_la urma urmei, care dintre scriitorii vremii, integrați în activitatea politică militantă, au aprobat sau cultivat altă cale decît cea a reformelor? Pînă tîrziu, în 1907, „agitația" printre țărani era dezaprobată, socotindu-se că soluționarea problemei rurale stă în acțiunea culturală. De la_ scriitorii grupați în jurul lui S. Haret la junimişti şi sămănătorişti, soluția aceasta era unanim acceptată. Din păcate, la Delavrancea. dezaprobarea mişcărilor țărăneşti ia forme mai apăsate. Dar aceasta se datoreşte, repetăm, unor oportune interese de grupare, urmărindu-se administrarea unei lovituri dure partidului aflat la conducerea țării. Ivit din albia învolburată a unor asemenea comandamente de grup, tonul a căpătat — inevitabil — acuității artificiale, excesul fiind explicabil (fireşte, nu şi justificabil).

Mişcările țărăneşti din 1899 din județele amintite au îngrijorat clasele avute. Ele nu s-au datorat, cum a susținut guvernul liberal (ministru

un frîu şi pentru interpelator, şi pentru ministrul interpelat. Fiecare^din combatanţi ştiu de mai nainte că nu pot afirma nimic fără controlul celuilalt. La noi în Cameră nu există acest drept. Din această cauză, de multe ori suntem nevoiţi să cerem cuvîntuHn cestiune personală, dorind, în generalitatea cazurilor, ca să rectificăm abuzul de inexactităţi şi excesul de cuvînt al miniştrilor, cari n-au încă o temere, ştiind că nu există dreptul de replică.

Voi_ rectifica, în partea esenţială din discursul d-lui ministru de interne, unele confuziuni voite, dacă nu şi premeditate. D-sa, ca metodă, a fost de o abilitate care îmi rechema unele înclinări dintr-o decadenţă antică şi ilustră. D-sa mă înţelege. Cînd îi convenea, amesteca numele d-lui Fleva cu al meu, într-o singură apreciere, iar cînd i se părea mai potrivit, ne deosibea, pentru ca şi într-un caz, şi în altul să fie nedrept cu amîndoi, favorabil guvernului, defavorabil adevărului şi plăcut dvs. Cunosc această metodă, de care nu voi uza niciodată. Tot atît m-a surprins faptul că d-sa, dupe trei zile, se crede

de interne : Mih. Pherekyde), activităţii socialiste la sate, ci situaţiei grele m care^ se afla ţărănimea. Este adevărat că în 1898-1899, partidul socialist îndreptîndu-şi atenţia spre sate, a izbutit să organizeze într-un timp relatrv scurt sute de cluburi ţărăneşti în judeţele Teleorman, Vlaşca, Romanaţi, Olt, Dolj, Dîmboviţa, Argeş, Buzău. Activitatea acestor cluburi, care grupau mase importante de ţărani, a contribuit la dezvoltarea conştiinţei politice în lumea satului, ecourile acestei prefaceri făcmdu-se auzite şi în comunele care au fost teatrul rezistenţei ţărăneşti din primăvara anului 1899. Guvernul, dupa o scurtă ezitare, a indicat, cum spuneam, drept unică sursă a mişcărilor ţărăneşti, cluburile socialiste la sate.^ A urmat o repede represiune : cluburile socialiste de la sate au fost închise şi interzise, propagandiştii socialişti la sate arestaţi (intentindu-li-se, ca lui Th. Ficşinescu şi I. Banghereanu, procese absurde, m care acuzaţia era... escrocheria), iar numeroşi militanţi socialişti expulzaţi intempestiv. Grupările adversare liberalilor conduşi de **D.** A. ^Sturdza s-au grăbit să condamne aceste măsuri, neuitînd să sublimeze msă că anterior liberalii îngăduiseră (ba chiar că au... cultivat) propaganda socialistă la sate. Se făcea aluzie directă la tratativele — ştiute — dintre liberali şi aripa „tinerimii generoase" din partidul socialist, care pregătea dezertarea în cadrele constituite ale „puternicului partid istoric". Delavrancea nu a făcut excepţie. Discursul său utilizează cu aplicaţie în ale sale remarcabile volute oratorice toate aceste motive, pe_ care lectorul interesat le poate lesne afla în toate interpretările opoziţiei,_ prilejuite de mişcările ţărăneşti din 1899. (Pentru caracterul acestor mişcări şi implicaţiile lor politice vezi : Damian Hurezeanu —P. *S. D. M. R. si problema agrară. Cluburile socialiste la sate.* în voi. *Mişcarea muncitoreasca din România — 1893-1900,* Editura politică, 1965. p. 216—268, (n. rad.).

obligat să răspunză interpelărei mele. Dar am terminat de mult interpelarea, dar mi-a răspuns d. prim-ministru... şi ştiţi că aţi ascultat cu o linişte desăvîrşită răspunsul d-sale, dar discuţiunea s-a închis. Şi d. ministru de interne îmi reia interpelarea. Nu cumva a crezut că răspunsul şefului n-a fost suficient ? *(Ilaritate.)* Eu nu cred într-o asemenea onoare.

M-api auzit şi aţi auzit şi pe d. ministru de interne. Sper că mulţi din dvs. vor fi avut impresia că d. Pherekyde răspunde altcuiva decît mie. Să las şefia la o parte ; cestiune de apreciere, dacă am fost violent şi nedrept cu şeful dvs., sau dacă_ am fost drept şi poate vehement. N-am nimic de zis şi nu voi retracta nimic. Este adevărat că n-am nici un pic de simpatie • pentru o astfel de şefie. *(Ilaritate.)* Dar întregul meu discurs * — fie şi în parte — a fost discursul unui agitator ? Am semănat, eu prin sate sămînţa revoltei ? Cuvintele~mele au avut ceva din cuvintele unui incendiar ? Cum ? Dupe d. prim-ministru am vorbit ca un reacţionar, iar dupe d. ministru de interne ca un revoluţionar ? Dupe unul, Barbu Catargiu, iar dupe celalt Ficşinescu ? *(Aplauze. Ilaritate.)* Cu tonul cel mai serios din lume, se debitează de pe banca ministerială lucruri glumeţe, şi aceasta nu este în interesul unui guvern straşnic cum este actualul guvern.

Niciodată n-am crezut că este opera unui bun si cuminte român să duci agitaţia în bietele noastre sate. Mi-aduc aminte — eram în opozTţre"^="într-o întrunire a comitetului executiv, un oarecine, impresionat de reprimarea revoltelor ţărăneşti, a propus să trimetem nişte manifeste prin sate.

Eu, cel dîntîi, m-am împotrivit, declarînd că acei cari vor să apere drepturile ţăranilor în momente de revoltă sunt datori să stea şi în fruntea ţăranilor cînd armata va trage în ei. Nu, niciodată n-am dorit să curgă sînge nevinovat, în scop de a combate un guvern adversar. Am considerat şi consider ca o crimă căptuşită cu laşitate asmuţirea maselor şi abandonarea lor în baionetele armatei. *(Aplauze.)*

Iacă de ce am fost sobru în descrierea revoltei de la Poiana, deşi aş fi avut multe fapte emoţionante ; iacă de ce am afirmat categoric că ţăranii au ocupat o proprietate asupra căreia n-aveau nici un drept, absolut nici unul. Am protestat însă cu energie în contra sălbăticiei d-a se da foc coşarelor, colibelor, ţoalelor şi în parte şi carelor de la Poiana. Am denunţat teribilul exemplu d-a se juca cu focul tocmai administraţia.

Să nu puneți torța în mîna răzbunărei !... Eram în drept să vă spui cel puțin atîta. Și ați auzit pe d. ministru de interne că nu știe bine dacă s-a pus foc sau nu. Nici acum nu știe bine ? Eu cred că această îndoială este o confirmare oficială a celei mai odioase conduite. *(Aplauze.)*

Și regret, d-lor, că am auzit pe cel mai cult ministru, sub pretext că *cenzurează,* limbagiul nostru, asmuțind majoritatea și întrebîndu-vă : cît timp veți răbda ? *(Aplauze. Zgomot.)*

(*M. Pherekyde.* Am vorbit de cuviință...)

Ei, da, d-le ministru, iar abilitate. Ațîțați, ațîțați mereu, sub pretext de a reprima închipuite trivialități, și rezultatul știți de mai înainte care va fi : degradarea parlamentarismului. *(Aplauze, protestări.)* Dar cînd am fost eu, d-le ministru, trivial ? Mi-ar fi fost cu putință să vorbesc atît de mult dacă aș fi ofuscat sentimentul de delicatețǎ al majorității ? Am fost oricum vreți, dar niciodată trivial.

(*M. Pherekyde.* N-am vorbit de d-ta.)

Dar sunt deprins cu asemenea provocări ce faceți contra mea. D. prim-ministru a provocat, de pe banca ministerială, Colegiul electoral de Prahova în contra mea. Ce cavalerism ! Să ai guvernul, să ai administrația generală, județul, comuna și ambele poliții, și să spui celui care te combate : „Să poftești la alegeri !" Firește, e ușor să ne închipuim de pe acum cam care va fi uzul ce va face un așa prim-ministru de forța publică în alegerile viitoare și în contra celor cari-l combat. *(Aplauze.)* Și tot d. prim-ministru, cînd l-am interpelat în cestiunea națională, a asmuțit pe ofițerii cari s-au dus la Brașov în contra mea. Noroc că ofițerii au fost mai înțelepți și mai demni... *(Aplauze.)*

(*D. Sturdza.* Inexact.)

Absolut exact. Vă dau cea mai categorică dezmințire. Și alaltăieri v-am recitit discursul. Dar aveți ciudatul obicei d-a uita mîine ceea ce ați afirmat astăzi, și poimîine ceea ce veți afirma mîine. *(Aplauze prelungite.)* Vă convine. Nu e vorbă, cîte spuneți fără control v-ar fi și imposibil să mai țineți minte ! *(Ilaritate.)*

Altă rectificare. D. ministru de interne mă acuza că sunt contra unei legi care *garantează* siguranța statului. Se înșeală. Mă reproduce inexact. Am zis doar : nu admit sistemul d-a expulza și d-a refuza Parlamentului orice motivare. O lege excepțională nu se întrebuințează nici cu pasiune, nici cu ușurință. Și dacă o lege excepțională garantează siguranța statului, apoi să nu faceți din ea o lege odioasă. O lege odioasă devine și inaplicabilă. Dvs., făcînd-o odioasă, dezarmați statul și pentru timpuri de primejdie. *(Aplauze prelungite.)*

D. ministru de interne îmi răsucea o imagine a mea. Regret că-i dedea atîtea înțelesuri, afară de cel adevărat. Da, am spus că noi trebuie să avem o lumină depărtată, un ideal în mersul nostru, ca un vas care este condus pe întinsul oceanului de steaoa fixă și depărtată. Dar v-am spus în același timp că noi aveam această lumină ideală și depărtată. V-am vorbit de cestiunea națională. V-am spus că ea ridicase generațiunile tinere la o viață înaltă și generoasă, că ea zguduise cele mai reci inimi, că ea dezmorțise un sentiment nobil în egoismul gros și calculator al orașelor noastre. *(Aplauze.)* Permiteți-mi, d-le ministru de interne, d-a nu găsi că ați fost de o politeță demnă de imitat, cînd, de la această imagine, ați ajuns la aluzia nepoliticoasă și nedreaptă a d-lui Nacu, care ne zicea acum un an : ați devenit conservatori. Dvs., d-le ministru de interne, aveți alte mijloace decît d-a concura la curaj cu d-l prim-ministru, care nu se sfia d-a-mi arunca calomnia că, cu același condei, am scris și manifestele partidului liberal, și manifestele partidului conservator. *(Aplauze, întreruperi, protestări, zgomot.)*

Ce vă face pe dvs. să țineți necontenit acest limbaj ? Să vă spun eu, în parte numai, de astă dată. De la început, de cînd am venit la putere, unii din direcțiunea actuală — și dacă mă provocați vă voi spune și numele — au crezut că ne-au stors destul în opoziție și au voit să ne arunce din corabie, ca pe niște greutăți jenante. *(Aplauze.)* Voiți însă ca majoritatea să nu cunoscă adevărul. Mă iertați, dar mi-aduceți aminte de un fapt din copilărie. Un neamț pretindea că a dresat o pisică. Noi, copiii, dădeam ce bruma de bani aveam ca să vedem minunea. Neamțul poruncea pisicii să treacă dupe un scaun pe altul. Inutil să vă spun că nu izbutea. De aci, dresorul înfuriat lovea cu nuiaua și cu biciul pe bietul animal. La urmă izbea în pîntece pe pisică și o azvîrlea pe celălalt scaun. Și uitîndu-se la noi ne zicea : vedeți, a trecut la poruncă de pe un scaun pe celaît. Rezultatul final a fost că într-o zi am văzut pe neamț fără un ochi. Pisica, disperată, îi scosese ochiul. *(Ilaritate.)*

Astfel ne-aţi maltratat pe unii din noi, şi veniţi cu o falsă mirare să vă întrebaţi de ce nu avem nici o simpatie pentru brutala dvs. direcţiune ? *(Aplauze, zgomote, protestări.)* Dar ne-am crezut jefuiţi de tot ce aveam mai scump cînd am văzut că ne torturaţi pe noi în cele mai sfinte aspiraţiuni ale noastre ! *(Zgomot, protestări.)*

A ! şi ce temperament de inchizitori ! Aţi auzit pe primul-ministru acuzîndu-mă că m-am uitat la d. Germani pe cînd vorbea, ba că l-am ascultat cu atenţiune şi cu dragoste, mi se pare, ca şi cum d-sa ar fi fost ministru de finanţe, iar nu alt financiar.încă un proces nedemn de un om politic, nedemn de un om. Dar la aşa inchiziţie dezgustătoare, nu am decît o răzbunare : francheţa şi lealitatea. Se discutase primul buget al nostru. Dupe discuţie, d. Germani conversa politicos cu d. Cantacuzino, pe care-l combătuse cu cîteva minute mai nainte. M-am apropiat de dînşii şi mi-am permis să-i felicit pe amîndoi, mărturisindu-le admiraţiunea mea pentru claritatea şi înălţimea luptei lor. O clipă n-am crezut că voi mîhni pe fostul ministru de finanţe. *(Aplauze.)* Acum cîteva zile, vorbea d. Germani şi combătea pe actualul ministru de finanţe. Da, am privit pe d. Germani. Dar unde era să privesc ? Şi unde e răul ? Da, l-am ascultat cu atenţiune încordată. Ascultam un om priceput, posedînd pe deplin subiectul, şi eu avînd de învăţat de la un asemenea bărbat. Dar unde e păcatul ? Ei, da, fiindcă voiţi să vă satisfac pofta de inchizitori, ei, da, am avut iluzia că acolo era ministrul de finanţe, iar nu pe banca ministerială. Şi dacă este o crimă această iluzie, care este cauza acestei crime ? în mintea mea sau pe banca ministerială trebuie să o căutaţi ? Şi este semn de un om civilizat asemenea procese de conştiinţă ? Ce aţi fi fost pe alte vremuri ? Mă cutremur ! Lăsaţi-vă, lăsaţi-vă de asemenea deplorabile apucături, cari nu sunt moravuri, ci năravuri, odioase năravuri ! *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 18 MARTIE 1899 ANUNŢÎND DEMISIA DIN PARLAMENT

D-le preşedinte, sunt însărcinat de către amicul meu, d. Em. Costinescu, să dau citire în mijlocul Parlamentului la următoarea demisiune a d-sale :

„Domnule preşedinte, de mult timp muncit de durerea de. a vedea partidul naţional-liberal desconsiderat de o direcţiune nenorocită, care a atins culmea faptelor sale dizolvante prin înjosirea naţională dezvăluită acum, în Camera ungurească ; văzînd de altă parte că orice îndreptare în partid este peste putinţă pentru cîtva timp, mă simt nevoit să mă abţin de la orice acţiune politică şi vă rog, d-le preşedinte, să binevoiţi a comunica Camerei demisiunea mea irevocabilă din mandatul de deputat.

18 martie 1899

E. Costinescu"

(Aplauze.)

D-lor, vă mai cer o graţie, vă rog să aveţi răbdare ca să citesc încă o declaraţiune, care mă priveşte pe mine :

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, regret că ieri am fost nevoit să părăsesc dezbaterile dvs. tocmai într-un moment şi important şi grav — important şi grav din cauza discursurilor pronunţate în emoţiunea generală a Parlamentului. îndeosebi ieri toţi aveam aceeaşi datorie de îndeplinit. Să ne spunem, cel puţin prin vot, părerea noastră asupra tristei situaţiuni politice în care se află ţara.

Cred ca atît este de ajuns ca fiecare dintre dvs. să ma considere ca şi cum de ieri mi-am exprimat neîncrederea în guvern şi mai ales în d. preşedinte al consiliului.

A doua parte a declaraţiunei mele este următoarea :

Ieri s-a redeschis în Parlament acea sfîntă şi maltratată cestiune care ne sfîşie astăzi şi vă va aduce mîine la lupte uriaşe. Şi fiecare am simţit-o cu nuanţe felurite de stări sufleteşti şi eonştiinţiale. Unii ca o mîngîiere în restriştea actuală, alţii ca o deziluzie în politica noastră zilnică, unii ca o durere covîrşitoare, alţii ca o spaimă invincibilă, unii ca unica raţiune a jertfirei lor, alţii considerînd-o ca o problemă ca orişicare alta.

Fiţi încredinţaţi însă că nu voi scormoni acum în inima nimănui.

Aţi auzit afirmîndu-se că nimic nou nu s-a produs prin acea faimoasă broşură banfistă. Mie mi-ar fi indiferentă dacă n-aş avea motive intime de a o înţelege perfect de bine în uneie puncte capitale. Trec chiar peste dezbaterile din Parlamentul Ungariei.

Ceea ce de cîteva zile s-a petrecut în Ungaria şi în România se reduc la nişte evenimente cari au rupt şi au înveninat o rană veche.

Durerea o resimţim cu toţii, căci rana e la inima întregului neam.

Şi dacă era fatal să se întîmple aceste evenimente, regret că nu s-au întîmplat mai devreme. Fiecare din noi am fi văzut mai din vreme unde suntem şi ce mai putem spera.

S-ati desfăşurat acum, determinînd în fiecare din noi anumite stări de conştiinţă.

Pe mine_m-au făcut să revăd mai viu ca orişicînd istoria a zece ani din cestiunea naţională. Şi cum, d-lor, sunt convins, absolut convins, că actuala direcţiune a partidului, fără ştirea partidului, a sfărîmat comitetul naţional de peste Carpaţi şi a redus la agonie^„Liga pentru unitatea culturală" din ţară, simt că n-aş mai avea destulă putere de a intra în fapte pe cari cred că nu trebuie să le divulg încă. Şi nu sunt eu de vină dacă puterea de rezervă în unele cestiuni şi-a atins marginele posibilului.

Să dea Dumnezeu ca tot ce mă sugrumă pe mine să nu fie o realitate, ci un vis urît şi trecător, ca puterea de luptă şi **rrîî** de izbîndă a celor de dincolo să fi crescut, şi ca măreaţa

din mandatul de deputat.

i în textul de bază : *mînile.*

DISCURS ROSTIT IN CAMERĂ LA 27 MARTIE 1899

D-lor deputaţi, regret că vă răpesc un timp preţios cu explicaţiunile mele, acum, mai ales, cînd aţi dat dovezi de o excepţională şi admirabilă activitate, lucrînd cu rîvnă şi cu spor de dimineaţa pînă seara. *(Ilaritate.)* Credeţi-mă, însă, că nu eu sunt de vină, ci dvs., cari mi-aţi respins demisiunea dată cu nestrămutată hotărîre de a stărui în ea, oricari ar fi pentru mine consecinţele acestei demisiuni.

Am demisionat motivat. într-adins am motivat-o. Vroiam ca să ştiţi o parte din motivele cari mă fac să mă retrag din Parlament şi doream ca dvs. să înţelegeţi că un om care are aşa motive e cu neputinţă să demisioneze de formă şi să cedeze la cea dintîi formă de politeţă. Cu toată gravitatea motivelor invocate de mine în scris, aţi binevoit să-mi respingeţi demisiunea. Acest prim vot al dvs. l-am considerat ca o pornire de o rafinată politeţă, datorită în parte şi bunelor raporturi ce au fost între mine şi majoritate chiar în cele mai înverşunate lupte ce am dus contra guvernului actual.

Am repetat demisiunea mea printr-o scrisoare adresată d-lui preşedinte al Camerei, menţinînd întru toate motivele primei demisiuni. Fireşte, de astă dată era logic şi politicos ca să mi se primească demisiunea. Bizuit pe prima politeţă de a mi se fi respins prima demisiune, mă aşteptam la a doua politeţă, de a mi se primi a doua demisiune.

M-am înşelat, şi regret aceasta ! Mi-aţi respins şi a doua oară demisiunea, şi mulţi au avut grija de a-mi spune că nu

mi-o veţi primi niciodată. Aceasta ar fi inexplicabil, sau de o gravitate neobicinuită.

Cunoaşteţi motivele demisiunei mele. Două am invocat. Aş fi putut să invoc mai multe, din aceeaşi ordine de idei, din aceeaşi cestiune nenorocoasă sub actualul prim-ministru. M-am mulţumit însă numai cu acelea pe cari le cunosc direct prin mine însumi, pentru cari nu aş fi avut nevoie să cunosc vreo broşură sau să citesc vreun ziar sau să vorbesc cu cineva. Şi aci stă toată gravitatea asupra căreia vă atrag serioasa dvs. atenţiune, şi sper ca imediat să vă conving că, dacă şi de astă dată îmi veţi respinge demisiunea, veţi săvîrşi cu acelaşi vot un aparent exces de onoare pentru mine şi un blam la adresa aceluia pe care l-aţi proclamat de atîtea ori şeful dvs. în adevăr, d-lor, dacă în urma stăruinţelor mele scrise şi orale respingeţi demisiunea mea, chiar dvs. recunoaşteţi indirect că am dreptate, că motivele mele sunt întemeiate şi că dreptatea mea vă obligă la mai mult decît o politeţă, la consacrarea dreptăţei mele. *(Aplauze.)* Această semnificare va dobîndi votul dvs., îndeosebi, faţă de opinia publică. *(Aplauze.)* Eu ştiu că am dreptate, dar mi s-ar părea anormal ca să mi-o dea pînă şi acei cari au votat moţiunea de încredere în preşedintele consiliului. *(Ilaritate.)* Dacă m-aş fi retras din Parlament în urma vreunui cuvînt schimbat în căldura discuţiunilor, dacă aş fi demisionat în urma unei porniri de vivacitate, aş fi înţeles atitudinea dvs. Dar eu am pus pe hîrtie două motive grave, le-am subscris, le-am citit Camerei şi le-am depus pe biroul ei, declarîndu-vă categoric că a mă forţa să stau în Parlament este a mă forţa să ies din rezerva ce mi-am impus, întrucît priveşte o parte dureroasă din cestiunea naţională. V-am spus şi vă repet că, peste broşura banfistă şi discuţiunile din Parlamentul Ungariei, din care eu n-am aflat aproape nimic nou, as fi constrîns să fac imediat o interpelare primului-ministru şi să vorbesc despre fapte şi acte pe cari nu cred că ar fi în interesul cauzei ca să le aduc în dezbateri publice. Mi-aţi distruge puterea mea de reţinere, mi-aţi da un drept de care aş uza contra voinţei mele, mi-aţi da o libertate de conştiinţă în contra căreia conştiinţa îmi spune că nu pot triumfa decît retrăgîndu-mă din Parlament. Aceasta voiţi ? Acesta vă e scopul ? Nu vedeţi că pînă şi oamenii faimoşi printr-o linişte şi ponderanţă pe cari unii din noi am sfîrşit prin a nu le mai

înțelege, că chiar oamenii cari tac împotriva dvs. de atîta timp s-au hotărît să spună un cuvînt ?

N-ați citit încă declarația „drapeliştilor" ? Nici de astă dată nu au fost clari şi categorici ? Am aci *Drapelul.* Iacă declarația. Citiți-o. E clară ; *Cît timp d. Dimitrie Sturdza va sta în fruntea guvernului, nici o speranță de îndreptare şi de reîntregirea partidului.* Şi cînd vine o asemenea declarațiune oficială ? Prea tîrziu ? Da, prea tîrziu ! Dar tocmai în momentul cînd războiul s-a declarat primului-ministru pe cestiunea națională. *(Aplauze.)* Eu nu văd aci o coincidență fortuită, ci o deliberată alegere a momentului. *(Aplauze.)*

D. Costinescu şi cu mine n-am avut această răbdare, nici n-am crezut mult în subtilități şi ne-am retras din Parlament văzînd că se întîrzie cu deelarațiunea caire poate ne-ar fi hotărît la o altă demonstrațiune politică.

închei, d-lor, rugîndu-vă să-mi primiți, cel puțin de astă dată, demisiunea ; sau, dacă mi-o veți respinge, să știți că voi fi nevoit să interpelez imediat şi să intru în enunțări de fapte pe cari n-aş fi voit să le aduc în discuțiune publică. Vă rog să nu mă forțați la ceea ce eu nu cred încă că este în interesul cestiunei naționale, oricare ar fi trista lumină ce ar răsfrînge asupra aceluia pe care dvs. îl numiți „venerabilul dvs. şef". *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA PROIECTUL DE RĂSPUNS LA MESAJUI TRONULUI, LA 29 NOIEMBRIE 1899

D-lor deputați, discuția privitoare la răspunsul ce se cuvine să dăm Mesagiului Coroanei durează de mai multe zile. Fireşte că pe nimeni nu surprinde durata ei. Fiecare din noi simte că un an mai mult s-a crestat în viața patriei, că un nou an începe, prilej binevenit ca unii să-şi exprime speranțele, iar alții temerile despre viitor ; şi, desigur, moment potrivit ca unii să-şi arate încrederea, iar alții neîncrederea în aceia cari țin astăzi, în împrejurări grele, soarta poporului român. Nu mă mir nici de iluziile, nici de deziluziile ce se resimt în elogiile şi criticile din Parlament. Va veni desigur o vreme — poate că noi nu o vom apuca — cînd cele ce se petrec astăzi vor fi de domeniul curat şi liniştit al istoriei, cînd, din toate învălmăşirile şi luptele crîncene de acum, se va alege dreapta caracteristică a epocei noastre, a epocei pe dasupra căreia va pluti imaginea măreață a regelui înțelept, ca şi cum ar privi necontenit peste noi, cari nu vom mai fi, cum a privit şi condus atîtea rînduri de oameni în mai bine de 33 de ani. *(Aplauze.)* Atunci se vor alege nedreptățile ce s-au comis, se vor alege cu mai multă îngăduire, ținîndu-se seamă că într-o viață nouă confuziunile şi greşalele era cu neputință să se evite.

Unii din noi, din lipsă de noroc — da ! subliniez cuvîntul de „noroc" — ne-am zbuciumat, jertfindu-ne, ca deziluzia să ne fie răsplata nemeritată. Unora din noi ne-a fost dat să prindem minte dintr-o lungă şi dureroasă experiență. Vorbesc despre aceia pe cari un onorabil şi simpatic orator îi clasa în „convertiții de cinci ore", în „botezații cu cîteva picături de

apă, în „pribegii" cari vor dispărea din „corabia conservatoare îndată ce corabia va lua apă".

Nu era nevoie de darul profeției pentru ca să ştim de mai înainte că astfel vom fi salutați de către unii din bunii noştri colegi. Era firesc să fim astfel priviți, era în logica aparențelor şi — voi fi mai franc decît ați crede — era şi meriTaT p~entr'u rrrhte. Se cuvine şi această lovitură dupe atîtea cumplite amăgiri.

Dar pe cei cari ne atacă îi voi împărți în două.

Aceia cari au lucrat cu partidul conservator, avînd drept îa o egală glorie cu cei cari dețin puterea, mai ales relativ la ultimii patru ani de guvernare conservatoare. Acestora nu le voi răspunde nimic, sau aproape nimic. Atîta delicatețǎ de inimă şi de minte avem, ca să ne aducem aminte că, pe cînd noi îi combăteam cu energie de pe acea bancă, ei erau laolaltă pe banca ministerială, lucrînd pentru bunul renume al partidului şi pentru binele patriei. în amintirea noastră despre noi înşine găsim destule motive d-a nu ne permite nechibzuitul curaj ca să vă împărțim meritele sau ca să vă discutăm drepturile.

Atîta doar vă vom întreba : oricît de mulți şi de capabili ați fi, credeți d-a binele că partidul conservator nu mai are nevoie nici azi, nici în viitor de nici o forță, de nici un om, de nici un soldat obicinuit cu jertfa, oricari i-ar fi greşalele lui ? Nu există în dvs. o concepție despre mersul şi dezvoltarea unui partid ? Socotiți că este în interesul vieței publice ca şi dvs. să treceți cu o nepăsare inexplicabilă peste aceia cari s-au smuls de sub călcîiul celor mai reci, celor mai răi, celor mai egoişti oameni politici ? *(Aplauze.)*

A ! nu sunt de ajuns cîteva picături de apă ? Dar botezul este un mister. în conştiința celui care primeşte botezul e un moment de lumină, de reformă, un moment, o clipă în care se rezumă un lung şir de lupte interne, de suferințe, şi în clipa aceasta apare credința şi speranța. *(Aplauze.)*

Cîteva picături ! Nu ştiu cîte picături au curs pe capul amicului meu d. Arion cînd dintr-un botez a trecut în alt botez. Şi nu cred că i-a trebuit o Dunăre întreagă ca să se spele de toate urmele vechei credințe... *(Ilaritate, aplauze.)*

(Arion. Cer cuvîntul.)

Ei, da, cînd ne-am întîlnit, fără să combinăm nimic mai înainte, cu toții într-o luptă mare, atunci cînd ne-am aruncat

în foc în numele demnitǎței naționale, mi se pare că a căzut peste noi deopotrivă apa aceluiaşi botez. *(Aplauze.)*

Mă iertați, am declarat că dvs. nu trebuie să vă răspund, dintr-un sentiment de cuviință şi de dreptate. Eu, cel puțin, simț că nu am nici un drept d-a mă amesteca în neînțelegerile din familie în care sunt un nou-venit.

Cu ceilalți însă cari ne acuză, dovedind că ingratitudinea omenească la unii nu are nici o margine, mă voi răfui, silindu-mă să nu vă răpesc prea mult din prețiosul dvs. timp.

Cînd am intrat în partidul liberal, erau zilele grele acelora cari guvernaseră 12 ani țara. Aşa de grele, că mai toți se dăduseră afund, pitulați pe unde puteau : unii pe la bănci, şi credite, alții mlădiați în funcțiunile pe cari le dețineau de la generozitatea ilustrului şef al conservatorilor şi de la generozitatea d-lui Petre Carp. Da, dupe natura fiecăruia erau împărțiți în două : unii cari luptau bine şi alții cari trăiau bine. *(Ilaritate, aplauze prelungite.)* în toiul luptei nu luam socoteală nimănui. Rareori ne trecea prin minte întrebarea : ce fac acei cari au guvernat țara 12 ani ? Unde sunt ? Şi cum se prepară tinerimea pentru rolul la care aspiră ? La adăpostul toleranței adversarilor politici ? Mai tîrziu am văzut că aceia cari îşi îngrijeau de interesele lor personale, cu aceeaşi logică egoistă şi feroce, au împărțit oamenii în oameni de opoziție şi oameni de guvern.

Recunosc că cea mai mare virtute în politică este răbdarea. Dar acelora dintre dvs. cari ar crede că a lupta dezinteresat opt ani de zile nu este destulă răbdare le răspund cu o mărturisire de conştiință : eram hotărît să mor în partidul liberal, dar am simțit că nu pot trăi în partidul liberal. Nu puteam trăi demn, şi acolo unde nu poți trăi cu demnitate, nu te poți hotărî să trăieşti întreaga ta viață. *(Aplauze.)*

Veți judeca dacă am dreptate.

Am dat luptă vehementă în contra dvs., de la 1888 şi pînă la 1895. Ni s-a zis : să doborîm privilegiile pe cari boerii le ascund cu dibăcie sub formele constituționale. Am crezut. Era imposibilă această credință ?

Cei mai tineri ne năşteam pe cînd încă privilegiile nu se stinseseră desăvîrşit. Cei mai bătrîni trăiseră tinerețea lor în toiul boieriilor şi al privilegiilor. Nu era dar vorba de nişte instituțiuni îngropate de secole, ci de nişte forme sociale din ajunul vieței noastre moderne. Da, credeam că luptăm nu

în contra unor regrete, ci în contra unor tendințe reale spre o viață socială ce ne amenința existența noastră. Şi din mînia acestei lupte ne-am trezit uimiți: noi, dînd asalt unor privilegii imaginare, întemeiam împrejurul nostru şi dasupra noastră nişte privilegii reale. Ne-am pomenit cu privilegiații noştri. *(Aplauze.)*

Ne-am pomenit cu o boierie — dacă excluzi talentul, ştiința şi eroismul — cu o boierie napoleoniană, cu o boierie proaspătă, leneşă şi arogantă, cu drepturi de a moşteni nu numai averea părinteascaSji-rraTriele, ci şi stăpînirea acestei țări. *(Aplauze prelungite.)*

Şi ne-am deschis ochii mari şi am văzut că urmaşii boierilor munceau în viața publică, se jertfeau pentru credințele lor, ba vorbeau mai neaoş româneşte şi scriau mai cu minte şi mai în geniul poporului român decît boieria napoleoniană. *(Aplauze prelungite.)*

Luptînd^ contra dvs., ne-am preparat o tiranie stearpă. Ce ne rămînea de făcut ? Sau să espii greşală, vestejindu-ne sub o apăsare de un egoism sălbatic, sau să ne reformăm sufletul, ridicîndu-l Ja o altă credință. Eu mărturisesc că n-am avut curajul de a mă călugări şi m-am hotărît să trăiesc cu dvs. *(Aplauze prelungite.)*

Să nu credeți că izbesc în partidul liberal. Nu. Vorbesc de acea castă fără ideal care stăpîneşte partidul. *(Aplauze.)*

Vorbesc de acea castă care n-are nimic pentru o luptă leală în opoziție şi nimic din cîte i-ar trebui pentru a guverna cu o conştiință senină. ***(Aplauze vii.)***

Au luptat în contra dvs. în numele domniei legilor. I-am văzut la putere. Ce dureroasă pedeapsă pentru cei de bună-credință ! Domnia legilor ? Au tras zăvoarele domiciliilor oamenilor pacinici, au scotocit geamantanele, au expulzat pe macedoneni dupe ce au încercat să-i corupă cu bani, au reînviat canoanele din Cartagina şi Antiochia, ei, democrații... *(ilaritate, aplauze),* au judecat pe capul bisericei fără a-i îngădui un apărător, ca şi cum sub asemenea oameni ar fi încetat orice conştiință civilă, orice semn al celei mai de pe urmă civilizațiuni omeneşti. *(Aplauze vii şi îndelung repetate.)*

^ Iacă domnia legilor. Recunosc că nu m-am putut ridica pina la speranța unuia dintre cei mai simpatici oameni politici. N-am mai crezut ca valorosul liberal, amicul meu, d. Costinescu, că o asemenea clasă înrăită şi ingrată se mai poate vindeca de năravurile ei înnăscute, cari şi-au atins culmea dezvoltărei în cea din urmă guvernare sturdzistă.

Mi-aduc aminte că au fost zile cînd ne culcam cu spaima că a doua zi ne vom trezi cu libertățile publice sugrumate. Să nu mai vorbesc de constituțiune, văd că ea moare şi înviază regulat, dupe cum se duc sau vin ei la putere. *(Ilaritate. Aplauze.)*

Şi cînd am văzut că imnele machabeice ce se înălțau spre simbolul libertăților publice se sfîrşesc cu răpăiala de retevei şi ciomege de la Tunari *(ilaritate, aplauze),* m-am întrebat dacă n-am trăit printre nişte primitivi cari îşi batjocoresc idolii în unele momente de mînie. *(Aplauze prelungite.)*

Ne-am ridicat împotriva unui cuvînt rostit de d. Carp — d-sa declarase că nu ne recunoaşte decît „țara legală". Vroiam să-i dovedim că există politiceşte şi „țara reală", că trebuie să existe un raport armonic între țara legală şi țara reală. Şi cînd am ajuns la p^reTe""ne-au convins *că* „țara reală" ^este uitată şi că „țara legală" în fond nu există sub noua boierie liberală. Am văzut „țara legală" a d-lui Sturdza, umilită, tristă, tăcînd, suferind, votînd şi şoptindu-ne : „Aveți dreptate, dar n-avem altul. Iată țara legală" !

Rînd pe rînd, am perdut toate iluziunile, înmormîntîndu-le în sufletele noastre dezolate. Una cîte una, le-am condus la cimitir, dar cînd a fost să înmormîntăm suprema noastră iluzie în cestiunea națională, din poarta cimitirului ne-am întors revoltați... pe aceasta, nu !... Un aşa doliu nu vom purta ! Ne-am întors înfiorați şi hotărîți să luptăm, să cădem noi înainte d-a peri ea din noi... *(Aplauze vii şi îndelung repetate.)*

Să nu credeți, d-lor, că noi ceream omului funest să^tragă sabia şi să cucerească Transilvania. Nu noi declaraserăm la ,-Orfeu" că la umbra triplei alianțe se asasinează un popor. Nu, ci, pe cît ne tăia capul, ne mulțumeam a formula *cestiunea națională,* aşa încît să ne afirmăm conştiința națională fără a provoca turburări internaționale. Iacă cum vorbeam în ședința de ia 9 decembrie 1897 omului care provocase în opoziție o iluzie egală cu deziluzia de la putere. Iar în şedința de la 2 martie 1898, aceluiaşi om care aprobase banchetul ofițerilor de la Braşov nu-i ceream decît un cuvînt, o şoptă măcar, o şoptă în amintirea vijeliei de odinioară. Şi mi-a răspuns. Ce curios suflet, ce minte răsturnată ! Mi-a zis: „D-tale nu-ți răspund fiindcă nu numai că ai combătut legea instrucțiunei

publice, dar ai şi votat contra ei". *(Mare ilaritate. Aplauze.)* Şi d. Ionel Brătianu ne vorbea de sentimentalitatea poporului român. Ce a mai rămas neofensat în această sentimentalitate, cînd acel şef o calcă astfel tocmai în cestiunea naţională ?

S-a vorbit de procedeuri. O ! le cunosc. M-am convins că la boieria liberală se găsesc apucăturile, năravurile, închinările nu ale unei comuniuni politice, ci ale unei caste cu o religie de primitivi. Pe oamenii pe cari îi cred mari şi sunt în viaţă, precum şi pe memoriile a unor oameni într-adevăr mari, nu-i venerează ca pe oameni, ci ca pe nişte idoli, înaintea cărora se degradează fără a găsi o formulă nobilă şi înălţătoare, fără a găsi un elan, o inspiraţiune curată şi senină. O brutalizare a sentimentului şi o întrupare inferior materială, într-o asemenea religie, micşorarea celor adoraţi *şi* înjosirea adoratorilor. Fetişismul castei care stăpîneşte partidul liberal, în Dahomey, călătorilor li se arată casa marelui idol, un chip de lemn, grosolan cioplit, avînd în mijlocul stomacului un ciob de oglindă. Pe acolo vede tot ce se petrece pe pămînt. Semn că în stomac stă toată inspiraţiunea şi tot cuvîntul de a fi al unor asemenea adoratori. Mai departe, casa şerpilor încălziţi în blănuri, apoi copacii sacri ai liliecilor fetişi.

Astăzi, în statul-major al privilegiaţilor liberali nu mai e credinţă, ci fetişism în memoria oamenilor iluştri. Şe invoacă un nume sau se arată un idol, orice cuvînt trebuie să înceteze. Şi în acest fetişism politic s-au întrunit acei tineri născuţi fără iluziuni, înziliziţi la umbra celor într-adevăr marţ cu acei bătrîni cari n-au visat în copilărie, n-au avut fantezii în tinereţe, n-au avut curagiu la bărbăţie şi nu pot să se ridice la acea filozofie blîndă şi senină a bătrîneţeîor demne de respectat. *(Aplauze prelungite.)*

Nu, d-lor, nu ne era posibilă viaţa, viaţa superioară, condusă pururea de un ideal. A mai fi răbdat cu asemenea oameni nu ar fi fost virtutea răbdărei, ci deprinderea imorală cu o umilinţă producătoare. *(Aplauze.)*

Astfel, d-lor, eu rog îndeosebi pe acei conservatori cari din mîhnirea actuală numără picăturile de apă...

(C. C. Arion. Nu mai vorbiţi de apă, că nu era apa primăriei.)

Regret din toată inima că d. Arion nu m-a înţeles. Nu văz de ce s-ar supăra cînd fac cinste cuvintelor sale, dovedind impresiunea adîncă ce mi-au produs.

(C. *C. Arion.* Foarte bine, dar să nu fiţi răutăcios.)

Răutăcios ? Vă înşelaţi. Eu vroiam să dovedesc d-lui Arion că botezul meu nu stă în cîteva picături de apă, ci în sudori de sînge. Credinţa mea a ieşit din lungi suferinţe, din acele suferinţe cari purifică sufletele, arzîndu-le ca şi focul din care toate ies curate, chiar cînd n-ar mai rămînea decît cenuşe. *(Aplauze.)*

Nu interesul şi ambiţiunea m-au făcut să primesc una din cele mai grele administraţiuni din ţară. Am primit-o ca o jertfă. Şi, nesimţind nici pic de vanitate, nu m-am crezut mai mare, ci mai mic, în serviciul tutulor acelora cari îşi caută dreptatea fără a vătăma interesul general al Comunei.

Şi dacă se va pune în discuţiune de către acel onor. reprezentat cestiunea naţională — dacă nu mă înşel la cestiunea naţională a cerut cuvîntul, întrerupînd pe d. Filipescu — vă voi convinge pe deplin cîte am suferit şi cîte am refuzat d-a spune, cînd aş fi putut să conving pe oricine de păcatul comis de cîţiva în detrimentul tuturora.

D-lor deputaţi, am voit să vă explic situaţiunea mea, acum în treacăt voi atinge cîteva cestiuni, în treacăt doar, tot din acel sentiment de delicateţă care m-a făcut să nu ridic cuvîntul în contra conservatorilor nemulţumiţi cu situaţiunea actuală.

S-a zis: „nu aveţi program". Cred că o confuziune s-a făcut, voluntară ori nu, între programul unei sesiuni şi programul unui partid politic. De aci o lungă discuţiune pe care nu o voi urma. Programul unei sesiuni e ceva hotărît în marginele proiectelor de legi anunţate de guvern, programul unui partid stă mai mult în cele nescrise decît în cele scrise. Un asemenea program este mai mult o tendinţă generală, o cale de urmat, pe care o vezi limpede îa începutul ei, pe care o vezi destul de bine ceva mai departe, dar care se perde în depărtările timpului în direcţiunea unui ideal care se depărtează mereu de ce te apropii de el. Am auzit pe amicul meu, d. Xenopol, primind cu bucurie aceea ce d-sa numea o concesiune pe care partidul conservator a făcut-o ideii impozitului pe moştenirile directe.

Da, un asemenea impozit n-a fost în programul scris de acum 20 de ani, dar a fost desigur în tendinţa generală, în

puterea de evoluţiune a partidului conservator. Nu concesiune în înţelesul mic al cuvîntului, ci evoluţiune. Marele Pitt, dacă ar reînvia, nu ar mai recunoaşte partidul Tory, dacă în mintea lui genială n-ar fi întrevăzut încă de pe vremuri putinţa transformărei, lentă dar continuă, adevărata cauză a progresului indefinit.

D. Brătianu a discutat pe larg două cestiuni însemnate. Creditul statului, împrumutul şi Porţile-de-Fer ale Dunărei. D-sa a venit cu cifre, le-a combinat cum i-a convenit, destul de limpede, însă a tras o concluziune ce serios nu se poate susţine.

Nu se poate susţine, indiferent de cifrele încurcate, indiferent de orice altă combinaţiune de cifre. D. Filipescu, în admirabilul său discurs, a dovedit cui revine răspunderea în împrejurările grave de astăzi. Peste toate, d-lor, stă o întrebare : ce idee-şi fac aceia cari combat guvernul despre creditul statului ? Are România un credit ori nu are ? Dupe concluzia d-lui Brătianu, statul nostru nu are creditul aşa de trîmbiţat în toate ocaziunile. în adevăr, dacă pînă la martie creditul statului exista, şi a încetat d-a mai exista dupe căderea de la guvern a d-lui Sturdza, rezultă fatal că creditul statului era creditul acelei formaţiuni guvernamentale, era creditul cîtorva oameni politici. în aşa ipoteză să pun aceia cari atacă fără cumpănire împrumutul contractat de guvernul actual.

Şi, de, dacă creditul unui financiar ca d. Pallade creează creditul statului, eu cer iertare de a nu mai apăra capacitatea d-lui general Manu. *(Ilaritate, aplauze.)* Cît pentru Porţile-de-Fer, n-am nimic de zis, afară de o mică observaţiune : pentru ce numai în ziua cînd d. Sturdza demisionase dădu acea notă diplomatică ? Cît timp a trecut pînă să-şi spuie cuvîntul şi un alt funcţionar al statului ? Ce valoare pot să aibă asemenea demonstraţiuni ? în interesul cui ? Al ţărei ? Ce aţi zice de o armată licenţiată care şi-ar da ultimul cartuş în vînt, în depărtare de inamic, cînd ar şti că altă armată activă îi ia locul şi poziţiunea, pe care nu era în stare s-o păstreze? Ce ar însemna această salvă dacă nu deşteptarea inamicului asupra evenimentelor cari vor urma ? Aţi urmărit laurii fără jertfă, aţi provocat într-adins, ştiind că alţii vor apăra interesele României. *(Aplauze.)*

Dar, d-lor, v-am spus că în treacăt voi atinge aceste cestiuni. Mă ţin de cuvînt. Mă simţeam dator o explicaţiune şi alt nimic. Mă reîntorc, ca să închei, la deziluziile pe cari vi le-am descris.

Da, cu acea clasă de privilegiaţi înguşti şi răi, perdusem credinţa în bine. Dvs. mi-aţi redat această^credinţă.JVeţi vedea cu cît devotament şi abnegaţiune voi plăti această încredere în bine, fără de care viaţa ar fi o pedeapsă care ar distruge viaţa însuşi. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

DISCURS ROS II f ÎN CAMERĂ LA 13 IANUARIE 1900

D-lor deputați, ieri s-a adresat o cerere băncei ministeriale, îndeosebi d-lui general Manu, ministrul de interne, de către colegul nostru, d. Ion Brătescu. S-a cerut dosarul privitor la concesiunea tramvaielor din capitală.

Regret că n-am fost în incinta Camerei în acel moment, sosind^ era prea tîrziu ; principele Sturdza discuta legea cu care vă ocupați de cîteva zile.

Vă rog dar să-mi permiteți a vă da astăzi oarecari lămuriri ce vi le datoresc.

D-lor, dacă d. Brătescu ar fi cerut pur şi simplu dosarul n-aş fi avut nimic de zis, neavînd nimic de ascuns. Dacă d-sa, cerînd dosarul, ar fi anunțat categoric o interpelare, i-aş fi mulțumit. Chiar de ieri m-am grăbit de a-i mulțumi, neştiind exact cum şi-a formulat cererea. Astăzi am citit-o.

De la început vă declar că sunt revoltat contra unei cereri în care se vorbeşte de neregularități, şi totuşi nu se conchide la o interpelare. O fi regulamentar. O fi ! Eu însă nu pot răbda să văd pe unii făcîndu-se ecoul celei mai mizerabile calomnii, unii fără să-şi dea seama, iar alții cu bună-ştiință că izbesc — şi au interes d-a izbi — într-un om absolut curat, absolut cinstit. *(Aplauze.)*

Ştiam că nimeni pe lume nu s-a născut capabil de a satisface pe toți într-o administrație aşa de grea, aşa de complicată ca administrațiunea capitalei. Şi în orice caz, ştiam de îa început că acela care se va încerca să pună frîu lăcomiei va fi cel

mai puțin chemat d-a satisface pe oamenii de dezordine şi pofte. *(Aplauze.)*

Am răbdat şi sunt gata să rabd acuzațiunile acelor duşmani feroci şi josnici cari prețuiesc cinstea ca un meşteşug mai mult în scop d-a ameți şi d-a-şi prepara tot felul de moşteniri îa cari n-au decît vocațiuni inavuabile. *(Aplauze.)* în contra lor am destule mijloace d-a mă apăra. Nu cer ajutorul nimănui. Sunt pregătit să lupt cu cei din față. în contra celor cari te pîndesc pe la spate n-am arme, şi mi-e scîrbă să dau asemenea lovituri. *(Aplauze.)*

De unde acest vuiet, care pătrunde şi în Parlament, că e ceva ascuns în concesiunea tramvaielor, că se petrec neregularități ? Şi pentru ce, dacă zvonul a pătruns pînă aci, pentru ce nu este unul care să anunțe o interpelare ?

D-lor, sunt mai multe cauze, desigur, nu de natură a spori entuziasmul meu de lucru, dar nici aşa încît să am o clipă de îndoială că vor putea să atingă ceea ce am ştiut să păstrez neatins de nimic şi de nimeni.

în treacăt, vă voi indica cauzele principale, pînă ce, în ziua dezbaterilor, voi face lumină desăvîrşită.

Am văzut pe unii — uimit, o mărturisesc — cari n-au putut să-şi astâmpere mîncărimea de a-şi afirma personalitatea.

Am văzut pe alții, nepreparați, stîrnind vijelia dintr-o bună-credință îndoită cu o egală naivitate şi absență a bunului-simț. Atît a trebuit: pripa, necumpănirea, zorul, ca să dea curagiu celor mizerabili, ce pîndesc din ignominie ca să se arunce asupra unui om, ce v-a încredințat dvs. şi inima şi mintea. *(Aplauze.)* Asemenea adversari au luat vînt din mîncărimea unora dintre noi, şi au izbit fără remuşcare, deşi ei sunt convinşi că un om absolut curat pînă la 40 de ani ar fi stupid, mai mult decît imoral, ca să rîvnească la beneficii ilegitime de cari el n-ar mai avea timp să se bucure. *(Aplauze.)*

D-lor, întrucît priveşte mintea, talentul, cultura şi toate acele bune însuşiri ce alcătuiesc nobleță intelectuală a omului, întotdauna am recunoscut că dasupra mea sunt mult mai mulți decît dedesubtul meu. Şi în sus m-am uitat cu admirațiune, iar în jos cu simpatie si milă.

Ca cinste, însă, cunosc egali, cunosc inferiori, sunt şi necinstiți, dar superiori nu cunosc ! *(Aplauze prelungite.)*

Şi cît timp mă veţi judeca astfel şi voi simţi încrederea, dragostea şi solidaritatea dvs., voi rămînea la locul greu ce mi l-aţi încredinţat. ***(Aplauze.)***

Vă mai atrag atenţiunea asupra unui fapt ciudat. Toată lumea are păreri. Toţi ştiu, şi ştiu mai bine ceea ce trebuie într-o administraţie pe care n-au studiat-o, nici n-au fost chemaţi s-o conducă. Şi cînd neastîmpărul unora din consiliu îl văd trecut în presa conservatoare, fenomenul devine ciudat.

înţeleg — şi mă bucur — ca să existe o mulţime de oameni capabili d-a fi în capul comunei, dar fiindcă am cedat, dupe mari insistenţe, unor prieteni pe cari îi respect şi îi iubesc, să primesc onoarea primejdioasă d-a fi primar, sunt în drept d-a cere sprijin, iar nu ceea ce mi se dă de unii în discuţiuni publice : tot ce le trece prin minte, fără nici o pregătire.

Pe calea aceasta mergînd lucrurile, vă declar, d-lor, că nu aş mai consimţi să preocup capitala ţărei cu mica mea persoană, nici Parlamentul cu cereri ca aceea a colegului nostru d. loan Brătescu.

Ar fi destul să lupt numai cu aceia cari se fac instrumentele oarbe şi degradate ale unor duşmani capabili de a-ţi strecura scrisori compromiţătoare în buzunar, capabili de a-ţi atinge obrazul cu puroi din racilele lor infecte. ***(Aplauze prelungite.)***

Da, ştiu că m-au ales acum pe mine ca să-şi hrănească patima de a distruge. S-au încercat cu premeditare, ca să le devin victimă... Un atentat... un nou atentat... dupe ce încercaseră cu fotografii scoase din întuncrecul Băncei naţionale să atenteze contra d-lui Fleva. ***(Aplauze.)*** Tot de acolo au pornit notiţele consilierului care a consimţit să slujească cea mai josnică ticăloşie sufletească. ***(Aplauze.)*** Şi dacă în Consiliul comunal m-am resignat la dispreţul cuvenit unui om mic şi rău, aici în Cameră nu voi tolera ca uşurinţa să-şi dea mîna, fără să ştie, cu infamia. Nu voi răbda ca să se ceara dosare, să se insinueze că neregularitaţi s-ar comite, de cari aş fi răspunzător, fără să se dezvolte o interpelare categorică. Da, d-lor, vreau interpelare, cît mai repede, azi, mîine, noaptea, oricînd şi degrabă, căci vă declar : în contra tutulor mizerabililor sunt destul de armat, am o armă pe care ei nu o au : cinstea. Şi atît îmi trebuie în această luptă. ***(Aplauze prelungite.)***

Aştept cîteva zile, şi dacă interpelarea nu se formulează şi nu se dezvoltă, voi ruga Parlamentul să-mi dea voie a face eu lumină deplină în acest complot de necuraţi ! ***(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)***

(C. ***Olanescu, preşedinte.*** Nu poate forţa pe cineva să interpeleze.)

Mulţumesc d-lui preşedinte. Persist însă în hotărîrea mea. Dacă nu se va dezvolta interpelarea cuvenită, ***voi*** dovedi eu cum s-a urzit această neomenie. ***(Aplauze prelungite.)***

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 28 IANUARIE 1900 CU PRIVIRE LA RENTA ŞCOALELOR DIN BRAŞOV

D-lor deputaţi, dupe ce reprezentantul Gorjului şi-a citit liniştit discursul^ d-sale, aţi auzit discursul d-lui Săveanu. Tactică cunoscută. Numai d. Săveanu nu o cunoaşte. Acei cari vor stăpîni partidul liberal nu se ostenesc. îşi iau foile şi pleacă. Parodiază o luptă pe care nu o pot da, pentru o-idee în care nu cred, lăsînd tot greul asupra celor destinaţi amărăciunei şi deziluziilor. *(Aplauze.)*

Şi astă dată, ca întotdauna, mania de a face istorie, cu aceeaşi metodă, deplorabila metodă — nu liberală — ci sturdzistă ; contrafăcînd istoria chiar a celor mai proaspete evenimente cu citaţiuni îndoielnice, cu documente din cari scot într-adins frazele ce nu le convin, cu cifre, cu fiţuici, porniri de arhivari, înşirate cu specialul meşteşug al oamenilor hotărîţi să ascundă adevărul. Metoda sturdzistă, aplicată evenimentelor de la 1821 sau celor de ieri, este aceeaşi. îngăimare de mărunţişuri fără viaţă, fără înţeles ; liniile generale şi caracteristice dispar ; evenimentele mari le micşorează cînd nu izbutesc să le falsifice cu desăvîrşire. *(Aplauze.)*

Metoda d-lui reprezentant al Gorjului seamănă, ca două picături de apă, cu a d-lui Dimitrie Sturdza, pusă în serviciul unor oameni animaţi de ură nestinsă, de setea răzbunărei, de dorul absurd de a izbi acolo unde nu vor ajunge niciodată. *(Aplauze.)* O mică deosebire : reprezentantul Gorjului are un fal de prudenţă ce se confundă cu frica. Aruncă cuvinte grele» dar răspunderea lor o aruncă asupra altora. L-aţi auzit: „Voi zice «fals» fiindcă d. cutare l-a întrebuinţat" ; „voi zice şi eu

«este o mişelie» fiindcă d. cutare s-a exprimat astfel". Şi mai departe îşi descarcă toată patima, fugind — dibaci în aceasta privinţă — de toată răspunderea.

E evident, sturdzismul şi-a concentrat toate pornirile rele împotriva d-lui ministru de finanţe. Şi se explică. Strălucirea d-lui Take lonescu orbeşte pe cei^ cari nu pot privi în sus cu admiraţiune, elocinţa lui fermecătoare irită capetele înguste şi înveninează sufletele mici, inima lui bună, în toată nobleţea cuvîntului, fatal coalizează pe toţi cei răi ; vasta lui minte stârneşte pleava din rîndurile adversarilor, şi furia lor creşte pe măsură ce creşte numele aceluia pe care-1 admirăm cu toţii. *(Aplauze.)*

Şi se explică. în biserica sturdzistă, adevăraţii credincioşi nu se închină „în numele tatălui", ci în numele sfintei calomnii, al sfintei minciuni şi al nepotolitei uri... *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

D-lui Take lonescu niciodată nu-i vor ierta că, neavînd un nume boieresc, stă cu falâ în mijlocul acelora cari poartă nume vechi şi ilustre în istoria patriei, niciodată nu-i vor ierta că nu este un milionar... A ! dacă ar fi... i-aţi vedea încovăindu-se înaintea lui, obicinuiţi să se închine banilor, oricare ar fi origina lor. *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, dvs. vă amintiţi lupta pornită contra d-lui Sturdza pe cestiunea naţionala. Prins în propriile lui păcate, presimţind o cădere grea şi inevitabilă, a răspuns la atacurile meritate cu un pretins falş pe care l-ar fi plăsmuit d. Take lonescu.

înainte d-a discuta cele două documente, să vedem pe ce arme pun mîna aceia cari pretind că sufletele lor curate se revoltaseră de falsurile noastre.

D-lor, dupe ce trei luni de zile au tăgăduit existenţa materială a celui d-al doilea document — aşa-zisul document fals — ura lor n-a mai cunoscut margini, îndată ce s-a convins că documentul există, că el a fost înaintat mitropolitului de Sibiu, că copia citită de d-l Take lonescu fusese identică eu originalul. Campania era perdută. Deznădăjduiţi, se aruncară într-o manoperă ce pururea va caracteriza pe cei mai vinovaţi răufăcători. în ziua de 13 septembrie 1898, pe la toate chioşcurile şi pe toate zidurile capitalei lipesc afişe mari. Pe aceste afişe, cu litere groase, imprimaseră sumarul numărului din *Voinţa naţională.* Lumea se adună şi citi uimită : *Fuga d-lui Take lonescu — Sinuciderea d-lui Take lonescu.* Sinuciderea

cf-luî Take lonescu ! Ați înțeles ? D. Take lonescu are prieteni politici, amici personali, are frați, are părinți bătrîni, are soție... Ei, ce le păsa acestor feroci, însetați de răzbunare, ce le păsa lor de uimirea prietenilor, de suferința amicilor, de durerea fraților, de spaima părinților, de nefericirea şi groaza soției ? *(Aplauze^ prelungite.)* Ş-apoi, asemenea oameni cutează să vorbească de falsuri, ei cari comit astfel de crime ? Asemenea oameni să vorbească în Parlament de civilizarea luptelor politice, ei cari s-au oprit la instinctele omenirei primitive ? *(Aplauze.)Şi* n-aş vrea să crează vreunul dintre dvs. că aceste afişe au fost^ opera unor discreierați, cari nu reprezintau şcoala politică a d-lui Dimitrie Sturdza. Nu, afişele anunțau coprinsul *Voinței naționale.* Ascultați, d-lor, ascultați, e atît de monstruos, că n-ați putea crede. Citesc, cuvînt din cuvînt, în organul oficial al sturdzismului, ascultați: „Pînă aseară tîrziu a circulat în capitală zvonul că d-l Take lonescu, în urma luminei ce s-a făcut asupra falsului comis de d-sa, şi-ar fi curmat zilele".

Acum vă întreb, unde am ajunge dacă cu toții am intra într_-o aşa deplorabilă cale ? Ce ar fi zis oamenii aceştia dacă ar fi citit în *Epoca* sau în *Timpul,* de pildă : „Se afirmă că d. Ionel Brătianu, în urma unui eveniment din Moldova, şi-a tras un glonț de revolver". *(Aplauze. Mare ilaritate.)* Sau : „Un personaj politic,^ ieşind din biserică, dupe o solemnitate care leagă pe viață, într-un moment de aberațiune, a pus mîna pe un brici şi şi-a tăiat beregata". *(Aplauze.)* Unde am ajunge ? Unde ne-am mai opri ? Ce ne-ar împedica d-a nu viola toate legăturile sociale J Copiii şi-ar plînge părinții, bătrînii şi-ar jeli copiii pînă să primească telegrame de dezmințirea sinuciderilor afişate de o presă fără ruşine, presă în serviciul unei scoale funestă moravurilor publice. *(Aplauze prelungite.)*

Dar, oricît de mare ar fi legitima mea indignare, mă simt dator să declar că tot ce am spus nu priveşte pe tînărul nostru coleg, d. Săveanu. îl cunosc destul ca să nu-l confund cu alții. îl cunosc, şi sper că, mai curînd sau mai tîrziu, va găsi în d-sa destulă putere morală ca să se scuture de robia sturdzistă. Să-mi permită însă să-i atrag atenția asupra unui fapt. D-sa a citat din memorie cuvintele pe cari le-am adresat eu d-lui Sturdza în şedința de la 28 aprilie 1898, cînd m-am asociat la interpelarea d-lui Take lonescu. Mă aşteptam, şi am aci discursul meu. Iacă, d-le Săveanu — căci memoria dvs.

z-a putut înşela asupra nuanțelor — iată ce ziceam eu, provocat de acei cari nu găseau scăpare pentru d. Sturdza decît afirmîno că cele două documente citite de d. Take lonescu sunt din 1894 : . . . .

„Faceți un rău enorm d-lui prim-ministru tăgăduind evidența. Ministru Vlassics scrie în anul acesta, şi mitropolitul a primit, în anul acesta, un asemenea comunicat. Ce, altă apărare nu mai găsiți pentru d. prim-ministru decît că actele ministrului ungar sunt din 1894 ? Ei bine, vă declar că dacă d. prim-ministru afirmă în Parlament că actele acestea sunt din 1894, iar nu din 1898, sau că actele acestea sunt o invențiune, vă declar că-i voi face scuzele mele."

Ei bine, d-lor, de atunci şi pînă astăzi, dovedit-au aceşti adversari neomenoşi că cel d-al doilea document era o plăsmuire, ori un fals ? Nu. Dupe ce trei luni de zile au afirmat că acel document este o născocire, în cele din urmă^ au fost nevoiți să schimbe acuzațiunea. Au recunoscut, neputînd face altfel, că cel d-al doilea document există, că este din 1898, că a fost comunicat mitropolitului Miron, dar că nu este semnat de ministrul Vlassics. Ei şi? Primul document_era semnat de ministrul Vlassics, cel d-al doilea nici de Iesenski ? Ei şi ? Unde e falsul ? D. Take lonescu a citit un document fără început şi fără sfîrşit şi l-a putut crede că este subscris, ca şi celălalt, de acelaşi ministru. Tot ce a citit d-sa era adevărat. Unde e falsul ? în ce ar fi îngreuiat poziția d-hn Sturdza, dacă şi unul şi altul ar fi fost semnate de Vlassics ? în ce ar fi uşurat poziția d-lui Sturdza, dacă numai unul din documentear fi fost subscris de Vlassics ? în sfîrşit, de cine era subscris cel d-al doilea document ? De lankso Benedik ? Cine este acest personagiu ? Inspectorul general ministerial al şcoalelor confesionale româneşti. Mai mult. Amândouă documentele au acelaşi sens, concură către acelaşi scop, se potrivesc, se complectează, fac un tot, se îmbucă unul într-altul ca două stînci înainte de a fi despărțite de izbucnirea unui torent.

Ați terminat, d-le Săveanu, o spun cu regret — şi nu mă sfiesc d-a spune — cu un regret amestecat cu simpatie, ați terminat afirmînd că ceasul dreptate! a sosit pentru d. Sturdza. Nu mă îndoiesc de emoțiunea d-tale, ci mă revăz în d-ta cu toate iluziile mele de-odinioară ! *(Aplauze prelungite.)* Va venî o zi de lumină pentru toți cei sinceri şi curați dintre dvs. Acea zi — o iluzie perdută mai mult — mi se păruse sosită.

Amintiți-vă, d-le Săveanu, de ziua în care mi-am dezvoltat interpelarea mea privitoare la banchetul din Brașov. Ați venit 20—30 tineri din majoritate — mi se pare că erai și d-ta — nu afirm — și m-ați înconjurat cu vorbe bune. Mi-ați șoptit — atît îndrăzneați — mi-ați șoptit, cu lacrămile în ochi, că am dreptate, clar că... ah ! puterea pe cîți amețește ! Sperați încă că d. Dimitrie Sturdza va găsi în el rămășițele unei iubiri ce n-a purtat sincer niciodată fraților noștri și că aceste rămășițe vor fi de ajuns ca să-1 oprească pe marginea abisului, în care v-a rostogolit, tîrîndu-vă cu el în întunecimea din care prea puțini veți mai fi în stare ca să vă salvați. *(Aplauze prelungite.)*

A ! vorbiți de ceasul dreptății. Acel ceas a sosit de mult, dar nu pentru triumful, ci pentru căderea d-lui Sturdza. Vă plîng, dacă vă deprindeți cu metoda d-a povesti istoria așa cum o povestește șeful dvs., așa cum s-a încercat reprezentantul Gorjului să o facă.

Voiți să faceți istorie ? E scurtă și dureroasă. D. Dimitrie Sturdza a ridicat masele în cestiunea națională. Da. în d-sa am crezut. Da. Pe d-sa l-a urmat tineri, bătrîni, studenți, copii, toți din toate părțile curgeau roiuri, mișcați de un sentiment măreț, ce nu trebuia înșelat niciodată. Pusese patimă. Și nu-1 acuz de aceasta. în cauze mari, pasiuni mari. Aveam noi oare motive ca să-1 urmăm ? Aveau motive studenții, a cărora inimă și entuziasm curat ar fi destul ca să explice orice pornire a lor ? Aveau motive serioase acele mase populare ce nu aparțin în fond nici unui partid politic ? Neapărat că da. D. Sturdza fusese de atîtea ori ministru, consilier al regelui; d, Sturdza e om bătrîn ; d, Sturdza a albit în politică ; d. Sturdza era șeful unui partid imens ; d-sa știa că va mai guverna țara; d-sa avea toate ușile deschise; d-sa trecea granița ; d-sa de pretutindeni sosea cu acel aer misterios pe care și-1 dă omul ce pretinde a fi inspirat de cercurile înalte din țară și din străinătate. Cînd un asemenea bărbat politic pune cestiunea națională în Senat și în întruniri publice, direct, categoric, și afirmă că guvernul conservator e dator să se amestece în Ungaria și să rezolve cestiunea națională, era firesc, d-lor, ca noi toți să fi crezut că conservatorii nu-și făceau datoria, că erau un adevărat pericol pentru problemele vitale ale neamului nostru. Gîndiți-vă la pozițiunea d-lui Sturdza și la experiența noastră, gîndiți-vă la marea cestiune pe care o agita și la sentimentalitatea firească a tinerilor entuziasmați, și veți înțelege cum s-a ridicat uriașa furtună de atunci. *(Aplauze.)*

în zadar ilustrul și neîntrecutul orator Alexandru Lahovari, în zadar un bărbat de stat ca d. Carp răspundeau d-lui Sturdza că ar fi o primejdie pentru un popor mic ca să violeze drepturile internaționale, amestecîndu-se în afacerile interioare ale unui stat puternic și independent. în zadar se încercară să-și exprime speranța lor în spiritul de dreptate, care va triumfa în cele din urmă în cercurile conducătoare din Budapesta. Șeful partidului liberal le răspunse acuzîndu-i — nu veți crede — că sunt aliați, ei, boierii din România, cu boierimea din Ungaria. *(Ilaritate. Aplauze.)* Nu credeți... Nu este așa ? Sa citesc cuvintele d-lui Sturdza pronunțate Ja 94 și imprimate în mii de broșuri. Ascultați : „Pe de o parte, ar vrea ceva, pe de alta, n-ar vrea nimic. (Vorbea de guvernul conservator.) Să-și strice popularitatea, dacă mai are, nu-i vine la socoteală. Să-și piardă *amiciția guvernului nobililor maghiari greu îi vine.* De fapt, *boier cu boier se potrivește, își dă mîna, boier cu boier se înțelege. Boier cu țăran f E prea sus unul și prea jos altul." (Ilaritate, aplauze.)*

D-lor, la vîrstă d-lui Sturdza, vorbind astfel și spunînd guvernului conservator să se facă imediat *samsarul-cinstit* în cestiunea națională — mai tîrziu am văzut samsari în pozițiuni înalte, dar calificativul nu l-au meritat. *(Ilaritate!)* Urt bătrîn și șef de partid vorbind astfel, ori îl crezi iresponsabil, ori admiți că are dreptate. Nimănui nu ne-a trecut prin minte specula odioasă. Greșeala noastră a fost că n-am admis posibil decît două ipoteze, și cea din urmă ni se impunea.

Dupe o astfel de frămîntare, la 5 octombrie 1895, d. Dimitrie Sturdza ajunge prim-ministru. Nu trec nici zece zile, și d-sa, fără să fie provocat de nimic și de nimeni din țară, fără să consulte partidul, chiar fără știrea membrilor clin guvern.„

(N. Fleva. Este adevărat.)

într-o bună dimineață apare în Iași. Organele conservatoare nu bănuiră că se va sinucide. *(Ilaritate, aplauze.)* La Iași, banchet... V-aduceți aminte de seria banchetelor... ce de confuziuni ! *(Ilaritate.)*... La banchet, d. Dimitrie Sturdza, în seara de 13 octombrie 1895, ia cuvîntul. Tămîie programul, faimosul program. *(Ilaritate.)* Apoi, ca și cum, din întâmplare, i-ar fi trecut vag prin minte, aruncă cîteva vorbe despre cestiunea națională. Nu, nu-mi voi permite să-i rezum cuvintele. Să le

citesc. D-sa zicea că va vorbi „clar şi neted". Şi vorbi: „Avem să ne abţinem cu toţii de la orice *act de agitaţie* în afacerile interioare ale statelor vecine *şi în special ale monarhiei austro-ungare". (Ilaritate.)* în special ! *(Aplauze.)* Dar tot nu i s-a părut de ajuns. Ascultaţi: „S-a mai răspîndit *încă o vorbă,* că ne *amestecăm în afacerile interioare ale regatului ungar. Nici aceasta nu este adevărat." (Ilaritate.)* Da, se mai răspîndise, aşa din senin, *încă o vorbă... (Ilaritate. Aplauze.)* Dar nici aceea nu era adevărat! La 1893, în Senat, nu vorbise d. Dimitrie Sturdza. La 1894, în Senat, nu vorbise d. Dimitrie Sturdza. Nu d. Sturdza somase pe guvernul conservator ca să facă pe samsarul cinstit. La 1894, în sala „Orfeu", nu d. Sturdza vorbise ! *(Aplauze.)*

Adevăraţii oameni mari, dacă se înşeală, mărturisesc greşeala, avînd destulă mîndrie de a nu tăgădui adevărul şi destulă speranţă că vor îndrepta greşeala. Oamenii mici tăgăduiesc tot, stăruiesc în păcate şi sporesc păcatele cu neadevărul. *(Aplauze.)*

Şi d-ta, d-le Săveanu, crezi că a sosit ceasul de glorie al d-lui Dimitrie Sturdza ? *(Aplauze prelungite.)*

A sosit ceasul, zic oratorii cari au apărat pe şeful lor, să se vadă că nu d. Dimitrie Sturdza destăinuise ceva celor din Austro-Ungaria. Şi ce dovezi au invocat ? Nu e adevărat, zic d-lor, că cele coprinse în documentul semnat de Vlassics pot să se refere la d. Sturdza. întîi, pentru că datele relative la sumele ce se trimiteau peste Carpaţi erau consemnate oficial în bugetul ţărei; al doilea, că contele Kalnoky vorbise cu 18 zile înainte de a lua cuvîntul d. Sturdza în sala de la „Orfeu" ; şi contele Kalnoky în delegaţiunile ungare citase cifre, dovedind că este informat deja de altundeva şi de la altcineva. Vă rog, ce spune contele Kalnoky în delegaţiuni ? că în bugetul României pe anul 1894-95 e prevăzută cifra globală de 520.000 lei pentru bisericile şi şcoalele româneşti de peste hotare. Nu e aşa ? Ei, da, această cifră era înscrisă în bugetul ţărei. Că s-a cheltuit 480.000 din 520.000. Că din această sumă de 480.000 lei, 380.000 au fost trimişi şcoalelor şi bisericilor din Macedonia. Nu e aşa ? Ce afirmă în fond contele Kalnoky ? Că numai 100.000 lei s-au trimis peste Carpaţi şcoalelor şi bisericilor, cari, fără acest ajutor, ar fi trebuit să se închidă. Şi dupe asemenea declaraţiuni totul s-a sfîrşit cu bine, cu linişte. Eu — deşi mai tîrziu — cred că culmea meritului în această cestiune a fost atinsă atunci cînd se putea spune delegaţiunilor ungare că guvernul român trimite românilor de peste Carpaţi 100.000 lei anual, fără ca să se revolte cei din Budapesta, iar culmea ruşinei, cînd guvernul României n-a mai trimis* nici un ban bisericei Sfîntului Nicolae din Braşov. *(Aplauze prelungite.)*

Patriotismul guvernului de la 1894—95 a fost deopotrivă cu tactul ce se cere unor adevăraţi bărbaţi de stat. Fac apel îa conştiinţa unor tineri culţi şi curaţi ca d. Săveanu, şi-i întreb : aţi îndrăzni să acuzaţi un guvern românesc care, făcîndu-şi datoria, ar fi judecat oportun să despartă cifra de 480.000 de lei în 380.000 pentru Macedonia şi 100.000 pentru Ardeal, ca răspuns la verio întrebare ce i s-ar fi pus ? Şi puteţi acuza pe un asemenea guvern că a dat un asemenea răspuns — dacă ar fi dat — izbutind în acelaşi timp timp să vorbească, să dea, să continue a da şi să nu pună în primejdie ceea ce era necesar şcoalelor de peste Carpaţi ? *(Aplauze.)*

Veţi vedea cine a făcut pe delatorul guvernului român.

Contele Kalnoky ştia ce spusese în delegaţiunile ungare. Dar contele Kalnoky acuzase pe d-l Sturdza de agitator, mirîndu-se de acest rol pe care-l luase un şef de partid. Atit i-a trebuit d-lui Sturdza, ca să învăluie pe contele Kalnoky în aceeaşi ură veche ce-o purta d-lui Take lonescu. Da, a voit să se spună categoric ungurilor că ministrul român trimite bani peste Carpaţi în alt scop decît pentru şcoli şi biserici şi că contele Kalnoky a spus neadevăruri delegaţiunilor ungare. Denunţă şi pe unul, şi pe celalt. Cui ? Neapărat, ungurilor. *(Aplauze prelungite, îndelung repetate.)* în interesul cui ? în interesul d-sale şi al ungurilor. *(Mare ilaritate, aplauze prelungite.)*

V-am spus şi vi s-a citit şi de reprezentanţii liberalilor ce cifre a mărturisit contele Kalnoky în delegaţiunile ungare. Ascultaţi acum ce cifre destăinuieşte d. Dimitrie Sturdza, 18 zile mai tîrziu, în discursul său de la „Orfeu". Citesc :

„în anul 1893-94, *preotul Voinea* din Braşov a ridicat asupra *articolului 82* din bugetul instrucţiunei publice, cu *mandatul nr. 169, suma de lei 58.500 şi cu mandatul nr. 1.595* suma de *90.000 lei; d. Diaconovici,* actualul redactor al *Dreptăţei* şi fost redactor la *Rumänische Revue,* a ridicat în acelaşi an şi asupra aceluiaşi articol cu *mandatul nr. 7* suma de *40.000 lei.* Aceste patru sume dau *190.000 lei.* în anul 1894-95,

din *art. 47* al bugetului cultelor şi instrucţiunei publice, s-au ridicat de *prjeotul Voinea* din Braşov cu *mandatul nr. 54* suma de *58.500 lei* şi cu *mandatul nr. 1.854* suma de *45.000 lei,* precum d. *Diaconovici,* directorul *Drep tąței,* cu mandatul nr. *1.159, suma de 2.000 lei, Aurel Mureşanu,* cu *mandatul nr. 4.543,* suma de *5.000 lei.* Aceste patru sume fac *110.500 lei.* Totalul acestor opt condeie din doi ani dă *300.500 lei."*

Vă întreb, d-lor, aşa vorbise contele Kalnoky ? Contele Kalnoky afirmase cifra de 100.000 lei, d. Dimitrie Sturdza o ridică la 300.000 lei. Contele Kalnoky putea să ştie din bu; getul ţărei numele mandatarilor, preotul Voinea, Diaconovici şi Aurel Mureşanu ? Putea să ştie din buget numărul tutulor mandatelor ? Nu înţeleg apărătorii d-lui Sturdza că d-sa, asmuţit de patima răzbunărei, denunţă pe contele Kalnoky ungurilor, că le dovedea, cu numărul mandatelor şi cu sumele„ că o parte din banii pe cari ei îi credeau trimişi în Macedonia, îi primise românii de peste Carpaţi ? Şî nu e evident că d. Dimitrie Sturdza, spunînd numele celor ce primiseră banii, şi apăsînd pe profesiunea lor de redactori de ziare româneşti, nu e evident că voia să dovedească ungurilor că banii erau trimişi în alt scop decît de a ajuta şcoalele şi bisericile ? Ah ! şi ce purtare ! Să cumperi pe un funcţionar public, să-1 conrupi ca să scotocească în sertarele ministrului său, şi apoi datele obţinute prin conrupţiune să le denunţi... Aceasta e şi criminal, şi murdar ! *(Aplauze prelungite.)* E păcat de Dumnezeu ca oameni tineri, culţi şi curaţi ca d. Săveanu să-şi asocieze şi astăzi numele lor la unele acte dezgustătoare.

D. Sturdza a voit să denunţe pe d. Take lonescu, pe el, care ajuta şcoalele şi bisericele de peste Carpaţi, că trimite bani pentru scopuri naţionaliste ; a voit să denunţe pe contele Kalnoky ungurilor că i-a înşelat în delegaţiuni, şi a făcut-o. Iar pentru a fi crezut, a publicat numele persoanelor, articolele din buget, mandatele şi sumele specificate pe fiecare mandat. *(Aplauze.)* Iacă ce vă răspund la cutezătoarea apărare eă cei din Budapesta putea să ştie tot din buget şi din afirmările contelui Kalnoky.

Pe cine n-a acuzat d. Sturdza în 1894 ? Cine a scăpat atunci fără să fie atins de imensa lui ură ? A cruţat pe cineva ? Pe cei cari zăceau în temniţele de la Vaţ şi Seghedin îi acuză că au intrat acolo vînzîndu-şi libertatea pe banii primiţi de la guvernul din Bucureşti şi de la guvernul din Budapesta. Nici femeile lor, nici copiii lor n-au scăpat. Vă amintiţi, desigur, cu dezgust că în lista d-sale figura numele unor doamne şi a unor d-şoare, nume cari, pentru respectul datorit lor, nu trebuiesc pomenite. N-au fost cruţaţi decît aceia pe cari îi numea „martiri exilaţi", îndeosebi acela care se tolănea în saloanele d-lui Sturdza, acela care, dezertînd din raidurile luptătorilor, a preferit rolul mai profitabil de vechil al d-lui Sturdza. *(Aplauze prelungite.)*

Iată ceasul de dreptate şi de glorie, d-le Săveanu.

Şi numai aci s-a oprit rolul funest al d-lui Sturdza în cestiunea naţională ? Cînd am demisionat din Cameră, am spus colegilor mei cari mă îndemnau să rămîn în lupta din Parlament că mi-ar fi imposibil ca să mai văd pe banca ministerială pe acela care dezbinase comitetul de peste Carpaţi. Şi pentru mine aceasta este cel mai greu păcat al d-lui Dimitrie Sturdza. Atunci nu m-am explicat. Acum, crezînd că nu mai vatăm cauza celor de dincolo, mă voi explica.

D-lor, eu cunosc natura imposibilă a şefului liberalilor. într-un cuvînt, îl voi defini. Acest om nu poate ierta pe nimeni dacă i-ar ieşi din cuvînt. Un om de sfat e pentru d-sa un duşman. Nu-1 asculţi în toate şi oricînd ? Eşti, trebuie să fii obiectul urei şi al răzbunărei sale. Te faci rob ?• Bine. Nu ? Nu e altă scăpare decît să-i devii despot dacă poţi. Acest om nu pricepe decît sau să-i fii rob, sau să-ţi fie rob. *(Aplauze prelungite.)* Iacă psihologia redusă la un cuvînt a şefului liberalilor. *(Ilaritate. Aplauze.)* Acum veţi înţelege.

D-lor, noi — deşi mult mai tineri — în Ligă, nu ne-am abătut de la regula de conduită : „cei de dincolo să-şi aleagă calea şi mijloacele, noi nu cunoaştem împrejurările în care se desfăşoară politica lor, n-avem nici chemarea, nici complecta pricepere de a le spune ceea ce trebuie să facă". D. D. Sturdza le-a cerut ca să nu stea în judecată, ci să treacă hotarele şi să vie aici la noi. Mă mir că d. Săveanu mai crede încă că acest sfat era în interesul cauzei naţionale ! Mărturisesc că eu n-am înţeles de la început. Sfatul d-lui Sturdza n-a fost ascultat. E inutil să vă mai repet scena din pădurea de la Sibiu. Bătrînul Raţiu a crezut că este în interesul cauzei să se jertfească, că, cetăţean al Ungariei, este dator să se supuie legilor ei, oricît de nedrepţi ar fi judecătorii lui. Atît a fost de ajuns. D-aci ura. Din această cauză d. Sturdza s-a pornit cu înverşunare contra tuturor cari nu-l ascultaseră, îndeosebi contra marelui

bătrîn. Şi pe acest om, pe care soţia şi copiii l-au dus şi coborît pe braţe în temniţă, d. Sturdza l-a acuzat că şi-a vîndut pe bani libertatea ultimelor zile. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)* Vin evenimentele graţierei. Comitetul de dincolo, unit prin luptă şi prin suferinţele temniţei, e liber. Ce era mai firesc ? Să rămîie unit şi dupe suferinţe. Nu, d-lor, a trebuit să fie divizat. îngustimea de minte, micşorimea de inimă şi puterea de aici i-a dezbinat pe cei de dincolo. Ieşiţi din temniţă, abia încep să lucreze, pregătind un mare sfat al lor, şi de aici, din Bucureşti, de un om de casa d-lui Sturdza, se trimite unui redactor din Sibiu un ordin formal ca, sau Raţiu şi cu cei cari vor ţinea cu dînsul să fie reduşi la rolul de giranţi ai *Tribunei,* primind conducerea ei politică din Bucureşti, sau redactorul şi cu colegii săi să se opuie de a da registrele ziarului bătrînului Raţiu. în acel memoriu li se poruncea : în caz cînd Raţiu va insista, să se opuie, să se opuie chiar dacă vor interveni jandarmii unguri. Vă mărturisesc că am rămas uimit. Era uşor de prevăzut dezastrul. Atunci m-am hotărît să spui tot adevărul acelui bărbat pe care nu mi-l amintesc decît cu o profundă pietate şi nemărginită durere. Acelui om, pe care nu l-au înţeles niciodată în virtuţile lui nici unul din cîţi pretind că i-au rămas fideli, i-am spus faptele şi siguranţa mea că comitetul de dincolo va fi dezbinat de cei din Bucureşti. El m-a convins ca să expui situaţia întreagă d-lui Dimitrie Sturdza. I-am spus tot, avînd o slabă îndoială că nu ar cunoaşte ceea ce eu citisem. Şi nu mi-a răspuns nimic. A tăcut. Şi a lăsat, d-sa avînd puterea, ca ordinul „martirului exilat" să-şi producă efectele. Şi ştiţi ce s-a întîmplat: o scenă dureroasă... bătrînul Raţiu n-a putut intra în redacţia ziarului său decît cu forţa. în urma acestei scene, urzită de aici, cauza celor de dincolo primi o lovitură teribilă : comitetul naţional s-a rupt în două. Iacă, d-îe Săveanu, cel mai mare păcat al şefului dvs. *(Aplauze.)*

Şi cînd, d-le Săveanu, şeful dvs. denunţă ungurilor cifre, nume şi mandate, cînd se încearcă să păteze gloria bărbaţilor de dincolo, cînd se amestecă în cauza lor şi o micşorează, din egoism şi ură, cînd îndeamnă pe oamenii săi să urzească cea mai detestabilă intrigă, cînd dezbină comitetul naţional al celor de peste Carpaţi, d-ta pretinzi că a sosit ceasul de triumf pentru d. Sturdza ? Triumf în cestiunea naţională ? A sosit ceasul judecatei, şi toţi românii l-au judecat şi l-au osîndit ! *(Aplauze prelungite.)*

Despre soluţiunea guvernului conservator, despre legea care reglează de veci drepturile bisericei Sf-tului Nicolae din Braşov ce s-a zis ? Reprezentantul Gorjului şi d. Săveanu au afirmat că soluţiunea este a d-lui Sturdza, coprinsă într-o notă adresată baronului d'Aerenthal, ba chiar că soluţiunea d-lui Sturdza era şi mai bună, deoarece suma care trebuia să producă perpetuu şi anual renta de 38.500 lei se propusese să fie depusă la mitropolitul din Sibiu. Şi aţi auzit cu ce emfază de bun ortodox citea reprezentantul Gorjului titlurile mitropolitului din Sibiu. Serios ? înţeleg ca inginerii, cari în profesia lor au făcut opere mărețe, cînd se amestecă în politică să-şi dea seama de ceea ce ştiu şi ceea ce nu ştiu, de ceea ce e posibil şi ceea ce nu e posibil.

Al cui era dreptul ? Cui se cuvenea renta ? Fireşte că din cel mai depărtat trecut, Muntenia şi Moldova datorau bisericei S-tului Nicolae din Braşov ceea ce datorau, iar nu Mitropoliei din Sibiu. Şi niciodată nu s-a dat prin mitropolitul din Sibiu ceea ce se cuvenea bisericei din Braşov. Mai mult. Mitropolitul, fiind capul bisericei, cu timpul s-ar fi putut denatura dreptul bisericei Sf-tului Nicolae, confundîndu-se dreptul acestei biserici cu un drept inexistent al Mitropoliei. Ş-apoi cîtă primejdie cînd s-ar fi putut crede că acel capital aparţine Mitropoliei !

S-a zis că capitalul se depune îa o casă de stat din Budapesta care nu este casă de depuneri şi consemnaţiuni, ci „o casă centrală". D-aci ar urma o primejdie. Guvernul Ungariei să crează într-o zi că acel capital îi aparţine şi să aplice legea din 1883, maghiarizînd astfel şcoalele din Braşov ***cu*** banii României. în acest scop, reprezentantul Gorjului a citit o apreciere a unui ziarist conservator. Uită oare d-sa spaima ce avea toată românimea de orice pas ar fi făcut d. Sturdza în cestiunea naţională ? Cine-şi aduce aminte de fiorul care coprinsese România uşor va înţelege că orice ar fi propus d. Sturdza fatal s-ar fi crezut compromiţător pentru cauza bisericei şi a şcoalelor din Braşov.

La aprecierea citită de d. reprezentant al Gorjului să citesc şi eu aprecierile organelor din Budapesta, a organelor banfiste şi naţionaliste. Iată, d-lor, cum judecă aceste organe soluţiunea dată de guvernul conservator. *Egyetertes* de la 2 februarie, vorbind de capitalul ce se va depune la „Casa de depuneri",

fie şi „centrală", se exprimă cu o evidentă mîhnire şi melancolie :

„El asigură şcoalelor în *permanenţă* sprijinul material al României. Ceva mai mult: de aci înainte Ministerul ungar de Instrucţiune *va reaminti în fiecare an bisericei S-tului Nicolae că datoreşte recunoştinţă României" I* Iar ziarul banfist *Maghiar Szb* scrie revoltat : „Azi curge munca de subminare pentru dărîmarea liberalismului, *dar maghiarizarea e deja pe faţa lăsată în prada duşmanilor săi.* Iredenta valahă tinde, d-a dreptul, contra integrităţei statului ungar... Ne este oare permis, nouă, ungurilor, să ne facem complicii acestor bandiţi?... *Guvernul ungar a consimţit ca România să depună suma de 953.000 lei la această casă. Jugul caudian* sub care a trecut pactul referitor la aceasta este următorul : *cei 953.000 lei vor fi depuşi în hîrtii de stat române, nu ungare. Guvernul ungar este îndatorat a plăti regulat* bisericei din Braşov, care întreţine şcoala, *dobînzile capitalului alocat.* Dacă guvernul ungar, din orice motiv, ar reţine banii în cestiune, *atunci întreg capitalul revine guvernului român,* respectiv se menţine pretenţiunea de drept privat, *azi definitiv recunoscută,* asupra capitalului bisericelor întreţinătoare de şcoli. Guvernul ungar n-are nici un drept a controla la ce scop folosesc banii. *Biserica care întreţine şcoala va dovedi numai cu date în cifre că din totalul veniturilor întreţin şcoalele."*

Articolul se sfîrşeşte cu cuvintele : „Cauza maghiarizare! a fost pactată : *răstigniţi dar şi pe apostolii maghiarizărei".*

Vedeţi, d-lor, cum privesc organele ungare, naţionaliste, soluţiunea la care guvernul conservator a ajuns în privinţa, bisericei şi a şcoalelor din Braşov. Şi au dreptate. Reprezentantul Gorjului s-a pronunţat cu o uşurinţă premeditată. în adevăr, renta este perpetuă. Pactul se face între două state. Titlul va fi nominativ pe numele bisericei S-tul Nicolae din Braşov. Un asemenea titlu rămîne hîrtie albă în ziua cînd guvernul din Budapesta va voi — ceea ce noi nu putem crede — să-1 negocieze. Şi dacă renta, sub un pretext oarecare — lucru greu de admis — nu ar mai fi servită bisericei, biserica rămîne în toate drepturile ei faţă de România. Şi înţelegeţi bine că România, neputînd plăti de două ori aceeaşi datorie, nu se va găsi un guvern român care să plătească Ungariei, iar nu bisericei din Braşov..*(Aplauze.)*

Nu mai rămîne decît un singur punct invocat în slaba apărare ce s-a făcut d-lui Dimitrie Sturdza. S-a citit o notă pe care d-sa o adresase baronului d'Aerenthal, şi din această notă s-a tras, cu o grabă explicabilă, concluziunea că în propunere stă meritul, şi propunerea este a d-lui Sturdza.

în ce zi a adresat nota aceasta d. Sturdza ? La 28 noiembrie 1898. Şi cînd dezvoltase interpelarea sa d. Take lonescu ? La 18 aprilie 1898. După şase luni de discuţie, de agitaţie a spiritelor, se deşteaptă şi d. Dimitrie Sturdza ! Ei, daţi-mi voie să exprim oarecari îndoieli asupra unor cuvinte cu cari i s-a răspuns d-lui Sturdza de ministrul Austro-Ungariei. în şease luni... cîte nu se petrec ? Cîte combinaţiuni, cîte presiuni, cîte rugăciuni, cîte... Nu cunosc bine raporturile diplomatice, dar îmi închipui că n-ar fi imposibil să obţii, în timp de şease luni, oarecare cuvinte de mîngîiere pentru un prim-ministru în primejdie, mai ales cînd acel prim-ministru servise aşa de bine cauza maghiarilor, sub cuvînt că apără cauza românilor. *(Aplauze, ilaritate.)* Pentru un cuvînt de milă, or de silă, nu se turbură pacea a două state. De un aşa cuvînt, aţi văzut cu ce disperare s-au agăţat, ca de un pai, apărătorii d-lui Sturdza. Citiţi, d-lor, ceea ce reprezentantul Gorjului într-adins a omis d-a citi, din răspunsul baronului d'Aerenthal, şi veţi înţelege bine de ce putea să fie capabil un asemenea prim-ministru. Ministrul Austro-Ungariei, în răspunsul său, îi scrie d-lui Sturdza : *„Recunoscînd dreptatea punctului nostru de privire,* excelenţa-voastră aţi binevoit a-mi da asigurarea că *fără a aştepta demersul meu, şi chiar de la intrarea în funcţiune a ministerului liberal, ordine au fost date în sensul mai sus menţionat organelor competente."*

Iată cuvintele cari vă ard şi înfierează pe acel prim-ministru care n-a mai aşteptat nici un demers pentru ca să oprească renta imediat ce a venit la putere. Avea dreptate să nu citească aceste cuvinte. *(Aplauze.)*

Să judecăm serios, d-lor. A fost o nebunie să fi crezut unii din noi că d. Sturdza ar mai fi putut servi renta şcoalelor din Braşov. Sunt fapte cari distrug unele drepturi în oamenii politici. D. Sturdza, d-sa personal, nu mai avea dreptul ca să trimeată renta, D-sa acuzase pe d. Take lonescu că trimite bani peste Carpaţi ca să cumpere suflete, ca să agite ; d-sa denunţase pe contele Kalnoky că indusese în eroare delegaţiunile ungare ; d-sa denunţase dar ungurilor că subvenţiunea

nu era pentru scoale şi biserică, ci în scop de agitaţiune. D-sa era prizonierul păcatului săvîrşit. Guvernul ungar, d-sale, numai d-sale, avea tot dreptul de a-i ţine limbagiul următor : „De la d-ta ştim la ce serveşte subvenţiunea, d-ta cel puţin nu o mai poţi plăti". *(Aplauze prelungite, îndelung repetate.)*

în adevăr, îndată ce guvernul Sturdza cade, guvernul d-lui Aurelian plăteşte renta, fără ca relaţiunile diplomatice dintre noi şi Ungaria să se turbure. *(Aplauze prelungite.)*

A ! cînd te-am auzit pe d-ta, d-le Săveanu, explicînd acest fenomen, ce nu poate avea decît o singură explicaţiune... iartă-mi cuvîntul... îl spun cu vechea simpatie ce am avut pentru d-ta şi am încă... iartă-mă... mi-a fost milă de d-ta. Ai căutat o scuză. Ai zis : dacă guvernul Aurelian a plătit renta (rentă, subvenţiune, mi-e indiferent, ştiu că şi d. Sturdza a^numit-o o dată despăgubire), cauza e că a fost de scurtă durată. De ce, d-le Săveanu, nu fuse guvernul d-lui Sturdza de scurtă durată, numai să fi plătit acea datorie sfîntă ? *(Ilaritate. Aplauze prelungite.)* Dar, d-le Săveanu, primele zile de guvernare ale d-lui Sturdza aşa de mult îl învechise, încît părea o guvernare de lungă durată ? Şi ştii că din primele zile refuză d-a mai plăti renta. *(Mare ilaritate. Aplauze.)* Din primele zile sosiră cei cari reprezintau legal biserica S-tului Nicolae din Braşov, dorind să li se dea ceea ce era indiscutabil : dreptul lor. Au umblat din uşă în uşă, aşa cum sună tristul distih al moţilor, în care-şi exprimă durerea că munţii lor sunt încărcaţi de aur, iar ei cerşesc nefericiţi din poartă în poartă. Reprezentanţii bisericei din Braşov au bătut la toate uşile, şi unele li s-au deschis. S-au găsit funcţionari superiori cari au crezut că le îndulcesc necazurile poftindu-i la masă, la un pahar de vin bun. Uşa d-lui Sturdza a rămas încuiată şi renta lor neplătită. *(Aplauze prelungite.)*

Nu vă rămîne dvs., celor cari vă opintiţi în zadar să vă apăraţi un şef fatal d-voastră şi ţărei,_ nu vă rămîne decît o dibăcie : să nu mai faceţi istoria acelui timp de ruşine şi înjosire naţională. *(Aplauze.)* închideţi-o, căci este plină de pete : urmele d-lui Sturdza sunt stropite cu picături de sînge ; sîngele cel mai curat al neamului nostru ! *(Aplauze prelungite.)* Ce, mai speraţi, oare, că, falsificîndistoria, veţi izbuti să uluiţi conştiinţa poporului român ? Ştiu bine că una din armele ruginite ale şcoalei sturdziste este şi mania de a migăli cifre, de a împerechea nume, de a silui unele rînduri, de a tăbărî pe cîte un cuvînt. Din toate, însă, din peticele, ca şi din documente întregi, nu sunteţi în stare să scăpăraţi un adevăr. *(Aplauze.)* Şi vă închipuiţi că faceţi istorie ? Cine nu a înţeles astăzi ce fel de istorie este istoria sturdzistă ?

Aşa voiţi să scăpaţi de răspunderea trecutului şi să micşoraţi marele merit al guvernului conservator în cestiunea şcoalelor din Braşov ? Vă înşelaţi. Destul aţi rătăcit sufletele entuziaste, destule pagine aţi mototolit, destule evenimente aţi întunecat ! Dvs. întemeiaţi istoria pe patimă. Şi barem d-aţi fi agitaţi de patimi extraordinare prin mărimea lor... stînd drept şi eroic în faţa adversarilor... n-aţi avea dreptate, dar aţi avea o scuză. Mărimea patimei ar micşora imoralitatea ei. Dar nu : oameni mici, patimi mici: perfidie imensă şi bărbăţie nulă. în aşa luptă revăd epoca de decădere a republicelor din Italia. Aceeaşi morală, aceeaşi lipsă de scrupule. Urmaşii eroilor încetaseră de a se mai bate. Se pîndeau ascunşi pe dupe ziduri, izbind pe adversarii dezarmaţi tocmai cînd se aşteptau mai puţin. Broşurile dvs. sunt la fel. Ele apar din senin, şi loviturile ce daţi au aceeaşi valoare morală. E o pagină din istoria dvs. ? O umflaţi. E o pagină din istoria adversarilor dvs. ? O mototoliţi. *Şi,* cînd păcatul ce vă priveşte e prea mare şi petele indelibile, vă frecaţi pergamentul, îl frecaţi cu moloz, sperînd cu înţestare că veţi şi şterge dovada micimei dvs., după cum speraţi că veţi şterge prin neadevăr cea mai frumoasă pagină a guvernului conservator, scrisă de veci prin legea de astăzi. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Şcoala sturdzistă nu respectă liniile mari ale unei epoci, nu respectă reliefurile mari, detestînd orice a luat proporţii uriaşe şi i-a stat împotrivă. Semnul civilizaţiei nu există : să recunoşti în culmea mîniei ceea ce este măreţ în adversarii tăi! Nu, ci în culmea liniştei — dacă aşa suflete pot avea linişte — citiţi cu fanatism ceea ce stă scris pe frontispiciul şcoalei dvs. : „Toţi cel de aici sunt cinstiţi, învăţaţi şi de talent; toţi cîţi nu sunt aici n-au nici cinste, nici ştiinţă, nici talent." *(Aplauze prelungite.)*

Un exemplu : admirabilul profesor şi coleg al nostru, d. Anghel Demeţriescu, care şi-a consacrat o bună parte din viaţă în studiul proîund şi senin al figurilor însemnate din istoria renaşterei noastre, care a izbutit să le dea forma şi viaţa lor în pagini sculpturale, îmbogăţind limba, hrănind sufletele, dînd un avînt nobil tinerimei, se opreşte, cu mintea

sa pătrunzătoare, asupra măreţei figuri a lui Barbu Catargi. D. Anghel Demetriescu, dupe ani de muncă, scrie biografia ilustrului bărbat de stat. Operă întinsă şi de mare valoare î Ce susţine d-sa în biografie ? Că Barbu Catargi era un orator extraordinar, un temperament robust şi de o impetuozitate impunătoare, o glorie reală, nu numai a partidului conservator, ci şi a patriei noastre. *(Aplauze.)* Atît a fost de ajuns, pentru ca să curgă broşurile d-lui Sturdza. Şi ce voia să dovedească d-sa ? Că seninul şi admirabilul profesor a falsificat istoria, iar că ilustrul bărbat de stat era un om mic. Iacă şcoala sturdzistă. *(Aplauze prelungite.)* Ea nu vede nici luminele fulgerătoare, întunecată de mînie ; nu înţelege nici figurile cari se ridică dasupra unei epoci schilodită de ură ; nu admiră gloriile unui popor, sentimentul ei de admiraţiune fiind distrus de interesele mici şi trecătoare. *(Aplauze.)*

Ce istorie poate plămădi o asemenea şcoală ? Să fie o caricatură, cel puţin? Nu. In caricatură tot este un pic de adevăr. în caricatură este un suflet în care proporţiile sunt exagerate, fără echilibru; dar e ceva, .rămîne ceva, la care poţi privi şi poţi învăţa ceva. Ş-apoi, la caricatură ţi se cere talent. *(Ilaritate.)*

D-lor, închipuiţi-vă că pe un călător îl prind în mijlocul nopţei şi al codrului secular aceia cari trăiesc din jaf şi pradă. Vedeţi scena : îl leagă, îl lovesc, îi sparg capul, îl umple de sînge, îl schilodesc, îl jefuiesc şi pleacă, lăsînd în urma lor o masă diformă de carne amestecată în pulbere şi sînge. Mai este om ? Nu-ţi vine să crezi. Este o caricatură de om ? Nu, ci o tragedie înfiorătoare, un nomol de carne palpitîndă, în care viaţă n-a mai rămas decît pentru a-i prelungi durerea. Tîlhărie la drumul mare ! Ei bine, aceeaşi metodă de a tîlhări istoria este metoda şcoalei sturdziste. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)* Din figura unui om mare distrug tot, cu o ferocitate de sălbatici. Nici barem caricatura lui nu mai , rămîne, ci numai o bucată monstruoasă, scăldată în fierea autorilor şi tăvălită în injurii şi noroi. *(Aplauze prelungite.)*

A ! d-lor, fiţi însă încredinţaţi că istoria cea adevărată se va răzbuna contra invaziunei micilor barbari. Se va răzbuna contra celor ce trebuiau să rămînă arhivari-şi pe cari tristele împregiurări i-a ridicat pe banca "ministerială, iar răbdarea poporului i-a tolerat acolo unde nu se cădea să fie. Urmaşii noştri, cînd vor deschide tomul gros al istoriei, în rîndurile ei, pe mulţi din ei nu-i yor găsi nici pomeniţi. Unora abia le va găsi o slabă urmă. Viitorimea însă nu va găsi semnul existenţei lor, ca pe o floare prinsă şi uscată în volumul trecutului nostru, uitată acolo de o mînă gingaşe, de un suflet pur şi eterian, ci ca pe nişte capete de muşte, strivite do capriciul întîmplărilor. *(Aplauze prelungite.)* Şi istoricul, privind la aşa urme şi amintindu-şi timpurile de astăzi, va şopti surîzînd,, la fiece căpuleţ turtit : acesta s-a amestecat în cestiunea naţională şi n-a plătit renta şcoalelor... acesta a speculat toată viaţa memoria unui om mare, şi ar fi făcut atîta rău, cît celălalt bine, dacă ar fi putut... acesta... *(Ilaritate, aplauze.)*

Dar să sperăm, d-lor, că se vor găsi şi oameni cu o nemărginită îndurare, cari vor şterge şi aceste mici pete din paginile istoriei noastre. Să sperăm că va veni în curînd ziua în care oamenii, animaţi de un ideal care trece peste marginile prezentului, vor birui cu desăvîrşire această şcoală, care înăbuşeşte orice, iluzie şi orice aspiraţiune mîndră şi generoasă. Să sperăm că dacă unii se mai resimt de atmosfera acelei scoale, cum un soldat ieşit din bătălie miroase încă a praf de puşcă, să. sperăm că timpul îl va scutura şi purifica pe deplin. Să sperăm că pe cei sinceri şi cu iluzii, cari n-au izbutit încă să se lepede de o şcoală funestă, îi vor zgudui timpul, şi noi îi vom convinge, spre binele lor, spre binele nostru şi al patrieL *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 25 NOIEMBRIE 1900, RĂSPUNS LUI G. D. PALLADE

D-lor deputaţi, am ascultat pe d. Pallade două zile interpelînd şi repetîndu-şi interpelarea. L-am întrerupt o singură dată, mai mult ca o atenţiune delicată pentru Parlament decît ca o manifestă rea intenţiune pentru d-sa. I-am spus că nu tot ce este în latineşte este şi de origină romană.

Dar d. Pallade s-a crezut obligat să răspundă cu acel uşurel şi bine cunoscut dispreţ al partidului liberal pentru toţi oamenii cari se mai preocupă cu lucruri abstracte, ideale, ca să nu zic înalte.

Cu o dezinvoltură de mare maestru şi cu o ironie în care se vedea mai mult iritaţiunea decît potrivitul cuvînt, mi-a replicat: „D. Delavrancea are mai mult reminiscenţe poetice decît juridice".

D-le Pallade, eu ştiu că retorica mea e plină de cusururi, dar oricît de inferioară ar fi — să nu vă supăraţi — n-aş lua lecţiuni de la dvs. *(Aplauze.)* Iar dacă ar fi să reîncep dreptul roman, la d-ta nu m-aş gîndi, chiar cînd n-aş mai găsi nici un profesor. *(Aplauze.)*

As dori să ştiu, d-le Pallade, de ce vă supăraţi cînd vă afirm că „fiat Justiţia, pereat mundus" nu vine de la mama Roma, pe care o invocaţi cu atîta căldură ? De ce vă supăraţi cînd afirm că formula dvs. este medievală, că ea aparţine unei epoci cu alte inspiraţiuni, credinţe şi moravuri ca ale poporului roman ?

Regret că n-aveţi noroc în citaţiuni. Nenorocul acesta vă urmăreşte de la şeful dvs. V-aduceţi, desigur, aminte cînd marele şef, în mania sa obicinuită, striga: „«Să fim cum suntem, sau să nu mai fim», cum ziceau străbunii noştri romani !" Şi de cîte ori repeta formula aceasta, vrînd-nevrînd, eu mi-aminteam de Loyola, iar nu de străbunii noştri! *(Aplauze.)*

Direcţiunea dvs. suferă de citaţiuni anapoda. Cînd vă pomeneau de logodna dvs. cu socialiştii, şeful dvs. cita pe Justinian, în dreptul internaţional. *(Ilaritate.)* Mai zilele trecute — urmăream discursurile de la „Dacia" **T** — iarăşi şeful dvs. vroia să dovedească că toate popoarele au avut filozofi. I-a căşunat pe filozofi. *(Ilaritate.)* Şi ce dovadă! Ce raţionament! Ce logică de om cult! Dovadă, zicea d-sa, că toate popoarele au avut filozofi e că grecii au avut pe Platon ! Apoi o mai bună dovadă că sunteţi la prima scoarţă a culturei ar fi greu de făcut. *(Aplauze. Ilaritate.)*

D-le Pallade, nu vă revoltaţi; dar fără nici o prealabilă preparaţiune vă asigur că „fiat Justiţia, pereat mundus" este în latineşte, dar nu vine de la romani, şi nu-l veţi găsi, mai puţin, în textele jurisconsulţilor romani, fiindcă nu poate fi în sufletul, în geniul practic al poporului roman.

Cine a înţeles cît de puţin acest suflet puternic şi sigur în creşterea lui dintr-odată vă va spune că absolutul din fraza citată nu putea trece, la nici o epocă, prin mintea romanilor. Baza marelui imperiu a fost energia, simţul realităţei, relativitatea practică, şi îndeosebi trecerea peste cele mai nobile abstracţiuni în urmărirea unui scop concret. Injust era şi pentru ei peirea unui inocent, a mii de nevinovaţi şi a atîtor cetăţi fără vină ; dar nu o asemenea injustiţie putea opri puterea cea mai cuceritoare care a existat vreodată în lume. Un asemenea popor care n-ar fi dat o bucăţică din imperiu pentru o justiţie evidentă ar fi surîs de cugetătorul care ar fi formulat idealul său absolut de justiţie în cuvintele „fiat Justiţia, pereat mundus". *(Aplauze.)*

Dar, d-le Pallade, „summum jus, summa injuria" este o cugetare romană. Şi cine gîndeşte astfel exclude formula pe care d-ta o crezi romană.

Sunt sigur că vă veţi convinge dacă veţi răsfoi acasă o părticică măcar din literatura juridică a vechei latinităţi. Dar nu aci este greşeala dvs., adevăratul dvs. păcat, ci în altă

parte. întreaga istorie a partidului liberal, din acest punct de vedere, se poate rezuma în patima cu care pururea a căutat să elimineze din organismul său tot ce gîndeşte original şi într-adevăr româneşte, fie în proză, fie în versuri. *(Aplauze prelungite.)*[1] Nu este timp de a discuta în întregimea ei această problemă. Este destul să vă spun că Bălcescu a fost cel mai prigonit de liberalismul de odinioară, el, care ar fi trebuit să fie o glorie neperitoare nu numai a ţărei, dar şi a partidului liberal. *(Aplauze.)*

Ilustrul Ion Brătianu, cîteva luni înainte de moartea sa, ne spunea emoţionat : „Lui Bălcescu ar trebui să-i ridicăm monumente. Regret că nu l-am înţeles cînd eram tînăr." Ion Brătianu era prea mare ca să nu-şi îndrepte erorile, chiar la adînci bătrîneţe. Regret că dvs., tineri, n-aveţi puterea de a vă învinge şi de a recunoaşte adevărul pe care un bătrîn a avut-o, izbutind să fie mai tînăr şi mai cu elan dacît toţi urmaşii săi îmbătrîniţi prea devreme.[2] *(Aplauze.)*

înţeleg ca d. Pallade să aibă motive de a fi mîhnit pe un gen literar, pe satiră, bunioară *(ilaritate, aplauze),* dar nu înţeleg să-şi întindă dispreţul d-sale de om de stat asupra întregei sfere literare. Şi apoi, d-sa ar trebui să înţeleagă că excesul de urbanitate cu care a fost tratat de d. ministru de^război nu-i dă dreptul la o suficienţă pe care nu o justifică cu o valoare într-adevăr suficientă. *(Aplauze.)*

Direcţiunea partidului liberal ar trebui să vadă că comite un păcat contra ţărei despreţuind pe aceia cari au lucrat şi lucrează pentru ridicarea nivelului nostru artistic şi literar. *(Aplauze prelungite.)*

[1] în 1900 Delavrancea evoluase de la gruparea liberală disidentă condusă de P. S. Aurelian la cea conservatoare-junimistă. în 1900 era instalat, în Parlament, pe băncile rezervate conservatorilor junimişti. De aici îşi tatona adversarii politici cu acele spirituale, mult gustate „intervenţii din bancă". Şi tot de aici pornea spre tribună pentru a dezvolta interpelările.

în epocă, junimiştii erau cunoscuţi ca o grupare politică de personalităţi (fiind — oum se istpuine azi în literatura politologică — ^partid de cadre"), lipsită de mase (spre deosebire de liberali, care aveau un bine organizat partid, cu o masă constantă de aderenţi şi un electorat compact). Dar dacă erau lipsiţi de o grupare mai largă, junimiştii se puteau mîndri cu faptul că dispun de personalităţi intelectuale de prestigiu (universitari, scriitori). Adeziunea lui Delavrancea, la începutul veacului, la. gruparea condusă de P. P. Carp, verifica — se spunea — valoarea exemplară a acestei realităţi. Pasajul acesta din discursul lui Delavrancea vrea să sublinieze tocmai ideea că la liberali nu-şi putea afla locul firesc „tot ceea ce gîndeşte" (n. red.).

[2] Neînţelegerea dintre Bălcescu şi I. C. Brătianu, C. A. Rosetti în perioada revoluţiei din 1848 (şi a exilului) este îndeobşte cunoscută. Regretul tardiv al lui Brătianu de a nu fi omagiat cum se cuvenea -memoria lui Bălcescu, chiar dacă sinceră, nu putea acoperi dezacordul de principii între democratismul revoluţionar al celui ce scrisese ***Question economique*** şi liberalismul programatic, dar degradat al conducătorului partidului liberal (n. red.).

DISCURS ROSTIT IN CAMERĂ LA 1 DECEMBRIE 1900[1]

D-lor deputaţi, onor. reprezentant al partidului liberai, d. Ionel Brătianu, a început ouvîntarea d-sale cu o declaraţiune solemnă, făgăduind că va fi obiectiv, evitînd orice personalitate care ar turbura şi micşora dezbaterile Parlamentului. Mă aşteptam, vă mărturisesc, cu oarecare îndoială, la această obiectivitate fie şi relativă, căci o obiectivitate absolută este o

[1] Ia 1900 Delavrancea era deputat conservator, trecut în partidul conservator (gruparea junimistă) prin părăsirea, împreună cu **N.** Fleva, a grupării liberale disidente condusă de P.S. Aurelia-n. La 1 decembrie 1900, cînd a pronunţat Delavrancea acest discurs, în fruntea ţării se afla guvernul conservator condus de P. P. Carp. Guvernul Carp s-a constituit la 7 iulie 1900, succedîndu-i guvernului G. Gr. Cantacuzino-Nababul care, instalat în aprilie 1900, nu a putut rezista mai mult de cîteva luni. Dar nici guvernul Carp nu a rezistat mult, demisionând la 13 februarie 1901. Guvernul Carp nu a putut supravieţui mai mult din cauza disensiunilor interne din cadrul partidului (şi al guvernului) conservator, ca şi a situaţiei economice grele, România trăind atunci fenomenele unei adevărate crize sub raport economic. Guvernul junimist-conservator P. P. Carp (a cărui demisie a fost provocată în primul rînd de conjuraţia conservatorilor puri şi a grupării takiste) a fost succedat de un nou cabinet (al doilea) D. A. Sturdza (1901—1904).

Perioada — scurtă — a guvernării lui P. P. Carp a fost extrem de agitată, guvernul (Maiorescu deţinea portofoliul justiţiei) avînd de făcut faţă unor acute dificultăţi. în Parlament, Carp, Maiorescu şi unii deputaţi guvernamentali duc adevărate bătălii, fie pentru apărarea unor proiecte menite să rezolve unele dificultăţi financiare presante, fie să respingă atacurile liberalilor, cărora li se asociau unele cercuri conservatoare (generalul G. Mânu, G. Gr. Cantacuzino, Take lonescu). Discursul lui Delavrancea, rostit la 1 decembrie 1900, se înscrie printre piesele repre-

imposibilitate, o pretenţine glumeaţă, o încumetare care ar dovedi mai mult abilitate decît reală dragoste de adevăr.

D-ior, fiecare din noi are atîta experienţă ca să deosebească dorinţa manifestă de a fi, cît omeneşte este cu putinţă, obiectiv, de acea deghizare a patimeior, de acea prefăcută obiectivitate a pretenţioşilor, a cărora viaţă este o continuă abilitate, înţeleasă chiar de acei cari abia sunt la începutul experienţei lor de oameni. Nu e unul dintre dvs. care să nu distingă meşteşugirea plănuită de îndeplinirea înaltei datorii de a fi sincer în dezbaterile Parlamentului.

Ne-a făgăduit însă d. Ionel Brătianu că va rămînea senin, obiectiv, că se va ridica dasupra dibăciilor cunoscute. L-am ascultat. Vă voi da o dovadă de cum înţelege d-sa seninătatea obiectivă a dezbaterilor.

Să iau o parte politică din discursul d-sale. Sper că veţi înţelege sufletul omului care aspiră la seninătatea deplină, neatinsă de pasiunile zilnice. D-sa ne zicea : „D. prim-ministru a fost un om mare, în 1884. D. prim-ministru a fost un capital mare al ţărei, în 1888. D. prim-ministru a fost o speranţă măreaţă, în 1895. D. prim-ministru a fost o lumină în 1899"... Aţi înţeles ? Iată un adversar care recunoaşte momentele de

zentative ale disputelor angajate, de guvernul Carp. Delavrancea face aici un scurt istoric al tribulaţiilor sale politice (în altă parte, chiar în acest_ volum, istoricul peregrinărilor sale politice e mai amplu descris), stăruind asupra ideii — adevărată — că părăsirea liberalilor, mai ales a grupării majoritare condusă de D. A. Sturdza, s-a făcut pe o chestiune de principiu, în care locul principal, îl ocupă problema naţională (cea transilvană). Devenit conservator, şi încă unul dintre oratorii prestigioşi şi ascultaţi^ ai guvernamentalilor, Delavrancea a fost mult atacat de foştii colegi din partidul liberal. Printre altele, i-a fost frecvent aruncată acuzaţia — voit infamantă — că, plecînd de la liberali şi trecând la conservatori, ar fi adoptat o atitudine antiţărănească. Acuzaţia era absurdă. Mai întîi, prin trecerea de la gruparea lui P. S. Aurelian la cea conservatoare nu s-a petrecut nici o modificare de optică în opiniile lui Delavrancea în chestiunea rurală. Discursurile parlamentare — dintre care unele au fost incluse şi în acest volum — probează elocvent această unitate rectilinie de ton şi convingere. Apoi Delavrancea nu a fost niciodată potrivnic ţărănimii. A socotit necesară soluţionarea, pe cale legală, a problemei rurale, condamnînd mişcările de răzvrătire ale ţăranilor. Opinia sa favorabilă reformelor agrare şi împroprietăririi ţăranilor, prin exproprierea moşierimii, o aflăm, patetic exprimată, în vestitul său discurs rostit în Parlamentul din 1917, care a hotărît realizarea reformelor (vezi în acest volum, p. 578.). De altfel, liberalii nu aveau autoritatea morală de a se face apărători ai ţăranilor răsculaţi. în 1899, cînd s-au produs mişcările ţărăneşti, represiunea a fost ordonată şi executată de

mărire ale unui adversar ilustru. Iată spiritul drept şi senin. Dar, ciudat ! Seninătatea se întunecă. Tot d. Carp, dupe acelaşi orator, a fost o decepţie dupe 1884, o deziluzie dupe 1888, un luceafăr eclipsat dupe 1895, şi astăzi în capul guvernului... n-a mai rămas nimic din cît a fost odinioară ! *(Aplauze, rîsete.)* Pînă acum, însă, nu e destul de evidentă obiectivitatea dezinteresată a d-lui Ionel Brătianu. Ia să vedem în ce momente a fost mare d. prim-ministru, dupe oratorul liberal. Ce serie de ciudate coincidenţe ! D. prim-ministru a fost mare în 1884... cînd partidul liberal îl îmbia cu portofoliile... în 1888, cînd apăra cu energie pe fostul guvern liberal, contra acelora cari voiau să-1 dea în judecată... în 1895, cînd se retrase de la putere... în 1899, cînd refuză de a intra în guvern... în rezumat, d. Carp este o iluzie, o lumină, un capital al ţărei, un om mare, ori de cîte ori renunţă la putere în favoarea liberalilor, sau vine la putere ca să apere de dare în judecată pe gu-

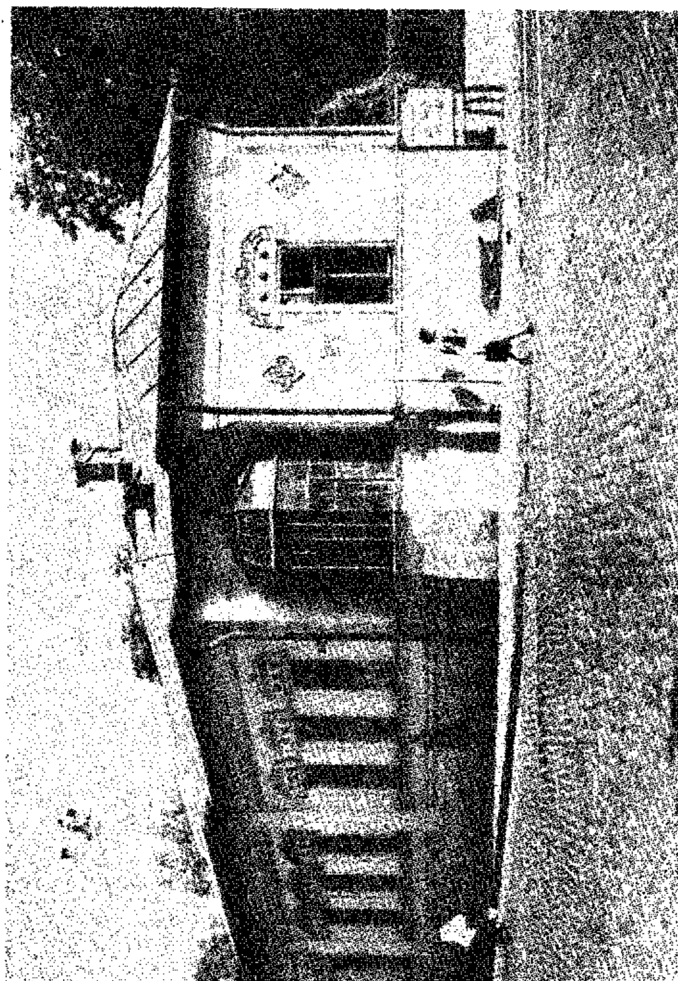
guvernul liberal (ministru de interne : Mih. Pherekyde), condus de D. A. Sturdza (vezi nota noastră la discursul rostit de Delavrancea în 1899 : p. 462).

Discursul acesta al lui Delavrancea e o pagină exemplară pentru ostilitatea sa — sinceră — împotriva liberalismului degradat, aşa cum îl practicau atunci urmaşii lui I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti. Pe Sturdza, care întruchipa atunci liberalismul, în forma sa cinic demagogică, Delavrancea l-a înconjurat cu o ură constantă. Nici în 1917, cînd Delavrancea era ministru într-un guvern liberal conservator (guvernul de uniune naţională) nu uita să îndrepte, de la tribuna Parlamentului săgeţi acide împotriva memoriei lui D. A. Sturdza. Ura, dreaptă, a lui Delavrancea împotriva liberalismului degradat — al cărui trist simbol a fost D. A. Sturdza — a generat luări de atitudine justiţiare, dar şi ieşiri excesive. Printre acestea din urmă trebuiesc socotite şi ieşirile lui Delavrancea împotriva propagandei socialiştilor la sate (din 1898—1899), ca şi a cultivării de către liberali a aripii „generoase" din partidul socialist, care avea, de altfel, să dezerteze, în 1898, la liberali. *Dar în aceste ieşiri excesive trebuie văzut nu atît antisocialismul, cît mai ales antiliberalismul.* Acesta din urmă era obiectul real al descărcărilor oratorice ale lui Delavrancea, care utiliza, cu o ştiinţă rară şi o abilitate de tribun experimentat, orice motiv pentru a lovi în adversarii săi. Negreşit, aceasta nu diminuează eroarea regretabilă a politicianului Delavrancea, care nu a privit cu înţelegere lupta mişcării socialiste din ţara noastră, socotită — după o cunoscută formulă junimistă — o formă fără fond. Dar dacă cel care fusese odată prieten şi admirator al lui Gherea nu a ştiut să descifreze sensul adevărat al activităţii socialiştilor români din acea vreme, nu e mai puţin adevărat că opiniile acestea ale lui Delavrancea din 1899—1900 se datoresc, cum spuneam, interesului politicianist de a folosi — cu maximum de eficacitate — orice incident în lupta antiliberală (n. red)

... !

La Dragosloveni, în 1915, cu Dan Berceanu, nepotul Ruxandei V'lahuţă, şi grifonul său „Tăfuilică"

Locuința directoarei Marya Delavrancea de la Școala Centrală, ultima casă din București în care a trăit Delavrancea înainte de refugiul din Moldova

Bustul lui Delavrancea lucrat de Corneliu Medrea de pe natură

Marya Delavrancea — profil desenat de Delavrancea

vernele liberale, dupe lungi şi revoltătoare guvernări, şi se eclipsează, devine un om mic, ori de cîte ori vine la putere, înlăturînd pe liberali. *(Aplauze, ilaritate.)* Iată un model de obiectivitate. *(Rîsete.)*

N-am apărat pe d. prim-ministru, ci am voit în treacăt să caracterizez seninătatea oratorului liberal, şi desigur că nu voi încerca să-l apăr în contra d-lui Dobrescu, care a avut lăudabila intenţiune de a învăţa pe d. prim-ministru partea elementară a politicei şi a finanţelor, iar pe d. Maiorescu... pare-mi-se... filozofia. *(Mare ilaritate.)*

(G. C. Dobrescu cere cuvîntul în chestiune personală.)

O dovadă mai mult de excesivul nostru personalism. Aşa inocente cuvinte au turburat vigurosul temperament al unui democrat rafinat... *(Aplauze, rîsete.)*

D-lor, obiectivitatea direcţiunei partidului liberal e mai ales admirabilă cînd întrebuinţează metoda unei alchimii politice, cînd oratorul ia o foaie dintr-un discurs, alta dintr-o scriere, un rînd de ici, un cuvînt de dincolo, le amestecă, le toarnă într-un alambic, le înferbîntă, le topeşte, scoate o licoare veninoasă,'âp6Î*Tntinde cupa, obiectiv şi impersonal, şi te pofteşte politicos ca să bei. *(Aplauze, rîsete.)* Acest rol l-a jucat — şi o spun cu regret — prietenul meu, d. Săveanu... am scăpat cuvîntul de prieten, ştiu că-i va face rău în senina d-sale grupare. *(Rîsete.)*

Sunt suflete nobile, temperamente generoase, cari se expun pe d-a-ntregul pentru o idee, pentru un partid, cari adeseaori iau răspunderi pentru cei cari se mulţumesc cu profiturile. Aş dori ca d-l Săveanu să fie răsplătit potrivit cu talentul şi cu jertfa d-sale.

Dacă d. Săveanu s-ar fi mărginit la o cestiune personală cu raportorul dvs., aş fi avut puţine de replicat. Sunt convins că toată viaţa mea voi fi obiectul urei şi al calomniei unei direcţiuni politice pe care am abandonat-o, cutremurîndu-mă. D. Săveanu însă avea un rol impus. M-a ales pe mine ca un punct de incidenţă. Patima d-lor a căzut asupra mea, ca să se răsfrîngă asupra dvs. Rezum perfect atacurile d-sale în interesul lor, nemărturisit, dar evident. Iată un om, Delavrancea, care, dupe 20 de ani de dragoste caldă şi sinceră pentru ţărani, a devenit rece cu nevoile lor, nepăsător cu durerile lor, duşmanul lor chiar, cînd sunt victime şi strigă, sub

lovituri cumplite. Şi cum se explica această monstruoasă prefacere ? A fost destul să intre în rîndurile conservatorilor.

D-lor, aş putea să răspund d-lui Săveanu cu o cunoscută întrebare : care e omul cel mai consecinţe cu el şi cu ceilalţi ? Şi distinsul elev al d-lui Maiorescu va trebui să recunoască că numai acela care n-a făcut nimic în lume şi care făgăduieşte că nu va face nimic. Recunosc însă că ar fi o slabă şi sofistică apărare.

Aş putea să întreb pe d-l Săveanu : nu erai în Cameră cînd şeful dvs. îmi făcea o crimă din faptul că am apărat pe un conservator în contra căruia se urzise un complot abominabil ? N-ai înţeles că de atunci se pronunţase o sentinţă ; că de atunci ardeau de dorinţa de a mă vedea unde vă miraţi că mă vedeţi ? Nu erai în Cameră cînd şeful dvs. mă denunţa Camerei liberale că am scris manifestele conservatorilor, ştiind că spune un neadevăr ? Nu erai în Cameră cînd apăram fundamentul social în contra logodnei şefului dvs. cu socialiştii, aceia cari 20 de ani au purces din convingerea că religia şi patria sunt două născociri cari trebuiesc spulberate ? *(Aplauze.)* Nu erai în Cameră cînd d-sa, drept orice răspuns, îmi zise cu mînie : „pare că aud pe Barbu Catargiu vorbind" ? Dar nu, d-le Săveanu, nu mă voi apăra cu cuvintele d-sale. Cuvintele d-lui Sturdza nu apără pe nimeni —- nici pe d-sa,. nici pe liberali, nici ţara. Nu-mi voi face cuirasă din cuvintele d-sale. O aşa cuirasă o străpungi şi cu un ac cu gămălie ! *(Aplauze.)*

D-lor, nu m-am despărţit de direcţiunea partidului liberal pe yerio idee secundară, nici din cauza veriunei legi, oricît de importantă ar fi fost ea ; nu din cauza legei instrucţiunei publice, pe care am combătut-o şi atunci, şi sub d. Take Ionescu, nici pe legea Casei şcoalelor ; legile se schimbă ; timpul le îndreaptă ; ideile se corectează, potrivindu-se împrejurărilor. Nu m-am scuturat de această direcţiune nici chiar pentru acea cunoscută metodă de a conduce sub care sufletele de elită_ se încovoaie, sub o apăsare neîndurată, ştiind că un partid nu poate trăi decît din renunţările mutuale ale membrilor săi. E dat omului să rabde, şi am răbdat ceea ce nimănui nu i-aş dori să rabde. Nu, ci m-am despărţit pe ceva care nu se poate schimba, pe un sentiment profund, pe o convingere care nu admite renunţări, pe o conştiinţă în care suntem cuprinşi cu toţii şi pe care niciodată n-o voi abandona. *(Aplauze prelungite.)*

Este adevărat că primele mele încercări literare au fost provocate de simpatia înnăscută ce am pentru scenele de la sate. Este adevărat că am studiat cu iubire viaţa mărginaşilor bucureşteni, a acelor aluviuni ţărăneşti, naive, vii şi pitoreşti. Este adevărat că 8 ani la Ateneu, şi în urmă la Facultatea de litere, am vorbit necontenit de limba, de moravurile, de cugetarea, de legendele şi poezia poporului nostru. Este adevărat că adeseaori m-am înflăcărat de dragostea nemărginită .ce simţ pentru ţăranii noştri. Dar îţi declar, d-le Săveanu, că orice-mi vei citi, în această privinţă, din orice scriere a mea, nu voi roşi, căci şi astăzi simţ la fel cum am simţit odinioară. Nu m-am schimbat nici în cestiunea naţională, nici în cestiunea ţărănească. *(Aplauze.)*

Sunteţi mulţumit ?

A ! dar n-aţi înţeles ce va să zică cuvintele din răspuns la mesagiu, „răscoale dureroase" ! N-aţi înţeles... Ce ? la cine se referă „dureroase" ! Ciudată obiectivitate liberală ! Adică n-aţi înţeles că „dureroase" se referă la cei cari au căzut în răscoalei şi la cei cari au suferit loviturile ? Aţi crezut că „dureroase" se referă la cei cari au dat loviturile, iar nu la cei cari le-au primit ? Cu logica asta veţi ajunge să credeţi că un „război sîngeros" se numeşte astfel nu pentru sîngele eroilor căzuţi în luptă, ci pentru sîngele nevărsat al acelora cari au avut norocul d-a scăpa nerăniţi.

Şi mă mir că n-aţi mai înţeles încă un lucru de o cuviinţă elementară. Vă miraţi că n-am concurat cu cea mai înaltă expresiune de regret a m.-s. regelui. Am crezut că nu se cuvine : o asemenea ambiţiune ar fi nepotrivită pentru mine faţă de acela care stă pe dasupra tutulor. *(Aplauze.)*

Atît d. Săveanu care zicea: „e adevărat că noi n-am scris atît de fermecător ca d-ta, dar am lucrat", cît şi d. Ionel Brătianu, care zicea : „am voit, cu ocazia răscoalelor, să afirmăm solidaritatea regatului României cu nevoile şi durerile ţăranilor", urmăreau un scop, susţineau — nu tocmai limpede — că numai partidul liberal a avut grije şi iubire pentru satele noastre. Prea îi auzi în întrunirile publice zicînd cu o falä de ocazie : „Noi am făcut din iobagi oameni liberi, noi am împroprietărit pe ţărani" ! Adevărat ? Dar nu ştiţi ce a păţit omul lui 2 Mai, acela care a împroprietărit pe ţărani ? A fost scos din Parlament ca imoral, şi trecînd prin două şiruri de liberali a fost acoperit de sus pînă jos de... alb şi verde... de fie-

rea şi... ale acelora care nu-i iertau împroprietărirea ţăranilor. *(Aplauze.)*

După război aţi venit cu o lege de vînzare a moşiilor statului. Şi cum era acea lege ? Şi cui a profitat mai mult ? Aproape jumătate din moşiile vîndute la început au trecut în proprietatea medicilor, profesorilor, avocaţilor, a orăşenilor, iar nu în proprietatea sătenilor [...]

Dar nu vă acuz că aţi iubit pe orăşeni şi aţi urît pe ţărani. Nu cunosc limbagiu mai primejdios decît acela de a aţîţa ura la sate în contra partidelor politice ; nu cunosc păcat mai funest în urmări decît acela de a specula imaginaţia ţăranilor, înfăţişînd pe un guvern al ţărei ca pe un duşman cumplit al lor. *(Aplauze.)*

Aceia cari speculează această născocită duşmănie sunt adevăraţii duşmani ai ţăranilor! *(Aplauze prelungite. Bravo!)* Duşmanii ţăranilor sunt acei cari ajung milionari storcîndu-i, şi păstrează încă cojocul ca să plîngă mai cu făţărnicie durerile ţăranilor *in* întrunirile publice şi în Parlament. *(Aplauze vii şi prelungite.)* Duşmani sunt acei cari, moşeni de origine, ajung primari Ja oraşe, deputaţi, subprefecţi, şi înşeală bunacredinţă a ţărănimei, îşi întind puterea lor pe naivitatea satelor, semănînd credinţa că aşezămintele statului se pot răsturna de mînia oarbă a maselor. Duşmanii ţăranilor sunt acei cari apasă pe rănile lor în loc de a le vindeca, cari aţîţă foamea lor în loc de a o potoli, cari profită de sărăcia lor pentru a-i revolta, cari exploatează toate nenorocirile şi asmut toate instinctele înverşunate de mizerie. Iată duşmanul lor. *(Aplauze ' prelungite.)*

. Daca aş profita de uşurinţa cu care d. Brătianu uz& mai ieri de indiscreţie faţă de d. prim-ministru, aş putea spune că cunosc oameni cari au propus să facem manifeste pentru săteni în timpul legei maximului ; că nu s-a oprit din această cale decît numai cînd un tînăr le-a spus : „cu condiţia de a vă pune şi în fruntea sătenilor". Manifeste e uşor lucru, dar la foc e mai greu. Şi se ştie că, în cele din urmă, nu aceştia au apărat pe ţărani, ci şi-au îngrijit de prosperele lor daraveri. *(Aplauze.)*

D-lor deputaţi, eu vă mărturisesc că n-am văzut un sentiment cald şi profund în aceia cari s-au prezentat în Cameră ca apărători ai sătenilor, ci mai mult un interes rău înţeles, de partid. Am ascultat pe d. Pallade în lunga dezvoltare a interpelărei d-sale. Am auzit o descriere amănunţită de fapte, o pledoarie rece şi zgomotoasă, o meşteşugire obicinuită înaintea instanţelor corecţionale, dar n-am văzut scăpărînd mînia, animmdu-se partea nobilă a omului, nu l-am văzut ridicîndu-se la acele înălţimi de vederi, de aspiraţiuni, de idei dobîndite de umanitate şi cari, ca să fie sfinte şi permanente, n-au nevoie de a fi scrise în vreo condică oarecare. *(Aplauze.)* N-a vibrat nimic puternic în omul politic şi n-am simţit dragostea pe care aş fi dorit să o simt în omul revoltat în contra abuzurilor şi cruzimilor.

Am constatat altceva. Şi d. Pallade, şi_ d. Săveanu, şj d. Brătianu, cu regret o spun, au căutat să... din ochi de om să sucească, cu un trist meşteşug care nu merită nici o admiraţiune, cuvintele de sinceră reprobaţiune a d-lor miniştri Maiorescu şi general Lahovari. Am auzit cu toţii în ce sens, cu ce înţeles plin de regret, pomeni d. Maiorescu de falanga de la 1887. Şi am auzit, uimiţi cu toţii, cu ce curaj siluiră cuvintele d-lui ministru al instrucţiunei publice pentru ca să ajungă la concluzia că d-sa este partizanul falangei de odinioară. Chiar astăzi d. Brătianu, cu o dibăcie preparată, rezumă cuvintele d-lui ministru de război în mirarea generală a dvs. Dupe onorabilul reprezentant al partidului liberal, d. general Lahovari nu numai că n-a reprobat bătăile revoltătoare, dar a luat act de ele cu o vie mulţumire, căci d-sa ar fi văzut în faptul de a da şi de a primi bătăi crîncene energia rasei noastre. Ce metoadă demnă de informatorii unor ziare speciale, în a falsifica cuvintele oamenilor politici ! Dar cari din noi n-a înţeles cuvintele d-lui ministru de război ? [...] Buna-credinţă şi cavalerismul băncei ministeriale nu v-a servit la nimic. In dvs. e patima care fierbe şi mototoleşte şi strică orice cuvînt, orice adevăr. întrucît mă priveşte, vă declar că am suferit auzind că trei ţărani au fost împuşcaţi şi, cu toată intenţiunea generalului ca prin bătăi să intimideze şi să nu ajungă la moarte de om, am dezaprobat faptele, dupe cum voi dezaproba tot ce este afară din legile şi principiile fundamentale ale ţărei. întrucît priveşte declaraţiunea d-lor liberali, că o crimă, cea mai mare din secolul nostru, s-a comis, aş putea să-i întreb ce ar fi făcut d-lor în faţa răscoalei. E inutil însă. Ştim cu toţii ce ar fi făcut. Atît numai le amintesc acestor „bărbaţi de stat" că libertatea este mărginită, că libertatea absolută nu există şi nu poate exista, că libertatea e mărginită de impe-

riul legilor : „sub lege libertas", că fără această îngrădire ordinea socială ar fi cu neputinţă. Iată de ce, în răspunsul la mesagiu m-am exprimat: „era firesc ca legea să se aplice". *(Aplauze.)*

Dar ştiu că veţi continua să invocaţi libertăţile publice, să publicaţi articole din constituţiune, ca şi cum libertăţile publice şi constituţiunea ar fi în primejdie. E o luptă pentru care nu vă trebuie nici o preparaţiune şi n-aveţi nevoie nici de credinţă. Vă înşelaţi însă cînd credeţi că veţi mai produce efectul pe care-l produceaţi încă acum 20 de ani. Acum 20 de ani momentul era mai apropiat de timpul măreţelor lupte pentru libertăţile publice şi erau oameni cari se speriau încă că vor fi răsturnate. Pe atunci în imaginaţia mulţimei se oglindea marea generaţie cu uriaşele ei forţe, ridicîndu-se la înălţimi ameţitoare, fără de a deosebi posibilul de imposibil. Strălucirea paginelor lui Michelet şi focul de a dărîma o lume veche şi a ridica o alta nouă nu se potoliseră desăvîrşit. Se mai credea încă că libertatea, ea, prin ea însăşi, fără nimic alt, e de ajuns ca să prefacă tot şi să aducă fericirea poporului. Se resimţea opinia publică de epoca romantică şi creatoate a liberalismului, de acea năpustire mîntuitoare care răsturnă, ca o vijelie, tot ce întîlni în cale. Apăsaţi înlăuntru, apăsaţi în afară, libertatea apăru ca o zeiţă luminoasă, ca o supremă concepţie, ca o religie. O cîntară, în versuri şi în proză, de la Bălcescu, Ion Brătianu, Kogălniceanu, de la aceşti eroi inspiraţi, pînă la aceia cari numărau noaptea pe degete, ziua pe pereţi, silabele şchioape ale unor versuri siluite.

E firesc lucru că, în timpurile apropiate de aşa epocă[1] de zbucium şi strălucire, să se fi dat lupta între partidele politice pe libertăţile publice, deşi nimeni nu complota contra lor.

Dar astăzi ? cine vă ştirbeşte libertatea de a gîndi, libertatea de a seri, libertatea întrunirilor publice ? Ce libertate a fost izbită, ce icoană a liberalismului a fost răsturnată ? Şi din acest punct de vedere, cine nu e liberal în ţara românească ? [...].

Voiţi, d-lor, să înfiinţaţi sau să desfiinţaţi ceva din alcătuirea statului, pentru a rupe marginile libertăţilor publice, spre binele României ? Spuneţi-o !

[1] în textul de bază : *operă.*

Vi se pare că guvernul conservator urzeşte o uşurare a libertăţilor publice ? Spuneţi-o ! Geniul dvs., altoit cu noi inspiraţiuni generoase, se împedică de vechile instituţiuni ? Ori e numai meşteşugul obicinuit şi rece ? Aşa am înţeles cenzura pe care d. Ionel Brătianu o făcu cuvîntului izolat de „autoritarism" al domnului ministru de domenii. Prevăd cu siguranţa că, de la un cuvînt, veţi începe o campanie violentă, că libertăţile publice sunt în primejdie, că s-a urzit un complot în contra constituţiei... profetizez aceasta... *(Ilaritate.)*

(P. Carp. Nu cred. *Ilaritate.)*

Luptă între profeţi... *(Mare ilaritate.)*

Sunt convins că obiectivitatea şi sinceritatea celor cari conduc partidul liberal va da lupta aşa cum o profetizez eu. Parcă-i auz : Filipescu, inspiratorul şi energia guvernului, renunţă la zestrea guvernamentală, trece peste popularitate, calcă peste opinia publică şi ajunge la „a^H^rjrarişjn". Nu, d-lor, nu le va trece prin minte cuvintele luTTÎanning, că e demnă de dispreţ o popularitate care se cîştigă fără de merit şi se perde fără motiv. Şi d. Brătianu n-a înţeles cuvîntul ? N-a înţeles că el era o protestare contra tutulor acelor unelte inconştiente cari umblă prin sate ca să revolte pe ţărani, urmărind beneficiile crimei ? *(Aplauze prelungite.)*

Ce, dvs. voiţi libertatea în care s-ar îngădui să se spargă geamurile unui palat, în care se judecă statul şi s-ar încuraja aprinderea satelor ? Voiţi libertatea fără margine ? în acest caz sunteţi contra libertăţei !

Speraţi în efectul cuvintelor mari, rostite cu o solemnitate prefăcută. E o veche deprindere, şi nu veţi renunţa la ea. Dupe libertăţile publice şi constituţiune, vine rîndul d-a specula pe „forţa morală" ? Şeful liberalilor are curajul să spună lumei de la „Dacia" : „Conservatorii nu au forţa morală şi nu pot guverna". Şi de ce nu au forţa morală ? Şeful liberalilor a descoperit cauza. Un fost deputat conservator a intentat un proces lui Hallier. Iată dovada. *(Aplauze. Ilaritate.)*

Şi socotiţi că nu v-am înţeles aluziile de la „Dacia" şi de aici, din Parlament ? Cum, vă miraţi, d-le Săveanu ? Aveţi curajul d-a insinua calomnia, dar n-aveţi curajul d-a lua răspunderea. V-am văzut cu o privire nehotărîtă, cu o emoţiune provocată de temere, cînd vă întrebaţi : cine era acela care intervenea la Ministerul de Finanţe în afacerea Hal-

lier ?[1] Dar nu v-aţi întrebat: ce a obţinut de la Ministerul de Finanţe ? Vă întrebaţi: cine era şi cînd ? Atît. Şi nu suntem noi în drept să vă întrebăm : De unde scoateţi dvs. că un Parlament întreg şi un partid sunt vinovaţi pentru că un deputat a dus la un minister o petiţie sau un memoriu ? Şi care a fost rezultatul ? Ministerul de Finanţe nu i-a acordat nimic, iar deputatul, satisfăcînd un sentiment de delicateţă parlamentară, şi-a dat demisiunea din Cameră, şi Camera, în unanimitate, i-a acceptat demisiunea. Cunoaşteţi, d-îe Săveanu, ceva similar în fostul Parlament liberal ? Ce aţi făcut dvs. în cazuri identice, ba şi mai grave ? Ce a făcut şeful dvs., omul cu teoria fundamentului moral ? Ce aţi făcut şi ce a făcut ? Pe avocatul lui Hallier, care apăra interese contrarii de ale statului, care, în sfîrşit, dădea lui Hallier scrisori, documente în contra statului, l-aţi ales şi menţinut vicepreşedinte al Camerei. *(Aplauze prelungite.)*

Şi acel om nu contribuia la direcţiunea dvs. ? Cuvîntul lui nu avea o greutate care impunea ? Nu era un fost de atîtea ori ministru sub ilustrul Ion Brătianu ? Cîtă deosebire între ce se petrecea în Camera dvs. şi cea de astăzi. A ! dar ştim, ştim cu toţii, că nu în fostul deputat aveţi pofta şi patima d-a izbi, nu, şi ce tristă figură faceţi cînd vă apucă această patimă *l* Nu… voiţi să izbiţi aiurea, sus, mai sus, dar omul de acolo este aşa de sus pus, încît privirea lui e de ajuns ca să vă confunde. *(Aplauze vii. Bravo !)*

A .' ce metodă deplorabilă, ce organizare revoltătoare ! Unuî din dvs. inventă o calomnie, altul o redactează şi o imprimă, un al treilea o declamă în întrunirile publice, apoi şeful pune cestiunea fundamentului moral. *(Rîsete.)*

Şi cine cutează să vorbească necontenit de fundamentul moral al partidelor şi al oamenilor politici ? Omul care pentru interesele a-saie apare în procese în cari nu trebuia să apară, colindă tribunalele şi curţile cu avocaţi permanenţi şi cu avocaţi de ocazie şi, în anumite intenţiuni, schimbîndu-i la Galaţi, la Craiova, la Bucureşti. O aşa concepţie de justiţie, pentru un şef de partid, îi ridică dreptul de a vorbi de morala publică. *(Aplauze prelungite.)*

înţeleg pe d. Brătianu cînd vine cu cestiuni economice. Era în dreptul d-sale şi, în principiu, bine a făcut. Are dreptate să se revolte contra „trusturilor", forma cea mai despotică a capitalului, un despotism modern, care năbuşeşte toate micile încercări, toate posibilităţile de trai liniştit al micilor industriaşi. Foarte bine. Dar cînd vine cu asemenea cestiuni ? La noi nu era vorba de a se înfiinţa un „trust". Fie. D-sa — şt aici e greşeală de obiectivitate — protestează contra americanului, şi americanul a trecut deja oceanul. A renunţat americanul ; n-am primit noi condiţiunile americanului; d. Brătianu nu renunţă. Avea un discurs preparat de săptămîni; i se părea partea „trusturilor" minunată şi nu s-a putut opri d-a o debita Parlamentului. *(Ilaritate. Aplauze.)*

[1] Hallier a fost un antreprenor francez, care obţinuse o concesiune în România. Un proces de arbitraj în chestiunea Hallier s-a desfăşurat în perioada guvernului conservator G. Gr. Cantacuzino (1899). Unii deputaţi conservatori (din gruparea takistă) nu au fost străini de afacerea Hallier, obţinînd unele însemnate avantaje materiale. Intervenind într-o perioadă de criză economică şi financiară, cînd statul fusese lezat în principiile suveranităţii sale şi prin clauzele împrumutului contractat la •Berlin de generalul Manu, afacerea Hallier, care, prin procesul de arbitraj, punea şi ea în discuţie principiile suveranităţii, a stîrnit vii şi zgomotoase discuţii. Cum guvernul era în mîna conservatorilor, aceştia au fost acuzaţi ca „vînduţi" străinătăţii. Ironie a istoriei ! D. A. Sturdza,, care se distinsese prin sacrificarea brutală a intereselor naţionale pe. altarul celor politicianiste, de partid, devine brusc şi fără jenă apărătorul intereselor naţionale lezate în afacerea Hallier. Va rosti în sala „Dacia" cîteva fulminante discursuri dintre care unele aplaudate. în acest fel, omul politic care în 30 martie 1899 demisionase — silit — din fruntea guvernului pentru că adusese grave prejudicii problemei naţionale a românilor transilvăneni are prilejul, în primăvara lui 1900, să devină exponentul apărării intereselor naţionale. într-adevăr, cum spusese odată; Lovinescu, „ironia lucrurilor e mai mare decît inima oamenilor". Delavrancea a luat apărarea conservatorilor (deşi unii se murdăriseră destul de evident) în afacerea Hallier, dar nu a aprobat pretenţiile antreprenorului francez. Căderea guvernului G. Gr. Cantacuzino a avut, printre, alte, cauze, şi incidentul Hallier. Dar guvernului lui Camtaicuzino-Nafoabiit i-a succedat P. P. Carp, ân componenţa căruia erau .şi unii membri ai fostu'-kii guvern, iar în Caimeră majoritatea deputaţilor conservatori aparţineau; grupării takiste şi a conservatorilor puri {junimiştii erau — ca de obicei — în minoritate). Acuzaţiile 'mai vechi în legătură cu afacerea Hallier s-au; răsfrînt şi asupra noului guvern.

Delavrancea a trebuit să se supună acestei situaţii speciale, rostind! cuvinte de apărare într-o chestiune nu tocmai curată. Teritoriile politicii: cunosc, inevitabil, nu numai suprafeţele plane, dar şi genunile care trebuiesc parcurse pentru a ieşi din nou la lumină. Delavrancea-omul politic nu a făcut excepţie de la regulă (n. red.).

D. Brătianu a împins prea departe dorința de impersonalitate ; a vorbit şi fără subiect. *(Mare ilaritate.)*

D-sa a încercat să răspundă d-lui ministru de domenii în privința bugetului. Natural, n-a admis concluziunile d-lui Filipescu în privința *cantatelor* financiare ale d-lui Pallade. Din acest duel financiar noi am ieşit satisfăcuți ; doresc ca si onor. d. Brătianu să fie tot aşa de satisfăcut. Aş întreba însă pe d. Brătianu : de ce nu vine în Parlament cu aceleaşi subiecte ca la „Dacia", de ce nu încearcă acelaşi ton, de ce i se pare moralizator două feluri de limbagiuri : unul la „Dacia" şi altul în Parlament ? Nu înțelege că dulceața d-aici strică violenței de 3a „Dacia" ? Nu crede că violența de la „Dacia" denunță starea sufletească de aici ? Pe această cale vor convinge opinia publică că sunt politicoşi în saloanele altora, iar acasă la d-lor, nu. *(Mare ilaritate. Aplauze.)*

E o stare bugetară şi financiară gravă, şi merită, desigur, toate încordările noastre. în mesagiu se mărturiseşte un mare adevăr cînd una din eficientele cauze ale crizei prin care trecem e formulată în jertfele noastre de 50 de ani încoa, voind să recîştigăm timpul perdut şi să ocupăm un loc onorabil în mijlocul celorlalte popoare. Neapărat a trebuit să ne grăbim, întîrziați în dezvoltarea noastră de împrejurări fatale, să ne stoarcem ca să creem toate instituțiunile de stat, toate legile şi întregul aparat, mare şi complicat, pe care noi n-aveam cum şi de unde să-1 avem pînă la jumătatea secolului ce se încheie. Ne-a costat iuțeala, ne-a costat mulțimea creațiunilor. Şcoli primare, gimnazii, licee, universități, justiție, Parlament, administrație, armată, absolut tot era de creat. Şi toate acestea le-am îndeplinit în virtutea unei legi care stă mai presus de legile scrise, şi la cari se supun toate organismele, pline de viață, la începutul lor, legea imitațiunei.

Am imitat 50 de ani. Bine am făcut. Imitațiunea a fost fondul entuziasmului înflăcăratei generații de la 48 şi al generațiunilor mai domolite. Şi nici nu puteam face altfel. Ne-am supus unei legi fatale şi binefăcătoare fără voința noastră, căci voința noastră a fost, la rîndul ei, supusă fundamentalei legi a imitațiunei. Ştim că s-ar putea obiecta că sunt şi alte popoare mai mari decît noi şi alte rase dominante în lume, cari au aerul de a fi scăpat legei aceştia. Aparență. Acele popoare erau stăpînite de un stat închegat, creat la început tot prin imitațiune, destul de puternic ca să le ferească de contact şi de putința de imitațiune. La noi statul era slab, nehotărît, fără mijloace d-a opri avîntul ; rezistența centrului moleşită, aşa că nimic serios nu se împotrivi imitațiunei.

Am imitat toate formele de stat, dupe statele constituționale, dar în 20—30 de ani nu puteam să pătrundem perfect înțelesul instituțiunilor pe cari le imitasem. Conştiința formelor şi a instituțiunilor imitate, că în genere conştiința de ceea ce dobîndim prin instinctul de a ne asemăna se dezvoltă încet» treptat, cu vremea şi dupe lungi şi grele experiențe.

D. Panu, cu admirabila sa vervă şi cu acel spirit incisiv, se întreba : cum, de 50 de ani, de cînd trăim sub noul regim, să nu fi ajuns a avea oameni prevăzători în finanțe, adevărați financiari ? Nici la conservatori, nici la liberali să nu fi existat oameni cari să prevază criza ? Dar s-au văzut animale cari, cu timpul şi cu obicinuința, din animale de uscat au devenit animale de apă... şi noi... în 50 de ani ?...

D. Panu, d-lor, vorbind astfel, în treacăt, enunța o a doua lege de dezvoltare socială, legea adaptațiunei. Ce deosebire, însă, între legea imitațiunei, la care ne supunem mai întîi, şi legea adaptațiunei, care începe să lucreze după imitațiune *l* Cea dîntîi se aplică relativ repede, pentru cea d-a doua, lungimea timpului este un element principal. Să nu confundăm adaptațiunea cu aparența ei, căci dacă imitațiunea s-ar putea grăbi, adaptațiunea nu se poate.

Exemplul d-lui Panu a fost luat şi de un admirabil humorist, dar tocmai ca să dovedească că pripa în adaptațiune este-' imposibilă şi absurdă : un învățat francez, crezînd"nT^repetlea transformare organicaT în adaptarea miraculoasă, prinse un. peşte şi, încetul cu încetul, îl deprinse să trăiască şi în aer, şi ştiți ce s-a întîmplat...

(Panu. A murit. — *Ilaritate.)*

Nu încă. Aşteptați. După ce se convinse că peştele trăieşte, perfect în aer, îl legă cu o sforicică şi începu a-l tîrî încet, uşurel, cu o răbdare de savant. La început apărură patru iritațiuni, patru umflături pe pîntece, în cele din urmă se prefăcură, în patru picioruşe. Şi savantul, plimbîndu-şi prin Paris peştelecățeîuş, smulse admirațiunea tuturora. *(Rîsete.)* într-o zi savantul se sui pe imperiala unui omnibus cu peştişorul lui. Omnibusul apucă pe un cheu, se izbi, se răsturnă... peştele savantului fu aruncat în Sena şi... se îneca !... Se adaptase prea repede cu aerul, nu mai putea trăi în mediul lui, în apă.

(Mare ilaritate.) Aluziunea nu a micşorat întru nimic admiraţiunea ce am pentru d. Panu, dar rîsul dvs. îmi dovedeşte că d-sa este atît de exuberant în spirit, încît într-un moment ne molipsim cu toţii. *(Rîsete.)*

Nu, d-lor, nu puteam în 50 de ani să ne fi adaptat perfect la instituţiunile noastre, aşa încît să producem cu ele ceea ce în principiu ne-am fi aşteptat să producem. Nu puteam avea, aşa de repede, nu miniştri de finanţe buni, ci mari financiari, cari să stea în rîndul celorlalţi financiari iluştri ai lumei...

(Panu întreabă cînd o să se echilibreze bugetele.)

D-le Panu, eu răspund la mirarea dvs. că nu s-a prevăzut criza cu toate consecinţele ei, că miniştrii de finanţe conservatori, în cîteva luni de administraţie, n-au izbutit să născocească tot ce ne trebuia pentru a lecui un rău vechi şi complicat. Aş dori această repeziciune în toate, dar omeneşte nu-mi pare posibil.

Nu tăgăduiesc că am avut oameni excepţionali, dar nu dupe ei se poate judeca o adaptare socială. Am avut oameni dupe urma cărora trăim în toate direcţiunile, ca şi cum ne-ar fi lăsat un capital, sau mai bine o rentă, pînă mai ieri, îndestulătoare.

Un exemplu. Cine a uitat luptele celor de la Iaşi contra unei direcţiuni culturale nefireşti ? Acolo se adunase o tinerime de talent, harnică şi de bun-simţ, printre ei d-l Panu era o mîndrie a lor, şi d. Maiorescu luă conducerea, reprezentînd spiritul critic şi doctrina. Cugetarea românească era împiedicată^ ştsucită de o limbă artificială. Ceea ce Lessing •şi şcoala lui făcu pentru germani, scoţîndu-i de sub o influenţă vătămătoare, d. Maiorescu, cu colaboratorii săi, făcu pentru noi, românii. Rupse cătuşele cugetărei noastre, ne liberă, ne întoarse la calea dreaptă. Cei de la Iaşi ne-au creat o rentă culturală. Din ea am trăit.

în finanţe, acelaşi fenomen. A fost un om excepţional, care, în contra_ tutulor curentelor, în contra tutulor scepticilor şi a agitatorilor, a pus o bază puternică finanţelor statului român. Mavrogheni. Din renta JVIavrogheni am trăit pînă astăzi. Dar renta aceasta avea în ea însuşi marginele ei.

Intrăm într-o nouă fază. Am dezvoltat necontenit formele de stat. Am făeutjiolitică formalistă pînă mai acum cîţiva ani. Conştiinţa noastră începe să pătrundă mai adînc în ceea ce am dobîndit. Simţim că ne trebuie o politică financiară, că trebuie să facem o politică economică, dupe cum neapărat ne trebuie o politică culturală. Avem toate gradele de învăţămînt cultural propriu-zis. Cum să-l organizăm? în ce scop ? Avem şcoli profesionale ? De ce ? în ce scop ? Ce trebuie să facem, pentru a le transforma în şcoli care să producă energii naţionale, spor de avuţii şi de mulţumire ? Liberalii au întrevăzut într-un timp o politică economică. Ne-au dat legea de încurajare a industriilor ! Dar şi aci lucru vag şi scump. N-au înţeles că industrii fără combustibil nu se poate, şi s-au opus la legea minelor a d-lui prim-ministru, care văzu complect în această vastă direcţiune.

Am intrat în altă viaţă, în altă fază a vieţei.

Pînă acum am urcat repede un suiş greu, ca la asalt. Am izbutit. Toate formele şi instituţiunile unui stat civilizat le-am dobîndit. Am urcat repede şi ne simţim respiraţiunea grea. Am dat de un platou. Aci ne vom opri,_ne voni studia şi înţelege, ne vom pregăti să suim un al doilea suiş, şi cînd vom ajunge pe a doua culme vom fi ceea ce sperăm să fim în Orient.

Cît pentru speranţele pe cari le vedem la d-nii oratori liberali, ele sunt de o ordine mai mică şi trecătoare. Dumnealor văd dificultăţile pe cari le vedem cu toţii, dar mai adaogă o bună parte de nenorociri închipuite, pe cari partidul conservator nu le-ar putea străbate. Da, d. Brătianu vorbea de depeşile d-lui general Manu aşa de blînd şi de intenţionat... Aştepta ceva, şi n-a venit. Mai căuta cu ochii pe undeva... unde e ?... Căuta pe d. Take lonescu. L-a găsit. îl priveşte... Nimic. *(Rîsete.)* Barem o mică bănuială... N-a izbutit. Dar lacrămile vărsate pentru ţărani ? Au fost cu meşteşug aduse. Ei da, şi noi, dupe sălbătăciile de la Poiana, am plimbat lacrimatoriul pe la banca ministerială liberală, şi reci, şi egoişti, nici o lacrimă p-a picat din ochii lor, pe cînd ^curgea cu duiumul bilele de încredere în urnele de la tribună. *(Aplauze prelungite.}* A ! dar cerul, frumosul cer este acoperit cu .nori. Da, sunt. nouri groşi, cari se învîrtesc pe dasupra capetelor noastre. Se vor condensa, se vor apropia, va scăpără primul fulger, şi vor cădea ploi binefăcătoare, cu toată dragostea, pe pămîntul conservator, pentru binele partidului şi al patriei ! *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 4 DECEMBRIE 1900

D-lor deputaţi, mă întreb — răspuns serios nu găsesc — pentru ce această cestiune personală pe care onor. d. Dobrescu a dezvoltat-o contra mea ? Eu bucuros aş fi evitat o cestiune personală cu d. Dobrescu, ştiindu-1 cît e de subţire, dar mărturisesc că nu mi-a trecut prin minte că-1 pot ofensa rugîndu-1 ca să binevoiască de a nu mai da lecţiuni de politică d-lui Carp şi lecţiuni de filozofie d-lui Maiorescu. *(Ilaritate.)*

Dacă unui boiangiu i-aş fi zis : „Mă rog, nu da lecţiuni de pictură ilustrului pictor Grigorescu". E aci o ofensă ? *(Ilaritate.)* Dacă unui potcovar i-aş fi zis: „De ce te încerci să faci o locomotivă ?" Ar fi fost o ofensă ? *(Ilaritate.)* Sau dacă unui canţonist de cafenea i-aş fi zis : „Nu ţi se pare ciudat să înveţ, pe Caragiale dramaturgia ?" Nu e aşa că ar fi fost un ridicol dacă m-ar fi provocat la o cestiune personală *(Ilaritate. Aplauze.)*

D. Dobrescu interzice d-lui prim-ministru de a vorbi despre petroleu... de ce ? L-aţi auzit: fiindcă d. prim-ministru n-are o sondă măcar. Ei şi ? Ciudată teorie ! N-ai sondă ? N-ai dreptul de a vorbi despre o cestiune economică aşa de importantă. D. Dobrescu ar putea să vă ia pe rînd, pe fiecare în parte, şi să vă turtească astfel : „D-le Iliotu, ai sondă ? N-ai. La o parte. N-ai dreptul de a vorbi de petroleu." — „D-le Săveanu, ai sondă ? N-ai. La o parte." Şi aşa, împărţind Camera în deputaţi cu sondă şi fără sondă, să rămînă d-sa, cu sondă, stăpîn pe o problemă de o importanţă cu mult mai serioasă decît sonda d-sale. *(Mare ilaritate. Aplauze.)*

Cu teoria d-lul Dobrescu am ajunge de la d-sa la păcurarul d-sale, care sapă puţurile, de la despotismul d-sale la acela ai lucrătorului d-sale, care, ieşind plin de ţiţei de sus pînă jos din întunecimile pămîntului, v-ar interzice mai la toţi dreptul de a vorbi în cestiunea petrolului.

Dacă d. Dobrescu s-ar fi întrebat serios : cine e, cum e şi ce trebuie să fie, şi cine sunt, şi ce sunt d-nii Carp şi Maiorescu, s-ar fi convins că nu şade bine să dea lecţiuni aşa de serioase de politică elementară d-lui Carp şi de filozofie puerilă d-lui Maiorescu. *(Rîsete. Aplauze.)*

D-lor, nu mă pot opri — şi înţelegeţi de ce — la atacurile pe cari d. Dobrescu a binevoit să mi le adreseze în stilul d-sale elegant parlamentar. Da, eu eram un tînăr necunoscut, pe cînd d-sa mă alegea la Ploieşti cu „modestul d-sale talent"... modest... de modestie, zice d-sa că dispune de un modest talent... altfel... ştiţi... e vorba de un real şi mare talent. *(Rîsete. Aplauze.)*

Mi se pare că n-a zis cuvîntul, dar 1-a gîndit: sunt un ingrat faţă de d-sa. Aşa e. Sunt un ingrat, dar nu aşa de mare ca talentul d-sale. De, d-lor, eu m-am îngrijit de Interesele d-sale cînd l-am sfătuit să nu zdrobească în filozofie pe d. Maiorescu şi în politică pe d. Carp. Aşa mi se pare. *(Rîsete.)*

D. Dobrescu şi-a adus aminte că astăzi este ziua onomastică a mea. A ţinut să mă firitisească, şi a izbutit, terminînd cu o latinească cît p-aci clasică, dacă n-ar fi fost... vă rog să-i găsiţi rima. *(Rîsete.)*

A ţinut d-sa să repete un cuvînt trivial, cuvîntul de măscărici e aci o cestiune de... de inteligenţă, şi omul nu poate fi decît cum 1-a lăsat Dumnezeu să fie. *(Aplauze.)*

Dar cînd ne vorbea de cine cînta la mesele boiereşti, ar» văzut pe vechiul d. Dobrescu, care vorbeşte cu un cura) admirabil de istoria noastră, de vechile noastre moravuri, fără să fi citit o pagină sau rînd serios despre trecutul nostru.

Dvs., d-lor deputaţi, şi astăzi aţi avut ocazia de a simţi cine e şi cine nu e măscărici, cine e şi cine nu e inconştient, cine-şi dă şi cine nu-şi dă seama de valoarea cuvintelor şi de locul în care meritul, norocul sau glumeţele împrejurări 1-a adus ca să vorbească. *(Aplauze.)*

Constat, încheind, că Dumnezeu mai întîi a dat omului două feluri de adversari : de talent sau de spirit.

Şi, în marea lui bunătate, foarte rar a întrunit în om şi talentul real şi spiritul deplin, de teamă d-a nu fi prea rău, în combativitatea lui. Dumnezeu, însă, a şi glumit la zidirea lumei aceştia : a făcut o a treia categorie de adversari. Aceştia nu sunt nici de talent, nici de spirit. *(Aplauze prelungite.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 12 FEBRUARIE 1901

D-lor deputaţi, eu îmi dau bine seama de emoţiunea tutulora şi înţeleg nerăbdarea dvs. Discuţiunea durează de mai multe ore în şir, fiind de o gravitate excepţională. Vă asigur, însă, că nu voi turna untdelemn peste foc. Veţi auzi o credinţă ce de cinci săptămîni nu s-a clintit şi o voi mărturisi cu aşa măsură, încît să nu ating nici chiar pe acei cari nu o împărtăşesc.

înţeleg foarte bine că, dupe ce a vorbit d. prim-ministru, d. ministru de domenii, comitetul delegaţilor prin organul d-lui Take lonescu şi d. şef al partidului conservator, că ar fi din partea mea o copilărie ca să mai sporesc o iritaţiune deja destul de mare şi destul de dureroasă.

Mai întîi sunt dator să mă pronunţ asupra unui incident în care numele meu a fost amestecat de către d. ministru de domenii, şi pentru a fi drept şi pentru a vă dovedi în ce spirit larg şi personal dezinteresat doresc a mai prelungi dezbaterile Parlamentului. Am fost invocat martor că şefului partidului conservator nu i s-a recunoscut adevăratul merit în cestiunea şcoalelor de la Braşov.

D-lor, eu am venit în mijlocul d-voastră, în partidul conservator, împins de o credinţă profundă şi hotărît a fi pururea de bună-credinţă. Obosit odinioară de sfîşierile ce se petrecură sub ochii mei, dezgustat de frămîntările sterpe şi de diviziunile de partid, mi-am impus o regulă de conduită de la care nu m-am abătut : să vorbesc totdauna la fel cu toate felurile

de oameni. Şi veţi vedea chiar acum dacă m-am ţinut de această regulă de conduită.

Pe cînd d. Take lonescu se preocupa cu toată inima — cu inimă curată — cu tot curagiul, cu toată bărbăţia de rezolvarea rentei şcoalelor româneşti din Braşov, mă întîlnesc — d-sa, ministru de instrucţiune publică, şi d. Jean Lahovari, ministru de externe — şi-mi destăinuesc o grije foarte serioasă : guvernul din Budapesta admite tot, cu o condiţiune : banii să fie daţi anual şcoalelor de către o comisiune de patru —• doi români şi doi unguri. I-am văzut îngrijaţi, pe gînduri, şi mi-au pus o întrebare extraordinar de grea : „Să se închidă şcoalele din Braşov sau să primim, *in extremis,* cornisiunea mixtă ?" M-am uitat lung la d-lor, am tăcut la început, apoi, emoţionat, le-am răspuns : „E aşa de grea întrebarea, că n-aş găsi un răspuns decît numai cînd veţi ajunge la convingerea că dilema este o fatalitate".

Neapărat vedeam în cei doi miniştri doi admirabili români, cari se frămîntau ca să învingă rezistenţa de peste hotare. Despre această afacere îngrijitoare, fireşte, am vorbit îndeosebi cu d. Nicu Filipescu. Peste cîteva zile, d. Cantacuzino mă invită telegrafic la Floreşti, exprimîndu-şi dorinţa de a-mi cunoaşte părerea într-o cestiune de o excepţională delicateţă. D-sa m-a primit cu bunătatea şi distinsa gentileţe care-l caracterizează. în parcul de la Floreşti şi înainte de dejun, îmi pune aceeaşi întrebare, aceeaşi dilemă în privinţa şcoalelor de la Braşov şi a comisiunei mixte, stăruind ca să-mi spun părerea întreagă, sinceră şi fără nici o preocupare despre ceea ce ar fi crezut d-sa. Şi i-am răspuns •— repet aidoma cuvintele : „Nici doi români şi doi unguri, nici chiar trei români şi un ungur, nici chiar trei români şi jumătate şi o jumătate de ungur". *(Aplauze.)* D. Cantacuzino, cu o emoţiune comunicativă, mi-a zis : „Sunt fericit că gîndeşti aşa. Gîndim la fel, şi dacă nu vom izbuti să depărtăm acest pahar de la noi, eu părăsesc puterea". *(Aplauze prelungite.)* Iacă faptele şi cuvintele, şi vă rog să credeţi că n-am micşorat, nici n-am agravat înţelesul lor.

Dar, d-lor, cine nu ştie că am luptat înverşunat şi crud — o recunosc — în contra d-lui Take lonescu, şi ceea ce mai întîi_ m-a împăcat personal şi apoi politiceşte cu d-sa a fost curajul şi inima cu care s-a aruncat în cestiunea naţională tocmai cînd era mai compromisă. *(Aplauze.)* Şi fiindcă d. Take lonescu a putut să crează, o clipă măcar, că în incidentul ce vă povestii a fost o tentativă de a-i smulge cîteva pene din aripele pe cari s-a ridicat aşa de sus...

(T. *lonescu.* Nu, nu !)

Vă declar că se înşală. D-ta, d-le Take lonescu, te-ai ridicat în cestiunea naţională cu patru aripi, ca un înger, la înălţimi din cari nimeni nu te putea scoborî. *(Aplauze prelungite.)*

Eu înţeleg mâhnirea multora că d. prim-ministru n-a răspuns la acuzaţiunifle calomnioase pe cari d. Sturdza, în Senat, le-a aruncat asupra d-lui Take lonescu. Dar înţeleg şi tăcerea d-lui prim-ministru. D-sa a putut crede că cuvintele triviale rostite în Senat sunt nedemne de un şef de partid şi că chiar în această nedemnitate stă întreaga pedeapsă, pe deplin meritată, pentru acela care şi-a uitat locul înalt şi nemeritat pe care-l ocupă în viaţa noastră publică. Oricum, însă, aici în Cameră, d. ministru de domenii a vorbit —• a vorbit banca ministerială — apărînd elocinte, cu căldură, pe de-a întregul, frumoasa dvs. luptă de altădată. *(Aplauze).*

Ce mai doriţi ? Unde vroiţi să ajungem pe calea aceasta ? V-aţi revoltat că d. Dimitrie Sturdza v-a acuzat de „falsificator ordinar" de pe o bancă a Senatului, şi voiţi să-l auziţi cît mai degrabă acuzîndu-vă la fel de pe banca ministerială ? *(Aplauze, protestări.)*

O, nu, d-lor, nu vă spun aceasta cu scop de intimidare. Starea dvs. actuală nu presupune nici un fel de intimidare. Cine nu vede că guvernul acesta nu se agaţă cu îndîrjire de banta ministerială ? Cine nu vede că majoritatea aceasta nu se lipeşte de băncile ei cu acea poftă mică şi ruşinoasă a majorităţilor cîrmuite de interes ? Nu vedeţi că sunt gata d-a se duce d-acolo fără regrete meschine ? Nu vedeţi ce hotărîre aţi luat, d-a părăsi locurile dvs. în favoarea altora ? Asemenea oameni nu se pot intimida. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)* Sunt guverne — au fost şi vor mai fi în curînd — cari se înnoadă de banca ministerială, ca acele gigantice moluşte ce se învălătucesc cu aviditate de trupul unei victime. Şi victima nu o scapi decît tăind, rînd pe rînd, toate, dar absolut toate oribilele lor picioare. Ştiţi cît aţi luptat — şi toată ţara era cu noi — pe o cestiune aşa de mare ca cestiunea naţională, pînă să aruncaţi de pe banca ministerială pe

acei cari se înfipseseră cu sete pe banca de acolo. *(Aplauze prelungite.)*

Şi voiţi dvs. ca, animaţi peste măsură de nişte cuvinte scăpate în focul discuţiunilor, să răsturnăm nu numai un guvern, ci un aşezămînt politic ? *(Aplauze.)* Oricît de capabili ar fi unii oameni politici, oricît de iluştri ar fi, cînd nu sunt în guvern nu-şi pot da bine seama de toate nevoile ţărei, de toate primejdiile ei. Şi să nu credem noi mai mult pe aceia pe cari apasă toată răspunderea ? Mi-aduc aminte de un splendid discurs al d-lui Take Ionescu, pronunţat acum cîteva luni, în care d-sa afirma, pe bună dreptate, că România trăieşte de aproape 40 de ani pompînd din străinătate, în mijlocie, 40 de milioane anual. Şi azi, nemaiinfuzînd acest sînge, neapărat că suferim de o anemie necunoscută pînă acum. Şi cînd trebuie să ne vindecăm de această boală ? în ani de sărăcie, în vreme de criză, într-un moment cînd criza a fost şi este încă generală, europenească ? Cînd ? Cînd sub guvernul trecut — şi nu-1 acuz deloc — constrînşi de nevoi inexorabile, am contractat un împrumut de 175 de milioane, cu condiţiunea d-a nu ne mai împrumuta pînă ce nu-1 vom consolida pe acesta sau nu4 vom plăti în doi ani, de astăzi înainte. Să adăugăm la aceasta deficitul anului trecut şi deficitul anului acesta. Şi să rămînem neînduplecaţi în faţa guvernului ce se luptă cu dificultăţi prin cari niciodată ţara n-a mai trecut ? Dar cu ce să acoperim seria deficitelor ? Dar cu ce să consolidăm împrumutul de 175 de milioane ? Şi cum să apărem noi în faţa puterilor străine, peste doi ani, cînd va sosi momentul ca să încheiem noile convenţiuni comerciale ?

S-a mai întîmplat, este adevărat, ca un stat mic să nu-şi facă faţă obligaţiunilor sale. Şi a izbutit, în cele din urmă, să se ridice financiarmante, de şi-a plătit cu 50o/₀ datoriile sale. Dar acest stat mic — despre care marele Hasdeu a zis : „Pe o unghie de pămînt şi într-o clipă de timp a creat ceea ce toate imperiile lumei, în indefinitatea timpului, nu vor putea crea" — acest stat mic are în trecutul lui o glorie în veci neperitoare, şi astăzi dispune, în Imperiul britanic, în marea Germanie, în Francia, în Italia, de vaste generaţiuni crescute într-o admiraţiune fără de asemănare pentru geniul etern al elenismului. Graţie acestui geniu şi acestei admiraţiuni, Grecia n-a perit trecînd prin faliment.

Dar noi ? Noi n-am întemeiat fundamentul cugetărei omeneşti, n-am creat şi nici n-am împins mai departe civilizaţiunea lumei. Trecutul nostru a fost un lung şir de războaie crîncene şi durere ase. în 50 de ani nu puteam mai mult decît să ne întemeiem aşa cum suntem.

Şi noi să discutăm cinci săptămîni cu guvernul pe 250.000 de lei sau fie şi pe 400.000 ? Unde ne va duce aceasta nesfîrşită încordare ? încă cîteva zile, şi legile pe care le-am vrea n-am mai putea să le aplicăm.. Voiţi să ne ducem de la putere ? în acest caz, să ne ridicăm deasupra intereselor de partid, gîndindu-ne numai la interesele şi primejdia ţărei. Nu voiţi să salvăm noi creditul ţărei ? în acest *caz,* suntem datori să dăm timpul necesar adversarilor noştri politici ca să-1 salveze. Aşa se pune cestiunea, indiferent de cine ne va lua locul.

S-a zis că moţiunea citită de d. Hiotu este o decapitare a comitetului delegaţilor. D. Take Ionescu ne zicea : „Se cere capul d-lui general Mânu, se cere capul d-lui Triandafil, se cere capul d-lui Mihail Cantaouzino." Nu, nu se cere capul nimănui. Căci ce propuneţi dvs. ? Ca în acest conflict Camera să se pronunţe mîine-poimîine. Şi dacă Camera va zice, mîine sau poimîine : „guvernul are dreptate", nu este acelaşi lucru cînd Camera ar zice astăzi: „guvernul are dreptate" ? *(Aplauze.)* Nu decapitare, ci dreptate. Camera să o spuie azi... *(întreruperi).* Nu e momentul, o spun eu, recrut în partidul conservator, a se număra galoanele vechimei, ci grijile şi primejdiile ţărei. *(Aplauze, întreruperi).*

A avut dreptate d-1 Panu cînd caracteriza starea anormală în care ne aflăm, zicînd că „sunt două guverne, unul pe banca ministerială şi altul compus din membrii comitetului delegaţilor". Eu voi adăoga : sunt două guverne, unul pe banca ministerială, cu răspundere şi fără putere ; altul pe această bancă, fără răspundere şi cu putere. *(Aplauze prelungite.)* Şi, fatal, logic e să daţi încrederea şi puterea aceluia care are toată răspunderea. *(Aplauze.)* Nu veţi face ? Nu veţi vota moţiunea ? E evident sfîrşitul. Se vor duce, d-lor, d-acolo, dar vom pleca şi noi d-aici. E cineva care să spere altceva ? Oricine ar fi, se înşeală. *(Aplauze.)* Şi cine va ieşi mărit din acest dezastru ? Nimeni. Toţi micşoraţi. D. Take Ionescu, de care mă deosibesc astăzi cu desăvîrşire, păstrîndu-i toată admiraţiunea mea de ieri, vă zicea : „Voim să rămînem întregi". întregi ? Şi unii şi alţii veţi rămîne pe jumătate ! *(Aplauze.)*

Veţi vedea. Judecaţi dupe rezultatele evidente. D-lor, astă-vară d. Cantacuzino, şeful partidului conservator, căutînd în inima şi în mintea sa căldura şi lumina cu care să conducă un partid, a izbutit prin jertfă — nu jertfă, printr-o nobilă abnjgajjune—- să contopească într-un singur partid conservator trunchiul vechiului partid şi ramura junimistă conservatoare. A făcut fuziunea. E marea d-sale operă. Ceea ce nu putuse ilustrul Lascăr Catargi s-a izbîndit sub d-sa. Gazeta junimistă a încetat. Clubul junimist s-a închis. D-l Carp, la rînduî d-sale, a primit o situaţiune şi mai grea decît aceea pe cari o primise ministerul Cantacuzino. A intrat în luptă. A luat întreaga răspundere. S-a hotărît să salveze creditul României cu o majoritate care nu-i aparţinea. S-a încrezut în cuvîntul şefului partidului conservator, a pus temei pe legăminte sfinte şi a renunţat la tot ceea ce avea ca organizaţie proprie. Şi astăzi credeţi că e drept şi nobil ca să-l convingeţi că toate făgăduielile sunt şterse ? Nu i-ar mai rămîne decît să cugete dezgustat la caducitatea legămintelor politice. *(Aplauze.)* Vorbesc fără pic de simpatie pentru d. Carp, dar cu o imensă admiraţiune. Din marea generaţiune, din acei oameni într-adevăr mari, ca Ion Brătianu, ca Kogălniceanu, ca Lascăr Catargi, d. Petre Carp a rămas una din cele mai mari figuri ale timpului nostru. Şi cînd a fost chemat un asemenea om la putere ? în cele mai grele momente prin care putea să treacă vreodată creditul ţărei. Şi tocmai d-sale să-i refuzăm încrederea noastră ? Şi cînd să i-o refuzăm ? în momentul cînd organele capitale ale puterilor mari ne întăresc în convingerea că, dacă un om ar putea spori creditul României, acel om ar fi d. Petre Carp. Şi refuzaţi, voiţi a refuza puterea morală acestui guvern, ştiind de mai nainte că nu veţi avea alt guvern. Dacă nu_ vă temeţi că o asemenea lovitură inexplicabilă va zdruncina unitatea partidului, gîndiţi-vă cel puţin că ne vom retrage d-aici nu ca o armată zdrobită de adversari, care şi-a făcut datoria d-a salva cu onoare drapelul sfîşiat în luptă ; nu, ci ca o armată care-şi învăluie în doliu drapelul şi se întoarce cu frunţile în jos. Ca o armată al căreia stat-major, discutînd planul de război, s-a rupt în două, şi a oprit avîntul soldaţilor, învinşi fără să fi tras un foc măcar. *(Aplauze prelungite.)*

Iacă ce stă în fundul conştiinţei fiecăruia din noi. *(Aplauze.)*

Dar se înşeală, oare d-l general Manu ? Se înşeală d. Take lonescu ? Se pot înşela asemenea oameni de frunte ai unui partid politic ? Da, d-lor, termin, făcîndu-mi datoria întreagă, cred că se pot înşela, cred că se înşeală. Sunt iluziuni mari cari înşeală pe cei mai mari. în unele şiruri de munţi se găsesc cratere vaste de vulcani stinşi, prefăcute în lacuri adînci şi liniştite. în aceste lacuri pier unii vulturi. Din înălţimea lor senină, văd răsfrîngîndu-se în apele craterelor tot albastrul infinit al cerului. Şi de sus se reped cu iluziunea de jos, se izbesc şi-şi găsesc moartea acolo unde vedeau cerul. Aşa şi dvs. : vă faceţi iluziune... este o altă realitate acolo. *(Aplauze frenetice, îndelung **repetate.)***

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 3 DECEMBRIE 1909

D-le preşedinte, d-lor deputaţi, discuţiunea la mesaj a durat destul de mult, cu cea mai perfectă libertate de cuvînt. De aceea eu nu voi abuza de răbdarea dvs. Voi căuta să fiu cît se poate de scurt. îmi voi măsura cuvîntul după ceasul care stă în faţa mea.

D-lor deputaţi, sunt aproape doi ani de cînd, făcînd parte din Farlament, am tăcut necontenit, ca şi cum nu aş fi fost în Parlament. Ocaziuni, desigur, nu mi-au lipsit. Discuţiuni vertiginoase au avut loc. Discuţiuni emoţionante. De nu ar fi să-mi aduc aminte decît de acum un an, cînd d. prim-ministru răspunse la mesaj, în nişte împrejurări aşa de grave pentru ţară, şi atinse politica externă ca un om serios care îşi dă seama de aspiraţiunile neamului ; de nu ar fi să-mi aduc aminte decît de discursul d-lui Marghiloman, discurs d-o elocinţă uimitoare, care se termină cu despicarea băncii ministeriale şi cu căderea după acea bancă a unui ofiţer superior, a ministrului de război... parcă şi acum auz pe d. Marghiloman spunînd, înfiorător, nu tot ce ştia, ci numai parte din ceea ce ştia, şi răspunsul fără curaj al militarului curajos şi capabil, al militarului care nu-şi pierdu decît raţiunea de a fi ca ministru şi ca administrator al banului public ; de nu ar fi decît să-mi aduc aminte de discursul documentat, de discursul emoţionant al d-lui Filipescu, privitor la legile agrare ale dvs. ... şi-ar fi fost de ajuns. Nu, nu mi-au lipsit ocaziunile, şi cu toate acestea am tăcut.

De ce am tăcut, d-lor ? Sunt mai multe cauze. O primă cauză a tăcerii mele este efectul bătrîneţii şi-al deziluziei. Ceea ce altădată mă fermeca ca elocinţă, ca frumos, astăzi mi se pare o zbuciumare zadarnică. Sunt împrejurări în care cuvîntul poate să-şi piarză valoarea lui, şi în una din aceste împrejurări mi se pare că ne găsim astăzi. Orice am spune, la orice am dovedi, ni se răspunde alunecînd pe de-alăturea. în aplauzele majorităţii, discuţiunea se închide, şi rezultatul cuvîntului este nul.

O a doua cauză a tăcerii mele a fost modul de a fi venit al acestui guvern la putere. Aţi venit avînd un credit enorm de mare. Aţi venit cu creditul guvernului d-lui Cantacuzino ; aţi venit cu creditul d-lui Carp, pe cînd era şeful unei grupări conservatoare numai ; aţi venit cu creditul d-lui Carp ca şef al întregului partid conservator ; aţi venit cu creditul d-lui Take lonescu, ajuns mai tîrziu şeful grupării conservator-democrate...

(G. Panu. N-aveam nevoie de credit, mai ales de al d-lui T. lonescu...)

D-le Panu, e evident că ai dreptate, n-aveaţi nevoie de toate aceste credite, dar le-aţi avut fără voie... Dar, d-le Panu, creditul d-lui Take lonescu vi s-a acordat de d-sa în fosta Cameră menită peirii prin acolada care răsună : d. Sturdza îmbrăţişa pe d. Take lonescu, d. Take lonescu pe d. Sturdza, fapt pe care, vă mărturisesc, eu îl regret, şi poate că-1 regretă şi d. Take lonescu. Şi aţi avut şi un alt credit. Creditul regal, prin acel manifest pe care l-aţi botezat — unii din calcul, alţii din naivitate — programul regal.

Eu am mormăit în front, şi mormăiala mea s-a auzit de vecinii mei din dreapta şi din stînga. Aceasta a fost ca disciplină de partid, dar n-am spus nimic faţă de dvs., afară numai cînd venirăţi cu legea Casei rurale, asupra căreia în fond nu am fost în contra ; în detaliu însă am cerut şi vă cer încă să dati ţăranilor mai vrednici şi mai înstăriţi loturi de 25 pînă la 50 hectare.

Enorm credit aţi avut şi aţi potolit răscoalele înecîndu-le în sînge. Multă vreme am simţit ca o lovitură de bardă pe care mi-ar fi dat-o cineva în cap. Acum n-aveţi destule lacrimi ca să plîngeţi nenorocirile bieţilor ţărani ?

Iacă o parte din cauzele cari m-au făcut să păstrez o adîncă tăcere.

Dar voi vorbi.

D-lor, s-a întîmplat un eveniment mare politic pentru dvs. către începutul anului 1909, o boală gravă izbi pe fostul prim-ministru, şef al partidului naţional-liberal, şi fu înlocuit cu d. Ion Brătianu. Un decret regal numi pe d. Ion Brătianu prim-ministru, şi o adunare de partizani îl proclamă şeful dvs. D-lor, de atunci s-a zis, şi aud încă oarecari şoapte, că ar fi o întreită impostură. Nu, d4or, nu este nici o întreită impostură, nici o îndoită, nici o impostură. Partidele trebuie să aibă tradiţiuni. Şi, ca tradiţiune, cine ar contesta d'-lui Brătianu pasul pe care l-a făcut ?

De tradiţiune se leagă şi numele d-sale, numele d-sale este istoric, pentru că poartă numele bătrînului şi marelui Ion Brătianu.

Dar d-sa, ajungînd la această înălţime — nu la care poate aspira orice om — la care poate să aspire un om, numele d-sale, istoric prin tată, va deveni istoric prin d-sa ? Această întrebare ar fi o nedreptate s-o pun astăzi. Ar fi o pripeală. Nu, n-o voi discuta şi nici n-are nevoie de discuţiune.

Eu am recunoscut şefia d-lui Brătianu, şi l-am felicitat, adăogînd numai : „Nădăjduiesc că d-ta vei pune interesele ţării mai presus de interesele partidului".

D-sa mi-a răspuns : „Fii sigur că mă gîndesc la toate dificultăţile la cari pot să mă gîndesc". Şi mi-a adăogat: „nu sunt copil".

Piînă aici ca parte externă.

Pînă aici d. Brătianu este primul-ministru şi şeful partidului naţional-liberal.

D-lor, ce este un şef de partid ?

Şeful unui partid este omul de stat ale cărui convingeri sunt aşa încît cuprind crezul unui partid. El este sinteza şi fiind sinteza este şi directiva. El este cîrma, şi împrejurul lui ceilalţi bărbaţi destoinici se silesc, învaţă şi practică conducerea maşinei fără zguduire, pînă le vine vremea să ia greaua şi marea răspundere a şefiei. El este simbolul binelui general, în cel mai larg înţeles al cuvîntului. Calea lui cunoscută de mai înainte, fiind larg şi drept deschisă, în urma lui merg şirurile de partizani ca o armată tăcută, cu mîna pe armă, cu încredere că generalul îi va conduce odată la victorie. El este voinţa nestrămutată. Nu şovăie niciodată. Nu prinde mai mult curaj la putere şi nu se descurajează căzînd de la putere. Şeful nu este în funcţie de cuvînt. A, strălucirea cuvîntului desigur că este o podoabă, ceaprazurile de aur sau de cilic din jurul drapelului. Dar numai cu cuvîntul, rămîi cu ceaprazurile în vîrful tuiului şi cu nimic din onoarea şi credinţa cari stau scrise pe cîmpul drapelului. Şeful de partid este nemulţumitul pururea de ziua de azi şi inspiratorul ideilor de mîine. El este educatorul generaţiilor pe cari le conduce. După urma lui rămîn maxime, rămîn norme, rămîn frîuri pentru viitorime. El creează calapoade noi pentru sufletele noastre, şi sufletele noastre se trudesc ca să umple aceste calapoade. Şi de aceea nu ne mirăm deloc cînd vin împrejurări în cari ni se spune că C. A. Rosetti a spus aşa, că Ion Brătianu a făptuit aşa, că d. Carp a rezolvat problema în cutare fel, că Lascăr Catargiu a determinat partidul să ia o cutare hotărîre.

Aceşti oameni, în adevăr mari, guvernează spiritul naţiunii, în viaţa aceasta şi după această viaţă trecătoare.

Ei, din acest punct de vedere d. 1.1. C. Brătianu este un şef de partid ?

E o făgăduială, desigur. Cînd va deveni făgăduiaîa o realitate ? Nu ştiu. O doresc cît de curînd.

D-lor, d. Brătianu a făcut, cred — şi am cuvinte de a crede — fuziunea partidului naţional-liberal cu socialiştii. Sunt vreo cîţiva ani cînd într-o întrunire publică, la „Dacia" sau la „Eforie", nu-mi aduc bine aminte, cînd s-a pronunţat multe şi lungi discursuri pentru a prăznui această fuziune. Zic că d. Brătianu a făcut această fuziune. Cine era şeful partidului naţional-liberal pe atunci ? D. Sturdza. Cine a cunoscut — şi l-am cunoscut pe d. Sturdza — cine a cunoscut pe d. Sturdza ştie că n-a putut îmbia la asemenea fuziune. Cari erau bărbaţii determinanţi în politica partidului naţional-liberal ? D. ministru de finanţe, d. Costinescu, şi regretatul meu amic, Vasile Lascăr. I-am cunoscut. I-am cunoscut bine de pe vremea marei lupte naţionale, de pe vremea cînd un mormânt se săpase şi bălăriile crescuse pe acel mormînt... Nu, nu erau nici d. Costinescu, nici Vasile Lascăr autorii acestei fuziuni. Cine mai era, d-lor ? D. Pherekyde, onorabilul nostru preşedinte. Nu se putea să-i treacă prin minte d-lui Pherekyde o asemenea fuziune, mai ales d-sale, pentru că veştejise straşnic atitudinea socialiştilor pe cînd cu cluburile din Teleorman şi Dolj.

Rămînea d. Brătianu şi, poate, d-nii Brătieni.

D. Brătianu a deschis porţile largi bisericii. Este o vorbă tradiţională care îşi are importanţa ei, că biserica liberală e largă şi încăpătoare, credincioşii nu au dlecît să vie şi să se închine fiecare la cîte una din aceste icoane... A deschis rîndurile partidului şi au intrat şefii şi ajutorii şefilor socialişti. A intrat mult, foarte mult regretatul doctor Radovici, foarte simpatic, foarte detreabă. A intrat d. Radovici, om blînd, harnic, foarte simpatic. A intrat d. Mortzun, un om foarte detreabă şi foarte simpatic. A intrat d. Stere — a... ba nu, mă iertaţi... d. Stere pretinde că ar fi fost poporanist. Dovadă că, mai tîrziu, cîţiva ani în urma fuziunii, a inventat cuvîntul de poporanist pentru a-şi ascunde trecutul său socialist.

Dar se poate că aceasta ar fi o tălmăcire de adversar politic... în orice caz, foarte simpatic şi d-sa.

Socialiştii au intrat în partidul naţional-Iiberal la o vîrstă de cel puţin 35 ani. Cînd ajungi la a doua parte a vieţei, cînd 15—20 de ani din viaţă lupţi continuu în numele aceluiaşi ideal, cînd învîrteşti aceleaşi cuvinte de ură în contra formelor actuale ale societăţii, în contra statului, în contra armatei, în contra claselor conducătoare, firea e determinată şi posibilitate de schimbare nu mai este. Nu vorbesc de ceilalţi socialişti mai tineri, mai fragezi; vorbesc de aceştia, cari erau maturi şi oneşti în convingerile lor.

(G. Diamandi. Eu nu vă sunt simpatic ?)

Te-am uitat, d-le Diamandi. Nu am privit în partea ceea. Este adevărat că am uitat pe mai mulţi. îmi pare rău îndeosebi că te-am uitat pe d-ta...

(G. Diamandi. Cer cuvîntul în chestiune personală.)

în chestiune personală cu d-ta, căci eu n-am zis nimic de d-ta. *(Ilaritate.)*

(O voce. Lipsea cînd v-aţi dus dvs. la d. Radovici.)

_ Dar, d-le, ştii de cîte ori m-am dus la d. Radovici ? D-ta ştii că m-am dus aproape în fiecare an ? Şi mă întreb cînd aţi putut trage cu urechea, sau să observaţi pe furiş dacă am fost sau nu, ca să vă pot răspunde la întreruperea dvs.

(Preş. Nu mai întrerupeţi. Continuaţi, d-le Delavrancea.)

Prea bine, d-le preşedinte.

D-lor, va să zică, socialiştii au intrat la o vîrstă în care nu puteau zice că-şi mai pot schimba credinţele lor. Erau copţi, răscopţi, decantaţi, limpeziţi.

D. prim-ministru a crezut că e o chestiune de tactică să atragă pe socialişti în partidul liberal.

D-nii socialişti, oneşti, desigur, au crezut că sunt datori, ca chestiune de tactică, să intre în partidul naţional-Iiberal. Aşa cred că gîndeşte şi d. Diamandi.

(G. Diamandi. Cer cuvîntul în cestiune personală.)

Cestiune personală ? Nu are decît să discute cu d-sa, fiindcă ştiţi cît de frică mi-e de cestiunile personale.

Ca cestiune de tactică, au intrat în partidul liberal şi ca tactică d. prim-ministru i-a primit în partid. I-a armat cu armele societăţii moderne. Şi socialiştii, oneşti cum sunt, au primit armele societăţii moderne din mîinele primului-ministru, tocmai pentru a săpa mai bine şi mai profund formele actuale ale societăţii.

Ce însemnează ura cu care o parte din dvs._ v-aţi năpustit tocmai cînd vorbeaţi de pacea socială ? Ce, voiaţi pacea claselor sociale cînd vă năpusteaţi cu o furie oarbă în contra proprietarilor şi a arendaşilor ? La casa rurală, la islazuri, la legea tocmelilor agricole, un vînt de mînie se ridicase cu caracterul violent al vechilor socialişti în noii naţionali-liberali. Ce însemna declamaţiunile pe cari le-am găsit în colecţiunile ziarelor socialiste ?

însemna, d-lor, că socialiştii sunt oameni convinşi şi oneşti, că au cedat numai ca tactică, dar urmăresc prin toate mijloacele, întotdeauna, acelaşi ţel. Naturi de sectari şi de apostoli, ei urmăresc utopia fericirii universale, şi o urmăresc cu toată ura de care sufletele lor sunt capabile.

Ce însemnează recrudescenţa socialistă de cîtva timp încoace ? Ce însemnează ? Că d-ta, d-le prim-ministru, te-ai înşelat cînd ai crezut în tactica d-tale, că te-ai înşelat cînd ai crezut că ai luat tot valul socialist. Spre d-ta s-a aruncat numai creasta valului, umplînd locurile goale de pe banca ministerială şi locurile goale de pe băncile acestea, iar masa valului s-a retras la locul lui şi se ridică astăzi mai ameninţător ca oricînd, şi ai crezut că ai stins socialismul luînd pe unii socialişti. Evenimentele din urmă ţi-au dat o mare dezminţire. Alţi socialişti se ridică, şi în virtutea tacticei d-tale îi vei lua şi pe aceştia, ş-apoi şi pe cei ce vor urma, dar nu ştiu ce se va alege de partidul naţional-Iiberal şi nu ştiu de va mai fi posibil sub conducerea d-tale.

Ce însemnează manifestațiunile de deunăzi ale socialiștilor-sindicaliști cari ies pe stradă în numele d-ru'lui Racovski ? Ne întreba d. Duca : nu vă închinați înaintea înaltei Curți de Casațiune ? Voiți să cereți revizuirea hotărîrii ei ? Răspund d-lui Duca : ne vom supune legilor țării. Ceea ce a hotărît Curtea de Casație e definitiv hotărît. Și nimeni nu are dreptul să ceară reprimirea în țară a unui om dat peste graniță ca străin după formele legale existente. Dar n-ați văzut în acea mișcare, d-le Duca -— ca să mă servesc de imaginea d-tale — coada socialismului tinzînd să devie cap ?

D-lor, sindicalismul socialist — nu voi intra în amănuntele d-lui Banu, cu socialiștii etatiști și antietatiști ori cu socialiștii revizioniști și ortodoxi •— să fie posibil sub guvernarea d-lui Brătianu și încă cu ocrotirea statului nostru ? Cum, d-lor, se vorbește d-atîta vreme că la Căile Ferate sunt funcționari sindicaliști — mici funcționari, dar funcționari— și tăceți ? Și tace cel mai autorizat ministru în această materie, d. Mortzun, în loc să se explice cu toată francheța și energia cuvîntării d-sale ?

Nu, d-lor, n-ați schimbat nici pe socialiștii pe cari i-ați băgat în guvernarea țării, n-ați potolit nici masa socialistă, n-ați ținut dar angajamentele luate în anumite locuri...

Alianța dvs. — să-i zic și fuziune — a produs unele efecte ciudate în legislațiunea dvs. Se știe că există o lege naturală, și tot atît de fatală ca legea gravitații, în economia politică, o lege pe care unii socialiști o recunosc și alții nu, legea cererii și a ofertei. Această lege ați călcat-o, adică ați voit s-o călcați, în legea tocmelilor agricole, stabilind maximul de rentă a pamîntului și minimul de salar al muncii. Ați voit să bateți legea naturală și v-a bătut legea pe dvs. D. Filipescu v-a dovedit limpede și categoric falimentul la care ați ajuns. V-a arătat cîteva categorii, clasice deja, de a evita o lege artificială și de a se aplica o lege naturală. S-a întîmplat cu legea dvs. jreea ce se întîmpla cu legea care ar fixa maximum de dobîndă. Sunt instituțiuni de credit cari scad dobînda, dar o lege omenească, nu. D. Filipescu v-a dovedit că legea tocmelilor agricole a rămas numai pe hîrtie. Și a^est adevăr a trebuit să-1 recunoașteți și dvs. D. Banu și d. Duca au răspuns d-lui Filipescu în așa mod, că o recunoaștere s-a făcut adevărului pe care d. Filipescu 1-a susținut de trei ani la toate discuțiunile ce au avut loc asupra acestui punct. Ce a răspuns

d. Duca — și cam ca d-lui a răspuns și d. Banu — ce a invocat ? Care lege nu se poate ocoli și călca, zicea d-sa ? Și noi ne-am luat sarcina să schimbăm starea țăranilor în 24 de ore ? Aceasta este a recunoaște pe de-a-ntregul teza susținută de d. Filipescu. Dar să citim, să citim, ca să nu se zică că rezumatul, meu n-ar fi absolut adevărat : „Dacă am fi voit ca legea tocmelilor agricole să transforme în 24 de ore, ca sub lovitura unei baghete magice, starea agrară și economică a statului român, atunci, desigur, d-lor, că legea tocmelilor agricole a dat faliment". Și mai la vale : „Ce am voit mai presus de toate este sa creăm un *instrument de îndulcire a epocei de tranzițiune* care există în starea actuală". Acesta este răspunsul ? Și care ar fi satisfăcut cu răspunsul dvs. ?

(I.G.Duca. Protestez. Citiți expunerea de motive.)

O, d-le Duca, mi-aduc aminte de discursurile dvs. ; toate se pot rezuma în : vom mîntui țara de această teribilă racilă, chestiunea agrară". Și acum, trei ani de la votarea legii, ce veniți să ne spuneți ? Că instrumentul dvs. de îndulcire n-a îndulcit nici un raport, n-a schimbat nici o stare de lucruri, că n-ați făcut nimic nici în 24 de ore, nici în trei ani de guvernare.

D. Duca este un admirabil orator— cel puțin pentru mine — este un talent. De ce a produs asupra dvs. o impresie favorabilă dînd un astfel de răspuns ? Pentru că elocința d-sale este îndreptată în așa fel, pentru că întrebuințează cuvintele în anumit chip, pentru că rezultă din accent, din dicțiune, din familia cuvintelor pe care le are la inimă acea tonalitate, acel răsunet care îl fac posibil dacă nu în rîndurile dintîi, cel puțin în rîndurile din urmă ale socialiștilor. D-lui este un copil — mă iartă, d-le Duca — admirabil înzestrat cu muncă și talent. Dar d-sa — greșală a tinereței -— își permite, cam ușor, să dea lecții oamenilor mari și în vîrstă. îmi aduc aminte că acum un an s-a încercat să atingă zborul ilustrului Alexandru Lahovari. Bietul Alexandru Lahovari, dacă ar trăi! D. Duca — inteligent cum este — și-ar da seama că nu a sosit încă vremea să se măsoare cu titanul elocinței române !

D-lor, d. Filipescu v-a dovedit că islazurile comunale n-a dat nici un rezultat. Știu că se va răspunde de către d. prim-ministru că pînă azi avem 238 de islazuri comunale constituite, că 300 sunt pe cale de a se constitui pînă la martie, că

1.118 — mi se pare — de islazuri s-ar fi oferit în condițiunile legii. Dar ce înseamnează 238 de islazuri constituite pe lîngă miile de care ar fi nevoie ? Nimic. Şi dvs. ziceți că guvernul nu trebuie să se retragă de la putere pînă nu-şi va aduce la îndeplinire legile ? O, dar şi noi, şi țara ar aştepta mult şi bine pînă atunci, dat fiind că legile dvs. nu pot să se aplice, izbindu-se de legea fatală a cererei şi a ofertei.

Trebuie să vă retrageți de la putere pentru falimentul făcut cu legile agrare. Duceți-vă să vă întăriți în opoziție şi veți reveni iarăşi...

D. Take lonescu, pe lîngă multe motive, invoca contra dvs. şi rezultatul alegerilor parțiale. D-sa vă zicea : la care alegere ați izbutit ? Şi ați tăcut din gură. Vă zicea : abia 30"/o din voturile exprimate au fost pentru dvs. Şi ați tăcut. Țara legală s-a pronunțat contra dvs. Şi la aceasta ați însărcinat pe d. Duca ca să răspunză. Oratorul guvernului zicea — să citesc, ca să nu fie vreo controversă : *„Noi combatem regimul electoral actual* fiindcă cu acest regim *interesele particulare pot să primeze interesele obşteşti"*

A, combateți regimul actual electoral ? Rog pe d. prim-ministru să declare că d. Duca a vorbit în numele majorității şi al guvernului ! Dar ar fi monstruos ca guvernul să' se ridice contra țării legale. Ar trebui or să convocați o constituantă, or să vă duceți !

(7. *G. Duca.* Citiți ce-am spus pe urmă.)

Ceea ce spuneți mai pe urmă nu infirmă ceea ce ați spus în propozițiunea dvs. Şi, atingînd cestia eăderei dvs. în atîtea alegeri, ziceți : „Acest fapt ne convinge de două lucruri: întîi, că am reprezentat într-adevăr interesele generale, şi nu cele particulare, şi al doilea lucru care rezultă pentru noi este că o reformă electorală a devenit o necesitate urgentă".

D. prim-ministru este d-aceeaşi părere ? Este de părere că sunteți reprezentanții intereselor generale, iar nu a celor particulare ? Şi vă bucurați de rezultatul alegerilor ? Eu, care v-am ascultat cu toată atențiunea, nu pot să cred, o clipă măcar, că erai sincer, d-le Duca, în această parte a discursului dvs. în tot discursul dvs. ați fost abil, în această parte abilitatea s-a văzut, era o consolare pentru sufletul dvs. de atîtea căderi în atîtea alegeri parțiale.

A, d-le Duca, şi dvs. vă permiteți să dați lecție,_ ca ele la dascăl la şcolar, d-lui Carp ? Şi dvs. ziceți că nu a izbutit d. Carp ? Dar să înfioară bunul-simț al oricăruí om cînd va încercați să spuneți de ce n-a izbutit d._ Carp. Nu a izbutit d. Carp ? Adică nu a izbutit să stea mai mult timp la putere ? Dar după putere să judecă izbînda unui bărbat politic ? Numai după cît timp ține puterea ?

N-ați văzut dvs. oameni vițioşi de putere, care au vițiul puterii, ținind puterea cu orice preț, sfidînd opinia publică, alarmînd mulțimea şi căzînd de la putere izgoniți, sub oprobriul tuturor şi răsturnați de stradă tocmai cînd se credeau mai tari r

D. Carp a izbutit de la 1884 şi pînă azi,_ şi va izbuti şi de astăzi înainte, pentru că a izbuti nu va să zică să faci alianța pe care ați făcut-o dvs. în vederea puterii. D. Carp a fost înaInte-mergătorul timpurilor noastre, a fost la 1884 şi este şi acum, a fost în timpul cînd Ion Brătianu voia să-1 atragă spre partidul național-Iiberal şi este şi astăzi, cînd a luat în mîna conducerea partidului conservator ; a fost cînd a aruncat marele adevăr tutulor românilor şi celor două partide de guvernămînt că era discuțiunilor de forme, a luptelor *zadarnice* a încetat, şi că o nouă eră a început : era de organizare a statului român. Şi-şi publică programul său, şi din acest program, care v-a învins, ați supt, ați supt necontenit! *(Aplauze pe băncile minorității.)* Şi ceea ce faceți ca să nu fie un furt trebuie să mărturisiți, trebuie să-i fiți recunoscători d-lui Carp ! *(Aplauze pe băncile minorității.)* Ați supt legea minelor, ați supt inamovibilitatea administrativă, ați supt legea corporațiilor, ați supt şi vă veți mai _acj|pa_din acest program al d-lui Carp, şi nu îndrăzniți să mărturisiți.

Vă întrebați de ce n-a izbutit d. Carp ? Dar a Izbutit să vă crească şi pe dvs. şi pe noi. A izbutit să fie forța de rezistență în acest balamuc al luptelor politice.

Şi d-ta, d-le Duca, vii să spui de ce n-a izbutit d. Carp, rezumînd — opinia unora — că d. Carp ar avea un caracter autoritar şi zeflemist, spunînd — opinia d-tale — că d. Carp a voit să clădească creațiunea sa pe o bază şubredă şi antipatic națională, pe baza conservatoare. Dar de unde — şi cine vă crede — aveți monopolul simpatiei naționale ?

Eu ştiu, şi nu e nimeni cari să conteste că la 1866 cele două partide s-au unit şi ne-au dat constituţiunea actuală, că de la această dată trăim sub imperiul constituţiunii creată şi de conservatori şi de liberali şi că partidele nu mai au dreptul de a invoca etichetele.

Eticheta este altceva şi conţinutul este altceva. Nu judec partidul dvs. după „naţional", nici după „liberal", nici după ambele întrunite, după „naţional-liberal". Şi tot aşa şi dvs. sunteţi datori să nu judecaţi partidul nostru după ceea ce vă siliţi să băgaţi sub cuvîntul de „conservator". Sper că aţi încetat cu acuzaţiunile puerile de „ciocoi" şi alte trivialităţi de acelaşi soi. D. Banu — şi aci completa pe d. Duca — nu vă afirma în aplauzele dvs. — şi aveaţi dreptate să-l aplaudaţi, vorbea frumos — vă spunea că în ajunul răscoalelor nu ştiu ce copil se încerca să restabilească vechile privilegii boiereşti ! Aşa partid conservator să fie sub d. Carp ? Dar care ar fi rostul d-lui Maiorescu, al d-lui Arion, al meu şi al atîtor tineri şi bătrîni din partidul conservator ? Şi n-ar fi de mirare ca, în pasiunea oarbă, oratorii dvs. să mă vază la tribună ca şi cum capul meu ar ieşi dintr-o giubea ! *(Ilaritate.)*

Ei, d-lor, vă aduceţi aminte că tactica dvs. din „naţional" şi „liberal" scăzuse jos de tot pe „naţional" — aţi cam pleoştit una din noţiunile etichetei *(ilaritate)* •— şi nu rămăsese în picioare decît cea d-a doua. Doresc d-lui Brătianu să şteargă această amintire dureroasă, să ridice din nou pe „naţional" la înălţimea de „liberal", cu atît mai mult cu cît sunt chestiuni asupra cărora toate partidele trebuie să cadă de acord.

D-lor, aş avea mai multe de spus, dar mă uit la ceasornicul din faţă. Vremea înaintează. Şi nu aş vrea să abuzez de cuvînt.

D-lor, sunt oameni pe cari puterea îi îmbată, sunt alţii pe cari îi moleşeşte, îi aduce în stare de somnolenţă. După răspunsul de la mesaj, dvs. sunteţi în stare de somnolenţă. A sosit timpul să vă deşteptăm, fiindcă umblaţi în jurul unei prăpăstii. Băgaţi de seamă ce ni se prepară pe ziua de mîine. Şi cînd d. Duca şi d. Banu ne ameninţă pe noi cu efectele neaplicării legilor agrare, le răspundem : vina e a legilor, căci sunt contra legilor naturale ; vina e a guvernului, care le-a făcut, vina şi a unora şi a altora. Băgaţi de seamă, frămîntaţi direct satele şi indirect oraşele, pe unele alcătuind legi cari dau desluşiri, pe altele scumpind traiul prin industrii tarifare.

(V.I.C. Brătianu. Vorbiţi ca la „Dacia".)

D-le Brătianu, eu am obiceiul să vorbesc în acelaşi fel şi la „Dacia", şi în Parlament ; dacă d-ta îţi schimbi felul de a vorbi, după cum vorbeşti la „Dacia" sau aci, aceasta vă priveşte.

De nu vă deşteptaţi la vreme, rezultatul va fi ca revoluţia pe care aţi înecat-o în sînge din nou să vă aprindă, fie că vă veţi găsi pe acea bancă, fie că veţi trece în opoziţie. Statul român, în împrejurările actuale, nu destul de pacifice — dar politica externă o las pe seama d-lui Duca —• *(ilaritate)* — se va trezi între două focuri ; revoluţia de la sate şi revolta din oraşe. Şi nu vor fi în stare să le potolească nici broşurile d-lui Haret, nici d. Mortzun cu sindicaliştii, nici teoriile pe cari le veţi născoci. Nimic nu va domoli ce veţi fi aprins.

De aceea, d-lor, găsesc inutil să vă zic : jos de la putere, ci numai atît: gîndiţi-vă, treziţi-vă ! *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 29 NOIEMBRIE 1910

D-lor deputaţi, durează cam de mult discuţiunea la mesaj. S-au împlinit tocmai 8 zile astăzi. Să nu vă aşteptaţi k un discurs, şi mai ales la un lung discurs.

în răspunsul la mesajul regal este numai o parte, iar a doua parte, cea mai obişnuită, nu există. Nimic din ceea ce veţi face în această sesiune, numai o lumină asupra celor ce aţi făptuit de patru ani de zile. De ce ? Nu ştiu. Şi, fireşte, cum dvs. aţi făptuit, era fatal să vă aduceţi elogii. Ce aveam de spus asupra reformelor vi le-am spus şi vi s-au spus. Elogiile ce vă aduceţi pentru ce le-aş turbura ? Dvs. vă lăudaţi cu trecutul ; n-aş înţelege de ce v-am turbura această exuberanţă care nu priveşte viitorul. Asupra viitorului nu există nici un cuvînt, nici o făgăduială. N-am să zic că răspunsul la mesaj este o anomalie. Dvs. credeţi de cuviinţă să deschideţi sesiunea cu un aşa răspuns la mesaj. Eu nu am să vă întreb de ce, de ce nu enumăraţi reformele pe cari aveţi de gînd să le faceţi sau [să] nu le faceţi. Veţi veni cu legi noi ? Le voi discuta. înainte de a veni, de a le schiţa, de a le anunţa, eu vă declar că nu înţeleg de ce le-aş discuta. Iacă de ce să nu vă temeţi că voi abuza de pacienta dvs. pentru a vă debita un discurs, şi mai cu seamă un lung discurs.

Prea puţin [mă] voi opri asupra răspunsului la mesaj. S-a făcut, drept răspuns, o parafrazare a mesajului. Lucru obişnuit. Şi a făcut-o d. Missir. Ca parafrazare e foarte bună. N-am nimic de zis. Doar asupra unui punct îmi voi permite să atrag atenţiunea d-lui raportor. Nu am înţeles, sau am simţit o nedumerire — o nedumerire neplăcută — cînd am citit următoarele : „Avem toată încrederea în guvernul maiestăţii-voastre"... (Cum să nu ? Ce puteţi avea dacă nu veţi avea toată încrederea ?)... „situaţiunca însemnată ce am dobîndit *ca regat va fi păstrată* şi cît mai mult întărită".

Cine a atacat dinăuntru sau de peste hotare situaţiunea noastră „ca regat", pentru ca să vă legaţi să o menţineţi ? Desigur, este în mesaj fraza : „Consolidarea statului şi temeinica sa propăşire...", dar aci este vorba de consolidarea statului, iar nu de „păstrarea situaţiunii însemnată ca regat", O observaţiune fără nici o importanţă. A fost o alunecare de condei din partea d-lui raportor Missir. Nu crez că ar fi bine să citească maiestatea-sa fraza aceasta aşa alcătuită.

D-lor, pe la începutul săptămînii trecute aţi avut ocaziunea să ascultaţi două discursuri, pronunţate din partea aceea. *(Oratorul arată spre dreapta.)* Un discurs foarte lung şi un discurs foarte frumos. Un discurs în care se încumeta să se facă portretul d-lui Carp şi un discurs în care se încerca să se atingă politica d-lui Carp. Amîndouă discursurile au fost nedrepte. îmi veţi permite să vă dau explicaţiunile ce cred eu necesare pentru a vă dovedi, în treacăt, cît de porniţi au fost amîndoi oratorii.

în discursul cel nesfîrşit s-a pretins că s-a făcut portretul d-lui Carp.

Ce condiţiuni, şi intelectuale şi morale, se cer pentru ca să faci un portret ? în primul rînd să fii un om de talent. Asupra acestei dintîi condiţiuni să-mi daţi voie să nu insist. Talentul la noi fiind o chestiune de apreciere, nu-mi voi permite să alunec în asemenea chestiune delicată. *(Rîsete.)*

în al doilea rînd, ţi se impune o convingere. Convingerea este întemeiată pe fapte. Faptele — fie concrete, fie principii cari hotărăsc de existenţa unei personalităţi — trebuie să fie nediscutate, nediscutabile. E altceva cum vei privi faptele.

Le poţi privi într-un chip simpatic, favorabil omului al căruia portret îţi propui să faci, şi le poţi privi antipatic, defavorabil omului al căruia portret vrei să-1 faci. Dar faptele, ca fapte, trebuie să fie pozitive, nediscutate şi cu neputinţă de a fi discutate.

Ei, d-lor, aş vrea să ştiu, de unde a scos portretistul de acum o săptămînă că d. Carp îşi tratează pe partizanii săi ca o turmă de „gogomani" ? *(Rîsete.)* în ce ocaziune solemnă s-a pronun-

țat d. Carp cu un asemenea delicat epitet ? *(Ilaritate.)*ln Cameră ? în Senat ? La ce tribună ? La a Senatului ? La a Camerei ? Unde ? Cînd ? *(Ilaritate.)*

Nimic. Nu ne spune. Dar haide să zicem că așa ar fi. Cine s-a supărat, firește că a părăsit pe d. Carp *(Ilaritate.)* în ce împrejurări a spus d. Carp unui domn ministru : „D-ta, într-o țară organizată, n-ai putea fi decît un subprefect ?" *(Ilaritate. Zgomot.)* Dvs., cari faceți zgomot, are să vă pară rău ceva mai în urmă.

Mă rog, cînd ? în ce ocaziune ? Discuta politică ? Vorbea la o parte ? Dîrj sau glumeț ? Nu știm nimic. Nu ni s-a spus nimic.

Cînd d. Carp și-a permis să zică despre repausatul om de stat și șef al partidului conservator, Lascăr Catargi, că „îi va face o înmormîntare de clasa întîia ?" Cînd a zis ? Către cine ? în *Monitorul oficial* nu există nici urme de așa ceva. Și dacă portretistul de acum o săptămînă n-a auzit pe d. Carp, care om serios i-a afirmat că ar fi auzit pe d. Carp rostind asemenea cuvinte ?

Nu există în această Cameră nimeni cari să proptească asemenea afirmare ? Nici tînăr, nici bătrîn ?

Da, nu e nimeni ! Și cînd a pronunțat d. Carp formula : „Regele și dorobanțul ?" O veți găsi în *Monitorul oficial.* După război, cînd, majoritatea și minoritatea, împreună cu toată suflarea românească, simțea ca d. Carp. în rege vedeam pe căpitanul glorios și în dorobanți pe făuritorii acestei glorii.

(Barbu Păltineanu. Eu n-am fost în Cameră atunci.)

Desigur, n-ai fost, nici eu, nici mulți din continuatorii Parlamentului de atunci. Și noi, cari n-am fost, ne-ar fi de ajuns ca să nu fi fost și să avem dreptul de a ridica împotriva d-lui Carp și acest strigăt de mîndrie națională ?

Cu asemenea lucruri s-a încercat să se facă portretul unui om mare. Nu și-a pus întrebarea — adevărate d-ar fi — de sunt sau nu fapte esențiale și caracteristice; și cu altele de aceeași esență și de aceeași măsură. Și de aceea, din acel portret verbal a apărut un pretins domn Carp, aci mare, aci mic, aci ca un Bismarck, aci ca un umil necunoscut. Nici o ordine, nici un relief. în perspectiva zugravului, o mîzgălitură făcută cu bidineaua. *(Mare ilaritate.)*

D-lor, ce-ați zice dvs. dacă s-ar apuca cineva să facă portretul lui Lascăr Catargi și ar lua doar fapte și vorbe ca acestea : „Aiestea să se puie la Delă ?" „Spune d-lui Fleva că eu pentru el muncesc."

Sunt aceste fapte esențiale și caracteristice ? Pot determina pe un om ? E coeficientul lui ? Sau sunt niște cancanuri cari pot osteni, cel mult, gurile clevetitoare ?

Ce ar însemna ușoara permisiune pe care mi-aș lua-o să fac portretul marelui Ion Brătianu, părintele actualului domn prim-ministru, bizuit pe următoarele fapte, ca patriotism : „Vreau Transilvania, dar fără transilvăneni."

De cîte ori nu s-a repetat și de cîți nu s-a repetat !

A fost o manifestare publică ? Nu. A zis-o Ion Brătianu în fața vreunui transilvănean ? Eu nu cred. în *Monitorul oficial* nu se găsește. Dar în *Monitorul oficial* se găsește următoarea frază : „Am tolerat hoții și asasinate !"

Ei, ce ați zice dvs. dacă aș încerca portretul lui Ion Brătianu luînd ca patriotism prima frază și ca morală publică pe cea de a doua ?

Ar fi o operă nedemnă nu de Ion Brătianu, ci de mine, chiar de mine. Ion Brătianu, care cunoștea bine pe românii de dincolo, care cunoștea acel popor mîndru, vînjos și necontenit în luptă cu asupririle neostiate, n-ar fi putut spune serios „Vreau Transilvania, dar fără transilvăneni." Și tot așa sufletul meu nu s-ar mulțumi cu crîmpeiul de cugetare : „Am tolerat hoții și asasinate".

Ar trebui să știu în ce împrejurări a pronunțat aceste scăpărări de mînie. Ion Brătianu vorbea de multe ori incorect, dar totdeauna admirabil.

La el se simțea o logică prin salturi, ca o stîncă care se rostogolește la vale și izbește panta muntelui din cînd în cînd, scăpărînd lumină și pierzîndu-se în adîncimi.

Mi-ar fi necesar, dar, să știu —• și să știți — în ce împrejurări a zis-o, pentru ca să vă dați seama cît a fost de amărît, de ce mînie a fost cuprins și pentru ce a scăpat o asemenea frază fulgerătoare. Ar fi odios asemenea portret în care stîngăcia s-ar lua la întrecere cu lipsa de scrupule.

D-lor, ca să faci portretul unui om mare, va să te salți, va să te ridici la înălțimea figurii pe care vrei s-o prinzi, va să privești drept în față pe omul al căruia[portret] vrei să faci, și conștiința ta să nu se turbure, și tu să nu te înfiori. Să te ridici o clipă la înălțimea morală a lui, la măsura concep-

țiunilor lui, să stăpîneşti o clipă ceea ce nu vei mai stăpîni niciodată ! *(Aplauze.)*

Altfel, portretul nu e posibil, şi ar fi păcat de muncă — pe care ai întrebuința-o pentru alte foloase — **şi ar** fi păcat de rama d-tale. Atîta muncă zadarnică şi atîtea parale pentru ramă la un portret care nu există. *(Ilaritate.)*

în discursul frumos, d. Take lonescu s-**a** năpustit contra — poate că cuvîntul ar fi prea aspru — a încercat să critice politica d-lui Carp. D-sa, ca vechi parlamentar, şi-a formulat critica d-sale în „politică negativă".

N-a spus că ținteşte în d. Carp, dar toți am înțeles că „politica negativă", în care nu crede, şi cu drept cuvînt, ar fi aceea a d-lui Carp. D. Carp şi „politică negativă ?" Pentru prima oară auziți formulîndu-se asemenea ofensă — desigur parlamentară — la adresa unui bărbat ca d. Carp. De cînd ne aducem aminte, de pe la 1883-1884, d. Carp a fost semănătorul de idei, multe din ele aplicate şi multe aşteptînd aplicarea lor. D-sa n-a însemnat nimic, nici ca avere, nici ca nume, nici ca tradițiune, nici ca prozelitism, dar a însemnat mult ca abundență extraordinară de idei, cum nici un om politic n-a putut să însemne în viața publică a României.

Nu cunoaşteți dvs. pe semănătorul ale cărui roade le-ați cules dvs., d-lor liberali ? în contra cui ne-am răzvrătit noi — şi eu împreună cu dvs. •— dacă nu contra proiectului de lege a minelor a d-lui Carp ?

Şi ați venit la putere şi ați primit legea minelor a d-lui Carp.

Nu ştiți dvs. că d. Carp a vîrît cu d-a sila în capetele dvs. concepția inamovibilității magistraturii şi a funcționarilor administrativi ?

Nu v-ați revoltat dvs. în contra omului de stat care a stabilit valuta noastră, creînd etalonul de aur ?

Nu ştiți cîtă muncă a fost pe economiştii naționali-liberali ca să convingă opinia publică şi țara că bogăția comercială ar fi tocmai în bietalon ? Şi cu toate acestea, ați primit etalonul de aur şi-1 binecuvîntați!

Ați uitat că d. Carp, încă de mult, **a** venit cu proiectul tocmelilor agricole ? L-a transformat **în** lege, şi **în** Senatul conservator s-a făcut greşală de a i se adăuga un articol final, făcînd legea inaplicabilă.

Nu ştiți dvs. că d. Carp a adus proiectul de reformă administrativă şi că d-sa a susținut — şi pe drept cuvînt — că această reformă este o reformă fundamentală pentru ridicarea țărănimii ?

Sunt state cari se pot făli cu multe civilizațiuni, dar Austria se poate mîndri cu civilizația ei administrativă. O civilizație administrativă urmăreşte de mult d. Carp, venind acum, ca şi altădată, cu proiectul de reformă administrativă. Aceasta e „politică negativă" ? Dar bine, d-le Take lonescu, şi în acest proiect de lege izbiți ?

D-ta, care l-ai primit... l-ai iscălit, după cum ai primit şi proiectul de lege al tocmelilor agricole al d-lui Carp !

E altceva să fii contra ideilor unui om de stat, şi altceva a tăgădui ceea ce e splendoarea lui, afirmînd că în politica țării el reprezintă politica negativă.

Şi cînd am văzut aşa de mulți şi de deosebite nuanțe ridicîndu-se împotriva d-lui Carp, portretistul, d. Take lonescu, d. Duca şi în mică parte şi d. Diamandi...

(G. Diamandi. în politica externă.)

Da, în politica externă...

(G. Diamandi. în ce priveşte declarațiile ce a făcut.)

Da, într-o mică parte, şi de aceea nu voi vorbi de discursul d-tale.

(G. Diamandi. Mi-ar fi convenit.)

Regret. Politica externă nu e specialitatea mea. *(Ilaritate.)* Dar vă voi aminti că acum un an, cînd vorbi d. Carp de politica externă, ați aplaudat cu toții, cel puțin cea mai mare parte din această Cameră.

Absolut nimeni, afirmă d. Duca, dar nu afirmă Camera.

{/. /. C. *Brătianu.* Sunt părți pe care le-au aprobat toți, altele, nici partizanii săi.)

Foarte mulțumesc d-lui prim-ministru. Au fost părți pe cari le-ați aprobat cu toți, majoritate şi guvern, şi părți pe cari nu le-ați aprobat. Fireşte că d-ați fi aprobat pe d. Carp de la început pînă la isprăvit, n-aş mai fi înțeles de ce ați mai fi stat dvs. pe acea bancă şi n-ați fi lăsat locul aceluia căruia i se cuvine. *(Ilaritate.)*

Ei, d-lor, ce fu acea furie ridicată în contra d-lui Carp ? Vă las pe dvs. s-o judecați.

D. Missir a căutat o explicare în faptul că după dvs. vine rîndul de drept d-lui Carp pe acea bancă.

Nu zic că n-are să se întîmple ceea ce d. Missir prevedea.

Eu nu m-am mimt. în contra muntelui de stâncă din mijlocui mărilor dau ^saltjtoate valurile turburi şi înfuriate. E o genune oarbă îrî" aÎTÎÎosferă. Vijelia se potoleşte şi muntele apare spălat pe poalele lui. Pînă la picioarele muntelui s-au ridicat valurile stîrnite. Şi-au răscolit zadarnic nisipul pe care stau. Aşa să răscolesc de cînd lumea. Rolurile se îndeplinesc fatal : muntele să vegheze asupra valurilor, şi valurile să treacă de la linişte la furie, şi de la furie îa linişte. *(Aplauze.)*

Dar d. Take lonescu a voit să facă un contrast între o închipuită „politică negativă" şi politica sa „pozitivă".

Aţi auzit programul său de guvernămînt. Erau măsuri condiţionate şi măsuri necondiţionate.

Cele condiţionate : reforma electorală şi reînfiinţarea contenciosului.

Aceste măsuri depind de revizuirea constituţiunii şi de binecuvântarea dvs. Nu mă voi ocupa nici în treacăt de aceste propuneri. A făgădui ceea ce nu vel face decît la revizuirea constituţiei însemnează de mai nainte a nu-ţi ţine făgăduielile.

Despre reformele necondiţionate, în treacăt, mă voi ocupa.

Cari erau aceste reforme ? 1/3 din valoarea islazurilor comunale să ia statul asupra lui ; 1/5 din dobînda pe care o plătesc ţăranii pentru cumpărarea loturilor de la Casa rurală să o ia statul asupra lui — aceasta ca o jertfă socială. ŞI, tot ca o jertfă socială, să înfiinţeze 16 episcopii cu 16 episcopi, să creeze un nou minister, al sănătăţii publice.

Şi a făgăduit în dreapta, în stînga, d-lui ministru de finanţe, _încît pe drept cuvînt s-a zis în această Cameră că acest discurs este un discurs electoral.

A făgăduit atît de multe, că am şi văzut pe statul român cu buzunarele întoarse pe dos. *(Ilaritate.)*

Da, vedem cheltuielile sporind într-un mod vertiginos, dar nu vedem noile izvoare de venituri pe cari d. Take lonescu le mai reducea prin revizuirea impozitelor. Prin ce minune ar ajunge să plătească noile jertfe ale statului ? Nu ştiu. Aceasta nu ne-a spus-o.

Şi dacă, d-le Take lonescu, am crezut pînă acum că este c imposibilitate venirea d-tale la guvern, vă declar că, de acum, crez că ar fi o calamitate publică să vi se dea cîrma statului pe mînă.

Oricîte atacuri vi s-ar fi adus şi vi s-ar aduce, nimeni n-ar putea să vă facă răul pe care vi l-aţi făcut dvs. cu programul pe care l-aţi desfăşurat în acest Parlament.

La fiece moment un program nou. Un program la înfiinţarea aşa-zisului partid conservator-democrat. Un program astăzi. Şi între ele nici o potrivire, afară de reforma electorală, a căruia formulă de astăzi nu se potriveşte cu formula de acum doi ani.

Primul program era sărac de idei, era vag, nu coprmdea nimic.

Al doilea program, bogat în jertfe pentru stat.

Cine v-ar putea să vă urmeze în această nouă fază ?

Mîine, desigur, veţi veni cu un alt program.

Dvs. aveţi acest mare dar de a vorbi — şi eu vă stimez darul pe care vi l-a dat Dumnezeu — din această cauză vă risipiţi puterile în combinaţiuni necontenit noi, necontenit adresîndu-vă maselor electorale şi făgăduind fericirea pe pămîntul binecuvîntat al României.

D. Take lonescu vă spunea că pînă nu veţi revizui constituţiunea şi nu veţi face reforma electorală, totul în societatea noastră se va perinda pe o minciună, cum s-a perindat de 40 de ani încoace.'

Dar n-ai fost d-ta ministru şi de atîtea ori ministru ?

V-aţi gîndit, de cîte ori aţi fost ministru că reprezentaţi o minciună ? Şi nu vă era ruşine de originea dvs. politică, dacă eraţi produsul unei minciuni ? Şi partidul liberal, şi partidul conservator, în toată viaţa lor, au fost rezultatul unei minciuni?

Dar să las această extensiune a cuvîntului de minciună, pe care cu atîta îndemînare îl arunci d-ta şi unde se potriveşte, şi unde nu se potriveşte.

Să trec la d. Duca.

D-sa a făcut un discurs frumos. Parcă-l văz agitîndu-se aci, la tribună, la dreapta şi la stînga, ca un pui de leu în gratii. *(Ilaritate.)*

O, d-le Duca, nu-ţi imput eu tinereţea — regret pentru mine ceea ce constat la d-ta — tinereţea şi talentul sunt daruri de la Dumnezeu. Tinereţea va scădea şi va micşora niţel avînturile oratorice.

D-sa a ţinut să constate că de 15 ani fericirea deplină a României să datoreşte partidului naţional-liberal. Tot ce s-a

făcut bun, nobil şi dezinteresat partidul liberal l-a făptuit. Ce-aş avea de spus ?

Nu face d-sa parte din partidul liberal ? E firesc : între discursul d-lui Duca şi proiectul de răspuns la mesaj, un acord perfect.

Dar d. Duca s-a repezit într-un atac de cavalerie şi împotriva partidului conservator, şi împotriva partidului conservator-democrat, mai bine zis, împotriva grupării d-lui Take lonescu.

îmi pare rău : a fost un atac de cavalerie, dar fără cavalerism. Şi d-sa a luat ropotul şi praful pe care le-a stîrnit în jurul d-sale drept imaginea unei victorii pe care ar fi dobîndit-o un erou. *(Ilaritate.)*

D-sa se crede în drept să ne impute cumplit cearta şi sfîşierile, fuziunile, difuziunile...

(Voci. Confuziunile.)

...Confuziunile... şi conchide că ne gîndim la satisfacerea amorului nostru propriu, a ambiţiunilor, a intereselor noastre : numai de un singur lucru nu avem grije, de ţară.

De ce s-a limitat d-sa doar la aceşti 15 ani din urmă ? De ce n-a împins mai departe curiozitatea istorică ?

De te-ai fi dus ceva mai departe, v-aţi fi putut explica dacă din certele oamenilor politici, din sfâşierile lor, din durerile şi din zvîrcolirile lor a ieşit pentru ţară numai rău sau de a ieşit şi vreun bine.

Aduceţi-vă_aminte luptele de la 1888, cînd în contra lui Ion Brătianu să ridicase răposatul Pallade, d. Fleva —• mi să pare — şi d. Take lonescu, Dumitru Brătianu, Kogălniceanu şi atîţia alţii.

Aveau dreptate să se îndîrjească aşa de straşnic în contra lui Ion Brătianu ? Va judeca istoria. Nu mă amestec. Şi luptele ajunseră la atîta desperare, că în contra lui Ion Brătianu, răsturnat de la putere, liberalii votau darea lui în judecată. A votat darea în judecată a lui Ion Brătianu Pallade, şi Ion Brătianu n-a crezut, ca d-ta, că numai interesele meschine îi agitase, şi s-a dus la Pallade şi-a făcut pace. Şi Pallade a ajuns ministru liberal, ministru de domenii, ministru de interne, în acele frămîntări năpraznice, un om şi-a păstrat liniştea şi şi-a spus gîndul : „Greşalele politice se îndreaptă, nu se răzbună *l"*

De aceea, d. Carp a civilizat moravurile politice şi de aceea în el e nu numai omul de stat, dar şi educatorul naţional. Sunt sigur că nu e nimeni aici care să nu-şi fi îndreptat, în parte, cel puţin, pornirile sufleteşti, ascultînd glumele, ca şi lucrurile grave, pe cari le spune d. Carp în Parlament şi la întruniri publice.

Şi n-au mai fost discuţiuni şi sfîşieri în partidul liberal ? D. Costinescu, Aurelian, amicul meu, regretatul Vasile Lascăr, d. Missir şi alţii, cînd s-au despărţit de d. Sturdza. numai de interesele meschine ale lor erau preocupaţi ?

Eu nu pot să prevăd ce va ieşi din această dizidentă conservatoare, al cărei şef e d. Take lonescu, dar sper că va ieşi un bine. D. Take lonescu se va trudi şi, în cele din urmă, va trebui să cedeze partidului conservator. D. Take lonescu are însuşiri excepţionale, dar e un om de esenţă umană. în jurul d-sale aude multe şoapte. în jurul d-sale unii din prieteni vor să-i ridice un zid chinezesc. Să judece d-sa în propria sa conştiinţă, să nu mai asculte cîte se spune, şi sunt sigur că va izbuti să privească pe deasupra zidurilor chinezeşti.

D-lor, sunt două partide de guvernămînt: partidul conservator şi partidul liberal. Aceste partide se numesc istorice. Ele sunt născute din nevoile şi avînturile ţării. Ele sunt organice şi au crescut necontenit pînă la 1866, cînd au primit botezul european o dată cu constituţiunea. La 1866 s-au unit, păstrîndu-şi rezerva de a-şi lua poziţiunea lor de mai înainte, dar erau unite prin acelaşi ideal din care a ieşit constituţiunea, domnitorul şi dinastia noastră, şi, fireşte, mai tîrziu, ca o consecinţă, regalitatea şi independenţa. Aceste partide guvernează pe rînd. De curînd a apărut o nouă formaţiune care aspiră să guverneze ţara — gruparea aşa-zisului partid conservator-democrat.

Are acest partid în spatele său Istoria şi tradiţiunea ?

N-o să pretindenţi că da.

Este acest partid ieşit din nevoile ţării ? Din nevoile simţite, iar nu din nevoile scornite ?

Nu puteţi să ziceţi că da. Şi d-aci toată sforţarea d-lui Take lonescu. Guvernul liberal se duce, şi vine d. Carp. D-lor au pus această teză, căci nu se putea altfel. Dar de ce d. Carp ? Pentru că într-un mod necesar un partid vine în locul celuilalt la cîrma ţării.

D-lor, cum aş discuta lucrul acesta, fie cu dvs., fie chiar cu d. Take lonescu ? Ar fi să mă amestec în atribuţiunile Coroanei. Şi aceasta nu-i e iertat nimănui dintre noi. Dar d. Take lonescu îşi permite să dea indicaţiuni Coroanei că n-ar fi bine să însărcineze Coroana pe d. Carp cu formaţiunea noului guvern.

Fiţi încredinţaţi, d-lor, că Coroana nu va găsi în d. Carp un om ahtiat de putere şi lacom de măriri ; de l-ar însărcina pe d. Carp cu formaţiunea viitoare, şi opinia publică ar găsi că ar fi o greşită indicaţiune, şi ţara s-ar pronunţa în alegeri contra d-sale, fiţi siguri că nu va cere o a doua dizolvare, ci se va duce la maiestatea-sa şi, americăneşte, îi va spune : „Indicaţiunea maiestăţii-voastre a fost greşită, adresaţi-vă altcuiva". O, d-lor, dar eu regret că d. Carp n-a fost zilele acestea aci. Ascultând toate atacurile ce i-aţi adus, ne-ar fi descreţit frunţile, respingînd cu surîsul său şi cu o vorbă de spirit năvala dezlănţuită împotriva sa. Nu cunosc om mai verde şi mai de spirit în politica ţării româneşti.

Dvs. aţi pretins că partidul conservator are pretenţii de aristocraţie, de prescripţiuni istorice, de privilegii. Mă rog, d-le Take lonescu, dvs. aţi fost ministrul partidului conservator în diferite rînduri, aţi auzit invocîndu-se în jurul dvs. prescripţiunile istorice şi privilegiile ? Spuneţi. Privilegiile au încetat prin renunţarea clasei privilegiate la privilegii, şi la 1866, poporul românesc, dîndu-şi constituţiunea cea mai democratică, a impus tutulor partidelor să fie partide democratice. Azi nimeni nu mai invoacă numele şi familia pentru a i se da puterea.

D-lor, eu am combătut o singură aristocraţie în partidul liberal, aceea pe care o numeam „tavtologie". Adică aceiaşi, pentru că sunt aceiaşi, aceiaşi să fie pentru că au mai fost şi numai pentru că au mai fost. Nu au fost pentru că au meritat, şi sunt pentru că au mai fost. Dar, în contra numelor istorice să te ridici ? Mi-aduc aminte de un frumos discurs al d-lui Take lonescu, pronunţat de pe banca aceea, împotriva noastră, care pusesem chestia de aristocraţie, mi se pare, îa legea numelui. D-sa ne zicea : „Dvs. voiţi o aristocraţie *â rebours" ?* Eu nu o vreau. Să nu vrei nici d-ta acum, cum n-am vroit-o noi niciodată.

Numele este un bici adeseaori pe spinarea celui care-l poartă, şi de multe ori o garanţie cînd omul îşi pune toate rîvnele lui să-l poarte demn ca şi părinţii lui. Sunt sărac. N-am fost contra averii. Averea e un factor social. Dar dvs., partidul liberal, nu aveţi prinţi ? Văd aci pe prinţul Brâncovanu, şi n-aş crede că d-sa a intrat în partidul liberal cu sacrificiul numelui pe care-l poartă.

(Şt. loan. Nu există prinţi.)

D-le Ştefan loan... nu există prinţi, dar există Brâncovanu.

Ei, eu cred că subt numele de Brâncovanu sună în capul d-tale, fără să vrei, şi titlul de prinţ. *(Ilaritate.)*

Dar ce să mai vorbim, fiecare, vorba d-lui Frumuşanu, avem prinţii noştri. Şi aceasta vă dă dreptul să ne arătaţi pe noi ca pe un partid aristocratic ? Vă dă dreptul să ne arătaţi pe noi, întorcîndu-vă acum 80 de ani, ca pe un partid de giubelgii ? Ce privilej revendicăm noi ? Şi v-aş vorbi eu în numele partidului conservator de ar fi să vă vorbesc în numele privilegiilor ? E un privilej întâmplător acela de a fi de faţă, de a trăi azi, un trist privilej de a fi într-o scormoneală de patimi.

Dacă d. Take lonescu şi-ar fi scurtat ceva din discursul d-sale, ar fi pierdut din suprafaţă, dar ar fi cîştigat în profunzime. Dacă d. Duca şi-ar fi oprit discursul înainte de atacul de cavalerie, ar fi rămas, în adevăr, cavaler şi n-aş fi avut ocaziunea să regret lipsa-i de cavalerism.

D-lor, aceste observaţiuni le-am făcut, în treacăt, la discuţiunea de la răspunsul la mesaj. Cred că m-am ţinut de cuvînt: să nu vă fac un discurs şi, mai ales, un discurs lung. *(Aplauze.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 30 NOIEMBRIE 1910

D-lor, aţi auzit chestiunea personală pe care d. Barbu Păltineanu şi-a desfăşurat-o astăzi. D. Barbu Păltineanu a venit armat cu documente ; a căutat în tot trecutul partidului liberal şi al partidului conservator acte şi documente cu cari a venit înarmat în faţa dvs. D-sa a citat o mulţime de lucruri, unele adevărate, altele încurcate. în chestiunea personală pe care a ridicat-o d-sa în contra mea, un singur lucru trebuia să dovedească. Eu îmi permit să spun d-lui Păltineanu ce trebuia să dovedească : să dovedească întîi că d. Carp a zis şi în ce condiţiuni a zis „Regele şi dorobanţul". Ce sens aveau aceste cuvinte, şi dacă erau justificate, şi pînă la ce punct erau justificate.

Ei, acest lucru nu l-a făcut. D-sa vine şi caută în *Monitoarele oficiale* dezbaterile urmate în Cameră de la 1891, în care Alexandru Lahovari, adversar pe atunci al d-lui Carp, îi amintea d-lui Carp că a zis „Regele şi dorobanţul".

D-lor, ce însemnează aceasta ?

Am susţinut eu vreodată că oamenii aceştia mari n-au avut şi patimi mari ? Slavă Domnului, exemple se văd şi astăzi.

Dar cînd a zis d. Carp „Regele şi dorobanţul" ? De ce n-aţi căutat în *Monitorul oficial,* care vă stă la îndemână, cu aceeaşi grabă cu care aţi căutat *Monitorul oficial* şi aţi găsit cuvintele lui Alexandru Lahovari la adresa d-lui Carp ? Vă rog să-mi răspundeţi, pentru ce nu v-aţi făcut această datorie ?

Aşa este că tăceţi ? Şi tăceţi pentru că d. Carp a zis-o în momentul cînd formula aspiraţiunile tuturor românilor în faţa partidului liberal. El zicea : „Nu vă lăudaţi cu independenţa şi regalitatea ; independenţa şi regalitatea le-a făcut *Regele şi dorobanţul".*

Acesta este adevărul, d-le Păltineanu, şi d-ta să-mi permiţi să apăs asupra condiţiunii de bună-credinţă. Eu cred că d-ta ai fi putut, cu bună-credinţă, să găseşti cuvintele pe cari le-a rostit d. Carp şi în ce împrejurare le-a rostit.

D-ta erai dator să-mi dovedeşti că d. Carp a zis răposatului Lascăr Catargi, sau despre Lascăr Catargi, că-i va face o înmormîntare de clasa I. Aceasta erai dator să o dovedeşti. Cu ce vii ? Vii cu *Monitoarele oficiale* din şedinţa de la 1889, în care bătrînul Lascăr Catargi vorbeşte către d. Carp şi către partizanii săi. Aceasta ce dovedeşte ? Că d. Carp a zis că va face o înmormîntare de clasa I lui Lascăr Catargi ?

N-ai dovedit lucrul acesta şi nu-l poţi dovedi, d-le Păltineanu, pentru un lucru foarte uşor de înţeles, pentru că n-a zis niciodată d. Carp aceste cuvinte ; pentru că nu le vei găsi în *Monitorul oficial,* nici în discursurile sale de altă ordine. N-ai dovedit, dar, ce trebuia să dovedeşti. Ei bine, acum să taci şi să asculţi şi d-ta umilele mele mustrări pe cari ţi le adresez, că ai călcat o regulă de bună-credinţă.

Aţi mai spus că d. Carp ar fi zis că e pacificatorul Europei. •. zis d. Carp aceasta ? Iarăşi vii cu Lascăr Catargi, vroind să dovedeşti că ci. Carp ar fi zis aceste cuvinte. Şi d. Carp tăgăduieşte, şi tăgăduieşte pentru un cuvînt foarte uşor de înţeles, d-le Păltineanu : n-a zis niciodată aceste cuvinte.

î). Barbu Păltineanu îmi aminteşte că am fost şi eu un mititel primar. Da, domnule Păltineanu. Dumitale, care erai un silitor şcolar, îţi amintesc versul lui Virgil : „Infandum regina jubes renovare dolorem". Am fost un mic primar cînd statul român nu se putea nicăieri împrumuta şi cînd natural că şi comuna era săracă, cel puţin lucrul acesta trebuie să-l recunoaşteţi şi dvs. în descărcarea micului primariat de atunci.

D. Barbu Păltineanu spunea, acordîndu-mi un mare talent de vorbă, spunea, nu destul de limpede, că ar trebui să fie condiţionat acest talent de morală, şi atunci aş vrea să-mi spună d. Păltineanu...

(B. Păltineanu. Am vorbit de condiţiunile ordinare de gospodărie, iar nu de morală.)

Am să spun d-lui Păltineanu că niciodată nu am despărţit morala de inteligenţă şi niciodată nu am pus notă la morală într-un timp, şi la inteligenţă în alt timp, niciodată nu am zis că partidelor ^ trebuie să le pui notă la morală în opoziţiune şi la inteligenţă cînd sunt la putere.

Eu pred că una nu se desparte de cealaltă nici în opoziţiune, nici la putere.

Iată, d-lor, răspunsul meu scurt la lunga chestiune personală a d-lui Păltineanu.

DISCURS ROSTIT ÎN SENAT LA 2 APRILIE 1912

D-le preşedinte, d-ior senatori, unii din miniştri s-au retras de la guvern şi alţii le-au luat locul, şi nici o zguduire. O transmisiune de puteri fără cîrtiri şi fără regrete.

$i aceasta nu se datoreşte disciplinei de partid — acelei disciplini care umileşte pînă la ruşine, ori azmute pînă la revoltă — ci educaţiunii de oameni liberi şi conştienţi de menirea lor, şi credinţii unanime că toţi slujim sub drapelul glorios al partidului conservator, acel drapel care a fost pururea sfîşiat de atacurile adversarilor şi pururea reînnoit mai strălucit din jertfele oamenilor mari cari l-au purtat în puţinele zile de odihnă şi multele zile de frămîntări ! *(Aplauze prelungite.)*

D-lor, în nimeni din noi n-aţi putut bănui setea de putere, nimeni nu a descins de pe acea bancă ca şi cum s-ar coborî în mormînt; de nici unul nu s-a atins viţiul puterei. Pilda s-a scuturat de sus, de la înălţimea preşedintelui nostru *(aplauze prelungite, îndelung repetate)* şi de la aceea a şefului nostru. *(Aplauze îndelung repetate.)*

O armată are atîta valoare cît preţuiesc virtuţile generalisimului ei. Şi care din dvs. nu a văzut în d. Carp un izvor nesleit de lumină şi de abnegaţiune ? *(Aplauze.)*

Ne-a zis să-i fim colaboratori. Am muncit cu rîvnă şi cu devotament. Ne-a făcut semn să ne retragem. Ne-am retras voioşi. Şi cu o egală stăpînire de noi înşine — în amîndouă cazurile — nu am simţit nici un fel de mîndrie, nu am simţit nici un pic de micşorare. *(Aplauze.)*

Astăzi, guvernul maiestăţii-sale regelui, al ţării şi al partidului conservator ne cere încrederea şi ne cere încrederea pusă în acţiune, adică ne cere sprijinul nostru.

în viaţa publică, d-lor, a nu precupeţi una sau alta din cîte ni se cer însemnează — nici mai mult, nici mai puţin — decît îndeplinirea datoriei faţă de tine însuţi, faţă de partid şi faţă de ţară. *(Aplauze.)*

Noi ştim' că în orice moment — pentru un om onest — aparenta mărire ministerială se plăteşte scump prin amărăciunile cari trebuie să le înghită şi prin surîsuriîe cari trebuie să le împartă. *(Aplauze.)*

Ştim că la noi — din nenorocire — adversarul este întotdeauna duşman, că vechea şi înţeleaptă poruncă a celor 12 table : „adversus hostem aeterna auctoritas", aşa a fost de schilodită de spiritul strîmt al sectarilor, că a ajuns astăzi un crez hain şi feroce pe care se dospesc urile neavuabile, patimele urîte şi înverşunările nesocotite. *(Aplauze.)*

Iacă de ce la declaraţiunea ministerială citită de d. prim-ministru suntem datori să-i răspundem : îndepliniţi-vă misiunea şi de nu va fi de ajuns sprijinul nostru, jertfa noastră c veţi avea ! *(Aplauze entuziasmate şi îndelung repetate.)*

DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 1 DECEMBRIE 1915

Domnilor deputaţi,

Acum cîteva zile am adresat d-lui prim-ministru interpelarea pe care o cunoaşteţi. Credeam că interpelarea mea să fie din toate punctele de vedere — nu zic bine formulată — cuviincioasă. Un organ oficial al partidului naţional-Iiberal, *Viitorul,* peste trei zile, publică un articol pe două coloane : O *interpelare necuviincioasă* — „tel maître, tel valet". Ciudat! Cînd primul-ministru declară în Senat şi în Cameră că nu va răspunde interpelărilor ce i se vor adresa ? Ciudat! Cînd eşti hotărît să nu răspunzi, să pui presa d-tale sau să laşi presa dumitale să vorbească în locul d-tale ? Nu e aşa că o astfel de manieră nu s-ar potrivi cu înalta poziţiune ce ocupaţi ? Şi necuviincioasă de ce a fost interpelarea mea ? Pentru că am formulat-o amănunţit, în şaptesprezece capete. Altceva n-am văzut nici în organul oficial al partidului dvs. Da, am formulat-o aşa de amănunţit ca să nu fie nici un fel de neînţelegere, ca să nu-mi rezerv nici un fel de surprindere, ca să o ştie în toată extinderea ei. Crez chiar că, la nevoie, nu aş mai avea trebuinţă de a o dezvolta. Şi pentru că mi-am permis în scris o asemenea dezvoltare, să fi comis şi o necuviinţă ? Vă fac pe dvs. judecători. Aţi auzit-o. S-a imprimat. Aţi ascultat-o. A fost o necuviinţă ? Nu aş vrea să iau răspunsul *Viitorului* drept răspuns al d-lui prim-ministru, de teamă de a nu săvîrşi o greşeală materială, dar în orice caz tăcerea d-sale de atunci şi tăcerea d-sale de astăzi însemnează că moralmente aprobă răspunsul ce mi s-a dat. Nu voi insista decît în treacăt

şi o clipă asupra acestui răspuns — ori de unde ar veni el — pentru ca să-mi arăt dispreţul pe care îl merită. îmi dă poyeţi. Mă previne că fac rău că nu-mi menţin demnitatea de scriitor, pe care aş fi avînd-o în literatura românească, că rău fac ca servesc patimele unui om micuţ zidit, neînsemnat, a unui om... cam de talia şubredă a d-lui... Filipescu. *(Ilaritate.)* Că rău fac de îndeplinesc acest rol *retribuit... (Ilaritate.)*

Domnilor, este cel mai ruşinos mod de a preîntîmpina dezvoltarea unei interpelări, este cea mai mare necuviinţă care se poate comite faţă de membrii unui Parlament! Retribuiţi sunt alţii, plătiţi sunt alţii, vînduţi sunt alţii, eu nu ! *(Aplauze prelungite din partea opoziţiei, strigăte de bravo.)* Uitaţi-vă mai bine şi mai de aproape, d-le prim-ministru... Retribuiţii patimelor servite sunt oamenii fără caracter, sunt mişeii cari oricît ar^îafaujiu merită nici un răspuns ! *(Aplauze prelungite din partea opoziţiei. Strigăte de bravo.)*

Voi trece peste acest pseudorăspuns cu care a fost preîntîmpinată interpelarea mea... Vă rog să mă iertaţi...

Domnilor, neamul nostru este în aşa primejdie cum n-a mai fost de veacuri, că n-ar fi iertat nimănui să nu-şi spună credinţa sinceră şi întreagă. N-ar fi iertat nimănui ca una să gîndească şi alta să vorbească. Ar fi un înfricoşetor păcat ca astăzi, mai mult decît oricînd, cuvintele noastre să nu oglindească sufletul nostru, lepădat de orice patimă, de orice ură **şi** de orice socoteală egoistă. Ştiu că s-a zis: „Cuvîntul este dat omului ca să-şi ascundă gîndirea". Acestea sunt vorbele unui mare om şi a unui caracter mic care a făcut deopotrivă **şi** rău şi bine patriei sale, urmărind interese egoiste şi trecătoare **şi** rar ţinînd seamă de interesele permanente ale nobilului popor francez. Nu, d-lor, cuvîntul n-a fost dat omului ca să-şi ascundă gîndirea, ci, dimpotrivă, ca să-şi mărturisească adîncul conştiinţei sale.

D-le prim-ministru, d-ta crezi că puterea creează numai drepturi, iar nu şi datorii ? Credinţa mea este : cu cît omul se ridică mai presus în sfera socială, cu atît i se împuţinează drepturile şi i se înmulţesc datoriile. Un prim-ministru, constituţional şi parlamentar, are cel mai mic număr de libertăţi şi cele mai multe datorii de îndeplinit. Pot să zic, fără temere, că cel mai distins bărbat de stat este acela care în ocîrmuirea lui îşi îndeplineşte hotărît numai datoriile, ca şi cum nu ar avea nici drepturi, nici bucurii. Una clin grijile lui — şi poate

cea mai capitală — este grija ca ordinea morală şi socială să nu fie turburată, să nu fie scăzută. Atît cît a apucat-o s-o transmită urmaşilor, dacă nu ar crede, cum ar trebui să creadă, că e dator s-o transmită sporită şi în creştere. Ordinea morală şi socială îşi are temeiul în pactul fundamental. A respecta constituţiunea unui popor este a îngriji de izvorul lui de viaţă. Ştiu că la noi, de vreo 45 de ani încoace, unele din prevederile constituţionale au căzut în desuetudine. Desuetudinea, care nu mai este admisă în legile ordinare, s-a strecurat la noi pe furiş în pactul fundamental. Şi cînd mă gîndesc la acest adevăr, că nu e lege mai rea decît legea cea mai bună care nu se aplică şi lege mai bună decît o lege rea aplicată cu sinceritate, atunci, d-lor deputaţi, găsesc apăsînd asupra oamenilor noştri politici o mare vină, căci au consimţit la desuetudinea unor anume prevederi constituţionale. Dacă am fi aplicat-o cu stricteţe, am fi stat ceva mai puţin la putere, am fi guvernat cu ceva mai multe greutăţi, dar, în sfîrşit, am fi ajuns să facem din suveranitatea poporului o realitate şi nu ne-am fi pomenit cu tratate nefireşti încheiate în numele lui. *(Aplauze prelungite din partea minorităţii.)*

Mi-aduc aminte că Ion Brătianu, într-o conversaţie intimă, zicea cuiva : „Degeaba mă atacaţi că nu mi-am îndeplinit toate datoriile. Le-am îndeplinit pe cele pe care le-am putut. Nu voinţa, ci putinţa mi-a lipsit adeseaori. Timpurile mele nu erau^ca timpurile voastre. Lipseau oamenii necesari. Eu, ca şi Lascăr Catargiu, am improvizat oameni cum am putut şi de unde am putut. De aci înainte, voi, generaţiune pregătită, urmaşi_ mai norocoşi decît noi, împliniţi-vă datoria morală şi aplicaţi cu seriozitate prevederile constituţionale ale acestei naţiuni."

Şi ce-au făcut urmaşii ? Au mers pe calea bătută de mai înainte.^ în Iaşi a fost o direcţiune literară care, prin partea ei politică, a batjocorit în principiu ceea ce dvs. practicaţi de fapt. Tendinţa generală fu de a înlocui constituţiunea pe de-a întregul cu bunul plac al suveranului.

De un an şi jumătate „Titlul II" — *Despre drepturile românilor* — din pactul nostru fundamental este desfiinţat de cutezanţa unor străini de a se pune alături, pe aceeaşi linie, cu românii, în exerciţiul unor drepturi rezervate numai românilor de constituţiunea noastră. Şi îndrăzneala lor se explică prin nepăsarea noastră de suveranitatea poporului.

Constituţiunea se împarte în 8 titluri : *Despre teritoriul României; Despre puterile statului; Despre finanţe ; Despn puterea armată; Dispoziţiuni generale; Despre revizuirea constituţiunii; Dispoziţiuni tranzitorii şi suplimentare.*

între aceste titluri se găseşte şi „Titlul II", *Despre drepturile românilor.* Aci, fireşte, va trebui să găsim turnate într-un chip categoric toate drepturile politice de cari se bucură românii în genere. Primul articol de sub acest titlu este declarativ de drepturi şi glăsuieşte astfel : „Românii se bucură de libertatea de conştiinţă, de libertatea învăţămîntului, de *libertatea presei,* de libertatea întrunirilor". Dintre aceste libertăţi — cînd sunt puse în acţiune, devin realizări de drepturi — să ne oprim asupra *libertăţii presei.* „Toţi românii şi străinii cari au dobîndit împămîntenirea se bucură de exerciţiul acestei libertăţi", căci prin art. 8 constituantul prevede că : „numai împămîntenirea aseamănă pe străini cu românii pentru exercitarea drepturilor politice". Sunt aci, în art. 5, mai multe feluri de drepturi, unele sunt naturale ca „libertatea de gîndire, de care sigur că se vor bucura şi străinii, dar sunt şi drepturi politice, de cari nu se vor bucura dacă n-au dobîndit împămîntenirea". Românii sunt părticele din suveranitatea naţională, străinii nu. Românii pot să exercite drepturile cari nasc din suveranitate, străinii nu. Aci este deosebirea fundamentală între români şi străini. Şi pentru ca să limpezească şi mai mult această deosebire, constituţiunea declară la art. 11 de sub acest titlu : „Toţi străinii aflători pe pămîntul României se bucură de protecţiunea dată de legi persoanelor şi averilor în genere". Aşadar, constituţiunea face două grupări distincte : de o parte românii şi străinii împămînteniţi, de alta străinii. Unora Ie dă plenitudinea drepturilor civile şi politice, celorlalţi le restrîngc numai la drepturile civile, private şi naturale, la drepturile privitoare la „persoane şi la averi în genere".

ŞI să nu se zică că constituţiunea garantează tuturor libertatea de a-şi comunica ideile şi opiniile prin presă. E adevărat că ea se exprimă astfel la art. 24 : „Constituţiunea garantează tuturor libertatea de a comunica şl publica ideile şi opiniile lor prin viu grai, prin scris şi prin presă etc." Ce poate să însemne „garantează tuturor" ? Nu poate însemna decît: tuturor acelora cărora le-a garantat exerciţiul libertăţii presei, după cum prevede la art. 5, nu poate fi decît expresiune eliptică, adică a zis „tuturor" în loc de „tuturor românilor". Altfel ar trebui să presupunem — mă iertaţi — pe legiuitorul constituant neghiob ca, pe de o parte, să limiteze drepturile străinilor prin art. 8, iar prin art. 24 să le acorde plenitudinea drepturilor. S-a exprimat aşa după cum s-a exprimat la art. 26 : „Românii au dreptul de a se aduna paşnici", la art. 11 : „Toţi străinii" ; la art. 10 : „Toţi românii sunt egali înaintea legii". Sunt ezitări de redacţiune. Dar din spiritul care domină întreg titlul II rezultă, fără umbră de îndoială, că art. 24 este restrictiv, organizînd prerogativele presei numai pentru acei cari au şi „libertatea presei", adică numai pentru aceia nu se va „înfiinţa nici o lege excepţională", nici „cenzura", nici „cauţiunea", nici „regimul avertismentelor", numai pentru aceia „juriul este statornicit în delictele de presă", adică numai pentru români şi împămînteniţi. Ştiu că s-ar putea zice că presa este şi o afacere comercială, este o avere privată, şi ca atare garantată prin art. 11 din constituţiune. Este şi o avere privată. Ar putea fi chiar numai o avere privată, şi străinul ar putea zice: garantează-mi averea mea potrivit constituţiunii dvs. Aşa ar fi dacă presa s-ar mărgini la reclame şi anunţuri comerciale, pe lîngă întreprinderile de ordine privată, şi nu s-ar amesteca în controlul vieţii noastre publice, n-ar reprezenta tendinţe de ordine politică, n-ar determina curente, n-ar izbi persoane diriguitoare, n-ar fi amestecată în luptele publice. Şi străinului îi voi răspunde : averea d-tale sunt dator să ţi-o garantez, dar drepturile p6Tmce~pe cari ţi le .arogLd-ta, nu. D-ta nu te poţi bucura de favorurile acordate numai „presei româneşti" prin art. 24 şi 105 din constituţiune.

Dar, d-le prim-ministru, să presupunem că la noi, în timpuri normale — cînd ne atacăm unii pe alţii, unii Sa putere şi alţii în opoziţie, scene obişnuite — să presupunem că o putere vecină are interes să provoace o răscoală, o revoluţie ţărănească. D-ta ştii ce va să zică o revoltă ţărănească! *(Ilaritate.)* Şi să presupunem că trimite bani în ţara românească prin ministrul ei plenipotenţiar, că acest ministru, care nu e paznicul intereselor noastre naţionale, se adresează la scriitori famelici, la descreieraţi, la oameni fără carieră, la oameni cari n-au nimic sfînt, la şantagişti. Cu aceştia întemeiază un ziar, cu acest ziar aţîţă la revoltă, seamănă ura între clase, îl împarte gratis prin satele noastre, azmute instinctele

rele şi propovăduieşte deznădejdea şi sapă ordinea socială. D-ta crezi că eşti dezarmat cu constituţiunea de astăzi ? D-ta crezi că nu ai nici o putere şi că trebuie să asişti cu braţele încrucişate la dezastrul care se prepară ?

Crezi că pe o asemenea presă nu ai dreptul s-o desfiinţezi prin confiscaţiune şi că ar trebui să o trimiţi la juraţi, sporind scandalul, dezordinea şi neliniştea î Dar nu e posibil, oricare ar fi complicitatea laşităţii noastre, să privim nepăsători la atentatul străinilor în contra intereselor patriei noastre. Şi sunt sigur, d-le prim-ministru, că vă veţi aduce aminte de art. 5 şi 8 din constituţie şi veţi face deosebirea între român şi străin, deosebire prevăzută în art. 11 din „Titlul II" al pactului nostru fundamental. Vă veţi întreba : Cine a întemeiat acest ziar ? Pentru ce scop ? Cu ce bani ? Cu ce bani se întreţine ?

Cu ce bani se împarte gratuit ? *Cui prodest ?* Şi, indiferent de e redactat în limba română, de scriitori români, veţi zice : scopul acestui ziar este antinaţional, banii sunt de la străini, direcţia este în realitate în mîna străinilor, este un ziar străin şi-1 voi confisca, îl voi desfiinţa — şi nu vă veţi teme că vor fi gazetari cari să se ridice împotriva dvs. — căci ar fi cu neputinţă ca un gazetar român şi onest să se unească cu canaliile vîndute ca să-şi trădeze patria. *(Aplauze prelungite.)*

D-le prim-ministru, pînă acum am vorbit în principiu. Să mă cobor la fapte.

Acum un an şi jumătate s-a răspîndit o veste tristă, că fondul de război al Germaniei ar fi^afectaj, în parte, la corupţiunea popoarelor neutrale sau nu . Germanii sunt un popor foarte harnic, foarte cult, foarte îndrăzneţ şi deprins cu unele practici pe cari le exercită cu o minunată nepăsare în afară de hotarele ţării lor. Ei s-au deprins de mult cu spionajul. E sigur că poporul care a organizat spionajul cel mai fki, întinzîndu-1 asupra lumei întregi, este poporul german. Am auzit că au un fel de academie pentru asemnea odioase aptitudini. Ştiam că există în Londra o şcoală de „pikpokei" — dar nu a statului, ci a pungaşilor, nu ştiam că în Germania să fie o şcoală de spionaj. Dissescu mi-a afirmat că există o catedră pe care o ocupă unul dintre cei mai iluştri profesori germani. *(Ilaritate.)*

Vestea, care la început era vagă, prinse îndată o consistenţă, luă o formă, o formă categorică : fondurile germane vor fi

întrebuinţate ca să puie mîna pe organele de publicitate. Vă voi vorbi de lucruri spăimîntătoare pe cari le ştiţi cu toţii, despre cari nu va fi nimeni în Parlament care să se îndoiască.

Un german — din nenorocire împămîntenit român, Henennfogel — se strecură prin diferite redacţii, căutînd ca prin bani germani, în numele ministrului plenipotenţiar german, să momească, să corupă şi să cumpere organe de publicitate. Rezultatul ? E trist. îl ştiţi cu toţii. Germanii puseră ochii, fireşte, pe cele mai populare şi răspîndite ziare. Aci vedeau ei mijlocul sigur de a captiva şi opinia publică. Se adresă *Adevărului.* îi oferi 7 milioane. *(Ilaritate.)* în redacţia *Adevărului* găsi, din fericire, pe d. Constantin Miile. *(Întreruperi.)* Oricari ar fi motivele supărării dvs. pe Miile şi ale lui Miile pe dvs., el şi-a făcut datoria de bun român... Miile refuză cu indignare asemenea tîrg... *(Aplauze prelungite pe banca minorităţii.)*

Se adresează *Universului.* îi oferă ceva mai mult ca *Adevărului:* 8 milioane. Aci s-a găsit un om lipsit de conştiinţă şi lacom de bani. Cere mai mult. Nu vrea să lase din 10 milioane. Tîrgul nu se face. *Universul* ţine la preţ. Mai tîrziu *Universul* primeşte să fie închiriat, primind chiria de 100.000 lei lunar, trădează cauza românească şi serveşte o cauză străină.

Opinia publică simte, se indignează, zvîcneşte, protestează gălăgios, se dezabonează cu scrisori publice. îndeosebi d-lui Miile şi campaniei d-sale îi datorăm această revoltă a opiniei publice. *(Întreruperi.)*

Universul scade. Este serios ameninţat în existenţa lui. Adevărata lui proprietară — nu omul lipsit de scrupule — simţind primejdia, se adresează unui om de valoare, unui academician, colegului nostru, d. general Crăiniceanu, şi îl roagă să ia direcţia. D. general Crăiniceanu primeşte, salvează *Universul.* Şi nimeni nu are dreptul să se îndoiască de buna d-sale credinţă. *(Aplauze prelungite pe băncile minorităţii.)*

Va să zică, pînă acum se adresează îa două ziare populare şi nu izbuteşte cu nici unul. Bani au, şi nu e posibil să nu fie, numai la noi, conştiinţe de vînzare. Se adresează — şi veţi vedea, după preţ, cum germanii ştiu să aprecieze popularitatea — la *Minerva...* Aci găsi... Oh ! mă iertaţi... Aci n-a găsit pe nimeni... *(Aplauze prelungite pe băncile minorităţii.)*

Şi cu 3 milioane şi jumătate se vinde *Minerva* împreună cu o altă foaie, care ajunsese ruşinea presei, *Seara,* al cărui prepus director de formă — deşi putea fi şi în fond *(ilaritate)* — e un neom care se laudă cu cele 44 de arestări suferite în diferite ţări, dintre cari o bună parte sunt pentru escrocherii. *(Aplauze pe băncile minorităţii.)*

Vai ! D-lor, ce odioase fapte trebuie să spui în această interpelare ! Germanii aveau în slujba lor două organe, două ruşini, le mai trebuia şi talente. încă de la început au pus ochii pe un om bătrîn, pe un literat de o reputaţie însemnată. Acest om fusese scos din direcţiunea şcoalei de menaj de la Măgurele de către „Academia Română" ! Bătrînul literat era la strîmtoare. Bătrînul literat fusese prins odinioară în curentul de stat maghiar. Numai graţie influenţei lui Eminescu, de pe cînd era tînăr, a fost smuls din vultoarea ungurească. Bietul Eminescu ! Bietul mare om ! Cu inima lui caldă, cu patriotismul lui transcendental, cu vorba lui apăsată şi grea, cu ochii lui în care strălucea lumina veacurilor trecute, l-a covîrşit, l-a convins şi l-a adus în lumea românească. *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiei.)* Mai bine nu l-ar fi adus ! Mai bine ar fi îmbogăţit cu cîteva nuvele literatura maghiară decît să-1 vedem acum, la adînci bătrîneţe, reîntoreîndu-se iarăşi în tabăra din care cu greu l-a răpit marele nostru Eminescu. Şi astfel se fundă *Ziua,* în fruntea căruia stă omul care moare în fiece zi pentru orice conştiinţă românească. *(Aplauze pe băncile minorităţii.)*

Pe calea aceasta au mers mai departe. Prin omul cu 44 de arestări, prin omul care triumfă prin cinismul lui, a încurcat şi a tîrît — desigur fără să-şi dea seama — pe colegul nostru, pe d. Fleva...

Mă iartă, d-le Fleva, eu nu vă imput nimic alt decît o prea mare doză de naivitate. *(Ilaritate, aplauze pe băncile minorităţii.)* Prin omul celor 44 de arestări a furat şi pe un literat de talent. De astă dată îmi pare rău, îmi pare aşa de rău, cu atît mai mult cu cît este un om relativ tînăr, şi s-a lăsat să fie tîrît prin mirajul banilor. Aceeaşi naivitate ca şi la d. Fleva. *(Ilaritate.)* îmi pare rău că eu am fost raportorul la „Academia Română", că eu am constatat talentul şi meritele lui pentru cari i s-a decernat un premiu destul de mare. şi nu-mi pare rău de ce am făcut, dar [de] ceea ce face el astăzi. Poate să-I treacă prin mintea unui literat că el ai trebui să nu aibă în vedere decît plata pe lumea aceasta ? Cine dă mai mult... Să deschizi tarabă... Nu zic că literatul să moară de foame, nu, dar să scrii şi să semnezi tu însuţi că scrii la *Libertatea* numai pentru că îţi dă 100 de lei de articol, fără să te întrebi cui slujeşte această *Libertate ?* Cînd toată lumea ştie că această foaie este direct contra „idealului naţional", ţie, literat, să nu-ţi pese de unde pică diferenţa surplusului de plată ? A, e prea multă naivitate ! Feriţi-vă de naivi ! *(Aplauze pe băncile minorităţii.)*

Astfel avem în mijlocul capitalei patru ziare absolut nemţeşti : două cumpărate, *Minerva* şi *Seara,* şi două întemeiate, *Ziua* şi *Libertatea.* Şi cînd se întemeiază ziare noi ? în momentele cele mai grele pentru publicistică, în momente cînd aproape este desfiinţate rubricile anunţurilor şi reclamelor, în momentul cînd — întrebaţi pe orice director — ziarele se exploatează numai cu pierderi. Ca să scoţi un ziar nou, astăzi, ar trebui să fii om bogat şi să ai profunde convingeri de apărat, pentru cari orice jertfă să nu însemneze nimic. Dar ca să vedem pe orice împuşcă-franc întemeind ziare noi, fiţi încredinţaţi că este o afacere de vînzare-cumpărare. Dar să mă opresc aci cu deşirarea ruşinilor naţionale.

Acum, d-le prim-ministru, ce-aţi făcut cînd aţi văzut că se porneşte puroiul corupţiunii ? Trebuia să nu vorbiţi, ci să lucraţi ca să salvaţi bunul nostru renume, după cum aici, în Parlament, trebuie să vorbiţi, iar nu să tăceţi, pentru bunul dvs. renume.

D-le prim-ministru, o crimă se comite. Este un tăinuitor în casa căruia se găsesc lucruri ascunse din cari ar rezulta făptuitorii crimei. Domiciliul este inviolabil. D-ta te vei opri de acest principiu ? Nu, ci vei trimite pe procuror să violeze acel domiciliu. O crimă se comite, dar de astă dată în contra tuturor, în contra neamului nostru întreg. Opinia publică se alarmează, îţi arată semnele crimei, îţi indică domiciliile trădătorilor — d-ta eşti dator să trimiţi să cerceteze la administraţia acestor ziare : din ce fonduri trăiesc, din ce fonduri au apărut, cu ce fonduri se întreţin, cine le dă din gros ca să trăiască bine fără nici o desfacere — căci multe din aceste ziare se împart gratuit, şi nici gratuit nu se mai cetesc. Oamenii le resping cu dispreţ. Ce oameni bogaţi — cari să cheltuiască cinci, şase, şapte, opt, sute de mii de lei anual — se află în

dosul acestor ziare ? Sunt bani infami, bani cu miros urît, orice ar fi zis împăratul roman de altădată.

D-le prim-ministru, nu numai că aceste ziare sunt vîndute, vîndute şi cumpărate, ca să ne otrăvească sufletele, dar sunt şi singurele organe de publicitate cari trec Carpaţii. Nu e de ajuns jalea de peste munte ! Nu e de ajuns doliul general ! Le mai trebuie şi informaţiuni false, de natură de a le spori deznădejdea... Românii, cari au rezistat de veacuri la cotropirea ungurească, sunt înşelaţi asupra adevăratului sentiment care domină în România, şi înşelaţi, s-ar putea să zică într-un moment de disperare : „România ne vinde ! România ne trădează ! România ne pierde, ne-a pierdut !" Şi cum îşi vor mai aduce aminte de cuvintele lui Ion Brătianu spuse lui Kossuth în 1859 ? *(Aplauze prelungite pe băncile minorităţii.)*

Să fie aci o chestiune de înaltă diplomaţie ? să se invoace principiul inviolabilităţii şi a exteritorialităţii, miniştri cari întrebuinţează banii spre a corupe şi cumpăra conştiinţele ? Cari au deschis tîrg pentru asemenea marfă spurcată ? Principiul inviolabilităţii şi a exteritorialităţii, recunoscute în dreptul internaţional, au şi ele o limită. Va să rămîi ceea ce eşti: ministru plenipotenţiar. îndată ce depăşeşti sfera atribuţiunilor d-tale, încetezi de a te mai bucura de asemenea prerogative. E simplu. Nu mai insist. Te-apuci la ceartă, tu, ministru plenipotenţiar, te-apuci la injurii, izbeşti... Fiţi siguri că-l voi izbi, în cazul acesta, fără a mă gîndi la inviolabilitatea lui, fără ca nimărui să-i treacă prin minte asemenea copilării.

Nu cumva veţi zice, ca şi *Viitorul* că constituţiunea prevede prerogativele presei numai pentru instituţiunea presei, iar [nu] şi pentru oameni ? Dar prerogativele acelea sunt, încă o dată vă spui, pentru instituţiunea presei româneşti. îndată ce banu! e strein, proprietarul e strein, direcţiunea e streină — puţin importă dacă sunt redactori români — presa aceasta este streină şi nu poate fi instituţiune de presă românească. E pusă în slujba streinilor, o tratez ca pe orice atentat în contra siguranţei statului şi a neamului nostru.

Şi dvs., d-le prim-ministru, nu faceţi nimic ? Nu sunteţi hotărîţi la nimic ? Ba, ceva mai mult, faceţi pe dos, căci sub ocîrmuirea dvs. se redactează asemenea infamii la umbra baionetelor armatei româneşti ! *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiunii.)* Ştiu, din nenorocire, că sunt case de o reputaţie urîtă, case „mal famees" cari sunt păzite de gardiştii şi de soldaţii noştri. *(Aplauze pe băncile opoziţiei.)*

D-le prim-ministru, d-ta te temi de răspundere. Prea te temi pentru ca hotărît să nu alergi cu ochii închişi în braţele răspunderii. D-ta te temi de pierderea puterii. Eu mă tem să nu ne pierzi pe toţi. Eu mă tem ca nu cumva să se zică mîine de toţi românii, cu ochii plini de lacrămi şi cu gura de blesteme : sub feciorul cel mai mare al lui Ion Brătianu România a fost înmormîntată ca un hoit, fără vaiete şi fără cîntări...

(O voce. Groaznică halucinaţie !)

...fără tricolor şi fără spada pe care n-a volt s-o tragă, urmîndu-l pe el, care gonea după himera norocului ! *(Aplauze prelungite pe băncile minorităţii.)* D-ta te temi. Nouă ne este groază. Şi recunosc, d-le prim-ministru, că nu ai o situaţiune de invidiat. Cît ai lucrat şi cum ai lucrat pînă acum, te rog, nimeni n-ar primi cu plăcere să-ţi ia locul *(Ilaritate.)* Şi să dea D-zeu ca numai d-ta să ai dreptate. *(Ilaritate. Oratorul priveşte spre locul de unde a pornit întreruperea de mai sus.)* Să dea D-zeu ca ceea ce spui eu să fie curate halucinaţii... O! vei rîde urît, d-le, în ziua cînd ne vom prăbuşi cu toţii, şi atunci, îţi vei aduce aminte că sunt şi rîsuri de stafii... *(Aplauze prelungite pe băncile opoziţiunii. Strigări de bravo.)*

D-le prim-ministru, cînd Italia a intrat în război am pierdut încrederea în cuvîntul d-tale. Cînd puterile centrale împreună cu Bulgaria au tăbărît contra Serbiei, am pierdut încrederea în d-ta. Cînd Filipescu şi Take lonescu v-au spus: „Voieşti să ne ai partizani devotaţi, sau duşmani neîmpăcaţi?" Şi d-ta ţi-ai ales, preferind duşmănia în locul devotamentului, spaima noastră a crescut, şi ne-am zis : „prea am răbdat mult, prea am tolerat multe, şi din patriotism, şi din dezinteresare ; să ne schimbăm metoda. Să atacăm, să dezvoltăm interpelările, pe cari ar fi trebuit demult să le dezvoltăm, dacă nu ne-ar fi ţinut cu vorba taciturnul prim-ministru"...

Vei răspunde sau vei tăcea, d-le prim-ministru, eu ştiu că nici chiar în ţara românească nu sunt oameni cari să răspunză de faptele altora şi să îndure pedeapsa cuvenită pentru alţii. Iacă de ce, d-le prim-ministru, v-am adresat interpelarea de astăzi, avînd onoarea de a vă spune că, spre bucuria dvs., am încheiat-o. *(Aplauze prelungite pe banca opoziţiei.)*

D-lor deputaţi, răspunzînd d-lui Carp voi fi foarte se-urt. Trebuie să recunoaştem că d-sa are o mulţime de drepturi asupra generaţiunii noastre. D-sa însă îşi arogă şi mai multe drepturi. Bătrîneţe respectabilă, talent covîrşitor, inteligenţă.. Dar întrebaţi-1 pe dumnealui. *(Mare ilaritate, aplauze.)* Să nu credeţi că mă gîndesc să ating această frumoasă — în înţelesul antic al cuvîntului frumos — această frumoasă figură a Parlamentului nostru...

D-le Carp, şi pentru ce v-aţi supărat ? Pentru ce mă mustraţi cu atîta înverşunare ? Pentru ce v-aţi revoltat contra unor închipuite insulte şi delaţiuni ?

Eu, eu — priveşte-mă, d-îe Carp — eu delator ? Delatori sunt aceia cari nu îndrăznesc să-şi susţie acuzaţiunea făţiş ; aceia cari strecoară un bileţel pe ascuns sau îţi şoptesc la ureche. Eu acuz pe faţă, limpede, categoric, în faţa Parlamentului, patru ziare... *(Bravo, aplauze prelungite.)* Insult ? Pe cine am insultat ? Pe omul lepădat de orice delicateţe în materie de onoare ? Pe omul care se mîndreşte cu 44 de arestări, dintre cari sunt destul de multe pentru escrocherii, şi d-ta, d-le Carp, îl aperi ?... *(Ilaritate, aplauze.)* Dumneata, d-le Carp, te ridici în contra mea şi mă mustri cu asprime, cu atîta asprime, încît — iartă-mă că ţi-o spun —• nu mai masori valoarea cuvintelor ? *(Aplauze.)* „Delaţiune", căzut de pe buzele altuia mi-ar fi indiferent; căzut de pe buzele d-tale nu mi-e indiferent. Bucură-te că mă izbeşti, dar nu te bucura că mă întristezi. Ştiu că orice ţi-aş spune, eu sau altul, dumneata nu crezi. D-ta te-ai izolat complet de toată lumea — d-ta ai lucrat de unul singur toată viaţa *(P. Carp surîde)* -— nu mă mir că surîzi... Din nenorocire, este aşa, d-le Carp, este aşa... Concepţiunile d-tale au fost întotdeauna vaste, dar întotdeauna străine de ţara românească. *(Aplauze.)*

Spus-am eu, d-le Carp, că sunt în capitala ţării persoane cari întreţin cîte patru ziare, pentru cari ar trebui să cheltuiască 800 000 lei, mai ales cînd nu se vînd aproape deloc ? Şi am întrebat de unde atîţia bani, ca să vă văz cu un trist curaj acuzîndu-mă de delator ? *(Aplauze.)* Şi apoi spus-am eu — ceea ce ştim cu toţii — că ni s-a comunicat de la şeful de vamă din Predeal banda doveditoare a o mie de abonaţi din Transilvania, la ziarul *Moldova ?*

D. Carp zice : da !... Ţi-am imputat eu acest fapt, d-te Carp ? *(Aplauze prelungite.)* Cînd nu există o sută de buni români, din ţara românească, abonaţi la *Moldova,* admite cineva de aici, din Parlament, că ar putea să existe o mie de abonaţi din cel mai nefericit colţ de pămînt locuit de români ? *(Aplauze prelungite.)*

Nu, d-le Carp, nu este bine — în orice caz, nu şade frumos •— să profiţi de avantajele pe cari ţi le dă vîrstă faţă de cineva — şi d-ta nu numai că ai uzat de ele, dar ai şi abuzat faţă de mine. A doua oară cînd auz din gura d-tale, la adresa mea, cuvîntul de delator. Să-mi spuie mie unul, unul măcar, din acest Parlament, dacă ar fi ceva în natura mea cinstită de ceea ce d-ta numeşti, fără să te gîndeşti, delator... ***(Aplauze prelungite.)*** D-ta, o viaţă întreagă nu ai vrut să cunoşti pe nimeni, ai dispreţuit pe oricine te-a apropiat, te-ai izolat într-o singularitate originală, dar ciudată, n-ai crezut în nimeni şi pe nimeni. Pentru d-ta nimic n-a fost bun în România. Păcat. Crezul d-tale izvorăşte, fără relaţii, de la d-ta însuţi.

De aceea, după 30 de ani, ne repeţi din nou, cu aceeaşi convingere şi cu aceeaşi melancolie, că ai rămas singur, că eşti singur ori de cine te-ai înconjura. Şi e firesc să crezi ce vrei, ca orice stăpîn care nu ascultă de nimeni. Şi nu m-am mirat ca să mă acuzi de delaţiune cînd în realitate n-am spus decît curatul adevăr. *(Aplauze îndelung prelungite pe băncile opoziţiei.)*

PĂMÎNT ŞI DREPTURI...
DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA IAŞI, LA 9 IUNIE 1917, CU PRILEJUL DISCUŢIEI REFORMELOR

Domnilor deputaţi,

Mă veţi ierta dacă vă voi răpi şi eu puţin timp în aceste dezbateri. S-a vorbit mult. Atenţiunea dvs. trebuie să fie obosită. D-nul Matei Cantacuzino, în sinteticul şi magistralul său discurs, a declarat că va vorbi „cu durere şi fără cruţare". Durerea i-o cunosc şi i-o înţeleg. Dar „fără cruţare" ? Da, a voit, desigur, să vorbească „fără cruţare". A făcut procesul istoriei noastre contimporane. A acuzat, fără deosebire, pe toţi cîrmuitorii din toate partidele. Dar cînd acuzi pe toată lumea deopotrivă, eu îmi permit să cred că n-ai acuzat pe nimeni. De aceea, voi zice d-lui Cantacuzino că d-sa a vorbit şi cu durere, şi cu cruţare. Dacă de la acest discurs, un model de elocinţă scurtă, voi trece la discursul d-lui Cuza, un alt model de elocinţă ca lungime — d-sa ştiţi că a vorbit cinci şedinţe în şir — voi trage caracteristica următoare : d-nul Cuza a voit să fie rău şi a vorbit de multe, de foarte multe, cum s-ar zice „de omni re scibili". Da, a voit să fie rău. Şi vă întreb pe d-voastră : vă închipuiţi un orator atît de hain care să vorbească cinci şedinţe cu trandafirul înflăcărat la butonieră ? *(Ilaritate.)*

Nu, d-lor ; oamenii sunt pururea mai buni decît cuvintele lor, scăpate de iuţeală şi la mînie. Rar om ar fi mai crud decît cuvîntul de pe buzele lui. Pentru asemenea excepţiuni se potriveşte formula sceptică : „Dumnezeu a dat omului cuvîntul ca să-şi ascunză cugetarea".

Aţi ascultat atîţia oratori, în larga comisiune de deputaţi şi de senatori, în subcomisiunea mai restrînsă, însărcinată cu redactarea reformelor, în secţiuni, în comitetul delegaţilor şi, mai cu seamă, aci, în Parlament, în dezbaterile noastre publice. I-aţi ascultat; i-am ascultat cu răbdarea cuvenită, cu respectul cuvenit talentului lor, ştiinţei lor, experienţei lor. Aşa socot că se cade să fie într-un Parlament covîrşit de durerile ţărei, de solemnitate tragică prin care trecem, de marea problemă pe care se încearcă s-o rezolve, de faptul că pentru un moment — pentru un moment — s-a văzut laolaltă partidele istorice sfîşiate fără cruţare d-a lungul vremilor.

Toţi oratorii şi-au spus convingerea lor. Toţi şi-au depus obolul lor — fireşte, respectabil. Unii mai blînd, alţii mai vehement, unii mai sintetic, alţii mai amănunţit şi mai documentat. În sfîrşit: unii cu o patimă proaspătă. Şi ştiţi că patima cu cît este mai proaspătă cu atît este mai fără frîu. Oricît de personală a fost această pornire, aţi simţit că dedesubtul ei era şi o parte impersonală, era preocuparea de greaua problemă ce discutăm. Şi de aceea zisei că oamenii nu sunt atît de răi cum se oglindesc în cuvintele scăpate de pe buzele lor la mînie. Şi totuşi, nu ştiu de ce — vrînd-nevrînd — mi-aduc aminte de cuvintele unui uriaş al tribunei — Alexandru Lahovari : „banca aceasta (adică scaunele acelea) este banca torturilor".

Domnilor, permiteţi-mi să vă spun, cît voi putea mai pe scurt şi cît voi putea de limpede, de ce sunt pentru reformele propuse, fără să mă întreb de la cine au pornit, şi dacă au sau nu şi scopuri ascunse şi lăturalnice. Au pornit ele de la rege ? Au pornit de la miniştrii liberali sau de la minoritatea conservatoare din guvern ? Sunt sau nu rezultatul unui compromis ? Sunt provocate de duhul democratic care suflă asupra lumei ? Sunt sau nu în legătură cu revoluţia rusească ori cu nedemna şarîatanie nemţească, din decembrie trecut, încercînd să momească nefericita populaţie rurală din ţara năvălită ? Toate aceste întrebări îmi sunt indiferente, şi veţi înţelege de ce. Ceea ce nu pot să-mi fie indiferente sunt reformele în sine, oricît de pripite ar fi. Sunt pentru reforme, îndeosebi pentru reforma agrară, pogorîndu-mă în sufletul meu, în instinctele mele, în suferinţele mele, în sufletul ţărănimei

noastre, în suferinţele şi lacrămile ei, din cari au răsărit atîţia eroi, morţi pe cîmpul de onoare, şi atîţia eroi susţinîndu-ne cu onoarea, cu sîngele şi cu viaţa lor. *(Aplauze prelungite.)*

Sunt pentru reformele susţinute de clasele diriguitoare de la noi, de clasele oligarhice, da, oligarhice, din trecut, de astăzi şi de mîine. Nu vinele şi păcatele lor suntem chemaţi să judecăm, ci lepădarea lor de bunăvoie de rămăşiţele privilegiilor pe cari le-ar mai fi avînd. în republica romană, la culmea ei de mărire morală şi materială, nu era o oligarhie cîrmuitoare ? Dar Anglia democratică, liberă şi puternică, nu este cîrmuită de oligarhie ? Dar Franţa, nobila şi eroica Franţă, republica strălucită a timpurilor noastre, nu este cîrmuită de oligarhie ? Da, domnilor. Şi de aceea mi s-a părut o nepotrivire cînd aţi încărcat cuvîntul de „oligarhie" de o ură ce nu încape în receptacolul ei de noţiune. *(Aplauze.)*

D-voastră nu vreţi altceva decît să sporiţi temeliile acestei oligarhii. în locul oligarhiei de astăzi, veţi experimenta oligarhia de mîine. Vreţi ca porţile acestei oligarhii să nu fie întredeschise, ci date de perete. Vor fi prin votul universal Oligarhia a fost de cînd lumea şi va fi cît va fi lumea. Şi nu zic într-un înţeles rău sau cu inima înăcrită : va fi vraiştea de mîine, iar nu egalitatea de mîine. *(Aplauze.)*

„Liberte, Egalite, Fraternite" fură scrise pe drapelul roşu al marei Revoluţiuni franceze şi pe toate monumentele publice. Mîine vor fi scrise şi pe tricolorul nostru, pe scumpul tricolor al neamului nostru întregit. Dar să nu ne înşelăm. Din greşalele altora se cuvine omului cuminte să înveţe şi să se îndrepte. Libertate ? Da. Dar libertatea fiecăruia este ţărmurită de drepturile şi de libertatea oricăruia. Libertatea este relativă. Fraternitate ? Da. Fraternitate cît poftiţi. Ea este singura, din cele trei idei, absolută, religioasă şi mistică spre care tinde omenirea creştină. Şi văzurăţi cum înţelese fraternitatea fiara cultă, foarte cultă, necivilizată şi necivilizabilă, fiara teutonă şi îmbătată de sînge. Egalitate ? Asta nu, domnilor, căci e mai presus de firea omenească. Nu că n-am vrea, dar nu putem să vrem, izbiţi de inegalităţile din natură ca de un prag de aramă. Oamenii nu se aseamănă cu o chilă de fasole, bob şfl)ol57~Pe scara vietăţilor, cu cît te sui mai sus, cu atît constaţi deosebiri şi inegalităţi mai multe. Egalitatea înaintea legilor — da. Egalitatea între oameni — nu. Egalitatea nu este posibilă.

Oligarhia de astăzi, cu toate păcatele de care o acuzăm, îşi îndeplineşte o supremă datorie pentru ţară şi neam. Şi eu îndrăznesc să vă rog ca să trecem peste noi. în acest moment se cuvine tuturora să nu-şi amintească de persoana lor. Să uităm ce am dorit şi n-am avut, tot ce dorim şi n-avem — tot ce am meritat şi nu ni s-a dat, tot ce merităm şi nu ni se dă, tot ce-am fi putut face şi am fost împiedicaţi de a face, tot ce putem şi suntem împiedicaţi de a face — şi să nu vedem altceva decît salvarea ţărei înlăuntru şi în contra duşmanilor. *(Aplauze prelungite.)*

Domnilor, eu am două temeiuri ca să fiu pentru reformele constituţionale. Unul absolut subiectiv şi altul de o natură mai complexă. D-voastră îl veţi socoti şi clasa. Să încep cu cel subiectiv.

Voi face un mic înconjur pentru a fi mai bine înţeles. Ştiţi că s-a zis, şi astăzi se zice mai cu înverşunare : lupta nu este între oamenii politici, ci între diferite clase sociale. Care clase? Sunt vreo 57 de ani de cînd la noi nu existau decît două clase sociale : boierii şi ţăranii. La mijloc ar fi trebuit să fie clasa de legătură, de precumpănire, între boieri şi ţărani: burghezia. Ar fi trebuit. La ce se reducea clasa acestei burghezii ? La cîţiva negustori, în mare parte străini. Aceştia nu meritau numele de clasă socială şi nu îndeplineau rolul de clasă socială, ci, dezlegaţi de solidaritatea noastră etnică, erau cel mult breasla negustorilor. Aşa era acum o jumătate de veac. După cincizeci de ani — mai ales prin truda partidului liberal — am înfiripat burghezia. Această clasă socială n-a fost şi nu este de sine stătătoare în guvernarea ţărei. Uitaţi-vă la acest Parlament şi aduceţi-vă aminte de Parlamentele trecute, uitaţi-vă la acest guvern şi aduceţi-vă aminte de ministerele trecute — şi spuneţi-mi dacă a fost vrodată o grupare de acest fel în Parlament sau dacă a fost vreunul pe banca ministerială ? Desigur nu. Burghezia n-a ajuns la deplina înţelegere a intereselor ei şi s-a absorbit în partidele politice existente, în aşa-zisele ;„partide istorice". Oamenii politici au căutat să prinză — şi le-a fost uşor — în organiza-

țiile lor pe oricare se bucura de influența pe piața publica. Așa că partidul liberal se compune, firesc, din orășeni: boieri, profesiuni libere, proprietari, comercianți și industriași. Partidul conservator se compune la fel din : boieri, profesiuni libere, proprietari, comercianți și industriași. Țăranii, adevărații țărani, conștienți de interesele clasei lor, nu s-au văzut nici în Parlament, nici în partide, ci cel mult au fost pe ici, pe colo, așa, de sămînță. Lupta deci s-a dat — oricît de paradoxal vi s-ar părea — între partide, între oamenii din aceleași clase sau din aceeași clasă și oamenii din aceeași clasă sau aceleași clase sociale. între orășeni și orășeni. Și, oricît ni s-ar părea nouă de detestabilă oligarhia de ieri și de astăzi, această oligarhie s-a gîndit adeseori la țărănime, dovadă lungul șir de împroprietăriri de la 64 și pînă acum, cînd se sîngerează adînc clasa proprietarilor rurali. Se prea poate ca eu să fiu tîrît, fără să-mi dau seama, să apăr întrucîtva oligarhia de astăzi. Domnilor, eu sunt bătrîn. D-voastră sunteți tineri. Eu nu pot să acuz fără să mă simț cutremurîndu-mă de un sentiment de ingratitudine față de ea. Atît mai bine pentru cei tineri dacă n-au nici o datorie de conștiință față de oligarhia noastră. Ei pot acuza în liniște, fără grije și fără mustrare, știind că, oriunde sunt, sunt numai prin ei.

Dar, domnilor — și mă adresez tuturora — cunoașteți dvs. în istoria noastră contimporană vreun om de stat, ținînd destinele țărei în mînă, care să se fi gîndit să apese cu tot dinadinsul clasa țărănească ? *(Aplauze prelungite.)* Vă desfid — adică mă iertați, este un fel de a vorbi — vă rog, dacă știți vreunul spuneți-mi-1 și mie. Tot binele pe care l-ar fi putut face nu l-au făcut — e adevărat. Nu l-au făcut din două pricini : ori că nu l-au priceput îndestul și în întregime, ori că l-au împiedicat împrejurările. Și astăzi ce faceți ? Toți sunteți laolaltă ; nimeni nu combate reformele ; toți vreți mai-binek ; și toți veți face supremul bine pentru reînvierea clasei țărănești. *(Aplauze.)*

Să admit că ar fi o luptă învrăjbită între clasele conducătoare și clasa țărănească. Ei bine, acum, cînd partidele istorice s-au unit — și vă repet: nu vă temeți, unite sunt numai pentru un moment în vederea celui mai ^mare bme pentru clasa țărănească — cum mi-ar ședea mie să combat reformele ? Să mă împotrivesc eu reformelor ?... Și copiii ar rîde de mine !... Și colegii mei și-ar da cu coatele, s-ar gîndi surîzînd : ăsta e robul nostru, e făptura noastră, e pe veci obiectul netrebnic al nostru. A, nu, domnilor ! Eu nu pot să uit că sunt copilul țăranului clăcaș, împroprietărit la 64 ! *(Aplauze prelungite.)* Nu pot să uit ceea ce am învățat de ia cei mai mari dascăli ai mai, de la părinți: basmele, cîntecele, obiceiurile, limba, această comoară de limbă unde se găsesc bogățiile cu duiumul, în care mi-am spus durerea și dorul și-am încercat să mă apropii de un ideal ce s-a depărtat treptat cu pașii făcuți înspre dînsul. *(Aplauze.)* Străbunii mei se pierd în haosul iobagilor, suferind cu ceilalți țărani deopotrivă, și lipsa, și foamea, și năvălirile. Spița te întoarce necontenit la legile ei instinctuale. Eu țin la țărani din tot sufletul, mai ales cu partea sufletului inconștientă, subliminală, cu acea parte vagă și misterioasă din care izvorăsc toate însușirile firei tale și-ți determină felul tău de a fi, identificîndu-te pe tine de acum cu tine de altădată, cu tine care vei mai fi cît vei mai dura pe această lume de luptă și de mizerii. Viața sufletească a omului se aseamănă cu un fir de apă curgînd dintr-un mal: rece și limpede sau turbure și încropită, repede și puternică sau abia lăcrămînd și umezind pămîntul. De unde vine ? Nu vedem și nu știm. Ceea ce își face drum și iese la vedere e tocmai ca la om, ceea ce a putut trece prin strunga conștiinței. Partea tăinuită și întunecată, de unde ai putut scoate la iveală ceea ce ai putut scoate, este partea hotărîtoare a sufletului tău. Fiecare din d-voastră reproduce în parte izvorul din care se trage. Sunteți aceiași în fond ceea ce au fost premergătorii d-voastră. Și eu, orice aș face, orice aș crede, simț că am izvorît din pătura adîncă, din mulțimea îndelung răbdătoare, din amărăciunea vremilor, din țărănimea umilită și tăcută. Așa mă știu, așa sunt, așa voi fi. Sunt din ei, sunt al lor, sunt al lor fără să vreau. Sunt al țăranilor ! *(Aplauze prelungite.)* îi iubesc fatal. De ei mă leagă suferințele moșilor și strămoșilor mei. în mine se adună suferințele veacurilor trecute și ies la iveală, și le dau în clipa aceasta graiul pe care li-i pot da ! *(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)* Din această iubire, adîncă și neînțeleasă, voi vota reformele. Iacă, domnilor, cel dintîi motiv, absolut subiectiv.

Trec la celalt.

Pe mine nu m-a furat politica nici din interes, nici din ambiţie. E de mult d-atunci. Un om însemnat — poate că-şi aduce aminte — într-o zi, îmi licări pe sub ochi posibilitatea unui minister. Rămăsei uimit. îi răspunsei : „Nu înţeleg ce farmec au aceste portofolii". El îmi răspunse : „Fiecare soldat poartă în giberna sa bastonul de mareşal". „Foarte mulţumesc de bastonul de mareşal. Eu nu port în giberna mea_ decît cartuşele soldatului." Pe mine m-a atras îndeosebi chestia naţională. Chestia naţională este puterea vie de viaţă, trecută din generaţie în generaţie. Eu sunt un biet om, nu cu idei fixe — şi nu întrebuinţez cuvintele acestea în înţelesul psihologic şcolăresc — ci cu o singură idee fixă : chestia naţională. Mai tot ce am gîndit, ce am scris, ce am vorbit au pornit *de la* şi *pentru* această idee. Schiţe, novele, studii, drame, discursuri parlamentare sau de la întruniri publice — în toate am slujit aceleaşi idei. La legea instrucţiei publice a d-lui Take lonescu, la legea reformei învăţămîntului secundar a răposatului Haret, la legea sindicatelor lui Stolojan, în conferinţele mele, *Ţăranii noştri şi ţăranii mizeriei, Doina, Natura în poezia populară,* în două discursuri din Academie, singurele pe cari le-am ţinut — au fost inspirate şi nutrite de aceeaşi idee. Şi de la început am intrat în „Ligă" şi mi-am tocit coatele între lonaş Grădişteanu şi Nicolae Filipescu... O, mi-1 amintesc de pe atunci pe Nicolae Filipescu... Un tînăr fermecător, deschis, voluntar, patriot cald şi robust, cu un temperament quasi revoluţionar...

în 1892 Dimitrie Sturdza răsări în fruntea chestiei naţionale. Nu văzui în el decît omul care trebuia să se jertfească pentru neam. Şi-i şedea aşa de bine omului_albit,_jomului bătrîn ; şi crezui în spusele lui; şi cutreierai ţara, propovăduind împreună cu el marele nostru adevăr etnic. Crezui că el ştiuse că la chemarea partidului la putere va ceda locul altuia. Crezui că el îşi dase seama că n-ar fi posibil la putere cu Austro-Ungaria — cu această temniţă a atîtor naţionalităţi nefericite — cu Austro-Ungaria învrăjbită în contra lui. Dimitrie Sturdza, şeful partidului liberal, după ce, în Senat, făcu trădători pe d-nul Carp şi Alexandru Lahovari, după ce acuză pe unguri — şi avea dreptate — că comit o crimă înfiorătoare în mijlocul Europei sugrumînd pe români şi umplînd temniţele cu ei, după ce... Dar, după cîte ?... Ajunse prim-ministru. O ! ce trist noroc pentru dînsul ! Şi ce zăbranic negru se abătu peste sufletul îndurerat al României î... în 1895, la 13 octombrie — aşa mi se pare — în orice caz era un 13, Dimitrie Sturdza, aci, în iaşi, la un banchet — trebuia să fie un banchet — ridică paharul — ce pahar amar întinse românilor să bea ! — şi pronunţă, între altele, cuvintele următoare : „Umblă vorba că ar mai fi existînd o chestie naţională ; nu cunosc chestie naţională decît între Carpaţi şi Dunăre". Un trăsnet căzu asupra capului meu. Călătorisem cu el împreună, la Bucureşti, la Ploieşti, la Craiova, la Iaşi, închinat şi robit acestei idei. Ce era să fac ? Ce-aş fi putut face ? Am rupt legăturile cu partidul liberal, cu care trăisem atît de bine 7-8 ani. N-am putut răbda un asemenea şef.

^ Cel care se făcuse delatorul d-lui Take lonescu ; cel care plătise pe un funcţionar public ca să fure din scrinul d-lui Take lonescu mandatele prin care dăduse ajutor ardelenilor peste bugetul oficial ; cel care, de cum sosise la putere, încetase d-a da venitul datorit şcolilor din Braşov, nu mai recunoştea chestia naţională. Pentru întîiaşi dată şi pentru ultima oară, simţit setea de răzbunare. Şi nu era numai răzbunarea mea, ci o răzbunare înmulţită cu răzbunarea celor patru milioane de români de peste Carpaţi. *(Aplauze.)*

Am luptat şi am contribuit şi eu la răsturnarea lui Sturdza.

Dimitrie Sturdza a înşelat, în timp de pace, chestia naţională. Colonelul Alexandru Sturdza, odrasla dreaptă a l"i Dimitrie Sturdza, a trădat-o în timp de război ! *(Aplauze.)*

(D-l V. G. Mortzun, preşedintele Adunării. E deplasat...)

Ceea ce este absolut istoric vi se pare deplasat ? în orice caz, n-ar strica să vorbiţi ceva mai delicat cu mine.

Eram hotă«c să nu mă mai amestec în politică. Două luni, Victor lonescu, Nicolae Filipescu şi Take lonescu stăruiră **sS.** mă întoarcă din hotărîrea mea. în sfîrşit, d-l Take lonescu, într-o noapte, la mine acasă, de la 10 seara pînă la 6 dimineaţa, izbuti. Argumentul lui capital : „Ce faci cu chestia naţională ? Ai dărîmat, acum clădeşte." Am intrat în partidul conservator, sub şefia lui Gheorghe Cantacuzino, un om bun, plin de amenitate şi de energie cînd trebuia, un boier mare şi un mare român. D-am greşit sau d-am făcut bine, alţii vor alege.

Eu de 18 ani, în partidul conservator, ca şi în partidul liberal, de aceeaşi idee am fost cîrmuit: chestia naţională. Şi

este o aşa de strânsă legătură între chestia naţională şi reformele împroprietăririi ţăranilor şi aridicarea celor 5-6 milioane de suflete la viaţa noastră publică *(aplauze),* că n-ar mai fi nevoie de nici o explicaţie. Noi vrem ca să închidem gura duşmanilor din ţară şi din jurul ţărei. Noi vrem să nu se mai şoptească românilor din ţările supuse : „Priviţi la fraţii voştri, ţărani din România liberă : ei pământ nu au, ei libertate nu au, ei drepturi nu au, ei vot nu au. Nu vedeţi că ei stau mai rău decît voi ?" Dîndu-le ce nu au, noi îi cucerim biruindu-ne. întindem hotarele ţărei ; întreim populaţia rurală, îmbogăţind-o şi înălţînd-o la demnitatea de om ; sporim puterea ei de muncă, de siguranţă şi de linişte. Şi fiindcă s-a pomenit aci de mişcările agrare din republica romană, noi, domnilor, nu am vrea ca un alt Tiberius Gracchus să aibă dreptate de a striga în mijlocul poporului : „Fiarele sălbatece au culcuşul lor şi ţăranii cari mor apărînd România nu au alte bunuri decît aerul pe care-l respiră !" Noi nu vrem ca un alt Tiberius Gracchus să aibă dreptul de a zice poporului : „Ţăranii nu luptă şi nu mor decît pentru a spori luxul şi nesfîrşitele bogăţii ale altora !" *(Aplauze prelungite.)* Noi cu revizuirea constituţiei deretecăm casa noastră în care vom primi pe fraţii noştri dupe atîtea veacuri de dureri şi suferinţe ! *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Iacă, domnilor, şi al doilea motiv pentru care voi vota reformele propuse.

Este acesta un motiv subiectiv ? Pentru ca să cred aşa ceva, ar trebui să cred că d-voastră nu-l împărtăşiţi, că nu sunteţi convinşi că reformele vor înălţa pe cei de la sate, că nu sunteţi convinşi că cei cari au sosit ieri, şi au. învîrtit hora împrejurul statuei lui Cuza, aduceau cu dînşii bucăţi din sufletul nostru şi le închinau la picioarele marelui domnitor. Reforma agrară şi reforma electorală nu se sprijină pe ceva subiectiv deoarece le împărtăşiţi cu toţii. Au fost unii cari au crezut că propunerile lor sunt ceva mai bune, dar n-am auzit pe nimeni susţinând că ele sunt rele. *(Aplauze.)*

Acum, domnilor, daţi-mi voie să strîng în cîteva mănunchiuri întâmpinările mai de seamă cari s-au adus reformelor. Discuţia s-a urmat liberă şi largă. Şi dacă a durat atît de mult,

pricina este că s-au discutat mai mult temerile de ce se va pune în legile speciale — legea de expropriere şi legea electorală — decît cele cuprinse în revizuirea constituţiei.

Fireşte, nu există legiuitor pe lume ca să satisfacă pe toţi în alcătuirea legilor. Cu neputinţă. Orice lege omenească simte nevote~"3e"lrfi sprijinită pe două pirghii puternice : doctrina şi jurisprudenţa. Ce-aţi făcut pînă acum d-voastră ? Aţi preparat doctrina, aţi făcut o parte de doctrină. Doctrina întreagă o vor desăvîrşi profesorii şi scriitorii. Jurisprudenţa o vor face judecătorii, cealaltă putere în stat. Limbile moderne sunt limbi analitice, nu sunt sintetice ca limbile antice. Numai în acele limbi au izbutit legiuitorii să alcătuiască uneori legi asemănătoare cu fatalitatea legilor naturei, în aplicaţiunea lor.

Mă voi mărgini dar numai la acele întâmpinări privitoare la revizuirea art. 19 din Constituţiune. Nu mă voi atinge deloc de legile speciale. Ar fi să abuzez de răbdarea dvs. cînd vorbesc al 32-lea sau al 33-lea.

Domnilor, unii au asemănat pe oratori cu îmblînzitorii de fiare ; alţii cu rasa cavalină. Sunt cai de curse, cai de trăsuri elegante, cai de povară. De caii de rasă arabă, fireşte, s-a pomenit, dar de anume cal din rasa arabă nu cunosc să se fi zis ceva în această asemănare. Există un cal arab, frumos, nobil, echilibrat, „calul lui Allah". Iacă şi legenda lui. Odată Allah voia să se ducă îa Meca. încalecă un cal. Calul îl duse ca gîndul drept în cetatea sfîntă. Cînd să descalice, calul se scutură, trânti pe Allah şi-l lovi de pietre. Allah, bun şi milostiv, ca orice Dumnezeu, îl binecuvânta şi-i zise : „Cei ce se vor prăsi din tine vor fi iuţi, puternici, mîndri, dar vor fi şi şugubeţi". D-l Matei Cantacuzino, al cărui talent este recunoscut de mult, este un om fin, d-o inteligenţă vie, de o cultură vastă. Este însă un om şi sensibil, prea sensibil. Prin sensibilitatea sa se desparte de şcoala junimistă, închinată doar la inteligenţă şi la voinţă. D-l Matei Cantacuzino, cu strălucitele lui însuşiri, este o fire care nu rabdă — mă iertaţi dacă voi face apropierea ceva mai evidentă cu „calul lui Allah" *(aplauze şi ilaritate)* — care nu rabdă nici jugul, nici hamul, nici frîul, nici, mai puţin, să-l atingă vrun străin. Din această pricină el a voit să vorbească „cu durere şi fără cruţare" şi s-a exprimat cam aşa : „nu voi vota reformele, venind din mîna d-voastră, căci nu

aveţi autoritatea morală de a le prezenta şi susţine". Regret că dezbaterile cu discursul d-lui Cantacuzino nu s-au publicat încă. Reproduc cum pot... A, n-aveţi autoritatea morală ? Dar. domnule Cantacuzino, ce-am gîndi noi de d-ta cînd te-am ve dea plimbîndu-te pe malul unei ape adînci şi în faţa noastră s-ar petrece următoarea scenă : un om răpit de curentul apei, aproape să se înece, întinde mîna, cere ajutor, şi pe cînd un altul de pe mal i-ar întinde o mînă de salvare, d-ta i-ai striga celui care se îneacă : „Stai ! Ce faci ! Nu lua mîna care ţi se-ntinde ! Mai bine îneacă-te ! Mîna care te salvează nu este curată, este pătată, este imorală !" *(Aplauze prelungite.)*

E prea mult, omeneşte, ceea ce ceri de la noi. D-ta ceri să fim de piatră faţă cu nefericita pătură ţărănească. D-ta ai mai declarat că nu sunt cu putinţă reformele astăzi, căci ne lipseşte îndemnul opiniei publice, ţara fiind ocupată în mare parte de ostile cotropitoare ale duşmanilor noştri. Nu, domnule Cantacuzino, asta nu. Am mototoli concepţia de patrie de am judeca astfel. Patria nu este doar pămîntul unde ne-am născut. Este şi pămîntul stăpînit din moşi-strămoşi, dar ceea ce hotăreşte de patrie este tocmai partea subiectivă a omului, partea înnăscută în el de iubire şi de jertfă. Oriunde ne-am găsi, la Paris sau la Londra, ducem ou noi patria noastră. Renan avea dreptate cînd a zis că un singur om d-ar rămînea dintr-o rasă şi i-ar vorbi limba ei, acel singur om ar reprezenta o patrie şi un neam. *(Aplauze prelungite.)* Eu nu vreau să abuzez de răbdarea d-voastră şi de elocinţa d-lui Matei Cantacuzino. Vorbind cu d-sa, între patru ochi, nu ştiu de ce am plecat cu un început de convingere că d-sa ar sta la chibzuiri, că ar înclina, că ar vota reformele. Şi de aceea, gîndindu-mă îndeosebi la d-sa, am început discursul meu cu această declaraţie : oamenii sunt mai buni decît cuvintele scăpate de pe buzele lor la iuţeală şi la mînie.

O nouă întîmpinare adusă de mulţi oratori de la această tribună, dar formulată mai viu şi mai dîrj de d-nul profesor Bazilescu. D-sa a zis : „Aşa cum propuneţi reformele, ele sunt doar nişte simple făgăduieli". Cu alte cuvinte, ceea ce facem noi sunt numai vorbe înşelătoare, este ceea ce s-a zis pe vremea luptelor agrare ale republicei romane : „imago sine re". Adevărat, d-le Bazilescu ? Eu vă întreb pe d-voastră, spuneţi-mi sincer : din clipa în care partidele de guvernămînt au căzut

de acord, cînd s-a ivit primul proiect, cînd am ascultat cu răbdare în comisiuni şi aci în dezbaterile publice, cînd toţi au declarat că se vor lua 2.000.000 de hectare din proprietatea particulară şi se vor împărţi ţăranilor — credeţi d-voastră că ar mai fi posibil, în ţara românească, să se dea îndărăt ? *(Aplauze prelungite.)* Partidele, o dată unite asupra destinaţiunei celor 2.000.000 de hectare, nu mai stă în puterea nimănui să se întoarcă de la ceea ce s-a hotărît. S-a mîntuit. Cele 2.000.000 de hectare sunt date ! *(Aplauze prelungite.)*

Domnilor, în săptămîna Paştelui eram la Ghidigeni. Un ataşat militar, om capabil şi cu minte, îmi spuse că pactul dintre partide s-a rupt pe chestia reformelor. Vă mărturisesc că am trecut printr-o mare îndoială. Am suferit. Cum se poate

?efuî nostru să nu fi simţit că aci este vorba de o problemă mare, J„ chestia naţională ? El ? Omul ieşit dasupra dupe lupte neostra^ Multe mi-au trecut prin minte. Şi nu e de nici un folos sa vi ic •. • A P , ^ NI , ' A
în Iaşi s-a potolit conştiinţa":. ™ ™ ^ C « i d m-am întors latifundiari, ca Mihai Cantacuffi"**• f A m 7*** P e ™™ prinţul Basarab-Brîncoveanu, _nu numai ^c&S? in .°~j a S cani S> cerea şi fărîmiţarea proprietăţilor lor, dar stînd în rrul a . re^u .~ melor rînduri şi îndemnînd pe toţi la jertfă pentru patrie"şi neam. Asemenea oameni ştiu să-şi poarte numele lor, cum îl găsim în cronicele Moldovei şi ale Munteniei; cu cinste şi cu strălucire. *(Aplauze prelungite.)* Şi, desigur, trebuie să ţinem socoteală de numele lor. Asemenea podoabe sunt ca nişte osii de fier împrejurul cărora s-a învîrtit neamul românesc. Şi vă vorbesc eu aşa, eu, care nu am un nume... Numele meu este tras la sorţ, un pseudonim, o poreclă...

(O *voce.* Şi acesta este mare.)

Nu, nu este nimic, nu are nici o mărire... Eu nu invidiez podoabele pe cari nu le am. Un nume întîlnit în cronicele ţărei, dacă ştii să-I porţi, este o fală. Dacă nu, eşti mort tu în tine, şi de rîsul strălucirei trecute a neamului tău însuţi. *(Aplauze.)* Iacă de ce zisei, d-le profesor Bazilescu, că nu există nici o putere omenească să întoarcă ceea ce se va înscri în constituţia noastră. Veţi vota d-voastră — şi o doresc — sau nu veţi vota — şi mi-ar părea rău — ceea ce au hotărît partidele unite se va îndeplini. *(Aplauze.)* Consensul de conştiinţă al tuturor cîrmuitorilor este o chezăşie că îndărăt nu se

va mai da. Atunci, cum afirmați d-voastră că reformele sunt o simplă făgăduială ? *(Aplauze prelungite.)*

(D-l N. Bazilescu. Forma dat esse rei.)

Adevărat, d-le Cuza, Recunosc că aşa s-au purtat cu țăranii noştri mulțimea de arendaşi şi unii dintre_ proprietari, că ei, bieții țărani, şi-au prelungit acea îndoiala istorică : „se poate — o fi — te pomeneşti !" Dar cînd noi scrim în constituție, negru pe alb, că 2.000.000 de hectare din proprietatea privată vor trece în proprietatea țăranilor cultivatori de pămînt, o înscrim în cartea tuturor ca o poruncă pentru toți. „Ai carte, ai parte." Şi vor avea acest pămîrit. Să nu ne jucăm prea mult cu focul acestor nesfîrşite discuțiuni. Să nu ajungem, fără să vrem — mă iertați, nu vreau să ofensez pe nimeni — la concluzia la care a ajuns d-nul Lupu. D-sa zise : „Cînd m? gîndesc la drepturile țăranilor de a culege vreascuri *dy>* paciurț şi de a tăia lemnele uscate, drepturi avute *f* piercmte, îmi tine * c,e, *>®&£ZSTZ 7iT
au cerut şi revoluționarii rusi - , , *\ '
u- *u* *c* «- un astfel de democratism ca sa nu
Su£ • „ * f <^"J"" t-i .,,, ,.

^ ...nor, trec la cea din urma intimpinare, venita dm alta ^arte. S-a zis — şi, eu cred, cu drept cuvînt: pentru ce nu s-ar plăti cele 2.000.000 de hectare şi în bani şi în scrisuri garantate de stat ? Eu, în subcomisiune, am discutat această intîmpinare, ridicată şi dezvoltată de d-l senator Argetoianu. Am discutat-o şi cu un coleg al nostru în culoarele Camerei... Şi de ce nu v-aş spune ?... Cu d-l raportor Danielopol. Am susținut că ar fi posibil statului, împrumutîndu-se îa încheierea păcei, cu miliarde, să se împrumute şi cu 120.000.000 aur, pe cari, dîndu-le Băncei Naționale, să emită în bilete de trei ori această sumă. Cu aceşti bani, statul ar putea să plătească un atît la sută proprietarilor expropriați. D-sa mi-a spus că se gîndesc serios la această nevoie. Părerea d-sale este că statul să plătească ceea ce datoreşte Băncei Naționale, mai puțin 500.000.000. Şi cu aceşti 500.000.000 să plătească proporțional, celor în drept, la începutul exproprierei. Oricum ar fi, lucrul este posibil. Nu este nimic imposibil cînd oamenii se gîndesc serios şi cu bunăvoință.

Şi acum, domnilor, voi să închei. Cunosc pe unul dintre d-voastră — şi-1 cunosc de mai înainte de a face politică — un

om modest şi capabil, care rabdă, suferă şi tace, şi tace, deşi despre marea capacitate a lui nimeni nu s-ar îndoi. Şi ce spune această tăcere voită ? Ce elocință în această tăcere ! Şi cît de elocinți am fi fost şi noi dacă am fi vorbit mai puțin sau dacă am fi tăcut ! Să ne ridicăm la înălțimea vremurilor grele de astăzi ; să trecem peste dificultățile ridicate cu înverşunare de unii oratori — privind numai legile speciale şi deloc reformele în dezbateri — cu atît mai uşor că aceeaşi comisiune de senatori şi deputați — sau o altă comisiune aleasă — va purcede de îndată la studierea şi rezolvirea lor. Acum ni se cere să fim cu sufletul nostru pe front, cu cei cari luptă şi mor pe front, cu cei cari au murit de frig, de răni şi de boale. Cum suntem strînşi laolaltă, să fim nedespărțiți ca o masă compactă, coprinşi de fiorul sfintei uniuni. Frontul e una, cu frontul să fim una. Să dăm țăranilor eroi ceea ce trebuie să le dăm, şi să le dăm din toată inima şi cu toată dragostea noastră. Şă le dovedim că la fiecare picătură din sîngele lor, picură o lacrimă fierbinte din ochii noştri! *(Aplauze îndelung repetate.)*

Ați văzut pe unul din colegii noştri, pe d-l Pascal Toncescu. După ce şi-a vărsat tot focul mîniei lui pe guvern, a declarat că va vota reformele. Ei, da, aşa da. Şi eu v-aş ruga pe toți să faceți la fel. îndeosebi v-aş ruga pe democrații grupați împrejurul *Muncei* să faceți la fel. A, nu ştiți cît de frumos v-ar şedea ca, după ce ați adus grave acuzațiuni partidului din care ați făcut parte pînă ieri-alaltăieri, să dați votul d-voastră reformelor binefăcătoare. îndrăznesc să crez că aşa va face şi d-nul Maltei Cantacuzino. Sper că aşa veți face şi d-voastră.

Domnilor, îmi iau curajul să mă adresez şi celuilalt partid al opoziției constituționale. *(Ilaritate.)* Patronul merge atît de unitar cu restul partidului *(rîsete),)* că nici unul din ai săi nu şi-a permis să-şi întrerupă şeful. *(Rîsete.)*

Şi n-am văzut niciodată pe şef tînjindu-şi pe vrun partizan. *(Ilaritate.)* Sunt atît de uniți, că fac o singură ființă. *(Rîsete.)* De acest şef şi această ființă eu mă rog să voteze reformele... *(Ilaritate.)*

(D-nul A. C. Cuza. Voi vota contra.)

Vei vota contra ? Va şti țara întreagă că profesorul universitar, democratul şi inima generoasă a votat contra. Şi cît de

rău ţi-ar şedea cînd porţi numele lui „Cuza" ! *(Aplauze.)* Este drept să-1 porţi, pentru că eşti din familia lui „Cuza", pentru că eşti „Cuza", domnule Cuza, vei face ce-a făcut „Cuza" la 64, vei da pămînt ţăranilor, vei vota pentru cele 2 milioane de hectare de pămînt. N-aş dori să fie nici măcar ştirbită sfînta uniune ! *(Aplauze îndelung repetate. Bravo.)*

Ştiu ca cuvîntul a înşelat intenţiunile multora. S-au repezit cu o năpustire nedreaptă asupra proprietarilor. Mă voi adresa lor, fără să-i ating întru nimic ! Sunteţi convinşi că proprietarii nu fac nici o jertfă ? Şi sincer credeţi în această glumă ? Eu socot că mai degrabă la iuţeală, aţi scăpat aceste cuvinte : „Ce li se ia, li se plăteşte !" Nu, d-lor, proprietarii fac singuri jertfe mari : jertfe materiale şi morale, şi cînd zic morale nu mă gîndesc la faimoasele... „neplăceri sentimentale". *(Ilaritate.)* Proprietarii cari au dobîndit proprietăţile prin munca şi sudoarea lor, şi cei cari le-au moştenit prin dreaptă moştenire (nu vorbesc de jucătorii de bursă la pămînt: cumpără azi ca să vîndă mîine moşiile) — unor asemenea proprietari li se rupe ceva din sufletul lor: amintirile şi bucuriile pe cari nu le vor mai avea. Şi cum vor fi plătiţi ? In titluri a căror valoare nominală va fi socotită drept valoare reală. Este destul să vă întreb : ce valoare reală vor avea titlurile acestea ? Nu e unul din dvs. care să nu creadă că această valoare reală va fi departe de valoarea nominală. Va să zică : la jertfele morale sc vor adăoga şi jertfele materiale. *(Aplauze.)*

S-a pomenit, de la această tribună, că dacă s-au unit partidele, că dacă proprietarii s-au îndurat să facă marea jertfă pe care o fac, pricina e spaima de revoluţia de mîine. Nu, domnilor. Aceasta ar fi o nouă nedreptate. Că vor fi fost influenţaţi de revoluţia rusească, de reformele ce se pregătesc în Anglia, de spiritul democraţiei din Franţa, admit. Dar sub această influenţa, eu văz mai mult inima bunilor români, cari smnt în stare să rupă de la dînşii şi să dea celor săraci şi împovăraţi. *(Aplauze îndelung prelungite.)* Şi aceasta e bine să o ştim, să o preţuim şi să-i aducem cinstea cuvenită. Nouă, cari dăm cuvinte în loc de pămînt, nu ne este Iertat să batjocorim pe cei cari dau pămînt în loc de cuvinte. *(Aplauze frenetice. Bravo!)*

Şi au dat destul. La 1914, un fost raportor al revizuirei — şi nu ştiu de ce nu este aici — propunea în raportul său 1.000.000 de hectare. Şi dacă propunea acest milion, e că vorbise cu un om — nu vă spun culoarea politică — care-1 convinsese că e posibilă această jertfă de un milion de hectare din proprietatea particulară. Acel raportor din partidul liberal nu îndrăznea să se ridice decît la 700.000 hectare. Azi, după trei ani, dăm 2.000.000 de hectare din proprietatea particulară — şi nu este destul ? Dv. — partid liberal — acum trei ani, aţi propus şi susţinut colegiul unic, cu restricţiunea ştiinţei de carte, şi cei ce nu vor fi ştiind carte să voteze ca şi pînă acum. Astăzi : votul universal, secret, egal şi obligator. Şi n-ar fi destul ? Dar spuneţi d-voastră, ce ar mai fi de făcut pentru ridicarea ţărănimei ?

Eu vă rog, domnilor, să votaţi reformele propuse. Să ne îndeplinim datoria şi să ne uşurăm inima. Veţi fi aruncat toate acuzaţiunile pe cari le puteaţi arunca guvernului şi veţi fi făcuTTot'binele pe care-1 puteaţi face României. Reformele propuse nu sunt ale guvernului, ci ale ţărei întregi. *(Aplauze prelungite.)* Să fim uniţi în hotărîrea noasltră şi vom putea să aplecăm în linişte capul pe pernele noastre şi vom putea să domuTrl somnul drepţilor, căci aşa se cuvine să fim în aceste momente de grea cumpănă.[1] *(Aplauze frenetice şi îndelung repetate. Oratorul e felicitat de mulţi dintre deputaţi.)*

[1] Discursul acesta a fost pronunţat în Parlamentul din Iaşi în 1917, pe marginea dezbaterilor din Parlamentul român (1917), care luase în discuţie marile reforme social-politice : reforma agrară şi votul universal. Este ştiut că aceste reforme sînt rezultatul „spiritului tranşeelor", consecinţa directă a avîntului general al maselor ; pentru a potoli tendinţele protestatare ale ţărănimii, clasele avute au fost nevoite să satisfacă, m acest fel, cerinţe acute. Reforma agrară a fost anunţată în iulie 1917, legiferată în 1921, dar aplicarea ei integrală a fost destulă vreme tărăgănată. Ceea ce s-a hotărît în aceste dezbateri a fost modificarea unor articole din constituţie prin includerea unor clauze care să îngăduie realizarea reformelor agrare şi electorale.

Incontestabil e faptul că cele două reforme anunţate în 1917, şi legiferate după război, au determinat, indiferent de igeneză, profunde modificări în peisajul economic-social şi politic al ţării. Prin reforma agrară moşierimii i s-au expropriat, cu despăgubire, nu numai cele 2 milioane ha anunţate în acest discurs de Delavrancea. împreună cu exproprierile din teritoriile care, în momentul pronunţării discursului, nu erau incluse în graniţele de stat ale României, suprafaţa expropriată s-a ridicat, pînă la urmă, la 6 milioane ha. Majoritatea acestor pămînturi intră în proprietatea ţăranilor, diminuînd forţa economică a moşierimii. Faptul acesta avea să determine dispariţia — în 1924 — a partidului conservator din viaţa politică românească. Votul universal aduce brusc ţărănimea în

DISCURS NEPUBLICAT, ROSTIT ÎN CAMERA, LA IAŞI, ÎN 1918

Voi fi scurt. în consiliile noastre am fost foarte vorbăreţi. Am auzit duo-uri, trio-uri etc. Eu vă declar că decît să expui vro cestie, am preferat tăcerea şi conversaţia aparte, cu fiecare ministru în parte. între această metodă şi metoada pumnului de sub Carp, n-aş şti pe care s-aleg. Şi n-aleg pe nici una. Reîntoarcerea la clasele primare sau la viaţa iunkerilor îmi sunt deopotrivă de nesuferite.

prim-planul vieţii publice, toate partidele burgheze străduindu-se să-i capteze mult rîvnitele voturi, capital politic potenţial de însemnătate hotărâtoare.

Important în acest .discurs al lui Delavrancea e mărturisirea emoţionant patetică a convingerilor sale filoţărăneşti, care acum, după o zbuciumată viaţă politică, îşi găseau împlinirea. Mărturisire importantă pentru că spulberă atîtea acuze privind „antiţărănismul" lui Delavrancea;

Negreşit, declaraţiile acestea ale lui Delavrancea aveau girul guvernamental şi chiar al regelui şi erau exprimate într-o vreme cînd ambele mari partide de guvernământ (liberal şi conservator-naţionalist) au fost silite să accepte ideea necesităţii reformelor. Important este însă că Delavrancea aprobă, cu o căldură ce abia putea fi coborîtă în cuvinte, reforma. Şi, fără nici o îndoială, adevărata convingere a lui Delavrancea în problema ţărănească o aflăm *aici,* în discursul lui din 1917, şi nu în cele din 1899 sau 1900.

în timpul dezbaterilor, cum era firesc, s-au pronunţat şi diferite acuzaţii la adresa claselor avute, mai ales a moşierimii. Delavrancea a ţinut să stăruie — ca un conservator leal ce era, dar fără îndoială şi din dorinţa de a determina o unitate de opinie care să *asigure* votarea legii la care personal ţinea atît de fierbinte — asupra „sacrificiului" pe care-1 face moşierimea, cedând din proprietăţi. Mai voalat apărea aici ideea (singura totuşi adevărată) că „sacrificiul" le-a fost impus moşierilor de situaţia revoluţionară din ţară şi că, de fapt, nu a fost tocmai

Şi mai ales cînd e vorba fatală de soarta României.

Căci pînă acum trei luni n-am simţit, n-am înţeles, mai limpede şi mai adîne, că e vorba de *soarta României.*

D-acum cîteva luni am bănuit că I. B[rătianu] vrea să ne aducă, să ne forţeze la pacea separată cu România. Motivele sunt multe. România cucerită îi va fi recunoscătoare momentan în bună parte. Moldova îi va fi recunoscătoare mult timp, toată, absolut toată.

Cam acestea, în rezumat, sunt motivele determinante ale lui Br[ătianu] pentru a n« duce la pacea separată. Acest egoist delicat aşa judecă, aşa este fatal să judece dupe incapacitatea lui de a prepara războiul şi dupe cei doi ani de neutralitate şi de corupţiune.

D-lor, dar cum am putea noi să facem pace, şi mai ales ca noi să încheiem pacea mai întâi ?

Ar fi contra fostul[ui] spirit public şi contra viitorului spirit public. Fiţi încredinţaţi că dacă spiritul public de odinioară s-a turburat, peste puţină vreme se va limpezi, se va decanta, va cădea la fund gunoiul şi mocirla, şi va apărea acelaşi spirit public ca în 914-915-916.

Ar fi contra unei politici de rasă. Francezi, italieni, spanioli, portughezi, greci şi români sunt popoare asemănătoare şi ca

dezinteresat, de vreme ce exproprierea s-a făcut -prin răscumpărare. La aceasta se referă şi răspunsul pe care l-a dat Delavrancea d-rului N. Lupu. Acesta din urmă, deputat al partidului muncii, ceruse o expropriere mai largă şi fără răscumpărare. Delavrancea, în strădania lui de a netezi calea proiectului de lege, a respins propunerea deputatului care după război va deveni unul dintre fruntaşii partidului ţărănesc.

Se cuvine însă precizat că, de fapt, preocuparea exponenţilor claselor avute pentru soarta ţărănimii, la care se referă elogios Delavrancea, e departe de a fi fost reală. Chiar în timpul acestor dezbateri parlamentare din mai-iulie 1917, care au luat în discuţie proiectele de reformă, destui deputaţi conservatori s-au ridicat împotriva proiectelor de reformă sau au opinat pentru îngrădirea lor. Mihai Cantacuzino, C. Argentoianu şi chiar Take lonescu nu au privit cu ochi buni reformele. Iar aripa conservatorilor conduşi de P.P. Carp, rămaşi la Bucureşti, sub ocupaţie germană, se opunea din principiu oricăror reforme. Le va accepta, ca urmare a mişcărilor ţărăneşti din iarna anului 1916 şi a frămîntărilor revoluţionare, dar într-o formă mult mai restrânsă decît se vor realiza. Şi, fapt important, exproprierea, parţială, a moşiilor particulare era condiţionată de prealabila despăgubire a proprietarilor. Dacă această clauză ar fi fost admisă, realizarea reformei ar fi fost mult tărăgănată, pînă ar fi fost acumulate sumele în contul despăgubirii

fire, şi ca limbă, şi ca cusururi şi ca calităţi. Toate sunt popoare mediteraniene. Germanii înaintînd cu interlandele lor vor — e evident — să încingă pe la est Marea Mediterană, să apese arcul circumflexului lor puternic de o parte pînă vor fi destul de puternici ca să apese celălalt arc de cealaltă parte a Franţei şi a Spaniei.

Ar fi contra tratatului nostru de alianţă cu puterile Occidentului. Acest tratat ne-a garantat nouă unirea cu obîrşia noastră. Am apărea în ochii lumei ca un popor laş, trădător, pe care nimeni nu s-ar mai bizui. Am perde tot. Am perde jertfele pe care le-am făcut pînă ne-am retras în Moldova. Am perde roadele morale dupe victoriile de la Mărăşti şi Mărăşeşti. Şi de ce ? Pentru frica politicienilor că ar trebui să mai jertfim 100.000 de oameni ? Nu crez că ar fi unul de aci care să mă bănuiască că aş fi un om zidit din carnea şi oasele unui german nepăsător. Nu, d-lor, mi-e milă şi jale de orice jertfă omenească. Mi-e şi mai milă şi mai jale de jertfele cumplite ale neamului meu. Dar, punînd în cumpănă ce trebuie să jertfim cu ceea ce trebuie să cîştigăm, n-aş mai sta la îndoială.

Jertfe ? Ideal ?

Dar cînd s-a declarat mai solemn de către atîţi oameni mari că astăzi se luptă pentru un ideal al popoarelor ? Pentru libertate, pentru liberare, pentru democraţie, pentru dreptate, pentru îndreptăţire şi pentru înfrăţirea popoarelor, contra bestiei culte şi necivilizate germane ?

A perde interesul ideal ar fi să perdem tot. Idealul este egal cu cel mai mare interes vital al nostru. Interesele materiale sunt reparabile. Astăzi, dupe sensul acestui război cumplit — unic în istoria lumei — interesul ideal se confundă cu interesele materiale. Politica reală este a germanului. Aşa e. Dar întrucît eşti german. Politica ideală este a francezului, a englezului şi a tuturor popoarelor legate să dărîme dominaţiunea forţei centrale. Politica ideală este calculul rece şi real al celui mai mare bun al popoarelor divizate gcograficeşte şi politiceşte, este realizarea viselor etnice şi istorice, este satisfacerea suferinţelor noastre seculare, pe lîngă cari nici o durere d-a noastră n-ar însemna nimic, ar fi cel mult o durere trecătoare pe lîngă viaţa noastră indefinită, prosperă, de o singură fiinţă, una şi nedespărţită.

Cine urmăreşte pacea separată vrea viaţa inferioară, viaţa din belşug, individuală şi fericită. Cine nu urmăreşte pacea separată, vroieşte viaţa superioară a neamului, viaţa cu suferinţele şi perderile individuale în schimbul *vieţei etnice a neamului nostru.*

Adevăratul curaj al unui om de stat, sau al unui om politic stă în aceea a despărţi într-un moment dat — *grav* şi *teribil* — ceea ce este *al lui şi alor lui* de ceea ce este al tuturora, de ceea *ce va fi al tuturora.*

Al tău şi al lor este, de azi pe mîine, trecător. Ceea ce este al tuturor este permanent. Şi se cuvine să jertfim ceea ce este trecător de ceea ce este permanent.

Brfătianu] — aşa crez — nu vrea să despartă ceea ce este trecător de ceea ce este şi va fi permanent al neamului nostru.

El — aşa crez — urmăreşte pacea separată. Sunt mai multe luni de cînd v-am spus,ceea ce crez eu. Şi este cel puţin o lună de cînd v-am spus că e bine să ne limpezim situaţia noastră şi să ieşim din guvern, ca să nu ne aducă pînă în pragul unei păci ruşinoase — unde ne-a şi adus — cînd ne va fi greu să mai ieşim din guvern.

D-lor, eu ies din guvern. Pacea separată a României cu germanul cult, dar sălbatic eu nu o iscălesc. Ştiu că se vor rascula mulţi, foarte mulţi contra mea — toţi filogermanii [...] toată burtăverzimea oraşelor din Moldova, toată funcţionărimea şi azi, cum merg treburile, mai toată ofiţerimea. Dar voi primi această brutală şi egoistă impopularitate fără speranţă de a dobîndi vreo alta — şi voi ieşi din guvern.

moşîerilor. „Abnegaţia" şi „dezinteresul" oamenilor politici conservatori — de care, din motive tactice, vorbea Delavrancea — apar aşadar în lumini destul de tulburi, dacă le confruntăm cu realitatea.

Să adăugăm că portretul morali creionat lui D. A. Sturdza, chiar dacă avea la origine şi unele resentimente conservatoare, e drept şi adevărat.

Important e, dincolo de argumentaţie şi încercarea de a „salva" prestigiul compromis al conservatorilor, faptul că Delavrancea se pronunţă în acest discurs, clar şi ferm, în favoarea reformelor agrare şi electorale. Prejudecăţile politicianului conservator au fost abandonate, şi omul Delavrancea a pledat sincer şi leal pentru dreptul la viaţa demnă a urmaşilor „străbunilor mei". Mărturisirea aceasta : „Sunt din ei, sunt al lor, sunt al lor fără să vreau. Sunt al ţăranilor !" era o profesiune de credinţă, sinceră, care capătă semnificaţia unui tulburător testament politic (n. red.).

Ce să facem ? Care e părerea mea ?

Este următoarea : să rezistăm retrăgîndu-ne. Să rezistăm ca nişte bărbaţi, să rezistăm eroic — ca să nu ni se zică că „plîngeam acum ca nişte femei ceea ce n-am ştiut să apărăm ca nişte bărbaţi" (drepturile noastre cele mai mari şi cele mai sfinte).

Teza d-lui Brătianu susţinută de mai toţi generalii este o teză aranjată, iar nu una firească. Ce armată este contra noastră ? De ce "s-a împăcat cu Averescu ? ? Toţi generalii — afară de unul — au fost monştri sau oameni. Erau şi ei slabi [...]. Vom termina faţă de o imposibilitate fizică, iar nu faţă de imposibilitate morală.

Numai aşa vom păstra lumei întregi drepturile noastre de popor viteaz şi demn, şi faţă de întregul neam, şi le vom putea da — cei care vor rămîne şi cei care se vor duce, deopotrivă : „aceste sunt ale tale" — cei cari au vroit războiul nu s-a dat în lături de la luptă pînă au căzut cu arma în mînă.

NOTE ŞI COMENTARII

Discursul pe care îl publicăm sub acest titlu cuprinde texul celui dintîi discurs parlamentar rostit în Cameră de XtaUvrancea în alele de 29 şi 30 noiembrie 1894 şi publicat în *Monitoml oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 8 decembrie 1894, p. 147, coloana 3 – p. ;56, col. 1—3 ; 11 decembrie 1894, p. 157, col. 2 – p. 171, col. 3. Partea I a fost reprodusă în ziarul liberal *Voinţa naţională,* XI, nr. 3 010, 6/18 decembrie 1894, p. 1—2 ; nr. 3 011, 8/20 decembrie 1894, p. 1—3 ; or. 3 012,9/21 decembrie 1894, p. 1—2 ; nr. 3 013, 10/22 decembrie 1814, p. 1—2, sub titlul. *Dezbaterile adresei la Cameră. Şedinţa de la 29 noimbrie. Discursul d-lm B. Ştef. Delavrancea ;* omiţîndu-se citatele folosite <£ Delavrancea, se publică ulterior o *„rectificare"* în *Monitorul oficial. Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 23 decembrie 1894, p. 260, <ol. 2 – p. ;65, col. 3. S-a retipărit în *Tribuna,* XI, nr. 270, 271, 272, 273, din 18, 20,21, 22 decembrie 1894, p. 1077—1078, 1081—1082, 1086, 1089-1090,

Tipărit în broşură, sub titlul păstra: şi de edi;i? de faţă — *Regimul* — cu specificaţia „Discurs rostit de d-i *B. Ştef. Lelavrancea* în şedinţete Camerei de la 29 şi 30 noiembrie 1394", Buureşti, Tipografia „Voinţa naţională", 1894, 123 p.

N-a mai fost retipărit niciodată, în broşiă, în periodice sau în volume antume sau postume. Ediţia de faţăreproduce textul broşurii *Regimul.*[1]

1 Pe tot parcursul ediţiei replicee minişilor şi ale deputaţilor care întrerup discursul lui Delavrancea, ând sîr scurte, au fost reproduse întocmai, iar cînd sunt mai .ample -ţ uneo pe una sau două coloane din *Monitorul oficial* — au fost rezumate de n< Totdeauna au fost cuprinse în paranteze.

A fost menționat antum de ziarul *Voința națională,* XI, nr. 3 005, 30 noiembrie 1894, p. 3 — prima parte — și nr. 3 006, 1 decembrie 1894, p. 3, la rubrica despre „Corpurile legiuitoare", și nr. 3 007, 2 decembrie 1894, p. 2—3, la rubrica „Buletin pariamențar", a doua parte a discursului, de *Trihna,* XI, nr. 259, *4* XII 1894, p. 1032—1033 și de *L'Independance roumaine,* an. 18, seria ', nr. 5301, 1 dec. 1894. La 2 decembrie 1894, Alexandru Lahovari îl atacă în Cameră pentru discursul său *(Monitorul oficial,* Adunarea deputaților, ședința de la 2 decembrie 1894, nr. 11, 13 dec. 1894, p. 185—189) ; *Lumea nouă,* sub semnătura lui George Diamandy, consemnează în nr. 28, 1 decembrie 1894, *Debutul lui Delavrancea ;* la 9 decembrie, același redactor semnează articolul *Spălătorie parlamentară,* în cart Delavrancea este etichetat ca demagog, vorbind în numele țăranului, și la 10 decembrie George Diamandy revine, demascînd pe Delavrancea ca pe „capul meduzei" din redacția *Voinței naționale.*

Cliar o parte *ik,* presa politică provincială semnalează primul mare discurs parlamentar al Ui Delavrancea : *Dacia* (Galați), III, nr. 7 (162), 4 decembrie 1894, p. 1, își intitulează articolul *Cestiunea națională în Parlament,* ortografiindu- numele „Dela-Vrancea" ; *Dreptatea* (Timișoara), I, nr. 274, 17/29 decembrie 1894, p. 3, col. 3, la rubrica „Scrisori din București", semnaleazi că cel din urmă vorbitor din Cameră la proiectul dc răspuns la mesaj i fost Delavrancea ; menționat de Nicolae Filipescu — *Discursuri politice,* voi. I, București, Ed. Minerva, 1912, p. 113, 116 ; re?.umat al broșurii, n volumul Vai Lucian Predescu, *Barbu Delavrancea* ***— Viața si opera,*** București, Ed. Cușetarea, f. a., p. 94.

Menționat postum de Emilia k. Milicescu în *Delavrancea — Studiu biobibliografic,* București, E.S.I.P., 1958, 1959, p. 63 ; Al. Săndulescu — *Delavrancea,* Editura pentru literatiră, 1964, p. 249 ; Emilia Șt. Milicescu — *Studiu introductiv* \a Delavrarcea — *Opere,* I, București, Editura pentru literatură, 1965, p./II, nota 1

Proiectul de răspun: la mesajil tronului, care a prilejuit primul discurs al lui Delavranci în Carreră, fusese redactat și citit de Titu Maiorescu

După șase ani de acvitate pditică liberală, în oare fusese prezent la toate campaniile electale din Prahova, Delavrancea fusese pus pe lista candidaților Colegiul al II-l'a din acest județ. Alegerile au avut loc la 24 aprilie 1894, și versarii țăi erau conservatorul Teodor Anghe-

lescu și social-democratul Al. Radovici. Primul obținuse 495 de voturi, al doilea doar 64, iar Delavrancea 520, ceea ce, față de numărul total al voturilor, se solda cu balotajul. La 1 mai se face din nou votarea, și Delavrancea se declară ales, cu 643 de voturi, față de candidatul conservator, cu 592 voturi.

Ziarele politice urmăriseră cu interes luptele electorale de la Ploiești. Ziarul liberal din Ploiești, *Democratul,* aflat în al XVTII-lea an de apariție, recomanda alegătorilor la 1 mai 1894 pe Delavrancea, ca „om de principii, apărător înfocat al drepturilor poporului".

In ziua premergătoare alegerilor, din balconul clubului liberal din Ploiești, Delavrancea vorbise ploieștenilor despre libertatea apărată în trecut prin jertfele înaintașilor lor, însoțit continuu de aplauzele participanților, așa cum consemnează *Democratul,* care îi rezumă și cuvîntarea

Voința națională remarcă succesul lui Delavrancea în numărul de la 3 mai 1894 ; C. T. Gregorescu și Radu Stanian — conducătorii organizației liberale prahovene — adresează alegătorilor mulțumiri prin presă pentru încrederea acordată lui Delavrancea, iar *Democratul* menționează marele număr de felicitări primite din toată țara de noul ales, deși guvernul interceptase foarte multe telegrame. Periodicul ploieștean sublinia că alegerea „valorosului luptător" este o nădejde pentru cei ce suferă. Chiar veteranul rosettist *Românul* consemnează succesul în alegeri al unui vechi colaborator al său.

Adversarii politici însă contestă validitatea alegerii întrucît candidatul se servise de un pseudonim literar, în locul numelui său adevărat. Totuși, comisia de verificare a titlurilor deputaților noi aleși recunoaște la 17 noiembrie 1894 alegerea lui Delavrancea ca deputat al Colegiului II de Prahova și-l repartizează în secțiunea a III-a.

Despre nestabilitatea miniștrilor, la care se referă Delavrancea în prima parte a discursului său, scrisese în 1885 *Premierul năzdrăvan* semnat „de la Vrancea", *Epoca,* I, nr. 30, 20 decembrie 1885, p. 2.

N. Voinov (1834—1898) — fost ministru de justiție în cabinetul I. Brătianu, între 15 noiembrie 1883 și 14 ianuarie 1885.

Săulescu Mihail (1861—1929) — profesor la Facultatea de drept din București, doctor în drept și științe economice de la Paris, prieten al lui Delavrancea din epoca pariziană a studiilor sale.

Carada Eugen (1836—1910) — publicist şi economist ; redactor la *Românul ;* unul dintre directorii Băncii Naţionale, om de încredere al lui I. Brătianu ; autor al mai multor canţonete şi studii politice fără importanţă.

Docan loan (1825—1896) —• om politic, ministrul lucrărilor publice în cabinetul I. Brătianu — 27 ianuarie-21 august 1877.

Gericault Theodore (1791—11824) — pictor francez. în 1817 pleacă în Italia, unde descoperă pictura lui Michelangelo. La întoarcerea în Franţa, realizează tabloul *Le Râdeau de la „Meduse"* (1819), considerat ca manifest al şcoalei romantice în pictură. A pictat portrete ale nebunilor de la Salpetriere şi a studiat anatomia şi mişcarea cailor.

Miclescu loan (1857—1910) — prim-redactor al ziarului *Epoca,* fondator al ziarului *Protestarea,* secretar general la Ministerul Justiţiei în cabinetul Titu Maiorescu ; autor a două drame : *Mama* (1907) şi *Jertfă* (1909).

Stoicescu Const. I. (1852—1911) — om politic şi publicist, prim-redactor la ziarul *L'Independance roumaine ;* ministru la Lucrările publice între 4 oct. 1895—21 noiembrie 1896, 18 iulie 1898 — 15 aprilie 1899 şi 14 februarie 1901—18 iulie 1902 ; ministru de externe între 21 noiembrie 1896—31 martie 1897 ; ministru de domenii între 22 noiembrie 1902—22 decembrie 1904.

In şedinţa de la 1 decembrie 1894 a Camerei, D. Rosetti-Teţcanu comentează primul discurs parlamentar al lui Delavrancea, spunînd cu o admiraţie pe care încearcă să şi-o ascundă, în calitate de adversar politic :

„...a deşteptat în mine o vie emoţiune la început", dar... „în loc să vorbească ţărăneşte, a vorbit latineşte". în problema ţărănească, Rosetti-Teţcanu constată la Delavrancea „sentimentele unui bun român, izvorîtc din inima unui nobil ţăran, convins de înalta sa misiune". în ceea ce priveşte răscoalele din Bacău, „fraza oratorului era şi aci legănată de ritmul încîntător. Dar, o mărturisesc, finala a fost de o sonoritate cam prea wagneriană." *(Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 11 decembrie 1894, p. 180—182.)

în aceeaşi şedinţă, Anastasie Stolojan caracterizează discursul lui Delavrancea ca pe un strălucit rechizitor al situaţiei politice.

în ziarul *Voinţa naţională,* XI, nr. 3 007, 2 decembrie 1894, p. 1, sub titlul *Duplicitate,* este omagiat noul deputat de Prahova :

„.Amicul nostru Delavrancea, care a debutat în Parlament într-un chip atît de admirabil, a pus, între altele, în substanţialul, puternicul, frumosul său discurs într-o perfectă lumină duplicitatea regimului în cestiunea naţională."

(p. 58) DISCURSUL D-LUI DELAVRANCEA ROSTIT ÎN ŞEDINŢA DE LA 9 DECEMBRIE 1894 A CAMEREI DEPUTAŢILOR

Apărut în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 23 decembrie 1894, p. 239, col. 3 — p. 242, col. 2.

A fost reprodus în ziarul *Voinţa naţională,* XI, nr. 3 029, 30 decembrie, 1894, p. 1—2, sub titlul : *Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedinţa de la 9 decembrie a Camerei deputaţilor.*

N-a mai fost retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice, broşură sau volum.

Ediţia de faţă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat de ziarul *Voinţa naţională,* XI, nr. 3 013, 10 decembrie 1894, p. 3, la rubrica privind „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaţilor. (Şedinţa de la 9 decembrie 1894)." ; de *L'Independance roumaine,* an. 18, seria V, nr. 5308, 10 decembrie 1894, p. 3.

Menţionat postum de Emilia Şt. Milicescu, în *Delavrancea—Studiu, biobibliografic,* Bucureşti, E.S.I.P., 1958, 1959, p. 64.

După primul său discurs în Cameră, Titu Maiorescu îl acuzase că a contribuit la revolta ţăranilor din judeţul Bacău ; Alexandru Marghiloman îl zeflemisise pentru sensibilitatea exagerată cu care primise atacurile adversarilor, numindu-1 „viorica pădurilor", pe care, în viitor, vor trebui să o atingă cu mai mult tact; Mihai! Săulescu evocă anii studiilor pariziene cînd, împreună cu Delavrancea, ou Ionel Grădişteanu, Tanoviceanu, Nicu Filipescu, Sterian, Mărăscu, Miile, Guran, Stelian, Hiotu, Marin, Eugen lonescu, fraţii Rosetti, fraţii Radovici, fraţii Goleşti, Mortzun, se aflau în Cartierul Latin la Universitate :

„...în acelaşi timp, pe cînd eu la Paris, candid utopist, căutam sa rezolv problema abolirei mizeriei [...] d. Delavrancea studia formele literare, căuta să înveţe a dantela în fraze exchise stilul nuvelei, apoi mi-1 amintesc prin muzee, pinacoteci, cercetînd pînzele vechi, şi în saloanele anuale ; criticînd expoziţiile artistice, deoarece în timpul nostru era foarte vie lupta între şcoala impresionistă şi cea naturalistă.

Reveniți în țară, mi se părea că d. Delavrancea este chemat să revoluționeze literele și artele, iar eu sunt chemat să reformez societatea românească, făcînd ca prin o baghetă magică să dispară mizeria, ignoranța, invidia și răutatea.

Era, din nenorocire, o simplă iluziune tinerească. Nici d. Delavrancea n-a revoluționat literile și artele, nici eu n-am îndreptat relele de cari suferă societatea românească.

E curios și trist de constatat cît de ingrată a fost cu noi doi țara românească. Așa că azi ne găsim amîndoi dezabuzați [...]

Poate că fiind date dispozițiile sufletești ce ne animau, era mult mai bine pentru noi doi ca să rămînem eu înfundat în cercetări de metafizică socială și d-ta în studii de literatură și artă." *(Monitorul oficial,* nr. 14 *—Dezbaterile Adunării deputaților,* Ședința din 8 decembrie 1894, 23 decembrie 1894, p. 239, col. 1,3.)

Discursul este cu deosebire însemnat pentru datele biografice pe care Delavrancea le furnizează.

Epureanu Costache Manolache (1824—1880). După terminarea studiilor juridice la Heidelberg, ia parte la mișcările politice din Moldova — 1848 și 1857. Este prim-ministru sub domnia lui Cuza în 1860, președinte a! Camerei constituante din 1866, prim-ministru și ministru de interne între 20 aprilie și 18 decembrie 1870, ministru de justiție în cabinetul Lascăr Catargiu, între 28 octombrie 1872 și 31 martie 1873, prim-ministru și ministru de lucrări publice la 27 aprilie 1876 ; orator parlamentar apreciat pentru verva sa.

(p. 69) CESTIUNEA NAȚIONALĂ
DISCURSUL D-LUI DELAVRANCEA ROSTIT IN ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 13 DECEMBRIE 1894

S-a publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaților.* Ședința de la 13 decembrie 1894, 24 decembrie 1894, p. 283, col. 1—3.

S-a retipărit în ziarul *Voința națională,* XI, nr. 3 024, 23 decembrie 1894, p. 1 ; nr. 3 029, 30 decembrie, 1894, p. 1—2, sub titlul *Cestiunea naționlă. Discursul d-lui Delavrancea.*

Ulterior, nici antum, nici postum, nu s-a mai retipărit în vreun periodic, în broșură sau în volum.

Menționat antum de ziarul *Voința națională,* XI, nr. 3 016, 14 decembrie 1894, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare" ; menționat postum de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, la pagina 64.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

(p. 73) DISCURS ROSTIT IN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 16 DECEMBRIE 1894

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 21 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 11 ianuarie 1895, p. 409, col. 1 — p. 410, col. 2.

Nu s-a retipărit niciodată, nici antum, nici postum, în vreun periodic, •,*n* broșură sau în volum.

Menționat antum de periodicul *Dacia* (Galați), III, nr. 9 (162), 18 decembrie 1894, p. 1 ; menționat postum de Emilia Șt. Milicescu, biobibliografia citată, p. 64.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial*

(P- 79) DISCURS ROSTIT IN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 10 IANUARIE 1895

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 22 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 14 ianuarie 1895, p. 421, col. 2 ; — p. 429, col. 1 — p. 430, col. 2.

S-a retipărit antum în ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 043,' 18 ianuarie 1895, p. 1, precedat de titlul și specificația următoare :

„O *cestiune personală.* In ședința de la 10 ianuarie a Camerei, d. ministru de justiție, răspunzînd la interpelarea d. I. Poenaru-Bordea, declară că nu poate fi prins de nimeni cu vreo inexactitate. Ministru] justiției a fost întrerupt atunci de d. Delavrancea cu cuvintele : *Nu pariați, d-le ministru.*

D. Marghiloman somă pe d. Delavrancea să arate vreo inexactitate pe care a înaintat-o în Cameră.

Iată răspunsul d-lui Delavrancea, care imediat ceru cuvîntul în cestiune personală."

Ulterior, n-a mai fost republicat niciodată în vreun periodic, în broșură sau în volum.

i

Menționat antum de *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5334, 11 ianuarie 1895, p. 3 ; menționat postum de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 64.

Ediția actuală reproduce textul din *Monitorul oficial.*

(p. 83) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR, ÎN ȘEDINȚA DE LA 11 IANUARIE 1895, CU PRILEJUL LEGII NUMELUI

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 23 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 17 ianuarie 1895, p. 442, col. 3 — p. 445, col. 1.

S-a retipărit în ziarul *"Voința națională,* XII, nr. 3 048, 24 ianuarie 1895, p, \—2, sub titlul : *Discursul d-lui Delavrancea rostit în ședința de la li ianuarie, cu ocazia discuțiunei generale a proiectului de lege asupra proprietății numelui.*

Nu s-a mai retipărit în periodice, în broșură sau în volum, nici antum, nici postum.

A fost menționat antum în *Voința Națională,* XII, nr. 3 048, 24 ianuarie 1895, p. 3, la rubrica „Informațiuni" ; menționat antum de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 335, 12 ianuarie 1895, p. 3 ; de ziarul *Românul,* an. 39, nr. 20, 25 ianuarie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Camera" : postum, a fost menționat de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, k p. 64.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Constantin Ghiță Ion — numele real al lui Take lonescu.

Fontaninu Gheorghe M. (1825—1886) — membru al Academiei Române. în afară de un curs elementar de geografie fizică și matematică (1855), încercările sale literare au fost distruse chiar de autor, conștient de lipsa lor de valoare.

(p. 93) INTERPELARE ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 12 IANUARIE 1895

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 24 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 19 ianuarie 1895, p. 452, col. 3 — p. 457, col. 1 ; p. 460, col. 3 —

p. 463, col. 1. S-a retipărit în ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 049, 25,ianuarie 1895, p. 2, 3 050, 26 ianuarie 1895, p. 1—2, sub titlul -.*Discursul d-lui Delavrancea rostit în ședința de la 12 ianuarie a Camerei, relativ la sălbătăciele săvîrsite în Roșiori-de-Vede de regim cu ocazia alegerilor comunale;* retipărit în broșură sub titlul : *Interpelarea d-lui Barbu Șt. Delavrancea asupra alegerilor din Roșiori-de-Vede în ședința Camerei de la 12 ianuarie 1895,* Roșiori-de-Vede, Tipografia „Opiniunea publică", 1895, 29 p.

Ulterior nu s-a mai tipărit nici antumi, nici postum, în periodice, în broșură sau în volum.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menționat antum de ziarul *Românul,* an. 39, nr. 21, 26 ianuarie 1895, p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Camera"; de ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 051, 17, ianuarie 1895, p. 1—2, sub titlul *Interpelarea d-lui Delavrancea dezvoltată în ședința de la 12 ianuarie a Adunării deputaților;* de *L'Independance roumaine* an. 19, seria V, nr. 5 336, 13 ianuarie 1895, p. 3. ; postum a fost semnalat de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 64, 65.

(p. 109) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTĂȚIILOR CU PRILEJUL LEGII PENTRU PROPRIETATEA NUMELUI, ÎN ZIUA DE 19 IANUARIE 1895

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 28 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 26 ianuarie 1895, p. 508, col. 2 — p. 511, col. 1 ; p. 512, col. 3 — p. 513, col. 2.

Nu s-a reprodus niciodată în periodice, în broșură sau în volum, nici antum, nici postum.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost comentat în Cameră, în aceeași ședință, de C. C. Arion, care 1-a combătut pe un ton batjocoritor (vezi *Dezbaterile Adunării deputaților,* 26 ianuarie 1895, p. 513); a fost menționat antum de ziarul *Românul,* an. 39, nr. 27, 2 februarie 1895, p. 2 ; de *L'Independance roumaine,*. nr. 19, seria V, nr. 5 343, 20 ianuarie 1895, p. 3 ; postum, a fost semnalat de Emilia Șt. Milicescu, în Delavrancea — Opere, voi. I, *Studiu introductiv,* p. XII, nota **1.**

(p. 121) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR, LA 20 IANUARIE 1895, CU PRILEJUL ARTICOLELOR 9, 10, 12 DIN LEGEA NUMELUI

Publicat în *Monitorul oficial,* nr, 29 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 28 ianuarie 1895, p. 517, col. 3 — p. 518, col. 3 ; p. 519, col. 3 — p. 520, col. 1 ; p 520, col. 3 — p. 522, col. 1 ; p. 523, col. 2—3.

Nu s-a retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice, în broşură sau în volum.

A fost semnalat în presa antumă de *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 344, 21 ianuarie 1895, p. 3 ; comentat în aceeaşi şedință a Camerei de N. Fleva şi C. C. Arion (vezi *Monitorul oficial,* 1895 p. 518—520) ; postum a fost menționat de Emilia Şt. **MilicescTJk** în biobibliografia menționată, p. 64, şi în *Studiu introductiv* la Delavrancea — *Opere,* voi. I, p. XIII, nota 2, aceeaşi autoare.

Ediția prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Delavrancea explică motivele care l-au îndemnat să-şi aleagă un pseudonim, părăsind numele patronimic dat de învățătorul său.

(p. 131) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR LA 23 IANUARIE 1895

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 30 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 1 februarie 1895, p. 532, col. 2—3 – p. 534, col. 2 ; p. 536, coL 3 ; p. 538, col. 2 — p. 539, col. 2.

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice, în broşură sau în volum

Ediția prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Chiar în aceeaşi şedință a fost comentat de C. Ressu (vezi *Monitorul oficial,* 1895, p. 534—536). Menționat antum de ziarul *Voința națională* XII, nr. 3 048, 24 ianuarie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare Adunarea deputaților" ; de *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V nr. 5 347, 24 ianuarie 1895, p. 3 ; postum a fost semnalat de Emilia Şt. Milicescu, biobibliografia menționată, p. 64.

Holbau D. Alexandru (1836— ?), diplomat al Şcolii de agricultură din Grignon, redactor al mai multor ziare, autor al unor studii de economie politică şi politică agrară.

(p. 142) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR, LA 31 IANUARIE 1895. CU PRILEJUL LEGII PRIVIND CĂILE FERATE DIN INIȚIATIVA PRIVATA

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 32 — *Dezbaterile Adunării deputa-(Hor,* 5 februarie 1895, p. 579, col. 1 — p. 583, col. 3.

S-a reprodus în ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 059, 8 februarie 1895, p. 1—2 ; nr. 3 062, 11 februarie 1895, p. 1—2 ; nr. 3 063, 12 februarie 1895, p. 1—2 ; nr. 3 064, 14 februarie 1895, p. 1—2, sub titlul *Drumuri-de-fer din inițiativă privată. Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedința de la 31 ianuarie a Adunării deputaților.* Ulterior, n-a mai fost retipărit în periodice, în broşură sau în volum, nici antum, nici postum.

Ediția prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menționat antum de ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 054, 1 februarie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaților ; se rezumă de *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 354, I februarie 1895, p. 3 ; comentat în acelaşi periodic, la rubrica „Ultime informațiuni", în nr. 3 057, 5 februarie 1895, p. 3 ; postum, a fost semnalat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 65.

(p. 158) DISCURS ROSTIT ÎN CESTIUNE PERSONALĂ CONTRA LUI A. C. CUZA ÎN PROBLEMA MANIFESTAȚIEI STUDENȚEŞTI DE LA 14 SEPT. 1894, ÎN CAMERA DEPUTAȚILOR, LA 10 FEBRUARIE 1895

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 38, *Dezbaterile Adunării deputaților,* 19 februarie 1895, p. 656, col. *1—2-,* p. 660, col. 3 ; p. 663, col. 1.

S-a retipărit în ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 070, 21 februarie 1895, p. 1—2, sub titlul *Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedința de la 10 februarie a Adunării deputaților, cu ocazia dezvoltării interpelării d-lui I. C. Grădişteanu,: relativ la sălbătăciele [săvîrşite de regim în capitală în noaptea de 14 septembrie 1894, față cu studenții universitari fi cu oaspeții lor din Transilvania şi Bucovina.*

Ulterior, nu s-a mai retipărit antum sau postum, nici în periodice, nici în broşură, nici în volum. Ediția actuală reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost semnalat antum- de ziarul *Voința națională,* XII, nr. 3 062, II februarie 1895, p. 3, la rubrica intitulată „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaților" şi în nr. 3 067, 17 februarie 1895, p. 3, la aceeaşi rubrică ; postum a, fost menționat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 66 şi 67.

Boulanger Georges (1837—1891) – general şi om politic francez cu opinii republicane; în ianuarie 1886—mai 1887, ministru de război in guvernul Freycinet şi Goblet; grupează în jurul său pe toţi nemulţumiţii regimului, care, temîndu-se de influenţa sa crescîndă, îl trimite la Clermont-Ferrand ; în 1889 candidează şi este ales în numeroase centre şi la Paris, cu 245 000 de voturi. Acuzat de complot şi condamnat pe viaţă, Boulanger fuge la Bruxelles, şi în cele din urmă se sinucide pe mormîntuî iubitei sale, M-me de Bonnemain.

(p. 169) DISCURS ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR LA 11 FEBRUARIE 1895, ÎN CESTIUNE PERSONALA

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 39 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 21 februarie 1895, p. 670, col. 2 – p. 672, col. 3.

S-a retipărit în ziarul *"Voinţa naţională,* XII, nr. 3 072, 23 februarie 1895, p. 1—2, sub titlul O *cestiune personală. Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedinţa de la 11 februarie a Adunării deputaţilor.*

Ulterior, nu s-a mai retipărit nici antum, nici postum, în vreun periodic, vreo broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost semnalat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. 3 063, 12 februarie 1895, p. 3, la rubrica rezervată : „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaţilor" ; se rezumă în *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 364, 12 februarie 1895, p. 3 ; a fost semnalat de ziarul *Românul,* an. 39, nr. 45, 25—26 februarie 1895, p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Camera" ; postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 64

(p. 179) INTERPELARE ADRESATĂ BĂNCII MINISTERIALE ÎN ZIUA DE 16 FEBRUARIE 1895

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 41 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 23 februarie 1895, p. 698 col. 3 — p. 699, col. 1.

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice, în broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.* • •

Menţionat antum în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. 3 066, 16 februarie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaţilor" ; în ziarul *Românul,* an. 39, nr. 48, 1 martie 1895, p. 3 ; postum, a fost amintit de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 66.

(p. 181) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR, LA 17 FEBRUARIE 1895, PRIVIND LEGEA ASUPRA PEDEPSEI PENTRU VIOLAREA ŞI DISTRUGEREA SEMNELOR DE DEMARCAŢIE ALE FRONTIERELOR

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 42 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 24 februarie 1895, p. 720, col. 1—2 ; p. 721, col. 1—3.

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice, în broşură sau în volum.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost semnalat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. 3 068, 18 februarie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaţilor" ; în *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 370, 18 februarie 1895, p. 3 ; în ziarul *Românul,* an. 39, nr. 50, 3 martie 1895, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare. Camera" ; postum, a fost semnalat de Emilia Şt. Milcescu în biobibliografia citată, p. 66.

(p. 185) INTERPELARE ROSTITA ÎN CAMERA LA 23 FEBRUARIE 1895, ÎN PROBLEMA STUDENŢILOR MEDICINIŞTI MILITARI, ARESTAŢI PENTRU INDISCIPLINĂ

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 47 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 5 martie 1895, p. 786, col. 1 — p. 789, col. 3 ; p. 791, col. 1—3.

S-a retipărit în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. 3 084, 9 martie 1895, p. 2 ; nr. 3085, 10 martie 1895, p. 1—2, sub titlul *Institutul medico-militar. Interpelarea d-lui Delavrancea, dezvoltată în şedinţa de la 23 februarie a Adunării deputaţilor.*

Ulterior, nu s-a mai retipărit în nici un periodic, în broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

' Menţionat antum în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. 3 073, 24 februarie 1895, p. 3 ; în acelaşi periodic, la rubrica „Ultime informaţiuni", din nr. 3 074, 25 februarie 1895, p. 3 ; în ziarul *Românul,* an. .39, nr. 56, 9 martie 1895, p. 2, la rubrica intitulată „Corpurile legiuitoare. Camera" ; în *L'Independance roumaine,* an. 19, seria V, nr. 5 376, 24 februarie 1895, p. 1 ; postum a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată; p. 67.

(p. 200) INTERPELARE ADRESATĂ PRIMULUI-MINISTRU ÎN CAMERALA 11 MARTIE 1895

S-a publicat *în Monitorul oficial,* nr. 55 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 24 martie 1895, p. 950, col. 1 ; p. 950, col. 3.

Nu s-a retipărit niciodată, antum sau postum, în periodice, în broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

S-a menţionat antum în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. **3 087, 12** martie **1895,** p. **3,** la rubrica „Adunarea deputaţilor" ; în ziarul *Românul,* an. **39,** nr. **72, 25** martie **1895,** p. **2** ; postum, a fost semnalat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. **68.**

(p. **203)** DISCURS ROSTIT IN CAMERA DEPUTAŢILOR LA **17** MARTIE **1895**

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. **60,** *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* **31** martie **1895,** p. **1 055,** col. **3 —** p. **1 063,** col. **1.**

S-a retipărit în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. **3 099, 28** martie **1895,** p. **1—2** ; nr. **3 100, 29** martie **1895,** p. **1—2** ; nr. **3 101, 30** martie **1895,** p. **1—2,** sub titlul *Lumina... tuturora. Discursul d-lui Delavrancea, pronunţat în şedinţa Camerei de la 17 martie ;* retipărit în broşură, sub titlul *Lumină tuturora... discursul domnului B. Ştef. Delavrancea pronunţat în şedinţa Camerei de la 17 martie 1895,* Bucureşti, Tipografia „Voinţa naţională", **1895, 67** p. Broşura a apărut în primele zile ale lunii mai **1895,** după cum se anunţă în revista *Vieaţa,* II, nr. **13, 7** mai **1895,** p. **8,** la rubrica „Bibliografie".

. Ulterior nu s-a mai retipărit în periodice, în broşură sau în volum. Textul ediţiei actuale reproduce pe cel din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum de ziarul *L'Independance roumaine,* an. **19,** seria V, nr. **5 398, 18** martie **1895,** p. **3** ; postum, s-a menţionat broşura, rezumîndu-se în cîteva cuvinte conţinutul, de către Lucian Predescu, în *Barbu Delavrancea. Viaţa şi opera,* Bucureşti, Ed. Cugetarea, f.a., p. **94—95** ; de Emilia Şt. Milicescu, în biobibliografia citată, p. **68—69 ;** de Al. Săndulescu, în *Delavrancea,* p. **249.**

(p. **229)** INTERPELARE ADRESATĂ PRIMULUI-MINISTRU IN CAMERĂ LA **22** MARTIE **1895**

Publicată în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor, 7* aprilie **1895,** p. **1 175,** col. **2 —** p. **1 176,** col. **3** ; p. **1 177,** col. **2 —** p. **1 179,** col. **3** ; p. **1 182,** col. **2—3.**

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice, în broşură sau în volume antume sau postume. Ediţia prezenţă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Menţionată antum în ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. **3 097, 24** martie **1895,** p. **2,** la rubrica „Buletin parlamentar. Adunarea deputaţilor" ; de ziarul *L'Independance roumaine,* an. **19,** seria V, nr. **5 403** şi **5 404,** din **21** şi **23** martie **1895,** p. **3** ; postum, menţionată de Emilia Şt. Milicescu, biobibliografia citată, p. **68.**

(p. **244)** DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA **13** APRILIE **1895,** LA LEGEA MINELOR

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. **67** — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* **28** aprilie **1895,** p. **1288,** col. **1 –** p. **1294,** col. **3.**

Nu s-a retipărit niciodată în periodice, în broşură sau în volum. Ediţia actuală reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost semnalat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. **3 112, 14** aprilie **1895,** p. **3,** la rubrica „Corpurile legiuitoare. Adunarea deputaţilor" **Î** de ziarul *Românul,* an. **39,** nr. **95, 27** aprilie **1895,** p. **2** ; postum, s-a menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. **69.**

(p. **266)** DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA **15** APRILIE **1895**

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. **71** — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* **4** mai **1895,** p. **1 365,** col. **1—3.**

Nu s-a retipărit niciodată în periodice, în broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XII, nr. **3 114, 16** aprilie **1895,** p. **3** ; de ziarul *Românul,* an. **39,** nr. **97, 30** aprilie, **1895,** p. **2** ; de ziarul *L'Independance roumaine,* an. **19,** seria V, nr. **5 423, 16** aprilie **1895,** p. **3** ; postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. **69.**

(p. **269)** DISCURS ROSTIT ÎN CAMERA LA **20** FEBRUARIE **1896**

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. **32** — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* **25** februarie **1896,** p. **329,** col. **1 –** p. **331,** col. **1.**

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice, în broşură sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Menţionat în *Voinţa naţională,* XIII, nr. **3 359, 21** februarie **1896,** p. **3,** la rubrica politică „Camera", unde se arată că replica lui Delavrancea a fost deseori acoperită de aplauze; a mai fost menţionat în ziarul

Dreptatea, I, nr. 17, 22 februarie 1896, p. 3, la rubrica politică „Parlamentul. Camera" ; de *L'Independance roumaine,* an. 20, seria V, nr. 5 702, 21 februarie 1896, p. 3.

Discursul este un răspuns la atacurile lui C. Dobrescu-Argeş.

(p. 277) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 8 APRILIE 1896, CU PRILEJUL NATURALIZĂRII LUI SCUPIEWSCHI

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 53 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 11 aprilie 1896, p. 815, col. 3 — p. 816, col. 1.

Nu s-a retipărit niciodată/Ediţia prezentă reproduce textul din *Moni* torul oficial.*

A fost menţionat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XIII, nr. 3 398, 9 aprilie 1896, p. 3, la rubrica „Camera" ; în numărul 3 399, al aceluiaşi periodic, din 10 aprilie 1896, p. 2, Ia rubrica politică „Buletin parlamentar. Camera" ; de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 20, seria V, nr. 5 746, 9 aprilie 1896, p. 3 ; în ziarul *Epoca,* seria II, an. II, nr. 128, 10 aprilie 1896, p. 3, la rubrica „Parlamentul. Camera" ; menţionat postum de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată,, p. 70.

(p. 280) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 24 APRILIE 1896

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 62 —- *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 28 aprilie 1896, p. 989, col. 2 — p. 993, col. 1.

S-a reprodus în ziarul *Voinţa, naţională,* XIII, nr. 3 415, 30 aprilie 1896, p. 1—2, sub titlul *D. Fleva ţi inexplicabilul. Discursul d-lui Delavrancea.*

Ulterior n-a mai fost retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost rezumat de *L'Independance roumaine,* an. 20, seria V, nr. 5761; 25 aprilie 1896, p. 3 ; în *Voinţa naţională, XIII,* nr. 3 411, 25 aprilie 1896, p. 3, la rubrica „Camera" ; menţionat defavorabil de ziarul conservator *Epoca,* seria II, an. II, nr. 141, 26 aprilie 1896, p. 2, sub titlul rezumativ *Cameră de samsari. Impresiuni de la şedinţa, de ieri. Delavrancea se explică. Elogii pentru d. Al. Lahovari. Apostrofele d-lui Fleva;* ziarul *Dreptatea,* I, nr. 70, 26 aprilie 1896, p. 1, publică un articol intitulat *Execuţia de Ia Cameră,* semnat cu iniţiala „R", în care, într-un stil trivial, i se contestă talentul oratoric ; *Voinţa naţională, XIII,* nr. 3 414, 2S aprilie 1896, p. 2, la rubrica „Informaţiuni", invită pe cititori să compare violenţa discursului lui Fleva „cu seninătatea şi sensul moral" al discursului lui Delavrancea. Postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, la p. 70.

(p. 291) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 20 MARTIE 1897, LA LEGEA INSTRUCŢIUNII

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 51 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 28 martie 1897, p. 750, col. 1—2 ; p. 752, col. 3 — p. 753, col..3 ; p. 757, col. 2—3.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Menţionat antum în ziarul *Dreptatea,* II, nr. 340, 20 martie 1897, p. 3, la rubrica „Camera, 20 martie" ; de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 21, seria V, nr. 6063, 21 martie 1897, p. 3. '

(p. 299) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 9 DECEMBRIE 1897

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 14 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* la 14 decembrie 1897, p. 73, col. 2 — p. 76, col. 2.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Nouă deputaţi înscrişi la cuvînt : N. Xenopol, M. Em. Porumbaru, C. M. Ciocazan, V. G. Mortzun, M. Moisescu, Take lonescu, Şt. Şendrea, George A. Scorţescu, P. S. Aurelian, declară că vor vorbi în acelaşi sens cu Delavrancea.

Antum a fost rezumat şi comentat de ziarul *L'Independance' roumâine,* an. 21, seria V, nr. 6303, 10 decembrie 1897, p. 3.

(p. 312) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 15 DECEMBRIE 1897

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 18 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 30 decembrie 1897, p. 142, col. 2 — p. 143, col. 3.

S-a reprodus în ziarul *Drapelul,* I, nr. 183, 20 decembrie 1897, p. 1, sub titlul *Discursul d-lui B. Delavrancea. în chestie personală.*

Ulterior nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost'menţionat şi comentat în epocă : *Drapelul;* la rubrica „Corpurile legiuitoare" din 17 decembrie 1897, p. 3 ; *Voinţa naţională,* în „Bule-

ţinui parlamentar" din 17 decembrie 1897, p. 2, care rezumă discursul, combătîndu+1, dar nu poate nega că a fost „frumos" ; *Dreptatea* din 17 decembrie 1897, p. 3, la reportajul parlamentar, ca şi *Voinţa naţională,* rămîne pe poziţie de adversitate, dar recunoaşte că discursul lui Delavrancea a fost „frumos".

Postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în Delavrancea •— *Opere,* voi. I, *Studiu introductiv,* p. LX.

(p. 319) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 26 IANUARIE 1898, ÎN PROBLEMA EXPOZIŢIEI UNIVERSALE DE LA PARIS - 1900

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 28 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 4 februarie 1898, p. 301, col. 3 — p. 302, col. 2.

Nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum în *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 914, 27 ianuarie 1898, p. 3. Postum, a fost semnalat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 70.

(p. 322) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 4 FEBRUARIE 1898, LA REFORMA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

Publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 26 februarie 1898, p. 435, col. 2 — p. 439, col. 3.

Nu s-a mai retipărit nici antum, nici postum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Menţionat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 921, 6 februarie 1898, p. 2,. în „Buletinul parlamentar"; se rezumă *ia L'Independance roumaine,* an. 22, seria V, nr. 6 353, 5 februarie 1898, p. 3 ; se comentează în acelaşi număr, la rubrica *„La Chambre",* p. 1, sub semnătura : *Ion Pipera.* Postum a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu, biobibliografia citată, p. 70.

Ghimpa Mihail (1858—1920) — profesor, director al ziarului *Secolul,* coleg de liceu cu Delavrancea.

(p. 399) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 5 FEBRUARIE 1898, LA REFORMA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 34 — *Dezbaterile Adunării deputaţilof, 27* februarie 1898; p. 441, col. 2 ; p. 443,. col. 2.

Nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat în ziarul *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 921, 6 februarie 1898, p. 3, la rubrica „Camera" ; se rezumă în *L'Independance roumaine,* an. 22, seria V, nr. 6 354, 6 februarie 1898, p. 3 ; se comentează în numărul 6 355, 7 februarie 1898, p. 3 ; la p. 1, sub titlul *Pour l'idealisme,* semnat cu iniţialele I. B., în care i se recunoaşte buna-credinţă şi frumuseţea formei. Postum, l-a menţionat Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 70.

Muller Friedrich Max (1817—1895) — naturalist german, profesor la Universitatea din Giessen, apoi la Geneva. Susţinător al darwinismului.

(p. 347) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 10 FEBRUARIE 1898, LA REFORMA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 38 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 21 martie 1898, p. 501, col. 2—3 ; p. 502, col. 2 — p. 503, col. 2 ; p. 505, col. 2—3 ; p. 506, col. 1—2.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediţia actuală reproduce textul *Monitorului oficial.*

S-a menţionat antum de ziarul *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 926, 12 februarie 1898, p. 2, în „Buletinul parlamentar" şi de *L'Independance roumaine,* an. 22, seria V, nr. 6 359, 11 februarie 1898, p. 3. Postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 70.

(p. 355) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 7 MARTIE 1898, ÎN CHESTIE PERSONALĂ CU DIMITRIE STURDZA

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 38 — *Dezbaterile Adunării depu-* 2 aprilie 1898, p. 746, col. 2 — p. 749, col. 3.

Reprodus în ziarul *Drapelul,* I, nr. 252, 18 martie 1898, p. 1—2, precedat de următoarele cuvinte :

„Publicăm azi, după notele stenografice, discursul pronunţat în Cameră de d. Barbu Delavrancea în chestiunea personală pe care a provocat-o d. Dimitrie Sturdza".

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost comentat antum în „Buletinul parlamentar" al ziarului *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 948, 10 martie 1898, p. 2 ; în ziarul *Dreptatea,* III, nr. 652, 9 martie 1898, p. 2—3, sub titlul *Reportaj parlamentar. Camera 7 martie. Discursul d-lui Delavrancea;* se rezumă în *L'Independance roumaine,* an. 22, seria V, nr. 6 384, 8 martie 1898, p. 3; se rezumă în

Epoca, seria II, an. IV, nr. 707, 10 martie 1898, p. 1 şi se mai menţionează în aceeaşi zi la p. 3 ; de *Tribuna,* XV, nr. 60, 17 martie 1898, p. 238.

Postum a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 71.

Costinescu Emil (1844—1921) — financiar, redactor la ziarul *Românul,* fondator al Băncii Naţionale ; ministru de finanţe (1902—1904 şi 1907—1910) ; autor al unui însemnat număr de studii economice.

(p. 368) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 21 MARTIE 1898

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 53 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 17 aprilie 1898, p. 933, col. 1 — p. 939, col. 3.

S-a reprodus în suplimentul gratuit al ziarului *Drapelul* din 5 aprilie 1898 sub titlul *Discursul domnului Barbu Delavrancea în chestiunea naţională.*

S-a tipărit integral în *Tribuna,* Sibiu, XV, nr. 76, 9 aprilie, p. 303—304 ! nr. 77, 10 aprilie, p. 307—308, nr. 78, 11 aprilie, p. 312 ; nr. 79, 12 aprilie, p. 316 ; nr. 80, 14 aprilie, p. 322 ; nr. 81, 15 aprilie 1898, p. 325—326, sub titlul : *Chestia naţională în Camera din Bucureşti. Discursul d-lui B. Şt. Delavrancea.*

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial,* corectat olograf de Delavrancea.

Menţionat antum în „Buletinul parlamentar" al ziarului *Voinţa naţională,* XV, nr. 3 960, 24 martie 1898, p. 2 ; a fost menţionat de *Epoca,* seria II, an. IV, nr. 719, 24 aprilie 1898, p. 1, 2—3 ; de *L'Independance roumaine,* an. 22, seria V, nr. 6 399, 23 martie 1898, :p. 1, 3 ; de *Tribuna,* Sibiu, XV, nr. 68, 69, 75, din 27, 28 martie şi 5 aprilie 1898, p. 269, 273 şi 299 ; postum, de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 71.

Pe paginile decupate din *Monitorul oficial,* Delavrancea consemnează cu creionul :

„Cuvintele lui Raţiu sunt reproduse cu o mare exactitate. Le notasem chiar în noaptea aceea la otel. îl ascultasem cu mare atenţie şi mă emoţionase pînă la lacrimi. Mă convinsese."

După citarea cuvintelor lui Raţiu, adaugă marginal cu creionul; „Acestea toate i le spusesem d-lui Sturdza 4 zile dupe înălţarea Domnului, 1894". . _ •• . . •

,, în discursul • lui D.. Sturdza de la „Orfeu", 25 septembrie 1894, erau acuzaţi de trădare mai mulţi, printre care Delavrancea notează pe, discursul din *Monitorul oficial* „pe d-ra Orghidan, d-na Virgil Arion. Cînd s-a imprimat discursul numele lor a fost şters".

O însemnare preţioasă se află la p. 937, scrisă la început cu creion şi apoi cu cerneală, privitor la conducerea *Tribunei* din Sibiu, plănuită de Dimitrie Sturdza, cu o direcţie rezidentă la Bucureşti, compusă din „Brote, Albini şi = Slavici". Planul de organizare era scris de Brote. „Această piesă secretă am citit-o din slăbiciunea lui Albini Şchiopul, la Sibiu. Cînd am comunicat-o în rezumat lui Sturdza, Brote, galben şi emoţionat, m-a întrerupt zicîndu-mi : «E un basm ! Un vis al dumL-tale». Eu i-am replicat : «D-le, e scris cu mîna d-tale. Am citit eu. Albini (fratele) o are».

Sturdza, confuzionat : «Delavrancea, vom vorbi altă dată, căci sunt grăbit». Şi niciodată nu mi-a mai pomenit nimic."

Cînd s-a discutat înfiinţarea ziarului *Tribuna poporului* la Arad se afla în casa lui Gogu Cantacuzino, şi Delavrancea notează :

„La Gogu Cantacuzino era şi Brote şi Slavici. Mi se pare şi Rusu-Şirianu. Eu m-am opus. Le-am dovedit primejdia diviziunei. Cantacuzino a tăcut. Dupe plecarea lor, Cantacuzino mi-a spus :

«Brote e un mizerabil şi primul-ministru un naiv»"

Tribuna din Sibiu reproduce discursul, încheind:

„Discursul d-lui Delavrancea, cu a cărui publicare am sfîrşit ieri, a făcut o impresiune din cele mai profunde asupra românilor din toate părţile. Ecoul acestui cuvînt, cu adevărat inspirat de *sentimentul obştesc al neamului întreg,* se vede deja din diferite scrisori ce primim. Uh cititor ne întreabă dacă nu-l scoatem în broşură, ca să fie lăţit prin toata colţurile româneşti.

Trebuie să răspundem că nu ne-am îngrijit de aceasta, deşi ar fi meritat-o. Credem însă că ideile înalte şi sentimentul pătrunzător ce cuprinde cuvîntarea entuziastului român îşi vor face calea lor firească şi aşa, în lumea politică a poporului nostru" (Apud *Drapelul,* I, nr. 276, 18 aprilie 1898, p. 3, în articolul *Românii de peste munţi şi discursul d-lui Delavrancea).*

(p. 394) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 28 APRILIE 1898

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 61, — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 21 mai 1898, p.^ 1 127, col. 2 — p. 1128, col. 3.

Nu s-a retipărit niciodată, în periodice sau în volum, nici antum, nici postum.

Menţionat postum de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 71.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial,*

(p. 399) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 14 MAI 1898

S-a publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 31 mai 1898, p. 1292, col. 1 — p. 1293, col. 2.

Reprodus în ziarul *Drapelul,* I, nr. 300, 19 mai 1898, p. 1, cu specificarea : „La 13 mai, deşi Camera nu mai era în număr, şedinţa s-a prelungit pînă la 8 ore seara. Cu toate protestele amicului nostru d. Delavrancea, d. Dimitrescu-Iaşi, vicepreşedinte, călcînd regulamentul, a declarat Camera în număr şi a continuat şedinţa. La interpelarea d-lui Scorţescu a răspuns şi d. Pherekyde şi d. Sturdza. Ambii au făcut personalităţi la adresa d-lui Delavrancea, deşi d-sa nu era amestecat în discuţie.

Primul-ministru, după obicinuitele sale necuviinţe, a părăsit incinta. Cînd s-a dat cuvîntul d-lui Delavrancea, ora fiind foarte înaintată, din amicii noştri nu mai erau decît d-sa şi cu d. Scorţescu. Impresia pe care a produs-o această improvizaţie asupra majorităţei a fost enormă şi mulţi au mărturisit-o."

Ulterior, discursul n-a mai fost retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.* Menţionat antum de *L'Independance roumaine,* seria V, an. 22, nr. 6448, 16 mai 1898, p. 3.

(p. 404) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 16 DECEMBRIE 1898

: Publicat în *Monitorul oficial, — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 31 decembrie ,1898, p. 228, col. 1 — p. 230, col. 1.

S-a reprodus în ziarul *Drapelul,* II, nr. 475, 25 decembrie 1898, p. 1—2, cu titlul : *Discursul d-lui Barbu Delavrancea. Regimul sării. Asupra capit, 10 din legea minelor — art. 77 devenit 71.*

Ulterior nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia de faţă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Menţionat antum în ziarul *Capitala,* I, nr. 46, 18 decembrie 1898, p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare" ; în ziarul *Drapelul,* II, nr. 469, 18 decembrie 1898, p. 3, Ia o rubrică identică ; în *Epoca,* seria II, an: IV, nr. 949—342, 18 decembrie 1898, p. 2.

(p, 412) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 16 IANUARIE 1899, LA LEGEA REPAOSULUI DUMINICAL

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 24 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 28 ianuarie 1899, p. 313, col. 1 — col. 3.

Ulterior nu s-a mai reprodus niciodată în periodice sau în volum. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

La „Informaţiuni politice", din ziua de 19 ianuarie 1899, p. 2, ziarul *Drapelul* consemnează că pentru interpelarea sa la legea repaosului duminical, Delavrancea a primit numeroase telegrame de mulţumire de la muncitori. :

A fost menţionat antum în ziarul *Voinţa naţională,* XVI, nr. 4 195, 19 ianuarie 1899, p. 2, la rubrica „Buletin parlamentar" ; de acelaşi ziar, nr. 4 196, 20 ianuarie 1899, p. 3 ; de ziarul *Adevărul,* XII, nr. 3 410, 18 ianuarie 1899, p. 2.

(p. 415) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 19 IANUARIE 1899, LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

S-a publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 28 ianuarie 1899, p. 335, col. 2 – p. 338, col. 1—3.

S-a rezumat în ziarul *Drapelul,* II, nr. 492, 20 ianuarie 1899, p. 3, Ia rubrica reportajului privind Corpurile legiuitoare ; a doua zi, în acelaşi periodic se anunţă că discursul lui Delavrancea, „un admirabil discurs la legea sindicatelor agricole... fiind dat talentul oratorului şi importanţa chestiei se va publica *in extenso".* Şi, într-adevăr, s-a publicat integral în *Drapelul,* II, nr. 495, 23 ianuarie 1899, p. 1—2, sub titlul *Discursul d-lui Barbu Şt. Delavrancea.*

Ulterior, nu s-a retipărit în periodice, în broşură sau volum. Textul ediţiei de faţă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6679, 17 ianuarie 1899, p. 3 şi în nr. 6682, 20 ianuarie 1899, p. 3, la rubrica „Parlament roumain" ; rezumat de *Adevărul,* XII, nr. 3 413, 21 ianuarie 1899, p. 3 ; rezumat de *Voinţa naţională,* XVI, nr. 4197, 21 ianuarie 1899, p. 3.

Tisserand Eugene (1830—1925) — celebru agronom francez; s-a ocupat de învăţămîntul agricol şi de cercetarea ştiinţifică aplicată la agricultura, j

(p. 428) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 23 IANUARIE 1899, LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr 27 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 7 februarie 1899, p. 365, col. 3 — p. 366, col. 2.

Nu s-a retipărit niciodată. A fost semnalat de ziarele *L'Indepen-*

dance roumaine, an. 23, seria V, nr. 6 686, 24 ianuarie 1899, p. 3 şi *Voinţa naţională,* XVI, nr. 4201, 26 ianuarie 1899, p. 2. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Porumbaru Emanoil (1845—1921) — ministru Ia Lucrările publice în guvernul P. S. Aurelian (21 noiembrie 1896—31 martie 1897), apoi, în aceeaşi calitate, în guvernul.D. Sturdza (14 noiembrie 1903—22 decembrie 1904) ; ministru de externe în guvernul 1.1. C. Brătianu ; autor al cîtorva scrieri de drept internaţional şi comercial, discursuri parlamentare.

Boussingault Jean Baptiste (1802—1887) — profesor la. Facultatea de ştiinţe din Lyon, membru al Academiei de ştiinţe din Paris ; chimist şi agronom francez; a descoperit, rolul siliciului în oţel; şi-a consacrat activitatea chimiei agricole şi fiziologiei plantelor, studiind şi experim.entînd îngrăşămintele chimice.

Grignon — localitate unde se află în Franţa vestita Şcoală naţională superioară de agronomie, fondată în 1826, într-un castel construit pe vremea lui Ludovic al XlII-lea, la Thiverval-Grignon.

(p. 432) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 26 IANUARIE 1899, LA LEGEA SINDICATELOR AGRICOLE

Publicat.în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 10 februarie 1899, p. 381, col. 3— p. 383, col. 1 ; p. 385, col. 2 — p. 386. col. 1.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

, S-a rezumat şi comentat antum în ziarul *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6688, 27 ianuarie 1899, p. 3 ; de *Voinţa naţională,* XVI, nr. 4203, 28 ianuarie 1899, p. 2 ; de *Adevărul,* XII, nr. 3420, 28 ianuarie 1899, p. 3.

(p. 440) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 25 FEBRUARIE 1899, ÎN PROBLEMA RĂSCOALELOR ŢĂRĂNEŞTI DE LA POTAXA-DOLJ

S-a publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 10. martie 1899, p. 748, col. 2 — p. 754,-col. 2.

Reprodus în. ziarul *Drapelul,* II,. nr. 526, 3 martie 1899, p. 1—3, cu titlul şi specificaţia următoare : „Discursul d-lui Barbu Şt. Delavrancea. Iată *in extenso* admirabilul discurs rostit de amicul nostru, d-l Delavrancea, în şedinţa de la 25 februarie asupra răscoalelor iţărăneşti şi a politicei guvernului."

Discursul fusese amînat o săptămînă, Delavrancea fiind bolnav, şi faptul că ziarele consemnează aceasta la 20 februarie, iar în ziua pronunţării discursului „tribunele erau pline de lume" şi N. Fleva şi Delavrancea „înconjuraţi de mulţi amici", dovedeşte interesul pe care îl stîrnea această spinoasă problemă, dar şi oratorul, cunoscut din numeroasele sale articole, discursuri şi conferinţe despre ţărănime şi justificatele ei revendicări.

În numerele de la 26 şi 27 februarie, nu numai ziarul *Drapelul,* dar şi *Dreptatea* consemnează interpelarea lui Delavrancea. *Drapelul* face întîi un rezumat al discursului, iar *Epoca* din 27 februarie 1899 îl comentează sub titlul *Interpelarea d-lui Delavrancea. Osînda.*

Impresia zguduitoare pe care discursul lui Delavrancea a făcut-o in Parlament poate fi măsurată în parte prin hotărîrea unui mare număr de deputaţi de a sărbători pe Delavrancea printr-un banchet „pentru discursul privitor la răscoale", cum notează *Drapelul,* II, nr. 525, 2 martie 1899, p. 2, la rubrica „Informaţiuni politice".

Rezumat şi în *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6718, 26 februarie 1899, p. 3. Postum, â fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în Delavrancea — *Opere,* voi. I, *Studiu introductiv,* p. LV, nota 3, p. LVI, nota 1, 2, 3, 4.

Gianni Dimitrie (1838 — ?) — avocat, ministru de justiţie (1880—1881, .1888, 1903—1904) ; fondator al ziarului *Alegătorul liber ;* decan al baroului Ilfov. . . .

Djuvara Alexandru (1858—1913). — avocat, ministru de justiţie în cabinetul D. Sturdza (1897—1898) ; ministru la Industrie şi comerţ (1909), ministru de externe (1909—1910). A debutat în literatură cu versuri publicate în *Literatorul* lui A1. Macedonski ; a colaborat la mai multe ziare politice; a scos ziarul *L'Btoile roumaine;* a publicat cîteva studii politice.

(p. 463) DISCURS ROSTIT ÎN REPLICĂ LA 27 FEBRUARIE 1899 ÎN CAMERA DEPUTAŢILOR

Publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile" Adunării deputaţilor,* 13 martie 1899, p. 788, col. 1—3 ; p. 789, col. 1—3.

S-a retipărit în ziarul *Drapelul,* II, nr. .526, 3 martie 1899, *p.* 1—3. Ediţia prezentă reproduce, textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum în; ziarul *Dreptatea,* IV, nr. 996, 28 februarie 1899. p.' 2—3, şi nr. 997, 1 martie 1899, p. 3» la rubrica „Reportaj parla-

mentar" ; de *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6 720, 28 februarie 1899, p. 3 ; de *Voința națională,* XVI, nr. 4 229, 2 martie 1899, p. 2—3.

Postum, a fost menționat de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 71.

(p. 469) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 18 MARTIE 1899, ANUNȚI.ND DEMISIA DIN PARLAMENT

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 54 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 28 aprilie 1899, p. 1 075, col. 2—3.

Retipărit în ziarul *Dreptatea,* IV, nr. 1 016, 20 martie 1899, p. 1, sub titlul *Doi oameni de inimă. Demisia d-lui Delavrancea;* retipărit în ziarul *Drapelul,* II, nr. 542, 21 martie 1899, p. 1, comentat astfel: *„Demisia d-lui Delavrancea.* Iată și textul demisiei d-lui Barbu Delavrancea din mandatul de deputat, demisie care a fost respinsă ieri de Cameră pentru a doua oară" ; menționat de *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6 739, 19 martie 1899, p. 2—3.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.* Antum, a fost semnalat întîi de *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaților,* 28 aprilie 1899, p. 1 091, col. 2, care înscrie pentru a doua oară cererea lui Delavrancea de ă i se primi demisia ; a mai fost semnalat apoi de ziarul *Dreptatea,* IV, nr. 1 105, 19 martie 1899, p. 3, la rubrica „Ultima oră" ; de ziarul *Drapelul,* II, nr. 540, 19 martie 1899, p. 3, la notele despre Corpurile legiuitoare; în nr. 544, 24 martie 1899, p. 2, la rubrica „De Ia Cameră", se consemnează explicațiile date de Delavrancea cu privire la demisia sa și insistenta sa cerere de a-i fi primită. Abia a treia oară i se primește demisia ; în *Dreptatea,* IV, nr. 1 020, 24 martie 1899, p. 3, la rubrica „Ultimele informațiuni", se consemnează primirea demisiei lui Delavrancea.

(p. 472) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 27 MARTIE 1899

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 57 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 7 mai 1899, p. 1 187, col. 1 – p. 1 188, col. 1.

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.* Vezi și notele la discursul din 18 martie 1899.

(p. 475) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA PROIECTUL DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI, LA 29 NOIEMBRIE 1899

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 11 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 11 decembrie 1899, p. 71, col. 2 — p. 73, col. 2.

Nu s-a mai retipărit decît în rezumat în ziarul *Drapelul,* III, nr. 742, 30 noiembrie 1899, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare".

Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost comentat de Take lonescu în ședința Camerei de la 30 noiembrie 1899 *(Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaților,* 17 decembrie 1899, p. 95, col. 1), care se referă și la discursurile cu același mobil ale lui Delavrancea, rostite în sala „Dacia". Take lonescu spunea cu acest prilej :

. . . .Am convingerea că ați fost de cea mai mare sinceritate și lealitate în lupta din urmă pe care am dus-o contra d-lui Sturdza. Nu vreau să minimez partea nimănui și recunosc că în ziua în care s-a văzut la «Dacia» un Maiorescu și un Theodor Rosetti, oameni cunoscuți pentru cumpătare în cuget și pentru cumpătare în expresiuni, cînd i-a văzut lumea plîngînd la accentele călduroase ale lui Delavrancea, în ziua aceea desigur că mult s-a făcut pentru căderea regimului Sturdza. Dacă eu vă recunosc aceasta, v-aș ruga și pe dvs. să fiți ceva mai drepți cu aceia care în acele împrejurări s-au dezlipit de d. Sturdza și au trecut în rîndurile noastre, căci dacă accentele lui au putut să vă facă să plîngeți, nu puteți să bănuiți sinceritatea convingerilor care i-au împins în mijlocul nostru."

A fost menționat antum de ziarul *Epoca,* V, nr. 1 268—319, 1 decembrie 1899, p. 3 ; rezumat de *L'Independance roumaine,* an. 23, seria V, nr. 6 978, 30 noiembrie 1899, p. 3; rezumat de *Voința națională,* XVI, iv. 4 446, 30 noiembrie 1899, p. 3.

(p. 484) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 13 IANUARIE 1900

Publicat în *Monitorul oficial,* nr. 25 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 20 ianuarie 1900, p. 340, col. 1—3.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediția prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Acuzat de Ion Brătescu de neregularități în concesiunea tramvaielor, pe cînd Delavrancea era primar al capitalei, răspunde cu indignare că își dăduse demisia din calitatea de membru al acestei societăți cu mult

înainte de a deveni primar al Bucureştiului. Demisia sa fucese publicată în ziarul *Epoca,* VI, nr. 1 305—10, din 14 ianuarie 1900, p. 2, şi avea următorul cuprins :

„Domnule preşedinte,

Am onoarea să vă adresez demisia mea din membru al primei societăţi -româneşti de tramvai, deoarece ocupaţiunile mele mă pun în imposibilitate să-mi îndeplinesc îndatoririle cari îmi incumbă. Vă mulţumesc de onoarea, cu totul particulară, pe care mi-aţi făcut-o şi vă rămîn totdeauna recunoscător.

Primiţi, d-le, etc.

(semnat) Barbu Şt. Delavrancea."

Preşedintele societăţii, G. C. Filipescu, pusese rezoluţia :

„Primită la 15/27 iunie 1899. Va fi supusă consiliului."

Tot în ziarul *Epoca,* VI, nr. 1 305—10, 14 ianuarie 1900,--p. 2, se publică şi *Procesul-verbal,* nr. 2 al Societăţii de tramvaie, din şedinţa de la 19 iunie/l iulie 1899, cînd se discutase în consiliu demisia lui Delavrancea :

„D. preşedinte comunică consiliului demisia d-lui Delavrancea, cu data de 15/27 iunie 1899.

D. preşedinte exprimă regretele sale pentru hotărîrea pe care a fost obligat s-o ia d. Delavrancea, ocupaţiile d-sale nemaipermiţîndu-i să rămînă în societate.

Consiliul ia act cu părere de rău de această demisie.

Prin scrisoarea cu data de 21 iunie/3 iulie, preşedintele societăţii de tramvai a înştiinţat pe d. Delavrancea că consiliul de administraţie a primit demisia."

Urmează textul scrisorii pe care o reproducem :

„Domnule,

Am onoarea a vă face cunoscut că consiliul de administraţie al acestei societăţi de tramvai, în şedinţa de la 19 iunie/l iulie 1899, a primit cu regret demisia pe care i-aţi înaintat-o.

Exprimîndu-şi viul regret că ocupaţiunile dvs. vă împiedică a ne acorda preţioasa dvs. colaborare, vă rugăm să primiţi asigurarea înaltei noastre consideraţiuni.

(Semnat) G. C. Filipescu şi A1. Gr. lonescu".

Menţionat antum în ziarul *Drapelul,* III, nr. 776, 15 ianuarie 1900, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare", şi nr. 782, 22 ianuarie 1900, p. 3, la aceeaşi rubrică, declarîndu-se că „este o crimă a se bănui cinstea lui Delavrancea" ; în nr. 783, 23 ianuarie 1900, p. 3, la aceeaşi rubrică, se menţionează răspunsul la acuzaţiile aduse de Ion Brătescu în Parlament;

în *Epoca,* VI, nr. 1306—11, 15 ianuarie 1900, p. 3, la aceeaşi rubrică ; în nr. 1314—19, din 23 ianuarie 1900, p. 3, al *Epocii,* la rubrica „Corpurile legiuitoare", Nicolae Filipescu îl apără pe Delavrancea, atacînd pe deputatul pielar Grigore Alexandrescu : „Pentru ce d. Gr. Alexandrescu se crede în drept de a bănui corectitudinea d-lui Delavrancea ? Ţi-ai făcut avere prin muncă, d-le Alexandrescu, dar trebuie să fii just faţă de d. Delavrancea care, cu inteligenţa sa, dacă s-ar fi aruncat în industrie, tc-ar fi întrecut la sigur. D. Delavrancea s-a îndeletnicit cu literatura, fără să cîştige bani, a scris *Trubadurul* şi a făcut mai tîrziu în politică pe trubadurul, cîntînd suferinţele neamului românesc. D. Delavrancea e bine cunoscut şi în ţară şi peste hotare. Numele d-sale provoacă *nn* numai respect, dar şi entuziasm. D-ta poate numai de aci înainte vei fi cunoscut, că ai defăimat un om ca Delavrancea..."

Cuvintele lui N. Filipescu sînt acoperite de aplauzele Camerei. In nr. 1316—22 al *Epocii,* din 26 ianuarie 1900, p. 1, sub titlul *Tramvaiul în Camera,* se afirmă că explicaţia lui Delavrancea este „o lecţie dată duşmanilor săi".

Postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în Delavrancea — *Opere,* voi. I, *Studiu introductiv,* p. LVIII, nota 3.

(p. 488) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 28 IANUARIE 1900, CU PRIVIRE LA RENTA. ŞCOALELOR DIN BRAŞOV

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 33 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 10 februarie 1900, p. 488, col. 3 — p. 493, col. 2.

S-a retipărit în ziarul *Epoca,* VI, nr. 1 310—26, 30 ianuarie 1900, p. 1, sub titlul *Chestiunea rentei în Cameră. Discursul d-lui Delavrancea,* şi în suplimentul gratuit al ziarului *Epoca,* VI, nr. 1 315—31, 4 februarie 1900, intitulat *Renta şcoalelor din Braşov. Discurs rostit de d. Delavrancea în. şedinţa Camerei deputaţilor de la 28 ianuarie 1900.* Manuscrisul acestui discurs se află în Biblioteca V. A. Urechiă din Galaţi, purtînd nr. 307 014, semnalat de Lucian Predescu, *op. cit.,* p. 119.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Antum, în nr. 1 317—23, din 27 ianuarie 1900, p. 3, al *Epocii,* sub titlul *Cestiunea rentei. Raportul d-lui Delavrancea,* se dă textul raportului citit de Delavrancea în-Cameră..

Discursul propriu-zis a fost rezumat în ziarul *Drapelul,* III, nr. 788, 30 ianuarie 1900, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare".

în nr. 1 310—26, din 30 ianuarie 1900, p. 1, al *Epocii,* sub titlul *Chestiunea rentei la Cameră. Impresiuni. Discursul d-lui Delavrancea,* se afirmă :

„S-au făcut d-lui Delavrancea nişte ovaţii cum rar s-a mai văzut în vechiul Deal al Mitropoliei..." ; în nr. 1 311—27, din 31 ianuarie 1900, p. 1, discursul este comentat elogios, sub titlul *Triumful nostru;* pe aceeaşi pagină, sub titlul *Din fundul viitoarei* (în care îl tîrîse D. Sturdza pe Delavrancea) se spune : „D. Delavrancea a fost în şedinţa de vineri mai mult decît Delavrancea, a fost mai mult decît oratorul pasionat şi elegant, a fost mai mult decît românul mîniat şi răzbunător ; d-sa a fost crainicul neamului său înşelat, ruşinat, scîrbit. Căci glasul lui Delavrancea n-a fost «plînsul unei inimi» numai, ci a fost glasul întregului neam care-şi plîngea durerile de odinioară..."

Deputatul N. Nicoresou, în discursul său din Cameră, citat de ziarul *Drapelul,* III, nr. 801, 16 februarie 1900, p. 1—2, afirma :

„Pentru cuvîntarea strălucită a d-lui Delavrancea, care v-a entuziasmat pe toţi, nu am decît elogii şi mă unesc cu dvs. toţi într-un sentiment de perfectă admiraţiune. D. Delavrancea avea să ia o revanşă — a luat-o în mod strălucit. D. Delavrancea avea trebuinţă de o răzbunare — s-a răzbunat în mod sîngeros. A zis în termeni fulgerători ceea ce vroia să zică, ceea ce avea de zis. Această cuvîntare ar putea mai mult să figureze ca o introducţiune, ca o prefaţă luminoasă, care ar precede studiul importantei cestiuni ce ne ocupă, decît ca o cercetare cugetată, o judecare cumpănită a soluţiunii ce ni se propune..." Menţionat antum de *L'Independance roumaine,* an. 24, seria V, nr. 7 032, 30 ianuarie 1900, p. 3.

Menţionat în *Discursuri politice* — N. Filipescu, voi. I, Bucureşti, Ed. Minerva, 1912, p. 305.

Postum, a fost menţionat de Lucian Predescu, *op. cit.,* p. 119 ; de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 71, nota 56.

Demetriescu Anghel (1847—-1903) — profesor de istorie şi geografie la Gimnaziul Gh. Lazăr, apoi la Liceul Sf. Sava ; colaborator la ziarele *Epoca* şi *Naţiunea,* la *Revista contimporană* şi *Literatură si artă română ;* autor al unei gramatici greceşti (1872) ; editor al discursurilor lui Barbu Catargiu (1886) şi ale lordului Macaulay (1895) ; profesor şi prieten al lui Delavrancea.

(p. 506) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 25 NOIEMBRIE 1900 — RĂSPUNS LUI G. D. PALLADE

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 5 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 6 decembrie. 1900, p. 32, col. 3 — p. 33, col. 2. -

Nu s-a retipărit integral niciodată. Rezumat în *Epoca,* VI, nr. 1517__ 326, 27 noiembrie 1900, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare" şi în nr. 1 521—330, 1 decembrie 1900, p. 3, al aceluiaşi periodic, la aceeaşi rubrică. N-a fost semnalat în nici un material bibliografic.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

(p. 510) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 1 DECEMBRIE 1900

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 9 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 17 decembrie 1900, p. 107, col. 3 — p. 111, col. 3.

în *Epoca,* VII, nr. 1 530—339, din 10 decembrie 1900, p. 2, şi apoi în nr. 1 532—341, din 12 decembrie 1900, p. 2, la „Informaţiuni", se anunţă că „Un supliment gratuit însoţeşte nr. nostru de azi cu textul *in extenso* al importantului discurs rostit de d. Delavrancea" şi într-adevăr, în *Supliment la ziarul „Epoca"* se publică integral *Discursul d-lui B. Delavrancea rostit în şedinţa Camerei de la 1 decembrie 1900. Se* rezumă în *Voinţa naţională,* XVII, nr. 4 738, 3 decembrie 1900, p. 3.

Nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul dîn *Monitorul oficial.*

Antum, a fost comentat de „Graur" în *Epoca,* VI, nr. 1 521—330, 1 decembrie 1900, p. 1, şi reluat într-un comentariu mai amplu în nr. 1 523—332, 3 decembrie 1900, p. 3, al *Epocii,* sub titlul *Discuţia răspunsului la Mesagiu în Cameră. Note şi impresii. Un discurs strălucit,* în care se spune între altele :

„Sub farmecul nebiruit pe care elocinţa superbă a d-lui Delavrancea îl imprimă tutulor cuvîntărilor sale, a stat încordată atenţiunea tuturor timp de mai bine de două ore. A fost unul din acele discursuri în cari se arata' măiestria oratorului de talent, frumuseţea literară a artistului, ironia fină a intelectualului superior.

Domol, calm, ironic, încălzindu-se în momentele principale, fulgerînd deseori, Delavrancea a executat într-un mod admirabil şi politica, şi moravurile, şi apucăturile detestabile ale acelora cari foiesc sub ordinele d-lui Sturdza.

Salve necontenite de aplauze au făcut să vibreze sala Adunării; şi cînd oratorul a terminat, miniştrii şi deputaţii s-au grăbit să-l felicite..."

- în acelaşi număr al *Epocii,* pe pagina 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare",; se face o dare de seamă a şedinţei de la 1 decembrie, rezumîndu-se numeroase părţi din discursul lui Delavrancea. Postum, n-a fost semnalat în nici un material bibliografic.. -

(p. 526) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 4 DECEMBRIE 1900

S-a publicat în *Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 23 decembrie 1900, p. 140, col. 1—3.

Nu s-a retipărit integral niciodată. A fost rezumat în *Epoca,* VI, nr. 1 524—335, 6 decembrie 1900, p. 3, la rubrica „Corpurile legiuitoare".

N-a fost menţionat de materialele bibliografice.

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

G. C. Dobrescu — deputat la Colegiul II Prahova, îl insultase pe Delavrancea în Cameră, spunîndu-i că înainte a fost măscăriciul lui D. Sturdza, iar apoi, măscăriciul lui P. P. Carp.

(p. 529) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 12 FEBRUARIE 1901

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 30 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 9 martie 1901, p. 439, col. 1 — p. 440, col. 2.

în *Epoca,* VII, nr. 1 596—47, 18 februarie 1901, p. 2, la „Informaţiuni", se anunţă : „Mîine se va publica integral, după note stenografice, ' discursul aşa de frumos al d-lui Delavrancea, pronunţat în Cameră la 12 februarie".

într-adevăr, în nr. 1 597—48, 19 februarie 1901, p. 1, al *Epocii,* se publică *Discursul d-lui Barbu Delavrancea rostit în şedinţa Camerei de luni, 12 februarie.*

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

Antum, a fost rezumat de *Epoca,* VII, nr. 1 592—43, 14 februarie 1901, p. 1 şi caracterizat ca „un cald şi prea frumos discurs". Postum, n-a fost menţionat de nici un material bibliografic.

Cantacuzino Mihail (1867—1928), fiul lui Gogu Gr. Cantacuzino ; primar al capitalei (1904—1907) ; ministru de justiţie (1910—1914, 1916—1918), autor al mai multor studii economice şi politice.

(p. 536) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 3 DECEMBRIE 1909

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 14 •— *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 5 decembrie 1909, p. 105, col. 2 — p. 108, col. 2.

S-a reprodus în ziarul *Universul,* XXVII, nr. 334, 5 decembrie 1909, p. 1—2, sub titlul *Corpurile legiuitoare. Camera — Discuţia Adresei. Discursul d-lui Delavrancea ;* în ziarul *Epoca,* XV, nr. 283, 8 decembrie 1909, p. 1—2, sub titlul *Dezbaterile Adresei în Cameră. Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedinţa de la 3 decembrie;* în ziarul *Conservatorul,*

IX, nr. 268, 8 decembrie 1909, p. 1—2, cu acelaşi titlu ; în *L'Independance roumaine,* an. 33, nr. 10 319, 4 decembrie 1909, p. 3.

Ulterior nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost menţionat antum de ziarul *Epoca,* XV, nr. 281, 5 decembrie 1909, la p. 1 — *Discursul d-lui Delavrancea* — şi la p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare" ; de ziarul *Conservatorul,* IX, nr. 266, 5 decembrie 1909, p. 1, sub titlul *Discuţia Adresei. Discursul d-lui Barbu Delavrancea.*

„Gîndiţi-vă, treziţi-vă", la p. 2, rubrica „Parlamentul" ; de ziarul *Dimineaţa,* VI, nr. 2 079, 5 decembrie 1909, p. 2, sub titlul *Discuţia Mesajului. Discursul d-lui Delavrancea ;* de ziarul *Universul,* XXVII, nr. 334, 5 decembrie 1909, p. 1, la rubrica „Corpurile legiuitoare". *Camera. Discuţia Adresei. Discursul d-lui Delavrancea;* de ziarul *Evenimentul* din Iaşi, XVIII, nr. 233, 5 decembrie 1909, p. 1, care reproduce fragmente din discursul lui Delavrancea, omagiindu-l ca fiind singurul care a spus esenţialul în problemă. Postum, a fost menţionat de Emilia Şt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 72 şi în Delavrancea — *Opere,* voi. I, *Studiu introductiv,* p. LIX, nota 2 şi 3.

Diamandy George (1867—1917) — socialist, colaborator la *Lumea nouă,* trece în 1900 în partidul liberal, cu faimoasa „tinerime generoasă". A înfiinţat *Revista democraţiei române,* a colaborat la *Contemporanul* lui C. D. Gherea.

Banu Constantin (1873— ?) — profesor de istorie la Liceul „Matei Basarab", ministru al cultelor (1922—1923) ; a înfiinţat revista *Flacăra,*

(p. 548) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 29 NOIEMBRIE 1910

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 12 — *Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 1 decembrie 1910, p. 92, col. 3 — p. 96, col. 1.

S-a tipărit în *Epoca,* XVI, nr. 283, 4 decembrie 1910, p. 1—2, sub titlul *Adresa la Cameră. Discursul d-lui B. • Delavrancea. După notele stenografice ;* se rezumă în *L'Independance roumaine,* an. 34, nr. 10 647, 30 noiembrie 1910, p. 3.

Ulterior nu s-a mai retipărit niciodată. Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost comentat antum în *Epoca,* XVI, nr. 280, 1 decembrie 1910, p. 1 ; a fost menţionat la p, 2—3 din acelaşi număr ăl *Epocii* şi se revine, asupra discursului în nr. 281, 2 decembrie 1910, p. 2 ; în ziarul *Universul,.* XXVIII, nr. 330, 1 decembrie 1910, p. 1, 2.

Postum a fost menționat de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 72.

(p. 560) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 30 NOIEMBRIE 1910

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 13 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 2 decembrie 1910, p. 109, col. 1 — p. 109, col. 3.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.*

S-a comentat antum în ziarul *Epoca,* XVI, nr. 281, 2 decembrie 1910, p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare" ; în *Universul,* XXVIII, nr. 331, 2 decembrie 1910, p. 1—2, rubrica „Corpurile legiuitoare", cu specificația : „Chestie personală între dl. Păltineanu și Delavrancea. Chestie personală Take lonescu — Delavrancea" ; în *Epoca,* XVI, nr. 281, 2 decembrie 1910, p. 2, la rubrica „Corpurile legiuitoare". Postum a fost menționat de Emilia Șt. Milicescu în biobibliografia citată, p. 72—73.

(p. 563) DISCURS ROSTIT ÎN SENAT LA 2 APRILIE 1912

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 61 — *Dezbaterile Senatului,* 4 aprilie 1912, p. 1 376, col. 1—2.

Ulterior nu s-a mai retipărit niciodată, în periodice sau în volum.

A fost menționat și rezumat antum de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 36, nr. 11 094, 3 aprilie 1912, p. 3.

Ediția prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

(p. 565) DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA 1 DECEMBRIE 1915

S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 8 — *Dezbaterile Adunării deputaților,* 4 decembrie 1915, p. 16, col. 1 .— p. 19, col. 1 ; p. 20, col. 2 — p. 21, col. 1.

Nu s-a retipărit niciodată. Ediția de față reproduce textul din *Monitorul oficial.;*

A fost comentat antum de ziarul *Epoca,* XXII, nr. 333, 3 decembrie 1915, p. 1, sub titlul O *zi rea pentru nemți. Interpelarea d-lui Delavrancea,* semnat „x + y" ; de ziarul *Dimineața,* la 3. decembrie 1915, sub titlul *Interpelare cu privire la corupția străină ți la presa vîndută,* citîndu-se amplu din discursul lui Delavrancea ; rezumat de ziarul *L'Independance roumaine,* an. 39, nr. 12 264, 2 decembrie 1915, p. 3; comentat de același ziar, nr. 12 265, 3 decembrie 1915, p. 1.

Printre manuscrisele rămase în posesia fiicelor lui Delavrancea, pe o hîrtie de scrisori se află următorul text, care i-a servit la dezvoltarea acestui discurs :

„îndoiala este cea mai rea. Chestiunile mari se văd pe perspective mari, iar nu pe cărărui.

Să crezi, orice-ai crede, dar credință să fie, și în credința ta mîntuirea ta.

Eu crez ce cred toți; am nerăbdarea tutulor ; sufer de suferința tutulor românilor de dincoace și de dincolo de Carpați. Crez în instinctul de conservare al tuturora, care în momentele de astăzi se confundă cu întregirea neamului. Opinia publică e opinia neamului. Nu e nici clientela rublelor, nici clientela coroanelor. Nici cititorii *Zilei,* nici cititorii *Faclei.* Opinia publică e ceea ce de la 48 și pînă astăzi am stăruit cui toții să o facem.

Oamenii de stat, oamenii politici trebuie să asculte, să-și plece urechea, inima și mintea la voința unanimă a unui neam. Și voința românilor e ca *prin foc ți sabie să ne croim unitatea națională,* visul nostru, al premergătorilor și al urmașilor noștri.

Este întemeiată voința țării ? Eu crez că da. Războiul sîngeros de astăzi dacă ar fi să-l înceapă astăzi împăratul Wilhelm n-ar mai trage sabia, și nu s-ar mai auzi vinovatele cuvinte «cu sufletul la D-zeu și cu pumnii asupra dușmanilor». Fulgerătorul marș al germanilor asupra Franței s-a dovedit a fi un vis, și din acest vis s-au trezit și împăratul Wilhelm și prăpăditul de Frantz losef. Anglia e stăpîna mărilor •— ține de beregată pe germani, industria germană — adică mai toată Germania — este izbită de moarte. Războiul va dura lung și, fiind lung, Germania va fi învinsă.

Dar indiferent de ce s-ar întîmpla la frontul occidental, Austria va fi zdrobită.

Și de aceea voința țării este întemeiată.

Și noi ce discutăm ? *Criza de dinastie !*

D. Lahovari susține că există o gravă criză — d-l Marghiloman susține că nu există.

, D-lor, nu există. Da, există pentru înțeleptul și norocosul nostru rege o tragedie de conștiință. Ce să facă ? Să asculte țara, își calcă la adînci bătrînețe cuvîntul dat. E o felonie față de Frantz losef și de împăratul german. Să asculte de Frantz losef și de împăratul german, ar fi o dureroasă insultă față de destinele poporului român, al căruia rege este. Atît. Să nu-l lăsăm să se consume în aceste zvîrcoliri de conștiință. Dar dacă Ion Brătianu și partidul liberal, d-l Marghiloman și partidul conservator ar lua cu curaj răspunderea asupra lor, crez că

ar rezolva cazul acesta de tortură de conştiinţă. Crez... de nu... între întregirea neamului şi abdicarea regelui, să salutăm cu respect plecarea regelui. Dupe rege, prinţul moştenitor. Ce poate face ? Dupe el, prinţul Carol. Nu se poate sfărîma o dinastie de urile isterice ale nu ştiu cui. *Criză de dinastie nu există.*

D-lor, soarta ţărei e pe mîna d-lui Brătianu, care s-arată puţintei de voinţă şi de concepţiune. Ce e la Brătianu ? Discordie. Filogerman — filorus — iar filogerman — şi acum tratează neutralitatea. O astfel de neutralitate ar fi cea mai rea. Ce ne făgăduiesc ruşii : *obiect de compensaţii. Nu ne garantează Franţa ţi Anglia.*

O spovedanie. Trei nenorociri. *Ţăran* înclinat spre frumuseţe şi frumos. *Conservator.* Politica, partidul liberal — abandonarea lui. Pe ce chestie. Pe *Chestia naţională* — pe chestie de *«vorbe»* mi s-a părut că trădez neamul urmînd pe *Sturdza.*

Filipescu. Dar astăzi ? E chestie de *acţiune,* de *fapte.*

înmărmurit."

(p. 578) PĂMÎNT ŞI DREPTURI... DISCURS ROSTIT ÎN CAMERĂ LA IAŞI, LA 9 IUNIE: 1917, CU PRILEJUL DISCUŢIEI REFOR- . MELOR

,S-a publicat în *Monitorul oficial,* nr. 54 — *Dezbaterile Adunării, deputaţilor,* 3 aprilie 1918, p. 585,. col. 2 — p. 590, col. 2.

S-a retipărit în broşură, sub titlul *Pămînt ţi drepturi,* discurs ţinut în şedinţa Camerei de la; 9 iunie 1917,. Iaşi,. , Tipografia „Dacia", P. et D. Iliescu, 1917, 21 p., semnat *Barbu Delavrancea.*

Ediţia prezentă reproduce textul din *Monitorul oficial.*

A fost comentat antum de ziarul *Acţiunea română* — Iaşi, I, nr. 128, 11 iunie 1917, p. 1, la rubrica „Parlamentul". Discursul este comentat pe aceeaşi pagină de Emil Nicolau ; de ziarul *România* — Iaşi, I, nr. 127, 11 iunie :1917, p. 1, sub titlul *Discuţia reformelor. Discursul d-lui Delavrancea,* care spune :

• „D. Delavrancea a pus în susţinerea proiectului de revizuire toată căldura persuasivă şi toată însufleţirea impresionantă a marelui său talent... Discursul d-lui. Delavrancea, întrerupt şi acoperit de aplauze călduroase şi prelungite ale Adunării, a produs o profundă şi legitimă impj'esife El a avut imediat, o repercusiune din cele mai turburătoare..,în adevăr, d. :Matei-Cantacuzino.,'. care refuzase la început, declară că va vota reformele..."

România — Iaşi, I, nr. 142, 26 iunie 1917, p. 1, reia comentariul, sub titlul *Reformele. Discursul d-lui Delavrancea rostit în şedinţa Camerei de la 9 iunie, la discuţia generală a reformelor,* spunînd : „Am vorbit la timp de strălucitul discurs rostit de d-l Barbu Delavrancea la reforme.

Ne facem o plăcere a reproduce aci cîteva pasagii, lipsa de spaţiu neîngăduindu-ne a-l da în întregime."

în Cameră, declaraţia lui Matei Cantacuzino este într-adevăr de menţionat :

„D. Delavrancea, în cuvîntarea sa, de o superbă seninătate, v-a comunicat o destăinuire a conştiinţei mele... Dacă ceva m-ar fi putut impresiona a fost, desigur, discursul d-lui Delavrancea..." *(Monitorul oficial — Dezbaterile Adunării deputaţilor,* 3 aprilie 1918, p. 590).

George Ranetti, în ziarul *România* — Iaşi, I, nr. 130, 14 iunie 1917, în articolul *Parlamentul ţi-a făcut datoria,* subliniază puterea de influenţare a discursului lui Delavrancea faţă de un conservator cumpătat ca Matei Cantacuzino.

Postum, discursul lui Delavrancea a fost menţionat de N. Iorga, in *Memorii,* I, Bucureşti, Ed. Naţionala-Ciornei, f.a., p. 35 ; de Lucian Predescu, *op. cit.,* p. 119 ; de Emilia Şt. Milicescu, în biobibliografia citată, p. 75 şi 97 ; de Al. Săndulescu, în *Delavrancea,* p. 263 ; de Emilia Şt. Milicescu, în Delavrancea — *Opere,* voi. I, *Studiu introductiv,* p. LXIII, nota 2.

Matei Cantacuzino (1854—1925) — profesor de drept civil la Facultatea de drept din Iaşi; ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în 1918 ; autor al unor studii de drept civil.

(p. 594) DISCURS NEPUBLICAT, ROSTIT ÎN CAMERĂ LA IAŞI, ÎN 1918

Ediţia de faţă reproduce textul manuscrisului olograf, rămas în arhiva familiei Delavrancea.

GLOSAR

A

aboli, vb. =* a suprima, a scoate din uz.

abominabil, adj. = îngrozitor, oribil, nemăsurat.

absenteism, s.n. = exploatarea pămîntului prin arendaş, în vreme ce proprietarul trăia în străinătate.

acciz, s.n. — taxă plătită de vînzător pentru obiectele de consum, la intrarea într-o localitate.

accizal, adj. = (bani) proveniţi din taxa percepută de primărie pe obiectele de consum, desfăcute în oraş.

acolada, s.f. = ceremonial medieval la primirea cuiva în rîndul cavalerilor, constînd dintr-o lovitură pe umăr cu latul săbiei şi o îmbrăţişare dată de cel ce investeşte în gradul de cavaler. >

acrimonie, s.f. = causticitate, asprime.

acru, s.m. = unitate de măsură egală cu cea 4 046 m^2, uzuală în India, Anglia, America de Nord.

adula, vb. = (a) linguşi, a flata, a lăuda exagerat pe cineva, scontînd un anumit profit — material sau moral.

aţiliaţiune, s.f. == stabilirea de raporturi de subordonare între organizaţii sau societăţi similare.

afortiori, loc. adv. =» obligatoriu, necesar, cu atît mai mult

agregat, s,,m. —grad universitar, obţinut prin concurs, dar rămas dependent de catedra unui profesor.

albastru, s.n. = numele unui sector administrativ al capitalei, în vechea orînduire.

amendă onorabilă, s.f. = recunoaşterea în public a unei greşeli comise.

amenitate,: s.f. = amabilitate, politeţe, bunăvoinţă.

anafora, s. f. => raport scris al unui funcţionar către domn.

anuitate, s.f. = plată anuală dintr-o datorie, cuprinzînd o parte din suma datorată şi dobînda respectivă.
apanagiu, s.n. = drept special acordat cuiva.
aprehensiune, s.f. = teamă vagă, frică nelămurită, bănuiala unei situaţii defavorabile.
arguţie, s.f. = argumentare şubredă ; subtilitate exagerată în argumentare.
atrupament, s.n. = grupare de; oameni în vederea unei manifestaţii.
axiz, s.n. = acciz.

B

biter, s.n. = (bitter) băutură alcoolică preparată prin macerarea anumitor substanţe în alcool de ienuper, cu gust amar.
bizantinism, s.n. = corupţie şi neorânduială în treburile publice şi în politică ; predilecţie pentru discuţiile subtile, dar inutile.
blagă, s.f. = glumă (de la fr. *blague.)*

cabalistic, adj. = magic, misterios, obscur.
capelură, s.f. = părul capului.
cardiff, s.n. = cărbune englezesc, după numele portului de exportare din Marea Britanie, comitatul Glamorgan.
călţun, s.m. = ciorap ţărănesc.
cărpător, s.n. = fund de lemn pe care se pune mămăliga; lopată cu care se baga pîinea în cuptor.
cens, s.n. = cuantum minim de impozit dînd dreptul cuiva să aleagă şi să fie ales în sistemul politic al Corpurilor legiuitoare prin repre- -,-zentanţi.
cerebra, vb. = a oficia o slujbă religioasă ; a hotărî o legătură civilă , . între două persoane printr-o solemnitate.
cilic, s.n. = oţel; mărgea de metal.
clamoare, s.f. = chemare desperată ; strigăt de protest.
codăvălmăşie, s.f. = proprietate colectivă.
coliziune, s.f. = ciocnire, înfruntare în politică.
comandită, s. f; = societate comercială în care o parte din membri varsă banii necesari fără a lua parte la gestiune.
conflagraţiune, s.f. = război.
confuzionat, adj. = încurcat, ruşinat.
cosac nemeş, s.m. = peşte fluvial de p mărime neobişnuită.
cotit, s.n. = măsurarea, capacităţii vaselor de băuturi cu unitatea de măsură numită ***cot.***

cotonadă, s.f. = ţesătură de bumbac.
crede, vb. = a îngădui, a trece cu vederea, a fi indulgent.
cuirasă, s.f. = platoşă, îmbrăcăminte de metal ; chiurasă.
culion, s.n. = potcap drept pe care îl poartă călugării şi călugăriţele ortodoxe.

D

decima, s.f. = a zecea parte ; zeciuială, dijmă.
deconfitură, s.f. = ruină ; falimentul unui partid.
deferinţă, s.f. = condescendenţă, consideraţie ; deferentă.
defienţă, s.f. = neîncredere (din fr. *defiance)* ; teamă de a fi înşelat.
denaţiune, s.f. = negarea naţiunii.
descatena, vb. = a elibera, a descătuşa.
desiatină, s.f. = unitate de măsură pentru suprafeţe arabile la ruşi.
dezgărdinat, adj. = desprins, rupt, separat.
diligent, adj. = sîrguitor, silitor.
disident, s.m. == persoană cu păreri deosebite de ale majorităţii într-o anumită problemă.
draconian, adj. = foarte sever (după numele lui Dracone, legislator sever în vechea Atena).

edict, s.ri. = ordonanţă pronunţată de un suveran.
enciclică, s.f. == scrisoare solemnă adresată de papă clerului.
espia, vb. = a ispăşi o greşală, a expia.
eterodoxie, s.f. = despărţire de dreapta credinţă într-o problemă •
eterodox, adj. = eretic.
exorbitant, adj. = excesiv, depăşind orice măsură.

famelic, adj. = flămînd.
faşiona, vb. = a da formă unui lucru, a modela (din fr. *fagonner).*
jăcău, s.n. = moară mică.
fidei-comis, s.m. = persoană de încredere însărcinată cu îndeplinirea unei hotărîri.
fişpan, s.m. = prefect (la unguri).
fortuit, adj. = întîmplător.
fortuit, adv. = accidental.
francamente, adv. = cu lealitate, cu sinceritate.

fruntarii, s.f. pl. = hotare, granițe.
fugos, adj. = impetuos.

G

gemă, adj. = (sare) extrasă din saline.
ghild, s.n. = (ghildă, gildă) breaslă, corporație.
gibernă, si. = geantă de vînătoare ; cartușieră.
giubelgiu, s.m. = om care poartă giubea ; ișlicar ; retrograd.
gîrbaci, s.n. = bici scurt și gros.

ignominie, s.f. = josnicie, mîrșăvie, ticăloșie.
impieta, vb. = a încălca drepturile cuiva, a *se* amesteca nejustificat în treburile cuiva.
impostură, s.f. = înșelătorie, șarlatanie.
inchieta, vb. rf. = a se neliniști (din fr. *inquieter).*
inchietudine, s.f. = neliniște, îngrijorare.
incidență, s.f. = întretăiere, întîlnire.
incumba, vb. = a se impune ; a reveni cuiva (despre îndatoriri).
incurie, s.f. = neglijență, neîngrijire, dezordine.
indelibil, adj. = de neșters.
inexorabil, adj. = neînduplecat, implacabil, de neînlăturat.
ingerință, s.f. = intervenție, amestec forțat în viața unei persoane, a unui stat, în soluționarea unei probleme.
insolit, adj. = neobișnuit.
ireverență, s.f. = necuviință, lipsă de respect.
ințesta, vb. rf. = a se încăpățîna.
ințestare, s.f. = încăpățînare.

joncțiune, s.f. = legătură, unire.. . . . .
jurisprudența, s.f. = soluție dată de un organ de jumdicpe mterpretmd norme prevăzute de lege într-un caz special.

landlord, s.m. = proprietar funciar, în Anglia, care-și dă pămînturde cu arendă.

legist, s.m. = om de legi, jurist.
lezat, adj. = lovit în drepturile sale, păgubit.
liberalitate, s.f. = act juridic de dispoziție în favoarea cuiva ; mărinimie, dărnicie.
logomahie, s.f. = dispută în jurul unor termeni contestați.

M

macabeic, adj. == vitejesc; de la numele familiei de sacerdoți din Iudeea care a condus lupta împotriva dominației Seleucizilor, întemeind dinastia Macabeilor.
mașala, s.f. = torță, prăjină unsă cu rășină sau cu smoală, servind la iluminat în timpul procesiunilor.
mădular, s.m. = membru al unei organizații.
mefitic, adj. = urît mirositor, infect.
mensual, adj. = lunar.
meremet, s.n. = reparație (mai ales la imobile).
meremetisi, vb. = a repara.
mezalianță, s.f. = căsătorie cu o persoană inferioară ca stare socială sau culturală.
mezelic, s.n. = mîncare ușoară, rece, servită la începutul mesei ; semințe de dovleac prăjite cu sare ; fig., afaceri ușor de făcut ; cîștig neînsemnat.
miră, s.f. = riglă cu diviziuni speciale care servește la măsurarea indirectă a distanțelor sau a înălțimilor.
mirt, s.m. = arbust totdeauna verde, mirositor, cu lemn prețios.
molesta, vb. = a brutaliza, a necăji, a vexa, a jigni.
moratoriu, s.n. = (în economia capitalistă) amînarea plății datoriilor acordate de instanțele judecătorești unui comerciant înainte sau după declararea lui în stare de faliment.

N

nart, s.n. = taxă fixă stabilită pentru vînzarea mărfurilor ; cantitate dc muncă stabilită ; normă.
navlu, s.n. = chiria unei corăbii de transportat marfă.
nemenie, s.f. = rudă mai de departe.
neretroactivitate, s.f. = neaplicare la fapte și hotărîri trecute.
nulitate, s.f. = lipsă de valoare în fața legilor.

O

ocult, adj. = ascuns, tainic, necunoscut,
odoriferant, adj. = mirositor.
oligarhie, s.f. = conducere în care puterea statului se exercită de un mic număr de persoane sau familii.
oneros, adj. = împovărător, dezavantajos, necinstit.
oponent, s.m. = opozant; cel care se opune.
ostia, vb. = a (se) potoli, a înceta, a domoli.
otcup, s.n. = monopol, acciz ; antrepriza vămilor sau a ocnelor.
oțios, adj. = nefolositor, de prisos.

parmac, s.m. = par ; gratie de lemn din gard.
patentar, s.m. = cel ce se bucură de drepturile unui brevet.
patentă, s.f. = brevet ; drept acordat unui inventator ; diplomă care conferă un drept exclusiv.
pendinte, adj. = în curs de judecată, asupra căruia nu s-a dat o hotărîre ; dependent.
pernicios, adj. = primejdios.
persuasiune, s.f. = puterea de a convinge.
plutocratic s.f. = formă de guvernare în care puterea aparține exclusiv celor bogați ; totalitatea bogătașilor dintr-un stat.
ponderanță, s.f. = cumpănire ; înțelepciune.
p?3ștină, s.f. = rachiu de drojdie ; tescovină.
precipițiu, s.n. = prăpastie, abis.
prejudeca, vb. = a lua o hotărîre înainte de judecată.
prestație, s.f. = impozit comunal în natură sau în bani destinat întreținerii drumurilor.
prevenție, s.f. =-timp petrecut în arest înainte de judecată.
pronomie, s.f. = privilegiu.
prorogare, s.f. = suspendarea lucrărilor unei adunări legiuitoare pentru un timp limitat.
pusilanim, adj. = timid, lipsit de curaj.
pusilanimitate, s.f. = lipsă de curaj, lașitate, poltronerie.

R

rariță, s.f. = plug mic, fără roate, folosit la rărit și învelit cuiburile de porumb ; raliță.
receptacol, s.n. = loc de adunare ; fundul caliciului unei flori.

recrudescență, s.f. = înrăutățire, agravare.
redevența, s.f. = cotă plătibilă la date fixe care revine acționarilor într-o exploatare.
rescript, s.n. = răspuns al împăraților romani la chestiunile de drept puse de magistrați sau de guvernatorii provinciilor.
reticență, s.f. = figură retorică, omisiune voită, reținere, întrerupere a șirului gîndirii intenționată, lăsînd să se înțeleagă totuși ceea ce na s-a spus.
rizerie, s.f. = cultură de orez.

sacerdotal, adj. = preoțesc.
sărdar, s.m = serdar, comandant de călărime, rang imediat după hatman.
scăpata, vb =s a decădea, a sărăci.
scrutin, s.n. = urnă ; alegere făcută cu bile sau cu buletine introduse într-o urnă.
sedițios, adj. = răzvrătitor.
servitute, s.f. = stare de dependență ; robie ; obligație impusă de așezarea geografică de a permite unui străin să treacă pe terenul tău ; diminuarea unor drepturi.
solvent, s.m. = elev care plătește taxa de internat, nefiind bursier.
solvent, adj. = dizolvant.
sorginte, s.f. = izvor, sursă, origine.
spoliat, adj. = jefuit, înșelat.
statua, vb. — a hotărî, a decide.
subliminal, adj. = inconștient.
surată, s.f. = numele unui capitol din *Coran.*
șiș, s.n. = lamă de metal subțire ascunsă într-un baston sau mîner, servind ca armă.

tastina, s.f. = unitate veche de măsurat vinul.
tavtologie, s.f. = repetare inutilă, cu alți termeni, a acelorași idei.
ieși, vb. = a nivela.
top, s.n. = sul, vălătuc, pachet, val, trîmbă.
tort, s.n. = țesătură din fire de cînepă ; fire toarse de cînepă sau bumbac.
tranzacțiune, s.f. = învoială prin care se renunță la judecată.

tui, s.n. = steag turcesc făcut din «>ade albe de cal împletite, purtate ' pe O suliță roșie cu semiluna în vîrf.
turmac, s.m. = june de bivol; malac ; om scund, bondoc.

validitate, s.f. = recunoașterea unui act.
vendictă, s.f. = răzbunare.
verde — numele unui sector administrativ al capitalei în vechea orînduire.
versatilitate, s.f. = nestatornicie.
vil, adj. = josnic, ordinar.
viză, s.f. = pește ganoid cu botul lat, mai mare decît cega.

X

xenofobie, s.f. = ură față de neamuri-străine.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINSUL

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

£oxTn,J'n , i tipar de 63 Olt. Format*
?J Coli var 41,25. Planşe
tipo li. A. nr. 16 653/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari
mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 594 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scmteu nr. 1, Bucureşti Republica Socialistă România